עדות חיה

ירונו

מנדל שטיינמץ

בעזרת השם יתברך

ספר

עדות חיה

תולדות וחיי בית אבותי ותיקי חסידי ויז'ניץ
במחוז מארמרוש-רומניה

קורותי וקורות אחינו בני ישראל בשנות
השואה הנוראה שפקדה את עמנו, ושנותי
הבאות בארה"ק, בצל קדשם של רבוה"ק
מויז'ניץ וצדיקי הדור זי"ע

סיפורי צדיקים, אירועים ועובדות

ונלווה אליו קובץ **"ליקוטי אמרות"** שראיתי
ושמעתי מצדיקי אמת וממה שחנני השי"ת ברוב
רחמיו.

מנאי
יצחק מנחם (מענדיל) שטיינמץ
לונדון יצ"ו

שנת התשנ"ח

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2024

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2024

ספר זה כתבתי לשם ולזכר הקדושים שנהרגו עקה"ש בשנות הזעם.
כל רווחי הספר מוקדשים לכתיבת ספר תורה לע"נ הקדושים הי"ד.
ישנה אפשרות לקחת חלק בכתיבת הס"ת ע"י הנצחת בני משפחה
שנספו בשואה הי"ד.
כן אבקש מכל מי שיש לו הערות או הוספות לספרי, ישלח אלי לפי
הכתובת דלהלן ואפרסמם בל"נ במהדורה הבאה.

כתובת המחבר :
M. STEINMETZ
212 UPPER CLAPTON RD.
LONDON E.5 9. D.H.
TEL: 8061743

תמונת השער : (עוצב ע"י המחבר)

בתמונה נראים ששה כוכבים, לזכר ששה מליון בני עמנו הי"ד שנעקה"ש. שלושת הכוכבים הקטנים רומזים על תינוקות של בית רבן שהובלו אף הם למשרפות אושוויץ. ה' יקום דמם לעינינו.

במרכז התמונה נראה ה"טלאי הצהוב", שסימל את היהודי הנרדף באותם שנים מרות, ברקע נראית מפת אירופה, עליה נגזרה גזירת השואה הנוראה.

בצד ימין של המפה (איזור אושוויץ-פולין) נראים להבות אש עולים מנשמות הקדושים אשר נשרפו עקה"ש.

בצידו השמאלי של הטלאי הוצב נר-זיכרון לזכר הקדושים.

בחלק התחתון נראית ספינת ניצולים, לסמל ולזכרון לפליטי השואה שזכו בחסדי הש"ת לעלות לארץ הקודש ולחונן את עפרה.

בית כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א
רח' אהבת שלום 13-15
קרית ויזניץ – בני ברק 51111
טל' 6748494 – 6749057
פקס, 6772844

ב"ה יום שלישי שנכפל בו "כי טוב"

לס' "ולמען תספר באזני בנך ובן בנך"
ער"ח שבט תשנ"ח

לכבוד ידידנו הנכבד הרה"ח המפואר מחשובי ותיקי אנ"ש
הרה"ח ר' **יצחק מנחם מענדיל שטיינמץ** הי"ו
לונדון יצ"ו

אחדשה"ט באה"ר

הקונטרסים מספרו "**עדות חיה**" שכב' עומד להו"ל, והוא "ספר זכרונות" מקורות ימי חייו, החל מזכרונות בית אבא ה"ה הרה"ח המפורסם מוה"ר יחיאל שטיינמץ הי"ד שהי' מהמקורבים ביותר אצל כ"ק מרן אדמו"ר בעל אהבת ישראל זי"ע ואצל כ"ק מרן אדמו"ר בעל אמרי חיים זי"ע, ואח"כ מתקופת המלחמה ושנות השואה, מפעולותיך החשובות למען ויזניץ בכלל ובעיקר בעיה"ק ירושלים ת"ו, כמו"כ סיפורי צדיקים, מאמרים ופנינים יקרים שזכית לשמוע ונרשמו בזכרונך בתוספת נופך משלך למען ידעו דורות הבאים וילמדו לקח.

כ"ז הי' למראה עיני כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א, ונצטויתי למסור לך ברכת קדשו, יה"ר שתזכה עוד רבות בשנים להמשיך בפעולותיך החשובות, להפצת ולהרמת קרן התורה והחסידות, לרוות רב עונג ונחת מכל יו"ח, לראות בנים ובני"ב עוסקים בתורה ובמצוות מתוך בריות גופא ונהורא מעליא, ואך טוב וחסד ישמע תמיד במעונך.

כ"ד ידידך הדושה"ט באה"ר
הכותב בפקודת הקודש

צבי הערשיל כץ – משב"ק

בית אדמו"ר שליט"א
ת.ד. 1130
קרית ויזניץ, בני-ברק

מפתחות

מבוא: 1
הקדמה: 6
פרק א - בית אבות: 19
פרק ב – מיהאיפאלווא: 21
פרק ג - בית הורי: 25
פרק ד - חיי התקופה: 34
פרק ה - מלחמת העולם: 38
פרק ו - חג הפסח האחרון עם הורינו הי"ד: 45
פרק ז – הגירוש: 47
פרק ח - אושוויץ-בירקנאו: 58
פרק ט - במחנה בראונשווייג: 101
פרק י - במחנה ראוונסברוק: 106
פרק יא - מחנה לודוויגסלוסט: 111
פרק יב – השחרור: 114
פרק יג - יוצאים לדרך: 118
פרק יד – ברלין: 127
פרק טו - בדרך הביתה: 132
פרק טז - מיהאיפאלווא אחרי המלחמה: 142
פרק יז - המנהיג הגדול: 144
פרק יח - מקל נדודים: 156
פרק יט - באהלי ויזניץ: 171
פרק כ - שיכון ויזניץ: 205
פרק כא - ירושלים עיה"ק תובב"א: 223
פרק כב – אנטוורפן: 230
פרק כג - דברי עדות - קינה לשואת אושוויץ: 241
פרק כד - באהלי צדיקים: 293
סיפורי צדיקים: 325
ליקוטי מאמרות: 393

מבוא

אודה ה׳ בכל לבב בסוד ישרים ועדה, מה אשיב לה׳ כל תגמולוהי עלי, על כל רחמיו וחסדיו שהראנו מיום היותי עד היום הזה.

חש אני חובה בנפשי לזכור ולא לשכוח את כל אשר עברנו בשנים המרות תש-תש״ה, לספרם לדור אחרון, לפרסמם קבל עם ועדה, למען יכירו בגודל החסד אשר עשה ה׳ עמנו בהותירו אותנו לפליטה, נודה לשמו ונהללו בפינו.

ספר זה התחלתי לכתוב בלילות הארוכים שבהם נדדה שנתי מעיני מפאת הכאב הגדול על מחלתה של אשת נעורי מרת חיילא גולדה ע״ה בת ר׳ חיים דוד עהרנפלד הי״ו אשר נלב״ע ביום ט״ז שבט שנת תשמ״ט לפ״ק תנצב״ה. מקום קבורתה בבית החיים זכרון מאיר חלקת ויזניץ, בקרבת הציון הקדוש של אדמורי בית ויזניץ זצ״ל.

פטירתה הטראגית בדמי ימיה הזכירה לי את עקידתם של הורי היקרים, אחי ואחיותי, שנהרגו בדמי ימיהם על קידוש השם באושוויץ ביום ג׳ סיון שנת תש״ד לפ״ק הי״ד, ואז בכיתי על שתי בתי מקדש שנחרבו בימי.

ומאז שמתי לילות כימים לכתוב זאת זכרון בספר לתאר לעם ישראל ולכל העולם כולו את הדברים האיומים אשר עברו עלינו, עם ישראל, בכל תפוצות אירופה תחת כיבוש הנאצי, לספר על גזרת השמדת עם ישראל, אשר חשב הצורר הרשע הזה ביחד עם כל אלה אשר עזרו לו ברצון רב. גם ראינו היטב בעת שגירשו אותנו מבתינו, כיצד עמדו תושבי עירנו השכנים ושמחו לאיד, המתינו לרגע גירושנו וחילקו ביניהם את הביזה אשר נפלה לידיהם כפרי בשל.

מטרתי העיקרית בספר הזה היא לתאר שגם בחושך הנורא ראינו את האור בקצה המנהרה, לא איבדנו את התקוה להישאר בחיים ולא התייאשנו מן ההצלה, וגם אלה מאתנו אשר השאיר אותנו השי״ת כשרידים, אודים מוצלים מאש, אחרי אשר שרף ה׳ שישה מליון יהודים מטובי עמנו, לא עזבנו את דרכי אבותינו וחזרנו לדרך הסלולה והמסורה לנו מאבותינו הקדושים והטהורים שמסרו נפשם על קדושת השם.

כל זה, בזכות המנהיגים הגדולים והקדושים אשר השאיר לנו ה׳ ברוב רחמיו ושתלן בדור יתום זה להיות לנו לעזר ולאחיסמך אחרי אשר חזרנו שבורים ורצוצים אחד מעיר ושניים ממשפחה, הם אשר בנו מחדש חצרות קודש מאודים מוצלים

מאש, במסירות נפש ובכוחות נפשיים, אשר רק למנהיגים הכח הגדול הזה. בלי אמצעיים כספיים ועוד לוו על חשבון "לוו עלי ואני פורע" וגם בחזרתם פרעו הקפותיהם, בנו מוסדות תורה לתפארת, זכרון צדיקים לברכה.

מובא בזהר ובמדרש (בראשית י-ו) אשר אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין ממונה עליו מלמעלה ושומר אותו ומכה אותו ואומר לו גדל, גם בעת כתיבת ספרי הרגשתי כאילו מישהו עומד מעלי לזרזני בעבודתי ואומר לי כתוב זאת זכרון לדורות, ככתוב אצל אסתר "כתבוני לדורות".

כל יום מאז התחלתי לכתוב, הרגשתי צו וחובה לספר הכל בפרוטרוט, ככל שזכור לי, ואולי החיוב הזה מעין חיוב של זכור את אשר עשה לך העמלק של הדור הזה, לא תשכח!

גם הזונדער קומאנדו היהודים, אשר טיפלו בגופות הקדשים והביאו אותם לשריפה בקרמאטוריום עז היה רצונם שידע כל העולם על סיבלם הגדול. לפעמים אירע שהם טיפלו גם ביקיריהם, נשיהם וילדיהם הרכים, הכירו אותם בעודם שוכבים מתים על עלונקת הברזל לפני שהכניסו אותם לתנור הבוער, עמדו דוממים ומאובנים מרוב צער, והמפקד הגרמני צועק: "למה אתם משתהים?". אחרי המלחמה מצאו צוואה ובה תיאור מלא על עבודתם הקשה מבחינה נפשית וגופנית ובקשה בצידה: "אנא תספרו לעולם הנאור את מעשי הרשעים הללו ועל הסבל הנורא והאיום שסבלנו, על הצרות שעברנו שתים עשרה שעות יום יום והמוות בחלונינו, לפי שאחרי כמה חודשים של העבודה הזאת ממיתים אותנו כדי למחוק את הזוועה הגדולה הזאת, תישאר הצוואה הזאת שאני קובר אותה באדמה, אולי ימצאו אותה בתום המלחמה האיומה הזאת".

גם ידועה העובדה מהרה"צ ר' שלום אליעזר מראצפרט הי"ד בנו של הדברי חיים מצאנז זי"ע, כמה רגעים לפני שמסר נפשו על קדושת השם פגש על יד הדלת של הגאז קאמער יהודי מקראקא שעבד שם, ושאל אותו "לאן מוליכין אותי?" ענה לו היהודי שעבד שם "תאמרו וידוי לפני שאתם נכנסים" ואמר לו הצדיק ר' שלום אליעזר הי"ד "אתה בוודאי תישאר בחיים, אבקש אותך תראה לספר לכל העולם היהודי מה שהגוים עשו אתנו" היהודי הזה הוא מיחידי סגולה שנשארו בחיים מהזונדער קומאנדו אשר הגרמנים הרגו אותם שלא יוכלו לספר את מעשיהם המושחתים של הרשעים האלה.

גם הראתי את הכתובים לאישים ידועים ונבונים מלומדים וכותבי ספרי היסטוריה בעלי מקצוע מעולים, והם עודדו אותי אנא כתוב, אל תתעצל, כל מה שאתה כותב יש בו עניין לעם ישראל ובפרט לדור הצעיר אשר יקראו את קורות עם ישראל, יקחו מוסר השכל מכל הבחינות וישמעו גם רחוקים ויראו אשר עוללו לנו הרשעים האלה ימ״ש.

קראתי לספרי ״עדות חיה״ לאמור אשר לגבי כל הכתוב בספר הנני עד חי, בעיני ראיתי את עני עמי בעת צרתו הגדולה. גם כי ׳חיה׳ במס״ק י״ד, עדות חיה מפי נער בן ארבע עשרה (בהיותי בתקופת הגירוש בגיל הזה).

הוספתי מעדויות שרידים מוצלים מאש אשר עודנו חיים אתנו ועדיות מפקדי האס - אס במחנות אושוויץ ובמשרפות, כדי שלא ישכח הדבר הזה מבני העולם, ולא יבואו רשעים להכחיש ולהמעיט מזדונות ומפשעי העם הגרמני הזה, וישארו לדראון עולם.

פתח במזבח – מזבח אושוויץ וסיים בשולחן – שולחן מלכים, מאן מלכי רבנן.

בהמשך הספר כתבתי ותיארתי את התקופה הכי קשה שלאחרי המלחמה. נשארנו ילדים צעירים, גלמודים, אחד מעיר ושניים ממשפחה, אבל נשארנו חזקים מבחינה רוחנית באמונת צדיקים והתקיים בנו ״ויאמינו בה׳ ובמשה עבדו״, ולאורם נסענו במדבר הגדול של ערי אירופה הריקה מיהודים, ולא מצאו רגלינו מנוח עד אשר הגענו לשערי ארצנו הקדושה, אשר שעריה היו עדיין סגורים בפנינו. גם את טעם מחנה קפריסין נתנו לנו האנגלים לטעום, וגם כאן לא שאלנו למה פניך תסתיר ממנו? עד שסוף כל סוף זכינו להגיע לארץ אשר עיני ה׳ אלוקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה ושם מצאנו מנוח לנפשנו העייפה, ורבינו ה״אמרי חיים״ זצוק״ל פתח לנו את שערי הישיבה, אבל עדיין רעבנו ללחם, כי הרעב עוד היה בארץ והעוני שרר עוד בכל פינה.

הגענו עשרות בחורים פליטי חרב ניצולי המחנות בעירום ובחוסר כל, וטעמנו שבע שנות רעב, אבל רבינו ז״ל הפיח בנו רוח חדש ולימד אותנו דרך ״חיים מאירים״, ומכנף הארץ זמירות שמענו בלילות שבת קודש, ושם שאבנו מנוחה ושמחה מלא חפניים, וזכינו להגיע אל המנוחה ואל הנחלה בבניית שיכון ויזניץ בבני ברק על גבעה יפה הרחק משאון העיר, והיתה זאת תקופה זוהרת שלא תישכח ממני לעולם.

ברכות תודה!

עתה, כשזכיתי בס״ד, להוציא את פרי עמלי לאור – לאחר שנים של מאמץ מרוכז, הגיע העת להודות לכל אלו, אשר בלעדי סיועם, לא היה ספר זה נשלם!

בראש ובראשונה **למר מאיר חובב הי״ו** – אשר עמד לימיני ועודד אותי בראשית דרכו של הספר, סיגנן ותיקן במקצועיות כמיטב יכולתו.

תודה מיוחדת לבן אחותי **הר״ר יוסף אריה שטיינמץ הי״ו,** – שעמד לימיני בעזר וסיוע במסירות ללא ליאות בכל שלבי עריכת הספר.

לאברך היקר ברוך הכשרון **הר״ר חיים מאיר אוביץ הי״ו** - שסייע בעריכה הסופית, במסירות ויעילות.

להרב מרדכי גנוט שליט״א - מחבר לוח ״דבר בעתו״- על הערותיו המחכימות.

לגב׳ ח. וועג שתחי׳, בת מחותני החשוב הר״ר אברהם וועג הי״ו. ששקדה בנאמנות רבה בהקלדה, הגהה ועימוד הספר בהידור רב.

לכל ידידי, שתמכו וסייעו בי לאורך כל הדרך ולא חדלו לעודד, ורבים הם מלפרטם – תודה מיוחדת! ישיב להם ה׳ כגמולם הטוב ותהי משכורתם שלימה מאת ה׳.

ואחרון חביב, יישר כח לבני היקר, הנאמן והמסור, האברך החשוב, **הר״ר משה שטיינמץ הי״ו,** אשר במשך השנה האחרונה לא זזה ידו מתוך הספר, והשקיע את כל כוחו ומרצו יומם וליל, שקד ועמל, להיטיב כל פרט - קטן כגדול, זכה והוציא את ספרי לאור.

ה׳ יתברך ישלם פעלו ויזכה הוא ובת זוגו לראות נחת מכל יוצ״ח עבגי״צ בב״א.

* * *

יעמדו על הברכה יוצאי חלצי היקרים והחשובים:

בתי מרת הינדא תחי׳ מבורו-פארק ארה״ב ויו״ח שיחיו, יזכור אלקים את נשמת בעלה - חתני היקר מוה״ר ר׳ **שמואל ליכטמאן** ז״ל שנלב״ע למגינת ליבנו במיטב שנותיו ביום ג׳ אדר תשמ״ט תנצב״ה.

בני מוה״ר ר׳ **יחיאל** שיחי׳ וזוג׳ מרת יהודית שתחי׳ עם יו״ח שיחיו מבורו-פארק ארה״ב.

בני מוה״ר ר׳ **יעקב זאב (וואלף)** שיחי׳ וזוג׳ מרת ברכה שתחי׳ עם יו״ח שיחיו מירושלים עירה״ק.

בתי מרת פייגא עטיא תחי׳ אשת מוה״ר ר׳ **שמואל שטערן** שיחי׳ עם יו״ח שיחיו מירושלים עיה״ק.

בני מוה״ר ר׳ **משה** שיחי׳ וזוג׳ מרת רבקה שתחי׳ עם יו״ח שיחיו מקרית ויזניץ בני ברק.

בני מוה״ר ר׳ **צבי (הערשל)** שיחי׳ וזוג׳ מרת חוה לאה שתחי׳ עם יו״ח שיחיו ממאנסי ארה״ב.

ובני הצעיר מוה״ר ר׳ **שמואל** שיחי׳ וזוג׳ מרת גיטל שתחי׳ עם יו״ח שיחיו מלאנדאן.

יעזור השי״ת שכשם שזיכני להו״ל ספר זה, כן יזכנו לחיים ארוכים, לחסד ורחמים על כל צעד ושעל יחד עם זוג׳ החשובה מרת **פייגא** שתחי׳ העומדת לימיני לעזר בכל מעשי במסירות רבה, ובפרט במשך תקופת כתיבת ספרי זה עמדה לימיני ועודדה אותי בכל עת, ומתוך בריות גופא וחיי נחת מיו״ח נזכה לקבל במהרה פני גואלנו הנאמן ברינה אכי״ר.

הקדמה

נסתרים דרכי ד'!

"שה פזורה ישראל", חסד עשה הקב"ה עם ישראל שפיזרן בין האומות, וחלק מעמנו נשאר לפליטה בארצות פזוריהם בחסדי הקב"ה, יהודים אלה אשר נשארו בבתיהם בשקט ובשלווה אינם מסוגלים להבין - ושואלים ודורשים מדוע לא התנגדתם מול הרשעים האלה, הגרמנים הארורים ימח שמם וזכרם רוצחי עם ישראל בדם קר ובברוטאליות. הנה, העם הזה אשר רצה להשתלט על כל אירופה, הרשה לעצמו להרוג ולאבד עם שלם, לאור היום, לעיני כל האומות. יושב לו עריץ אחד ומשרתיו הרשעים, ומתגרים מלחמה בכל שכניהם, בכל החזיתות נהרגים רבבות אין ספור של חיילים והעריץ הרשע הזה מתיישב בכורסה הנוחה, סביב לו יושבים המיניסטרים והגנרלים שלו, דנים ועושים תוכניות איך להשמיד את העם הנבחר, העם היהודי, ושללם לבוז, כידוע אשר כל הרכוש היהודי ואפילו בגדי הקרבנות שימשו לו כעזר למלחמה אשר ניהל עם כל ארצות השכנים.

ונשיבה לאלה השואלים: "נסתרים דרכי ד'! וראה אבן עזרא פרשת תולדות (כה - לד) מה שכתב על דרכי הנהגת השי"ת עם האבות הקדושים וזה לשונו בת"ד: "ואל ידחוני בקנה של דרש כי יש לו סוד ואין לנו לחפש כי עמקו מחשבות השם ואין כח בדעת האדם להבינם" עכ"ל, ומה נאמר ומה נדבר - נחפשה דרכינו ונשובה!

"קלי קלי למה עזבתני", אמרה אסתר המלכה בעת הסתרת פנים, והתשובה שלנו אחרי ההסתרה והחורבן הגדול היא: **זה קלי ואנוהו**, אבנה לו בית מקדשא, מקדש מעט, דורות ישרים בני אל חי.

להעמיד דברים על דיוקם

ובכדי להעמיד דברים על דיוקם ארשום קטע מיוחד מן הספר השחור אשר כתבו המפקדים המושחתים מפקדי האס-אס של אושוויץ-בירקנאו אחרי המלחמה, בכלא של קראקוב בפולין, שם הספר: "אושוויץ אין דען אוגען דער אס-אס", וכותבים שם אנשי האס-אס - קרעמער-ברואד ימח שמם:

(עמוד 161-177), בתאריך 24 לחודש אוקטובר שנת 1943 הגיע טראנספורט של אלף ושבע מאות יהודים מכל מיני ארצות ממחנה ברגן-בלזן, בעת הנסיעה שיקרו להם הגרמנים הארורים ואמרו כי הם נוסעים מן המחנה הזה שהגיעו עכשיו הלאה

לשוויצריה, אבל שקר אין לו רגלים - ומיד בשעה שירדו מהקרונות נודעה להם האמת המרה ואחת הנשים התנפלה על חייל האס-אס וצעקה עליו: "שקרנים גרמנים למה רימיתם אותנו", הוציאה את האקדח של איש האס-אס מידו וירתה בו למוות, וכך ירתה גם בשני ופצעה אותו. יתר הנשים התנפלו בצעקות, "שקרנים אתם גרמנים ארורים, הבאתם אותנו להריגה במקום הארור הזה", והיכו בגרמנים השומרים אבל בידיים ריקות בלי נשק. אחרי שהגיע תגבורת של חיילי האס-אס ירו ביהודים זרקו רימונים והפציצו את הקהל, ואת יתר הנשארים הובילו לתאי הגזים ולמשרפות הקרמטוריום מס' 2, **ד' ינקום דמם**.

מכאן ניתן להסיק על גודל הרמאות בה הצליחו הרשעים להונות את הקהל, וכשכבר גילו זאת היהודים, לפעמים היה זה מאוחר מדי ולעיתים עמדו על נפשם עד גבול יכולתם.

כי עליך הורגנו כל היום

וראה נא קורא יקר החרד על דבר ד' ועל תורתו הקדושה, ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא. **במדרש תנחומא** פרשת תצוה הובא וז"ל: מה יונה זו (אשר עם ישראל נמשלו ליונה) כל עופות שבעולם כשהן נשחטין הן מפרכסין, היונה הזו פושטת צווארה, כך אין אומה בעולם נהרגת על קדושת שמו ומוסרת עצמה להריגה אלא ישראל, שנאמר: **"כי עליך הורגנו כל היום"** עכ"ל, וזה תשובה אמיתית על פי התורה אשר יורוך.

עוד ראיתי **בילקוט ראובני** פרשת בא: "המוציא אתכם מארץ מצרים", על מנת שתמסרו עצמכם לקדש שמו.

גם ניתן להסביר במידת מה את אשר מצא אותנו, עם ישראל, עם אלוקי אברהם, אשר היה הראשון שמסר נפשו על קדושת שמו יתי וטייל בתוך האש של אור כשדים, עד שאמר לו הקב"ה: אברהם בני, עתידים בניך להיות עם הנבחר ויקבלו את תורתי בהר סיני, צא מהאש אברהם בני. בכוחה של אותה מסירות נפש עמדו צאצאיו ללכת בדרכו של אותו אב זקן.

היתה זו גזירה נוראה בה הושמדו ע"י הרשעים הגרמנים ימש"ו שישה מיליון יהודים חפים מכל פשע, אנשים, נשים, זקנים עם נערים, תינוקות ויונקי שדיים בחיק אמותיהם, תינוקות שלא טעמו טעם חטא מעולם, ו'חטאם' היחיד היה דבר היותם יהודים בני אברהם יצחק ויעקב, עם הנבחר שומרי תורה ומצוות, אשר

קיבלו את דתי השי״ת וחוקיו עליהם ועל זרעם ברצון, וגם את הגזירה הזאת אשר לא נשמע כמוה מאז ימי בראשית, אשר ברא אלוקים את השמים ואת הארץ, קיבלו על עצמם במסירות נפש.

וכן ראיתי בסה״ק **אור החיים** בראשית מ״ו פסוק ו׳ סוף המאמר ״ויקחו את מקניהם״, וזה לשונו: גם הודיע הכתוב כי הגם שידעו כי שם צוה ה׳ הגלות, לא הקשו ערפם ולא נמנעו ח״ו מלקיים שטר חוב הגלות אלא נשאו טפם ואת נשיהם בעגלות ויבואו מצרימה. עכלה״ק.

לאו כל אדם זוכה

והנה מצאתי כתוב שזכות מיוחדת משמים שלאו כל בר נש זוכה לה, היא למסור נפשו להשי״ת, וכך כתב מרן החתם סופר זי״ע בדרשותיו ליום ז׳ אדר דף ק״ל ב׳ וזה לשונו: והנה לאו כל צדיק זוכה להיות נתפס בעוון הדור רק השרידים אשר ד׳ קורא, ומסיים - ומי יודע אם לעת כזאת תזכה להגיע למלכות שמים ית״ש להיות נתפס בעון הדור. עכלה״ק.

גם בספר **תורת חמד** להרב הגה״צ ר׳ מיכאל דב ווייסמנדל זצוק״ל אבד״ק נייטרא ראיתי כותב, אשר עלינו שנשארנו בין החיים, נגזר שלא להיכלל בין אלו שזכו למסור את נפשם להשי״ת. וכך הוא כותב בעמוד 98: וכאשר גרמו עוונותינו וחשך עלינו העולם בארצות הרשע בדם ובדמעות, ונהרגו משפחותינו ורבותינו והתלמידים הקדושים והנאמנים ונחרב בית מדרשינו הגדול בתוך רבבות אלפי ישראל, ובתי מדרשיהם האבלים עתה מבלי בניהם והשוממים מאין יושב **ונגזר עלינו להשאר בחיים** ולבוא לארץ הלזה עם שארית בדמות כותל מערבי מן בית מדרשו של רבינו הגדול זי״ע.

בעת שהותי בבודאפשט שמעתי מפי ר׳ משה קרוס, אשר היה ביחד עם האדמו״ר מקלוזנבורג זצוק״ל תיכף אחרי המלחמה, והתפלל לפני העמוד בבית מדרשו של הרבי מקלויזנבורג. היה זה יום ראש חודש בתפילת הלל והאדמו״ר מקלויזנבורג השתפך ובכה בדמעות ובבכי עצום והתחיל להגיד ביידיש את פירוש המלות יסר יסרני יה ולמות לא נתנני, ״יסר יסרני יה, הייליגער באשעפער וויא ביטער האסטו מיך גישטראפט, דיא האסט מיר ציגענימען מיין ווייב אין מיינע קינדער, ולמות לא נתנני וואס האסטו מיך איבער גילאזט דא אליין, וואס האסטו מיך אויך נישט מיט גינומען מיט זייא צוזאמען״? והיו בכיות כאלו אשר לא היה באפשרותו להמשיך ולהתפלל לפני העמוד, אוי לאזניים שכך שומעות, אוי אוי אוי!

מכתב שכתב הגה"צ מקראסנא זצלל"ה, לעירו קראסנא, תיכף אחר המלחמה

בעהית"ב, ער"ח כסלו תש"ו לאנדסבערג יע"א.

אהובי יקירי צמידי לבבי הנשבר והנדכה, אחיי ורעי הנחמדים שארית הפליטה **בקהלתנו האהובה והקדושה קראסנא יע"א** — שיחי' לאויט"א.

אהובי בעלי בתים החשובים, בחורים וגם בתולות, טהייערע יידישע ברודער און חשוב'ע שוועסטער, צוריק געבליבענע יתומים ויתומות, **קינדער פון מיינע גוטע און זיסע חברים**, פון וועלכע, אונד מיט וועלכע, איך האָב תורה געלערענט.

דער אמת געזוגט, איך שעמע מיך זעהר דאָס איך בין צוריק געבליבען אויף דיא פערגענגליכע וועלט, און מען האָט מיך נישט מיטגענומען מיט מיין הייליגען טאַטען, מיט מיינע טהייערע ברודער און שוועסטער, מיט מיינע ליעבע חברים, נשמות הקדושים והקדושות פון אונזער קהילה, **איך בין אַוודאי אַ גרויסער "בעל מום" דאָס איך בין נישט ווירדיג געווען פאַר אַ קרבן... פאַר השי"ת**, נאָר יעצט אַז איך בין יאָ געבליבען, **וכל החיים יודוך סלה**.

דערפאַר [נון] **בעטע אייך** טהייערע יידישע ברודער און שוועסטער, תחזקנה ידיכם, איהר זאָללט אייך שטאַרקען אייער האַרץ און לעבען אַ שיין אַנשטענדיג יידיש לעבען, יעדער איינער זאָלל פאַר זיינע אויגען האַלטען דעם פסוק פון יחזקאל הנביא (סימן כ"ב) **"היעמוד לבך, אם תחזקנה ידיך, לימים אשר אני עושה אותך, אני ה' דברתי ועשיתי**, מיר זאָללען קענען זאָגען פאַר ג-ט ב"ה דאָס מיר שטאַרקן זיך אין עבודת השי"ת, און מיר קלאַממערן זיך צו זיין תורה און מצות, מיר בלייבן ווייטער בייא דער אמת'דיגער אמונה, וואָס אונזערע רבי'ס און עלטערען האָבן אין אונז געפפלאַנצט.

דיא ריכטיגע גוטע ערציהונג וואָס מיר האָבען באַקומען פון אונזערע עלטערן, וועט ברענגען איהרע פרוכטען און מיר וועלען נישט מיד ווערען, צו אַרבייטען אונד שטרעבען טאָג און נאַכט, צוריק אויף צו בויען די וויסטע חרבות פון אונזערע הייליגע קהלות.

— תמה —

מכתב מהה"ק מקראסנא זצ"ל לבני קהילתו אחרי השואה בה הוא מתודה אשר הוא לא היה ראוי להיות קרבן כשאר אחיו מפאת היותו בעל מום ...

* * *

גם כי אלך בגיא צלמות לא אירע רע, כי אתה עמדי!

"גם כי אלך בגיא צלמות", וכותב קורות ועובדות עצובות מהרג ואבדן רבבות ומליוני בני ישראל - "לא אירא רע", אינני מתרכז על הדברים הרעים והקשים לבד, "כי אתה עמדי", אלא מתרכז אני בעיקר על עובדות אשר מעידים עדות חיה אנשים אשר יצאו בגופם ובנפשם חיים וקיימים, השתחררו מידי הרשעים האלה על ידי השגחתו ית' שמו, נשארו בני אדם נורמלים וחזרו מרצונם הטוב לקבל ע"ע עומ"ש, הדר קיבלוהו ברצון אחרי הגזירה הנוראה הזאת, הקימו משפחות וחינכו את בניהם לתורה וליראה ולחסידות, כפי אשר הפליא רבינו כ"ק מרן בעל "אמרי חיים" זי"ע בגודל חשיבותם באמרו, אשר לדור של ניצולי אושוויץ יעמידו בית דין של מעלה מיוחד, והם הם המספרים כבוד א-ל וזוכרים חסדו ונפלאותיו אשר עשה עם כל אחד אשר נשאר לפליטה.

הרבה עשרות שנים עברו מאז הגזירה הנוראה הזאת, והרבה שנים נשארו זכרונות אלה טמונים בלב השבורים והרצוצים אשר נשארו גלמודים אחד בעיר ושנים ממשפחה, ובעיקר אבות ואימהות אשר כל משפחתם השמידו הרשעים האלה, ונשארו ערירים בלי נשיהם וילדיהם, פצע אשר לא הגליד עד היום הזה. קיבלתי עלי להוסיף לספרי קורות חיים מפי האנשים החשובים האלה, ניצולי השואה, שלא ישכחו ח"ו זכרונות קדושים אלה, אשר הנם אודים מוצלים מאש ומחנק על ידי תאי הגזים, קיבלתי עלי עבודה קשה ומפרכת לעשות רצונם ולרשום עובדות אלה, ומפיהם אנו חיים, בראותנו ניסים ונפלאות אשר עשה עמנו ד' בעת צרתינו הגדולה הזאת בדורנו זה, אבל מה מאוד מפליא הדבר שכל האנשים אשר פגשתי וביקשתי קצת רצון טוב לשבת עמדי ולספר לי, היה זה פלא בעיניהם איך העזתי לבוא ולגרד את פצעיהם אשר עוד לא הגלידו, אמנם אחרי זמן מה שישבתי והקשבתי וראו אנשים אלה שהדברים היוצאים מליבם השבור והרצוץ נכנסים עמוק בלב שומעיהם, נפתח ליבם וסיפרו לי כל פרט ופרט, ממש לא החסירו אפילו פרטים הכי קטנים, וכולם אמרו במפורש שמאוד חשוב להם שישארו זכרונות אלה לדורות הבאים, שלא ישכחו ח"ו, והם מעוניינים שמישהו המסוגל לדבר הקשה הזה יכתוב הכל בספר עם כל הפרטים. גם זאת נודע לי מה שמזמן חשבתי על זה אשר לשבת ולספר עובדות עצובות ואיומות אלה, אי אפשר לתאר רק לבן אדם אשר היה אתם בצרה - עמו אנכי בצרה - וד' מבין תעלומות לב נשבר.

כל שנה בתפילת הימים הנוראים - ונתנה תוקף קדושת היום - מהצדיק ר' אמנון זצ"ל אשר קידש שם שמים ברבים, בעת שאני אומר את המילים הקדושות "ותפתח את ספר הזכרונות ומאליו יקרא", עולה בזכרוני תקופת השואה הנוראה - ובקשתי להשי"ת שיפתח את ספר הזכרונות של ששת מיליוני היהודים שנהרגו על קדושת שמו, על היותם יהודים - עם סגולתו. גם בהמשך התפילה - "כבקרת רועה עדרו מעביר צאנו תחת שבטו" - אין באפשרותי לעבור על מילים קדושות ומיוחדות אלה, אשר לי בפרט ולכל חברי אשר היו במחנה יש להם תוכן וזכרונות מיוחדים ונוראים, עת עמדנו בערב יום הכיפורים בין שני בלוקים והרשע העריץ מנגלה ימ"ש עמד עלינו לכלותינו, לולא רחמיו הגדולים "שומר ישראל שמור שארית ישראל", אשר בניסים גדולים הציל אותי מידיו, (וכפי שאמר הרה"ק רבי אהרן מבלז זי"ע אחרי המלחמה, עת חזרו ראשוני פליטים ממחנות המוות של הגרמנים, אשר כל אחד שנשאר בחיים מידי הצוררים הרשעים הגרמנים - ליוו אותו שני מלאכים לשמור עליו במיוחד ולהשאירו בחיים,) ואחד ממשרתיו הרשעים החזיק בידו קרש בגובה מסוים, וכל אחד אשר עבר מתחת השבט והיה יותר נמוך נכלא בבלוק אחד, ס"ה אלף וחמש מאות ילדים חפים מפשע, ולמחרת ביום הכיפורים הובילו אותם לגז קאמער ושרפו את גופם הטהור בקרמטוריום, הי"ד, וזכרונות אלה עולים בזכרוני כל שנה בעת תפילת מוסף דימים נוראים.

* * *

חשבתי לפרש את הכתוב בשירת הים, "אחלק של"ל": הרשע שלל מאתנו הכל **ש**מנו - **ל**שוננו - **ל**בושנו.

שמנו - לא עוד שמות לעצורים במחנות, רק מספרים חקוקים בידיהם של העצורים **במחנות ההשמדה**.

לשוננו - לא עוד לשון נורמלית, רק צעקות ואיומים להפחיד את האנשים ולהוציא אותם משלוותם, והפחד היה מנת חלקינו ביום ובלילה.

לבושנו - הורידו את לבושנו הנורמלי והלבישו אותנו כלי גולה, כלי מחנות השמדה מיוחדים עם פסים כחולים, עד כדי כך שאיש לא הכיר איש את רעהו.

שלל במס"ק גימטריא 9, מספר **אמת** במס"ק. השקר היה שיטתם עד תאי הגזים, הכניסו את האנשים בשקר אשר הולכים לרחוץ גופם הטהור והקדוש ב**מים** שזה אמת במס"ק. "השקר קל מסובין - על כן נושאיו מרובין!"

* * *

ואנכי הסתר אסתיר

מסופר על הרה"ק מאוסטרובצה זי"ע שישב בתענית יותר מארבעים שנה לכפרת כלל ישראל, והאדמו"ר מקלוזנבורג זי"ע, אשר הסתופף בצל קדשו בימי בחוריו סיפר, שהמתיק סוד עמו בנוגע לצומותיו הרבים, ועל זה ענה לו האדמו"ר זי"ע כהאי לישנא: אילמלא היו כל האנשים יודעים כמוני מה צפוי לכלל ישראל בעתיד הקרוב, בטוחני שאף אחד מהם לא היה אוכל מאומה והיו יושבים בתענית להעביר את רוע הגזירה. זה היה עשרים שנה לפני ההשמדה הנאצית.

שמעתי מהרב שמואל גריינמאן ז"ל בהספדו על הגה"צ החזון איש זצ"ל, (אשר נערך בתום השבעה): "לא נתקיים בנו, "הידעת כי ד' לוקח את אדוניך", אם היינו יודעים שבוע אחד קודם, היינו צמים לילה ויום ומרבים בקשה לד', וכעת מסתפינא מהאי קרא "כי מפני הרעה נאסף הצדיק". פעם אמר לי החזון איש כי מן השמים העלימו ממנו את השואה האיומה שעומדת לרדת על יהדות אירופה כדי שלא יבטל את רוע הגזירה".

וכן כשרצה הבעש"ט לנסוע לארץ הקודש והיה בצרה גדולה אמר, שלא הודיעו לו על הצרה שתבוא.

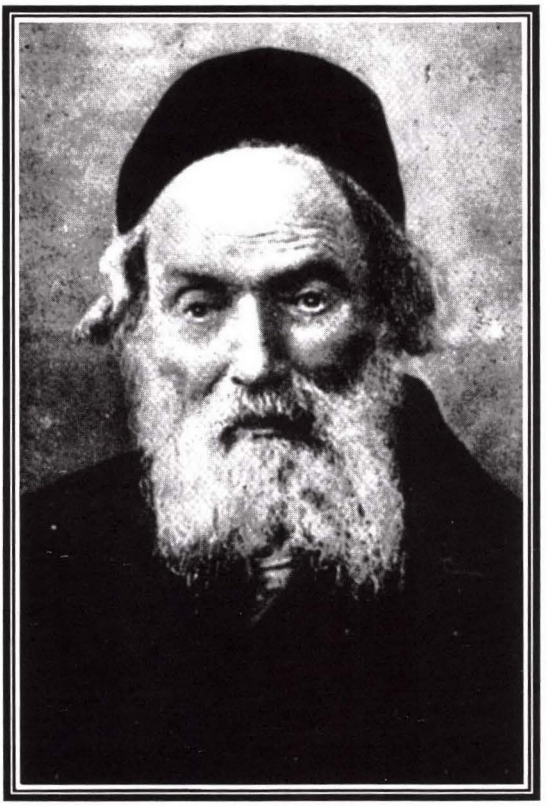
ראיתי בספר מגדיל ישועות עמוד מב, בעת שהיה האדמו"ר מרוזין בכלא ברוסיה והיה בצער גדול, אמר למשמש שלו: איה הם אבותי הקדושים ר' שלום שכנא, וזקני המלאך ז"ל, ואבי זקני הרב המגיד, רק לא מגלים להם מצערי הגדול, וכן כתוב בזוהר הקדוש פרשת פנחס דף רכ ע"א: בעקו דבר נש לא אודע קב"ה לאביו ולאימו.

ובהר ציון תהיה פליטה והיה קודש

ובהר ציון תהיה פליטה והיה קודש (עובדיה א, פסוק יז), ראה מפרשי התנ"ך, תהיה פליטה, שלא יגעו בהם האומות.

ושמעתי מהרב ישראל מאיר ארלנגער שליט"א, שבחנוכת הבית של ישיבת פונוביז' בארה"ק סיפר הרב הגאון רבי יוסף שלמה כהנמן מפונוביז' זצ"ל, שסמוך לפרוץ מלחמת העולם השנייה, והיה זה סמוך לפטירת החפץ חיים זי"ע, שאל החפץ חיים את ראש הישיבה הרב משה לאנדינסקי ז"ל: מה נשמע בעולם? והראש ישיבה

ענה לו: הרשע הצורר עושה צרות וגזירות רעות, וכששמע החפץ חיים את הבשורה הרעה נאנח אנחה גדולה ואמר אוי עס איז נישט גוט, והראש ישיבה שאל את החפץ חיים ומה יהיה בסופו של דבר, ועל כך ענה החפץ חיים ז"ל: ובהר ציון תהיה פליטה והיה קודש.

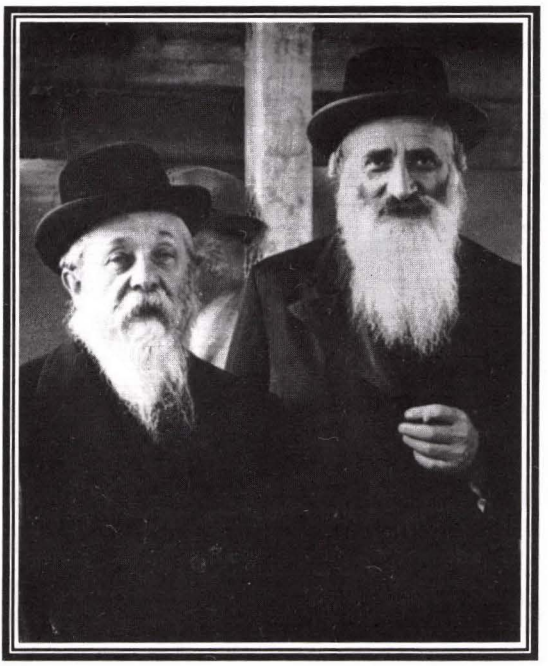

הגאון רבי ישראל מאיר הכהן זצ"ל בעל ה"חפץ חיים"

מכתב הגה"צ בעל ה"חפץ חיים" זצ"ל

ואכן, לכאן הגיעו כל מנהיגי העולם של היהדות החרדית, אדמו"רים, רבנים מפורסמים, ראשי ישיבות גאוני עולם, שתולים בבית ה', עמד ושתלן בכל דור ודור: רבותינו האחים הק' לבית ויזניץ, ה"אמרי חיים" ה"דמשק אליעזר" וה"מקור ברוך" זי"ע, הרה"ק בעל "אמרי אמת" מגור והרה"ק מהר"א מבעלזא זי"ע, הגאונים הק' מטשיבין, מפונוביז', מבריסק ומפרשבורג, והאדמורי"ם הק' לבית רוזין - סדיגורא זכותם יגן עלינו.

יש שהגיעו לארצנו הקדושה באמצע המלחמה, פליטי חרב מהגיטאות מפולניה דרך רוסיה וליטא הונגריה ורומניה, הגיעו עד דמשק ומשם הגיעו גאונים וקדושים אלה תשושים ורצוצים, והם אשר בנו מוסדות התורה וישיבות, בהם לומדים רבבות תלמידים, הם אשר הכינו מקום לפליטים שהגיעו אחרי המלחמה לשערי ארצנו הקדושה ממחנות המוות, ניצולי ופליטי עם ישראל, בחצרות אלוקינו יפריחו, ישיבות, תלמודי-תורה, שכונות חסידים ואנשי מעשה וכל מוסדות הקודש, והודות למסירות נפשם ובחסדי השי"ת נשאר פליטה גדולה לעם ישראל, ולאורם ניסע ונלך לקראת משיח צדקנו בב"א.

רבינו בעל ה"דמשק אליעזר" מימין, עם גיסו הרה"ק מקפישניץ

רבינו ז״ל והאדמו״ר מסדיגורא זצ״ל

הרה״ק מהר״א מבלז זצ״ל

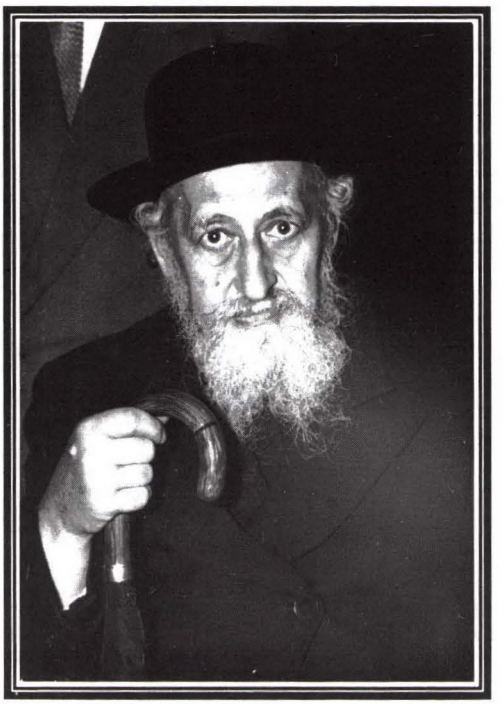
הגאון מטשעבין משמאל

רבינו זצ״ל עם אחיו האדמו״ר מסערט והאדמו״ר מסדיגורא פשעמישל זצ״ל

הרב מפונוביץ זצ״ל

הגר״ז
מבריסק זצ״ל

פרק ראשון

בית אבות

אבי הרה״ח ר׳ יחיאל שטיינמץ הי״ד, נולד להוריו הרה״ח ר׳ ישכר דב (בעריל) ומרת פריידא רבקה ע״ה בבורשא, סבי ר׳ בעריל שנלב״ע בשנת תרצ״ב, היה בנו של הרה״ח ר׳ יעקב שטיינמץ ע״ה שחי אף הוא בבורשא, אבותינו היו כולם חסידי ויזניץ, תלמידי חכמים, מכניסי אורחים ורודפי צדקה וחסד.

סבי ר׳ יעקב ע״ה היה עתיר נכסים ושמו נודע בכל הסביבה כבעל צדקה ומכניס אורחים גדול. היה לו משרת אשר דאג לכל צרכיו וגם לחלוקת צדקה ומצרכים לעניי העיר והסביבה, לימים לעת זקנותו התפטר המשרת ובמקומו לקח סבא משרת חדש וצעיר, בסוף השנה נכנס סבא ר׳ יעקב לבדוק אוצרותיו וראה שכל אסמיו מלאים תבואה מן השנה שעברה, שאלו סבא: ״האם לא חלקת לעניים מתנובת השדה?״ על כך ענה המשרת החדש, ״לא רציתי לחלק הכל, המשרת הקודם היה רחב לב על חשבונך וחילק הכל לעניים, אני מעוניין שגם לך ישארו תבואה וקמח עד לקציר הבא״, ״אם כן״, ענה לו סבא, ״עשיתי עמך חוזה לחמש שנים, הא לך כל משכורתך לחמש השנים הבאות ולך לשלום, אני אקח לי משרת אחר במקומך״. זאת סיפר לי החסיד הישיש ר׳ יעקב ניילנדער ז״ל שהיה ה״בעל מקריא״ בר״ה אצל רבינו זי״ע בשיכון ויזניץ, הוא למד בצעירותו בעיר בורשא בישיבה ואכל אצל הסבא בין שאר הבחורים.

על מצבתו של סבא ר׳ יעקב נחרט ״ויטע יעקב אש״ל בבורשא״, כן ציווה מרן ה״אמרי ברוך״ זי״ע לכתוב, הוא היה חתנו של ר׳ כתריאל כהנא בנו של הרה״ג ר׳ יחיאל כהנא זצ״ל אבד״ק מאטא-סאלקע שהיה בנו של בעל ״קונטרס הספיקות״ זצ״ל.

סבתי מרת פריידא רבקה היתה בת הרה״ח ר׳ יהודא כהנא ע״ה, אמה מרת שרה פאנעט היתה בתו של בעל ״מראה יחזקאל״, אביה ר׳ יהודא היה בן מרת ניסל שהיתה בת הרה״ג בעל ״קונטרס הספיקות״, דור חמישי לבעל ה״תוספות יום טוב״ זי״ע, ואביו היה ר׳ שמואל זאנוויל כהנא.

אמי מרת פייגא עטיא ע״ה, נולדה להוריה הרה״ח ר׳ שמואל ומרת מלכה שטרן ע״ה בווילחוביץ, סבי ר׳ שמואל היה בנו של הרה״ח ר׳ יוסף שטרן ע״ה מבערסאנוו, הוא היה בנו של הרה״ח ר׳ איציקל סטרימטארער ע״ה. ר׳ איציקל היה נוהג לחלק

הרבה צדקה לעניים, היה לו אסם תבואה גדול. פעם היתה שנת רעב אך הוא המשיך במעשה הצדקה וחילק תבואה לעניים.

סבתי מרת מלכה היתה בתו של הרה״ח ר׳ וואלף פארקאש ע״ה, בנו של החסיד המפורסם ר׳ יעקיל פארקאש ע״ה שהיה מגדולי חסידיו של הרה״ק מצאנז זי״ע, ר׳ וואלף היה יהודי עשיר בעל אדמות, שהיה ידוע בידו הפתוחה ובמעשי הצדקה שלו, בשנת תר״ע השתוללה מגיפת טיפוס בכל קרפטורוס, אנשים רבים מתו ל״ע והרבה ילדים נותרו יתומים, ר׳ וואלף אסף לביתו שלש יתומות, אחת מהן השיא לחסיד המפורסם ר׳ משה טעטשער ע״ה.

אבי ע״ה למד בבחרותו בישיבה בחוסט, אצל בעל ערוגת הבושם. בשנת תר״ע נישאו הורי הי״ד בווילחוביץ, לאחר נישואיהם חיו שם שלש שנים על ״קעסט״ אצל סבי, אבי אמי ר׳ שמואל שטרן ע״ה. עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה בשנת תרע״ד הסתתר אבי במיהאיפאלווא בפקודת רבינו האהב״י זי״ע, כדי להינצל מגיוס למלחמה. בתום המלחמה רצה לחזור לווילחוביץ אך מכיון שהתבסס במיהאיפאלווא במסחר התבואה והקמח צוה עליו האהב״י זי״ע להתיישב בה.

פרק שני

מיהאיפאלווא

מיהאיפאלווא היתה עיירה קטנה ובה כמה מאות משפחות יהודיות, היא ישבה בין העיר גרוסווארדיין, עיר גדולה ובה כשלושים אלף יהודים, רובם אורתודוקסים ושומרי שבת, ממש עיר ואם בישראל, לבין הערים סאטמאר וקרולי. סביבה היו כפרים קטנים, שבהם גרו משפחות ספורות. ממיהאיפאלווא יצאו פעם בשבוע שוחטים לשחוט בכפרים.

לא הרחק ממיהאיפאלווא בדרך לגרוסווארדיין היתה עיירה מפורסמת, סעקעלהיד, רבה היה הגה"צ רבי יהודה סג"ל ראזנער הי"ד, חתנו של הרב מקאשוי הגה"צ רבי משה יונגרייז זצוק"ל, סבה של אשתי תחי', הוא עמד בראש ישיבה מפורסמת ובה מאות תלמידים, ממנה נפוצו בכל הסביבה תורה ויראת שמים. זכיתי לבקר את הגאון הצדיק מסעקעלהיד בעת שהביאו אותו לגיטו פאטעלעפ(Fatelep) בגרוסווארדיין, הלכתי יחד עם אבי ז"ל לבקר אותו, מצאנו אותו יושב על הארץ ומבכה את גלות השכינה ואת צרות עם ישראל, הנתונים בשביה בגיטו.

מיהאיפאלווא היתה מפורסמת ברבנים, גאונים וצדיקים ומאות בחורים שלמדו בישיבה. הגאון רבי יחזקאל שנפלד הי"ד, שעלה על המוקד על קדושת השם באושוויץ, היה אחרון הרבנים של הקהילה. הדומ"ץ היה הצדיק ר' מרדכי שנפלד הי"ד, שהיה גר ברחוב שלנו. מולנו, בחצר של משפחת הלר, היה גר הרבי ר' משה'לע מקאליב ז"ל, אשר נועם תפילותיו עדיין מצלצל באוזני. קולו היה ערב, ובימים הנוראים התפלל כשליח ציבור במנין מיוחד ב'שוהל' (בית הכנסת) הישן של העיירה. זכיתי לעמוד על יד מיטתו במחלתו האחרונה, כמה ימים קודם שנפטר. אחריו מילא מקומו הרבי ר' מנחם מקאליב ז"ל, אשר בסוף ימיו פגשתי אותו פעם באנטוורפן ואחר כך באמריקה, כששכב על מיטת חוליו ביסורים גדולים. השוחט ר' יחזקאל וורצברגר ע"ה, שהיה איש נעים הליכות, חביב ונחמד על הכל, נפטר באמריקה זקן ושבע ימים. בתקופה האחרונה התיישב בעירנו ר' יוסף מאיר הי"ד, בנו של האדמו"ר מסוליצא, היה לו לר' יוסף מאיר ז"ל קול ערב, בימים הנוראים הלכתי לשמוע את תפילתו הערבה בנוסח זידיטשויב. לחתונה שהתקיימה פעם בעיירתנו בא גם ר' שלום אליעזר מראצפערט זי"ע, בנו של הדברי-חיים זצ"ל, שנהרג על קידוש השם באושוויץ הי"ד. גם רבוה"ק מויזניץ זי"ע נזדמנו לעיירתנו.

כמו״כ ביקרו בה הרבי מסאטמער זצ״ל, הגה״צ מטערנווע והרבי מהורינץ זצ״ל. כל העדה הקדושה התחממה לאורם ונהגו בהם כבוד מלכים, מאן מלכי, רבנן.

העיירה כולה היתה מלאה בעלי בתים חשובים, תלמידי חכמים שהתפרנסו מיגיע כפם, חלקם היו סוחרים בתבואה שהאיזור שלנו היה משופע בה, וחלקם עסקו בתעשייה ובמסחר של יין כשר. מכאן שלחו יין כשר לכל האיזור, להונגריה, רומניה וצ׳כיה. גם מפירות וירקות העונה ארזו ושלחו לארצות השכנות. בעירנו היתה תחנת קמח גדולה שאבי היה הסוכן הראשי שלה, ומכר קמח לכל הסביבה. היה זה איזור מלא מתנובת הארץ, ומכך התפרנסו רוב התושבים.

הרחוב בו שכן בית הורי, אפילו לא היה סלול, כל כולו רק דרך עפר, ועד עצם היום הזה לא נשתנה בו דבר, הכל נשאר עזוב מזה חמישים שנה. ברחוב הזה התגוררו כמה דורות כמעט רק יהודים, ברחובנו היה המקווה של העיירה, ורחוב צדדי שהסתעף ממנו המשיך עד לבית הקברות היהודי. רק ביום השוק השבועי, שהתקיים ביום חמישי, היה הרחוב סואן, היה זה השוק שבו קנו עופות חיים, פירות וירקות, אותו יום עברו ברחוב הזה איכרי הסביבה כשעגלותיהם עמוסות תוצרת חקלאית: פירות וירקות טריים, תנובת שדותיהם שבכפרים, אלה הניבו שפע רב מכל טוב, ואותם הביאו כדי למוכרם בשוק. לרוב היו הקונים יהודים, בני העיירה מיהאיפאלווא, אשר קנו הכל לכבוד שבת. חנות לפירות לא היתה בעיירה, אפילו בימי החורף הקרים ביותר הגיעו האיכרים עם תוצרתם החקלאית, שכן בכסף שהרוויחו קנו בחנויות כל מיני מצרכים כמו סוכר, מלח ונפט למנורות, כי חשמל לא היה בכפרים. החיים היו שקטים ושלווים, תוך שכנות טובה עם כל הגויים שבסביבה.

באשר לכרמים היפים שהיו באיזור, זכור לי מתקופת הילדות שעיסוקו של אבי היה במסחר ובתעשיית היין וכשהגיעה עונת הבשלת הכרמים בא לביתנו הגוי בעל הכרם והביא לאבי מראשית ביכורי הענבים, סל גדול ומלא ענבים בכל מיני צבעים, ירוקים, אדומים ושחורים, כדי שיטעם את מתיקות הפרי של השנה החדשה. על פי הדוגמא הזאת עשו עסק, ואבא קנה את כל הפרי שבכרמו. בבוא היום, כאשר הבשילו אשכולותיהם יצאנו בכרכרה רתומה לשני סוסים, או לפעמים בכרכרה של שני גלגלים רתומה לסוס אחד, וביחד עם אבינו נסענו בשבילים הצרים אל מחוץ לעיר, לכרמים ולשדות. אבינו היה אהוב על הכל ושם ה׳ נתאהב על ידו, שכן כל משאו ומתנו היה באמונה. אפילו התושבים הגויים העריכו והעריצו אותו מאוד, ונתקיים בו הפסוק ״וראו כל עמי הארץ כי שם ה׳ נקרא עליך ויראו ממך״. בעת

הבציר יצאו אנשים יהודים ועבדו בכרם בדריכת הענבים ליין כשר, לשמח אנשים יהודים ובעבודה זו הרוויחו את לחמם לקראת החורף. כל ימי החורף לא נזדמנה לעניים אלו שום עבודה, רק לפני חג הפסח הם נקראו לעבוד באפיית המצות, אפיית יד ולא מצות מכונה. אם אני זוכר היטב, לא הכניסו לעיירה שלנו מצות מכונה, כולם אכלו רק מן המצות שאפו בידיים, לעשירים היה מחיר אחד ולעניים מחיר מיוחד, הכל לפי יכולתם, דבר זה היה מאורגן מטעם הקהילה, וכלל לא לשם רווח, היכן הם אותם יהודים כשרים, שוכני עפר?

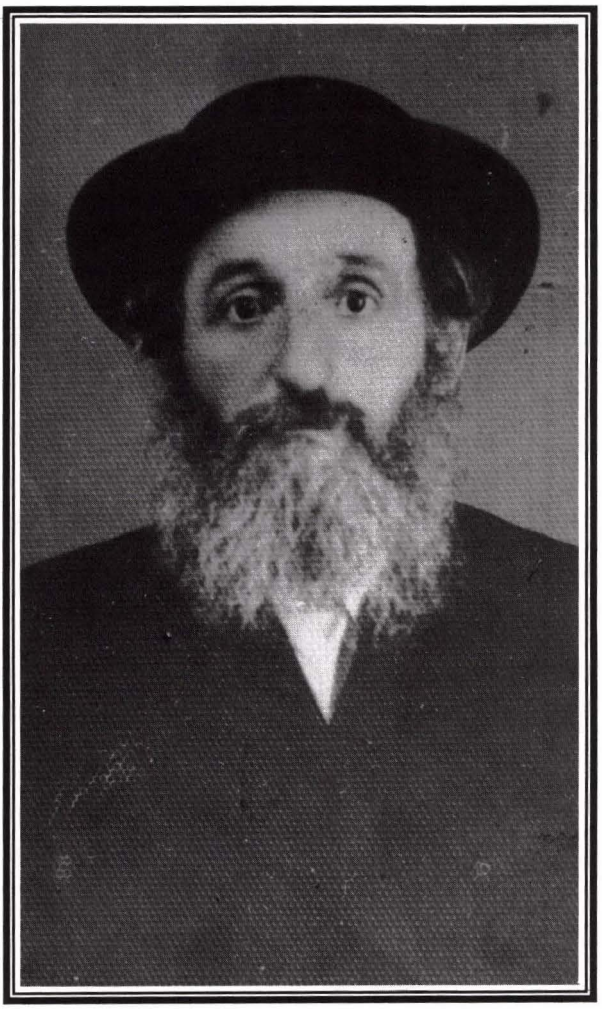
היה זה מקום מאוד מפורסם בכל הסביבה כולה ובפרט היה מצויין המקום הזה במצוות הכנסת אורחים, בתחנת הרכבת החליפו הנוסעים שבאו מגרוסווארדיין רכבת, והרבה פעמים היו צריכים לחכות לרכבת אחרת עד למחרת, ונשארו ללון בעירנו. מעולם לא היתה בעיה של מלון לאורחים ולא אמר אדם, צר לי המקום. כל הדלתות היו פתוחות לאורחים הזרים, שחלקם הוזמנו ללון בביתנו, עוד זכור לי שפעם ביום ראשון, היה זה לאחר שבת חנוכה, חזרו חסידים ואנשי מעשה - ביניהם גם דודי ר' זאב שימשוביץ הי"ד - מגרוסווארדיין, מרבינו הקדוש מוויז'ניץ זי"ע, הם היו צריכים להמשיך ולנסוע הלאה עד סאטמאר-סיגעט והלאה, אבל הרכבת, שבה יכלו להמשיך את נסיעתם, נסעה רק למחרת היום, אמנו הכינה סעודה גדולה, הלכו לשחוט עופות טריים, הכינו סעודה כיד המלך, ישבו בסעודה בשירות ותשבחות עד מאוחר בערב, ונשארו ללון בבית הורי, למחרת נסעו הלאה ונתנו שבח והודיה לבורא יתברך שמו.

כאן אני מבקש לציין דבר, לפני כמה שנים נסעתי באופן מיוחד לראות את מקום הולדתי ואת בית ילדותי, בית הורי. שהיתי שעה קלה ברחוב שלנו, וכל השכנים הגויים התאספו סביבי. תושבי המקום ספרו לי שהם מקבלים כיכר לחם אחת לכל השבוע, ועניות שוררת בכל פינה, השפע שהיה כאן לפנים, בעת שאנחנו היינו פה, הלך ואיננו, לקח אותו אלוקים מהם, על רוב פשעם אשר עשו נגד העם היהודי בארצותיהם, בעת הזעם הגדול והנורא. המשטר החדש לא נתן להם לעבד את הכרמים, והם התייבשו. כל איזור הכרמים סגור ומסוגר ואין להם שום רשות להיכנס אליו. גם ירקות אין מגדלים יותר, כיון שאת רוב התוצרת לוקחת הממשלה. לממשלה אין הם רוצים לעבוד, ויותר נוח להם שלא לעבד בכלל את קרקעותיהם.

פרק שלישי

בית הורי

אאמו"ר הרה"ח ר' יחיאל הי"ד היה מפורסם לתלמיד חכם עצום ובר דעת, היה מתלמידיו של הגה"צ בעל "ערוגת הבושם" זצ"ל, כן היה אבי מקושר בכל ליבו ונפשו ומהיושבים ראשונה במלכות אצל רבינו הס"ק בעל "אהבת ישראל" זי"ע ואחריו אצל בנו רבינו בעל "אמרי חיים" זי"ע, מפעם לפעם נקרא אל רבוה"ק להתייעצויות שונות גם בעניני הבית.

אאמו"ר הרה"ח ר' יחיאל הי"ד

מכתב מרבינו ה"אהבת ישראל" וה"אמרי חיים" זצ"ל לאאמו"ר אחדות קניית הבית בגרוו"ד

מסופר כי אבי ע״ה, שהיה נוסע מדי שנה להבראה בקרלסבד, מחמת סבלו ממחושי כליות, לא נסע שנה אחת מסיבה כל שהיא, והנה באחד הימים קיבל מכתב מר׳ מאיר - השו״ב של רבינו הס״ק, ששהה עם רבינו בקרלסבד, בו כותב לו, כי באחד הימים הזמין הרבי לשתות מים מינרליים מיוחדים שלא היה רגיל לשתותם, המשמשים מאנו תחילה להביאם, בחששם שמא יזיקו לבריאותו, אך הס״ק הפציר בהם באמרו שהוא צריך לשתות בעבור יחיאל שטיינמץ, נבהלו המקורבים מחשש פן אירע לו דבר, בראות רבינו זאת הרגיעם, כי לא קרהו מאומה, אלא שהשנה לא יוכל לבוא לקרלסבד לשתות מהמים, לכן הוא שותה למענו.

גם אמי ע״ה נושעה מברכתו של רביה״ק, פעם היתה צריכה לעבור ניתוח בלי הרדמה ונוסף לזה היתה חלשה מאוד, כמובן שחרדה מפני הצפוי לה. אבי בא עמה אל רבנו, תאר את מצבה הקשה והפציר שרבינו יברכה ברפו״ש. רבינו נתן לאבי מטפחת, שימסרנה לאמי ואמר לה: ״בבואך לחדר הניתוח החזיקי את המטפחת בידך ותארי לפני עינייך את צורת ה״יונג״ הזה, הנני מבטיח לך שתהיי׳ אם בריאה״ ומדבריו לא נפל מאומה!

חזית ביתו של רבינו ה״אהבת ישראל״ בגרוסווארדיין

אבי ע"ה היה נוסע פעמים רבות מאוד ממיהאיפאלווא לגרויסווארדיין אל רבינו ז"ל, היתה קיימת רכבת שנסעה במשך כשעתיים מהכא להתם ועמה היה נוסע לשבות בשבתות ומועדים בצילא קדישא. כאמור, היה אבי מהמקורבים ביותר לרבינו ובגין כך, העז לעיתים לשאול את רבינו אודות הליכות דרכו בקודש ומנהגים שונים - ונענה, כן היה רבינו מבקשו להתעסק בעניני צדקה והכנסת כלה כשהיה רבינו זקוק לסכומים גדולים למען מטרות נעלות אלו.

סיפר הרה"צ מוה"ר יודא'לי זצוק"ל, נכד הס"ק, שפעם הגיע אבי לגרוו"ד כדי לחזות בעבודת הקודש של אפיית המצות בערב - פסח ולאחר ההתעלות וההתרוממות שחש במעמד זה, חשב בליבו, למה לו לשוב לביתו לחג, מוטב יישאר פה ויתעלה עוד ועוד בסדר הק' שיערוך רבינו בליל החג, אך כשניגש לומר לרבינו שברצונו להשאר בצל קדשו, שאלו רבינו האיך סיכם בבית, לשוב לחג או לא, אבי ע"ה ענה שסיכם לשוב, אם כן, אמר רבינו, עליך לשוב, "איני אוהב להטעות" הסביר!

כשנולד אחי משה הי"ד הגיע רבינו במיוחד לברית באמרו לאבי, הרי אני לך בעל חוב, מזמן רציתי להשתתף בשמחתך, עתה אפרע חובי ואבוא לברית.

נוהג היה אבי ע"ה לספר לאנשי עירו על גודל קדושתו ושגב מידותיו הנעלות של רבינו, עד כי הללו נתקרבו ובאו להסתופף בצל קדשו, בסוף ימיו אמר לו רבנו שלא יביא לו עוד חסידים כי אין לו יותר כח. זכה אבי לעמוד יחד עם בני רבינו וגדולי החסידים על יד מיטת רבינו בעת עלותו בסערה השמימה בלישב"ק ב' סיון תרצ"ו בגרוו"ד, את גודל כאבו וצערו בעת הסתלקות רבו הק' לא ניתן לתאר.

מיד לאחר הסתלקות הס"ק התקשר אבי בקשר אמיץ וחזק אל בנו מ"מ מרן רבינו ה"אמרי חיים" זיע"א והיה אחד מהחבורה הק' שסייעה לרבינו להו"ל את הספה"ק "אהבת ישראל" בשנת תש"ג.

כבר לקראת שב"ק פ' בהעלותך, השבת הראשונה לנשיאות רבינו זצ"ל, נסע אבי שוב לגרוו"ד לשבות בצילו, אחד החסידים שאל אז את אבי, מה זה שהוא בא שוב לשבת זו, הרי לא מזמן היה - בחג השבועות ובשבתות שלפני כן - בצל הס"ק? סיפר לו אבי כי באחת השנים שבת עם הס"ק בויזניצא ובעת ההיא שבת רבינו בווילחוביץ. בלישב"ק הזדמן לו להיות בקרבת הס"ק, אשר התבטא בפניו וסח לו: "איך וואלט זייער חשק געהאט צו זעהן ווי אזוי מיין שווארצער פראווענט א שבת אין ווילחוביץ" (מאוד הייתי נכסף לראות איך שה"שחור" שלי "עורך" שבת

בווילחוביץ) - וסיים אבי, "אני מבין, כי הרבי זי"ע בוודאי בא עתה לראות איך בנו עורך את השולחן - ואם הרבי כאן, באתי גם אני להיות במחיצתו"!

לפני עלות אבי הי"ד על המוקד עקה"ש באושוויץ, הספיק לשמוע על הצלת רבינו מיד הצוררים, בדרך נסיעתנו לשם התבטא "כעת אני כבר מבין את דברי הרבי (הס"ק) זי"ע שרמז על עתיד בנו ממשיך דרכו", וסיפר כי הס"ק התבטא זמן קצר לפני התסלקותו ואמר: "הייתי משתוקק לראות את "השחור" שלי מבוגר בעשר שנים"!

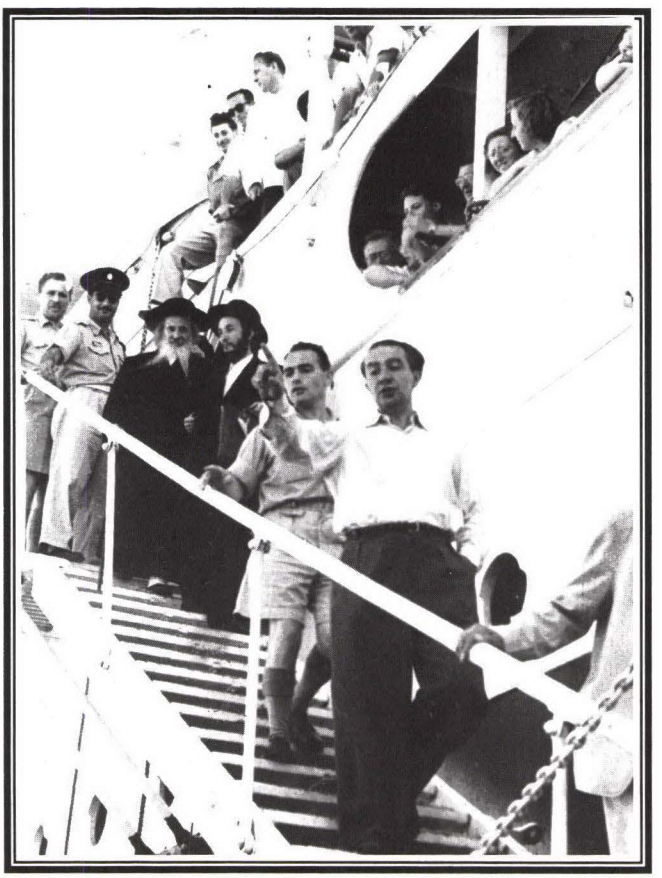
אאמו"ר ר' יחיאל הי"ד היה בעל תפילה ובעל מנגן מעולה. פעם אחת נסע לרבי יששכר דוב מבעלזא זצוק"ל בשליחות מרן רבינו ה"אהבת ישראל". הרבי מבעלז שהה אז בעיר מונקאטש ואבי נסע לשם לשבת קודש. בעת רעווא דרעווין בסעודת שלוש סעודות, כיבדו הרבי מבעלז לשיר זמירות, אבא שר בנעימה וביראה בקול גדול ניגון בעל שני בבות, ואנ"ש של הרבי מבעלז לא היו רגילים בכגון דא, לפי שבבעלז נוהגים לשיר זמירות במהירות, חיוך גדול היה נסוך על פני כולם בציפייתם לראות כיצד יגיב רבם לבעל מנגן עם ניגון ארוך כזה, כאשר סיים אבי לשיר, היתה תגובתו של הרבי מבעלז כזאת: כאשר ינגן המנגן והוא אינו יודע נגן, אז טוב יותר שימהר ויגמור מהר מהר, גיך גיך, אבל אם מישהו יודע נגן וקולו מתוק בוודאי ראוי שיאריך בניגונו, כבד את ד' מגרונך!

גם מרן רבינו ה"אמרי חיים" זיע"א הזכיר לי זאת, היה זה כאשר הלכתי לבקש ממנו ברכת הצלחה בדרכי הקשה, כשנסעתי מאנטוורפן לארצנו הקדושה תיכף אחרי המלחמה, בירך אותי רבינו והזכיר זכות אבותי הקדושים הי"ד, וככה אמר לי: הזוכר אתה את אביך איך שאמר בתפילת שחרית בראש השנה, "חי עולמים - טהור עינים"

עד היום מהדהד קולו החזק והנעים, באוזני האנשים החיים עמנו לאוי"ט, אשר שמעו את תפילתו בבית המדרש הגדול בגרוסווארדיין, היה זה אחרי פטירתו של האהבת ישראל, במשך כמה שנים כיבד אותו רבינו האמרי חיים זיע"א, להתפלל שחרית בראש השנה לפני העמוד. בהיותי בעיר בודאפסט פגשתי את הרה"ג ר' פנחס וינברגר שליט"א, הרב מדונא סערדהעלי, והוא נכד להרב שנפלד הרב של מיהאיפאלווא, כשנודע לו כי אני בנו של החסיד ר' יחיאל שטיינמץ ממיהאיפאלווא, הזכיר לי את תפילת שחרית בראש השנה בבית הגדול והקדוש של רבינו ז"ל

בגרוסוארדיין, וכך אמר לי: "עוד היום מהדהד באוזני קולו החזק והנעים של אביך הי"ד זה לא נשכח ממני אחרי חמישים שנה", טוב לאזנים שכך שומעות!

גם האדמו"ר מסטמר זצ"ל הכיר את אבי. היה זה באחד מביקוריו של האדמו"ר מסטמר זצ"ל בירושלים עיה"ק, ביום שישי עש"ק, והמשב"ק דודי היקר באנשים הרה"ח ר' יוסף אשכנזי הי"ו קרא לי ואמר לי, היות ואני נכנס עכשיו להכניס לרבי "טועמיה", בוא אתי ותיכנס לקבל שלום, נכנסנו לרבי, ודודי הציג אותי בתור חתנו של ר' חיים דוד עהרענפעלד נ"י, יליד העיר סטמר, וגם חמיו ר' יחיאל קליין ע"ה היה מעיר סטמר, הרבי פנה אלי ושאל אותי: "ומי אתה"? עניתי לו שאני בנו של ר' יחיאל שטיינמץ מעיר מיהאיפאלווא, על כך אמר לי: "הכרתי היטב את אביך וגם את זקנך מבורשא", והוסיף ושאל: "האם הנך גר בשיכון ויז'ניץ"? כמובן שעניתי ששם אני גר, והרבי מסטמר אמר לי: "נו האב אגיטען שבת".

האדמו"ר מסאטמר זצ"ל עם דודי המשב"ק הרה"ח ר' יוסף אשכנזי הי"ו

מצויינים היו הורי הי"ד במידת הכנסת אורחים, מידה זו ירשו הורינו מהוריהם, הם עשו זאת תמיד בדרך מאוד יפה, מסתובבים היו אצלנו תמיד אנשים שאספו כספים, אורחים, עניים ואביונים. החשובים שבהם לא הלכו בעצמם לבתי התושבים, אבא היה מסתובב בין כמה יהודים בעלי יכולת ואוסף צדקה למענם. אמר יהודי אחד מניצולי המחנות שנשאר בחוסר כל לאחותי בלימא - פרחה תחי', היה זה אחד מאותם בעלי בתים שאבי התרים אותם לצדקה, - "לא נשאר לי דבר מכל רכושי, רק מה שר' יחיאל שטיינמץ אמר לי, שכל מה שנתתי לצדקה ישאר לי". הבית היה תמיד מלא אורחים, וכל אורח היה חשוב. האורחים היו מכרים מקשרי מסחר, קרובי משפחה, וסתם אורחים עוברי אורח, שהיו באים ללון אצלנו, מכיון שהעיר שלנו היתה במקום מפגש של מסילות הרכבת. לנוסעים שהיו צריכים להמתין לרכבת מספר שעות, או לילה, היה תמיד מקום אצלינו. היו גם קבצנים וקבצניות שבאו לאכול ארוחת צהריים, וגם בחורי ישיבה אכלו אצלנו "יום". היו שתי נשים שישנו אצלנו בבית, כשאחת הנשים האלה היתה באה, היתה השמחה שוררת אצל אחיותי, היא היתה מאוד זריזה והיתה עוזרת בבית בשטיפת כלים, עבודה שהיתה מוטלת על אחיותי.

אמי הי"ד היתה מחלקת את זמנה בין הבית לבין השהייה אצל אחיותי הנשואות כאשר הן ילדו. מעולם לא הסתובבה באפס מעשה, היתה מכינה נדוניה לבנות שעמדו להתחתן, רוקמת את ראשי התיבות של הבת על המצעים או תופרת סינר לבנות שישמש להן בלכתן לבית הספר. בחורף היתה מכינה שמאלץ (שומן) לפסח ולכל השנה, ובקיץ היתה מכינה שימורים שונים מדובדבנים ואגסים, אפרסקים, ופירות אחרים. אבא היה מביא מן השימורים האלה, שהחזיקו עד לאחר הפסח, לרבינו "אהבת ישראל" זצוק"ל. מתקופת התבגרות הבנות ואילך לא נראתה אמא שוטפת רצפות או מדיחה כלים וכדומה, עבודות אלו ביצעו הבנות הגדולות. היו בביתנו גם משרתת וכובסת.

מיד אחרי פורים התחילו ההכנות לקראת פסח. היה לנו בחצר הגדולה מטבח של הקיץ. במטבח הזה לא השתמשו כלל בימות החורף אלא רק בקיץ, כל שנה אחרי פורים סיידו אותו מחדש, ואליו הורידו את הכלים של פסח. גם תנור גדול היה לנו במטבח זה, ובו אפו את מאכלי החג וגם עוגות לפסח. בצד המטבח העמידה אמנו חבית גדולה מעץ ובה הכינה ארבעה שבועות לפני פסח את הבורשט כדי שיספיק להחמיץ. היא בישלה כמות הרבה יותר גדולה מזו שצרכה משפחתנו ואת העודף חילקה לידידים, למכרים, ובעיקר למשפחות עניות.

ביקור רבינו ה"אמרי חיים" זי"ע

היה זה בשנת תרצ"ז בשנה הראשונה אחרי פטירת רבינו הסבא קדישא זיע"א, והשנה הראשונה בה הנהיג רבינו ה"אמרי חיים" זיע"א את העדה, זכינו שרבינו התארח בבית הורי במיהאיפאלווא ללינת לילה. הורי עשו לו כבוד גדול, את כל הבית הכינו כמו למלך, מאן מלכי רבנן, ומכל העיר באו להקביל את פני רבינו ולחזות ביופיו. כבן שבע הייתי כשראיתי את רבינו בפעם הראשונה, הוא היה בבחינת מלך, ומשפחתו כבני מלכים, רבינו היה אז בדרכו לשבות בווילחוביץ עירו, שכן בשנות צעירותו שימש שם ברבנות, זו היתה גם עיר מולדתה של אמי ע"ה, אביה, הרב החסיד ר' שמואל שטרן, היה בעל האכסניה של רבינו, עוד בימים ששימש ברבנות, בחיי הסבא קדישא.

כל החדרים היו מלאים אנשים, נשים וטף, אשר באו לקבל את ברכתו של רבינו. רבינו היה מלא הוד והדר והכל רחשו לו כבוד. אמנו ואחיותי עמדו כל היום במטבח והכינו סעודה כיד המלך. משהגיע רבינו ישבו כל העם אל השלחן ונהנו מאור תורתו ומזיו פניו אשר מילא את כל הבית. בחדר השני רקדו ושרו - קול רינה וישועה באהלי צדיקים - והיתה אווירה מרוממת. אחרי שסילקו את השולחן עברו כל העם לפניו עם קוויטלאך והבית התרוקן. מאוחר בלילה ניגש אבינו ז"ל לגבאי ר' ניסן יוסט הי"ד שיכתוב לו קוויטל וניגשנו, אבא, אמא והילדים. עמדנו מאחורי הדלת של החדר בו ישב רבינו והתכוננו להיכנס עם הקוויטל. התבוננתי באבינו, איך הוא מתקן את פיאותיו ומתכונן לקראת הכניסה אל רבינו לקודש פנימה, באיזו יראת כבוד עמד לפני הדלת. אני בתור ילד התפלאתי מאוד על המראה הנורא הזה, במיוחד הפליאה אותי ההכנעה של אבינו, הן הוא והרבי היו בני אותו גיל בקירוב, והרבי גם הוא עודנו צעיר לימים, ורק עכשיו נהיה רבי, ואבינו כבר היה הרבה שנים חסיד מובהק אצל הסבא קדישא.

בהקשר לזה אציין את מה שאמר רבינו בעצמו לאחי יוסף נ"י, "הייתי מקנא באביך, כי תמיד לפני הכנסו אל אבי ז"ל היה עושה חשבון הנפש ונכנס אליו באימה ובפחד, אף שהיה נכנס אליו פעמים רבות".

בבוקר השכם הלכנו להתפלל שחרית בבית המדרש של האדמו"ר ר' יוסף מאיר מסוליצע הי"ד, שהיה על יד תחנת הרכבת. אז שמעתי בפעם הראשונה בחיי תפילת שחרית של יום חול בנעימות ובהתלהבות נוסח ויז'ניץ, עוד היום מהדהד הקול הנעים הזה באוזני. רבינו ירד לפני התיבה, כיון שהיה זה בשנה הראשונה לפטירת

אביו הסבא קדישא וכל תיבה היתה כמרגלית טובה. כל הציבור כולו יצא מגדרו לשמוע אל הרינה ואל התפילה הנעימה הזאת. היתה זו תפילת שחרית של סתם יום חול, ודבר מעין זה לא שמעו בעלי הבתים כל ימי חייהם, שיתפללו כך תפילה של יום חול ולבת אש יוצא מפי כהן גדול, אשרי הדור הצעיר אשר בימי ילדותו כבר נכנסו באוזניו קולות חוצבים להבות אש מעין אלה.

גם הרכבת עצרה מנסוע, היו אלה אנשי מעשה אשר נתנו שלמונים למנהל תחנת הרכבת, וזו לא זזה עד שרבינו השלים את תפילתו והגיע ברוב הדרו ותפארתו, אז נתן המנהל אות לנהג של הקטר - לנסוע.

אשרי מי שראה פניו מוקף בזקני חסידים ואנשי מעשה, זקנים עם נערים, ליווינו אותו עד לרכבת בדרכו לווילחוביץ.

פרק רביעי

חיי התקופה

בזמן האחרון פוגשים אנחנו הרבה צעירים בני הדור החדש שנולדו וגדלו אחרי המלחמה, והם מעוניינים מאוד לשמוע על הדורות הקודמים שמלפני מלחמת העולם השנייה, דור השואה האיומה אשר הורי הוריהם חיו בה, וההרגשה היא שזכרונות אלו מעניינים אותם עד מאוד והם מבקשים לרדת לפרטי פרטיהם. פעם אחת פנה אלי אברך חשוב בשאלה הקלאסית, אנא הסבר לי מה ההבדל בין דורנו ובין הדור שמלפני המלחמה? עניתי לו בקיצור, כי מאוד קשה להסביר את ההבדל. דורנו, ב״ה, אינו יודע מחסור באוכל, לעומת זאת, אנו בתקופה הקרובה למלחמה, סבלנו רעב ללחם. ילד היה מגיע הביתה מן החדר, נגש אל אמו ומבקש, אמא אני רעב תני לי בבקשה משהו לאכול, והאם ברוב צערה משיבה לבנה אשר למד כל היום, בני היקר, מה אתן לך ובבית אין לחם לשובע, כלום מסוגל אתה להבין זאת? והודה לי אברך זה, קצרה בינתי, ואם זהו ההבדל בגשמיות, אמרתי לו, תאר לך עכשיו את ההבדל הגדול ברוחניות.

בכפר השכן לעיירה שלנו, ״שמיאן״, גרו שמונה משפחות יהודיות, ואפילו שוחט היה להם. הם התפרנסו בכבוד מעבודת אדמה, חנות קטנה, ומסחר עם השכנים בני הכפר. לקראת החגים והימים הנוראים שכרו כמה בחורים עניים להשלים להם את המניין, מעולם לא עלה על דעתם לעזוב את הכפר ולהיכנס לגור בעיר, שכן לא רצו לעזוב את המקום שבו מצאו את פרנסתם בכבוד.

לחדר ולתלמוד תורה הלכנו השכם בבוקר כשבידינו פנס שעשינו מנייר פרגאמנט משוח בשמן ובתוכו נר דולק, הוא האיר לנו את הדרך בחשכת הליל, לפי שהלימודים החלו בשעה שש בבוקר. בחורף הלכנו ברגל בשלג הגבוה, לפעמים בגובה מטר, ועד שהגענו לחדר קפאו רגלינו, הקור היה עז, אולם עז יותר היה רצוננו ללכת ולא לאחר חס וחלילה.

מעולם לא חסרה לנו תעסוקה, שיחקנו בכל אשר הזדמן לידינו, אף פעם לא עלה על דעתנו שההורים צריכים לדאוג לנו לתעסוקה או למשחקים, בדרך זו למדנו לצעוד צעד ראשון לחיי עצמאות, לדרך הארוכה אשר נועדה לכל אחד בחיי היום יום. אינני זוכר אם ראיתי אי-פעם בעיירה שלנו חנות שמכרו בה צעצועים, או שמישהו הביא מתנה לילדים איזשהו צעצוע. על סוכריה או קוביית שוקולד שמחנו

כמוצא שלל רב. הצעצוע היחיד שנשאר בזכרוני מן התקופה ההיא הוא קורקנט על שני גלגלים, שהביאו מעיר הבירה בודאפשט לילד שכן, היתה זאת משפחת הלר, שכנים טובים ומכובדים ולהם ילד בן גילי (כיום הוא מתגורר ברמת השרון שבארץ ישראל), אביו הביא לו את הקורקנט, וכל ילדי השכנים שיחקו בו בתורנות.

גם חנות מיוחדת לבגדי ילדים לא היתה בעיירתנו, הכל תפרו בבית. הרבה פעמים תפרו בגד חדש על ידי שהפכו את הבד הישן לצידו השני. הורינו חינכו אותנו להסתפק במועט, פעם בשנה, לכבוד חג הפסח קיבל כל ילד בגדים חדשים וזוג נעליים חדשות, השמחה לקראת החג וגם על הבגדים החדשים היתה גדולה ומרגשת.

אינני יודע איך אפשר להעביר לבני הדור החדש ולצעירים של היום את התחושה של שמחת החיים שפעמה בנו אז, הסתפקנו במועט, אבל היה זה מועט המחזיק את המרובה, היו אלה חיים מלאי תוכן ורצינות, הדור הצעיר למד חכמת חיים מזקני תלמידי חכמים, ובהם נמלכו בכל דבר גדול וקטן.

אם אתאר לבני הדור הצעיר את מעשה קניית העוף לכבוד שבת קודש ואת ההכנות עד שהגיע לשולחן יאמרו שהם מוכנים לוותר על התענוג הזה שקוראים לו אוכל, אם הוא כרוך בטירחה כזאת, אבל בני הדור הקודם אכלו בשר אך ורק לכבוד שבת, בימי השבוע אכלו בשר רק לעיתים רחוקות.

כשביקשו בדור שלפני המלחמה לאכול בשר, היה צריך ראשית כל ללכת לשוק, אשר כאמור התקיים רק פעם בשבוע, ולקנות עוף. משם המשיך הקונה ל'שעכט שטיבל' (בית השחיטה), והשוחט עמד שם ושחט לו את העוף, אחר כך היו צריכים למרוט את הנוצות. הגיעו הביתה עם העוף ופתחו אותו, אם שחק המזל והכל היה כשר, שרו אותו במים ומלחו אותו שעה. לפעמים מצאו מחט בקורקבן ורצו לרב של העיירה לשאול שאלה, אם זה היה איש עני ואביון, כל הבית התמלא פחד, עד שהרב יבדוק את העוף, ומי יודע מה יפסוק הרב, האם יוכל להתחשב בהפסד המרובה, ולרש אין כל.

בחורף היה קשה יותר, וזאת לדעת כי חודשי החורף בסביבה שלנו היו קרים עד מאוד, לפעמים הגיע הקור עד עשרים וחמש ואפילו שלושים מעלות מתחת לאפס. בקור הזה הלכו לשוק לקנות מצרכים לכבוד שבת, והנותר כבר נשאר לכל השבוע. עד שהגיעו הביתה מן השוק היה הגוף קפוא ממש. אחר כך הלכו לבית השחיטה, שם עמד השוחט בכפור הגדול וחימם את עצמו כל הזמן בריקוד לכבוד בואו של

היחיד והעוף בידו, שם גם עמדו כשעה למרוט את נוצות העוף, ואם היה צריך לבדוק את הווישט ניצב הרב ז״ל, - אשר גר בחצר של הקהל ששם היה גם בית השחיטה, ומחלון ביתו השיב לשואלים, הרב עמד שם כל היום והמתין לבני קהילתו, לפעמים הוריד מלוא ידיו נוצות לבנות מן העוף, וכך נצטברו בידו במשך כל החורף שקי נוצות, הוא מכר אותן ובכסף זה קנה מלבושים לילדיו הקטנים.

לאחר שהכשירו את העוף חילקו אותו לפי מנות לכל אחד, לגדולים ולקטנים, וכמובן שכאן החל חינוך הילדים. בעת שחילקה האם את המנות הדגישה במיוחד כי המנה הכי יפה מגיעה לראשי המשפחה לאבא ולאמא, וכמובן שאם היה אורח נכבד מוזמן לשבת, הדגישו באוזני הילדים אשר המנה היפה מיועדת לו, למען ידעו כי מצוות הכנסת האורחים היא מצווה חשובה.

עדיין זכור לי מבית הורי ז״ל, שפעם אחת הגיעה רכבת באמצע הלילה בשעות המאוחרות ויהודים באו לביתנו ללון, כדי להמשיך לנסוע ברכבת הבאה למחרת בבוקר. אבי ניגש למיטתי ואמר לי, יהודי זה הגיע עכשיו, הוא ממש קפוא מן הקור הגדול, בחוץ סופה וסערה, אנא מסור את מיטתך החמה ליהודי הזה, ואתה תישן עד הבוקר במטבח על יד התנור.

או אתאר לבני הדור הצעיר את אופן הסקת הבית בימי החורף הקשים. ראשית כל, מחסן העצים היה בחצר, רחוק מן הבית. בערב, כשראו שיחסרו עצים להסיק בהם את התנור בבוקר, או אז היו צריכים ללכת בלילה בחשיכה להביא עצים, שהרי חשמל לא היה. הקור היה נורא, וכשהתעוררנו בבוקר היו החלונות מכוסים כפור. גם המים שהכינו לרחוץ את הידיים ואת הפנים קפאו עד תחתית הכלי, ועד שהעצים שבתנור התלקחו היה קר מאוד. גם כשהגענו בבוקר השכם לתלמוד תורה היה החדר קר מאוד, ועד שהוא התחמם עברה לפעמים יותר משעה. בדרך, ברחוב לא היתה תאורה. לפעמים הגיע השלג לגובה של מטר, והגענו לחדר בידיים ורגליים קפואות, אבל את שמחת חיינו בעת שהקיץ הגיע אי אפשר לתאר לילדים של היום. משחקים לא היו לנו, אבל חוש היצירה שלנו היה מאוד מפותח, עשינו כדורים מגרביים שמילאנו בתוכם סמרטוטים, גם עגלה עשינו מהחישוקים (רייפען) של חביות דג מלוח שהחנוונים זרק אותן אחרי שהתרוקנו מתוכנן היקר במשך החורף, שכן מחוסר דגים לכבוד שבת, יצאנו ידי חובת סעודת שבת בחורף בדג מלוח.

מי יכול לתאר את אווירת הכבוד ודרך ארץ שהיתה בבית המדרש, בו התפללו רבים מתלמידיו של הגה״צ בעל ״ערוגת הבושם״ זצ״ל. ואשתדל לתאר כמה נקודות

שנותרו בזכרוני. בכותל המזרחי ישבו זקני תלמידי החכמים שבאותו דור. זכור לי מקום אחד בבית המדרש במיהאיפאלווא, אשר בנה אותו ר' יעקב בק, הוא היה חסיד של הרבי מקאמרנא זצ"ל, והיה תלמיד חכם שזכה לשני שולחנות, תורה וגדולה במקום אחד, הוא היה בעל בית חרושת לקפה. הרבה שנים אחרי פטירתו עדיין נותר מקומו פנוי, ואף אחד מן המתפללים לא העז לשבת עליו. מעובדה זאת למדנו אנחנו הצעירים לכבד את הזקנים, וזה נחרט בזכרוני לכבד את הזקנים ולשאול בעצתם ודעתם. לו חכמו השכילו הצעירים של היום ובכל דבר קטן וגדול היו נמלכים באביהם ובזקני הדור, היו חוסכים מעצמם ומאבותיהם הרבה עגמת נפש בכל המובנים.

בעיירתנו היו הכל יהודים כשרים וטובים, קהילה אורתודוכסית, לא זכור לי שהיה בין תושבי העיירה מישהו שלא היה שומר שבת.

ועוד מן העיירה. חנות מכולת היתה סמוך לתלמוד תורה, והמבנה כבר היה שקוע באדמה מרוב שנים. החנות הזאת היתה שייכת ליהודי עני, שלא היה לו כסף לקנות מצרכים לשם מכירה. הוא החזיק בחנותו כמות קטנה של חתיכות סוכר, וזה קנו ילדי החדר ואכלו עם פרוסת לחם, גם נפט הוא מכר בכמויות קטנות של ליטר וחצי ליטר.

כל שנה בתקופה מסויימת היה מגיע למיהאיפאלווא יהודי מאוד נחמד למראה, על כתפו נשא שק ובתוכו היו חוטי תפירה מצבעים שונים, כפתורים בגדלים ובצבעים שונים, מחטים לתפירה ומחטים למכונת תפירה, גומי וכל מיני סחורות. כך הסתובב לו יהודי זה כל השנה מעיר לעיר ומכפר לכפר בין יהודים. הוא היה ישן אצלנו והיה מספר לנו סיפורים שונים מכל הסביבה, אחד התחתן והשני התארס ולשלישי נולד ילד למזל טוב, הוא היה העיתון והרדיו של הסביבה, שהודיע על כל חדשות העולם. כמה אהבה הכניס בעבודה הזאת - אבל בקבצנות לא שלח את ידו, התפרנס בצימצום ממשא ומתן באמונה. גם היהודי היקר הזה נהרג על קידוש השם.

יהודי אחר, שהיה הולך ברגל מכפר לכפר ושקו על שכמו, היה מכריז בקולו: נוצות למכירה, למי יש נוצות של אווזים למכירה? ובזה הרוויח את לחמו, אך בבזיון של קבצנות לא שלח את ידו, "פשוט נבלה בשוק ואל תצטרך לבריות".

פרק חמישי

מלחמת העולם

בחודש אלול ת״ש חזרו ההונגרים לשלוט בחלק זה של הארץ, שבעבר נלקח מידם ע״י הרומנים, באותה תקופה עדיין התנהל הכל על מי מנוחות וניהלו את החיים כשיגרתם, הגזרות הגדולות באו קצת יותר מאוחר, כשנתיים לפני הגירוש.

האתרוג השחור!

לפני חג הסוכות תש״ג, בעיצומן של שנות המלחמה העולמית השנייה, כשגרמניה הארורה כבשה את רוב ארצות אירופה, היו קשיים להשיג אתרוג ושאר המינים. תמורת סכומים גדולים, שיחדו את אחד הדיפלומאטים והביאו חמישה אתרוגים לכל מדינת הונגריה, חילקו אותם בין ערי המדינה ובאתרוג אחד זכו תושבי גרוסווארדיין וסביבתה: סעקעלהיד, מארגערעטין ומיהאיפלווא, קראלי, סטמר ובאניא.

גרוסווארדיין היתה עיר ואם בישראל. שלושים אלף יהודים מכל הסביבה באו לברך על האתרוג האחד שקיבלה קהילה חשובה זו. היתה זו הקהילה השנייה בגודלה אחרי עיר הבירה בודאפשט והיא היתה מפורסמת ברבניה החשובים ובמוסדותיה אשר היו קשורים לוועד הקהילה. היו בה תלמוד תורה ובית ספר לבנות, שחיטה כשרה למהדרין, וגם בית חולים עם רופאים יהודים, וגם מקוה יפה, גדולה ומודרנית. כל אלה היו מרוכזים בלב העיר סמוך לאיזור היהודי. רוב התושבים היו חרדים לדבר ה׳ וסרו למשמעתם של הרבנים המנהיגים.

כל מי שהיה יכול, השאיר אז את משפחתו בבית ונסע ברכבת עד גרוסווארדיין, לבוא ולברך על האתרוג, כל רחובות העיר היו מלאים אורחים, בעלי בתים, רבנים ותלמידי חכמים. האתרוג היה בבית הכנסת של חברת ש״ס, בחצר הגדולה של הקהילה האורתודוקסית וגם הרבי מסטמר זצ״ל היה שם במשך כל ימי הסוכות. מאות ואלפים עמדו שעות ארוכות לזכות לברך על האתרוג וכשהגיע תורי לברך, לקחתי את האתרוג בידי והנה אני רואה שהוא שחור כפחם, אמרתי: ״שחורה אני ונאוה״, ישראל קדושים כולם נקבצו למקום אחד לקיים מצוות ה׳ אחד. היה זה מצוות ארבעת מינים שנתקיימו ע״י כל שכבות עם ישראל ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ.

באחת משיחותיו של כ״ק רבינו ה״אמרי חיים״ זי״ע על אודות מידת הדרך ארץ שנהגו מלפנים במרא דאתרא, סיפר על ראש הקהל של גרוסווארדיין שהיה ממשפחת אולמן המפורסמת. היה לו בית באמצע העיר, ממש פלטין גדול ובתוכו הקדיש מקום מיוחד לתורה ולתפילה. הוא היה תלמיד חכם גדול ומהונו החזיק את מוסדות הקהילה, הוא הוזיל מכספו סכומים גדולים לצדקה במשך כל השנה ולא החזיק טובה לעצמו. כשהיה הולך ברחוב ופוגש במרא דאתרא, ירד לכבודו של הרב מן המדרכה והשאיר מקום פנוי לרווחה לכבוד הרב, ממנו למדו הצעירים לתת כבוד לרב ולתורתו.

בכ״ד אדר תש״ד פלשו הגרמנים להונגריה וכבשו אותה.

את החייל הגרמני הראשון ראיתי לנגד עיני מחלון בית הורי הי״ד, בהיותי נער כבן שלוש עשרה, עמדתי אצל החלון והסתכלתי החוצה אל הרחוב הסואן, שם ראיתי בפעם הראשונה חייל גרמני חמוש, רובה גדול על כתפו, ומבע פניו היה כאילו הוא מוכן לרצוח וזה תענוג חייו - ״על חרבך תחיה״, מאוד מאוד נבהלתי מפניו, פחד ורעדה אחזוני בראותי את פרצופו שכל הבעתו רציחה, והוא סובב לו ברחוב השקט והשאנן של העיירה שלנו מיהאיפאלווא.

מיד כשראיתי את החייל הגרמני משוטט ברחובנו חלפו במוחי מחשבות נעורים תמימות ובראשן השאלה: מה אתה מחפש כאן? חייל גרמני ארור, באת לכאן מארצך הרחוקה מרחק אלפי קילומטר עד לעיירה הקטנה והשקטה שלנו, מה יש לך לחפש כאן? הלא מקומך כחייל בחזית, וכאן הכל תושבים שקטים ושלווים, מעולם לא ראית אותי, וכבר אתה שונא אותי! אכן, בידוע שעשיו שונא ליעקב.

עד כניסת הגרמנים עדיין יכולנו כולנו לצאת לרחוב, באביב תש״ד לאחר כניסת הגרמנים המצב נהיה קשה, בעבור אוכל שילמנו הרבה כסף, אך יכולנו עדיין לקנות מצרכים שונים אצל הגויים, ולמרות המצב הקשה אפו מצות לכבוד פסח.

זכורני שבחורף האחרון שלפני ההליכה לגיטו הגיע לביתנו אורח נכבד וחבר טוב של אבי מנעוריו, הנגיד החסיד ר׳ שמעלקא פלדמן הי״ד, אחיו של הנגיד החסיד ר׳ יוסף ארי׳ פלדמן ז״ל, תלמיד ״הערוגת הבושם״, גם הוא סחר ביין כשר. מובן ששמחת הפגישה בין שני אוהבים תלמידי חכמים היתה גדולה, הם דיברו בדברי תורה וחסידות עד שעה מאוחרת, ור׳ שמעלקא נשאר ללון בביתנו. למחרת בבוקר, אחר תפילת שחרית, אכלו בצוותא ארוחת בוקר, באמצע הארוחה פנה ר׳ שמעלקא פלדמן בבקשה אל אבי ז״ל, לפי שעכשיו לפני חג הפסח, הוא מעוניין לקנות יין כשר

לפסח, הוא שמע שכאן במיהאיפאלווא יש יין כשר לפסח והוא מבקש לקנותו. אבי השיב לו בצער: "שמעלקא ידידי, כלום אינך רואה את המצב הנורא בו אנו שרויים ואת הגזירה הנוראה המרחפת עלינו? אני כבר מזה זמן רב יושב על יד הגמרא ולא עושה שום מסחר, שוב לביתך ואל תתעסק בשום מסחר", ר' שמעלקא לא קנה יין, הלך לרכבת ונסע הביתה. "דעה קנית מה חסרת" אומר המדרש (ויקרא רבה א, ו).

אחי יוסף נ"י נלקח למחנה עבודה

שבוע לפני פסח קיבל אחי ר' יוסף שיחי' צו להתייצב בבאניה למחנה עבודה "מונקה טאבור" (Munka Tabor) כלומר שירות עבודה, סיפר לי אחי שאבינו היה אובד עצות ולא ידע להכריע האם לתת לו להתגייס או להחביאו. בלילה לקח את ספר התהילים הקטן, שהיה לו בירושה מרבינו הסבא קדישא זי"ע, ואמר תהילים בבכיות נוראות, קודם ששכב לישון שם בין דפי הספר קוויטעל, בקוויטעל היה כתוב: "ויצא האחד מאתי ואומר אך טרף טורף ולא ראיתיו עד הנה" - בכך נתכוון לאחינו היקר יעקב וולף הי"ד - "ויצא גם השני וקרהו אסון חס וחלילה ואני צריך לעצה מה עלי לעשות", בבוקר קם רגוע ומיושב יותר ואמר לאחי, "אני כבר יודע מה לעשות, אתה הולך אי"ה להתייצב", ולאמנו אמר הכיני לו בגדים וכל הציוד הנדרש, כי מיד לאחר הפסח הוא ילך להתייצב.

יום אחר הפסח, מספר אחי יוסף, הוא התכונן לנסוע להתייצב בבאניה, הרכבת היתה אמורה לצאת בעשר בערב. בשמונה בערב בקירוב גזזו לו את הזקן והפיאות, העמיסו עליו את התרמיל עם הבגדים ונפרדו בבכיות גדולות, אולם ההורים היקרים לא רצו להישאר בבית, הם ביקשו ללוותו, הוא התחנן לפניהם שלא יצאו החוצה לרחוב, כי זו סכנת נפשות ממש, במיוחד לאבינו שהיה עטור זקן ופיאות, אבל דבר לא הועיל והם הלכו אתו.

לאחר כברת דרך קצרה ביקש מאתם לשוב הביתה, אבינו השיב שאיננו רוצה להיפרד סמוך לכנסיה ובקשו להמשיך עוד כברת דרך, כך הלכו עד הסימטה ששם היה ה"בעקישע בית מדרש", שם נעצר אבא ואמר לאחינו יוסף כשעיניו זולגות דמעות מרות בזו הלשון: "הבה ניפרד, ולפי שאתה נער חלוש אל תדקדק יתר על המידה בכשרות המאכלים כשלא יהיה לך מה לאכול, אכן עליך להישאר בחיים, רק השי"ת יודע אם נתראה עוד בחיים, אבל אתה תשאר אי"ה בחיים, אבקשך אל תשכח"...

כך נפרדו בבכי עצום ונורא ולא יכלו יותר לדבר.

מוסיף אחי ומספר כי לאחר השיחרור נפגש עם הרה״ג ר׳ אברהם שטיינמץ מבודאפשט, כשסיפר לו על הפרידה ספק ר׳ אברהם כפים ואמר לו: ״אל תשכח בן מי אתה״, ופירש לו את דבריו האחרונים של אבינו הי״ד.

אבא הי״ד אמר לו בוודאות כזאת שהוא ישאר בחיים, ורק ד׳ יודע אם יפגשו עוד פעם בעולם הזה, אין לו כל ספק שהסבא קדישא זי״ע נתגלה לו לאבא בחלום, והוא שאמר לו שישלח את אחי למחנה העבודה ושישאר אי״ה בחיים, וכי הורינו היקרים יקדשו שם שמים, אף מוסיף אחי כי לפיכך היה אבינו רגוע משני החזיונות, משום שחיזק את עצמו כי בחג השבועות כבר יהיה אי״ה אצל רבינו הקדוש האהב״י זי״ע, ואכן כך היה כי בג׳ סיון נהרג עקה״ש הי״ד.

אחי הגדול הבחור יעקב זאב (וואלף) הי״ד

אחינו הגדול הבחור יעקב זאב היה תלמיד בעל ה״דמשק אליעזר״ בויזניצא ובתקופת המלחמה התגייס לצבא ההונגרי הידוע לשימצה. גורלו נחרץ לעבודת פרך בחזית הרוסי באוקריינא. הוא עבד בפלוגה אשר תפקידם היה חפירת ובניית בונקרים נגד טנקים.

אחי יעקב זאב הי״ד

הוא חי שם בתנאים בלתי אנושיים, רעב וכפור היו מנת חלקו רח״ל. ביום אחד נשאר עומד קפוא על מקומו, כך סיפר אחד הבחורים שחזר משם שראה את אחי עומד קפוא על גבעה, רח״ל.

באחד הימים כשהתגוררתי בשיכון ויזניץ עלה רבינו ז״ל לביהמ״ד להתפלל מנחה – מעריב. באמצע הדרך נעמד ופנה אלי ״האם ידוע לך יום ה״יאר-צייט״ של אחיך יעקב וואלף הי״ד, הלא אסור לשכוח ממנו הוא היה יקר רוח ואהוב על הבריות״. עניתי שאיני יודע, רק זה ידוע לי שמצאו אותו קפוא על גבעה. רבינו ז״ל נעמד מהורהר ומרוכז מאוד ואמר ״ב׳ אלול!״

ת.נ.צ.ב.ה

כאן המקום להזכיר גם את גיסי היקר זלמן הי״ד בן דודי ר׳ יוסף אריה שטיינמץ מחסידי ויזניץ בעיר סלאטוינא בעלה של אחותי היקרה לאה, הי״ד.

הוא גם נלקח ע״י ההונגרים לעבודת פרך בחזית הרוסי. מחוסר תזונה וכפור מקפיא באיזור זה פרצה ביניהם מחלת הטיפוס והרשעים ההונגרים ימ״ש דחסו את כולם במתבן אשר על פני השדה והציתו אותו באש וכולם נשרפו חיים עקד״ה הי״ד ״**הושענא שרופה באש הושענא**״

קורות סבי וחתנו דודי הי״ד

סיפור שחרורו של זקני הרה״ח ר׳ שמואל שטרן הי״ד

דוד היה לנו, היקר באנשים, הרה״ח ר׳ פנחס בן הרה״ג ר׳ חיים כץ הי״ד מעיר אונגוואר, הוא היה חתן זקני הרה״ח ר׳ שמואל שטרן הי״ד מעיר וילחוביץ, בעל האכסניה של רבוה״ק מויז׳ניץ הסבא קדישא ורבינו האמרי חיים זיע״א, שהיה רבה של וילחוביץ. דודי ר׳ פנחס היה איש מצויין, אחד מן האברכים המצויינים מחסידי בעלז, ת״ח ובר אוריין שהיה חברותא ובעל קשרים מיוחדים עם יבלח״ט רבינו שליט״א בווילחוביץ. היה בעל מידות תרומיות, ומלומד בכל השטחים. זה הועיל לו בזמנים היותר קשים, ימי הזעם בעיתות המלחמה, כשגזירות קשות ורעות ניתחו על עם ישראל, הוא הגבר עמד על משמרתו להצלת ישראל בעת צרתם, וכאשר הובילו ההונגרים יותר ממאה אלף יהודים מביתם לקאמיניץ-פודולסק, רק יחידים חזרו משם חיים, וגם הם גופם ונפשם היו הרוסים מן הצרות הרבות אשר היו מנת חלקם, בתוכם היו גם זקני ר׳ שמואל שטרן עם בנו מיכאל הי״ד. דודנו ר׳ פנחס לא נתן מנוחה לנפשו עד אשר הצליח תמורת כסף רב, שוחד דמים לרשעים האלה, להחזירו בחסדי השם משם, ממש מן היחידים שנשארו בחיים.

זקני היה שבור ורצוץ אחרי מה שראו עיניו, מצרת כלל ישראל, ירו על אנשים נשים וטף בהמוניהם, והם נפלו לבור עמוק אשר חפרו בעצמם, נקברו בקבר אחים

גדול, ואחרי כמה ימים עוד הזדעזעה האדמה מעל גופות הקדושים, אחר כל אלה הגיע לבית הורי, ואמנו היקרה טיפלה באביה במסירות, עד שהגיע לכוחות חדשים.

זקני, התגורר עד אז בוילחוביץ, היתה זו עיירה חסידית, תושביה הזקנים, חסידים ואנשי מעשה, כל מאווייהם היו בבחינת "לעשות רצונך אלוקי חפצתי", מסתפקים היו במועט, שבלעדי מידה זו כמעט אי אפשר להיות חסיד אמיתי.

אחרי כמה חודשים הובילו גם אותו ביחד עם כלל ישראל למשרפות אושוויץ, שם מסר נפשו על קדושת השם, הי"ד.

מאז חזר סבנו מגיא ההריגה קאמיניץ-פודולסק וסיפר לנו את כל אשר עוללו הצוררים הנאצים ליהודים המגורשים, כיצד ירו בדם קר באלפים ורבבות יהודים חפים מפשע, ואת התלאות אשר מצאוהו בדרך עד שהגיע הביתה, מיחידי סגולה שזכו לכך, ידעו הורי שהגזירה הנוראה עדיין לא עברה, הפחד שלהם מן הבאות היה נורא ואיום, אבי ז"ל כמסופר לעיל, לא עסק יותר בשום מסחר, ישב בבית על יד הגמרא ועסק בתורה כל הימים. כזכור היה אבי ז"ל עוסק במסחר תבואה, קמח ויין כשר לכל הסביבה, כל ימות הקיץ עסק במסחר, ובימות החורף ולילותיו הארוכים ישב ולמד רוב הזמן בבית.

והנה בעת כתיבת פרק זה יצרתי קשר עם אחיו של דודי ר' פנחס הי"ד, ר' משה דוב כץ מאונגוואר, אשר לו חלק גדול ב"זכור את אשר עשה לך עמלק" של דורנו, הוא הולך מישיבה לישיבה באיזור מגוריו לספר לילדים הצעירים את הרשעות של הגרמנים והאכזריות שלהם כלפי העם היהודי במלחמת העולם השנייה, יישר כוחו.

כאמור, שוחחתי עם ר' משה דוב ואחיו ר' ישראל נ"י מ-לארענס שבארה"ב (בני הרה"ח ר' חיים כץ מאונגוואר) ומפיהם נודעו לי פרטים מלאים על זקני ר' שמואל שטרן מווילחוביץ, הם, ביחד עם אחיהם - דודי ר' פנחס הי"ד, השתדלו תמורת כסף רב ושיחדו קצין הונגרי אשר הכירו מאונגוואר והוא נסע עם מכונית צבאית לקאמיניץ-פודולסק לחפש את סבי ואת בנו מיכאל הי"ד. הם שלחו עמו בגדים חמים ומזון להחיותם שם ולהגניבו משם לאונגוואר ולשם כך היה על סבי לגלח זקנו שייראה כמו גוי. אך הקצין הזה חזר בידיים ריקות, משום שסבי אמר לו שהוא איננו מוכן לגלח את זקנו לסוף ימיו, אני כבר בן שבעים שנה, אמר, ולא אגלח את זקני לסוף ימי, הקצין חזר ומסר להם את דברי זקני הצדיק.

אך דודי לא נח ולא שקט, שלח עוד הפעם את הקצין תמורת כסף רב, להביאו חבוש בראשו עם תחבושת של פצוע, וככה הגיע בחזרה מגיא ההריגה הנודע לאונגוואר שבור ורצוץ. אחרי כמה שבועות, שבהם נח קצת מדרכו הקשה, אמר "למחותנים" שהוא רוצה לחזור לעיר מולדת אביו, ורצונו לשכב עם אבותיו לאחר מאה ועשרים, וכך שב לווילחוביץ. שם נודע למשטרה שהוא חזר מקאמיניץ-פודולסק והתחילו לחקור אותו באיזה דרך ובאיזה אופן חזר משם, כי רק יחידים משם נשארו בחיים. החלה חקירת משטרה והגיעו עד אונגוואר למשפחת כץ, מבודאפשט הגיע חוקר ראשי והחקירות היו ממש סכנת נפשות, שלחו פתקא להזכיר אצל האדמו"ר מבעלז זצ"ל, אשר היה אז בקראקא, ובוקר אחד הגיעה תשובה עם פתק קטן בו כתוב - "ישועת ד' כהרף עין", למחרת בבוקר נודע בכל העיר שהקצין הזה, שהביא אותו בחזרה ואשר קיבל סכום כסף רב, ירה בראשו מרוב פחד מפני החקירות, ובזה נסתיימה הפרשה. דודי היקר הרה"ח ר' פנחס הי"ד חיפש כל מיני דרכים להגיע אל אשתו וילדיו וסירב ללכת עם שאר אחיו אשר מצאו מחבוא עם ניירות של גויים, לבסוף הגיע לאושוויץ, ושם נפטר אחרי כמה חודשים הי"ד.

פרק שישי

חג הפסח האחרון עם הורינו הי"ד

בין כה וכה התקרב חג הפסח. יהודים חששו ללכת ברחוב, לפי שהחיילים הגרמנים הרוצחים הסתובבו ברחובות בסאדיזם נוראה, אולם אבינו היקר בכל זאת הלך לאפות מצות מצוה ואחי יוסף נלווה אליו. בדרך שובם הביתה נתגלו ע"י הרוצחים, אלה עצרום בצהלה פרועה וכיוונו את הרובים למולם, נשמתם פרחה כמעט מרוב פחד, והאויבים שחקו על משבתם, השבח לקל שזכו לשוב הביתה.

הגיע חג הפסח, חג החירות אשר מידי שנה היו ילדים בגילי שמחים לקראתו, החג היפה והנעים ביותר, כל המשפחה היתה מתקבצת לשבת אחים גם יחד, לחוג את חג הפסח ואת ליל הסדר בצוותא, כל בני המשפחה עם הורינו היקרים, אחיותי הנשואות ובעליהן, האחים והאחיות וגם הנכדים אשר באו עם הוריהם. השמחה היתה שרויה במעוננו כבר בימים שלפני החג, אנו הילדים לא הלכנו לחדר ללמוד, היינו משחקים בחוץ ומתחממים בשמש הטובה של חודש האביב, המחיה תבל ויושבי בה, נזהרים שלא להפריע למבוגרים, האחים והאחיות, העוסקים בנקיון הבית, ועוזרים לאמא בהכנות ובבישול מאכלי החג המיוחדים.

הנני זוכר בערגה את הורי הישרים והתמימים, שבחייהם ובמותם לא נפרדו, איך בכל ערב פסח אחר הצהריים עמד אבי ז"ל במרתף היין וחילק יין לארבע כוסות לכל דיכפין, ואמנו היקרה עמדה על משמרתה במטבח המיוחד לפסח וחילקה לכל דיכפין בורשט (חמיצת סלק), אשר עשתה במו ידיה לכבוד חג הפסח, זכותם הגדולה תעמוד לנו לעד. בדומה לכך מצאתי כתוב על מחבר הספר "אך פרי תבואה" הגה"ק ר' צבי מליסקא זי"ע אשר בכל ערב פסח חילק יין לארבע כוסות לכל נצרך, והרבנית הצדקת חילקה לעניים ולנצרכים חמיצה (בורשט) לכבוד הפסח.

אחד-עשר אחים ואחיות היינו (שבע אחיות וארבע אחים), למעלה משלושים נפש היינו מסובים יחד וחוגגים את חג הפסח ואת חג החירות, אבינו ז"ל ישב בראש השולחן אשר לפני ה' וסיפר ניסים ונפלאות אשר עשה ה' בהוציאו אותנו ממצרים.

לא כך היה החג הזה, האחרון, הוא עבר עלינו בפחד ובמורא גדול מפני העתיד, אשר מי יודע מה הוא צופן לנו.

חג הפסח האחרון עם הורינו

לבנו היה דווה ביודענו על מעשי הרצח שעשו הגרמנים ביהודים אשר לא היתה להם אזרחות הונגרית, בתירוץ הזה גירשו אותם ואת משפחתם, באכזריות אשר אי אפשר לתארה, לאיזור קאמיניץ-פודולסק שבגבול פולין, שם נורו למוות ע"י הגרמנים על יד הנהר דנייסטר, יחידים ממש נותרו בחיים וחזרו להונגריה בדרכים שונות, אלה סיפרו על הזוועות אשר ראו עיניהם.

בליל הפסח, בשעת הסדר, התיישבו הרשעים על ספסל בגינה מתחת לחלון חדר האוכל שלנו, הם זימרו וצפצפו בקולי קולות. אנו ישבנו לשולחן הסדר בחרדה ובאימה גדולה ואבי הי"ד קרא את ההגדה בלחש ובעיניים מלאות דמעות, הוא אמר דברי חיזוק לבני הבית וגם לילדים, בדבריו אמר: "אנו כבר יודעים לאן מובילים אותנו ומה יעשו לנו, ושוב אין לנו יותר בקשות מהשי"ת אלא שנתחזק ולא נקשה קושיות, שנקבל באהבה כל מה שיקרה".

באמצע "שולחן עורך" נשמע רעש בחוץ, יצאנו לחצר וראינו מטוסים חולפים מעלינו. בינתיים עזבו החיילים את המקום וכך יכולנו לסיים את הסדר.

משך ימי החג עברו שמועות שונות ומחרידות כל לב, וארשת של דאגה ועצב נראתה על פני ההורים.

בחג שביעי של פסח, היו התריסים בבית מוגפים, לבית הכנסת כבר לא הלכו כי התקהלות של יותר משלושה אנשים כבר היתה אסורה, האורות בחג דלקו יומיים מכיון שהגוי כבר לא עבד אצלנו. עד אז היה לנו פועל גוי אשר היה גר בחצר והיה מנקה את החצר. כך ישבנו בחג בבית ולמרות המצב שרו "אמת ואמונה" וזמירות אחרות לכבוד החג. במשך החג שמענו אזעקה ונכנסנו למרתף, שמחנו, אולי מתקרבים ויצילו אותנו, אך לשווא.

פרק שביעי

הגירוש

מפי הרימנובר רב (נכד האהב"י ז"ע) ואחותו שברחו מפולניה שמעו היהודים באיזור שגזירת גירוש מרחפת על ראשם, אך לא שמעו עדיין על ההשמדה. אצלנו בבית לא הירבו לקרוא עיתונים, ואם קראו לפעמים את ה"אויקלט", הוא לא הזכיר דבר ממה שקורה במחנות, בגלל הצנזורה, ע"כ לא ידענו כלום רק מה ששמענו מפי הפליטים.

כשנודע שיגרשו אותנו, התחלנו להכין דברי שימורים, ריבת חלב (חלב שבושל עם סוכר והיה דומה לקרמל) ועוגיות. יום אחד, הודיעו שחייבים להתרכז בגטו והחלו להוציא את התושבים מבתיהם. מה שאפשר היה להטמין הטמינו, היתה לנו עלייה (בוידם) ושם הטמינו בדים וכדומה, את שאר הדברים קברו בתוך בור גדול במרתף, גם את הפמוטים קברו שם, אותם מצא אחי יוסף נ"י כאשר חזר אחרי המלחמה, את התכשיטים של אמא החביאו בבקבוק מתחת למדריגה, אותם לא מצאנו.

ובכן, כשבועיים לאחר חג הפסח תש"ד, אשר נהפך לנו ליגון ואנחה, ולאחר נסיעתו של אחינו יוסף נ"י, הופיעו הז'נדארמים ההונגרים בתלבושתם המפחידה כל יהודי. בעת שעברו ברחוב בתלבושתם אחזנו פחד מוות, הם נראו בעינינו כמו משחיתים ומחבלים ועל פניהם נסוכים רשעות ורציחה. את דלתות הבית פתחו בקולניות, בפקודת גירוש ובאיומים: "לעזוב תיכף ומיד את הבית ולהשאיר הכל, חוץ מצידה לדרך ומטלטלים שניתן לקחתם בידיים, לא לקחת מאומה, להשאיר הכל!" את כל הדלתות השאירו פרוצות, נתונים לביזה ולשוד.

משפחות משפחות עזבו את בתיהן ואת רכושן, ועל שכמם מעט אוכל אשר יוכל לעמוד זמן רב ככל האפשר, לכל אורך הדרך, טלית ותפילין בידיהם של האבות וילדים קטנים בידי אימותיהם, דמעות חמות לוהטות ירדו מעיני הסבתות על פני התינוקות, נכדיהן החביבים.

איה המקונן שיוכל לבכות ולתאר את המראה הנורא הזה, מראה רחוב בתי היהודים. ברחוב הזה עברו ילדים אשר לא טעמו טעם חטא מעולם, ועל האדמה הזאת הלכו ללמוד תורה ולקיים מצוות. ברחוב הזה הלכו כל יום, בערב ובבוקר, לבתי כנסת ולבתי מדרש להתפלל בציבור. ברחוב זה עברו עניי ישראל, ובעלי הבתים

חובת קודש היתה להם להכניסם לבתיהם, להאכילם ולהשקותם, נכנסו רעבים ויצאו שבעים, מעולם לא אמר אדם צר לי המקום, ומידת הכנסת אורחים קיימו בכל ההידורים.

ועתה, כל הרחוב הזה עם כל בעלי הבתים היהודים, סוחרים, בעלי כרמים, נגידים ועשירים, אחרי עשרות שנים שגרו בשלום עם שכניהם ההונגרים ועשו מסחר עמם ועם אבותיהם, כל שנה וכל עונה, בשדות התבואה, בכרמים ובפירות העונה. עכשיו מגורשים הם מבתיהם ומכל רכושם ומטלטליהם בידיהם, אוי לעיניים אשר ראו את המראה הנורא הזה, כיצד מגורשים הם על-ידי זנדארמים עם רובים מכודנים, בצעקות ואיומים, והכל לעיני הגויים שכניהם, המצפים לשוד ולביזה. כל בית יהודי נשאר פתוח ומופקר, ננטשו רהיטים וספרי קודש יקרי ערך שעברו לנו בירושה מדור דור, את הצער הגדול והנורא של ההורים אי אפשר לתאר.

כך נקבצו עלינו הצוררים והקהילו את כל היהודים תושבי העיירה מיהאיפאלווא אל תוך חצר בית הכנסת הגדול, הם הכריזו כי איש לא יזוז מן החצר ולא יעזוב את מקומו בלי רשות הז'נדארמים ההונגרים. אבי ז"ל נאלץ אז לקצץ את זקנו וכלנו היינו מפוחדים, גם הורינו לא ידעו מה לומר ואיך להרגיע את הילדים, שרויים היינו בחרדה ואימה כי לא ידענו מה ילד יום ומה יקרה עמנו בשעה הבאה.

הגירוש מן העיירה לגיטו

לאחר שאספו את כל בני הקהילה היהודית לחצר בית הכנסת הגדול, אנשים נשים וטף עם מטלטליהם, הובילו אותם ברגל לתחנת הרכבת, לאורך הדרך עמדו כל תושבי העיירה ההונגרים והסתכלו בשכניהם ההולכים בשבי, בחרפה ובוז.

הגענו לתחנת הרכבת, שם עמדה רכבת ארוכה עם קרונות משא, ניתנה פקודה לעלות לרכבת חיש מהר ולא להתעכב, לפי שהרכבת נוסעת תיכף ומיד. אחרי זמן מה זזה הרכבת לכיוון גרוסווארדיין, שם ריכזו בגיטו את כל יהודי הסביבה מכל הכפרים.

ברכבת

אינני זוכר כמה זמן נסענו, כי את תחושת הזמן אבדנו עם אובדן מולדתינו, ביתנו ועיירתנו. הרכבת המשיכה לנסוע בלב העיר גרוסווארדיין, עיר שהיתה מלאה חכמים וצדיקים, חסידים ואנשי מעשה. בפרט בימי חג ומועד נהרו אליה יהודים מכל קצווי הארץ לקבל פני רבם הקדוש רבינו ה"אהבת ישראל" ורבינו ה"אמרי

חיים" זיע"א. אשרי עין אשר ראתה זאת, יהודים חסידים ירי"ש מילאו את כל רחובותיה ופניהם מלאות שמחה ותענוג רוחני, פניהם קרנו מאושר, הנה עוד מעט יזכו לקבל את פני רבם, יתחממו לאורו של אותו צדיק וקדוש ישראל וישמעו אל הרינה ואל התפילה, ליום זה חיכו במשך שנה שלימה, שכן לאו כל יומא מזדמנת נסיעה לרבי, הקשיים הגדולים ביותר היו ההוצאות, כסף מנלן? והנה זכה יהודי להגיע לזמן הזה, ובעת שיזכה לקבל את פני הרבי יהיה האדם המאושר ביותר, אבל כל זה בעוד המקדש על מכונו, והכהן -הגדול מאחיו- היה עומד ומתחנן לבורא יתברך שיברך את עמו בשלום.

אך עתה נוסעים אנחנו סמוך לאותו מקום קדוש, כצאן לטבח יובל, הרחובות ריקים מאדם והפחד תפש את מקומו של התענוג הרוחני.

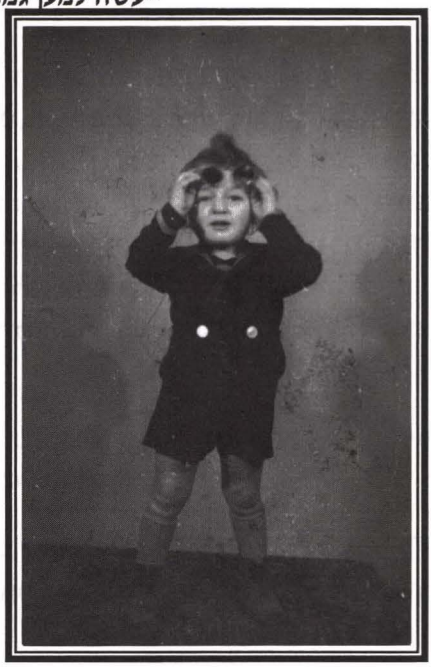
הרכבת ממשיכה לנסוע על המסילה לאט לאט, הלב מלא רגש, העיניים זולגות דמעות חמות, השפתיים רוחשות תפילה ותחנונים לקל רחום וחנון שירחם עלינו כרחם אב על בנים.

אולי יחוס עם עני ואביון אולי ירחם!

אחותי המבוגרת ביותר, חיה הי"ד, התגוררה בגרוסווארדיין. היתה לה בת קטנה ששהתה אצלנו בביקור מלפני פסח, הוריה רצו מאוד שנמסור לידיהם את הילדה בעת שנעבור בעיר, בדרך לגיטו, ואכן, בעת שעברנו בתוך העיר המתינו הוריה על יד פסי הרכבת, הצלחנו להוריד אליהם את הילדה, כי הרכבת נסעה לאט לאט. כל אימת שאני נזכר במעמד הזה חיל ורעדה אוחזים בי, לפי שיותר מרגע אחד אי אפשר לסבול ולשאת בצער הגדול והנורא הזה, סבא וסבתא מחזיקים בידי נכדה בת שלוש ומוסרים אותה לידי בתם, עיניהם זולגות דמעות חמות ונפגשות במבט רחמני, והרכבת ממשיכה לנסוע, כלום מסוגל העט לתאר מעמד כה טראגי? אחרי הפגישה הזאת לא היינו מסוגלים להוציא הגה מפינו וח"ו להרהר אחר מידותיו של הקב"ה.

אנו עוברים על פסי הרכבת שחצו את כל העיר גרוסווארדיין, התחנה היתה מוכרת, שכן אליה היו מגיעים יהודי העיירה לרגל מסחרם. יש שהיו אנוסים ללון בה משום שהיו צריכים לחכות ליום המחרת ולהמשיך בנסיעה ברכבת הבאה מאחר וקשרי התחבורה אז לא היו מפותחים ביותר.

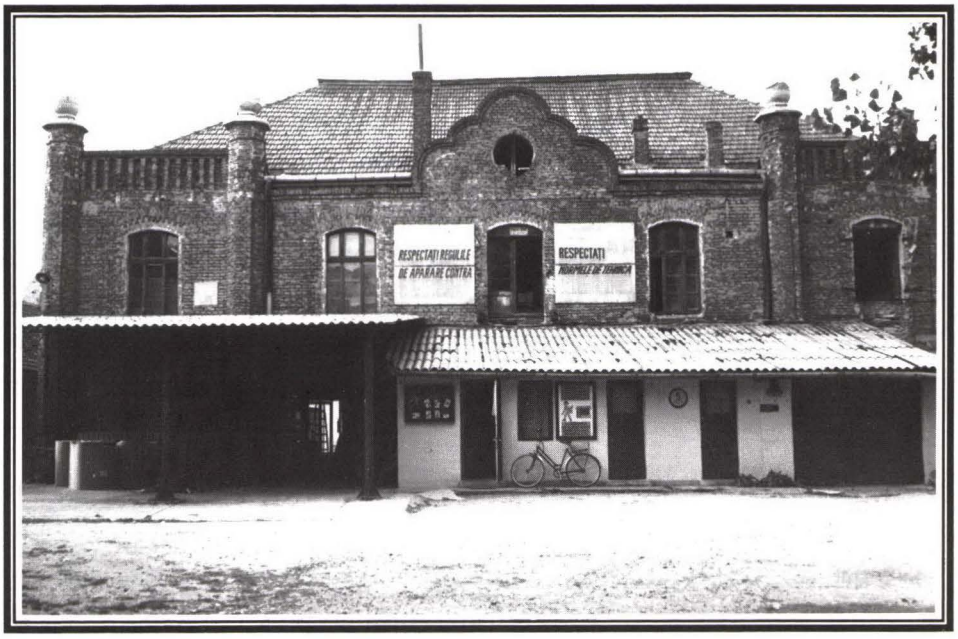
"עשה למען גמולי חלב שלא פשעו"

בן אחותי לאה הי"ד

בת אחותי חיה הי"ד שהורדנו מהרכבת

תמונת ביהכנ"ס הגדול בגרוסווארדיין. לאחר שרבינו זצ"ל עזב את רומני' אחרי המלחמה הפך מקום קדוש זה לנגריה

"עד מתי עוזך בשבי ותפארתך ביד צר"

בגיטו

עדיין לא חלפה הפגישה הסוערת והנה הגענו עם הרכבת לשערי הגיטו הגדול שנקרא "אושי-גיטו". היה זה מחסן עצים גדול מחולק למחלקות מחלקות, שבהן היו מונחים כל מיני קרשים, בכל מחלקה הושיבו משפחה שלימה. "אושי-גיטו" היה גיטו מיוחד ליהודים מהסביבה, את יהודי העיר עצמה ריכזו בתוך העיר בכמה רחובות יהודיים, כשבכל חדר דחסו שש-עשרה נפשות. מול הגיטו שלנו היו עוד כמה בניינים ישנים, מחסנים שונים ועל אחד הבוידעמס (עליית גג) שיכנו את רבה של סעקלהיד, הרב הגאון המפורסם רבי יהודא סגל רוזנר הי"ד, שניהל ישיבה עשרות שנים והעמיד מאות תלמידים. הלכנו עם אבי ז"ל לבקרו ומצאנוהו יושב על הארץ, מתחתיו קצת קש ותבן, והוא בוכה בדמעות שליש על גלות השכינה והגזירה הקשה והנוראה אשר נגזרה על כלל ישראל רח"ל, אינני זוכר על מה דיברו ביניהם, אבל על פניהם ראו דאגה לעתידו של כלל ישראל.

היו אלה ימי האביב, השמש כבר חיממה קצת את האוויר בחוץ, אחרי לילה קר במחסן העצים ששימש בגיטו כמקום מגורים. מחסן העצים היה בנוי דרגשים בני שלוש קומות, בהם איחסנו בעבר קרשים ועצים, עתה שיכנו בו אנשים ומשפחות אשר רק לפני כמה ימים גרו בבתים מרווחים עם גינות נוי על ידם, משרתים ופקידים לעשרות בבתי העסק ובמשרדים. כדי לשבור את רוחם הוציאו אותם מבתיהם ושיכנו אותם כאן בתנאים ירודים, כשבכל דרגש מתגוררת משפחה שלימה ללא תנאים סאניטאריים, וללא תנאים לבישול, ניזונו שם רק מן האוכל שלקחו אתם מן הבית בעת שגירשו אותם. יש לציין אשר היה הסכם בין תושבי הגיטו לא לחלל שבת ח"ו.

הפחד מן הז'אנדרמים ההונגרים והרוצחים, אשר שמרו שלא יברח מישהו מן הגיטו, היה גדול מאוד, גם תלבושתם המיוחדת הטילה פחד מוות על כל יושבי הגיטו, במגפיהם הגבוהים דרסו כל מי שנקלע בדרכם. מִדֵי זמן קראו בשמות אנשים, מן העשירים שבין יושבי הגיטו, למשרד המפקדה הראשית, שם עינו אותם בעינויים משונים וקשים כדי שיגלו את המקומות שבהם החביאו את התכשיטים בבתיהם, אוי לו למי שנקלע לידיהם האכזריות של הז'אנדרמים הארורים האלה, ימ"ש.

את אחד מאחי רצו הז'נדרמים להכות בקת הרובה ואמי ואחותי נעמדו לפניו להצילו ואחותי ספגה את המכות.

בית הכנסת הגדול
של סעקעלהיד

ההגה״צ יודא סגל ראזנער בעהמח״ס ״אמרי יהודה״ זצ״ל אבדק״ק סעקעלהיד

הישיבה בסעקעלהיד

הגיע היום בו החלו להגיע שמועות שונות על רכבת משא ארוכה אשר עומדת הכן על יד שער הגיטו ובה יסיעו את כל יושבי הגיטו למחנה עבודה, השמועה הנוראה ביותר היתה שיפרידו בין הצעירים המסוגלים לעבודה, לבין הזקנים והילדים, שאותם ישלחו למחנה אחר.

הפחד מפני העתיד הבלתי ידוע לא נתן לנו מנוחה, מי יודע מה מצפה לנו מחר אי שם...

היום המר הגיע

יום אחד, בבוקר השכם, הכריזו בגיטו על צו גירוש כללי, המורה לכל תושבי הגיטו להתאסף על יד השער ולקחת עמם את כל חפציהם האישיים, הקלגסים האלה הטילו מורא ופחד על כולנו בהכריזם למהר ולהתאסף על יד השער הראשי, גם על הילדים וגם על האימהות עם התינוקות לעמוד הכן. לאחר שהכל התאספו, בדקו אם לא נשאר מישהו במקום מחבוא, ברם, הפחד מן הצוררים הרשעים האלה והמכות האכזריות שהם עלולים להכות את מי שנמצא על ידם, היה כל כך גדול, שאף אחד לא נטל על עצמו את הסיכון הזה.

רכבת ארוכה עם קרונות משא סגורים, שבדרך כלל משמשת להובלת בהמות ומטענים, עמדה הכן על יד הגיטו מאז יום אתמול, היא חיכתה לקרבנות אשר היו כצאן לטבח יובל. הז'נדארמים ברוביהם המכודנים גירשו אותנו החוצה לרכבת באכזריות שאין לתאר אותה והטילו בנו פחד. יצאנו מהגיטו עם צרור המטלטלין והחפצים החשובים ביותר שלקחנו מהבית, הדבר הכי חשוב שעל היהודי לקחת עמו הוא הטלית והתפילין, סידור ומשניות ומעט צידה לדרך. הפקודה ניתנה לעלות לקרונות, כשלכל קרון מכניסים כמה משפחות. נכנסנו והתיישבנו על ריצפת הקרון. גם כאן הלכו הצוררים בשיטתיות, הם ביקשו לשבור את רוחנו ואת רצון החיים של כל אחד ואחד מאתנו, בכך רצו להבטיח שלא יתקלו בשום התנגדות מצד היהודים האומללים ובכך יקלו על עבודתם הנבזית והשפלה. הואיל והם מילאו את הקרונות עד אפס מקום, לא היה מספיק אוויר, והילדים התחילו לבכות, גם האימהות הצטערו בצער ילדיהן, בכו חרישית והזילו דמעה. דמעות האימהות התערבו בדמעות הילדים, וקול דממה אומר בלחש, **"יהי רצון מלפניך שומע קול בכיות שתשים דמעותינו בנאדך להיות ותצילנו מכל גזירות אכזריות".**

הקושי הגדול ביותר היה למבוגרים ברי הדעת, אשר אפילו לא בכו חרישית, כדי שלא להפחיד את בני משפחתם, אלה קיבלו עליהם את הגזירה בדומיה ושפתותיהם רחשו תפילה לקל נקמות ה'.

אחותי המבוגרת בלימא-פרחה תחיה סיפרה לי, שבעת שהכניסו אותנו לקרונות, לפני שסגרו את דלתות הקרון שלנו, עמד אבינו הי"ד נשען על יד הדלת **(עי' מס' סוכה דף נב ע"א אזל תלא נפשיה בעיבורא דדשא ומצטער ופרש"י בד"ה תלא נפשיה: נשען עַל בריח הדלת כאדם שמחשב ומצטער)**, ופיזם לו חרישית את פסוקי קטעי התפלה המייחלים לביאת משיח צדקנו ומצטערים על גלות השכינה, כידוע היה אבינו בעל רגש וגם כעת היתה תפילתו בפיו:

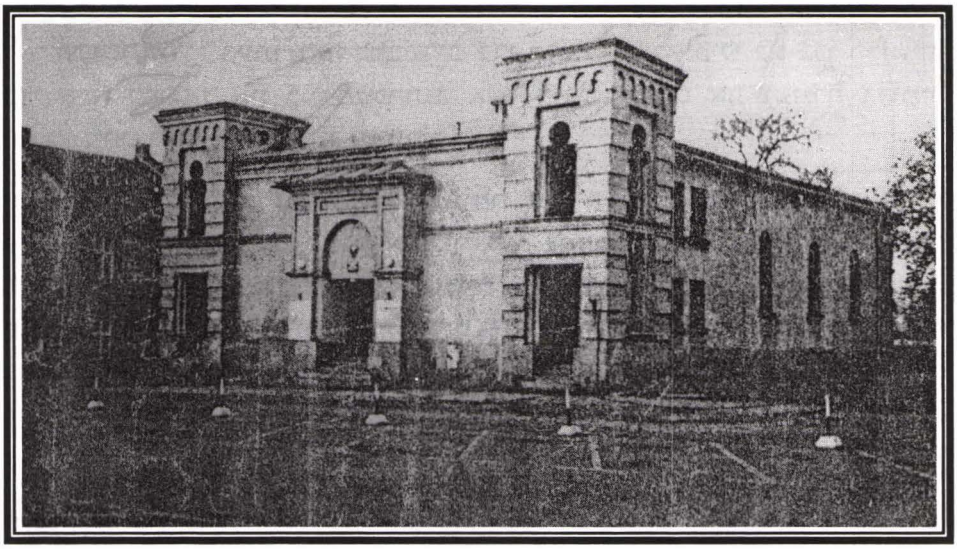
"ותגלה ותראה מלכותו עלינו בזמן קרוב", "עד מתי עוזך בשבי ותפארתך ביד צר".

הנסיעה לאושוויץ

הרכבת החלה לנוע בעצלתיים על פסי הרכבת, אפילו ציפצוף הקטר לא נשמע, כה חזקה היתה הדומיה בתוך הקרון. אף אחד לא הוציא הגה מפיו מרוב פחד והתרגשות, את ההרגשה הזאת אי אפשר כמעט לתאר, הנה אנחנו עוזבים את בתינו, את הארץ שהיתה לנו כמולדת, וכל תושביה אומרים כאילו פה אחד, "איננו מעוניינים בכם, תלכו לאן שתלכו ובלבד שתלכו מכאן".

עוזבים אנו את העיר גרוסווארדיין, העיר אשר כה אהבנו, ובעיקר את תושביה היהודים היקרים ואת רחובותיה היפים אשר בסביבת הבית הגדול והקדוש של רבינו הק' מוויזניץ זי"ע, אליו התאספו בשבתות, מועדים וימים נוראים, מאות ואלפי יהודים יקרים, אולם הפעם בעת נסיעתנו לאושוויץ היו ימים נוראים ואיומים לכל עם ישראל, עזבנו את העיר החביבה הזאת בצער גדול.

כך נסענו בקושי ובצער מספר ימים ולילות, סגורים ודחוסים בלי אוויר ובלי מים. בוקר אחד נעצרה הרכבת באחת התחנות, אנו מסתכלים החוצה ורואים לפנינו שלט גדול ועליו כתוב "נוי סאנץ", חשבתי בליבי, זו העיר צאנז, מקום מגוריו של הגה"ק האדמו"ר רבי חיים מצאנז זצ"ל, אשר אלפים ורבבות יהודים נהרו אליו וחזרו לביתם בשלום ובישועה מבעל הרחמים, עתה עוברים באותו מקום אלפים ורבבות יהודים, כלואים בקרונות, סגורים ומובלים לטבח ואין מושיע להם, הסתיר ה' את דרכו!

בית הכנסת הגדול בצאנז

מצבת הרה"ק מצאנז

ב' סיוון, יומא דהילולא של רבינו הסבא קדישא זצ"ל

היה זה יום אחד לפני שהגענו לאושוויץ, אבינו הי"ד היה מסור בלב ונפש לצדיק ואוהב ישראל רבינו ישראל מוויז'ניץ זצוק"ל, לא עשה שום צעד בחייו בלי להתייעץ ברבו ה"אהבת ישראל" זצ"ל, עתה הוא נוסע בקרון סגור עם כל בני משפחתו, בניו ובנותיו וגם הנכדים, ביום הקדוש הזה ב' בסיוון, יום היארצייט של רבו, אשר כל ימי חייו מסר נפשו בעבור כלל ישראל, מי מסוגל לתאר מחשבות לב החסיד המסור והמקושר בנפש רבו. בעת הזאת לא היה אבינו מסוגל לספר לנו מגדולת רבו ומהיום הגדול והקדוש הזה, יום היארצייט של רבינו ה"אהבת ישראל" זיע"א. כל היום הזכיר את יום היא"צ באמרו "דעם רבינ'ס יא"צ... דעם רבינ'ס יא"צ".

עיניו הדומעות בלי הפוגה המשיכו להסתכל במשניות, וכל מחשבותיו היו קשורות לנשמת הצדיק, אני בתור ילד הסתכלתי והתבוננתי בו, דמעות חמות ולוהטות זלגו מעיניו, לא העזתי לפנות אליו במילים כי ראיתי את הדאגה בליבו, חרדה ופחד לקראת המחר, מי יוכל להבין לנפש צדיק ותמים זה, בהכינו עצמו לקיים רצון קונו בגופו ובנפשו ובנפשות כל בני משפחתו, עיניו הדומעות השיבו לי כאילו תשובה על כל שאלותי אשר לא העזתי לשאול אותם בפי, נרעש ונפחד הייתי מפחד הגזירה הרעה אשר מצאה את כולנו יחד, השפילו את כבודנו כדי לשבור את רצון החיים ולקחונו למקום הארור הזה. שבורים ורצוצים מן הדרך הארוכה מכל הבחינות, הגענו למחרת בבוקר לאושוויץ, ביום ג' סיוון תש"ד.

פרק שמיני

אושוויץ - בירקנאו

היתה זו התחנה הסופית, במקום הזה עלו מיליוני קדושים על מזבח אבנים ואישם עלתה בלהבות אש שהאדימו את השמים ימים ולילות, המראה לא סר אף לרגע מעיני, עת בערה אש הכבשן יומם ולילה בגובה של כחמישים מטר.

שבורים ורצוצים בגוף ובנפש הגענו בבוקר השכם, ביום ג' סיוון תש"ד, אחרי נסיעה של כמה ימים בלי אוויר ובלי מים לשתות, בתנאים שאי אפשר לתאר אותם ואשר ממש קשה להאמין.

דלתות הקרון נפתחו ומיד ראינו משטח גדול אשר רק פסי רכבת עמדו במרכזו, שם הסתיימו הפסים ללא דרך חזרה. אנשי קומנדו יהודים שכונו "קומנדו קנדא" עבדו בהורדת האנשים והמטען האישי שהביאו עמם, הם הגיעו לכאן כבר לפני מספר שנים מגיטאות לודז' ווארשא והיו דוברים יידיש, לא הסתירו מאומה ממה שמצפה לנו כאן וגילו את אוזנינו במגע הראשון עמנו, שכדאי לאמהות ולהורים הצעירים למסור את ילדיהם לסבתא, "חבל על חייכם הצעירים" אמרו. משציוו עלינו אנשי הקומנדו לרדת מהקרון, היה לנו כבר רצון לרדת סוף סוף מן הקרון הדחוס ולצאת מהמחנק ששרר בו, בקשנו לשאוף מעט אוויר צח מעולמו של הקב"ה, והנה עלה באפינו ריח העשן של הקרבנות הקדושים והטהורים, שעלה מהמשרפות אשר היו בקרבת מקום.

הצוואה האחרונה של אבינו ז"ל הי"ד

לפני שהפרידו אותנו, עמדנו כל בני המשפחה בשורה לפני הצורר מנגלה ימ"ש, אשר הפריד בין הצעירים אשר עדיין מסוגלים לעבודה ובין הזקנים והילדים ואבינו אמר לנו שכל אחד מאתנו יקח את התפילין שלו עמו כי אף אחד איננו יודע מי ישאר בחיים. מלותיו האחרונות של אבינו היו "**קינדער, פארגעסט נישט ווער איהר זענט!**" עד אז החזקנו את התפילין שלנו יחד עם התפילין של אבא. אני בטוח שהוא ידע לקראת מה אנחנו צועדים, אבא היה בבחינת רבי עקיבא שאמר "עכשיו שבאה לידי ולא אקיימנה?"

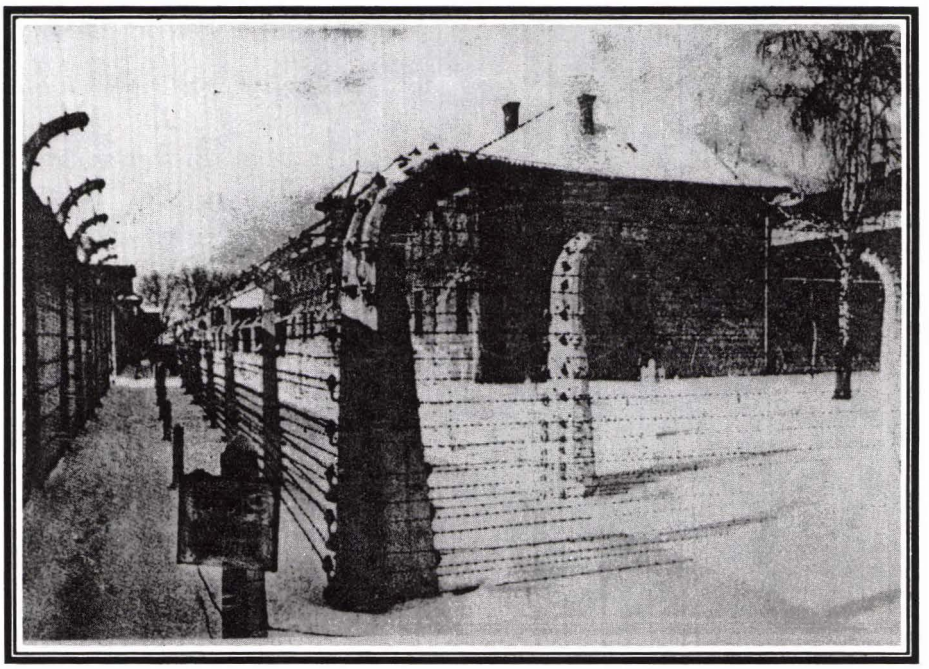

הגעת הרכבות לאושוויץ - ירידת היהודים והמתנתם ברציף

שער הכניסה, הכיתוב: "העבודה משחררת" – גדרות התיל מסביב למחנה

כאמור, אנשי ה"קומנדו קנדא" היהודים, התחננו אל האימהות הצעירות אשר החזיקו ילדים קטנים בזרועותיהן, "מיסרו את התינוקות לידי הסבתא, כי הצוררים הרשעים האלה שורפים את הילדים ביחד עם האימהות", אבל אם יהודיה רחמנית איננה מוסרת את הילדים מידיה, יחד צעדו בדומיה לקראת המוות ומסרו נפשם על קדושת השם.

אחותי מלכה תחי' החזיקה בידה את ילדתה של אחותי המבוגרת לעזור לה, והנה ניגש אליה אחד היהודים מהעובדים של "קומנדו קנדא" ואמר לה, את נראית עדיין צעירה וזו לא הילדה שלך מיסרי אותה לאמה, חבל על חייך הצעירים וכך תשארי בחיים.

צורר היהודים מנגלה ימ"ש

לאחר שהורידו אותנו מן הקרונות, עמדנו על מגרש גדול בו הסתיימו פסי הרכבת, אלה נבנו באופן מיוחד לרכבות שהביאו את כל הטראנספורטים מן הגיטאות, כאן במקום האיום והנורא הזה היתה התחנה הסופית. העמידו אותנו בשורות, זקנים, ילדים, ואימהות עם ילדיהם בצד אחד והצעירים המסוגלים לעבוד בצד אחר.

עמדנו בשורה, מרוב אימה ופחד מן הנעשה כאן רעדו רגלי, מי יודע מה מתרחש פה, לימיננו עמדו הזקנים והילדים, ואז נפגשו מבטינו במבטי ההורים והנכדים, לפני שעלו על המזבח ומסרו את נפשם על קדושת השם.

הסלקציה החלה והשורות התחילו לנוע מי לימין ומי לשמאל, מי לחיים ומי למוות, הכל בדומיה, חיל ורעדה אחזוני לפני שהגעתי יחד עם כל השורה אל הצורר מנגלה הנודע לשמצה ימ"ש, איך אפשר לתאר את המפלצת הזאת? חיית טרף וסאדיסט כזה שמסוגל לעמוד על רגליו בחופשיות לעיני כל, תחת כיפת השמים, יום יום, שבוע שבוע וחודש חודש, הנה הוא עומד לפנינו בגאווה, בשנאה ובסאדיזם זוועתי, מגפיים שחורים לרגליו, מעיל ארוך ומכופתר עד למעלה ויד אחת מכוסה בכפפה, כנראה, היד המגואלת בדם יהודים התביישה ממעשיה המגועלים ועל כן כיסתה עצמה בכפפה, ידו האחרת היתה נתונה בתוך מעילו, נשענת על הכפתור העליון. בניד אצבע אחת דן והורה מי לחיים ומי למוות, מבלי שיוציא הגה מפיו הארור, הפריד בין אבות לבנים, בין אימהות לילדיהן, ושלח אותם בקור רוח לתאי הגאזים, את אלה מהצעירים שלא היו מסוגלים לעבודה, מבחינתו, העלו על משאית

שעמדה מוכנה במקום והביאו אותם יחד עם הזקנים הישר לתאי הגאזים ולמשרפות, עוד באותו יום נחנקו ונשרפו על קדושת השם.

עד כמה לא היו אומללים אלה מודעים לכוונותיהם של הצוררים הרשעים תעיד העובדה הבאה, מאחד הקורבנות הפשיטו את בגדיו והלבישו אותו בתלבושת הפסים של מחנות הריכוז, כדרך שעשו לכלם, הוא התחנן שיחזירו לו את מכנסיו, כי שם השאיר את מפתחות ביתו...

הידיעה המרה

אחרי הסלקציה נשארנו שם שעה ארוכה בעמידה. לאחר מכן, הובילו אותנו חיילי האס-אס בתלבושת שחורה, חמושים ברובים, לתוך המחנה והכניסו אותנו לתוך צריף ענק וארוך, שם חיכו לנו אנשי הקומנדו. היו אלה עובדי כפייה יהודים אשר לפני כמה שנים הגיעו לכאן מפולניה ומצ'כיה והם טיפלו באנשים שהגיעו לאושוויץ, הפשיטו אותנו מבגדינו, מיינו ובדקו אותם אחד אחד, אם חבויים בהם זהב או דולארים, שכן אנשים תפרו כסף בתוך הבגדים כדי להחביאו, לאחר המיון שלחו אותם לגרמניה, רכבות מלאות שלל היהודים האומללים. גילחו שערות ראשינו, פיאות וגם זקן, התרחצנו ונתנו לנו בגדים עם פסים כחולים אחידים, כדי שלא נוכל לברוח מן המחנה.

הגענו לאושוויץ בשעה עשר בבוקר בקירוב ולפנות ערב אחרי הרחיצה וחלוקת התלבושת האחידה נלקחנו לתוך מחנה בירקנאו הסמוך לאושוויץ. הגענו ליד השער הגדול של המחנה, משני צדיו של השער עמדו שומרים, חיילים, ובצד אחד היה קיים מגדל שמירה בו עמד חייל חמוש. התקרבנו לשער הכניסה למחנה ולפני שנכנסנו נערך מפקד לספירה מדוייקת של האנשים, הכל נרשם במדוייק. נכנסנו למחנה, משני הצדדים עמדו בלוקים ארוכים מעץ, לפני הבלוקים ליד שער הכניסה היה מגרש גדול ובו המטבח, לפני המטבח עמדו חביות עץ, שבהן היו מאחסנים בימים כתיקונם דג מלוח, כאן שימשו החביות הללו כמכלי אוכל, כל בלוק קיבל חבית כזאת עם מרק או קפה שחור. בכל בלוק שיכנו כמה מאות מאתנו, מאוד הקפידו על סדר חלוקת האנשים ועל ספירתם. כך עמדנו בשורות שעות מספר עד שגמרו את הספירה, האמת, שאני בתור ילד לא הבנתי למה הם כל כך מדייקים בספירת האנשים בעת צרה כזאת, אבל אחרי היום הראשון שעבר עלינו, בין כך ובין כך היינו כשיכורים והכל התנהל עם פקודות וצעקות משונות שעד היום הזה לא ראינו ולא שמענו כמותן. בכל בלוק היו דרגשים בני שלוש קומות ובכל קומה ישנו ששה

אנשים, במשך כל היום היה הבלוק סגור, ישבנו איפוא בחוץ ורק בערב נכנסנו לישון. ישבנו בחוץ על הארץ בדומיה, כל מחשבותי היו מרוכזות בהורי היקרים, מי יודע מה עלה בגורלם? היכן הם נמצאים, ומה שלום אחותי עם ילדיה-הנכדים, אשר אף אותם הביאה אתה הנה, כלום הם ביחד עם ההורים או שהפרידו ביניהם, ילדים לחוד וזקנים לחוד? ובליבי הרהרתי מי יודע מתי נתראה שוב.

שנים רבות עברו מאז, והמראה הנורא הזה וההרגשה הזאת עדיין אינם מרפים ממני, עד היום קשה לי להבין איך אפשר לגשת אל בן אדם שמעולם לא ראית אותו ולא עשה לך שום רע, לגרש אותו, את משפחתו וילדיו הקטנים ולהוביל כך לאור היום משפחות שלמות, לקבץ אותם לגיטו של יהודים מכל הסביבה ומשם להוביל אותם למחנה השמדה. יום יום להשמיד עשרות אלפי יהודים חפים מפשע במיתות משונות והכל בדם קר מבלי שישתגעו ממראה עיניהם. ימים, שבועות וחודשים עוסקים בהשמדת עם, נוטלים נשמתם בתאי הגאז ושורפים את גופם הטהור בקרמאטוריום ובערב אחרי יום של הרג והשמדה יושבים על יד שולחן, זוללים וסובאים והפה איננו מרגיש מרירות! הידיים המגואלות בדם רב עוד מסוגלות להכניס אוכל בפה! אחרי יום שלם שבו עקרו שיני זהב מגופות הקרבנות הקדושים, עוד יכולות השיניים ללעוס! אחרי יום שלם ששרפו בשר הקדושים והטהורים עוד אפשר לגשת לשולחן ולאכול בשר!

אינני יודע אם בן אדם מן הישוב מסוגל לכל זה, רק סאדיסטים וברברים, רוצחים אשר שיחררו אותם מבתי סוהר לשם עבודה בזויה ושפלה יחד עם חיילי האס-אס שליחי היטלר ימ"ש היו מסוגלים לכך.

השמש ירדה, וביושבנו כך על הארץ, ניגשו אלינו כמה אנשים מבוגרים, היו אלה יהודים, אנשי הזונדר-קומאנדו. עבודתם היתה להוציא את גופות הקדושים מתאי הגאז ולשרוף אותם בקרמאטוריום וזה עתה שבו מעבודתם. הם ניגשו אלינו, התיישבו על ידינו על האדמה וגילו לנו את האמת על גורל הורינו יקירינו וקדושינו, "כעבור מספר שעות מאז שהוריכם הגיעו הנה, הכניסו את כולם לתא הגאזים, שם הם נחנקו אחרי כמה רגעים ומיד לאחר מכן נשרפו גופותיהם הקדושים בקרמאטוריום, אנו היינו אלה אשר טיפלו בהם אחרי מותם, נשמתם עלתה השמימה בלהבות אש!" אולי רצו להמחיש לנו כיצד עלו בלהבות האש השמימה, ואת דבר היותם קרבנות שעלו על המוקד, הושיטו את ידם והראו באצבע על ארובות גבוהות שמהן עלו להבות אש עד לב השמים, "**הנה הוריכם**", הם אמרו, "**בלהבות אלה עלו נשמותיהם השמימה**", היה זה מראה איום ונורא!

המראה האיום והנורא הזה נשאר חקוק בזכרוני, לא עובר עלי יום שלא אראה לנגד עיני את המראה הנורא הזה "והנה הסנה בוער באש". גבוהות ורמות התנשאו הארובות בגובה של כחמישים מטר אל על, ובראשן להבה ענקית עולה השמימה בחשכת הליל, "**הושענא למען קדושים מושלכים באש, הושענא**", עלתה התפילה ממעמקי הלב.

קדיש

היינו שם יחד מאות ואלפים, מבוגרים וילדים. אחרי שנודע לנו כל מה שעוללו לנו הרשעים הסאדיסטים הללו, לא ישבנו שבעה ועינינו נשארו יבשות מבלי להזיל דמעה, גם קדיש לא אמרנו אחרי מותם של יקירינו אשר עלו על המוקד וקידשו שם שמים לרבבות ומיליונים, עד היום קשה לי להבין פשר הדבר הזה, רק עובדה אחת אזכור, בהיותי במחנה אושוויץ - בירקנאו, נכנסתי פעם לבלוק של הזונדר-קומאנדו לבקש חתיכת לחם או משהו לאכול, כדי להשקיט את רעבון ליבי, והנה אני רואה כעשרה אנשים מבוגרים מאלה שעבדו בקרמאטוריום, ניצבים בין המיטות, ואחד מהם אמר קדיש בבכיות ושברון לב. בתור ילד, עברה מחשבה בליבי, לבטח היה עסוק היום בשריפת גופות של משפחתו על כן הוא אומר קדיש וחשבתי בליבי, הלא לקדושים אלה לא אומר אף אחד קדיש, כי נשמתם, מקומה גבוה מאוד, תחת כיסא הכבוד.

שאלי שרופה באש

וכאן אני עוצר קימעא, מניח את עטי ופונה בשאלה-בקשה אל העולם היהודי באשר הוא, אל הרבנים, המנהיגים, ראשי הישיבות מלמדי החדרים ומורות בתי יעקב: מדוע, מדוע, מדוע? מדוע אינכם מספידים קדושים וטהורים אלו כהלכה, למה אינכם מזכירים את נשמות הקדושים האלה בשעה שאתם דורשים ברבים? למה אינכם כוללים בסדר הלימוד יום מיוחד ללמוד עם ילדי החדרים ובני הישיבות, הקטנים עם הגדולים, את השריפה אשר שרף ה'.

לו היו שואלים אותי מה אנו צריכים לעשות לזכרם של הקדושים והטהורים, הייתי מציע, לארגן אחת בשנה רכבת, אשר תעבור על פני כל אירופה, תאסוף את כל היהודים ותסע עמהם לגיא ההריגה של האבות הקדושים אשר מסרו נפשם על קדושת השם ואפילו קבר אין להם!

פנה היום

את היום המר הזה באושוויץ אינני מסוגל לתאר כלל, לא בדיבור ולא בכתיבה, איך אפשר לעבור ביום אחד כל כך הרבה צרות ועדיין לשרוד? אפילו להסתכל בפני אנשים בני משפחה או מכרים וחברים היה פחד נורא. מעשי ידי הצוררים, השחירו כל פנים: גילחו את פנינו ונטלו מאיתנו את הצורה היהודית, את הזקן והפיאות. גם התלבושת שהלבישו אותנו בה יצרה בינינו מין אווירה משונה, כמעט שלא היה קשר בינינו, לא היינו מסוגלים לדבר איש עם רעהו מרוב כאב לב והלם הצרות שעברנו ביום אחד. לפנות ערב חילקו מנת לחם וקפה שחור, כאן ראינו בפעם הראשונה לחם כזה, שחור, מלא בנסורת עצים ובתערובת משונה, אולם אחרי יום שלם ברעב ובצמא, אכלנו אותו בתיאבון ואפילו ללא כעס, גם הקפה השחור היה מר מאוד והוסיף מרירות לטעם המר שנתנו לנו לחוש במשך כל היום כולו.

הגיעה העת להיכנס לבלוק, השעה היא רק שבע בערב, בחוץ עדיין אור יום ואנו מגורשים להיכנס אל תוך הבלוקים, לעלות על הדרגשים וללכת לישון. מי מסוגל לישון אחרי יום כזה? מי יכול לישון, ומי רוצה לישון אחרי יום מר כזה? אך הפקודה יצאה ממפקדי הבלוקים, והשומרים בבלוקים היו מופקדים להוציאה לפועל. השומרים היו שבויים רוסיים, שהרעיבו אותם מאז נפלו בשבי הגרמנים. הם היו אכזריים מאוד, תמורת מנת לחם שרתו את הגרמנים הארורים, צעקו עלינו בצעקות משונות ומבהילות ואף הפליאו בנו את מכותיהם. גם מפקדים צוענים היו שם, עד שיום אחד, באמצע הלילה, השמידו את כולם עם משפחותיהם. המשמעת בבלוקים היתה מושלמת בתכלית, על כל דבר קטן שהפריע במשהו את השקט היה העונש מכות אכזריות מאד, ומרוב פחד הכל עלו על דרגשם ונשתרר שקט.

לאחר שהכל נחו על משכבם השתרר בבלוק שקט שהפריע לי מאוד, למה אנחנו שומעים בקול האכזרים האלה, כיצד הם משתלטים עלינו בקלות כזאת באכזריות ובאיומים? אך מיניה וביה עניתי לעצמי, אם חס וחלילה יתחילו להכות מישהו מאתנו, יהיה בלתי אפשרי להחזיק מעמד, הרי זה מחריד, לראות את המוכה נופל לרגלי המכה אותו ומתחנן לפניו שירחם עליו, והנוגש הרשע עודנו מכה בו, בקרבנו, בכל כוחותיו, עד שהוא נופל חסר אונים והלה מתאכזר בו עד הסוף המר. הפחד מן המכות היה יותר גדול מאשר פחד המוות, וכך כל העת עד שנרדמתי בער בקרבי הרצון לנקמה...

מעניין לספר לדור הזה שלאחר המלחמה, כי מהרגע הראשון שהיינו באושוויץ, הרצון היחידי שפעם בנו היה להשאר בחיים. בכוח רצון זה החזקנו מעמד כל הזמן, אפילו בתנאים הקשים ביותר, ברעב, בצמא ובקור האיום בחורף בתלבושת הדקה שעל גופנו הכחוש וחסר התזונה המינימאלית.

בבוקר אמרנו מי יתן ערב

לאחר כמה שעות נרדמתי מרוב צרות ועייפות גופנית ונפשית, אך לא להרבה זמן. באמצע השינה התעוררתי פתאום מצעקות משונות, הסתכלתי סביב וראיתי את משרת הבלוק הרוסי, הגברתן, מקל עבה בידו והוא מכה אנשים על ימין ועל שמאל, מכה את כל מי שרק נקלע לידו, לקום מהר ולצאת מהבלוק ל"אפעל" (מיפקד). היה זה בבוקר השכם, השעה היתה חמש, בחוץ שררו חושך, אפילה וקור והבהלה היתה גדולה. יצאנו החוצה ושוב השאלה הגדולה למה ממהרים להקיץ אותנו, אז עוד לא הבנתי את מחשבותיהם של הרשעים הארורים האלה, אשר כל רצונם ותוכניתם היו להשמיד את עם ישראל, מי בחנק, מי בשריפה, ומי במים קרים, להכניס ראש לתוך מים קרים ולראות כמה יכול הקורבן להחזיק מעמד עד שנפח את נשמתו הטהורה. אותנו דנו לעינויים קשים, אחד העינויים היה להקיץ אותנו מן השינה, להוציא אותנו בקור של הבוקר ולעמוד כך שעות בחוסר מעש עד יאיר היום, ורק המחשבות המרות אוכלות אותנו. כל זאת תיכננו הרשעים, ישבו על יד המכתבה ותיכננו בדם קר כל מיני תוכניות של עינויים שונים. אל יבואו כיום בתירוצים שהם קיבלו פקודות מגבוה וכי כל אחד מהם היה רק שליח של היטלר ימ"ש, אלא כל אחד היה היטלר קטן לעצמו, כל אחד מהם היה סאדיסט מושבע והשתמש בכל הזדמנות נגד היהודים.

היום כבר ידוע לכל העולם מארכיונים שנפתחו, כי מפקדי המחנות ומפקדי הבלוקים הרשעים והארורים, היו כולם אנשי העולם התחתון, רוצחים, גנבים וגזלנים שהוצאו מבתי הסוהר, אנשים סאדיסטים, חלאת המין האנושי, אכזריות לשמה היתה הנאתם היחידה, אוי ואבוי היה למי שנפל לידם.

תפילת שחרית הראשונה באושוויץ - בירקנאו

כך היינו עומדים בשורה בקור הגדול משעה חמש לפנות בוקר ומתפללים חרישית לקב"ה שיאיר לנו חשכת הליל באור השמש, שתחמם אותנו ותביא מרפא לעצמותינו. כידוע, במחוז הזה של פולניה, בשעות הבוקר המוקדמות הקור גדול מאוד. בשעה שמונה בבוקר, אחרי שעות ארוכות של עמידה על הרגליים בקור

ובחושך, הגיעו שני מחלקים עם האוכל, הם חילקו מנת לחם, על הלחם שמו עם כפית קצת ריבה עשויה מסלק סוכר אשר גדל באיזור זה בשפע וקצת קפה שחור, זה היה צריך להספיק לכל היום. הרעב הציק לנו כבר מן היום הראשון, כאילו לא אכלנו שנה שלימה, גם האוויר הצח שבו עמדנו כל הבוקר עשה את שלו, התיאבון הגיע והקיבה ריקה, מיד גמרתי לאכול את מנת הלחם היומית אך נשארתי רעב, הרעב הציק לי כל היום עד הערב, כשחילקו עוד פעם לחם.

בשעות הצהריים חילקו מרק, המרק הגיע והכל הצטופפו סביב חבית העץ שמלכתחילה נועדה לשווק בה דגים מלוחים. אחרי רגעים מספר השליט המחלק סדר, מכה אחת שהנחית על ראש העומדים סביבו בכף הגדולה שבידו והקרבן הזה כבר לא אכל יותר באותו יום בצהריים, מעצם הפחד הזה התייצבו הכל בשורה, אף אחד לא זז ממקומו.

גם בעת חלוקת האוכל ניתן לראות את אכזריותם של הרשעים אלה, מי שלא מצא חן בעיני המחלק, היה המחלק מתאכזר אליו בעת חלוקת המרק ונותן לו כף מרק בלי ירקות, או חתיכת תפוח אדמה ולשני שעמד בסמוך אליו נתן כף מלאה ירקות, כל זאת כדי להכניס קנאה בלב השני. לפעמים אם מישהו לא החזיק את הצלחת ישר, יצק לו את המרק בכוונה שישפך לו המרק, המסכן הזה רצה להתכופף אל הרצפה ולאסוף לפחות את הירקות, אך בשעה שמסכן זה התכופף צעק עליו המחלק: 'חזיר שכמוך, משם אתה לוקח אוכל!' וחבט בכף הגדולה על ראשו. ואם הלה לא קם מיד וברח, היה מכה בו עד זוב דם, היכה ופצע אותו והשאיר את קרבנו שוכב על האדמה זב דם ופצוע. כך הטיל מורא ופחד על כולנו.

אחר הצהריים התחמם קצת האוויר, השמש מילאה את תפקידה וחיממה את הארץ ואת הדרים עליה ברחמים, ואנחנו עמדנו וחיממנו את גופנו השבור והרצוץ, אי אפשר לתאר שרק יומיים עברו וכבר היינו שבורים ורצוצים, נשברנו לגמרי בגוף ובנפש, כמעט שלא הכרנו אחד את השני בשל היותנו מגולחים, בלי זקן ופיאות ולבושים בתלבושת המשונה האחידה עם הפסים הכחולים.

גם כוח הדיבור נסתלק מאתנו מרוב פחד ובהלה, בעת שנפגשנו הבטנו אחד על חברו ולא היינו מסוגלים לשוחח על המצב בו אנו שרויים, מוקפים אנשים ומפקדים אכזריים, אשר חיי היום יום שלהם הם סאדיזם ואכזריות.

כך עברו הימים הראשונים במחנה אשר נבנה למטרה של השמדה. החלשים שבינינו, אשר עברו את הסלקציה הראשונה ולא דנו אותם לשריפה בקרמאטורים

כשהגיעו לאושוויץ, הגיעו לאפיסת כוחות מחוסר תזונה ותנאים בלתי אנושיים. המים בברזים היו אדומים, והיה להם צבע וחלודה. כל מי שלא היה יכול להתגבר על הצמא ושתה מהמים האלה קיבל שילשול והרעלת קיבה, הוכנס לצריף של החולים ושכב שם עד למחרת בבוקר, בבוקר השכם הגיע האמבולנס ולקח את כל החולים למקום אשר משם אף אחד לא חזר חי. באחת ההזדמנויות אמר מפקד הבלוק של החולים, שמביאים את החולים לקרמאטוריום ושורפים אותם, כדי שלא ידביקו את שאר יושבי המחנה במחלות המדבקות שיש להם.

הפגישה עם אחיותי

ימים ספורים אחרי שהותר לנו לצאת לחצר, אזרתי קצת אומץ להתרחק מן הבלוק והתחלתי להתבונן בסביבה. בפעם הראשונה ראיתי את גדר התיל אשר סביב המחנה, שלט גדול, שחור על גבי לבן ועליו כתוב באותיות גדולות **סכנה!** גם בתור ילד אמרתי בלבי, נכון זהו מקום סכנה, כל מי שנמצא בתוך המחנה הזה ומסביבו גדר התיל החשמלית הזאת נתון כל רגע בסכנה, נזהרתי מלהתקרב לגדר החשמלית. על יד הגדר מבחוץ ניצבו מגדלי שמירה, מרוחקים חמישים מטר זה מזה ובכל מגדל עמד חייל חמוש מוכן לירות בכל מי שרק מתקרב לגדר בכוונה לברוח. בצד השני של גדר התיל היה מחנה נשים. משגיליתי זאת, עמדתי שם ימים שלמים להתבונן באלה שעברו, ציפיתי שאמצא שם מישהו ממכרי ממנו אוכל להיוודע על משפחתי, אם נשאר מישהו בחיים. ברם, גם להכיר מישהו היה קשה מאוד, בהיותנו מגולחים ומשונים בלבושנו, אבל אחרי מספר ימים נודע לי מפי העוברים על יד הגדר, כי שתי אחיותי, פרחה ומלכה, נשארו בחיים והן נמצאות במחנה הנשים שמעבר לגדר התיל, רק הגדר מפרידה בינינו.

למחרת בבוקר שוב עמדתי על יד הגדר וחיכיתי לפגישה המיוחלת עם אחיותי, במבטים מרחוק נפגשנו, מתוך כאב ורחמים אחד על השני. מאז נפגשנו יום יום באותו מקום, הן חסכו מפיהן פרוסות לחם וזרקו לי, להחיות בהן את נפשי הרעבה.

שריפת נשמה וגוף קיים

יום אחד עמדתי סמוך לגדר התיל, המתנתי לפגישה עם אחיותי והנה ניגשת אחת הנשים לגדר החשמלית, בדרכה אל גדר התיל מילמלה משהו, דיברה אל לבה הכאוב בשקט אך במתיחות, ניגשה לגדר החשמלית, תפסה בשתי ידיה את חוטי החשמל ואחרי שניה אחת השחירו פניה כפחם, שני סלילי עשן יצאו מנחירי אפה ותוך מספר שניות נשרפה חיים, ככל הנראה הוציאו אותה הסבל והעינויים מדעתה.

הושענא למען קדושים מושלכים באש, הושענא

זכורה לי התקופה שבה הגיעו אחרוני הטראנספורטים של יהדות הונגריה לאושוויץ, היו אלה בעיקר יהודים מן הערים הגדולות גרוסווארדיין, דעברעצין ובודאפשט. הז'נדארמים ההונגרים לא נחו ולא שקטו, הם הלכו לחצרות היהודים ולבתיהם ושם חפשו מחבואים ובונקרים אשר בהם הסתתרו יהודים מספר, ואכן הם מצאו אותם. כשיהודים אלו היו כבר באפיסת כוחות, בלי מזון ומחיה ויצאו לנשום מעט אוויר צח, ראו אותם השכנים הגויים ומסרו אותם לידי הז'נדארמים, הם קיבצו את כולם בגיטו והביאו אותם בטראנספורט אחד לאושוויץ. גם מבתי החולים הוציאו את היהודים החולים, כן הוציאו את האסירים היהודים מבתי הסוהר ואת כולם הביאו לאושוויץ להשמידם. ביניהם הגיע הרה"צ רבי ברוך הי"ד בן הרה"ק בעל "שארית מנחם" מווישווא זצ"ל ונכד רבינו ה"אהבת ישראל" זיע"א, הרה"צ רבי צבי חיים מרימנוב הי"ד חתן רבינו הס"ק, הרבנית מרת שיינדיל אלמנת רבינו הס"ק והרה"ח ר' זיידא שכטר הי"ד משמשו של מרן. כל אלה התחבאו בבונקר אשר בחצר בית רבינו זצוק"ל בגרוסווארדיין, באחד הלילות תפסו אותם והביאו אותם כאחד לאושוויץ, עוד זכיתי לראותם מעבר לגדר, וזרקתי להם קצת לחם להחיות את נפשם הרעבה.

בין אנשי הזונדר-קומאנדו היה ד"ר וייס, רופא שיניים ממיהאיפאלווא, ערב אחד לאחר שגמרו את עבודתם סיפר לי כי באותו יום הגיע לאושוויץ הרבי הגה"צ ר' שלום אליעזר הי"ד מראצפרד, בנו של הגה"ק ר' חיים מצאנז זי"ע, לפני שמסר נפשו על קדושת השם התירו לו להכין עצמו למעמד קדוש וטהור זה, הוא טיהר עצמו ועלה למרום בקדושה ובטהרה, מסר את נפשו בקריאת שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד ונשמתו הטהורה עלתה השמימה באש ובלהבות.

פלוגת העבודה "זונדר-קומאנדו"

היתה זו פלוגת עבודה של יהודים מבוגרים, אשר עבדו במשרפות (קרמאטוריום). היו בה כמה מאות איש, אשר עבדו בשלוש משמרות משך עשרים וארבע שעות, היה להם בלוק מיוחד בתוך מחנה הצוענים, "ציגאנער לאגער", אשר בבירקנאו, תפקידם היה להוציא את גופות הקדושים, לאחר שפתחו את תא הגאזים, הם הוציאו משם את הגופות, הניחו אותן על עגלות ברזל והכניסו אותן לקרמאטוריום.

לעת ערב, כאשר חזרו מעבודתם, היו מביאים עמם כל פעם דברי אוכל אשר מצאו אצל הקרבנות. אוכל שאלה הביאו עמם עד תאי הגאזים, מסכנים אלה לא ידעו לאן הם מובלים. מפעם לפעם נכנסתי לבלוק של פלוגה זו לבקש לחם או דברי אוכל אחרים. (כבר סיפרתי כי פעם אחת בעת שנכנסתי לבלוק של הזונדר-קומאנדו מצאתי מניין אנשים עומדים בין הדרגשים ואומרים קדיש, אחר התפילה אמר לי זה שאמר קדיש כי אותו יום בשעת עבודתו גילה בין הקרבנות גם את בני משפחתו שהומתו על קידוש השם, לכן קיבץ מניין מיוחד ואמר אחריהם קדיש), בפלוגה זו עבדו גם רופאי שיניים שהיה להם תפקיד מיוחד, לעקור שיני זהב מפיותיהם של הקרבנות שנחנקו בתאי הגאזים, ביניהם היה גם ד"ר לאצי וייס ממיהאיפאלווא. הועבדו שם גם רופאים שנצטוו לבצע ניסיונות שונים כדי לראות עד כמה יוכל בן אדם לסבול עינויים עד ליציאת נשמתו, ביניהם היה הרופא הידוע ד"ר ניסלי מגרוסווארדיין, אשר מסר עדות חיה במשפט נירנברג וגם הרופא הידוע אשר כתב ספר זוועתי "הייתי עוזרו של מנגלה", כשקראתי את ספרו לא יכולתי לישון לילות רבים.

את כל האמור לעיל הנני כותב כצוואה של אנשי הזונדר-קומאנדו שביקשו זאת ממני פעם כשהייתי אצלם בבלוק. הם סיפרו לי על עבודתם הנוראה, על הזוועות הנוראות אשר הם עוברים כל יום, ואמרו לי שהם מספרים כל זאת בכדי שאם יזכה מישהו להישאר בחיים אחרי המלחמה הזאת, יספר הוא לדור הבא את מעשי הרצח של הסאדיסטים האלה, שלא הסתפקו בהרג ובחנק ובביזה בחיים, אלא גם אחרי המוות של הקדושים, עשו בגופות מעשי שפלות רבים. צריכים לפרסם את מעשיהם המושחתים בכדי שיוודעו בכל העולם.

היות והנאצים הביאו את הכל בחשבון וחששו פן יבוא קיצם, דאגו שלא ישארו עדים למעשיהם המושחתים, לפיכך החליפו את אנשי הפלוגה הזאת מדי שלושה חודשים ולקחו אנשים אחרים במקומם, את הפלוגה הקודמת המיתו בתא הגאזים, כך שלא יוכלו לספר לעולם הגדול את מה שהם עוללו לעם ישראל. את כל מעשיהם ועבודתם אינני מסוגל לתאר, כי נוראה היא.

עוד סיפר לי ד"ר וייס, שבכל יום צברו חבית מלאה שיני זהב שנעקרו מפיותיהם של הקרבנות, את הזהב התיכו, עשו ממנו מטילים ושלחו אותם לברלין, לבנק בבירת גרמניה, מן הביזה הזו ניהלו האדונים הנבזים הידועים לשמצה חיים מושחתים.

"קנדא בלוק"

היתה זו פלוגת אנשים שהיה להם בלוק מיוחד למגורים, הפלוגה הזאת היתה עשירה במצרכי אוכל שונים, אותם הביאו עמם בשובם מעבודתם. אנשי פלוגה זאת קיבלו את פני הטראנספורטים שהגיעו לאושוויץ, הם היו הראשונים לראות את הרכבת המגיעה אחרי נסיעה מפרכת של ימים ולילות בדרך ואת האנשים שבתוכה, דחוסים בקרונות, בלי מים ובלי אוויר ותנאי היגיינה ובמצב שאינו ניתן לתיאור. בעת הגיעם באפיסת כוחות, זקנים וזקנות עם אימהות צעירות שנשאו בידיהן את ילדיהן הקטנים, פתחו אנשי הפלוגה את דלתות הפלדה של הקרונות ועזרו לזקנים ולאימהות עם ילדיהן לרדת מהקרון. בעודם מסייעים, ביקשו את האימהות הצעירות שתמסורנה את ילדיהן לידי הסבתות: "חבל על חייכם הצעירים שיכלו בתאי הגאזים, מיסרו את הילדים לידי הוריכם והצלתם את עצמכם מן המשרפות" אמרו, שכן הצורר הרשע מנגלה ימ"ש ציווה לאימהות הצעירות ללכת ישר לתאי הגאזים, עם הילדים והתינוקות בחיקן.

לאחר שהורידו את כולם מן הקרונות, הורידו הם את החבילות, כי לאנשים שהגיעו לאושוויץ היו חבילות רבות, בעיקר דברי אוכל שהכינו לעצמם, הם האמינו לתומם כי הם מגיעים למחנות ויחיו בהן יחד עם משפחתם זמן רב, על כן הכינו מצרכי מזון שיעמדו ימים רבים. בערב, בעת ששבו אנשי הפלוגה למחנה, הביאו עמם ממצרכים אלה, היות ולהם הותר להכניס לתוך המחנה דברי אוכל. כשהייתי רואה את הדלת פתוחה ואין שומר אצל הדלת, הייתי נכנס אליהם ומבקש חתיכת לחם או נקניק שהיה להם לרוב, מן המלאי שהביאו עמם האנשים מביתם.

כל זאת היה בעת שהגיעו הטראנספורטים של יהודי הונגריה, לפי שיהודי הונגריה עדיין חיו בשלווה יחסית, וחייהם התנהלו למישרין עד שלא נכנסו הגרמנים לתוך המדינה. אמנם הגיעו להונגריה יהודים פליטים מפולין שהצליחו להמלט מגיטו בוכניה שבעיר המפורסמת קראקא, שם היתה קיימת קהילה יהודית מגוונת ועשירה, פליטים יהודים אלה סיפרו על הזוועות שעברו עליהם ועל מעשי ההשמדה של הגרמנים, אך יהודי הונגריה עדיין לא רצו להאמין כי אמת בפיהם וכי אינם מגזימים. בכלל שררה התקווה שכוס התרעלה תעבור ונזכה ברגע האחרון להינצל מידי הרשעים האלה, לכן כשכבשו הגרמנים את הונגריה והחלו לגזור גזירות רעות, התכוננו היהודים לגירוש בעודם מאמינים כי ישארו בחיים ולפיכך הביאו עמם מטען רב של מצרכי מזון. לא כך היה כשרוקנו את גיטו לודז' שבפולין, הקרונות

הגיעו יום יום, אך בלי מצרכי מזון, שכן יהודים אלה כבר סבלו מזה כמה שנים רעב בגיטו, אז החל אצלנו הרעב הגדול אותו חשנו ימים ולילות ללא הפוגה.

רומקובסקי "מלך היהודים" בגיטו לודז'

מקבוצות האנשים שהגיעו מגיטו לודז', נודע לנו כי בקרוב עומדים לחסל את הגיטו, הנאצים רוקנו את הגיטו מאחרוני היהודים שנשארו בו והם הגיעו לאושוויץ באחד הימים שבסוף הקיץ, בחודש אב. עמם הגיע חיים רומקובסקי, מלך הגיטו, האיש שהגרמנים הארורים הכתירו אותו בשם מלך גיטו לודז' ואשר נודע לשימצה בקרב תושבי הגיטו, הוא עמד לימין הגרמנים להשמיד רבבות יהודים. רומקובסקי זה, שמכר את נפשו לשטן, היה רודן בגיטו, שמו לבד היה מספיק לזרוע פחד מוות בין היהודים, הגרמנים נתנו לו לחיות חיי לוקסוס ומותרות עם דירה ורהיטים יקרים, ממש כמו מלך, על חשבון הביזה מבתי היהודים שכל רכושם היה הפקר בעיניהם, בדם היהודים האומללים האלה התהלך הרודן הזה והתגורר בלוקסוס הכי גדול, בעת ובעונה בה נשלחו אחיו היהודים מדי יום, בידיעתו ובפקודתו, למשרפות אושוויץ.

אותם יהודים שהוא שלח לאושוויץ נקלעו לתוך פלוגת הזונדר-קומאנדו, מהם שעבדו במשרפות אושוויץ ובירקנאו, זכרו אותו לשימצה וחיכו לרגע בו יגיע הרשע הארור הזה לידיהם ויעשו בו שפטים כגמולו. כפי שסיפרו לנו אנשי הזונדר-קומאנדו, התירו הגרמנים לרומקובסקי לקחת אתו את כל חפציו, הרהיטים והשטיחים, הם אמרו לו כי גם באושוויץ יוכל להמשיך בממלכתו כמו בגיטו לודז' והישלו אותו שגם שם יוכל לנהל חיי מותרות, כך הגיע רומקובסקי עד לאושוויץ יחד עם אחרוני היהודים של גיטו לודז'. אנשי פלוגת קנדא פתחו את דלת הקרון המיוחד והמלכותי, ואת רומקובסקי ביקשו שלא יטריח את עצמו ולא יקח שום דבר עמו, ציוו עליו להשאיר הכל בקרון ונתנו לו להמשיך עם כולם עד לפני הקרמאטוריום, בעת שהגיע לידי פלוגת הזונדר-קומאנדו, הכירו אותו אנשי פלוגת המשרפות שהגיעו מגיטו לודז' וזכרו את מעשיו הרעים, טרם הגיע לידיהם נדברו והחליטו ביניהם כי המוות עם יתר הקדושים בתא הגאזים הוא מוות יפה מדי בשבילו, לאיש בליעל כמותו מגיע מוות מיוחד, הם החליטו לתת לו להיכנס למחנה, שם יוציאו משפט מוות פומבי בקרב כל יושבי המחנה.

בערב, כשחזרו אנשי הזונדער - קומאנדו מעבודתם, הביאו עמם את רומקובסקי למחננו, מחנה הצוענים בבירקנאו ולמחרת בבוקר נודע לנו, שבצהריים, אחרי חלוקת האוכל, עומדים לערוך משפט מוות לרומקובסקי.

גם בבלוק שלנו, של הילדים, היו ילדים רבים שהגיעו מגיטו לודז', כשהכניסו אותם לגיטו הם היו בגיל תשע ובמשך חמש שנים התחבאו מידיו המלאות דם, ילדים קטנים אלה היו מן היחידים שנותרו בחיים, הם סיפרו לנו על מעשיו הרעים של רומקובסקי וחיכו בדריכות לרגע שבו יחרצו את דינו, לראות בסופו המר.

שעת הצהריים הגיעה, חביות המרק חולקו והועמדו על יד כל בלוק, כל אחד עמד בשורה כדי לקבל את מנת המרק, הרעב הציק לנו, אך לשווא חיכינו לשבוע ממנו, כי דליל מאוד היה המרק. מזל מיוחד היה למי שבחלקו נפלה חתיכת תפוח אדמה, אך אוי היה לשכניו שראו בזאת, הקנאה אכלה את עיני השכן. לאחר חלוקת הצהריים ראינו אנשים רבים מתאספים על יד דלת הבלוק, שם תלוי היה מטיל ברזל שאורכו מטר וחצי בערך, המטיל שהיה חתוך מפסי הרכבת שימש מדי יום להכרזת "אפעל" לתושבי המחנה. אנשי הזונדר-קומאנדו הביאו את רומקובסקי למקום בו התאספנו כולנו והסבירו לו את משפט המוות, כי מוות בתאי הגאזים הוא מוות יפה מדי בשבילו: "לפושע כמוך מגיע מוות מיוחד ולא מוות כמו לקדושים אשר מסרו נפשם על קדושת השם", אמרו לו. הורידו את מטיל הברזל אשר שימש להכרזת "אפעל" ואת רומקובסקי השכיבו על האדמה הארורה של אושוויץ, הספוגה בדמם של המוני יהודים, על צווארו החזיקו שניים מאנשי הזונדר-קומאנדו את הברזל הארוך ומשני הצדדים דרכו על קצות הברזל כך עמדו עליו עד שנפח את נשמתו אשר מכר אותה לשטן, את הגופה זרקו על עגלה ושלחו אותה לשריפה, לקיים מה שנאמר "וכל הרשעה כעשן תכלה", כן יאבדו כל אויביך ה'.

חמשת אלפים ילדים

בין יהודי הונגריה וגיטו לודז' שהגיעו לאושוויץ, היו גם חמשת אלפים ילדים בגילאי שלוש-עשרה עד חמש-עשרה, אני גם הייתי ביניהם, אותנו ריכזו במחנה אחד וכלאו אותנו בשלושה בלוקים, שומרי הבלוק עמדו על יד הדלתות כדי שאף אחד לא יצא מן הבלוק וטענתם בפיהם, שיש בינינו חולי "שנית" (סקרלטינה). מדי ערב הופיע קצין אס-אס זקן, רופא מחנה אושוויץ, ושמו ד"ר טילו, היה עובר על פני כל הבלוק ומביט בפני כל ילד, מי שהיה חשוד בעיניו הוצא מן השורה והוכנס לבלוק מיוחד לחולים, שנקרא "רוויר" (revier =מקום החולים), בתחילה עדיין לא ידענו

מה פשר הרוויר, אך לאחר מספר ימים נודע לנו כי בבוקר מוציאים את הילדים מן הרוויר ושולחים אותם לקרמאטוריום, מחשש של מחלות מידבקות. עם מתורבת, הלומד רפואה באוניברסיטה, משתמש בגאז להרוג נפשות ילדים צעירים במקום לרפאותם, ברם גם את התיאוריה הזאת שעם גאז ציקלון אפשר לחנוק אנשים למדו באוניברסיטה. אותו עם אשר מטיף כל הזמן לציית לפקודות המדינה, עבר על שבועת הרופאים הידועה שחיבר הנשר הגדול אבי הרופאים היהודים, וכך, בלי בושה, במקום לרפאותם הביאו אותם הישר לקרמאטוריום, שם עלתה נשמתם הטהורה בלהבות השמימה.

לאחר כמה שבועות התירו לנו לצאת לחצר, נשמנו לרווחה אוויר צח וחשנו בהקלה רבה על שסכנת המחלות המדבקות עברה עלינו ונשארנו בחיים. היום, קשה להבין איך נשארנו בחיים למרות סכנת המחלות המדבקות, בו בזמן שבמחנה הצוענים השמידו את כל המחנה מחשש של מחלות מדבקות, כפי שאספר לקמן.

במשך הזמן נודע לנו שד״ר טילו, הרופא האחראי של מחנה אושוויץ, נסע לברלין, שם התקשר עם הצלב האדום ומסר להם דו״ח מפורט על חמשת אלפי הילדים בגילאי שלוש-עשרה עד חמש-עשרה הנמצאים תחת ידו בבירקנאו בתנאים טובים. מאוחר יותר נודע לנו שכל חמשת אלפי הילדים נועדו להישלח לארץ נייטראלית, שווייץ או שוודיה, לצורך חילופי שבויים, אלא שמנגלה הארור ניצל את ההזדמנות בה ד״ר טילו נסע לברלין ולא היה באושוויץ והשמיד כמעט את כל חמשת אלפי הילדים החפים מפשע, בשלוש סלקציות שביצע במשך תקופת החגים. בכל סלקציה היו אלף וחמש מאות ילדים, וככל שידוע לנו לא נותרו בחיים יותר ממאה או מאה וחמישים ילדים, שהצליחו להיחבא בבורות שופכין או בבריחה באמצע הלילה מהבלוקים המסוגרים. מנגלה תאב הרציחות, מבלי שקיבל פקודה על כך, רצח את הילדים האלה בתירוץ שהם ״מוזלמנים״ שלדי אדם, אשר אינם מסוגלים לכלום, במרמה טענו הרשעים האלה לאחר המלחמה שעשו הכל לפי פקודה מגבוה. בפרקים הבאים אוכיח את זדון ליבם, כיצד לא הסתפקו בפקודות שקיבלו, אלא הוסיפו חטא על פשע ורצחו יותר ממה שהפקודה הורתה. בעת משפטו של אייכמן הייתי נוכח בעת שטען להגנתו שהוא רק מילא את הפקודות שקיבל מברלין ונזכרתי בסלקציה של חמשת אלפי הילדים שהושמדו בלי פקודה, הצטערתי שלא יכולתי להעיד באופן אישי ולהוכיח את האמת לכל העולם כולו מעל בימת בית המשפט, שהעדות תירשם בפרוטוקול בפירוט.

המחנות באושוויץ

שלושה סוגי מחנות היו באושוויץ: מחנה השמדה, מחנה ניסויים ומחנה עבודה, לשלושתם היתה מטרה אחת ויחידה, להשמיד את יושביהם.

מחנה אושוויץ-בירקנאו היה מחנה השמדה, בו ניצבו תאי הגאזים הענקיים אליהם נכנסו הקרבנות מבלי שידעו מה טראגי ומה מר הוא גורלם, הפשיטו אותם מבגדיהם ואמרו להם לסדר אותם, בכדי שכל אחד יזכור אלה הם בגדיו, לאחר מכן אמרו להם כי הם הולכים להתקלח ובמקום מים ירד מן הברזים גאז ממית, שם נחנקו למוות קורבנות קדושים אלה לפני ששרפו את גופם בקרמאטוריום. ארבעה מבנים ענקיים היו לקרמאטוריום וארובות שהתנשאו לגובה של חמישים מטר, להבות אש עלו מן הארובות האלה ונראו למרחוק יומם ולילה, להבות אש אלה האירו את חשכת הליל בו אנו שרויים, חשוכים היו הלילות הללו מכל הלילות ואם זה לא הספיק לרשעים האלה, היו שם עוד שני בורות ענקיים והאש הגדולה בערה בהם יומם וליל, לתוכם זרקו תינוקות בעודם חיים.

במחנה העבודה שיכנו מאות ואלפי אנשים מבוגרים ובריאים שהיו מסוגלים לעבודה פיזית, כל בוקר יצאו רעבים לעבודתם המפרכת, שכן לא קיבלו מזון. היו שנפלו מאפיסת כוחות באמצע העבודה ולפנות ערב בשובם מן העבודה היו חבריהם צריכים לסחוב את המסכנים שנפלו ולמסור אותם לידיו של הרודן, מנהל העבודה, זה היה מכה כל אחד שנפל מאפס כוח עד שנפח נשמתו, כך שבו בערב עם עשרות הרוגים. גם זה היה מחנה השמדה, רק שמו היה שונה. כידוע, היה הקאפו האחראי לעבודה, מקבל פקודה שהורתה לו מה מספר המתים מן העבודה שעליו להביא באותו יום.

היה גם מחנה ניסויים, בו היו כל מיני אנשים שהיה להם מום מלידה וגם תאומים שהגיעו יחד לאושוויץ, כמו כן ריכזו בו גם אנשים נמוכים שגובהם לא עלה על מטר אחד, על כל אלה עבדו שם רופאים שונים שלמדו רפואה על אנשים חיים, עשו בהם ניסויים ועינו אותם בכל מיני עינויים שונים, לבסוף, יצאו משם אלה שנותרו בחיים, בעלי מומים.

לכל המחנות האלה היתה מטרה אחת ויחידה, להשמיד להרוג ולאבד את העם היהודי בכל מיני מיתות משונות ואכזריות.

מראה נורא

לבלוק היינו נכנסים בסוף כל יום, לפני לכתנו לישון רעבים וצמאים ולאחר פחד ממות שהיה מנת חלקנו כל היום. עד שנרדמנו היה משטר מאוד ברוטאלי, ה"בלוק-אלטסטה" (זקן הצריף) ושומרי הבלוק היו בדרך כלל אנשים חזקים וברוטאליים, פושעים ורוצחים ששוחררו מבתי הסוהר. היות והם רצו שבבלוק תשרור משמעת ושקט כל הלילה, הנהיגו משמעת ברזל, אפילו לדבר היה אסור, אם היה מישהו מדבר בקול והשומר שמע אותו, רע ומר היה גורלו, השומר ניגש אל הדרגש בצעקות ובפראות ושאל מי הילד שדיבר בקול, ציווה עליו לרדת מן הדרגש, והיכה אותו מכות אכזריות במקל טיולים שהביאו עמם אנשים זקנים מבין הקרבנות הקדושים, כך היכו ילדים צעירים חפים מפשע על לא עוול בכפם, רק מתוך סאדיזם ואכזריות. זכורני מספר מקרים כאלה, אותו ילד חזר למקומו ועלה לדרגש זב דם כואב ופצוע בכל גופו, ממש איום ונורא, משך כמה שבועות לאחר מכן התגלגל מכאבים מצד אל צד ולא מצא מרגוע לנפשו, כולנו השתתפנו בצערו הנורא שהכאיב לנו מאוד, כאילו היכו את כולנו, תפילה חרישית התפללנו, שלפני שימיתו אותנו לכל הפחות שלא יתאכזרו עלינו ר"ל.

מי שרק ראה את האכזר הזה והמקל בידו, מכה ילד יהודי אומלל חף מפשע, לא ישכח את המראה הנורא הזה כל ימי חייו.

זאת תמונה שעומדת נגד עיני בכל עת צרה, אוי לעיניים שכך ראו.

ובאם יבוא מישהו וישאל למה לא התנגדנו בשעתו לרשעים האלה, אחד התירוצים שאני עונה הוא, כי הפחד מן המכות, האכזריות והעינויים, היה יותר גדול מפחד המוות, העט אינו מסוגל לתאר את הסאדיזם שלהם, הגרמנים התנהגו כמו חיות טרף רעבות, אשר משחרות לטרף ואפילו הוא בן אדם חי.

ה"לאגר-קאפו" הגרמני, האדום והצולע

את התיאור הבא הנני מביא, כדי שהיהודים שהיו באושוויץ, במחנה בירקנאו, שנשארו בחיים, וניצלו בחסדי ה' מציפורני הרשעים האלה, ייזכרו בו ויזכרו אותו לשימצה ולדראון עולם. היה זה פושע ורוצח, שדי במראה עיניו המלאות כעס ורצח כדי להכניס בנו אימה. הגרמנים הוציאו אותו מבית סוהר ומסרו בידיו את היהודים האומללים, תושבי המחנות, להתעלל בהם, והאכזר הזה הסתובב כל היום במחנה וחיפש טרף להתעלל בו כדי להשביע את תאוותו. חיית אדם רעה זו היתה גרועה

מחיית טרף, חיות טרף אוכלות ושבעות וחיה זו מעולם לא שבעה מלהתעלל בקרבנות.

האנשים ששרדו מגיא ההריגה - אושוויץ ודאי נזכרים במי המדובר, הוא היה מסתובב בין המחנות ומחפש קרבן להתעלל בו, מקל טיולים עבה היה בידו ואוי ואבוי היה למי שנתקל בו. בעת חלוקת האוכל היה מסתובב ומשגיח על הסדר, אם יצא מישהו את השורה היה חובט בו עד זוב דם ומשאיר אותו שוכב על האדמה, זו היתה תאוותו של הסאדיסט הזה. אנו הילדים כבר ידענו את מעשיו הרעים ובעת שראינו אותו הולך וצולע, ברחנו אל מאחורי הבלוק מרוב פחד, כדי להיחבא מן השטן הארור הזה.

לאחר השואה פגשתי בלונדון את הרה"ח ר' יוסף וייס הי"ו, הוא סיפר לי שהקאפו האדום הזה היה באושוויץ עד שהרוסים כבשו את איזור אושוויץ. לפני שהרוסים התקרבו לאיזור אספו הגרמנים את כל היהודים שנותרו עדיין בחיים והעמידו למולם כיתת יורים מחיילי האס-אס וירו בהם, רק יחידים ניצלו אז בנס וגם הוא ביניהם. עוד סיפר לי שאחרי שהרוסים נכנסו למחנה ושיחררו את יושביו המעטים שנשארו לפליטה, מסרו היהודים את הקאפו הרשע הזה לידי החיילים הרוסים והם עשו לו משפט מוות קצר, רוקנו בו מחסנית מלאה כדורי קלצ'ניקוב וניקבו את גופו.

נסיונות להסתנן למחנה עבודה

ימי הקיץ הארוכים של שנת תש"ד היו מלאים חרדה ופחד לקראת הבאות, כל יום הביא עמו חדשות כלל לא משמחות. בין אנשי הזונדר-קומאנדו אשר עבדו בקרמאטוריום היו הרבה מכרים שלנו, ואלה הזהירו אותנו כל הזמן שכל מי שבידו לברוח יברח מכאן, כי המקום הזה מאוד מסוכן. הם יעצו לנו להשתדל להיכנס לתוך טראנספורט שנוסע מכאן למחנות עבודה ואולי יחוס עלינו הבורא אולי ירחם. כל יום לקחו מבין האנשים המבוגרים כמה מאות איש ושלחו אותם למחנות עבודה, אנו הילדים התייצבנו גם כן בין השורות ולפעמים עלה בידי אחדים מאתנו להימלט ממחנה ההשמדה הזה. כשראינו קבוצות של אנשים מתקרבות לשער היציאה וצועדות החוצה מן המחנה, ראינו בכך צל של תקווה להישאר בחיים מן הגיהנום הזה, חשבנו בליבנו, הנה עדיין יוצאים אנשים חיים לעבודה, היה זה צל של תקווה שבו נאחזנו, שכן מעולם לא איבדנו את האמונה, ורצון החיים היה חזק מאוד בליבנו השבור והרצוץ. מאוד קינאנו באנשים שיוצאים לעבודה, חשבנו כמה טוב

להם, הנה הם יוצאים מן המקום הארור הזה שבו הפחד מכרסם בלבבות כל יום, ברם, למשלוחים האלה לקחו רק אנשים מבוגרים וחזקים ובכל פעם שניסיתי לעמוד יחד עמם בתקווה שאולי אצליח להימלט, היו מגרשים אותי בצעקות משונות.

כידוע, לפני שעזבו את אושוויץ, קיעקעו בכל אחד מספר על ידו, את המספר הזה הכניסו בדיו כחול מתחת לעור היד, בפעם האחרונה ניסיתי לעמוד בתור והצלחתי כבר להגיע עד למפקד האס-אס שקיעקע את המספרים, עמדתי בשורה, ומלא פחד הגעתי אליו, הושטתי את ידי שיקעקע בי מספר, אולם אחרי שהסתכל עלי אמר לי, תסתלק מכאן מהר, חבל על הדיו!

מחנה הצוענים

אחד המחנות באושוויץ נקרא מחנה הצוענים: "ציגוינר לאגער". הגרמנים אספו את כל הצוענים באירופה והביאו אותם לאושוויץ עם כל משפחותיהם, הגיעו כמה אלפי משפחות, ובהם גם זקנים וילדים קטנים, הם לא עברו סלקציות בהכנסם למחנה ונשארו חיים. כך חיו חיי משפחה, שיכנו אותם בבלוקים, כל משפחה יחד וביום בו זרחה השמש ראינו את הילדים משחקים בחוץ עם ההורים, מראה זה נטע בנו אשליה שגם הורינו נמצאים אי-שם במחנה כזה ובאחד הימים נזכה להיפגש ולראותם שוב, אך זו היתה רק אשליה, מהר מאוד עמדו לנגד עינינו להבות אש ועשן העולים השמימה מן הארובות של הקרמאטוריום.

יום אחד נכנס קצין אס-אס למחנה הצוענים לביקורת, ככל הנראה לא מצא חן בעיניו כל ההסדר עם הצוענים והוא הוציא פקודה להשמיד את כולם. שבעים אלף איש היו במחנה הזה. באמצע הלילה שמענו צעקות איומות ומשונות מן המחנה הצועני, הדבר נמשך כמה שעות ולא ידענו מה אירע שם לצוענים, אולם בבוקר השכם, עת קמנו, ראינו שמנקים ומוציאים את הכל מן הבלוקים של הצוענים, והבנו כבר מה עלה בגורלם. במשך היום שמענו שבאותו לילה השמידו את כולם ושרפו אותם בקרמאטוריום, לפנות ערב העבירו אותנו מן המחנה שלנו למחנה הצוענים, שם אמרו לנו כי מחוסר מקום החליטו הגרמנים להשמיד את הצוענים ולפנות מקום לטראנספורטים שהגיעו באותו זמן מכל הגיטאות שרוקנו מתושביהם, בפולין ובהונגריה.

לאחר מכן סיפרו לנו עובדי הנקיון כי מחלת השנית (סקארלטינה- שאלאך) היתה נפוצה בקרב משפחות הצוענים ולגרמנים היתה דרך פשוטה ביותר לפתור

בעיה זו: השמדה! העמיסו את כולם, משפחות שלימות, על משאיות גדולות שעמדו לפני כל בלוק והביאו אותם לתאי הגאזים באמצע הלילה, כאשר אין מי שיראה בעת עבודתם השפלה.

מחנה הצוענים גבל במחנה הנשים. כבר סיפרתי לעיל שעמדתי כל יום סמוך לגדר החשמלית לראות ולהתבונן אולי אכיר מישהי מהנשים שתוכל לומר לי מה שלום אחיותי אשר קיוויתי כי נשארו בחיים. מצד אחד שמחנו להיפגש, אבל החרדה הגדולה, מי יחיה, השביתה את שמחת הפגישה. פעם זרקו לי חתיכת לחם מהמנה היומית שלהן, הן חסכו מפיהן וזרקו לי כדי להחיות את נפשי ופעם עמדנו סתם כך, מביטים אחד על השני ונותנים אות חיים זה לזה, זו היתה צורת הקשר והדרך לדעת שאנו חיים.

לפנות ערב הציק לנו הרעב, המרק שחילקו בצהריים היה צלול כמעט, מים פושרים עם עשבים מרים אשר מצאו אותם אי שם והם צפו על פני המרק, מרק זה לא השביע אותנו כלל וחיפשנו דרך להביא טרף לפינו. לפעמים נכנסתי ל"קנדא בלוק" שריחמו עלי ונתנו לי משהו להחיות בו את נפשי, לפעמים היינו הולכים ומתקרבים לאיזור המטבח, לראות אולי יזרקו ממנו שיירי אוכל לאשפה, מהם נוכל להוציא משהו, קליפות תפוחי אדמה או עצמות. אם התמזל מזלנו, הוציאו עובדי המטבח תפוחי אדמה מבושלים בקליפה, או שהוציאו לזבל את הקליפות ויכולנו לקחת אותם, אבל תמיד היינו צריכים להשגיח שהקאפו הרשע לא יראה אותנו, אוי ואבוי היה למי שהרשע הזה תפס אותו, ואכן, זכורים לטוב יהודים טובים, בעלי חסד, שמעולם לא איבדו את צלמם היהודי ואת רגש הרחמנות על אחיהם ותוך כדי עבודתם במטבח היו פה ושם מנסים, עד כמה שהיה ביכולתם, לזרוק החוצה שיירי אוכל וכדומה להחיות נפשות רבות.

בין הבלוקים ובין שער היציאה מן המחנה, על יד המטבח, היתה רחבה גדולה, שם ערכו מפקד לאנשים שנבחרו לצאת למשלוח למחנות עבודה ושם קיעקעו את המספרים. במגרש הגדול עמד גם עמוד תלייה וכשתפשו מישהו גונב אוכל מן המטבח היו תולים אותו במעמד כל האנשים. היה זה מחזה מכאיב ביותר, שבעבור דבר כה פעוט מענישים בעונש כה כבד, אך לסאדיסטים הללו היה זה עניין לענות בו, לבצע בפומבי פסק דין עם פקודות צעקניות וראוותניות, להראות שאפשר להשתלט על עם שלם בלתי מזויין, בשיטות איומות, הנלמדות בבתי ספר מיוחדים. באותו בית ספר אילפו גם כלבים לנגוס בבשר בני אדם לאחר קבלת פקודה ושיסו אותם ביהודים לשם תענוג סאדיסטי של השומרים, כך בילו הרשעים האלה באיומים

ועינויים, ימים, חדשים ושנים, כך הפכו הם עצמם לחיות טרף, ימח שמם וזכרם ונימח זכרם מלהזכירם.

כלה קיץ ועדיין לא נושענו

ימי הסליחות מתקרבים ובאים, ואנו מצפים כל היום לרחמי שמים. הימים ימי קיץ ארוכים שהרי היום שלנו באושוויץ החל בשעה חמש לפנות בוקר, אפילו לישון בלילות לא נתנו לנו. מטרת הרשעים האלה היה פשוט, להרעיב אותנו עוד כמה שעות. גם הקור בבוקר השכם, באיזור זה של פולניה, היה עז מאוד, היינו כבר אז שלדי עצמות לאחר חודשים בלי תזונה נורמאלית, בנוסף לכך היינו ילדים צעירים בגיל גדילה, לבושים בתלבושת דקה, כך עמדנו מספר שעות מדי בוקר, בחושך ובקור, שעות ארוכות בלי להוציא הגה מן הפה, אפילו להתלונן בפני חבר שעמד על ידינו לא יכולנו, כי המשמעת היתה חזקה מאוד ואסור היה לדבר. בעמדנו אז בשורה מלאי פחד מן הנוגשים, עלו בזכרוננו ימי הסליחות והרחמים, היתה לנו הרגשה שאיזה נס וישועה יבואו לנו ממרומים, לקראת השנה החדשה הבאה לקראתנו, לשלום ולברכה לכל ישראל באשר הם שם, בכל המחנות הפזורים בכל ארצות אירופה.

אחרי עמידה של שעות בקור הגדול הביאו קפה שחור ומר, אך הוא היה חם ואחזנו בו כדי להתחמם קצת. אחד המבוגרים, אשר זכר את הסליחות בעל פה, החל להגיד בלחש אבל ברגש "אשרי יושבי ביתך", למילים הללו היתה משמעות מיוחדת וכל מלה תרגמתי במוח והרהרתי לעצמי כמה טוב היה בעת שישבנו בבית ההורים, כמה טוב היה עת הלכנו בבוקר השכם לבית הכנסת, יחד עם אבא, להגיד סליחות, כל הרחוב היה מלא יהודים שבאו מן המקווה והלכו לבית הכנסת, העיניים התמלאו דמעות חמות ומפינו עלתה תפילה חרישית: **"יהי רצון מלפניך שומע קול בכיות שתשים דמעותינו בנאדך להיות, אוי! ותצילנו מכל גזירות אכזריות".**

הרשעים האלה, אפילו לבכות ולהתפלל לבעל הרחמים לא התירו לנו, התנפלו עלינו באמצע הסליחות והתפילות בצעקות משונות ופיזרו את הקהל, "כאן לא מתפללים" צעקו, "זה לא סינגוגה" (בית כנסת).

סלקציה ראשונה - ערב ראש השנה תש"ה

בערב ראש השנה תש"ה פשטה הידיעה במחנה שהיום יבוא מנגלה ימ"ש לערוך סלקציה, רעדה אחזתנו, קיווינו לטוב, שמא נזכה להצטרף לאיזה טראנספורט

שנוסע מכאן למחנה אחר לעבודה, עד היום מעולם לא הצלחנו להמלט בדרך זו, והנה עתה אנו בידיו של הרשע הזה, הרודף אחרינו להמיתנו דווקא עכשיו בימים הנוראים, קיווינו - אולי ירחם עלינו בעל הרחמים, התפללנו - אנא רחם עלינו כי חרב חדה מונחת על צווארנו, ועוד מעט יבוא הרשע הזה להרגיזנו, הבטנו אחד בפני חברו ועל כל פנים היו טבועים הפחד והרעדה מפני הבאות.

אל יתפלא הקורא על סיגנון הכתיבה הטראגי בו אני כותב פרק זה, אולם כל זה עדיין איננו מתאר אפס קצהו של המצב הנורא והמתיחות ששררה במחנה בין הילדים, הם רצו ממקום למקום לחפש מחבוא מפני הגזירה הרעה, והנה אנחנו חסרי מגן ומחסה ומולנו עומד משחית רשע, עריץ מלא תאוות, חיית טרף שכזאת.

לפנות ערב שמענו רעש של מכונית ואופנועים מתקרבים מכיוון השער הראשי, השמועה עברה בבלוקים כי מנגלה מגיע למחנה והוא עומד לערוך סלקציה בין הילדים, אחרי כמה רגעים הכריז "אפעל" וכולנו עמדנו בין הבלוקים שורות שורות, כשמנגלה התקרב לבלוק שלנו ציווה לשים רווח בין כל שורה לשורה, הוא עצמו עבר בין השורות והוציא כל ילד חלש וצנום מרעב וכן את הילדים הנמוכים, את כל אלה העמידו בצד אחד, ובשקט, בדם קר, ציווה לשומר הבלוק להכניס את אלף וחמש מאות הילדים החלשים לבלוק אחד, גם אני הייתי ביניהם, ופקד לסגור את הדלתות ולהעמיד עליהם שמירה חזקה, כדי שאף אחד לא יוכל לברוח.

לאחר שהכניסו אותנו לבלוק, סגרו עלינו את הדלתות ושאר הילדים נשארו בחוץ חופשיים. רע ומר היה גורלנו, ההרגשה היתה כאילו משפטנו כבר נחרץ למוות, שוב ראיתי אותו נגד עיני, אכזר בתלבושת שחורה, מכופתר עד למעלה, נעול מגפיים ארוכים ושחורים ורק אצבע אחת הוציא ממעילו הארוך והמכופתר.

אנו הילדים ידענו את כוונותיו המרושעות, פחד מוות אחזנו שעה שהכניסו אותנו תחת משמר כבד לאותו בלוק. ברגע שנכנסנו ידענו בבירור שהסיכויים לברוח מכאן קלושים ביותר, אולם אפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם אל יתייאש מן הרחמים וההצלה, את המבטים העצובים אחרי שסגרו עלינו את הדלתות עם משמר כבד, ואת האווירה של המתח והפחד אי אפשר לתאר, ממש פחד מוות, אף אחד לא הוציא הגה מפיו, כי בשעה כזאת אין הפה מסוגל לדבר, רק המחשבות הכבדות אוכלות את הלב והדממה נמשכת עד אין סוף ממש: "**וקול דממה דקה ישמע ומלאכים יחפזון וחיל ורעדה יאחזון ויאמרו הנה יום הדין**".

אלף חמש מאות ילדים יהודים, קרבנות חפים מפשע, נידונים למוות רק באשמת היותם יהודים, סגורים בבלוק אחד תחת משמר כבד. ליל ראש השנה הגיע, חושך בחוץ וגם בבלוק כיבו את האורות, הפקודה ניתנה מאת ה"בלוק עלטסטה" הצועני, שכל אחד יעלה על דרגשו לישון ולהישאר שקטים, "אינני רוצה לשמוע אף מלה אחת" - אמר. בכדי להחזיק משמעת בבלוק, להשתלט על המצב ולהשקיט את הרוחות, החל לצעוק ולהכות כל אחד שלא עלה על הדרגש במהירות, הפחד מן המכות האכזריות עשה את שלו, נשתרר שקט אבל שלווה לא היתה, השקט הזה והדממה הפריעו לנו מאוד והמחשבות החלו לכרסם בנו, ליבנו השבור והרצוץ היה ער, בשל גורלנו המר. הפקודה יצאה מלפני השליט והרודן האכזר ללכת לישון, אך מי יכול ומי מסוגל לישון לעת כזאת?

הבריחה המתוכננת מן הבלוק בליל ראש השנה

היינו קבוצת ילדים, עלינו יחד למעלה לדרגש היותר גבוה, בהחלטה נחושה וחזקה שנחזיק מעמד ולא נירדם הלילה הזה, כל העת התלחשנו ביניינו שחס וחלילה לא נירדם. היינו ערים, קבוצה בת שנים-עשר ילדים, נדברנו ביניינו להמתין לשעה שתים עשרה עת יהיה שקט בבלוק והכל ירדמו, נמתין גם עד ששומר הפתח האחורי אשר ישב על שרפרף קטן, שעון על הדלת, יישן שינה עמוקה, ואז נבצע את תוכניתנו. ניגש בחשאי, כולנו יחד, עד הדלת האחורית, נדחוף את השומר הצידה ועד שהוא יתעורר ויקום מהרצפה, נקום ונברח החוצה ונכנס לתוך תעלת הביוב שעוברת בין הבלוקים.

היו ביניינו ילדים אשר הגיעו מגיטו לודז', להם היה נסיון חיים וגם נסיון במחבואים מהסלקציות במשך חמש שנים בגיטו, הם היו הרוח החיה בקבוצתנו והם היו המתכננים של הבריחה הזאת. כל פעם אמרו לנו שלנו כבר אין מה להפסיד, לכל היותר נרוויח שנים אחדות של חיים, אך אולי נגיע לסוף המנהרה, נראה אור עולם ונזכה לאוצר חיים, ביניהם היה ילד נמוך מאוד בשם יוסף שולץ, לזכרו עוד אקדיש פרק מיוחד, אותו הכניס יהודי מבוגר מגיטו לודז' תחת מעילו והסתירו מעיני הרשע מנגלה שעה שהגיעו לשערי חצר המוות אושוויץ, הוא היה המתכנן הראשי באותו ליל ראש השנה, נסתרים דרכי השם והרבה שליחים למקום.

ויהי בחצי הלילה, קול דממה עמוקה שרר בבלוק, הכל נרדמו ואנו שכבנו בשקט על הדרגש, מלמעלה ראינו שהשומר שעל יד הפתח האחורי נשען על הדלת וישן שינה כבדה, ירדנו בשקט ובזהירות מן הדרגש כדי שאף אחד לא יתעורר ולא

תקום בהלה בין הילדים, **"הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל"**, **"שומר ישראל שמור שארית ישראל ואל יאבד ישראל"**, תפילות ותחנונים אלה היו בפינו ובליבותינו שעה שניגשנו לדלת האחורית, ואחד הילדים דחף את השומר הצידה, כאשר התעורר השומר כבר היינו כולנו בחוץ, ברחנו החוצה ומיד נכנסנו לתעלת הביוב דרכה עברו מי השופכין של המחנה, אחרי כמה דקות שמענו צעקות של שומרי הבלוק אשר יצאו למחנה לחפש אותנו, למזלנו לא עלה בדעתם לחפש אותנו "במקום המכובד" הזה, בתנאים על אנושיים שהינו שם כל העת עד למחרת. כששמענו מכוניות משא מגיעות לבלוק ומעמיסים את הילדים עליהן, הבנו שעלינו להישאר עדיין במחבוא עד יעבור זעם. אחרי הרעש נשתרר שקט ורק אז יצאנו מתעלת הביוב, שבורים ורצוצים, אבלים על הילדים האומללים שהובילו אותם לתא הגאזים ולמשרפות בעצם יום ראש השנה, הבטנו סביבנו וחיכינו עד הערב, עת שהכניסו את כולם לשינה, אז נכנסנו לבלוק של הילדים שנשארו בחיים.

כשעלינו על הדרגש, שוחחנו בינינו על גורל הילדים המסכנים שעלו בלהבות אש השמימה, קינאנו בהם אשר להם כבר טוב מאשר לנו שנותרנו בחיים, הם כבר אינם סובלים מפחד המוות ומי יודע מה יהיה גורלנו, לנו נכונו ימי רעב וצמא, השכמת בוקר מוקדמת ועמידה של שעות על גבי שעות בקור, **"ושבח אני את המתים שכבר מתו, מן החיים אשר הם חיים עדנה"**.

לפני שהובילו את הילדים לתאי הגאזים, קרבנות קדושים שעלו על המוקד על קדושת השם, נכנס אליהם הגה"צ רבי חיים מייזליש זצ"ל, דומ"ץ דווייטצען ומח"ס שו"ת "מקדשי השם", הוא תקע בשופר תקיעה גדולה, בקרנו של איל, זכר לאיל אשר נשחט בעקידה שעקד אברהם את יצחק בנו על גבי המזבח וכבש רחמיו לעשות רצון קונו, אמר לילדים דברי חיזוק ואמונה באלוקי עולם והוסיף להם: "הנכם הולכים למסור עצמכם על קדושת השם, אנא בקשו רחמים לפני כיסא הכבוד על שארית ישראל ואל יתננו בידי אכזרים".

כצאן לטבח יובל

כל דרך ההשמדה של הצוררים האלה היתה מחושבת בדייקנות גרמנית מובהקת, לשבור כל רצון מצד הקרבנות הקדושים הללו להתנגד, כצאן לטבח הם יובלו להרג ולאבדן. הנה תיאור העמסת הילדים הקדושים מן הבלוק הסגור לתא הגאזים ומשם לתוך המשרפות: משאית ענקית מכוסה ברזנט גבוה הגיעה, היא נסעה אחורנית וסתמה את פתח הבלוק של הילדים שהיו סגורים בתוכו מאז יום

אתמול, שומרי הבלוק גירשו את הילדים לפתח הבלוק בצעקות ובמכות אכזריות, כשהגיעו הילדים לפתח הבלוק מצאו לפניהם משאית ענקית ונכנסו ישר ללוע המשאית, כשהתמלאה המשאית גירשו את יתר הילדים במקלות ובמכות אל תוכה ומילאו אותה עד אפס מקום, אחד על השני, כך הובילו אותם כצאן לטבח להרוג ולאבד וכך נסעו דחוסים אחד על השני עד לפתח תא הגאזים, כשהגיעו, היו כבר קרבנות אלה במצב של אפיסת כוחות וללא כוח התנגדות.

למחרת סיפרו לנו אנשי הזונדר-קומאנדו היהודים על גורלם המר של הילדים הקדושים האלה, ה' ינקום דמם.

הרושם הכבד שאחרי הסלקציה של ראש השנה וצעקות הילדים שעה שהעלו אותם על המשאית, השאירו אותנו בפחד מוות, בימים שבין ראש השנה ויום כיפור הסתובבנו כסהרורים, מלאי דאגה לקראת הבאות, כל יום הביא עמו שמועות חדשות. בין הילדים עברה שמועה כי תהיה עוד סלקציה ומי יודע מי ישאר בחיים מכל הילדים, והנה הגיע ערב יום הכיפורים והשמועה חלפה במהירות במחנה שמנגלה הגיע, השמועה הזאת זיעזעה את כל יושבי המחנה ובפרט אותנו הילדים שנותרנו בחיים אחרי הסלקציה של ראש השנה, עדיין לא עברו עשרה ימים ובאוזנינו מהדהדות עדיין צעקות הילדים המושלכים לאש, ידענו מה מסוגל הרשע הזה לעשות.

מפה לאוזן עברה השמועה הנוראה אשר זיעזעה אותנו, כי מנגלה מתעתד לעשות עוד סלקציה בין הילדים, בערב יום הכיפורים אחר הצהריים החלנו לרוץ ולחפש מקום מחבוא, רציתי להיכנס לאיזה בלוק של מבוגרים, אבל בכל מקום שרציתי להיכנס אליו, אמרו לי שאלך לבלוק של הילדים, כי יש "בלוק שפערע", הסגר, כל אחד צריך להיות בבלוק שלו, קשה מאוד לתאר את היום המר הזה, בין כך ובין כך אי אפשר לתאר זאת בכתב, אולם בתור עדות חיה אכתוב את כל זה לדורות הבאים, עד נוכח הייתי לסלקציה באותו יום, ערב יום הכיפורים, לך ונסה להסביר לבן אדם חופשי מה זה פחד של ילד, אשר רשע ורוצח עם צבא משחיתים, רודפים אחריו להמיתו, ולו אין מפלט מידיהם המלאות דם יהודים ותינוקות אשר מעולם לא חטאו.

ויאמרו הנה יום הדין

והנה הגיע הרוצח עם הכפפות, הוא התקרב לבלוק שלנו מלווה במלאכי חבלה, עוזריו הנאמנים. פחד מוות נפל עלינו ושוב ראינו את הרוצח לפני עינינו. אותנו

הילדים ריכזו בין שני בלוקים ולפנינו עומד מנגלה עם ד״ר אפשטיין, רופא יהודי מברלין אשר היה המורה של מנגלה באוניברסיטה של ברלין. הפעם לקח אותו מנגלה שיעזור לו בעבודת ההשמדה, כאן לימד התלמיד את הפרופסור שלו איך להשמיד עם שלם, אנשים חפים מפשע שאשמתם היחידה היתה היותם יהודים, בני אברהם יצחק ויעקב. אחד ממפקדי המחנה החזיק מקל בגובה מסויים, וכל אחד מהילדים היה צריך לעבור תחת המקל שהלה החזיק בידו, כל מי שהיה נמוך מן המקל נחרץ גורלו למוות, תיכף ומיד הכניסו אותנו, היותר נמוכים, לבלוק סגור, ושומרי הבלוק דאגו שאף אחד לא יוכל לברוח, כך הוא אסף עוד פעם אלף וחמש מאות ילדים וסגר אותם בבלוק.

ליל יום כיפור, עת כלל ישראל עומדים ומבקשים בתפילה ותחנונים מבעל הרחמים כי יעשה ״למען באי באש ובמים על קידוש שמך״, סגורים אנו, ילדים יהודים, למען הבא אותנו למחרת באש על קידוש השם, עוד שעות ספורות ניתן לנו לעמוד, להתפלל ולהתחנן, לפני בעל הרחמים, ואפילו כאשר חרב חדה מונחת על צווארינו אסור לנו להתייאש מן הרחמים.

דממת מוות שררה בבלוק, אף אחד לא העז לזוז ממקומו, ישבנו על הדרגש למעלה מפחד השומרים האכזרים, מהרהרים בילדים אשר הלכו לעולמם רק לפני עשרה ימים, ביום ראש השנה, על קדושת השם, והנה אנו נמצאים באותו מצב בעצם ליל יום הכיפורים.

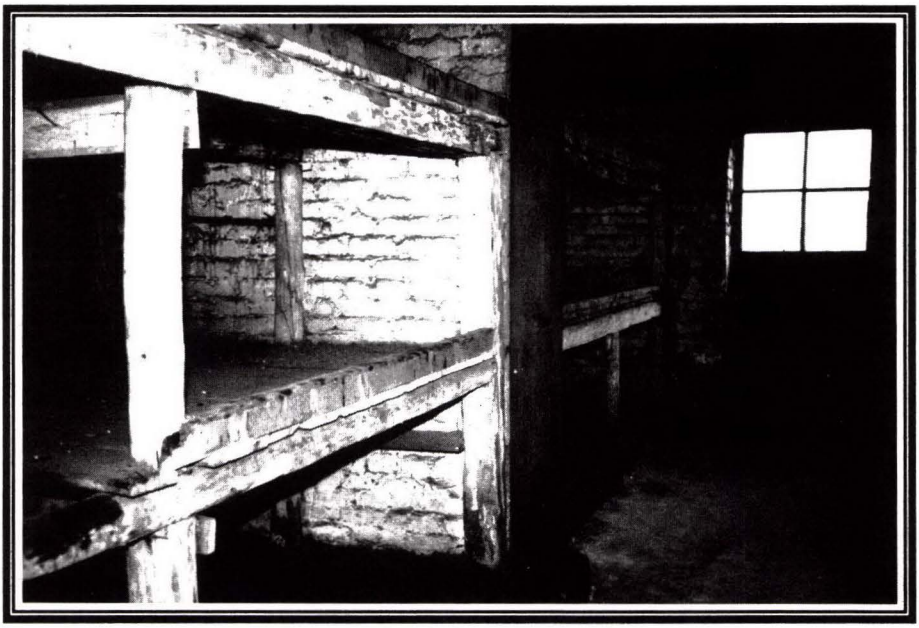
שליח משמים!

אותו מחזה נורא ראינו גם במחנה הנשים שגבל במחנה שלנו ורק חוטי תיל חשמליים הפרידו בינינו, גם בין הנשים היו ילדות בגילנו וגם שם עשו סלקציות, אחיותי בלומה ומלכה שיחיו ידעו שאותו יום עושה מנגלה סלקציה בין הילדים והן היו מאוד מודאגות וחרדות לשלומי ולחיי. למחרת יום הכיפורים נודע לי שהן מאוד דאגו לשלומי.

והנה בבלוק שלהן, במחנה הנשים, היתה אשה בשם מרת שושנה מילר, אשת הרה״ח ר׳ חיים מילר ז״ל, היא היתה בתו של שוחט העיר קוסון, בעלה ר׳ חיים מילר היה האינסטלטור של המחנה והיה מותר לו להסתובב במחנות ולבצע תיקוני אינסטלציה, כך נפגש לפעמים עם אשתו. אחיותי היו ביחד עם גב׳ מילר באותו בלוק והן ביקשו את בעלה שישתדל לעשות משהו ולהציל אותי מהסלקציה הזאת, כי ודאי שמו אותי בבלוק של החלשים כיוון שהייתי צנום, חלש ונמוך קומה. ר׳ חיים

מילר הבטיח לאחיותי שיעשה כל שבידו להציל אותי, הבטיח וגם קיים הבטחתו. באותו יום, ערב יום הכיפורים, כאשר שב מעבודתו נכנס לבלוק של פלוגת העבודה "קנדא", שם היה מנהל עבודה ששמו פריץ והיתה לו פרוטקציה בכל הבלוקים. הוא סיפר לו שאני סגור בבלוק בו שוכנים ילדי הסלקציה שעשה היום מנגלה ושאנו הילדים נמצאים עדיין במחנה, סגורים בבלוק א'. מכיוון שר' חיים מילר ומנהל העבודה פריץ היו ידידים טובים, ביקש ממנו ר' חיים שילך לבלוק של הילדים וישתדל להוציא אותי מן הבלוק מאוחר בלילה, וכן היה.

אני כמובן לא ידעתי מכל הנעשה. ישבנו על הדרגש בלב שבור ורצוץ ועלו בזכרוננו תפילות ותחנונים מליל יום כיפור, **'סלח נא לעוון העם הזה כגודל חסדך'**, **'המצא לנו בבקשתנו כמה שכתוב'**, **'ובקשת משם את ה' אלוקיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך'**, היכן עוד אפשר לכוון את התפילות והבקשות האלה, בדביקות ולב שבור, יותר מאשר במקום ובמצב בו הייתי שרוי ברגע זה. אינני מבקש מאף אחד שיהיה מסוגל להבין לרוחי ברגע אומלל זה, אבל כל מה שאני כותב כאן הוא אמת לאמיתה, כל שאני כותב עברתי אני, בגופי ובנפשי, יחד עם אלף חמש מאות ילדים קדושים וטהורים בלילה הקדוש הזה, כל רגע היה העינוי הגדול ביותר שאפשר לתאר, כמו שכתוב בתורה על יום הכיפורים "ועיניתם את נפשותיכם", כך ישבנו ולא היינו מסוגלים להירדם, אף שכבר היה מאוחר בלילה. הדלת הראשית נפתחה ואנו ערים וערניים לכל פרט שמתרחש בבלוק, מישהו נכנס ושומר הפתח של הבלוק נתן לו להיכנס לחדר של ה"בלוק עלטסטה". האיש היה שם כמה רגעים וכשיצא מחדרו של ה"בלוק אלטסטה", המשיך להתהלך בבלוק בין הדרגשים וצעק בקול רם את שמי ואת משפחתי: "**שטיינמץ!** החוצה! רד תיכף ומיד מן הדרגש!" הוא חיפש אותי בכל צד ואותי אחזו פחד ופלצות, מי יודע מה הם הולכים לעשות בי, האם גם לקבל מכות לפני המוות! לא העזתי לזוז ממקומי מרוב פחד מן המכות, שכן לא תיארתי לעצמי שמצפה לי משהו אחר, אבל הילדים אשר שכבו יחד אתי על הדרגש פחדו שיענישו את כולם אם לא ארד והכריחו אותי לרדת מן הדרגש. ברוב פחד נאלצתי לרדת מן הדרגש, רעדתי כולי וכמעט התמוטטתי, נגשתי לאיש אשר המתין לי בכניסת הבלוק, ראיתי לפני איש בגיל חמישים בקירוב, לבוש בגדי אסירים, מחכה שאתקרב עד אליו, כל הדרך נאחזתי בדרגשים כדי שלא אתמוטט מרוב פחד.

ברוב פחד נאלצתי לרדת מן הדרגש

נגשתי לאיש הזה והוא שאל אותי האם לך קוראים שטיינמץ, עניתי, בקול בוכים, כן, היות והוא לא רצה שיבינו את כוונתו הטובה להוציאני ממסגר, התחיל לצעוק עלי, בוא אתי ואראה לך כבר מה שתקבל על מה שעשית אתמול, תפש בחולצתי ודחף אותי החוצה כאילו הוא רוצה לתת לי איזה עונש או מכות, ויצא איתי מהבלוק, אני לא ידעתי מה שנעשה עימי, שרוי הייתי בהלם גדול מאוד ולא יכולתי לרכז את מחשבותי באותם רגעים בשום דבר, כשכבר היינו בחוץ ניגש אלי מר פריץ ע"ה וברוך ורחמים רבים לחש באוזני, לך מהר, תסתלק מכאן לכל בלוק אחר שתמצא, כי הילדים האלה מסכנים, הם ישארו סגורים בבלוק כל הלילה ומחר בבוקר יובילו אותם לתאי הגז, שמי פריץ, באתי בשליחותו של ידידי מילר אשר אחיותיך ביקשו ממנו שיעשה עמך חסד ויצילך מן המוות, באתי להצילך ולהוציאך מן הבלוק הזה וגם להבא אם תזדקק לטובה כלשהי תוכל למצוא אותי ב"קנדא בלוק".

ברחתי מהר לתוך אחד הבלוקים ונשכבתי על דרגש בקומה השלישית שלא יראו ולא יכירו שנמלטתי מן הבלוק הסגור של הילדים, עד כדי כך פחדתי שהיה

נראה לי כאילו יכירו על פני שברחתי מהבלוק הסגור, כל הלילה שכבתי והתבוננתי בנס הגדול אשר עשה איתי בעל הרחמים, בעצם ליל יום הכיפורים.

למחרת, בבוקר השכם, נכנסו משאיות ענקיות והתקרבו לפתח הבלוק של הילדים ומהר מאוד גירשו את הילדים והעמיסו אותם על המשאיות, הרשעים לא רצו שכולם יראו את מעשיהם המושחתים, על כן עשו את מלאכתם השכם בבוקר ובמהירות, אחרי זמן קצר שמענו את מכוניות המשא נוסעות לכיוון שער היציאה של המחנה ומשם המשיכו עד לקרמאטוריום.

פגישה מרגשת עם אלמנת ר' חיים מילר ז"ל

כל השנים לאחר השואה, ניסו אחיותי לחפש את המלאך המושיע, אשר הוציא אותי ממסגר, לפגוש אותו ולהודות על הצלתי באותו ליל יום הכיפורים, אך לא הצליחו למצאו. ניסו כל מיני דרכים כולל ע"י הראדיו ובסופו של דבר הצליחו ליצור קשר עם אשתו של ר' חיים ז"ל, אך הוא כבר נפטר אז והלך לעולמו, הגיע לעלמא דקשוט עם מטען ענקי, נפשות של יהודים רבים שהציל בעת הזעם, בוודאי קידמו את פניו כל הטובות שעשה מבלי לפרסמם, אך כידוע מפרסמים עושי מצוה, על כן, ארשום לו כאן הכרת תודה על שעשה עמדי חסד ואמת ולא עלה בידי להודות לו על הטובה שעשה עמדי בעת צרה, חבל על דאבדין ולא משתכחין, עז מאוד היה רצוני לפגוש אותו ולדעת בדיוק איך קרה לי הנס הגדול הזה, שכן, לאו בכל יום מתרחש ניסא, לא זכיתי להכירו, אך גם היום וכל יום הנני מכיר לו תודה.

חמישים שנה עברו מאז ימי המלחמה וגם היום עוד לא נשכחו הסבל והמצוקה שעברנו במחנות הריכוז, חובה עלינו לזכור את צדיקי עולם שמסרו נפשם בעת צרה וצוקה, תחת משטר של רוצחים, ועבדו במסירות נפש להציל נפש יהודי מתאי הגז, בשעת הגזירה הנוראה אשר שמה אושוויץ, הצילו אותם ממש ברגע האחרון בלי תשלום גמול, רק לעשות רצון קונם.

יזכר לטובה שמו הגדול של הרה"ח ר' חיים מילר זצ"ל מהעיר פרשבורג, בן הרב החסיד ר' יצחק מילר מפרשבורג, תלמיד מובהק של הרב מגאלאנטה זצ"ל, אשר בזכותו יצאתי ממוות לחיים בעמק הבכא "אושוויץ", בליל יום הכיפורים תש"ה.

ובכן, לאחר שנים רבות של חיפושים בדרכים שונות, שלי ושל אחיותי שיחיו, מצאנו סוף סוף את מרת שרה רבקה מילר שתחיה, אלמנת ר' חיים מילר ז"ל אשר

נפטר בשנת תשמ״ה בירושלים, מרת מילר היא נכדת הרה״ח ר׳ אברהם מרדכי פלברבוים ע״ה, שו״ב בעיר קאסאן.

ביום י׳ מנחם אב שנת תשנ״א, התקשרתי לגב׳ מילר תחי׳ וביקשתי ממנה רשות לבקרה, אמרתי לה שאני מבקש להביע בפניה את רגשותי הרבים אשר אספתי בקרבי כל השנים הללו, כי לא שכחתי אף לרגע את החסד הגדול אשר עשה עמדי הקדוש ברוך הוא ביד שליחיו ומלאכיו הטובים אשר שמרו עלינו כל רגע.

גם זאת הנני רושם לי ולדורות הבאים, את אשר סיפרה לי גב׳ מילר בכמה מילים, לזכרו של בעלה המנוח ר׳ חיים מילר ז״ל. מעולם לא הזכיר את כל הטובות אשר עשה עמדי או עם אנשים אחרים, כל זמן שהיה בידו, מכוח תפקידו, הציל נפשות רבות ממוות לחיים ולא החזיק טובה לעצמו על כל אלה, יהא זכרו ברוך ותנצב״ה.

פגישה מעניינת בדרכי מאנטוורפן ללונדון

נסעתי ללונדון באונייה מהירה מאוסטנדה שבבלגיה לדובר, עיר נמל באנגליה, מאחורי ישבו זוג יהודים תושבי ארי״י, חברי קיבוץ עין הנציב שבעמק בית שאן, שם האשה וורה רוזנפלד. תוך כדי שיחה היא מספרת לי על אושוויץ ומחנה ההשמדה בירקנאו. הייתי ילדה בת ארבע-עשרה, גבוהה מכפי גילי והגעתי לאושוויץ ביום ג׳ סיוון תש״ד, שלושה ימים לפני חג השבועות, הצלחתי להתחמק מידי מלאך המוות מנגלה ולהגיע בחיים לתוך מחנה בירקנאו, לבלוק שמונה-עשרה, הודות לבלוק-אלטסטה מצ׳כוסלובקיה שהיתה מאוד טובה ועזרה לי לעבור בשלום את ימי הזעם, ימי הסלקציות של הילדות המסכנות, אשר כמעט כולן נשרפו בקרמאטוריום בתקופת החגים. בסלקציה האחרונה, הכי איומה, שבה הלכו כל הילדות הצעירות ברגל לקרמאטוריום, שלחה אותי הבלוק-אלטסטה הטובה יחד עם עוד חמש ילדות לאיזו עבודה וכך ניצלתי ב״ה.

הבלוק הזה, בלוק שמונה-עשר, היה הבלוק אשר גם אחיותי היו בו, נתתי לה את הכתובת של אחיותי, והיא אמרה שכאשר תשוב לארי״י תתקשר איתן, סיפרתי לה גם שאני כותב זכרונותי מאז והיא ביקשה ממני לכלול לזכרון בספר גם את סיפורה.

בהמשך שיחתנו סיפרתי לה שבתוכניתי לכתוב ספר תורה לשמם ולזכרם של ילדים קדושים וטהורים אלה, אשר לא טעמו טעם חטא מעולם, נשרפו בגיל צעיר

ולא נשאר מהם שום זכר, על כן עלה בדעתי לכתוב ס"ת לזכר נשמת הטהורים והקדושים האלה, מיד היא אמרה, כן, גם אני רוצה להשתתף בהוצאות כתיבת ספר התורה המיוחד הזה. המעניין בדבר הוא, שגם היא הגיעה לאושוויץ באותו יום בו הגענו אנו, יום ג' סיוון תש"ד, כמו כן היא היתה בת גילי, בן ארבע-עשרה שנים הייתי בעת שהגעתי לאושוויץ.

הסלקציה השלישית - כי הצלת נפשי ממוות

הסאדיסט הארור הזה, מנגלה, עדיין לא שבע מהרציחות של הילדים ותאב לרצוח את שאר הילדים שעדיין נותרו מחמשת אלפי הילדים, אשר את רובם כבר השמיד בשתי הסלקציות בראש השנה ויום כיפור. גם ביום שמיני עצרת עשה סלקציה לילדים חפים מפשע, בדם קר ניגש לסלקציה שלישית, לאחרוני הילדים שנשארו עוד בחיים אחרי שתי הסלקציות של ראש השנה ויום כיפור.

יום שמיני עצרת, "מאת ה' היתה זאת היא נפלאת בעינינו", כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל וימין ה' עושה חיל.

מה נפלאות מילים קדושות אלה של שירת ההלל, כל פעם בעת התפילה ביום הגדול והקדוש הזה, כשאני אומר את הפסוק "כי הצלת נפשי ממות", זולגות דמעות מעיני על חברי שנשרפו ונחנקו על קדושת שמו הגדול ביום שמיני עצרת, יזכרם אלוקינו לטובה עם שאר צדיקי עולם וינקום את דמם לעינינו, נקמת דם עבדיו השפוך.

ברגע ששמעתי משוחחים שהצורר הארור מנגלה נכנס למחנה והולך לעשות גם היום, ביום שמיני עצרת, סלקציה, זו הפעם השלישית, בין הילדים שנשארו בחיים משתי הסלקציות הקודמות, חלחלה אחזה בי ואימת מוות נפלה עלי ובליבי כעס וכאב, הרשע הזה עוד לא שבע מספיק מדם יהודים קדושים אשר שפך יום יום, עודנו ממשיך בעבודת ההשמדה, לא ידעתי את נפשי מה לעשות בעת צרה, "אנא מפניך אברח". ברחתי מאיזור הסכנה מן הבלוקים של הילדים וחשבתי להתרחק ככל האפשר מאיזור הסכנה להיות סמוך ל"קנדא בלוק" או לבלוק של הזונדר-קומאנדו שבו בדרך כלל לא חיפשו ולא עשו סלקציות. במשך היום היו שוכני הבלוקים האלה בעבודה והבלוקים שלהם היו פתוחים כדי לאוורר אותם, והנה רגלי מוליכות אותי עד לבלוק של הזונדר- קומאנדו. נכנסתי בפתח האחורי שהיה פתוח לרווחה, הבלוק היה ריק לגמרי, בזהירות עליתי על דרגש אחד ונשכבתי למעלה, כיסיתי עצמי בשמיכה, כדי ששומרי הבלוק לא יראו אותי, אולי אצליח

להחבא, אולי יחוס עלי הקב"ה, אולי ירחם, חשבתי שזה מקום מחסה טוב ובטוח להחבא בו מפני הצורר, עד יעבור זעם.

מעל הדרגש, בקומה השלישית היה רווח קטן בין קרשי קיר הבלוק, דרכו נכנס אוויר ומשם יכולתי להציץ בין החרכים ולראות מה נעשה ברחוב, והנה אני רואה שיירה מתקרבת עד סמוך לבלוק, שיירה של מלאכי חבלה, הנה הצורר הרשע מנגלה בליווי הלאגער-קאפו האדום והצולע וגם הבלוק עלטסטה של הילדים, מנגלה עמד באמצע כמו תליין ועוד כמה מחבלים הולכים ומתקרבים עמו לבלוק בו אני נמצא ומתחבא מפניהם. גם ברחוב היתה בהלה, קאפו"ס הסתובבו והתרוצצו ממקום למקום והפחד היה ללא נשוא, מי יודע מה מתרחש שם למטה, מי יודע מה מתכננים הרשעים האלה נגדנו. עודני שוכב למעלה, מתחת לשמיכות, רעד עובר בעצמותי ופחד מוות אוחזני, והנה מתקרבת חבורת כלבים אלה עד לפתח הבלוק, עומדת לפני הפתח, אני בתוך הבלוק נרעש ונפחד ושוב חוזרות אותן הצעקות המבהילות והמפחידות, אחד השומרים החזקים שהכרתי מהבלוק של הילדים ניצב בפתח האחורי של הבלוק, צועד לתוך הבלוק שבו אני נמצא וצועק בקול: "כולם החוצה"!

ובכן, בפתח הכניסה של הבלוק עומדים הרשעים האלה, ובראשם מנגלה הארור ימ"ש וכל הקאפו"ס מוכנים לתפוס כל קרבן. בפתח האחורי העמידו שומר שיתפוס את מי שרוצה לצאת מן הדלת האחורית ואני רעדתי מפחד מתחת לשמיכה, שמא יעברו בין המיטות ויתפסוני, או אז עלול אני לקבל גם מכות אכזריות והפחד מן המכות היה יותר גדול מפחד המוות, והיה אם יגלו אותי על המיטה גם לא אוכל להימלט מידיהם האכזריות. אחרי הרבה מחשבות שעברו במהירות במוחי, נתן לי הקדוש ברוך הוא עצה ותושיה "**וזכרת את ה' אלוקיך, כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל**" (דברים ח, יח), ראה תרגום אונקלוס "**ותדכר ית ד' אלוקיך ארי הוא דיהב לך עצה**" והנותן ליעף כוח נתן לי כוח לרדת מן הדרגש בחרדה גדולה. כשירדתי חשבתי בליבי שיש לפני שתי דרכים אך בשתיהן הסכנה גדולה, אם אלך לדלת האחורית הרי נמצא שם שומר הבלוק וכשאפול בידיו הוא לא יתן לי לברוח, יביא אותי ישר לידיהם של הרשעים האלה ובראשם מנגלה שמהם אין מפלט. התקרבתי לדלת הראשית והתפללתי תפילה קצרה, ביקשתי רחמים "אולי יחוס עם עני ואביון, אולי ירחם", כבשה אחת בין זאבי טרף רעבים לדם של ילד יהודי, אשר רק ה' יכול להושיעו. נגשתי לדלת הכניסה, אך לא התייאשתי מרחמים "אפילו חרב חדה מונחת על צווארו...", ביקשתי עזרתו של בעל הרחמים. לב נשבר ונדכא, אפילו בעת אשר דינים קשים ומרים שוררים, אלוקים לא תבזה, השומע קול בכיות האזין

לתפילתי אשר התפללתי בלב נשבר ונדכא ואת הנס הגדול הזה הנני מפרסם עתה בספר הזה, קבל כל העולם, **להתוודע ולהגלות כי הוא מלך על כל הארץ.**

נגשתי לדלת וברכי כשלו מפחד המחבל הזה, מול עיני אני רואה את השטן מנגלה וכל המחבלים עוזריו הרשעים, מיד כשהתחלתי להתקרב אליהם לדלת אירע הנס הגדול והנורא, אשר עד היום הנני מהרהר תמיד שמבלי עזרתו יתברך אי אפשר להבין איך קרה הדבר. במטבח שהיה מול הבלוק, מרחק של מאה מטר, רדפו אחרי מישהו שתפסוהו גונב תפוחי אדמה מן המטבח, הקאפו של המטבח. רדף אחריו, תפס אותו והיכה אותו מכות אכזריות בכף ברזל של המטבח, המראה הזה עניין אותם מאוד, לראות איך הורגים איש במכות אכזריות, נטשו איפוא את הבלוק והתקרבו לחזות במחזה אשר לפני המטבח, ובאורח פלא - ממש נס משמים - אותי עזבו, **צבע הדם הניגר עניין אותם מאוד** וקימעא קימעא התרחקו מן הבלוק והתקרבו לשטח הגדול אשר לפני המטבח. אני בעוניי ניצלתי את ההזדמנות הזאת ויצאתי מן הבלוק, כי פחדתי שישובו אליו. מיד כשראיתי שמלאך השכחה עשה את עבודתו נאמנה וכי אותי שכחו, חזרתי ונכנסתי למקום מחבואי בבלוק הזה, עליתי על הדרגש למעלה, לראות ולחכות עד יעבור זעם. לא עבר זמן רב ודרך החריץ למעלה הבטתי החוצה לראות את הנעשה בחוץ, מראה איום ונורא נראה לנגד עיני, אוי לעיניים שכך רואות. הילדים המסכנים מובלים ברגל לכיוון שער היציאה, תחת משמר כבד עם חיילי אס-אס רבים משני צידיהם וכלבי שמירה, כך הובלו עד לתאי הגאזים ומשם לקרמאטוריום, הפעם לא הטריחו עצמם הרשעים האלה להביא משאית, הובילו אותם ברגל למוות, לאור היום, כצאן לטבח יובל, ה' ינקום דמם לעינינו.

יצאתי ממחבואי והסתובבתי כסהרורי ברחוב, כל חברי נמצאים ברגע זה בתא הגאזים, ובמשרפות, והחיים קשים ומרים כלענה, מצד שני ההרגשה המוזרה, הנה נצלתי מידיו של הרשע הזה זו הפעם השלישית. הסתובבתי בין הבלוקים וכשנפגשתי באחד הילדים, מיחידי סגולה שנשארו בחיים, הבטנו מעט אחד על השני ולא היינו מסוגלים להוציא הגה מפינו אחרי היום המר הזה, עדיין לא עברו כמה שעות מהסלקציה המרה הזאת וכמעט שלא נשאר אף אחד מחמשת אלפי הילדים ששהינו עמם יחד כל הקיץ ויחד עברנו את כל המאורעות הנוראים האלה.

הפלא הגדול ביותר היה, שאחרי מה שעבר עלי ביום זה החל הרעב להציק לי מאוד ועל אף שראיתי לפני שעה קלה את תוצאות מעשיו של האיש אשר גנב תפוחי אדמה מן המטבח, איזה מכות רצח קיבל מהקאפו של המטבח, בכל זאת התקרבתי

לשטח המטבח וחיפשתי הזדמנות פז, לחטוף משהו לאכול, מעט קליפות שזורקים מן המטבח, ולא נתתי את דעתי לסכנה האורבת למי שתופסים אותו בסמוך למטבח.

אחד העובדים במטבח זרק משהו החוצה, היו שם חתיכות שלמות של תפוחי אדמה, מסתבר מאוד שהיה זה יהודי אשר ריחם עלי, בראותו ילד רעב מסתובב אחרי הסלקציה הנוראה של היום. התכופפתי להרימם, ובעודני שפוף בלעתי אותם, שלא יראני אף אחד אוכל משהו ויתפסו אותי בשעת מעשה.

כעבור חמישים שנה, נפגשתי בארוזא שבשווייץ עם מר דונאלד מניו-יורק, הוא סיפר לי שעבד במטבח באושוויץ ובכל הזדמנות זרק משהו החוצה להחיות נפשות רעבים וצמאים. היינו יחד באושוויץ ואח"כ במחנה בראונשווייג ושם השתחררנו בעזהי"ת.

ברוך אתה בעל הרחמים

כשעמדתי על יד המטבח שהיה בקרבת השער הראשי, שער הכניסה למחנה, נפתח השער ונכנסה קבוצת אנשים. בתחילה חשבתי שזאת פלוגה של אנשים שחוזרים מן העבודה, אבל כשהתקרבו יותר, הבחנתי שהם חלק מן הילדים אשר הובילו היום לקרמאטוריום. כשנכנסו למחנה התפזרו והיתה לי הזכות להיות הראשון שקיבל את פניהם ולברך ברכת מחיה מתים ברחמים רבים, הפעם התקיים בהם מאמר חכמינו זכרונם לברכה, בפועל ממש, "אפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם אל יתייאש מן הרחמים".

כאשר פגשתי את הילדים, חמישים ואחד במספר, חוזרים משער הקרמאטוריום, כשחיוך רחב נסוך על פני כל אחד מהם, ראיתי משהו נדיר באותה תקופה, חיוך על פני איש, ובמיוחד על פניו של ילד. שאלתי אותם מה קרה עמכם וכיצד חזרתם חיים מן המקום הארור הזה, אשר עד היום עוד לא חזר ממנו אף אחד, הן אפילו את אנשי הזונדר-קומאנדו אשר עבדו בקרמאטוריום, החליפו מידי שלושה חודשים באנשים אחרים ואותם שרפו בקרמאטוריום, כדי שלא ישאר מהם אף אחד שיוכל לספר לעולם הגדול והחופשי על עבודתם אשר עבדו יומם וליל. המשכתי לשאול, איך אירע לכם הנס הגדול הזה וזכיתי לראותכם חיים ושלמים? וכאן אני מעלה סיפור שיכול לשמש עוד עדות חותכת להכחשת טענתם הקלאסית של הגרמנים שהם רק הוציאו לפועל פקודות מגבוה, במקום להודות על פשעיהם הרצחניים שעשו יום יום מבלי לקבל פקודות. עובדה זו שאני רושם כעת, תשאר

לדורות ותפריך את טענת השווא שלהם, **הם בעצם היו סאדיסטים ותאבי רצח ועינויים, ונהנו להביט בדם קר בעינוי קרבנותיהם, בלי לקבל פקודה.**

וזה מה שסיפרו לי הילדים אשר חזרו חיים מלוע הארי, מפתח תאי הגאז הודות לדר׳ טילו שהגיע לשם ברגע האחרון, שעה שהילדים היו כבר ערומים בפתח תאי הגאז.

ד״ר טילו היה הרופא הראשי של מחנה אושוויץ, הוא אשר קיבץ את חמשת אלפי הילדים בשלושה בלוקים. כשביצע מנגלה ימ״ש את הסלקציות לילדים היה כאמור ד״ר טילו בברלין, הוא פנה למשרדי הצלב האדום ומסר שם דו״ח על חמשת אלפי הילדים הנמצאים תחת ידו באושוויץ. כששב ד״ר טילו לאושוויץ, בסוף הקיץ, פנה למנגלה ושאל אותו על שלום הילדים וזה ענה לו בחוצפה שכל הילדים הם שלדי אדם, ״מוזעל-מענער״, ועל כך אמר לו ד״ר טילו שהוא היה רוצה לראותם ומנגלה אמר לו שהוא כבר השמיד את רובם, חלק מהם אף עומדים כעת על פתח תאי הגאזים. ד״ר טילו מאוד התרגז על שמנגלה ביצע הכל מבלי שיקבל פקודה ממנו ואמר לו שהוא רוצה לראות את הילדים האלה לפני שהם נכנסים לתא הגאזים. וכך סיפרו לי הילדים, אנו היינו כבר ערומים בלי מלבושים, משום שניתנה פקודה שכולם יתפשטו ועמדנו ליד הדלת שדרכו נכנסים לתא הגאזים.

לפתע, הגיעה מכונית וממנה קפצו שני קצינים של האס-אס, כשהתקרבו ונכנסו לחדר בו עמדנו, היינו כולנו מוכנים לגרוע ביותר, הכרנו תיכף את מנגלה ואת ד״ר טילו שהתווכחו ביניהם בקולניות ומנגלה חוזר על טענתו העיקשת שכולם מוזעל-מענער. העמידו אותנו שורות שורות וד״ר טילו עבר בין השורות, הוציא חמישים ילדים שהיו הגבוהים והחזקים ביותר ואותם העמידו מצד אחד של ערימת הבגדים. את יתר הילדים העמידו בצד השני, צד הדלת של תא הגאזים, וכשפתחו את הדלת, הכניסו את כל הילדים לתוך הגאז קאמער, ואותנו, החמישים, הוציאו משם לחיים ונתנו לנו להתלבש. גם ילד מאוד קטן ונמוך ששם משפחתו היה בורנשטיין מהעיר בישטענע, הציל את עצמו באורח פלא, הוא סיפר לי לאחר שחזר יחד עם חמישים הילדים, שהתחבא בתוך ערימת הבגדים שעמדה והפרידה בין החיים ובין אלה שנכנסו לתא הגאזים וכשכולם נכנסו כבר לתא הגאזים, יצא ממחבואו שמתחת ערימת הבגדים, נכנס בין הנשארים בחיים והתלבש יחד עמם, כך שב יחד עמם למחנה שלנו.

כאן, בשובם, פגשתי אני אותם, וסיפורם זה הריהו עדות והוכחה לכל העולם, שרשעתם של הגרמנים עברה כל גבול ואת מעשיהם הרעים עשו מתאוות רצח וסאדיזם - בלי לקבל פקודה.

את סופו של הוויכוח בין ד״ר טילו למנגלה איננו יודעים, אבל דבר אחד ברור, שמאז אותו ויכוח לא ראינו יותר את הרוצח מנגלה נכנס למחנה, זו הוכחה ברורה שאת כל הסלקציות עשה על דעת עצמו ולא לפי פקודה, גם סלקציות לא עשו יותר מאותו יום ואילך.

רבבות אנשים, שרידי המחנות, חיכו לרגע בו יתפסו את הרשע הזה ויעמידו אותו למשפט פומבי על מעשיו הרעים וידיו המגואלות בדם מיליוני יהודים, אנשים ונשים, ילדים, תינוקות ואמהות צעירות המחזיקות את עולליהן בחיקן. ידי אותו רשע היו במעל ולפי פקודתו הם נהרגו ונשרפו באותו יום בו הגיעו, רבבות עדים היו באים ומעידים נגדו, אבל נסתרים דרכי ה׳, ואת מנגלה לא הצליחו לתפוס חי אחרי המלחמה.

הקרמאטוריום גם הוא הפסיק לעבוד, לאחר שאנשי הזונדר-קומאנדו התקוממו נגד המפקדים הגרמנים, חיילי האס-אס אשר שמרו עליהם. העובדים היהודים תפסו את המפקד הגרמני וזרקו אותו חי לתוך התנור הבוער, הם גם שיחדו בזהב ויהלומים את עובדי החשמל אשר היו אחראים לאספקת חשמל לחוטי התייל סביב המחנה, כדי שיפסיקו באותו יום את החשמל בחוטי התייל לכמה שעות, כידוע, חוטי התייל סביב מחנה אושוויץ היו מחושמלים וכל מי שרק נגע בהם נשרף ומת מיד מעוצמת החשמל.

לאחר שזרקו לתנור הבוער את המפקד הגרמני, הם שמו חומר נפץ רב בקרמאטוריום ופוצצו את המשרפות, חתכו את חוטי התייל וברחו אל מחוץ למחנה, לדאבונינו, נתפסו רובם ורק יחידים הצליחו להימלט.

הרבה לא הפסידו מסכנים אלה, בין כך ובין כך היו ממיתים אותם, מכיון שכל כמה חודשים לקחו אנשים אחרים לעבודה אומללה זו, שכן לבד מהסיבה שהרשעים לא רצו שישארו עדים למעשיהם, הרי אף בן אדם מן הישוב לא היה מסוגל להחזיק מעמד בעבודה זו זמן רב. לאחר שהחליפו אותם באנשים אחרים היו ממיתים אותם בתאי הגאזים והחדשים אשר באו במקומם טיפלו בגופם הק׳ וזרקו אותם למשרפות, הי״ד.

לסיום פרק טראגי זה אוסיף פרט מעניין מאוד, דבר פלא ממש. עם ממושמע ודייקן אשר למד רפואה, משפטים וחוקים, סדר ומשמעת, בבתי ספר ואוניברסיטאות, עם תרבותי ומסחרי, מנהלי בנקים ובתי חרושת, פרופסורים באוניברסיטה וסופרים מפורסמים. התאספו בשעות מדוייקות מיניסטרים, קצינים גבוהים ומזכירים, ישובים במשרדים מרווחים על יד שולחנות כתיבה וכסאות נוחים עם מכונות כתיבה, לתכנן הרג ואובדן של עם שלם, את כל העם היהודי רצו להשמיד, ובעיקר היתה התנגדותם הגדולה לדת היהודית ולמנהיגיה הרוחניים, הרבנים ותלמידי החכמים, אשמתם היחידה היתה דבר היותם יהודים, בני אברהם יצחק ויעקב.

יושבים שעות וחודשים ומתכננים את השמדתו של עם שלם. הכל מתוכנן עם מפות ורשימות של כל עיר וכפר בכל אירופה, מקומות מיוחדים למחנות שונים, מחנות העבודה ומחנות ההשמדה שניבנו על ידיהם ובהם שרפו שישה מיליון יהודים, הכל בחישובים מדוייקים כאילו היה זה בית חרושת.

רכבות שלמות וצבא שלם לשם שמירה, בו בזמן שהעם הזה ניהל מלחמה בהרבה חזיתות מול כל עמי אירופה, מלחמה עולמית ממש, הוא נלחם בכל יושבי תבל, ממש לא ניתן להבין איך בעת הזאת היה לו זמן להתעסק בהשמדת עם ישראל. על שאלות אלה לא מצאתי תשובה עד היום הזה, אין זאת כי אם אשר נסתרים דרכי ה' מכל בני האדם, היתה זו גזירה משמים בדורנו, דור עקבתא דמשיחא, לו אנו מצפים בכל יום שיבא.

כאן אני מבקש להוסיף ענין פלאי. כעת, כשהנני כותב על הנס הגדול של חמישים ואחד הילדים ששבו חיים מפתח תא הגאזים לתוך המחנה, אשר הציל אותם ה' ברוב רחמיו וחסדיו להשאיר לנו פליטה, נתן ה' בידי עזר וסיוע גדול. חששתי בליבי, הלא זה סיפור שכל כך קשה להאמין לו, בפרט לאלה מהקוראים שהם ניצולי האש של אושוויץ ומי יודע אם יאמינו לסיפור יציאת הילדים מפתח הקרמאטוריום, והנה, מסבב כל הסיבות בא לעזרתי באופן יוצא מן הכלל. באותו יום שכתבתי פרק זה נודע לי מבנו של הרב בעריש מייזליש זצ"ל הדיין מווייטצען, הדר כאן בלונדון הבירה, שבעירנו בשכנותו גר אחד מחמישים ואחד ילדים אלה.

תיכף ומיד לאחר ששבתי לביתי מתפילת מעריב, בשעה עשר וחצי בלילה, התקשרתי לאותו אדם כדי לדעת בדיוק את הכתובת ואם זה באמת האיש שאותו אני מחפש. בטלפון הצגתי את עצמי ואת מבוקשי, שהייתי מאוד רוצה להיפגש עמו

ולראותו פנים אל פנים. שאלתי אותו מתי אפשר להיפגש, והאיש הזה, כאשר שמע ממני שגם אני, מחמשת אלפי הילדים שהיינו יחד בכל הסלקציות, נמצא כאן באותה עיר מרחק של עשר דקות הליכה ברגל, קפץ משמחה על ההזדמנות להיפגש עימי, וענה לי שהוא מוכן להיפגש תיכף ומיד, אפילו שהיתה כבר שעת לילה מאוחרת. שמו ר' יצחק צבי טויב נ"י והכתובת שלו, אוברלי ראוד מס' 10, אמרו לי שהוא סגי נהור ר"ל.

לבשתי את המעיל והלכתי תיכף ומיד לביתו. חשבתי למצוא אדם שבור ורצוץ, במצב שאינו רואה אור עולם, וריחמתי עליו עוד לפני שראיתיו, אך מה מאוד הופתעתי כשכבר המתין לי על יד פתח ביתו הנמצא בלב העיר לונדון הבירה, ועל פניו חיוך גדול, שמח על כל רגע בחייו. נכנסתי לבית ואז נודע לי ממנו שאחרי השיחרור מן המחנה לקה במחלת הטיפוס, שכב בבית חולים ושם איבד את מאור עיניו ר"ל. לאחר המלחמה הגיע ללונדון והוא עוסק במקרקעין ובתים, יהודי עשיר ובעל צדקה וחסד, העמיד משפחה, ילדים יראי השם ונכדים ההולכים בדרך אבותינו. אכן, הוא אחד מחמישים ואחד הילדים אשר חזרו חיים מפתח הקרמאטוריום והוא שש וצוהל, אוד מוצל מאש זה איננו שוכח את הנפלאות והניסים שעשה איתו ה' הרחמן. הוא סיפר לי אשר בעת צעדו רגליו מן המחנה לתוך שערי הקרמאטוריום, מלמל לעצמו כל הדרך אפילו כשכבר צעדו לקראת המוות "אפילו חרב חדה מונחת על צווארו, אל יתייאש מן הרחמים".

עוד סיפר לי באותה הזדמנות, בקשר לד"ר טילו שבשנת תשי"א איבד את עצמו לדעת, כנראה זכרונות השמדת קרבנות אושוויץ כירסמו במוחו ולא מצא מנוחה לנפשו על האדמה הארורה של גרמניה, הספוגה בדם יהודי ובחר במוות מאשר בחיים ארורים אלה.

הצלת אחד הילדים מהסלקציה שנערכה בערב יום הכיפורים

בהיותי באנטוורפן, עבדתי ביהלומים באחד המשרדים. על ידי ישב אדם צעיר, אשר למד את מקצוע ביקוע היהלומים, (על המקצוע הזה אמר פעם הרבי מהר"א מבעלזא זצ"ל, שהאומנות הזאת נקראת אומנות נקיה וקלה) שמו ר' דוב נאש מן העיר ארשעק-אויואר בהונגריה. הוא נולד בשנת תר"צ בנובומאמקי שבסלובאקיה. בתוך שיחתנו נודע לי שגם הוא אחד ומיוחד מהניצולים מתוך חמשת אלפי הילדים שהיינו יחדיו באושוויץ. המעטים שנותרנו, נפוצנו בכל קצווי העולם הגדול, אולי

נצליח עוד פעם לכנס את כולם מירכתי ארץ. מיד נתיידדנו והוא סיפר לי את סיפור הצלתו.

הביאו אותו לאושוויץ מיד לאחר חג השבועות והכניסו אותו לבלוק שלנו, בלוק הקאראנטען של הילדים. בערב יום הכיפורים הגיע מנגלה ימ"ש ועשה את הסלקציה הנודעת לפי גובה הקרש וכל מי שהיה יותר נמוך מגובה הקרש היה נידון לשריפה, הוא סגר אותנו בבלוק מיוחד ולמחרת ביום הכיפורים הובילו אותם לקרמאטוריום, ידידי זה היה גם הוא בבלוק הנזכר.

בליל יום כיפור בא בן דודו, שנודע לו כי קרובו נמצא בין הנידונים לשריפה בבלוק הסגור. בן דודו זה עבד ב"רוויר" - בית חולים - אצל ד"ר אפנשטיין, אשר כידוע עבד תחת פיקוחו של מנגלה הארור, הוא עמד ליד מנגלה בסלקציה של ערב יום כיפור בחלוק לבן של רופא וממנו נודע לו על ההסגר שלנו בבלוק, הקרוב הזה הבטיח לר' דוב לבוא להצילו ולהוציאו ממסגר הבלוק, הוא הורה לו שבלילה, כאשר כולם ילכו לישון, ידאג לשכב על מיטה סמוך לדלת האחורית. בבוקר השכם בא וקיים את הבטחתו ועוד הוסיף והוציא עוד כמה ילדים אשר היו מעל המכסה הרשומה.

לאחר שיצאו מהבלוק ישבו כמה שעות בחוץ, מאחורי הבלוק כדי שהקאפו לא יראה אותם, וכאשר נפתחו הבלוקים בבוקר וכולם יצאו ל"אפעל", התגנבו לבלוק אחד וטיפסו על אחת המיטות העליונות. כשתם הבלוק-שפערע, לאחר שהובילו את הילדים שהיו סגורים כל הלילה בבלוק לקרמאטוריום, החלו אנשים להסתובב במחנה, ר' דוב פנה מיד לקרובו והודיע לו שאיננו יודע להיכן יפנה כעת. למחרת הובילו טראנספורט גדול, ובו כמה מאות יהודים מבוגרים, למחנות עבודה, עוד באותו ערב יצא ר' דוב עמם מאושוויץ, בדרכו למחנה עבודה בגלייביץ. כך יצא ידידי ממות לחיים.

חבל על הדיו

"חבל על הדיו" אמר לי איש האס-אס, כשעמדתי בשורה וניסיתי להיכנס לאחד הטראנספורטים אשר נסעו מאושוויץ למחנה עבודה. מדי פעם נשלחו אנשים מאושוויץ למחנות עבודה ומאוד רציתי להצטרף לאחד המשלוחים בכדי לא להשאר במקום הארור הזה. בפעם אחרת ראיתי שמרכזים אנשים למשלוח לעבודה, התקרבתי אליהם, אף שידעתי שאינני מסוגל לשום עבודה, מפאת חולשתי ורזון גופי מחמת הרעב ופחד המוות של כל רעות הזמן והסלקציות. האנשים רוכזו על

המגרש שליד המטבח, רופא ה״אס-אס״ בחר מבין הקבוצה את האנשים החזקים המסוגלים לעבודה, ולכל אחד מהם קיעקעו מספר על הזרוע. גם אני נגשתי לקבל מספר ואיש הגסטאפו ימ״ש אמר לי: ״הסתלק מכאן מהר, חבל על הדיו, לך מכאן מהר כי אינך מסוגל לעבודה״.

ערב אחד ישבנו כל הילדים ושוחחנו בינינו שהנה נותרנו מתי מעט וכל אחד צריך להשתדל לצאת מאושוויץ באיזה טראנספורט שיוצא לעבודה, נדברנו שגם מחר נשתדל לצאת עם קבוצה של מבוגרים, משום שלמחנה הגיעו שמועות שהגרמנים אמרו שברגע האחרון לפני שהרוסים יתקרבו לאיזור אושוויץ, ישמידו את כל יושבי המחנה, אף אחד לא ישאר חי.

יציאת מצרים

המשכנו במאמצינו, עד שיום אחד הצלחנו להצטרף לטראנספורט של מבוגרים ובינינו הרב הגאון ר׳ חיים מייזלש, הדיין מוויטצען זצ״ל ובנו הרה״ג ר׳ זלמן לייב שליט״א, הרב בעיר סי-געט באמריקה. ליוצאים במשלוח זה כבר לא קיעקעו מספרים על הזרוע. והנה נוסעים אנחנו ממקום ארור זה, אושוויץ, הולכים ומתקרבים לכיוון שער היציאה. כמה עצוב היה לי על הלב, עת ראינו את השער הזה דרכו הוציאו את כל הילדים לקרמאטוריום. מחשבות ורגשות מעורבים עברו במוחי, הבטתי על הגדר החשמלית ועל הבלוקים האפורים בהם היינו סגורים אחרי הסלקציות, שם בכינו חרישית בלב נשבר ונדכא. התרחקנו מן המגרש שעל יד המטבח, המקום בו בוצעו משפטים פומביים, וכולנו היינו צריכים להיות שם בעת שתלו אנשים על עבירות קלות ביותר, כגון על גניבת תפוחי אדמה מן המטבח. שעה שיצאנו מן השער וגדרי התיל החשמליים, חשבתי בליבי שאם זכיתי לצאת אל מעבר לגדר התייל החשמלית הזאת, אולי יש לי תקווה להשתחרר מידיהם הארורות ולהשאר בחיים.

והנה הגיע הרגע הגדול, קבוצה של כמה מאות יהודים, וביניהם עשרות ילדים, נוסעים ממקום ארור זה בו מצאו רבבות רבבות יהודים את מותם, מות קדושים וטהורים, בחנק ובשריפה, ואנו, שכל אחד מאתנו שרד לפליטה בניסים ונפלאות, נוסעים למחנה עבודה ויוצאים ממחנה ההשמדה. יוצאים בשער היציאה, הולכים ברגל בשורות מסודרות מלווים בחיילי אס-אס ובכלבי שמירה ומתקרבים למגרש גדול, שם עומדת רכבת ארוכה עם קרונות משא, מוכנה להסיע אותנו למקום העבודה. הכרתי את המקום, המקום העצוב ביותר בכל קצווי תבל, למקום זה הגענו

יחד עם הורינו, כל המשפחה, מקום זה היה התחנה הסופית למיליוני יהודים, שהגיעו לכאן מכל ארצות אירופה לידיו של הצורר הרשע מנגלה ימ״ש, עתה נוסעים אנחנו ממנו, אחד מעיר ושניים ממשפחה.

קשה לתאר את ההרגשה הזאת בכתב ואין לי מילים לבטא אותה, מתבונן אני בשמים הכחולים, שלא הסתכלתי עליהם מפחד העשן שמתחתם, העשן אשר עלה מן הארובות של המשרפות וכיסה את פני השמים. גם ציפור מצאה לה דרור, אבל במחנה בירקנאו אשר באושוויץ, גם הציפורים פחדו לעוף באוויר, מעולם לא ראינו ציפורים עפות בשמי המחנה, עכשיו ראיתי לראשונה ציפור עפה בשמים הכחולים, כמה קנאתי בה, מי יתן לי אבר כיונה ואעופה לחירות, אבל אנחנו עודנו אסורים בכבלי ברזל.

כשעלינו לקרונות, קיבל כל אחד מנת לחם שהיתה צריכה להספיק לו לכל הדרך. הרכבת עומדת שעות ארוכות ואיננה זזה ממקומה ואנו סגורים בקרונות ומחכים לרגע שגלגליה יחלו לנוע ולהתגלגל, כי עד לרגע האחרון אי אפשר להאמין לרשעים האלה ומי יודע איזה תועבות בליבם. לאחר מספר שעות החלו הגלגלים לנוע באיטיות על הפסים, אני בתור ילד אמרתי בקול רם ודיברתי אל נהג הקטר, ׳תן אש בקטר שיסע מהר יותר מכאן׳, כשהחל ליסוע במהירות, רווח לנו.

על הלחם שמרנו מכל משמר ואכלנו ממנו בקיצוב, כי לא ידענו מתי נגיע למקום החדש. בלילה נעצרה הרכבת להרבה שעות, לא ידענו היכן אנו נמצאים כי הקרונות היו סגורים. לאחר כמה ימים הגענו לתחנת רכבת גדולה. אותנו העבירו לתחנה צדדית, שם פתחו את דלתות הקרונות וראינו שלט גדול, ״בראונשווייג״. היתה זו עיר גרמנית גדולה. הורידו אותנו ליד מגרש גדול ומשם המשכנו ברגל עד שהגענו למחנה קטן, ״רימן״, שם היו כמה בלוקים שביניהם חילקו אותנו. ה״בלוק עלטסטער״ שלנו היה יהודי מגיטו לודז׳ ושמו יעקובוביץ׳, הוא היה נוגש יהודי. אחרי השחרור רדפו אחריו ילדים להתנקם בו ומצאו אותו ביער על יד לודוויגסלוסט, לשם הוא ברח מפחד היהודים שהיכה אותם במחנה רימן.

פרק תשיעי

במחנה בראונשווייג

למחרת בבוקר הגיעו מכוניות משא, עלינו על המשאיות, כאן כבר ישבנו ברווח, חיילי אס-אס שישבו בתא הנהג- שהיה אזרח פשוט- ליוו אותנו ושמרו עלינו שלא נוכל לברוח, ואנו, "אנא מפניך אברח", לא עלה בדעתנו לברוח, לפי שלו היינו בורחים, היו האזרחים הגרמנים מוסרים אותנו שוב לידי אנשי האס- אס. מן המחנה הזה נסענו כל יום במשאית לעבודה ברימן, היה שם בית מלאכה גדול לתיקון מכוניות שהסיקו אותן בעץ או בפחמים וזה היה הדלק שלהן. כשהיינו עוברים בעיר הגדולה ובפרבריה ראינו שדות ירוקים, התפלאתי מאוד לראות שעולם כמנהגו נוהג והכל מתנהל באורח מסודר, אוכלים ושותים, נוסעים בחשמלית באופן חופשי, נכנסים לחנויות וקונים כל מיני מצרכים ומשלמים בכסף, הולכים ברחוב ברגל בליווי כלב וגם אוכל לכלב ישנו, רק אנחנו רעבים ללחם, "פרנסני ככלב", מאידך גיסא, הרגיעה אותנו אווירת העיר הגדולה שעברנו בה, וראינו בה חיים רגילים, היה זה שינוי גדול מאוד לעומת המקום הארור אושוויץ והדבר נטע תקווה בלבנו שמא גם אנו נזכה עוד להשתחרר ולחיות חיים אנושיים.

עבדנו בבית מלאכה ענקי, אליו היו מגיעות מכוניות משא לתיקונים. היות שבעת המלחמה לא היה לגרמנים מספיק דלק, כי את רוב הדלק שלחו למכוניות שליד החזית, המציאו שיטה חדשה להנעת המכוניות האזרחיות. בכל מכונית היה בנוי תנור להסקה על-ידי עצים או פחמים ועליו דוד מים וכך נסעו בכוח הקיטור, כתוצאה משיטה זו התקלקלו המכוניות מהר יותר ולכן נעצרו פעמים רבות באמצע הנסיעה ונגררו למוסך ומשום כך מצאנו במכוניות הרבה שיירי אוכל אשר החיו את נפשנו. המוסך הזה שעבדתי בו היה בית מלאכה גבוה וענקי עם דלתות הזזה גבוהות, אשר דרכן נכנסו המכוניות, מן הכניסה עלו המכוניות הישר על תעלות שהיו מכוסות קרשים עבים, מנהל העבודה הגרמני היה עומד בתעלה ומתקן את המכוניות. כל אחד קיבל תפקיד מסויים, תפקידי היה להגיש את הכלים והחומרים. לצורך תיקון המכונית בתעלות, היתה הסקה מרכזית במפעל ורוח חמה נשבה דרך הצינורות, היות ואני הייתי עדיין צעיר מאוד צנום וחלש, ריחם עלי מנהל העבודה ואמר לי, "אתה בין כך ובין כך אינך מסוגל לשום עבודה, שב שם בתעלה, תתחמם ותנוח", לפעמים קיבלתי ממנו חתיכת לחם מן האוכל שהביא מהבית.

אזעקות ושאלות נוקבות

אזעקה! מטוסים באים, "כולם החוצה", - הכריזו ברמקול, אולם לא אלינו התכוונו 'חס וחלילה', לא היתה שום כוונה להגן עלינו מפני ההפצצות, כי חיינו בין כך ובין כך הפקר ולא מייחסים להם חשיבות. הכוונה היא לאדונים הגרמנים, מנהלי העבודה האזרחיים, ואלה אכן יוצאים בבהלה מפחד המטוסים האמריקאיים אשר באים להפציץ את בתי החרושת הגרמניים, שעובדים למען הצבא, אותנו הם לא הפחידו. יצאנו החוצה, הבטנו השמימה וראינו מטוסים טסים בגובה רב, והשאלה הגדולה והקלאסית היתה, למה לא באתם לאושוויץ, להפציץ את פסי הרכבת אשר דרכם הובילו הגרמנים את היהודים, רבבות יהודים בכל יום? למה לא באתם לאושוויץ להפציץ את תאי הגאזים, בהם נחנקו רבבות יהודים מדי יום? למה לא באתם להפציץ את הקרמאטוריום, בו נשרפו רבבות יהודים כל יום? האם לא ידעתם מכל מה שעשו עמנו שם? האם לא היו לכם מטוסים, או שחסרו לכם טייסים שיודעים לפגוע בדייקנות במטרה ולהפציץ אותה בעזרת מפות מדוייקות? את התירוץ על כל השאלות האלה מחוייבים הנכם לתת כעת, כשאתם באים לכאן ומפחידים אותנו, הרי הפחד שלנו מפני השמדה על-ידי הגרמנים חזק יותר ולכן אין לכם במה להפחידנו.

למנהלי העבודה בנו בונקר מיוחד אליו הם ברחו במהירות בזמן אזעקה, ואנחנו, אפילו לא עלה בדעתנו להחבא. עמדנו בחוץ להתבונן באקרובטיקה של המטוסים, המפציצים הכבדים של בנות הברית, אמריקה או אנגליה, זכור לי שבאחת ההפצצות הם זרקו פחים בגודל מטר על מטר, השמש זרחה עליהם וזה היה מראה מאוד משונה ומיוחד בעיני נער צעיר.

על מצוות תפילין

בימי ראשון בשבוע לא נסענו לעבודה, בית המלאכה היה סגור ביום זה משום שמנהלי העבודה האזרחיים לא עבדו ביום ראשון, נשארנו בבלוקים כי החורף כבר היה בעיצומו והקור היה עז. בבלוק השני, מול הבלוק שלנו היה הבלוק בו גר הדיין מווייטצען זצ"ל, הלכתי לבקר אותו ומצאתי אותו יושב בבלוק, בליבו השבור הדאגה, אבל צהלתו בפניו. הוא קיבלני בסבר פנים יפות ואמר לי, "ילד, באת להניח תפילין, הנה יש עמי תפילין שהבאתי מאושוויץ, בא ותברך עליהם." אינני זוכר בדיוק אם היו לו גם של ראש וגם של יד, בכל אופן, בכל פעם כשהזדמן לי, הייתי הולך אליו להניח תפילין, גם טלית קטן מצמר היה לו ובירכתי "על מצוות ציצית".

נתונה למכים

בימי ראשון בצהריים חילקו את הארוחה לכל יושבי המחנה, בחוץ, הכל עמדו בשורה, והקצין, ה״אובער שטורמפירר״ (מפקח), עמד וחילק את האוכל בסאדיזם נורא, במכות ובצעקות משונות, היה זה התענוג שלו מדי יום ראשון. באחד מימי ראשון, לפני חלוקת האוכל, אחרי שנודע לו לרשע הזה כי לדיין מווייטצען זצ״ל יש טלית קטן, קרא לו החוצה, הוציא ממנו את הטלית קטן בכוח ונתן לו מכות אכזריות.

ביום ראשון אחר, חילקו מרק שעועית, עמדנו בשורה עם צלחת ביד וכל אחד קיבל כף גדולה של מרק, כחצי ליטר היה בה, ותפוח אדמה אחד מבושל בקליפה (פילע קארטופעל), לאחר שסיים איש האס-אס לחלק, נשארו בקרקעית החבית תפוחי אדמה ספורים. הסאדיסט חמד לו לצון לראות איך אנשים רעבים הורגים אחד את חבירו בעבור תפוח אדמה, ובכן, מאחר שנשארו לו כמה תפוחי אדמה, החל לזרקם אחד אחד בין הרעבים והחלשים. כמובן שהכל התנפלו אחד על השני ודרסו הרבה אנשים זקנים וחלשים, שלא הספיקו לצאת מן המערבולת שמצאה אותם באופן פתאומי. אחרי שהתפזרו האנשים נותרו במקום גופות האנשים שנדרסו למוות. היה זה קצין בדרגה גבוהה, יוצא אוניברסיטה ומלומד בהשמדה, ימח שמו וזכרו.

זכור נא עוניים ורעבונם בעמדם בלילות

יושבים אנחנו על הדרגש, כל הילדים יחד והרעב כבר מציק לנו, עברו כמה שעות מאז אכלנו את הארוחה הדלה שחילקו לארוחת ערב והרעב הגדול אינו נותן לנו מנוח ומקשה עלינו להרדם. משוחחים אנו שיחה מאוד מעניינת ומתמשכת, חלק מהילדים מעלים ומזכירים את הנס הגדול אשר עשה עמנו ה׳ שהציל אותנו והותירנו בחיים, מתי מעט מחמשת אלפי הילדים. הבטנו בחיבה אחד על השני ובהמשך שיחתנו הגענו למסקנה כי לילדים שנהרגו ונשרפו על קדושת השם כבר לא מציק הרעב, הם גם אינם מפחדים עוד מן המוות, הם כבר נפגשו עם הוריהם הקדושים והטהורים שמסרו נפשם על קדושת השם, ואנו, עדיין הסבל מנת חלקנו והרעב מציק לנו יומם וליל, באם נזכה עוד פעם להשתחרר מהרשעים האלה ויהיה לנו לחם לאכול לשובע או שנוכל לאכול תפוחי אדמה וצלחת מרק שעועית גדושה, נהיה הכי מאושרים.

ואכלתם ולא תשבעו

יום יום הגיעו משאיות אשר נגררו לבית המלאכה, לפעמים הן היו עדיין עמוסות בכל מיני משלוחים ודברי אוכל שונים. בשעת צהריים, כשמנהלי העבודה הלכו לנוח, טיפסנו על המשאיות וחיפשנו שיירי אוכל, זוכרני את הפעם הראשונה שמצאתי סלק סוכר, אכלתי ממנו חתיכות חתיכות, להשביע את רעבוני הגדול אשר הציק לי, כל היום אכלתי ממנו בתיאבון, אך אחרי כמה דקות שוב הייתי רעב, וכך הציק לנו הרעב יומם וליל.

גם זה קרה באחד הימים, הגיעה משאית חדישה, כנראה שהיא שימשה את המיוחסים, שלהם לא היה חסר מכל תענוגי העולם הזה גם בעת שכל העם רעב ללחם. עלינו עליה לבדוק האם יש בה משהו, שמא שכחו שם משהו ונשבור בו את רעבוננו הגדול, אולי נמצא שם איזה ירק או כמה עלים ירוקים אשר בדרך כלל זרוקים על רצפת המשאית, והנה התמזל מזלו של אחד הילדים והוא מצא אוצר גדול שהיה מונח תחת הארגזים הריקים, שני תפוחי עץ, כנראה שהנהג גנב אותם מן המשלוח שהביא לאדונים הנכבדים ושכח לקחת אותם אתו. הילד שמצא אותם, החביא אותם במכנסיו עד הערב, ואז הכניס את האוצר הגדול לתוך המחנה ושמח עליו כמוצא שלל רב, לא עלה בדעתו לאכלם, הרי זה לוקסוס גדול מדי לאדם רעב ללחם לאכול תפוחי עץ. לאחר חלוקת ארוחת הערב נכנס הילד ל"בלוק עלטסטה" ומכר לו את תפוחי העץ תמורת שני כיכרות לחם על כל תפוח, סך הכל ארבע כיכרות שלמים בני קילוגרם כל אחד. ה"בלוק עלטסטה" היה יהודי מגיטו לודז' בשם יעקובוביץ', והוא אמר לו שמזה שש שנים, מאז שנכנס לגיטו, לא ראה תפוחי עץ.

לא להאמין - הילד הזה התיישב על הדרגש והחל לאכול את הלחמים אחד אחרי השני, ולא הפסיק לאכול עד שאכל את כולם, כשסיים לאכול, שאלתי אותו: האם שבעת? להפתעתי הגדולה ענה לי: עדיין לא, עודני רעב.

היה זה אחד מפלאי הרעב הנורא בו היינו שרויים.

סעודה דשינה

במחנה בראונשווייג עבדו אתנו מכונאים שהיו שבויי מלחמה איטלקים, גויים ואסירים פוליטיים. באחד הימים כששבו מן העבודה הם מצאו בדרך כלב תועה, תפסו את הכלב, הרגו אותו והכניסו אותו לתוך המחנה, הפשיטו אותו וחתכו אותו לנתחים קטנים, ובתוך קופסת שימורים בישלו אותו לעצמם. לאחר מכן התיישבו

על המיטות וחילקו ביניהם את השלל היקר להם, אחד מהם עמד לשמור שה"בלוק עלטסטה" לא יפתיע אותם באמצע האוכל. אנו עמדנו והסתכלנו עליהם בקינאה, הנה הם אוכלים בשר, מצרך כזה של לוקסוס בתנאים של מחנה אסירים, היה זה הלוקסוס הכי גדול שיכול אדם לתאר לעצמו בעתות צרה אלו, תחת משטר רודני וצורר. עמדנו שעות וחיכינו אולי יזרקו עצם קטנה ונזכה ללקק לכל הפחות את העצמות היבשות האלה, אבל מה מאוד התאכזבנו שאפילו עצם קטנה כשעורה לא נפלה ארצה, הם אכלו הכל, בשר ועצמות ולא הותירו כלום, הלכנו לישון רעבים ומאוכזבים.

כל הדברים האלה נשארו חרותים בזכרוני, וזכר המקרה הזה אינו מש ממני עד היום הזה.

חסדי ה' אזכיר

עבר חורף, כלה קיץ ואנו לא נושענו, בכל זאת אזכיר חסדי ה' ונפלאותיו אשר עשה עמדי, וברחמיו הגדולים במשך כל זמן החורף תש"ה לא סבלתי מן הקור אשר בחוץ, מצבי היה טוב באופן יחסי לעומת מה שעברו רבים רבים אחרים, אחרי תום המלחמה סיפרו לי ניצולי המחנות שהם הלכו ברגל ימים ולילות בצעדות המוות ורבים חללים הפיל הקור, גם הרעב היה מנת חלקם וכמה מהם נורו באמצע הדרך לאחר שאפסו כוחותיהם. מרוב צער הפילו את עצמם והשומרים אנשי האס-אס ימ"ש ירו בהם, הם נזרקו לצידי הדרך ואפילו לקבר ישראל לא זכה גופם הטהור והקדוש להגיע.

ישבנו כל ימי החורף עד אחרי חג הפסח, ימי האביב, במחנה זה. לאחר מכן כשצעדנו ממחנה זה למחנה אחר ברגל, הלכנו כמה ימים בלבד וברוב רחמי ה' הגענו לאיזה מחנה מעבר שאת שמו אינני זוכר היום. בחוץ היה כבר חם, ובכל זאת הגענו לשם באפיסת כוחות ובלי מזון ומחיה. במחנה הזה פגשנו יהודים שהגיעו לשם ממחנות אחרים ומצבם הנפשי והגופני היה ירוד מאוד, נפוחי רעב ותלבושתם מרופטת, לעומתם היינו אנו גיבורי כוח ממש.

הואיל והחזית הרוסית כבר התקרבה אז לגרמניה, הסיעו אותנו הגרמנים בכיוון הנסיגה, הם רצו להתקרב לחזית הצבא האמריקאי, משום שהם פחדו מאד מנקמתם של החיילים הרוסים. לאחר מספר ימים בהם חיכינו לרכבת שתסיע אותנו הלאה, הגיעה רכבת ארוכה עם קרונות משא, הכניסו אותנו לקרונות,

דחוסים אחד על השני ואת הדלתות סגרו עלינו מבחוץ, כך הגענו רעבים וצמאים ובאפיסת כוחות למחנה ראוונסברוק.

פרק עשירי

במחנה ראוונסברוק

מחנה ראוונסברוק היה מחנה גדול, היו בו כמה אלפי בני אדם מכל מיני סוגים: שבויי מלחמה רוסיים צעירים וגם זקנים, אזרחים רוסיים שהביאו אותם לכאן. כל אלה היו במצב ירוד מאוד, מלוכלכים ומזוהמים, גם הפעם ראינו חסדי ה' כי רבים רחמיו, שכן לעומת תנאי החיים של אנשים אלה, היה לנו בבראונשווייג מחנה מסודר מאוד. כאשר הגענו למחנה ראוונסברוק נבהלנו ממראה עינינו, אפילו בעינינו היה זה ממש מצב מבהיל, לראות אנשים זקנים שוכבים בחוץ על האדמה באפיסת כוחות ומחפשים מחסה מחום השמש .בערב, עת היינו צריכים להיכנס לבלוקים היה הריח איום ונורא, ממש אי אפשר היה לנשום. המסכנים האלה, לא היה להם כוח לעלות על משכבם, הם נשארו שוכבים על הרצפה עד שמישהו ריחם עליהם ועזר להם לעלות על הדרגש. אלה שנשארו על הרצפה טופלו על-ידי שומרי הבלוק שנכנסו לבדוק אם הכל ישנים, כאשר מצאו אותם שוכבים על הרצפה מאפיסת כוחות, הוציאו אותם על עגלות אשר עמדו בחוץ, ערמו אותם בערימות והביאו אותם למשרפות, מקום אשר ממנו לא שבו לעולם.

בבוקר, כשקמנו אחרי המחזה הנורא הזה, פחדנו מאוד כשראינו כמה אנשים שנשארו על הדרגש, הם שכבו על הדרגש ולא רצו לצאת למפקד, המפקד החל ו"הבלוק עלטסטה" ספר את האנשים שעמדו בשורה, את האנשים שנשארו על המיטות הכריז כנפטרים והוציא אותם על עגלות למשרפות.

מנת האוכל בבוקר היתה חתיכת לחם, לחם אחד שחילקו אותו לשמונה מנות. כל אחד קיבל כף של קפה שחור שהכניס מרירות לפה, וזה היה מזוננו לכל היום. מראה מבהיל במיוחד שראיתי במחנה ראוונסברוק היה אחד הגוססים אשר שכב על האדמה בשעות אחרי הצהריים וביכה את גורלו המר, בידו החזיק את מנת לחמו אשר קיבלה בבוקר ומצבו היה כה ירוד, עד שכבר לא היה מסוגל לבלוע ולאכול, אבל את הלחם החזיק בכל זאת בשתי ידיו, כי ביד אחת לא היה לו כבר כוח להחזיקו, אחד השבויים הרוסיים ניגש אליו ואמר לו, אתה בין כך ובין כך כבר לא תחיה, תן לי את הלחם ואולי זה יעזור לי ואזכה עוד אני להחיות את נפשי בחתיכת לחם זו.

העזובה והלכלוך בתוך הבלוק היו זוועתיים, ולפי שכבר היה קיץ וחם בחוץ לא נכנסנו לבלוק, רק בערב הלכו כולם לישון בבלוק, כשנכנסנו לישון מצאנו את הזקנים הרוסיים יושבים על המיטות, פולים את הכינים מן הסחבות שלבשו, ואוכלים אותן. אחרי שראו שאנו מתפלאים על מעשיהם, דבר שמעולם לא ראינו וחלחלה אחזה בנו, פנה אלינו אחד השבויים הזקנים ואמר לנו, הכינים מצצו את דמי ועכשיו אני לוקח בחזרה את דמי שמצצו ממני, גם זו צורת אוכל של אנשים אשר הוציאו אותם מכל צורת חיים אנושית.

קשה מאוד לתאר כל זאת, אבל את כל אלה ראו עיני, וכל אלה אני כותב בתור עדות חיה.

הפצצות מן האוויר

את מחנה ראוונסברוק בנו הגרמנים ליד פסי רכבת שעליהם נסעו רכבות מלאות חיילים שברחו מן החזית הרוסית, הם רצו להתקרב יותר לחזית בה נלחמו בחיילים האמריקאים ובתור הסוואה העמידו שם מחנה השמדה, משום שהאמריקאים הפציצו את פסי הרכבת כדי לחסום בפניהם את דרכי הבריחה מן החזית כדי שלא יוכלו לנוע ממקום למקום, ברם, האמריקאים ידעו את התכסיס הזה, והם באו להפציץ את פסי הרכבת שעברו ממש על יד גדר המחנה בו היינו כלואים במצב קשה מנשוא, באחד הימים בשעות של לפני הצהריים שמעתי אזעקה, מטוסי חיל האוויר האמריקאי באו להפציץ, ראיתי אותם טסים בגובה רב, כאמור, כבר לא ידענו פחד מהפצצות, אבל מפקדי המחנה וחיילי האס-אס כן פחדו, פחדו מאוד, הם החלו לרוץ למקלט שהיה בנוי ממש על יד גדר המחנה סמוך לפסי הרכבת.

מיד כשהסתיימה האזעקה, הנמיכו המטוסים האמריקאיים את טיסתם, הם טסו סביב המחנה ממש מעל ראשינו ובליבי היתה הרגשה מאוד טובה, קיוויתי שהם כבר ינקמו גם בשמנו על כל הצרות אשר עשו לנו ולאבותינו הקדושים, הם מביאים בשורת השחרור על כנפיהם, היתה בנו הרגשה שכאילו לנו לא יאונה כבר שום רע חס וחלילה.

כשראיתי את החיילים והמפקדים נמלטים לבונקר, חשבתי גם אני לרוץ לשם, אבל אך התחלתי להתקרב לכיוון הבונקר ראה אותי אחד השומרים של האס-אס והתחיל לצעוק לכיווני, "מאך מאל יא דאס דו וועק קומסט פון דא", "תסתלק מהר מכאן", ויידה אבן לעברי, שלא אעז להיכנס לבונקר שלהם. נבהלתי מאוד מצעקותיו

והתחלתי לברוח משם במהירות, מפחד שיתפוס אותי, רצתי כמאה מטר עד שהגעתי ליד קיר הבלוק הראשון, שם נפלתי על האדמה מהדף האוויר והרגשתי שעפר מכסה את כל גופי, האדמה כיסתה אותי, ממש הרגשתי עלי את כובד האדמה. נשארתי בלי כובע כי הדף האוויר העיף את הכובע מראשי ולא ידעתי אם אני חי או חס וחלילה אני מכוסה כבר בעפר. נשארתי שוכב כך וחשבתי בליבי, אנסה להרים את ראשי, אז אדע אם חי אני, אזיז את רגלי אולי אני פצוע. הורדתי את האדמה מעצמי, והבטתי סביבי, ובאופן אינסטינקטיבי הסתכלתי לאחורי לראות את הבונקר, לדעת מה עלה בגורלו ובגורל כל הרשעים אשר במקלט, והנה אני רואה להפתעתי הגדולה והנעימה, כי את כל הבונקר על כל יושביו בלעה האדמה ולא נשאר מכולם אפילו זכר, הפצצה הרגה את כולם, כן יאבדו כל אויביך ה' וכל הרשעה כולה כעשן תכלה, הכל מסביבי היה מלא חתיכות ברזל, שיירי הפצצה שנפלה בקרבת מקום. למזלי כיסה ההדף את כל גופי באדמה בגובה רב וזה אשר הציל אותי שלא אפצע מרסיסי הברזל אשר התפזרו בכל הסביבה, אך דאגתי היתה על שנשארתי בלא כיסוי לראשי.

שוב ראיתי את השגחת הבורא שהצילני. נשארנו בלי שומרים ובלי מפקדים, אמנם רק לשעה אחת, כי מיד שלחו שומרים חדשים. אי אפשר לתאר את ההרגשה הנהדרת ואת החוויה הבלתי שיגרתית שנשארנו לבדנו, חופשיים לעשות כרצוננו וכל הרשעים כולם כעשן, נעלמו כולם בבור שחת, ההפצצה הרסה את כולם בבת אחת, לא חיילי אס-אס ולא מפקדי בלוקים, לא קאפו ולא שומרי המטבח כולם נעלמו באדמה. ומה עושה בן אדם רעב בזמן כזה, כשכל היום וכל הלילה אנו חולמים רק איך להשקיט את רעבון נפשנו. לפי שראיתי את כל עובדי המטבח רצים לבונקר וידעתי שכולם עכשיו עמוק באדמה, רצתי לכיוון המטבח, אך לא הייתי יחידי, עשרות אנשים רצו לכיוון המטבח שם מצאנו הכל מוכן לארוכת הצהריים והכל פתוח לרווחה, הפקר, בלי טבח ובלי שומרים. לא עברה מחצית השעה והכל היה שדוד לא נשאר במטבח דבר חוץ מהכלים הריקים, אפילו לרחוץ את הכלים לא נדרש כי לאנשים המסכנים שהגיעו יותר מאוחר לאחר שנודע להם דבר המציאה לא נותר מאומה והם ליקקו את הסירים משיירי האוכל שדבק בצידיהם.

אכלנו ושבענו בפעם היחידה בתולדות המחנה, וכמובן בירכנו ברכה משולשת, על ההצלה, על החופש ובעיקר על המזון. גם את מחסן המטבח לא השארנו בלי ביקור, שם היתה מונחת מנת הלחם של היום, מאות כיכרות לחם טרי. לקחנו את שלל אויבינו אשר גנבו מהמנות שלנו כל הימים, הם נהגו לזלול גם את חלקנו או

שמכרו אותו תמורת תענוגיהם המושחתים וזה היה לי למחיה ולכלכלה, מכוח נס זה הגעתי לכוחות חדשים והחייתי את נפשי הרעבה והעייפה.

לפנות ערב הגיעה קבוצה חדשה של מפקדי אס-אס, אבל פניהם לא היו כתמול שלשום. לאחר שראו מה עלה בגורל חבריהם, פחדו שאולי מחר ימיתו גם אותם וכי התיאוריה של הפיהרר על הרייך השלישי הבלתי מנוצח לא כל כך מתגשמת, כעת ראו במו עיניהם שמפציצים אמריקאים יכולים להרוס את כל התיאוריה שלהם, להשפיל את גאוותם ולהביא אותם עד כדי כניעה. הם נכנסו למחנה, מינו מפקדים לבלוקים וטבחים חדשים למטבח, ושוב החל משטר חדש של מחנה השמדה.

משך כל היום נשארנו חופשיים ללא שמירה, אך אף אחד מאיתנו לא ניסה לברוח, כי ידענו שגם בחוץ אורבת לנו סכנה מהאזרחים הגרמנים. לפי התלבושת המיוחדת ניתן היה להכיר אותנו ואם ניתפס יכול העונש להיות גדול מאוד, העונש הקל ביותר היה מוות בלי עינויים. לאחר מספר ימים הכריזו במחנה שכולם יתאספו למיפקד. כל יושבי המחנה התאספו, רוסים, איטלקים, צרפתים ויהודים, המפקד הגרמני הכריז שכל היהודים יעמדו לחוד וכמובן שהפחד היה גדול, מי יודע מה הם עלולים עוד לעשות.

ריכזו את כל היהודים ואת יתר השבויים החזירו לבלוקים, עמדנו שם בשורה מספר שעות וציפינו לישועה, והנה הגיעו משאיות של הצלב האדום עם קרטונים שנשלחו מאמריקה, כל אחד מאיתנו קיבל שלושה קרטונים ואמרו לנו שזו צידה לדרך לכמה ימים, נאמר לנו כי אנו נוסעים לשוודיה בעיסקה של חילופי שבויים עם שבויים גרמניים. בקופסאות אלה היו כל מיני מטעמים יקרי ערך, שימורי בשר, גבינות, ביסקוויט ובעיקר שמחנו כשגילינו מטמון יקר ערך, שוקולדה וסיגריות. את השמחה שבקבלת החבילות האלה ובמה שהיה בהן אי אפשר לתאר לאנשים שבעים. כשגיליתי קופסת קוביות סוכר והחייתי את נפשי, נזכרתי בהיותי עדיין בבית הורי, על יד התלמוד תורה גרה משפחה בשם דויטש, היתה להם חנות קטנה, אשר מרוב ימים שקעה באדמה, היינו יורדים במדריגות להכנס אליה ובחנות נמכרו קוביות סוכר, קצת מלח וגם נפט להאיר בהם את חדרי הבית. הודות לחבילות אלה ובעיקר לסיגריות, החזקתי מעמד כמה חודשים, עד סוף המלחמה והשיחרור מן המחנה, כל יום מכרתי סיגריה אחת ותמורתה קיבלתי מנת לחם ולפעמים צלחת מרק.

הנסיעה לשוודיה

למחרת בבוקר קמנו ביתר חשק, הרגשתנו היתה טובה ביודענו שיש לנו מה לאכול ובמה להחיות את נפשנו הרעבה והצמאה, ובעיקר, התקווה הטובה שהפיחה בנו רוח חדשה, כי הנה נוסעים אנחנו לקראת החופש. כל הבוקר חיכינו בכליון עיניים לרגע הזה בו נזכה לראות את החופש מול עינינו, והנה מתקרבים אנו אל שער היציאה מן המחנה, מאות יהודים וביניהם אנחנו, קבוצת ילדים יחד, מביטים איש אל רעהו באושר ויוצאים החוצה ברגל, עד פסי הרכבת שהיו בסמוך למחנה, שם עמדה רכבת ארוכה עם קרונות משא מוכנה עבורנו. סחבנו את החבילות אשר קיבלנו אתמול במחנה כצידה לדרך, כל אחד שם חבילותיו בפינה אחרת בקרון ושמר עליהן כעל בבת עינו. לפתע ראינו שהשומרים של הגסטאפו עוזבים את הרכבת ומסתלקים מן המקום וחיילים יותר מבוגרים של הצבא הגרמני (הוור-מאכט) מגיעים במקומם, הם דיברו אלינו בנחת, והיה לנו רושם שחל שינוי גדול בהתנהגותם כלפינו. במיוחד הופתענו לטובה כשנתנו לנו להסתובב באופן חופשי סביב הרכבת, נשמנו אוויר צח וחופשי, והשחרור מפחד המוות הבריא אותנו מעט (אמנם לזמן קצר בלבד...). עברו שם אזרחים גרמנים, גברים זקנים שהיו רעבים לסיגריות ואנו מכרנו להם סיגריות תמורת לחם. כך עמדנו שם כל היום, בחוץ היה כבר קיץ והתחממנו, זרחה לנו שמש צדקה, שהביאה מרפא בכנפיה לגופנו ולנפשנו השבורים והרצוצים מן הצרות והתלאות שעברנו עד אז.

לפנות ערב נכנסנו לקרונות והרכבת החלה לזוז, את הדלת השאירו פתוחה כדי שיכנס אוויר צח והשומר הגרמני ישב לפני הדלת לשמור עלינו. יומיים היתה לנו הרגשה טובה, הרגשה של חופש, לאחר יומיים של נסיעה הודיע לנו השומר שאנו משנים את הכיוון, כי כבר אי אפשר לנסוע לשוודיה. יותר מאוחר נודע לנו שזה היה כבר סופה של גרמניה ושל הצורר הרשע היטלר ימח שמו, כל צבא גרמניה היה כבר אבוד והאמריקאים ביטלו את הסכם חילופי השבויים ודרשו מגרמניה כניעה ללא תנאי.

הנסיעה הזאת בתנאים אנושיים ורוח מרוממת, בהרגשת החופש המיוחל, עם האוכל שהיה פחות או יותר אנושי, נתנה לנו הרבה כוח בגוף ובנפש להמשיך ולהחזיק מעמד גם הלאה עד ליום המיוחד, יום **השיחרור**.

מחנה לודוויגסלוסט

המצב הזה לא ארך זמן רב, בסופה של הנסיעה הגענו בוקר אחד ליער גדול והרכבת נעצרה באמצעו, ירדנו מן הרכבת ועמדנו שם שעות רבות, הפחד החל לכרסם בליבנו, מי יודע מה הם עלולים לעשות לנו כאן ביער הזה, שוב פחדנו פחד מוות.

השומרים הגרמנים מהצבא עזבו אותנו, ואת מקומם תפסו חיילי אס-אס רשעים שקיבלו את פנינו בצעקות משונות, כדי להטיל פחד על כולנו. פחד גדול נפל עלינו, הנה אנחנו ביער מול אוייב האנושות שרובה בידו, ומי יודע מה יהיה עלינו. לאחר מספר שעות בהם עמדנו שם, הגיע הערב והתחלנו לצעוד, צעדנו במשך כל הלילה. למחרת בבוקר הגענו למקום ישוב ונשמנו לרווחה כי היער מאוד הפחיד אותנו. יצאנו מן הכפר ושוב נכנסנו ליער עבות, שם במעבה היער היה מחנה ריכוז קטן, שנקרא לודוויגסלוסט. מחנה זה עמד באמצע היער ובכל הסביבה לא גרו אזרחים, כך הסתירו הרשעים את מעשיהם הרעים והמושחתים מעיני משפחותיהם.

כשנכנסנו למחנה לודוויגסלוסט נפגשנו עם שבויים רוסיים רבים, שחיו בתנאים מאוד ירודים, ממש מפחיד היה לראות אנשים שהם שלדי עצמות ותלבושתם קרועה ובלויה, לעומתם היינו גיבורים, לנו עוד נשארו גם חלק מקופסאות השימורים שקיבלנו בראוונסברוק. כשראו השבויים את החבילות שלנו, רצו ממש להתנפל עלינו ולקחת הכל, אך אנו היינו יותר חזקים, הלכנו להתלונן למפקד, אבל גם הוא חמד לשלול מאתנו את הסיגריות ועשה זאת בערמה, לפתע ציווה על כולם לצאת ולעמוד בשורה ולהשאיר את החבילות על המיטות. היות ואנו ידענו את רשעות ליבם ואת מחשבתם הרעה לגזול מאתנו את האוכל שהיה כל כך חיוני לעתיד, קשרנו את הקצה התחתון של המכנסיים בחבל אל הרגליים והכנסנו הכל לתוך המכנסיים, כשיצאנו למיפקד והמפקד ראה אותנו עם המטען, נראה על פניו צחוק רשעי, "עוצו עצה ותופר..."

בלילה כשהלכנו לישון, חילקנו ביניינו את השמירה, כל שעתיים שמרו שני ילדים אחרים שלא יגנבו לנו את המזון. בכלל, הסתכלו עלינו כמו על עשירים, כי בעבור סיגריה אחת קיבלנו מנת לחם או צלחת מרק חם, ולעומתנו השבויים מכרו את לחמם בעבור סיגריות, הם סיפרו לנו שהם כבר שנתיים בשבי ומזה שנתיים לא ראו סיגריות. שמרנו על הרכוש היקר ובכל יום מכרנו סיגריה או חתיכת גבינה, בעיקר תמורת לחם. הודות לחבילות אלה שהגיעו מאמריקה החזקנו מעמד בתקופה

הקשה ביותר, התקופה האחרונה של המלחמה, עד לשיחרור המיוחל על-ידי הצבא האדיר של אמריקה החופשית.

אחרי כמה ימי שהייה במקום החדש, חילקו אותנו לכמה קבוצות עבודה, המפקד הכריז: אתם יוצאים לעבודה לקבור את המתים המונחים כאן בערימה, הצעיד אותנו עד למרכז המחנה ושם עמדנו מאובנים ממראה עינינו. היתה שם ערימה של מאות הרוגים, זרוקים אחד על השני, לא טרחו אפילו לקבור אותם. נתנו לנו עגלה עליה שמנו גופות והוצאנו אותם למגרש שליד המחנה, שם הנחנו אותם בקבר אחים, חפרנו בור ענקי ועמוק והשכבנו את הגופות אחת על השנייה, לאחר מכן שבנו להביא עגלה נוספת עם גופות ואז ראינו שהם שפכו סיד על הגופות הקודמות ואת הגופות שהבאנו הנחנו מעל הגופות האלה, כך מילאו את כל הקבר עם גופות, כיסינו את הגופות ברגבי עפר, ועד היום איננו יודעים איה מקום קבורתם.

משפט רשעים

בימים האחרונים שלפני השחרור וסוף המלחמה, הפחיתו הגרמנים את מנת האוכל במחנה. הסיבה היתה כפי ששמענו אחר כך שגם להם לא היה מספיק אוכל. מצבנו כלל לא הדאיג אותם, ולמזלנו נותר לנו המזון החיוני מן החבילות שקיבלנו בראוונסברוק, החיינו את נפשנו והתחזקנו קצת מכיוון שכבר היינו במצב של אפיסת כוחות, אולם לעומתנו, יתר יושבי המחנה, השבויים הרוסיים, האיטלקים והצרפתים רעבו מאוד, והנה תאור מעשה זוועתי ממחנה לודוויגסלוסט.

מרוב רעב חתך אחד השבויים הרוסים מגופת נפטר חתיכת בשר לאכול. השומרים של האס-אס ראו זאת והכריזו "אפעל" במחנה. כל תושבי המחנה עמדו בשורה, והנה מביאים את אחד השבויים בליווית שני שומרי אס-אס, המפקד הכריז שעומדים לערוך לשבוי הזה משפט והכל חייבים להיות נוכחים במשפט זה. הוא סיפר כי השבוי הזה חתך חתיכת בשר מגופת אדם נפטר, את מחצית הבשר שחתך אכל כדי להשביע את הרעב החזק שהציק לו, על חצי זה אנו סולחים לו, אבל את החצי השני מכר תמורת סיגריה, ועל כך מגיע לו משפט מוות בגין עבירה של מסחר בבשר אדם, על כן ריכזו את כל אנשי המחנה שיהיו כולם נוכחים ויראו את משפטו, קשרו לו את הידיים ותלו אותו לעיני כולם.

אם בעונש על מסחר בבשר אדם עסקינן ראיתי לנחוץ להעתיק מה שמובא בספר "אושוויץ" דף 139, בדבר מכירת 150 נשים חיות ממחנה אושוויץ לפירמא הידועה "BAYER" לצורך נסיונות שונות.

אחרי דין ודברים נקבע מחיר סופי 170 M.D, וכל הנשים מתו אחרי הנסיונות שנעשו בהם.

הם הם אשר דנו אסיר מזי רעב על מסחר בבשר אדם! דינם של רשעים!

היום האחרון במחנה לודוויגסלוסט

תקוותנו שנזכה לצאת מכאן בעודנו חיים ונוכל לספר לעולם החופשי את פשעי העם הארור והרשע הזה, היתה חזקה. בבוקר, יום לפני שהגיעו החיילים האמריקאים הראשונים, כבר שמענו את רעם התותחים מרחוק, התפללנו לה' הטוב שיתקרבו אלינו במהירות ובמפתיע, שלא תהא הזדמנות לגרמנים הארורים להרוג אותנו ברגע האחרון. לפני השיחרור המיוחל, אחרי שחילקו ארוחת בוקר, לחם וקפה שחור, בטרם הספקנו לשתות את הקפה, נכנס המפקד בדהרה על אופניים, ובעודו רוכב על האופניים צעק בקולות משונים, אפל! כולם החוצה! כולם עמדו בשורה ומיד ניתנה הפקודה להתקרב אל שער היציאה של המחנה ומשם לכיוון פסי הרכבת שהיתה בקרבת המחנה. בתוך היער, המתינה לנו רכבת עם קרונות משא, והפקודה היתה לעלות על הקרונות, אלה שמיהרו לעלות ראשונים על הקרונות וחשבו לתפוס מקום טוב באחת הפינות בקרון, התאכזבו קשות בסופו של דבר, כי האנשים שעדיין נשארו מחוץ לרכבת נזרקו למעלה מעל ראשם של אלה שכבר היו בקרונות, הם עשו זאת מחוסר מקום. היה דחוס מאוד וממש לא יכולנו לנשום, הרכבת החלה לזוז ממקומה והנוסעים נפלו אחד על השני בכל תזוזה של הרכבת, הצעקות והבכיות היו עד לב השמים.

לפתע נעצרה הרכבת וכך עמדנו כמה שעות. הקרונות היו פתוחים מלמעלה, ואלה מאתנו שעמדו למעלה לנשום אוויר ראו לפתע שהשומרים הסתלקו ואינם, אמיצים היינו, קפצנו למטה וראינו כי אין מפריע.

פרק שנים עשר

השחרור

חופש!

עדיין לא האמנו למראה עינינו, כולם ירדו לנשום אוויר צח וחופשי. כנראה שהשומרים שלנו נכנסו לעיר להחליף את מדיהם בבגדים אזרחיים ולהתערב בין האזרחים ואותנו השאירו ברכבת, שכן כל פסי הרכבת כבר היו כבושים בידי הצבא האמריקאי שהיה בקרבת מקום. חזרנו ונכנסנו למחנה ושם שמענו שהפציצו את פסי הרכבת כדי שהגרמנים לא יוכלו לנוע. נשארנו במחנה בלי שומרים, אבל אף אחד לא עזב את המחנה, כי הפחד שקנן בנו כל העת לא עבר, חשבנו שאם האמריקאים יתקרבו עדיף שנפגוש בהם כאן, כי בחוץ גדולה הסכנה שמא יתפסונו הגרמנים.

יום השיחרור

נשארנו בבלוקים וחיכינו שיכריזו אפל, גם אפל לא היה, חיכינו שיביאו לנו אוכל, אבל גם אוכל לא הביאו, יצאנו לחצר ולא ראינו לא שומרים ולא חיילי אס-אס. בשעות הצהריים שמענו יריות מקרוב, מכוניות רבות וטנקים הרעישו סביב המחנה, ההרגשה היתה שהנה ישועתנו קרובה, הנה הגיע היום הגדול, יום השיחרור, עמדנו בחוץ ועינינו הביטו לשמים.

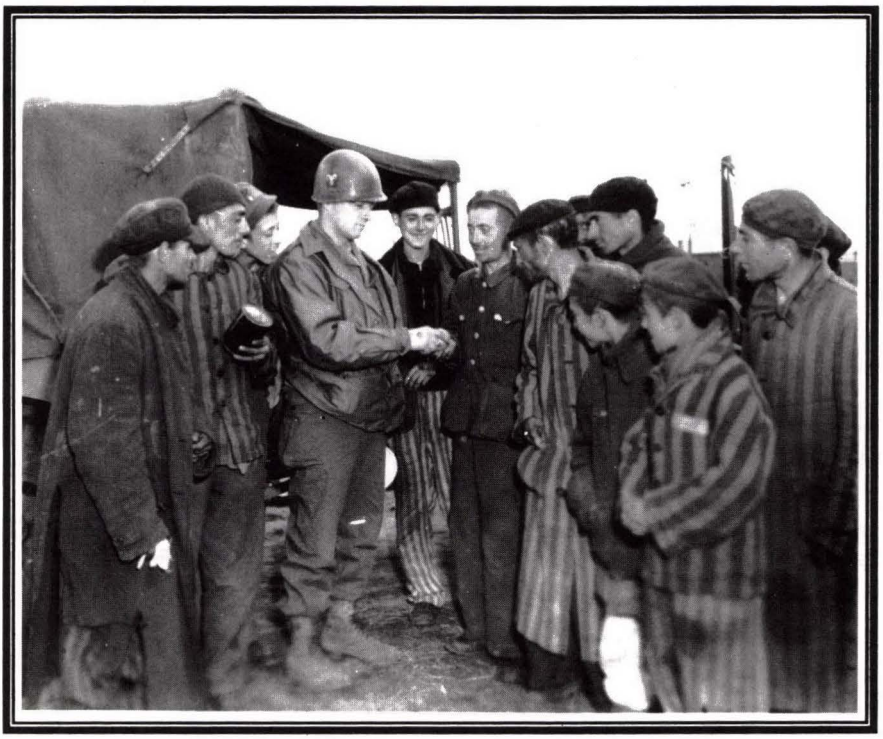
הג׳יפ האמריקאי הראשון

שמענו טרטור מכוניות המתקרבות לכיוון המחנה, והנה נכנס בדהרה ג׳יפ עם חיילים אמריקאים ועצר על ידינו. לא ידענו איך לקבל את פניהם, דמעות חנקו את גרוננו, הם התקרבו אלינו וזיהו את עצמם, ״גם אנחנו יהודים, אנחנו קציני רפואה בצבא ארצות הברית״. אחריהם הגיעו ג׳יפים מלאים אוכל ותרופות, מוכנים לעזרה. לעולם לא אשכח את טובתם ואת ליבם הרך והטוב של הרופאים מאחינו בני ישראל, בצבא האמריקאי, איך טיפלו בנו. כולנו חולים ושלדי אדם, רחצו אותנו, הכניסו אותנו לבתי חולים צבאיים ואזרחיים, והחיו את נפשנו העייפה במלה טובה ובניחומים.

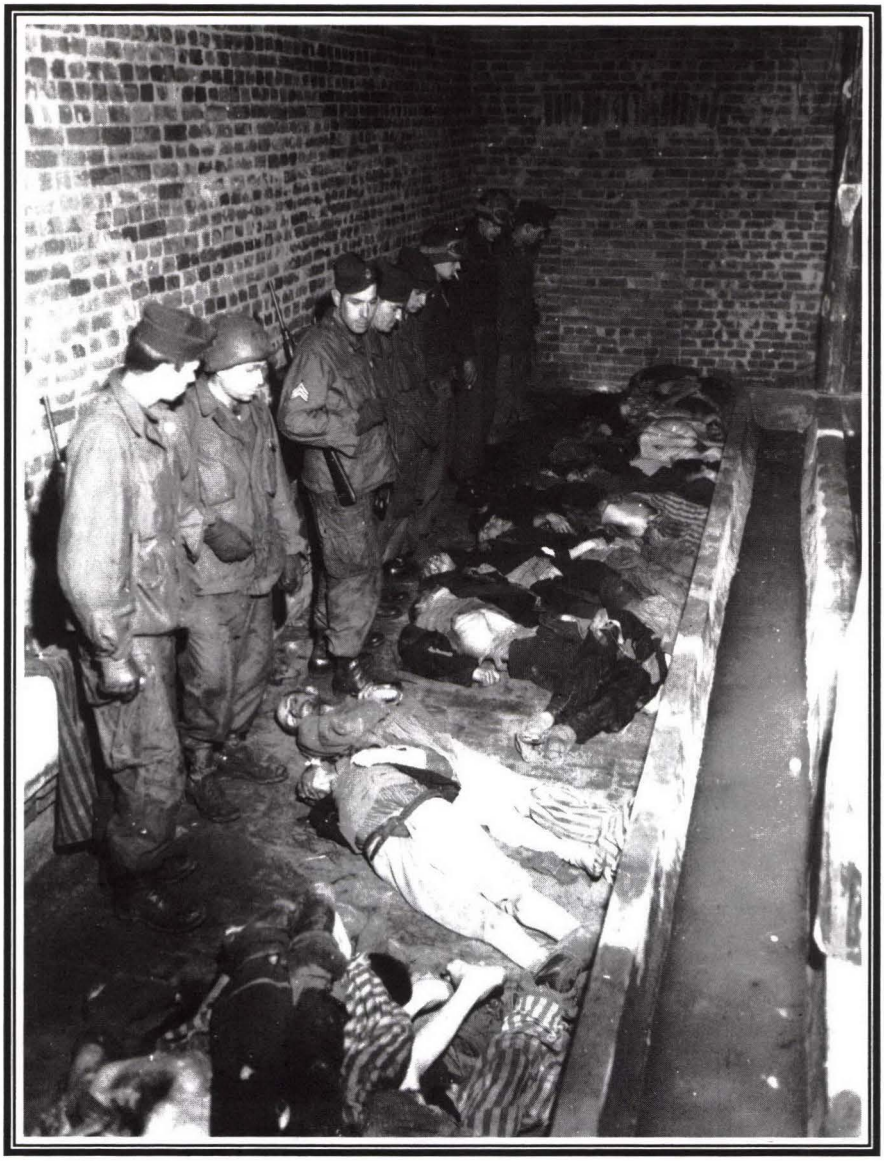
חיש מהר ירדו מן הג׳יפים והחלו לסייר במחנה, אחריהם הגיעו כמה מכוניות משא של צבא ארצות הברית, סניטארים ורופאים. כשהגיעו לערימות הגופות של

הנפטרים שלא הספקנו לקבור אותם, נשארו עומדים בדממה ואחד אמר לחבירו, "תראה את זה", הם צילמו הרבה תמונות מכל מה שראו במחנה ויותר מאוחר נתנו גם לנו מן התמונות הזוועתיות הללו, החזקתי אותן אצלי עד שהגעתי לחופי ארצנו הקדושה בעלייה ב' בזמן המאנדט הבריטי, אז לקחו אותן החיילים האנגלים ממני. בין הרופאים הצבאיים היו גם יהודים וכשראו אותנו ילדים צעירים הושיבו אותנו בג'יפ ונתנו לנו הוראות איך להתנהג כדי להישמר מפני מחלות ומטיפוס ושילשול, הזהירו אותנו שלא לאכול שימורי בשר וכל דבר שומני כי זה יכול להזיק לנו לפי שהקיבה שלנו כבר איננה רגילה בכגון זה, אין לנו אלא לבוא למטבח הצבאי ולבקש דייסה ומרק טרי וחם, היה זה מזלנו, שהרי כידוע נפלו אנשים רבים חלל רח"ל לאחר השיחרור, כתוצאה מאכילה מופרזת ובלתי מבוקרת, ונפטרו מהרעלת קיבה, גם מחלת הטיפוס הפילה חללים רבים.

היינו כולנו שלדי אדם, משקלי בעת השחרור היה עשרים וחמישה ק"ג, כמעט שליש ממשקלו של אדם רגיל.

ביום השחרור מידי חיילים אמריקאים

חיילים אמריקאים ביום השחרור מתבוננים בחורבן

שמחת יום השחרור

הסופר המוכשר ביותר אינו מסוגל לספר, לתאר ולצייר, לבן אדם מן היישוב את משמעותו של יום השיחרור. נצייר לעצמנו, מכניסים אדם לגוב אריות רעבים

וצמאים, האריה מניח את טלפיו וציפורניו החדות על גוף האדם במפתיע, וזה אין בידו להתגונן ואין לו אל מי לצעוק שיושיעו, כך היינו אנו בידי חיית הטרף הנאצית, עד היום אני מרים גבה כשאני שומע אנשים שואלים למה לא התנגדנו.

לתאר את יום השיחרור, את השמחה ואת ההתרגשות שהצלחנו להשאר בחיים בעזהשי"ת, אי אפשר.

כשאני כותב עתה את הדברים חושבני כי היתה זאת הנקמה הגדולה ביותר ברשעים האלה, הנה ארורים שכמותכם, נשארנו בחיים, אתם ביקשתם להשמיד להרוג ולאבד את כל העם היהודי ולהשתלט על העולם כולו, רציתם לרשת את שם העם הנבחר, "ריינע ראסע", אך את זאת לא הצלחתם ולא עלתה בידכם, נצח ישראל לא ישקר והעם היהודי, בחיר האומות, חי וקיים, הולך וגדל לשם ולתפארת.

פרק שלושה עשר

יוצאים לדרך

היציאה מן המחנה

יצאנו מן המחנה וחיפשנו מקום מנוחה, כדי לאגור בו כוחות חדשים, על יד המטבח הצבאי של האמריקאים מצאנו בית גדול. למטה, בקומה הראשונה היה המחסן של המטבח, ובקומה השנייה היה אולם גדול ריק ובו התארגנו לשנת הלילה. נכנסנו למחסן הצבאי וביקשנו שמיכות וקבלנו שמיכות צבאיות נקיות וחמות. במשך היום הגיעו לשם הרבה שבויים, צרפתים, איטלקים ואפילו רומנים. היינו כמה ילדים יחד, התרכזנו בפינה אחת ונדברנו בינינו להישאר יחד ולא להיפרד בכל הדרך עד בואנו הביתה להנות מן החופש, עדיין לא השתחררנו מן הפחד של הרשעים ימ״ש.

במטבח הצבאי ששכן בקרבת הבנין, בישלו לנו מדי יום דייסת סולת ומרק טרי וחם, לאט לאט נרגעה הקיבה והגענו לכוחות חדשים, אחרי כמה שבועות החלנו להרגיש שאנו כבר בכושר ובכוחנו ליסוע מכאן, המטרה היתה להתקרב לעיר גדולה בתקווה שנמצא שם איזה אירגון יהודי שיקבל את פנינו ויכוון אותנו בדרך אשר נלך בה הביתה.

היינו קבוצה בת ארבעה ילדים שלושה ילדים מהונגריה והרביעי מפולניה מגיטו לודז׳ ושמו יוסלה שולץ. התיישבנו לעשות הכנות לקראת הדרך הביתה והחלטנו לבחור את כיוון ברלין. החלטנו לנסוע יחד וחיפשנו הזדמנות להגיע למטרה שלנו, רצוננו היה עז ואין דבר העומד בפני הרצון.

לאחר חיפושים רבים הגעתי אל מחוץ לעיר שם מצאתי משק גדול של איכר עשיר מאוד, ככל הנראה היה נאצי וברח מביתו מפחד העונש על מעשיו הרעים, את הכל השאיר הפקר. חיש מהר לקחתי את חברי ועברנו למקום החדש, היה זה ממש בית הבראה. עופות רבים הסתובבו בחצר, גם אורווה עם סוסים היתה ועגלת טיול לארבעה איש, ממש מתנה מן השמים. ליד האורווה היה אוכל בשפע לסוסים ועל יד המטבח היה מחסן קטן ובו שק שלם של סוכר, מצרך יקר המציאות בזמן המלחמה. חדרי השינה היו נקיים ומסודרים ובארונות היו בגדים נקיים. התרחצנו, לבשנו בגדים נקיים והלכנו לישון במקום החדש.

בבוקר יצאנו לסייר במשק, חברי מעולם לא ראו משק, הכרתי על פניהם כי הם מפחדים ממש לגשת לאורוות הסוסים, אך אני לא פחדתי שכן בבית הורי היתה לנו פרה חולבת וכל יום היינו חולבים את הפרה ושותים חלב טרי, גם גינת ירק גדולה היתה לנו בבית ומשרת גוי זקן שהיה מנקה את החצר הגדולה. ביקשתי מחברי שיבואו לעזור לי, כי אני רוצה לסדר את הכרכרה ולרתום אליה את שני הסוסים כדי שנלך לסייר בסביבה, אך הילדים לא האמינו לי שאני מסוגל לכך, והחלו לצחוק עלי. ספרתי להם שאני זוכר כיצד שכנינו הגויים עשו זאת וביקשתי מהם רק דבר אחד, שכל אחד יעזור כמידת האפשר, ואכן, לאחר מחצית השעה הסתדרתי בעזרתם. התיישבנו על העגלה כדי לנסות את תוכניתי אשר רקמתי עוד אתמול בלילה, ולפיה נגיע עם הכרכרה ושני הסוסים האלה עד עיר הבירה החרבה **ברלין.** התיישבנו בכרכרה, אני עם המושכות ביד והסוסים נשמעים לי, נוסעים אנחנו בנחת בשבילים הצרים אשר בין השדות המוריקים, ועצי הפרי המלבלבים אשר בצילם התיישבנו לאכול ארוחת צהריים. לפני נסיעתנו הכנו לעצמינו צידה לדרך וכך נסענו לכיוון ברלין. היינו עדיין צעירים מאוד, אבל התלאות והצרות עשו את שלהם והפכנו למבוגרים, למדנו לטכס עצות ולקבל החלטות. ציפינו שמישהו יתעניין בילדים כמונו, יתומים בלי אב ואם, מישהו שידאג לעתידנו ויהיה לנו לעזר ולאחיסמך, אבל התאכזבנו. בכל הדרך, משך מספר שבועות נסיעה לא פגשנו שום אירגון יהודי, לא מאנגליה וארצות אירופה, לא מאמריקה ולא מקנדה ומאוסטרליה, שיבוא לקדם פני שרידים מוצלים מאש ולשאול לשלומם, לתת להם הרגשה שמישהו דואג להם. גם על הגלולה המרה הזאת התגברנו בעזרת האל המושיע לנו בעת צרה, "אבי יתומים ודיין אלמנות".

ובכן, התיישבנו בעגלה לאחר שהצטיידנו בכל מיני מאכלים, כולל שק הסוכר שהיה באותו זמן מצרך יקר המציאות והחלנו בנסיעה. כאשר הגענו לכביש המוביל לכיוון ברלין ראינו מחזה אשר הזכיר לנו את הורינו היקרים הי"ד כאשר עזבו את בתיהם ואת כל אשר להם. כל הדרך היתה מלאה במשפחות גרמניות שלמות, עגלות קטנות מלאות כלי מיטה וילדים יושבים ובוכים, נזכרנו באלפי משפחות יהודיות שהצוררים הרשעים גירשו אותן מבתיהן, תוך רבע שעה הם היו מוכרחים לעזוב את כל רכושם שהיה להפקר ולביזה לשכנים הגויים, והנה התמונה חוזרת עתה לנגד עינינו, עכשיו נוטשים הם את בתיהם מפחד שמא ננקום בהם על מעשיהם הרעים שעוללו לנו. פגשנו גם קבוצות שלמות של חיילים גרמנים שבויים, צועדים על הכביש בליווי חיילים רוסים. המחזה לבדו, לראות את כל זה, היה בו משום נקמה מתוקה, אחד צעד בלי כובע, אחר היה נעול בנעל אחת בלבד, גם קצינים היו ביניהם.

השומרים הרוסים אמרו לנו כי מצאו ביער גדוד שלם שעדיין לא ידע כי המלחמה כבר נגמרה, הם יוסעו עוד באותו יום לערבות סיביר, שם יתנו להם להרגיש מה זה להתחיל במלחמה עם הדוב הרוסי. להתחלת המלחמה היה להם תאריך מדוייק, "אבל את תאריך סיום המלחמה יידעו רק אלה שיזכו לשוב מהקור הנורא של סיביר".

נסענו ארבעה ילדים בכרכרה רתומה לשני סוסים, מלאה אוכל וכל טוב וכל הרשעים כולם משני צידי הכביש הסתכלו בתימהון על המחזה אשר לפניהם, ילדים צעירים נוסעים לבד בלי הורים, בדרך מלאה פליטים לאלפים וחיילים גרמנים שבויים אשר רק לפני כמה ימים היו הרשעים הכי גרועים, שכמותם לא ראה העולם עד היום, הנה הם נסים בבהלה ונופלים לידי הרוסים, שהם היחידים היודעים לנקום בהם כדבעי ולהטעימם את טעם המוות. לפנות ערב נעצרה לפנינו מכונית של המשטרה הצבאית הרוסית, הם שאלו לאן אנו נוסעים ומה אנו עושים בכביש ההומה צבא רוסי ובקשו לקחת מאתנו את הכרכרה עם הסוסים יחד עם כל האוכל, אנו לא ידענו מה לעשות, כי לא יכולנו לדבר אתם רוסית, וביקשנו שיביאו אותנו למיפקדה שלהם. הם לא היו מודעים עדיין לבעיה זו של פליטים יהודים ואנו היינו שרויים במבוכה מחוסר שפה משותפת. עמדנו בחוץ על יד המיפקדה, ולאחר כמה שעות הגיע הקצין הראשי, הוא הזמין אותנו להכנס למשרד, למזלנו היה זה קצין יהודי רוסי שדיבר יידיש עסיסית. הסברנו לו שאנו יהודים שהשתחררנו מן המחנות, נותרנו יתומים וכל רצוננו לנסוע הביתה ולראות מי מבני המשפחה נשאר בחיים, אחים או אחיות. אחד עשר ילדים היינו בבית, ניסע הביתה ונראה מי מהם זכה להינצל. הקצין הזה, היהודי, נכנס למיפקדה והסביר לחיילים הרוסים הכל אודותינו, יצא אלינו ונתן לנו רשות להמשיך הלאה בדרכנו, כך ניצלנו מידיהם, ידי עשו, בעזרת השם יתברך.

לאחר כמה שעות נסיעה הגענו לפנות ערב למחסום שבו עמדו חיילים ומשטרה צבאית של צבא ארצות הברית, הם נתנו לנו לעבור את המחסום בלי בעיות. שם נודע לנו שאת גרמניה חילקו לפי איזורים, חלק אחד היה האיזור הרוסי משם באנו אנחנו, חלק אחד אמריקאי לשם הגענו עכשיו, חלק אחר תפסו האנגלים וחלק תפסו הצרפתים, ארבע המעצמות שהעמידו את רוצחינו הנאצים למשפט, "משפט נירנברג" קראו לו.

לאמריקאים כבר היה מושג על המחנות ועל הפליטים היהודים ניצולי מחנות ההשמדה, הם קידמו אותנו בחמימות, בעזרה ובמלה טובה, הדריכו אותנו איך

להתקדם בדרך, להגיע לפרשת דרכים ומשם עד לברלין, שם היה קיים משרד מאורגן של הצלב האדום ורישום של פליטים החוזרים מן המחנות.

עולם חסד יבנה

הרבה דברים מעניינים אירעו לנו בדרך הארוכה הזאת עד ברלין, נסענו יחד, ארבעה ילדים צעירים, בהרגשה שנהיה יחד באהבה ואחווה, שלום ורעות, כסף לא נחשב לכלום ובביזה לא שלחנו את ידינו, שום מעשה יצרי לא שלט בנו, כל שעה נוספת שראינו שמיים כחולים ושמש זורחת מעל ראשנו ואנו חופשיים מהצוררים הרשעים האלה אשר מצצו את דמנו, נתנה לנו כוחות חדשים להמשיך, לנסוע ולהתקדם למטרה הנכספת, להגיע הביתה בתקווה טובה שנמצא מישהו מבני המשפחה שנשאר בחיים.

במשך הנסיעה הגענו לכפר קטן, שדרה קטנה של עצים משני צידי הכביש וחנויות קטנות ובמרכזן בנק פתוח לרווחה, האור בבנק דלק. נכנסנו לבנק ולא ראינו לא פקידים ולא מנהל, על השולחן היה פנקס פתוח וגם הכספת פתוחה לרווחה, מלאה שטרות מכל מיני סוגים, מארקים, לירות אנגליות ואחרים. כידוע, זייפו "הגרמנים הג'נטלמנים" לירות שטרלינג בזמן המלחמה, כדי לרושש את ממלכת אנגליה. גם דולרים היו שם, מסודרים יפה בשורה, כנראה שהצבא הפולש האמריקני הפתיע אותם באמצע עבודתם ומרוב בהלה השאירו הכל על השולחן ונסו משם בבהלה, אולי היה זה שלל היהודים אשר גזלו וחמסו. הם נהנו מחייהם בכסף שלנו ואנו רעבנו ללחם וצמאנו למים ונפשנו שבורה ורצוצה מכל התלאות אשר מצאונו. הוצאנו את כל הפנקסים, גם את הכספת רוקנו מהכספים השונים ואת הכל ערמנו על הכביש בערימה גדולה, עשינו מדורה גדולה ורקדנו סביב הכספים שנשרפו בלהבות האש, חשבון פשוט של ילדים תמימים ומחשבה טהורה של ילדים מוצלים מאש: לכסף לא יהיה כבר ערך לעולם, ועולם חסד יבנה.

גם השמים האירו לנו פנים כל עת הנסיעה בדרך. על התפילה "המאיר לארץ ולדרים עליה ברחמים", אומר בעל ה"כלי יקר", כי כל המצוות שאדם עושה כל ימי חייו אינן שוות ליום אחד אשר השמש זורחת על פני הארץ ולדרים עליה ברחמים. גשם לא ניתך ארצה ושמש ליטפה וחיממה את גופנו הצמוק ואת נפשנו העייפה מרובת התלאות, גם על זה נתנו שבח והודיה לבורא שמים וארץ. לפנות ערב הגענו לקצה עיר קטנה, היינו תשושים מן הנסיעה של כל היום וחיפשנו מקום למנוחה ולינת לילה ואוכל חם וטרי. כך עשינו במשך כל נסיעתנו, כל היום נסענו, לפנות ערב

עת הגענו לאיזו עיר חיפשנו מקום מתאים למנוחת לילה באחד הבתים. בדרך כלל היו הבתים סגורים ויושבי הבית רעדו ופחדו מכל אדם זר אשר דפק בדלת. נכנסנו לבית הראשון בקצה הכפר, סבתא זקנה פתחה את הדלת בהיסוס ושאלה מי אנחנו ומה רצוננו, אמרנו לה שתיתן לנו להיכנס, כשנכנסנו מצאנו את בתה ונכדיה, הגברים לא היו בבית, הם ברחו מפחד, או שהיו במלחמה, או אולי היו שבויי מלחמה, בכל אופן לא נפגשנו בגברים צעירים. כשראו תושבי הבית לפניהם ילדים בדרך, נוסעים עם כרכרה ושני סוסים, שאלו מי אנו והסברנו להם שניצולי המחנות אנו, יהודים, בדרך לביתם, בקשנו ללון כאן, לאכול משהו חם, להתרחץ וללבוש בגדים נקיים ולמחרת להמשיך לנסוע.

אמרתי לסבתא שיתרכזו כולם בחדר אחד ושיסדרו מיטות נקיות בעבורנו, התרחצנו ולאחר מכן נגשתי לארון הבגדים, הוצאתי לבנים נקיים ואת הלבנים שלי השארתי שם, לא הייתי מעוניין בשום חפץ חוץ ממה שלבשתי, לא אגרתי שום בגדים ולשום דבר לא יחסתי חשיבות, רק העתיד הוורוד שראיתי נגד עיני היה כל מאווי ותקוותי, מאוד קיוויתי למצוא בחיים את אחי ואחיותי הקרובים ללִיבי, "את אחי אני מבקש". בעלי הבית מאוד התפלאו לראות את התנהגותנו העצמאית. נגשנו למטבח ובישלנו אוכל טרי, הוצאנו כלים יפים המרחיבים דעתנו ואכלנו, שבענו וברכנו את ה' הטוב, על גאולתנו ועל פדות נפשנו.

בבוקר קמנו, אכלנו ארוחת בוקר, לקחנו משהו צידה לדרך והמשכנו לנסוע הלאה, כך היה זה יום יום, ביום נסענו ובערב כשהגענו לבית הראשון אכלנו והלכנו לישון, לאגור כוחות חדשים ליום המחרת. ביום השני אחרי הצהריים הגענו ליד בית גדול עם מדריגות רחבות לפני הכניסה ושטיח אדום פרוס לכבוד האורחים הנכבדים כביכול, הבית היה נראה כמו טירה והיתה שם כנראה חגיגה גדולה של קצינים גבוהים. נכנסנו לראות מה מתרחש בפנים, ראינו שולחנות רחבים, ארוכים, מוכנים לחגיגה גדולה, משקאות חריפים, כוסות מלאות וחצי ריקות, על הרצפה התגוללו בקבוקים מלאים וריקים של בירה, יין וליקרים וכוסות שבורים. כל האולם היה נראה כמו מערת שיכורים, כנראה שאיחרו לערוך מסיבה, לרגל המפלה הגדולה שנחלו, לפי המראה הכללי של האולם היה נראה שהפתיעו אותם באמצע השכרות והם התפזרו לכל הרוחות והשאירו הכל מפוזר על הרצפה.

עם שפל ונבזה

לאחר שעתיים של נסיעה פגשנו אותם מסתובבים שיכורים על יד יער גדול, קציניים גבוהים וחיילי אס-אס, מקללים את הפיהרר הארור שהמיט עליהם אסון נורא זה, הם הורידו את מעיליהם כדי שלא יכירו בהם את אותות ודרגות האס-אס. מכונות וג׳יפים של הצבא האמריקאי רדפו אחריהם והשיגום ביער בהיותם שיכורים ולקחו אותם בשבי, עוד בהיותם הולכים בשורה תחת ליווי משטרה צבאית צעקו בקולות משונים, איפה הם הנצחונות שהבטיח לנו היטלר ימ״ש? קללות גסות ליוו את התהלוכה בה ראינו נקמה גדולה בשונאי ישראל אלה.

אנו ביקשנו ליווי של חיילים אמריקאיים, כי פחדנו שניתקל בדרך בקציניים השיכורים האלה, היינו בטוחים שהם מסוגלים עדיין לכל מיני רציחות באכזבתם הגדולה ממנהיגם הסאדיסט, אשר רימה אותם עד היום האחרון בשקרים גסים של נצחונות שווא. לבסוף הגיעה גם אליהם השמועה שהסאדיסט הארור הזה שם קץ לחייו בבונקר שלו בברלין, מפחד שיעמידו אותו לדין לפני בית משפט בינלאומי בתור פושע. רוצח של מיליוני אנשים נשים וטף שיחד עם עוזריו בני העם הגרמני המיט שואה על העם היהודי ועל כל העולם.

על התופעה הנ״ל ראיתי ב״כלי יקר״ פר׳ בלק, פרק כ״ב, ד״ה ויעלהו במות בעל וגו׳, וזה לשונו: ״כי האומות כשהצרה בא עליהם, הוא מקלל במלכו ובאלוהיו, אבל ישראל אינן כן, אלא אפילו אם הקב״ה בא עליהם בחוזק ותוקף כהוראת שם אל, מכל מקום לא קבה ואינו מקלל, אלא מברך גם על הרעה, לפיכך גם הקב״ה לא יקב אותם אפילו בשעת קלקלתם״, עכלה״ק.

כאמור פגשנו בדרך את חיילי צבא ארה״ב שנסעו באותו כיוון ובקשנו שילוו אותנו והם אכן ליוו אותנו עד לכפר סמוך, והעמידו את הג׳יפ שלהם על יד הבית הראשון. בחצר הבית הסתובבו תרנגולות ואחד החיילים שלף את אקדחו, ירה בשתי תרנגולות ואמר לנו, ״אתם בטח לא אכלתם עדיין מרק בשר-תרנגולות מאז עזבתם בית הוריכם, הנה קחו אותן ובעלת הבית תבשל לכם אוכל טרי לחזק את גופכם הצנום״, כי אז היינו עדיין ירודים מאוד במשקל גופנו.

לפני שנפרדנו הביטו החיילים עוד פעם על הכרכרה ועל ארבעתנו והביעו את התפעלותם על עוז רוחנו, ילדים צעירים הנוסעים בדרך בלי פחד. כמובן שלא נפרדנו מהם מבלי להביע תודתנו על הליווי הנעים שלהם.

יושבי הבית הכפרי ששמעו את היריות נבהלו מאוד ולא העזו לצאת מן הבית, הם רק הציצו מן החלונות והאזינו לשיחה הידידותית שלנו עם החיילים. נכנסנו לבית וביקשנו שיכינו לנו ארוחת ערב, כי אנחנו כל היום בדרך ולא אכלנו כמעט כלום, ביקשנו גם שיכינו את חדרי השינה ויחליפו מצעים. הם סידרו את חדרי השינה וגם אמבטיה חמה הכינו לנו, התרחצנו והוצאנו לבנים נקיים מארון הבגדים, את הבגדים שלנו השארנו שם. מרוב פחד הם עברו לישון אצל שכניהם. הלכנו לישון כי היינו עייפים מטורח הדרך ואת הסוסים הכנסנו לפני כן לאורווה שהיתה בחצר האחורית, כדי שיאגרו כוח לנסיעה שלמחרת היום, מכיון שאף פעם לא נשארנו באותו מקום יותר מיום אחד.

למחרת בבוקר, לקחנו מעט ירקות טריים שמצאנו בבית האיכרים והמשכנו בדרכנו, כשכבר התרחקנו עם הכרכרה והבטנו לאחור, ראינו אותם חוזרים לביתם הפתוח לרווחה.

כשהגענו לכביש הראשי פגשנו בשני צידי הכביש שבויי מלחמה צרפתים, איטלקים ורומנים, גם הם רצו לשוב לארץ מגוריהם, וחיכו להזדמנות שתעבור איזו מכונית צבאית ותיקח אותם כברת דרך. כשעברנו לידם התמרמרו באזנינו על כך שאף מכונית איננה נעצרת לקחתם, מזה כמה ימים הם עומדים בצד הכביש ואינם יכולים לזוז מכאן, אין להם אוכל והם רעבים ללחם, זרקנו להם משהו לאכול, פרוסת לחם וקצת ירקות שהיו לנו מן הצידה שלקחנו עמנו לדרך, המשכנו הלאה ואותם ראינו ממשיכים דרכם ברגל כשהם יחפים או שנעליהם קרועות. אנו נעלנו נעליים שקיבלנו במחסן הבגדים של צבא ארצות הברית.

שוב ראינו חסדי ה׳ ושמחנו שהבורא חנן אותנו בדעת לקחת את הכרכרה והסוסים ולהתנהל במתינות בכל הדרך הארוכה, בחברותא של ארבעה ילדים תמימים וישרים, ניצולי המחנות וה׳ היה שומרנו ומצילנו.

במשך נסיעתנו פגשנו בפליטים יהודים שנדדו בכבישים, רעבים ותשושים, הם סיפרו לנו שהם באים ממחנה שבו ריכזו האמריקאים אלפי יהודים ופליטים מכל מיני מקומות וחיכו לרכבת שתסיעם משם, אך הרכבות היו מלאות, אנשים נאחזו אפילו על הגגות ועל המדריגות ונסעו, כשעיקר מטרתם להגיע הביתה ולראות מי מבני המשפחה נשאר לפליטה מהחורבן הנורא והאיום הזה. והנה אנו מתקרבים לפרברי עיר הבירה ברלין, נוסעים על הכביש המלא פליטים, אזרחים גרמנים, תושבי עיר הבירה ההרוסה מהפצצות של חודשים, ממש חרשו והרסו אותה עד

היסוד, כמעט לא נשאר בה בית אחד שלם, היכו בהם מכות אכזריות ונקמו את נקמתנו ברשעים האלה, אשר הביאו הרס על כל ארצות אירופה ותושביה השקטים.

הנה עוזבים התושבים את עירם החריבה, ילדים, נשים וזקנים. הצעירים אינם כאן, אין רואים אותם בשום מקום, מקומם בחזית, להרוג ולאבד אומות ומדינות שלמות אשר אפילו להתנגד לא היה ביכולתם, את כולם הכניס אותו רשע במלחמת עולם איומה ונוראה ועתה נודדים אזרחיו הנבחרים אשר האמינו להבטחות הסאדיסט הזה, נוסעים הם בדרך עם מטלטליהם וכלי בישול ועוזבים את העיר ההרוסה ומחוסרת אוכל ומי שתיה, הכל נהרס בהפצצות הכבדות של מטוסי ארצות הברית. החורבן הוא גדול, אבל הפעם החורבן הוא שלהם.

כך בדיוק גירשו אותנו, את אבותינו, אימותינו ומשפחתנו, הוצאנו מבתינו בעירום ובחוסר כל. כמה מר היה גורלנו עת השארנו את ביתנו פתוח לרווחה לשודדים ורוצחים, הלכנו עם מעט אוכל, משפחות משפחות, ילדים ותינוקות בחיק אימותיהם. אינני מסוגל לתאר את המחזה הנורא הזה והפעם חזרה התמונה הזאת לנגד עיני וחשך עלי עולמי בזכרי את צערם של הורי הי"ד.

עתה נודדים הם לכפרים הסמוכים לעיר כדי למצוא אוכל ומקום מפלט, כי עיר הבירה הרוסה. בדרך נדודיהם, כשראו בדל סיגריה על הארץ, לא התירה להם גאוותם הארורה להתכופף ולהרים אותה, אלא שתאוות העישון היתה חזקה ולא נתנה להם מנוח, לכן התקינו לעצמם מקל שבקצהו מחט וכך הרימו את הסיגריות מן הרצפה, אנו זרקנו איפוא בדלי סיגריות והם אספו אותן. גם זו נקמתו של ילד, נקמה מאוד עדינה. על פניהם היתה ניכרת האכזבה הגדולה ממנהיגם, הצורר הזה אשר לא נכנע עד שהחריבו את כל ארצו עד היסוד, ממש כמו פרעה בשעתו. עברנו עליהם מהר בדהרה וגם הסוסים דהרו ונסו מפניהם, "אסור להסתכל בפני אדם רשע", תבוא כל רעתם לפניך ועולל למו כאשר עוללת לנו.

בהמשך נסיעתנו פגשנו בשיירה ארוכה של מכוניות משא עם חיילים אמריקאים, חיל הכיבוש, נפנפנו להם בידינו בידידות ובשמחה, הוקרה למשחררי עמים מעול השיעבוד של הצורר הרשע, חשנו כלפיהם רגש מיוחד, הרי הם היו מי ששיחררו אותנו ממחנות ההשמדה. גם הם החזירו לנו במאור פנים ובהתפעלות מילדים צעירים משוחררי המחנות, שרידים מחנק ושריפה ורעב, אשר נשארו בחיים, והם נוסעים בכרכרה רתומה לשני סוסים על כביש סואן מלא גייסות שונים. ממכוניותיהם זרקו לנו שוקולד וחפיסות שלמות של סיגריות אמריקניות, להנעים

לנו את חיינו המרים. היה זה נכס יקר מאוד בתקופה זו שלאחרי המלחמה שבה לכסף לא היה שום ערך. במשך נסיעתנו החלפנו את הסיגרות ותמורתן קיבלנו כל מיני מאכלים וירקות להחיות בהם את נפשנו. שעות רבות עמדנו בכביש כי הדרך היתה סגורה לצורך העברת חיל הכיבוש. עמדנו כך עד הערב ונשארנו ללון בעגלתנו על הכביש. כל הזמן עברו שם מכוניות שיטור של המשטרה הצבאית, ורק למחרת בצהריים נפתח הכביש לאזרחים, או אז המשכנו את דרכנו לכיוון ברלין. גם אנשי המשטרה הצבאית היו מאוד ידידותיים כלפינו, הם הסבירו לנו בדיוק איך להמשיך לנסוע ומהי הדרך הקצרה ביותר, הם גם הזהירו אותנו לנסוע לאט כי הכביש מלא גייסות ואזרחים רבים נוהרים מן העיר החרבה. הם סיפרו לנו כי במרכזה של ברלין ישנו משרד של הצלב האדום, שלושה בנינים גדולים, בנויים מאבנים אדומות, ועליהם מצוייר צלב אדום, לשם עלינו להגיע ועד שם אין שום אירגון לפליטים מהמחנות.

עד היום הזה אינני מבין כיצד התגברנו על כל הקשיים האלה, בגיל כל כך צעיר שבו היינו אז. לא פגשנו בדרכנו אף יהודי מבוגר אחד לשאול ממנו עצה והדרכה, ארבעתנו בלבד המשכנו בלי פחד, כשרצון חזק להתקיים ולהגיע למקום מנוחה מפעם בנו. גלים גלים עברו עלינו, לנוכח כל גל וגל כופפנו ראשינו והוא עבר עלינו, והקדוש ברוך הוא הצילנו מידם, ידי עשו הרשע.

כאמור היה לנו שק שלם של סוכר אשר מצאנו בתחילת הדרך ותמורת כוס סוכר קיבלנו כל מיני מאכלים וירקות. עשינו עסקים עם האזרחים אשר עברו בדרך שמכרו כל מה שרק היה ברשותם, בפרט עבור סיגריות.

לפנות ערב נפגשנו בדרכנו במשפחה גדולה שלפי תלבושתם נראה היה שהם משפחה עשירה מאוד. הם נשאו עמם מזוודות שלמות על עגלות קטנות. היה ביניהם גם איש זקן, שהיה כנראה ראש המשפחה, הוא ניגש אלינו והציע לנו עיסקה, הואיל וכבר אין בהם כוח לסחוב את המזוודות, אנו נמכור להם את הכרכרה עם הסוסים ותמורתם נוכל לבחור כל מה שאנו רוצים מן החפצים היקרים שיש להם במזוודות. חשבתי בליבי, כמה אלפים ורבבות מאחינו נפלו בדרך, ירו עליהם ברשעתם בלי רחמנות ונשארו מושלכים בצידי הדרך, ליבי נתמלא נקמה על שונאינו הארורים. "טעמו גם אתם את הטעם המר שטעמנו אנחנו". השמש יקדה בחוץ והתישה את כוחם של הולכי הרגל ואנחנו ישבנו במנוחה בכרכרה והתחממנו בשמש שמרפא בכנפיה, היתה זו שמחת ילדים תמימים השמחים בחלקם, חיים של שלום וחופש,

חופשיים מנגישות הרשעים הללו, ומי שאמר לעולמו די יאמר לצרותינו די, כי רב שבענו בוז מאומה שפלה זו.

פרק ארבעה עשר

ברלין

אחרי ימים ארוכים של נסיעה קשה, הגענו אל עיר הבירה ברלין ההרוסה והחריבה. נכנסנו לשערי העיר ונסענו לארכה, עברנו קילומטרים על כביש פנוי שמשני צידיו בתים הרוסים, ממש עפר ואפר, בתים שרופים, עדות לפצצות אשר הרסו את העיר.

זכרנו את ההדרכה שקיבלנו מאנשי המשטרה הצבאית וחיפשנו את הבנינים הגדולים של הצלב האדום. גילינו חץ גדול המראה את הכיוון למרכז העיר ומשם המשכנו לכיוון בניני הצלב האדום. היו אלה הבתים היחידים שנשארו שלמים, מכל הצדדים היו רק חורבות, רחובות שלמים היו הרוסים ואילו על קירות הבנינים האלה היה מצוייר צלב גדול וענק, כדי שהאמריקאים לא יפציצו אותם.

מנהיגם הארור הפקיר את כל העיר, חשב בליבו שייהרגו כולם יחד עמו ועד שלא בלע את הרעל אשר המית אותו בבונקר שלו לא נכנע, הוא המיט על כל עמו קללה נמרצת ועמו יחד נהרסה כל העיר כולה עד היסוד. העיר היתה ריקה וכל זמן נסיעתנו לא ראינו איש ברחובות, רק כלבים וחתולים משוטטים פגשנו בדרך. כשראיתי כלב משוטט ברחוב העיר נזכרתי באיטלקים בבראונשווייג שתפשו כלב ובישלו אותו ואמרתי לחברי לנסיעה: לו היו כלבים אלה משוטטים במחנה שלנו גם הם לא היו נשארים בחיים, הרי אפילו הציפורים פחדו לעוף מעל המחנה, מעולם לא ראינו ציפורים עפות בשמי המחנות.

ירדנו מן הכרכרה, השארנו אותה על יד בנין של הצלב האדום ונכנסנו פנימה. לאחר מספר דקות ראינו מן החלון ילדים ניגשים לכרכרה ומחפשים בה משהו לאכול, שכן הם היו עזובים מהוריהם ונשארו ברחוב ללא אוכל, אך חיש מהר התאכזבו לראותה ריקה, כי במהלך נסיעתנו אזל כל האוכל והגענו ממש בחולצה לגופנו, כי בביזה לא שלחנו ידינו, לא עניין אותנו שום דבר חוץ מן החיים שניתנו לנו לשלל, היה זה הדבר היחידי שנותר לנו, דבר יקר מאוד אחרי הצרות הגדולות שעברנו.

ואם חפץ בנו ה׳ הטוב וברחמיו וחסדיו הגדולים השאיר אותנו לפליטת עולמים יחיינו גם בבני, חיי, ומזונא רוויחא.

נכנסנו למשרד ואת פנינו קיבלו נציגי הצלב האדום, אנשים מבוגרים, פקידים גבוהים, נציגים מארצות אירופה, רופאים וסניטרים. רשמו בפנקס את שמותינו, ארץ לידה ותאריך לידה, הכל במדויק, הם גם שאלו אותנו כל מיני שאלות, בין השאר שאלו: לאן פנינו מועדות? האם היינו באושוויץ לפני הסלקציות? משאלותיהם הללו הבנתי שידוע להם גורלם המר של חמשת אלפי הילדים שהשמיד מנגלה, מסרתי להם פרטים מדוייקים על כל הסלקציות וגם על חמישים ואחד הילדים אשר ד״ר טילו הציל ממש ברגע האחרון מפתח תא הגאזים. סיפרתי גם על הילד החמישים ואחד, אשר התחבא מתחת לערימת בגדים ולאחר מכן התערב שוב בין הילדים אשר חזרו חיים למחנה, מעשה שהיה אחד הפלאים הגדולים ביותר באושוויץ. סיפרתי גם שזכיתי לקבל את פניהם בעת שהגיעו חיים לשער המחנה, וסיפרו לי את כל מה שעבר עליהם, גם הילד החמישים ואחד סיפר לי את אשר התרחש עמו ברגעים המרים האלה. אנשי הצלב האדום רשמו את עדותי החיה במכונת כתיבה, הכל במדוייק. ישבנו עמם במשרד זמן רב וכל הפקידים כולם, נכנסו לחדר ושמעו את כל מה שסיפרתי להם.

גורלה של הכרכרה

באמצע שיחתנו נכנס השוער ושאל, ״למטה ברחוב עומדת כרכרה עם סוסים והילדים משחקים בה, למי היא שייכת?״ עניתי לו שבכרכרה זו הגענו הנה, באנו בה מלודוויגסלוסט עד ברלין ויותר אין לנו צורך בה, יקח אותה מי שחפץ בה, כי לנו שוב אין צורך לא בכרכרה ולא בסוסים, ומכאן ואילך כבר נמצא מן הסתם דרכים ושיירות מאורגנות שנוסעות לכיוון עיירתנו. נאמתי נאום קצר ואמרתי שהדבר היחידי שנשאר לנו זה החיים ואת זה לא הצליחו הרשעים האלה לקחת מאתנו.

בבנין זה שכנו משרדים שונים ובהם ישבו נציגים מכל הארצות: דנמרק, שוודיה, אנגליה ושווייץ, בשני בנינים גדולים נוספים היו חדרי שינה ענקיים עם מיטות שדה צבאיות, כן היה שם מטבח ענקי, אשר בו בישלו אוכל למאות אנשים, פליטים שונים ושבויי מלחמה מכל ארצות אירופה, אך בכל האיזור לא פגשנו עדיין אף לא ביהודי אחד, גם בכל הדרך נפגשנו רק במעט יהודים וכאן, לאחר מספר שבועות שבהם נסענו ארבעתנו לבד, נכנסנו פתאום לחדר שינה עם מאות אנשים מאומות שונות והתקשינו להתרגל למצבנו החדש. ירדנו לרחוב לטייל וכשנרדמו

כולם, חזרנו לישון על מיטותינו, גם בבוקר הקדמנו לקום לפני כולם. בתור ילדים היה לנו מעניין להפגש בפעם הראשונה עם כל כך הרבה אנשים בני עמים שונים, שאורח התנהגותם שונה לחלוטין משלנו. ירדנו למטבח כשאנו עדיין חלשים ורצוצים, לאחר כמה ימים שבהם היינו בדרך ולא בא אוכל חם לפינו, כאן קיבלנו ארוחת בוקר חמה וטרייה ושתינו לראשונה חלב חם עם קקאו. היינו ראשונים כי כולם ישנו עדיין וחדר האוכל היה נקי ומסודר, כך הסתדרנו כל זמן שהותנו במקום, נכנסנו ראשונים, אכלנו ועזבנו את חדר האוכל, לפני שנכנסו האחרים, כחיות טרף, כאן ראינו - מה בין בני לבן חמי.

גם בגדים חילקו לנו, כל אחד קיבל חולצה חדשה, מכנסיים, שני זוגות גרביים, זוג נעליים ותרמיל גב לדרך הביתה, בתרמיל זה נסעתי הביתה כשבתוכו חתיכת לחם יבש. נשארנו בברלין עד שהתארגנה קבוצה לנסוע הלאה בכיוון עיירתנו.

היה זה יום אחד לאחר ארוחת הצהריים ואנו יושבים לפני הבנין, משוחחים ומתכננים את נסיעתנו הקרובה הלאה מכאן. על ידינו נעצרה מכונית צבאית, ג׳יפ אמריקאי פתוח ובתוכו קצין גבוה עם דרגות ואותות הצטיינות, הקצין ניגש אלינו, שאל לשלומנו וביידיש אמר לנו שגם הוא יהודי, הוא סיפר לנו כי מיד כששמע שהגיעו ילדים יהודים לברלין והם מתגוררים בבנין זה הגיע עם נהגו לראותנו. הוא שאל אותנו מהיכן באנו ובאיזה מחנה היינו והזמין אותנו לעלות על מכוניתו ולהצטרף אליו לטיול בעיר, ״הבה ניסע יחד ואראה לכם את חורבות העיר הזאת, עיר הבירה של הצורר הרשע היטלר, שהמיט אסון על כל העולם כולו וגם את עמו קבר תחת הריסות הבתים האלה״, שעות ארוכות סיירנו בעיר שכולה תל עפר, אבנים ועצים שבורים מונחים בשני צידי הרחוב.

סיפורו של יוסף שולץ

השם הטוב נתן לנו כוחות נפשיים על אנושיים והפיח בנו רוח חיים ורצון חזק להמשיך בדרך הקשה הביתה, לצאת מן התוהו ובוהו שאחרי ההפיכה. ישבנו ארבעתנו לתכנן את המשך נסיעתנו מברלין והלאה: דרזדן - פרשבורג - קאשוי - בודאפשט. היינו שלושה ילדים מהונגריה והרביעי היה גיטו לודז׳ בפולניה ושמו יוסף שולץ, יחד היינו משעה שהגיע לאושוויץ בגיל תשע, יתום מאב ואם, ״אקיילעכדיקער יתום״ (יתום עגול). כשהגיע לבלוק שלנו במחנה בירקנאו וראיתי אותו, נמוך מאוד מכפי גילו, שאלתי אותו איך עבר חי את הסלקציה והוא כל כך נמוך, סיפר לי יוסל׳ה שאיש אחד בשם יעקובוביץ׳ הכניס אותו תחת מעילו בעברם

על יד מנגלה וכך הגניב אותו למחנה שלנו, אך הצרות הרבות עשו אותו למבוגר ופיקח והוא היה הרוח החיה בכל עת צרה ומצוקה. בזמן הסלקציות עשה כל מיני השתדלויות להחביא ולהחבא ממנגלה ימ"ש, כל הזמן היינו יחד עד הגיענו לברלין.

כאמור, היינו שלושתנו מהונגריה והוא מפולניה. היות ותכננו להמשיך להונגריה, אמר לנו יוסף שולץ, "אתם תסעו מכאן ואני נשאר פה, בין כך ובין כך אין לי אף אחד בעולם, כל משפחתי נהרגה בגיטו לודז' ולאושוויץ הגעתי יחידי וערירי, אני נשאר כאן בברלין וכשיבנו את עיר הבירה הזאת מחדש, יפתחו ברחוב הראשי חנויות יפות וחדשות עם חלונות ראווה גדולים, אפתח לי כאן חנות גדולה ויפה וכאן אשאר לגור, סעו הביתה לשלום וה' יצליח דרככם.

בשנת תש"כ ביקרתי בברלין אצל עורך דין תל אביבי שטיפל בשילומים ושם היה המשרד הראשי שלו. נגשתי לקחת את השילומים ונזכרתי בחבר מאושוויץ שמתגורר פה. חיפשתי דרך למצאו כי מאוד רציתי לדעת מה עלה בגורלה של תוכניתו להישאר כאן בברלין ולפתוח חנות ברחוב הראשי. בבוקר הלכתי לבית הכנסת להתפלל שחרית ושם החלותי להתעניין אם יש מי שמכיר יהודי בשם יוסף שולץ. אחרי התפילה פגשתי את ראש הקהל, איש זקן ונכבד ממוצא פולני ומר נוימאן שמו, שאלתיו האם מכיר הוא את יוסף שולץ. הוא לקחני במונית למשרד הראשי של הקהילה ושם הוא מצא אותו ברשימת בני הקהילה היהודית, כן מצא גם את כתובתו המדוייקת, אך אותי עניינה בעיקר החנות ברחוב הראשי, על כן הוספתי לשאול על כתובת החנות וגם על כך קיבלתי אינפורמציה מדוייקת. הכתובת של חנותו היא, קורפירסטן דאם, חנות גדולה של זהב ויהלומים ברחובה הראשי של ברלין.

לא התעצלתי, לקחתי מונית ונסעתי היישר לכתובת שקיבלתי, והנה לפני חנות נהדרת, חלון ראווה ענקי מלא תכשיטים, זהב ויהלומים. נגשתי לכניסה ופניתי למוכרת בבקשה, כי ברצוני לראות את מר שולץ. המוכרת שראתה לפניה יהודי עם זקן ופיאות, ענתה לי בקרירות שבעל החנות לא נמצא כאן כרגע. מתשובתה הבנתי שהיא משקרת לי ולא חיכיתי לחסדיה ולטובתה. מאחורי הדלפק היתה הדלת פתוחה למשרד החנות, חשבתי, אולי יושב הוא במשרד, הרמתי את קולי וצעקתי: "יוסלע איכה - ויא ביזטו יוסעלע?" - כתשובה נשמעה צעקה גדולה "מאגיאר דיא ביזט דאס?" (הונגרי, האתה הוא זה?) הוא הכיר את קולי ויצא במהירות ממשרדו, חיבק אותי ושאל לשלומי, בהתרגשות שאין לתארה במילים, חלומו התגשם במלואו, ואנו נפגשנו כאן בברלין בחנותו שברחוב הראשי. לאחר זמן מועט בעוד אנו

משוחחים בינינו ומעלים זכרונות מן העבר הנורא והנה נכנסה אשתו, הוא הציג אותי בפניה בתור חבר מן המחנות, התברר כי אשתו גם ניצולת המחנות מגיטו לודז', הוריה היו מחסידי גור, וביתה היה בית חסידי שאך מעט זכרונות נותרו לה הימנו. ילדה רכה בשנים היתה עת נשארה לבדה מן המשפחה הגדולה, כשנפגשו לאחר השואה, החליטו להקים יחד משפחה. הם נישאו וזכו ב"ה לילדים, ובדיוק באותו שבוע התכוננו לחוג בר-מצוה לאחד מבניהם. הם ביקשו ממני להישאר לשבת כדי להשתתף בשמחתם אשר תהיה בבית הכנסת הגדול ולהיות נוכח כדי שילדם יראה יהודי עם פיאות וזקן, כפי שנראו הוריהם לפני המלחמה, ר' יוסף הוסיף שהיות ובביתו לא אסכים לאכול, אוכל לאכול בבית הכנסת, שם הכל כשר עם משגיח מיוחד, הוא גם ביקשני לנאום לכבוד השמחה ולומר מספר דברים לילד הבר-מצוה.

מובן שקיבלתי את ההזמנה ונשארתי שם לשבת. לאחר קריאת התורה כיבד אותי ראש הקהל מר נוימאן לומר כמה מילים לכבוד השמחה. נאמתי נאום קצר מפרשת השבוע על הפסוק "והיה כי תלכון לא תלכון ריקם", והבעתי את שמחתי להימצא כאן בשמחת חבר מהמחנות, עמו הייתי יחד בצרה ועתה זכינו להפגש שוב בעת שמחת ילדו שנכנס לעול תורה ומצוות. הוספתי שלפי דעתי המצווה הראשונה והעצה הכי טובה שאוכל לתת לידידי ולכל הקהל היא פנו וסעו לכם מפה, "והיה כי תלכון", והיה לשון שמחה, "בשמחה הזאת אני מייעץ לכם, לכו מפה, "כי לא תלכון ריקם", ב"ה הרי כולכם עשירי עם, מיכרו רכושכם הרב ועזבו את המקום הארור הזה הספוג בדם יהודים". עיניו של יוסף שולץ זלגו דמעות כשהזכרתי בנאומי את הוריו אשר נהרגו על קדושת השם, ביקשתיו שלכבודם ישתדל שהדור החדש ישארו דבוקים בעם ישראל.

כאשר ישבנו יחד בקידוש לאחר התפילה ובעל השמחה היה מלא רגש ועיניו דומעות, אמר לי, בן תשע הייתי בעת שהורי הי"ד נהרגו על קידוש השם, נשארתי לבדי, ערירי מבית הורי שהיה בית חם ומסורתי ואני עצמי תינוק שנשבה בין העכו"ם, לא הספקתי ללמוד כמעט על יהדות ועל ארץ ישראל.

לאחר מספר שנים נפגשתי עם יהודי מברלין בבורסה באנטוורפן והוא אמר לי: ודאי זכור לך הנאום שאמרת בבר המצווה של בנו של מר יוסף שולץ, והנה לפני כמה חודשים נפטר משבץ לב פתאומי, באמצע היום בדמי ימיו, יהא זכרו ברוך.

פרק חמשה עשר

בדרך הביתה

ברלין - דרזדן - פרשבורג - בודאפשט

בינתיים התחלנו להתעניין באיזה כיוון ניסע הביתה, אמרו לנו שראשית יש להגיע לדרזדן ודבר זה אינו פשוט כל עיקר, לפי שעדיין אין שום תחבורה סדירה לשם ורק מכוניות הצבא נוסעות לשם לפעמים. ריכזנו צידה לדרך וגם שמיכות צמר ביקשתי במחסן הצבא האמריקאי, אחר-כך נתברר שרב היה מזלנו כשלקחנו את השמיכות. בהזדמנות הראשונה עלינו על משאית צבאית, עליה שהרשו לנו לעלות לאחר תחנונים רבים. נסיעה זו לא היתה נוחה כמו בכרכרה שבה נסענו עד ברלין, לכן הצטערתי מעט על שהפקרתי את הכרכרה ברחוב, אולם במשך הנסיעה לדרזדן ראיתי שלא היינו מסוגלים לעבור את הדרך בכרכרה משום שכאן כבר היתה ביקורת מאוד קפדנית בכל הדרך. שוטרים צבאיים מכל הצבאות, אנגלים ורוסים, צרפתים ואמריקאים ערכו בדיקות קפדניות, כי כפי שכבר הזכרתי חילקו את האיזור לארבעה חלקים כשלכל איזור מושל צבאי משלו. במהלך הנסיעה גם התברר לנו שבכל האיזור נוסעות מכוניות שונות של הצבא, עם מלח, סוכר, סיגריות וכדומה, העולם חזר למסחר ולהברחות של כל מיני סחורות והנהגים החיילים היו שותפים להברחות, זאת גם היתה הסיבה לביקורת החמורה.

כאמור עלינו על משאית אחת, נסענו כברת דרך וכבר מעמידים אותנו בתוך שורה ארוכה של מכוניות צבאיות רבות העומדות על הכביש. לפנות ערב התחלנו לנוע, ולפי שהיתה זאת מכונית משא פתוחה, חדרו לתוכה בלילה הקור והרוחות מכל הצדדים. הדבר הציק לנו והתעטפנו בשמיכות, חברי הודו לי אז על שזכרתי לדאוג לשמיכות, דבר שהם כלל לא חשבו עליו. גם מבלעדי הקור היתה הרוח חזקה עד מאוד הואיל והמשאית נסעה במהירות, נזכרנו בעמידתנו ב״אפעל״ במחנה בבוקר השכם, כשהיה קר מאוד והיינו מצטופפים יחד כדי להתחמם, כך נהגנו גם עכשיו, התיישבנו באחת הפינות אחד ליד השני כדי להתחמם ושיר הודיה היה בפינו שכאן לפחות יש לנו שמיכה חמה להתכסות בה.

למחרת אזל הדלק, המכונית נכנסה למחנה צבאי להצטייד בדלק כדי שתוכל להמשיך עד דרזדן ואחר כמה שעות ציפיה קיבלנו סוף סוף שובר לקבלת דלק, שכן גם דלק היה אפשר להשיג רק על ידי הצבא. נסענו כמה שעות ושוב עצרנו מחוסר

דלק, אחר כך התברר לנו שבדרך מכרו החיילים את הדלק ובכל הזדמנות הצטיידו מחדש בדלק. סוף סוף בתום נסיעה מייגעת בקור עז הגענו לדרזדן. בסופו של המסע הרהרתי, שמא טעיתי כשלא שמעתי בקול הקצין היהודי אשר אמר לנו בברלין, "השארו כאן קצת ותבריאו, הדרך שלפניכם קשה מאוד וכדאי להמתין בברלין עד שהדרכים תהיינה יותר מתוקנות", אבל כפי ששגור בפי הבריות, "אם יש רצון יש גם דרך".

דרזדן

דרזדן היתה מלאה בפליטים לאלפים, מכל אומות העולם, כל אחד רצה לנסוע לכיוון ביתו, צ'כיה, הונגריה, רומניה ויוגוסלביה. לאחר מספר ימים הצלחנו לנסוע הלאה ברכבת לכיוון פרשבורג, היתה זו נסיעה מאוד מפרכת לנסוע יחד עם כל מיני פליטים, גם כאן לא פגשנו אף יהודי ומאוד פחדנו לנסוע לבד, שלושה ילדים בין כל כך הרבה מבוגרים. היה זה בליל עמים שונים, אשר בלילה הרעישו מאוד, גנבו משכניהם ופתחו בריב ומכות אחד עם השני, לבסוף נשתרר שקט ויכולנו לישון קצת. כשעצרה הרכבת לכמה שעות, ירדו רוב האנשים כדי להשתחרר מעט מן הדוחק הרב ששרר בה, וברגע שהיתה הרכבת מתחילה לזוז פרצו צעקות ומריבות מי יעלה ראשון לרכבת ומי ישאר בתחנה ויחכה לרכבת הבאה, שהגיעה לפעמים רק למחרת מלאה ועמוסה ציוד, שלל האוייב, כי הרוסים, כשהגיעו לעיר תעשייתית, פירקו בתי חרושת שלמים, העמיסו את כל הציוד על רכבות ולקחו אותו לרוסיה יחד עם המנהלים והמהנדסים, חיילים רוסיים ליוו את הרכבות הללו ולא נתנו לעלות. לפיכך פחדנו לרדת מן הרכבת כשעצרה בדרכה לשעות רבות, עד שתתפנה המסילה, פשוט חששנו שלא נוכל לעלות שוב ונאבד את מקומנו.

פרשבורג

סוף סוף הגענו לתחנת הרכבת של העיר שהיתה לפנים עיר ואם בישראל, ערש כל קהילות הקודש האורתודוקסיות בהונגריה, בה כיהן הרב הגדול והקדוש, רבן של כל ישראל ה"חתם סופר" זי"ע, עיר זו, שהיתה מלאה חכמים וסופרים, ריקה עתה מיהודים. בלב העיר חרשו את בית החיים והכביש שמעליו סואן, רק קברי הצדיקים, רבני פרשבורג ובתוכם קבר ה"חתם סופר" זי"ע השאירו במקומו, כיסוהו בשכבה עבה של בטון ועד עצם ימינו אלה נוסעים לשם יהודים להתפלל על קברו. הקבר מצוי ממש במרכז העיר וכדי להגיע לקבר יש לרדת מספר מדריגות, בבחינת

"ממעמקים קראתיך ה", לפני המדריגות יש דלת ברזל נעולה כדי לשמור על קדושת המקום. זכותו תגן עלינו.

חיפשנו יהודי שיראה לנו היכן מתרכזים היהודים ואת משרד הג'ויינט ולבסוף מצאנו את בית הקהילה, בחוץ עמדו כמה יהודים מבוגרים שהתעניינו בגורל קרוביהם ויקיריהם והם שאלו אותנו אם פגשנו מישהו מהם בדרכנו. נכנסנו למשרד הקהילה, שם כבר היה משרד קטן של הג'ויינט, נתנו לנו קצת כסף, אינני זוכר את הסכום כי זה לא עניין אותי, הרבה יותר מזה זרקנו לרחוב בדרכנו בגרמניה, כזכור, עשינו מדורה ושרפנו את השטרות.

אנשי הג'ויינט אירגנו שם מטבח עממי, נכנסנו לאכול ארוחה חמה, שכן מזה כמה ימים, כל הדרך מדרזדן עד פרשבורג לא אכלנו ארוחה חמה. לקחנו מן המטבח כמה חתיכות לחם, צידה לדרך, ומיד יצאנו לתחנת הרכבת, גם כאן מצאנו המון אנשים שחיכו לרכבת והדוחק היה גדול. לאחר כמה שעות המתנה, הגיעה רכבת עמוסה בחיילים רוסים והכל נדחפו למצוא בה מקום, מזלי היה שלא היה לי שום מטען, חוץ מהשקית הקטנה עם הלחם וכך עלה בידי לעלות ולמצוא לי פינה באחד הקרונות. בחוץ חיכו חברי וחיפשו אותי, קראתי להם למהר לעלות והסתדרנו באחת הפינות, אולם הרכבת לא זזה ממקומה. לבסוף נרדמנו ובאמצע הלילה זזה הרכבת והמשיכה לנסוע באיטיות, כשבכל תחנה היא עצרה לכמה שעות. הנסיעה מפרשבורג עד קאשוי נמשכה כל הלילה ובבוקר הגענו לתחנת הרכבת של קאשוי. כאשר ירדנו ראינו עוד כמה יהודים אשר שאלו לשלומנו, הם היו מבוגרים יותר והראו לנו את הדרך לחצר בית הכנסת בלב העיר. מיהודים אלה נודע לנו שמזלנו היה גדול, כי באמצע הלילה כשהרכבת הגיעה לאחד הכפרים שלפני קאשוי עלו עליה חיילים רוסיים והורידו בכוח אנשים רבים, אלה נשארו ללון בדרך והם עומדים ומחכים שם, מי יודע מתי תזדמן להם רכבת אחרת שתעצור שם, כי בדרך כלל הרכבת אינה נעצרת במקום נידח זה.

קאשוי

גם עיר נודעת זו, בה כיהנו רבנים, גאונים מפורסמים כמו הרה"ג מראדאמישלא זצ"ל, והרה"ג הצדיק ר' משה יונגרייז זי"ל (שזוגתי תחי' היא נכדתו, ונקראת פייגא ע"ש סבתה הרבנית מקאשוי ע"ה) והגה"צ ר' שאול בראך זצ"ל, ואשר קהילתה היהודית האורתודוקסית היתה מן המפורסמות, היתה עתה ריקה מיהודיה, תלמידי חכמיה ובעלי בתים חשובים, את כולם השמיד הצורר הרשע

אייכמן ימ״ש יחד עם חבר עוזריו הרשעים וביניהם ויסליצני ימ״ש. מצאנו שם מספר יהודים שהסתובבו כסהרורים, בלי משפחותיהם, הם סובבו ברחובות למצוא איזה סימן ואות חיים מן הנשארים לפליטה. אנו שהיינו עדיין צעירים, לא הבנו את מר גורלם של המבוגרים, אשר נשיהם וטפם נהרגו והם נשארו גלמודים וערירים, רק על פניהם ראינו עצבון רוח. לפעמים התפעלנו מכך שלא דיברו ולא הוציאו הגה מפיהם, אך שתיקתם צעקה בקול גדול, אשר כל מי שראה אותם שמע זאת.

גם כאן היה מטבח ציבורי של הג׳ויינט שחילק אוכל לכל דכפין, בשעות הצהריים הגיעו לשם פליטי המחנות והם עמדו בשורה לקבל פתק לארוחה במטבח. שקט שרר בחדר האוכל ולא שמעו אנשים מדברים באמצע האכילה, בעיני כולם ניקוו דמעות, אכן, ״שערי דמעות לא ננעלו״. אחרי האוכל יצאנו לחצר וכאן פרצו כמה מהם בבכי ובילללה כשראו אותנו, ילדים צעירים חוזרים מעמק הבכא, הם לא זכו לנס הזה, לראות את ילדיהם בחיים, אוי לעיניים שראו זאת. גם במקום זה לא התעכבנו והמשכנו בכיוון הבית דרך בודאפשט.

גם הדרך הזאת שמקאשוי ועד בודאפשט לא היתה נעימה וקלה, זרם גדול של הונגרים שעזבו את סלובאקיה אחרי המלחמה, מילא את הרכבות שנסעו בכיוון בודאפשט. במלחמה נתנה להם גרמניה את סלובאקיה ועתה החזירו הרוסים את סלובאקיה לצ׳כים, כך נטשו כל האזרחים ההונגרים את סלובאקיה. הם היו חזקים יותר משאר הנוסעים ותפסו את רוב המקומות ברכבת ואם כבר עלה בידינו לעלות על רכבת ולמצוא לנו מקום, הגיעו גם חיילים רוסיים, והורידו את כולם מבלי להבדיל בין פליטים יהודים לאחרים ופינו לעצמם מקום לרווחה ברכבות, אבל בסופו של דבר הגענו גם לבודאפשט. עד כאן עשינו שלושתנו את דרכנו יחד ומכאן נפרדנו, כל אחד נסע לכיוון אחר, לעיר מולדתו ולביתו, ומאז ועד היום לא נפגשנו יותר, אפילו את שמות חברי אינני זוכר היום, השגנו את המטרה וכולנו אכן הגענו יחד.

בודאפשט

לבודאפשט הגענו בשעות הבוקר, הרכבת עצרה בתחנת ״קלטי-פאיא-אודוארי״. היתה זו תחנה גדולה, הומה מאות אנשים ופליטים היושבים על מטלטליהם, חלק גדול מהם לנו כל הלילה בתחנה והמתינו לרכבת שתובילם הלאה בכיוון ביתם. מאות אנשים נהרו ברגל אל העיר הגדולה, עיר הבירה של הונגריה. כל העיר היתה הרוסה ובתים רבים נחרבו מההפצצות במלחמה. גם החשמלית לא פעלה עדיין, כי

הפסים ברחובות היו בחלקם הרוסים מהפצצות. כל הרחובות מלאו בהולכי רגל שיצאו מתחנת הרכבת שהגיעה זה עתה ובה מאות פליטים מן המחנות. בדרך פגשנו בעוד יהודים, מקומיים, הצטרפנו אליהם והם הראו לנו את הדרך, כך הגענו עד למקום ריכוז של יהודים.

רחוב קוזינצי דאב

ברחוב הזה, "קוזינצי דאב", שוכן בית הכנסת הגדול ביותר של הקהילה האורתודוקסית בהונגריה. זהו בית כנסת גדול ומפואר, בנוי לתפארת עם מקומות ישיבה מסומנים. משפחות משפחות אבות ובנים, ישבו כאן יחד משך דורות, שקט ומשמעת שררו בשעת התפילה. רבנים מפורסמים כיהנו כאן פאר, בעלי תפילות וחזנים מפורסמים הנעימו פה בקולם את התפילות בשבתות ובמועדים, כמובן בנוסח אשכנז. בימי המלחמה, עת הגיעו לכאן יהודים מפולניה אשר ברחו והצליחו להימלט מציפורני הרשעים בגיטו קראקא והסביבה בעירום ובחוסר כל, אירגנו כאן יהודי בודאפשט ועד הצלה. מעל בימת בית הכנסת "קוזינצי" נאמו אדמו"רים מפורסמים ורבנים ועוררו את כל הקהל לבא לעזרתם של פליטי חרב.

הגענו לחצר בית הכנסת, שם היו משרדי הקהילה והג'ויינט אשר באו לעזרת הפליטים שהגיעו לכאן. גם מטבח ציבורי היה כאן ובישלו בו כל יום ארוחות חמות לצהריים. בית הכנסת הגדול והיפה היה חרב, דלתותיו, אשר היו תמיד פתוחות לכל עובר ושב, היו סגורות בקרשים, אין יוצא ואין בא. הסתובבו שם יהודים אשר חזרו מן המחנות וביקשו לקבל אות חיים על משפחתם. כאן פגשתי לראשונה אחרי המלחמה יהודים וטלית ותפילין מתחת לזרועם, מאוד התרגשתי ממראה עיני, לפי שמאז עזבתי את בית הורי הי"ד לא ראיתי מחזה כזה, יהודים, שרידי המחנות שנשארו בחיים, חוזרים למסלול והולכים לבית הכנסת להתפלל במנין. נגשתי למשרדי הקהילה שהיו בחצר, שם רשמו את שמי ועיר מולדתי, הגיל וכל שאר הפרטים. קיבלתי מהם כאלף וחמש מאות פנגה וכסף זה שימש לי להוצאות באותם ימים מעטים שהייתי בבודאפשט, אליה הגעתי בלי פרוטה בכיסי. בכל הדרך עד עתה לא השתמשתי בכלל בכסף, אך כאן כבר היו פתוחות חנויות שמכרו מצרכים שונים תמורת כסף.

התפילה הראשונה

נכנסתי לבית הכנסת והתבוננתי באנשים שהתפללו, האם זה אמיתי או שאני חולם בהקיץ? לא האמנתי למשמע אזני כששמעתי את הש"ץ חוזר בקול תפילת

שמונה-עשרה ואומר "אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה", מרוב התרגשות יצאתי מבית הכנסת ורצתי במהירות למספרה הקרובה לגלח את שערות ראשי, היתה לי בלורית גדולה ועד עתה לא עלה בדעתי לחשוב על כלום, שהרי כל הדרך לא נפגשתי לא ביהודים ולא במתפללים.

כל הדרך לא הבדלתי בין קודש לחול ועתה הבדלתי בין ישראל לעמים, עם ישראל חי וקיים, האומה הישראלית חזרה להתפלל לה', אב הרחמים, אשר השאיר אותנו לפליטה אחרי החורבן הנורא והאיום הזה, "גם אני אצטרף אליכם ואתפלל לה' על ניסיו ונפלאותיו שעשה עמדי", אולם עם שערות ובלורית גדולה אניח תפילין? לפיכך הלכתי לספר וביקשתי שיספר את שערות ראשי.

כששמע הספר ההונגרי את בקשתי לספר את כל שערות ראשי, לא הבין אותי, וביקש שאסביר לו בדיוק באיזה תספורת אני רוצה. עמלתי להסביר לו בדיוק, שאני רוצה שיוריד את הבלורית כולה, הוא התפלא מאוד וכך אמר לי: "ילד, שערות יפות כאלה אתה מוריד? כלום לא חבל! ילד, איך תיראה בלי בלורית על ראשך?" לך תסביר לגוי מה זה הנחת תפילין, ומה זו חציצה ואיך נראה יהודי, ילד יהודי תמים ובלורית על ראשו? הנחתי כסף על השולחן וביקשתי שיספר אותי, מיד כשראה הגוי את הכסף מונח על שולחנו לא היסס אף לרגע, הוא ניגש לעשות מלאכתו ואני יצאתי ממנו ולא שכחתי להסתכל בראי לראות את פני, פנים חדשות, פני ילד יהודי תמים. רצתי מהר בחזרה לבית הכנסת, שם קיבלתי מיהודי תפילין והתפללתי וביקשתי בפי ובלבבי: "לב טהור ברא לי אלוקים ורוח נכון חדש בקרבי".

אחרי התפילה ניגש אלי יהודי מבוגר ונשוא פנים, חיוך רחב נסוך על שפתיו ושאל לשלומי ולשלום משפחתי, "ילד, מאין אתה, ומה שם משפחתך?" אמרתי לו מי אני, והיהודי אמר לי כי הכיר את הורי הי"ד, הוא התעניין אצלי מי מבני המשפחה נשאר בחיים, אבל לשאלה הזאת לא היה בפי מענה, אמרתי לו שאני מאוד מקווה כי עוד אמצא בחיים אחים ואחיות.

ואכן, ארבעה ילדים נותרנו לפליטה, שני בנים ושתי בנות, את אחי היקר ר' יוסף מצאתי כשהגעתי אחרי כמה ימים לבית הורי במיהאיפאלווא ואת שתי אחיותי פגשתי אחרי שנתיים כשהגעתי לארץ ישראל דרך קפריסין.

היהודי הזה היה ר' גרשון קסירר ע"ה, גם הוא חזר מן המחנות וחיפש מי מבני משפחתו נשארו בחיים. גם במשפחתו ניצלו שני בנים וחזרו חיים מן המחנות, אחד הבנים הוא הנגיד המפורסם ר' יצחק קסירר נ"י, בונה בית המדרש הגדול בקרית

ויז׳ניץ בבני-ברק ונושא בעול הוצאות הישיבה הק׳ בסכומים גדולים, הבן האחר הוא הנדיב ר׳ חיים קסירר נ״י החי בלוס-אנג׳לס, שניהם נדבנים גדולים וידועים בכל העולם התורני.

האדמו״ר מסרט-ויזניץ זצ״ל, לשמאלו ר׳ גרשון קסירר ע״ה

היינו כזכור אחד-עשר ילדים בבית ולבי אמר לי שבבית הורי אמצא מישהו שנשאר בחיים מאחי או מאחיותי, לפיכך לא היתה לי סבלנות להתעכב בבודאפשט ויצאתי לדרך. לקחתי עמי חתיכת לחם ושמתי אותה בתוך שקית שהבאתי עימי מברלין, זה היה כל רכושי. התחלתי ללכת ברגל לתחנת הרכבת, שם המתינו המון אנשים עד שהרכבת תסע, כל אחד לכיוון שלו, מי למישקולץ ומי לדברצין. שם אמר לי יהודי אחד שחיכה לרכבת הנוסעת לדברצין, כי רכבת זו נוסעת פעם ביום, אלא שחייבים לשבת ולהמתין בתחנה כי שעת הנסיעה איננה ידועה וגם הדוחק גדול מאוד, כרטיסים אין מוכרים כי אין מבקר ברכבת וכולם נוסעים בחינם. כשהגיעה הרכבת פרץ לעברה זרם אדיר של מאות אנשים, כל אחד נדחף כדי להיכנס לקרונות ואף כשהתמלאו הקרונות, עמדו אנשים רבים על המדריגות וכך נסעו כי הרכבת נסעה לאיטה בשל עומס האנשים שנדחסו לתוכה.

נסיעה על גג הרכבת

ראיתי אנשים מבוגרים רבים שעלו על גג הרכבת והתיישבו להם שם. הואיל ולי לא היו מזוודות, חוץ מן הילקוט עם הלחם, רציתי גם אני לעלות על גג הרכבת, אבל הייתי זהיר, פחדתי שמא יש מנהרה בדרך שבה עוברת הרכבת, כי בדרך מגרמניה היו מנהרות רבות. שאלתי את האנשים שעל הגג האם יש מנהרות בדרך והם ענו לי,

"עלה, אל תפחד, כל יום נוסעים אנשים על הגג ואין שום מנהרות בדרך", נשכבתי לרוחב גג הרכבת והרכבת נשתרכה לאיטה עד הכפר הראשון, שם נעצרה ושוב נשתרכה הלאה, עד שהגענו בערב אחרי יום שלם לדברצין.

תחנה אחרונה - דברצין - מיהאיפאלווא

לאחר שהרכבת הגיעה לתחנה בדברצין, לא נכנסתי אפילו לעיר, נשארתי ללון בתחנת הרכבת משום שנודע לי שהרכבת מדברצין לעיר מולדתי מיהאיפאלווא נוסעת בבוקר. מרוב התרגשות על שאני כל כך קרוב לבית לא יכולתי להרדם, ישבתי על הרצפה הקרה ומחשבות ליבי היו נתונות לבית הורי היקרים הי"ד ולגורלם המר, ביום אחד איבדתי אותם. את הלילה הזה לא אשכח לעולם, תחנת הרכבת היתה מלאה בפליטים שונים ועשן הסיגריות מילא את כל החלל, יצאתי החוצה לנשום אוויר צח, אבל מהר מאוד נכנסתי חזרה למקומי וישבתי לי בשקט בפינה אחת כי בחוץ הסתובבו שיכורים, פחדתי מהם מאוד ובזכרוני עלו הרשעים שהיו מכים אותנו כשהלכנו הביתה מן החדר במיהאיפאלווא, והנה הם שוב, אותם רשעים נשארו, ומי יודע מה הם עלולים לעשות לי, לבסוף נרדמתי לכמה שעות מרוב עייפות וחוסר שינה בימים האחרונים.

השעון שעל קיר התחנה כבר הראה על השעה עשר ורבע בבוקר, אני כל כך נרגש והרכבת עדיין איננה, והנה ניגש אלי איש אחד והציג את עצמו: "גם אני יהודי". אז היה קשה להכיר מישהו, כולם היו מגולחים ובתלבושת משונה, מה שמצאו בדרך, לבשו. הוא אמר לי: אני רואה עליך כל הזמן שאתה כל כך בלתי סבלני, האם אינך מרגיש טוב? לך תסביר לו את רגשותיו של ילד המגיע סמוך לבית הוריו אשר אינם יותר בחיים, והוא כולו תקווה כי לפחות מישהו מאחיו או מאחיותיו נשארו בחיים והוא ימצא אותם כאן, ובכלל, כלום אפשר לבטא את ההרגשה של החזרה הביתה? הרבה פעמים חשבתי, מי יודע אם אזכה עוד להישאר בחיים, והנה אני חוזר הביתה, לך תסביר זאת...

סוף סוף, אחרי ציפייה של לילה ארוך וחצי יום קשים מנשוא, הגיעה גם הרכבת הזו. כששמעתי את הצפירה הצעקנית של הקטר חשבתי בליבי, הלואי שנזכה גם לשמוע את קול שופרו של משיח, אחרי חבלי משיח כה קשים שעברו על כל עם ישראל, ומחבלי משיח ננצל לרווחה. עליתי לרכבת והמחשבות לא הירפו ממני, את מי אמצא בבית? ארבעה אחים היינו אולי הם כבר חזרו הביתה? אחיותי בלימה ומלכה אשר הצילו את חיי באושוויץ אולי הן נשארו בחיים ונמצאות בבית?

הן אני נשארתי לבדי - ומה טעם לחיים בהיות האדם לבדו, בלי אחים ובלי אחיות, אלו היו מחשבות ליבי כל הדרך הארוכה הזאת. קצב נסיעתה של הרכבת היה ביחס הפוך לרגשותי, היא נסעה לה לאיטה וממש רציתי לרדת ולדחפה.

ניראבראן

הרכבת אמנם נוסעת לאיטה אבל בכל זאת הולכת ומתקרבת לגבול הונגריה - רומניה, והנה היא נכנסת לתחנת הגבול ניראבראן. מטעינים את הקטר בפחמים, ושוב נשמעת צפירה חזקה של הקטר המבשר לנו שקיבל רשות להמשיך בדרכו ולחצות את גבול רומניה, אך בגבול, עוצרים שומרי הגבול את הרכבת לבדיקה. גם כאן היה הדבר רחוק מבינתי, מה יש להם לחפש ולבדוק? הלא כולנו פליטים שבורים ורצוצים ואין לנו כלום, רק ילקוט קטן ובתוכו לחם יבש. הסיגריות וגם השוקולד האמריקאי אזלו זה מכבר, ולו היתה בידי חפיסת סיגריות, הייתי משחד בה את מנהל התחנה ואת השומרים הרומנים, והרכבת היתה נוסעת במהירות, או אז הייתי מגיע כבר לבית הורי, דבר שלו אני מצפה בכליון עיניים ובלי סבלנות. ועתה עומדת כאן הרכבת, בגבול, שעות שלמות וארוכות מבלי לזוז. אך לבסוף החלה בכל זאת הרכבת לזוז ממקומה, והנה עוד צפירה חזקה והרכבת הולכת ומתקרבת לתחנת הרכבת מיהאיפאלווא, עיר מולדתי.

הדרך הביתה

ירדתי מן הרכבת ונזכרתי בכרכרה שבה הגעתי עד ברלין, שם השארתי אותה עומדת על הכביש יחד עם שני הסוסים, ונזכרתי בחוויה אחרת, עת חיכינו כאן בתחנת הרכבת כשהורינו היקרים הגיעו, כאן עמדו כרכרות אשר המתינו לנוסעים שהגיעו, ויחד נסענו הביתה על כרכרה, זכרונות נפלאים, אבל כל זה שייך לעבר. עכשיו אין כרכרות כי אין יהודים החוזרים ממעיינות מרפא, אין יהודים שחוזרים מביקור הורים ואין יהודים שחוזרים לאחר החגים בהם הסתופפו בצל קורת אדמורי"ם וצדיקי אמת, אין כרכרות! אוי ואבוי למה שעיני רואות, הרחובות ריקים ואני משרך דרכי, וברכי כושלות מהתרגשות. היה זה בשעות אחר הצהריים, השמש זורחת, (למי זורחת השמש?!) יום חם בחוץ וברחוב אין רואים יהודים. הנה אני מתקרב לרחוב הראשי בו היו חנויות של היהודים, כולן סגורות שהרי אם אין יהודים גם החנויות סגורות, האם אף אחד לא חזר? כלום רק אני לבדי חזרתי? מה אעשה כאן לבדי? לכל הפחות אראה את הבית. אני מגיע לעבר הרחוב שלנו, מרחוק ראיתי שני יהודים שאינם בני עירנו, והם שאלו לשלומי ולאן אני הולך, אמרתי

להם, את אחי אנכי מבקש, כאן היה בית הורי ולשם אני הולך וכך התקרבתי לבית הורי.

לפני הבית היתה לנו גינת פרחים ולכל אורך הבית הפונה לרחוב היו שלושה חדרים אשר חלונותיהם השקיפו אל הגינה. נכנסתי לגינה והנה אני רואה את שלושת החלונות פתוחים לרווחה ואני מבחין ביהודים שמסתובבים בתוך הבית. הבית הגדול הזה שלפנים היה מלא צדקה וחסד, משמש גם היום אכסניה לפליטים החוזרים מן המחנות, ערירים, בלי נשיהם וטפם שנהרגו על קדושת השם. מן הגינה הסתכלתי דרך החלון לחדר ההורים, והנה אני רואה את אחי ר' יוסף שיחיה שוכב על המיטה. מרוב התרגשות לא יכולתי לחזור ולהיכנס משער הכניסה וקפצתי דרך החלון לחדר, חיבקתי את אחי בגיל ודמעות, הנני, אחי, נשארתי בחיים, הנשאר עוד מישהו ממשפחתנו בחיים? עד אז לא שמענו עדיין מאף שריד, גם לא מאחיותי שנשארו כזכור בחיים ולא רצו לחזור לארצות הרשעים האלה, הן נשארו במחנות הפליטים, ומשם נסעו לארץ ישראל. חיל ורעדה אחזוני וגם את אחי הגדול ויחד בכינו על ביתנו שחרב.

ישבנו וסיפרנו איש לרעהו את כל הקורות עמנו. כשהשתלטו הגרמנים על הונגריה היה אחי הגדול יוסף נ"י בצבא עבודה מונקא-סאזאד, אבינו הי"ד ציווה עליו להתגייס כאשר קיבל צו התייצבות מהצבא ההונגרי וממנו שוחרר על ידי הרוסים.

פרק ששה עשר

מיהאיפאלווא אחרי המלחמה

אחרי המלחמה, התלאות והצרות, שב בתינו להיות פתוח לכל נשברי לב אשר עברו כאן, כמו בשנים שלפני המלחמה. קיבלנו את פניהם בסבר פנים יפות, אחי הגדול ר' יוסף, גיסי, ר' יעקב מנחם בן דודי ר' יוסף לייב שטיינמץ ז"ל מסלאטפענע וגם אני השתתפנו בהכנות ובקניות. במטבח שבביתנו הכינו ארוחות חמות לכל מי שעבר בעירנו בדרכו לביתו. כל רעב וצמא בשובם מן המחנות בעירום ובחוסר כל, קיבלו פה סעודתם, גם מלה טובה וחמה לא חסכנו מהם והזמנו אותם להישאר לגור אצלנו, ואכן רבים מהם נשארו כאן, התחתנו והקימו בתים חדשים, דורות ישרים מבורכים והפכו לאנשים בריאים בגופם ובנפשם.

בימי הקיץ הארוכים של שנת תש"ה, התחלנו להתארגן מחדש, את רוב הרהיטים מצאנו אצל השכנים הגויים והם החזירו לנו אותם מיד כשהגענו הביתה. רהיטי הורינו היו מיוחדים במינם ובצבעם, עשויים מעץ אגוז וניתן היה להכירם מיד, על כן החזרנו אותם לבית הורינו וזה נתן לנו הרגשה ביתית. גם סטים של כלים עתיקים שהורינו הביאו עמם מעיר המרחץ קארלסבאד לפני המלחמה החביאו השכנים הגויים והם החזירו לנו אותם כשחזרנו, גם את רוב ספרי אבינו מצאנו והתחלנו להתארגן מחדש בבית הגדול.

מאות פליטים יהודים עברו דרך עירנו ולא רצו לחזור למקומות מגוריהם הקודמים. הסיבה לכך, כי הצבא הרוסי סיפח את כל איזור מרמרוש לרוסיה ואת התושבים היהודים לקח על כורחם תחת חסות הקומוניזם, משטר אשר לא היה בו מקום ליהודי חרדי הרוצה לשמור תורה ומצוות. כל אלה שנשארו שם נותקו מן היהדות, גם משום שלא היו שם מזקני הדור שידריכום בדרך היהדות. יהודים ממונקאטש, סעליש, מרמרוש וקארפאטו-רוסיה התיישבו אצלנו ועסקו במסחר, יחד עמם קיבלה עירנו צביון חדש ורוח חיים. יהודים אלה היו ברובם מבוגרים, למודי סבל, בודדים, וחסרי משפחה, תלמידי חכמים מזקני הדור הקודם ובעלי בתים חשובים. אנו הצעירים למדנו מהם, מהתנהגותם ומחכמת החיים שלהם והם הכניסו רוח חדשה בקרבנו. כל מה שלא זכינו להתחנך בידי הורינו למדנו מהם. עוד היום סובל הדור הצעיר והחדש מחסרונם של זקני תלמידי חכמים שהשמיד אותם הצורר הרשע ימ"ש.

ובכן, בית הורינו הפך להיות מרכז ליהודים אלה שהכרנו אותם עוד לפני המלחמה, כאן נפגשו אבות עם בנים, אחים ואחיות ובני דודים ונרקמו יחסי משפחה, נעשו שידוכים ונערכו חתונות ובתים חדשים וחרדים לדבר ה' הוקמו לתפארת.

גם הקהילה אירגנה מטבח עממי לנצרכים ולעוברים ושבים. בתי יהודים רבים מלאו במשפחות פליטים אשר התיישבו בהם והתחילו לנהל חיים חדשים, חנויות נפתחו והמסחר המשיך כמו לפנים. רכבות רבות עם חיילים רוסים עברו כאן ולפעמים נשארו מספר שעות עד שהמשיכו בדרכם הלאה. הם ירדו לקנות כל מיני מצרכים ודברי אוכל, בפרט משקאות חריפים תמורתם שילמו בכסף רוסי, רובל, אנו קנינו רובלים ומכרנו אותם לסוחרים וזה היה אחד העסקים שבהם הרווחנו את פרנסתנו בתקופה הראשונה.

בשורה טובה

באחד הימים הביא לנו אחד הפליטים בשורה טובה ומשמחת: שתי אחיותינו בלימה ומלכה שיחיו, נשארו בחיים. מה מאוד התרגשנו לשמע הבשורה הגדולה שמצילות חיי נשארו אף הן בחיים ונמצאות במחנה פליטים בגרמניה, משם הן נסעו במאורגן לבלגיה ולאחר מכן לארץ ישראל.

ימי הרחמים והסליחות

עברו ימי הקיץ ואנחנו לא נושענו, לא נרפא הכאב הגדול באובדן מולדתנו. ימי הסליחות קרבים ובאים ואנחנו יתומים בלי אב ואם, ריקנות גדולה בבית הכנסת והחסרון הגדול מורגש, נשארנו אחד מעיר ושניים ממשפחה. רעדה אחזתני בזכרי את העבר היפה אשר נמחק כאילו במחי יד. זכרונות הרחוב ההומה זקנים ונערים, הולכים בזריזות למקווה ומתכוננים לסליחות, פוסעים באימה וביראה לעשות רצון קונם ולבקש סליחה ומחילה, ממלאים את הלב. עכשיו לא נותר מכל זה דבר, רק מתי מעט נותרנו, והדבר מורגש בפרט כשהימים הנוראים מתקרבים ובאים.

פרק שבעה עשר

המנהיג הגדול

תפקיד גדול וקדוש הועיד הקב"ה לאותו קדוש עליון, רבינו זי"ע, הרה"ק רבי חיים מאיר מוויזניצא בעל "אמרי חיים", להיות אב רחום ופטרון לנשברי לב, שרידים מוצלים מאש ששבו שבורים ורצוצים. שתל הקב"ה את רבינו ז"ל בדור השואה ונתן לו את התפקיד הרם, לבנות מחדש מקדש מעט ולהפיח רוח חיים ואור בעצמות יבשות אשר שבו חיים, אבל בלי הרבה רצון חיים. כוחות אדירים נדרשו כדי למצוא מלה טובה ונוחם ליחידים אשר חזרו ממשפחה שלמה שהיתה קשורה לאילן גדול זה. מאז תחילת ימי שושלת זהב זו, דור אחר דור במשך שנים רבות, מימי רבינו ה"אהבת שלום" זי"ע, היו חסידים פוקדים את חצר קאסוב-ויזניץ, והנה עתה מגיעים יחידים וידם מושטת לומר "שלום עליכם רבינו הקדוש", ניגשים הם אל רבינו באימה, בהתרגשות ובעיניים מלאות דמעות חמות והמנהיג הגדול מתגבר, בלבו פנימה הוא בוכה אבל על פניו לא נראים אלא רגשות שמחה. הוא מקבל את פנינו בגיל וחדווה ומחבק אותנו כדי שלא נראה את הדמעות החמות יורדות. תפקיד קדוש וגדול זה אותו מילא רבינו, לא נולד עדיין הסופר שיוכל לתארו ולו במקצת מן המקצת.

מבוקארשט לגרוסווארדיין

לקראת ימי הסליחות והימים הנוראים של שנת תש"ה שב רבינו ז"ל מבוקארשט לביתו אשר בגרוסווארדיין. בבוקארשט התגורר מאז הציל ה' אותו ואת כל בני משפחתו, כל אחד בדרך פלא, ברוב רחמיו וחסדיו, בניסים ונפלאות עד אין חקר. כולם עברו את גבול הונגריה-רומניה בחשכת הלילה, וה' הטוב הציל אותו ואת משפחתו כדי לשרת בקודש כמנהיג גדול ואב רחום לשארית עמו, פליטת בית ישראל, ולקבל פני ניצולים מאש, יחידים שנשארו ממשפחות מפוארות - "וראו בניו גבורתו שבחו והודו לשמו".

והרי סיפור שסיפרה לי בת אחות רבינו הק' ז"ל, ובת האדמו"ר רבי צבי חיים מרימנוב, חתדב"נ מרן הסב"ק ה"אהבת ישראל" זי"ע, הרבנית חוה קושיצקי, כאשר ביקרתי בבית בנה הרב צבי קושיצקי הי"ו.

רבינו זצ״ל בבר מצוה של הרב צבי קושיצקי הי״ו

בעת המלחמה כשיהודי פולין כבר היו בגיטאות, היה לה ילד בן שלוש, הוא הרב אשר פרנקל הי״ו, ולא ידעה לשית עצות בנפשה אנה תלך כשהיא לבדה. יום אחד קיבלה פתק קטן על ידי שליח, בו כתב לה רבינו ז״ל שתאזור אומץ ותברח משם, תצא במהירות לדרך אל גרוו״ד, ותשתדל להגיע אליו בהקדם האפשרי. רבינו ז״ל גם נתן בידי השליח תמונה משפחתית בה היתה מצולמת הרבנית קושיצקי יחד עם אמה, אחות רבינו ז״ל, וציינה בעפרון כדי שהשליח יכיר אותה. וכך סיפרה לי: בזכות פתק זה קיבלתי כוחות חדשים לעבור הרים וגבעות, לנוס דרך ארוכה ולהתגנב גבולות. עברתי את גבולות פולין והונגריה על ידי שליחים שהדרכים מוכרות להם והגעתי לגרוסווארדיין לבית דודי הקדוש, אשר קיבלני בחמימות והיה לי לעזר ואחיסמך. גם אחיה הרה״צ ר׳ אשר מרימנוב הגיע לשם והתחבא בבונקר יחד עם הרבנית, אלמנת רבינו ה״אהבת ישראל״ זי״ע והרה״צ ר׳ ברוך מווישווא. במשך הזמן גילו ההונגרים הרשעים את הבונקר וכולם נשלחו לאושוויץ, הי״ד, אך היא עברה לרומניה וכך ניצלה מציפורני הרשעים, הודות לפתק הקטן ששלח לה רבינו זי״ע לפולין.

רבינו זצ"ל בחתונת הרב אשר פרנקל הי"ו

ומדי דברי בו נזכר אני, בתקופה הראשונה בתל-אביב בעת הייתי משב"ק אצל רבינו ז"ל. היה זה בקידוש בשבת קודש בבוקר כחום היום פנה רבינו ז"ל אל חוה קושיצקי ואמר לה "אם תביאי לי כוס בירה קרה אשיר לך שיר מבית אביך", רצתי להביא בירה מהמקרר ורבינו ז"ל שר מארש מה"רימנובער" ועיניה זלגו דמעות בזכרה את בית אביה ואת עברה היפה.

גם אלינו במיהאיפאלווא הגיעה השמועה הטובה שרבינו זי"ע שב הביתה. הימים ימי הסליחות ואנו נוסעים אל רבינו לגרוסווארדיין. היות ועצמת זכרון התקופה היפה והזוהרת שלפני המלחמה לא משה ממני, לא ידעתי איך לגשת לקודש פנימה כשהפעם אני בא יחידי, שכן עד היום הזה רגיל הייתי בתור ילד לגשת אל רבינו יחד עם אבי ז"ל. והנה הגעתי לרחוב בית רבינו אך לא ראיתי שום תכונה ולא קהל חסידים שצבא תמיד סביב הבית הגדול הזה. הקהל הגדול הזה איננו, כי לקח אותם אלוקים ונשמתם עלתה למרומים על קדושת שמו.

שלום עליכם

נכנסתי לחצר הקודש ומשם לבית הגדול והקדוש אשר שם ויז'ניץ נקרא עליו. נכנסתי לקודש פנימה אל רבינו ואמרתי, "שלום עליכם רבי". בתור ילד צעיר קיבלתי עלי בלבי, שמהיום ואילך יהיה לי רבינו גם אב, וכשם שרבינו אהב את אבי הי"ד, אהיה בבחינת כל המלמד את בן חבירו.

רבינו זי"ע הכיר אותי מיד והתרגשותו היתה גדולה, רגע נשאר דומם והביט בי. מה נוראה היתה השתיקה הזאת, הבוקעת רקיעים, למצוא מילת נוחם לנשברי לב.

כל יום וכל שעה הגיעו לכאן ניצולי השואה, יחידים, שבורים ורצוצים. החסידים והישרים חיפשו חמימות וחיזוק. תלמידי רבינו באו לראות ניסים ונפלאות אשר עשה עמנו ה' אלוקינו והשאיר לנו לפליטה גדולה שמש זורחת עושה צדקה וחסד, הרופא לשבורי לב ומחבש לעצבותם. אחרי הצרות הרבות שעברו עלינו, ילדים צעירים, בני החסידים הישרים והתמימים שמסרו נפשם על קדושת השם, באו כולם ונקבצו אל הרועה הרחום לקראת ימי הרחמים, לחסות בצל כנפיו ולשמוע לקולו, קול חוצב להבות אש. כל אחד ואחד שנשאר לבדו נושא על שכמו טרגדיה של משפחה שלימה, מי מהם איבד את אשתו וילדיו ומי את הוריו ועל פני כל חרותה השואה הנוראה. איש אינו מבקש לא כסף, לא זהב ולא פרנסה, הכל באים לראות את רבינו, לחזות בזיו השכינה ולקבל מלה טובה.

עמדתי מן הצד וראיתי בהגיע היהודים האלה יום יום, נכנסים לקבל שלום, ורבינו בעיניים דומעות ראה והכיר כל אחד, אפילו את אלה שהגיעו בכלי גולה, מי עם מעיל ומי בלי מעיל שהרי מי שניצל משם שוב לא שם לב לתלבושת שהיה רגיל בה בהיותו לפנים בבית, כבר אינני מדבר על קאפטן או שטריימל, כוונתי רק לתלבושת רגילה. רבינו קיבלם ברצון תחת כנפיו ואני עמדתי מן הצד וריחמתי על רבינו הנושא על שכמו את כל הקהל הזה. אחרי תקופת הזוהר והעבר היפה בתקופת הנהגתו המלכותית, עם רבבות חסידים ואנשי מעשה, באו עתה שרידים מוצלים ומילאו את חצרות קדשו בימים אלה, הימים הנוראים.

באחד מימי הסליחות הגיע יהודי עם הדרת פנים בלבוש רבני ושאל אותי אם אפשר להיכנס לרבי. שאלתיו, עם מי יש לי הכבוד לדבר? והרב ענה לי, שהוא הרב מזענטע, בנו של הגה"צ מסיגעט בעל "עצי חיים" זצ"ל. נכנסתי לחדר רבינו וסיפרתי על מי שמחכה בחוץ להיכנס לרבינו, הרבי קם והלך לקראתו, חיבק אותו ונתן לו שלום, שמח לראות שב"ה נשאר בחיים בנו של האדמו"ר מסיגעט. היה זה האדמו"ר

מסטמר שליט"א, כעת באמריקה. כשהייתי אצלו לאחרונה, סיפרתי לו את כל זה וגם הוא נזכר בפגישה אחרי המלחמה בבית רבינו זי"ע בגרוסווארדיין.

קשה היה לו לרבינו זי"ע להתרגל למצב החדש, לעבוד את עבודת הקודש בלי זקני הדור ההוא שמסרו נפשם על קדושת השם. בבית המדרש הגדול נשאר חלל ריק ובליבו הרחום נשארו הכאב והשבר, בכל הזדמנות הזכיר את הנשמות הקדושות הללו שחסרו לו כל כך.

ליל סליחות

במוצאי מנוחה, מוצאי שב"ק שלפני יום הדין, נכנסנו לבית המדרש הגדול לאמירת סליחות יחד עם רבינו, בית המדרש היה הבית הגדול והקדוש אשר ניבנה על ידי הסבא קדישא ובו התפללו אבותי הקדושים הי"ד. שעה שרבינו הקדוש התחיל לומר בקולו האדיר "רצון יראיו יעשה", נפגשו עיני כולם המלאות דמעות ושאלו זה את זה איה זקני החסידים אשר מילאו את בית המדרש, הרי במקום קדוש זה נקבצו ובאו כולם בברית יחד, בחגים ובמועדים. מאות ואלפים באו, ברוב עם הדרת מלך, ה' אלוקי ישראל מלך, ואלו חסרים ואינם כי את נפשם מסרו על קדושת השם.

ליל ראש השנה

הבית הגדול והקדוש שהיה מלא בשעתו זקנים ונערים, צעירי צאן קדושים, חסידים ואנשי מעשה אשר באו מכל קצווי הארץ להסתופף בצל קדושי עליון, שכך היה דרכם של חסידים מאז ימי מרן הבעש"ט זי"ע ותלמידו הבעל תפילה בבית מדרשו, הרה"ק ר' יעקב קאפיל חסיד - אהבת שלום - תורת חיים - צמח צדיק - אמרי ברוך - אהבת ישראל - אמרי חיים זכות כולם יגן עלינו ועל כל ישראל עמו. כל אותם חסידים שפכו ליבם והתפללו לשלום עם ישראל כולו, אך לדאבוננו את כולם השמיד הצורר הרשע הזה באכזריות אשר לא נשמעה כמוה מאז בריאת שמים וארץ, גם אבן מקיר תזעק ותבכה על החלל הריק שנשאר כאן, ריק מזקני הדור אשר נשמותיהם הקדושות לבטח נמצאות פה עתה להתחנן על נפש בניהם, שארית הפליטה שנשארו בחיים, שיזכו לרחמי שמים ויכתבו לחיים טובים בספר החיים.

מרן הצמח צדיק זי"ע אמר פעם בעת שישב ביום חג אצל השולחן אשר לפני ה', שמקובל ממרן הבעל שם טוב זי"ע, שיהודי שהיו לו זמנים קבועים לבקר בהיכלו של רבו בשבתות וימים טובים, אפילו כשהוא כבר נמצא בעולם העליון ורבו עדיין

בעולם הזה, נותנים לו רשות לבוא אצל רבו בחג באותם זמנים קבועים שהיה רגיל לבוא בהם אל רבו בחיים חיותו. סיפור זה שמעתי מרבינו זי״ע, שסיפר באריכות מרבינו ה״צמח צדיק״ שאחרי פטירת החסיד המפו׳ ר׳ יחזקאל אברהם ע״ה, אביו של הרב מטערנעווע זצ״ל, שנפטר בדמי ימיו בגיל כ״ח שנים, אמר עליו הצ״צ זי״ע שהוא כל כך גבוה עד שאינו צריך לבוא אלינו.

גם ראיתי בספה״ק ״אור הישר והטוב״ שהצדיק הקדוש ר׳ צבי מליסקא זצ״ל אמר בדרשת ליל ״כל נדרי״ בדרך מוסר: רבותי, אנו יודעים היטב כי נשמות ישראל שהיו באים לכאן, בעודם בחיים חיותם, להיות כאן ביום הקדוש ואינם עתה בעולם הזה, נשמותיהם נמצאות כרגע כאן עמנו.

הנשמות הללו, של דורות שלמים אשר באו מדי שנה בראש השנה להתפלל כאן בבית מדרשו של רבינו, מילאו את חלל בית המדרש והצטרפו לתפילות בניהם שנשארו בחיים.

שערי דמעות לא ננעלו ועיני המתפללים זלגו דמעות חמות בעת התפילה ובעת הזכרת נשמת הוריהם ויקיריהם קדושי עליון, שמסרו נפשם על קדושת השם.

פתיחת הישיבה

רבינו ז״ל המנהיג הגדול, היה האב, המחנך, והלב הרחום של דורנו דור השואה. בדעתו הגדולה והקדושה הבין לרוחם הנשברה של ילדים יתומים אשר זה עתה יצאו מבין גדרי התייל החשמליים, רעבים וצמאים בלי מזון ומחיה, הוא אשר עודד אותם ונטע בהם את ההרגשה שהוא אב אחד לכולנו.

מיד אחרי הימים הנוראים תש״ו החל לפעול לפתיחת שערי בית המדרש לבחורים הצעירים היתומים שנשארו מתי מעט, ללמד לאנוש בינה ולאדם דעת, ואכן לאחר מספר שבועות נפתחה ישיבת ויז׳ניץ בגרוסווארדיין בנשיאותו והשגחתו המלאה של רבינו ז״ל. את השיעורים מסר ראש הישיבה הדומ״ץ דוויזניצא הרה״ג ר׳ דוד שנעבאלג זצ״ל, בבית הכנסת הישן אשר בחצר בית רבינו. כל הדירות שהיו בחצר, אשר שימשו מלפנים כמקום דירה למשפחת רבינו, הפכו עתה לחדרי שינה לבחורים תלמידי הישיבה, היינו שם כמה עשרות תלמידים.

וירד משה מן ההר אל העם

רבינו הקדוש ז״ל היה הרבי, הבוחן, המשגיח וגם אביהם של הילדים היתומים. כידוע, כששבנו מן המחנות היינו שרויים במצב נפשי קשה במיוחד מכל הבחינות, ורבינו ז״ל מצא שפה ברורה ונעימה לחדור ללבנו השבור והרצוץ, להביא אותנו לדרכי התורה והחסידות. היה זה תפקיד מאד קשה ועדין, ורבינו ברוחב בינתו הנמיך עצמו להרים אותנו, כאב רחום המרים את בנו הקטן. כל בחור זכה לתשומת לב מיוחדת והחינוך היה אינדיווידואלי. בחמימות וברוך קירב אותנו, כאילו היה זה בית יתומים פרטי. עד כדי כך התעניין בכל פרט ופרט והשגיח על התנהגותנו, עד שהיה נכנס לחדרי השינה מדי בוקר להעיר אותנו ולבדוק אם הכינו מים על יד המיטות לנטילת ידיים.

בבוקר השכם היה רבינו ניגש עד למיטה, להעיר אותנו ברוך ובאהבה. הוא בקדשו הבין לנפשנו וידע שעדיין מטושטשים אנו מרוב הצרות שעברנו. הטוב ביותר היה לנו בעת השינה העמוקה, אז לא חשנו ביתמות האיומה, השם ישמרנו, אבל רצונו של רבינו היה הפוך מזה שלנו, הוא הכניס בנו רצון ושמחת חיים, דיבר אתנו והסביר לנו כי ללא שמחה, כל החיים אינם נקראים ״חיים״. הוא המנהיג הגדול והקדוש, המחנך הדגול, האיר את חיינו בתקופה הקשה הזאת והיה ״מאור חיינו״.

לימוד התורה ולילות שב״ק

גם בשעת הבחינה שנערכה כרגיל ביום חמישי בערב, בחן אותנו רבינו ז״ל על כל מה שלמדנו במשך השבוע בדרכי נועם. בשאלותיו ששאל אותנו כבר היתה מונחת כמעט כל התשובה, כדי שלא נבוש ולא נכלם חס וחלילה אם לא נדע להשיב כשורה. הוא ביקש להקל עלינו את הלימוד ולהביא אותנו לכלל הבנה, וכך עודד אותנו בכל הזדמנות. גם בתפילות ימי החול הנעים לנו רבינו ז״ל בקולו הערב, הרים אותנו טפח מעל אדמת החולין והוציא אותנו לשעה ממחשבותינו הנוגות. כל הימים היו ימים טובים ונעימים, אולם כאשר הגיעה שבת קודש, והתפילות והשולחן הטהור היו מלאים זיו ואור, קדושה וחמימות, למדנו פרק מיוחד במינו במנוחה ושמחה. כך הכניס אור חדש בחיי היהודים נשברי הלב, גם את הזמר ״הלוכך תהא בנחת״ נתן לנו להבין בדרכי נועם של השבת ודברות קדשו החמים והמעוררים חדרו עמוק עמוק ללבנו הצעיר.

לתלמידיו המבוגרים דאג רבינו לשידוכים והשתתף בשמחתם כשושבין, לבש בגדי שבת ורקד מצוה טאנץ. רבינו היה נוסע למרחקים להשתתף בשמחת נישואי

תלמיד, למלא את החלל הריק שנותר אחר שנשארנו אנו כיחידי סגולה. רבינו היה השדכן של אחי ר' יוסף עם גיסתי שתחי', בתו של הרה"ח ר' ברוך הרלינג הי"ד. החתונה היתה בבית רבינו ז"ל ובעת ריקוד המצוה (מצוה טאנץ) שם את ידיו הקדושות על שכם אחי והיה שושבינו במקום אבינו הי"ד אשר רבינו ז"ל אהבו אהבת נפש. כל אימת שנזכרים בימים האלה, בתקופה הקשה שלאחר המלחמה, ומעלים על הדעת את כוחותיו הנפשיים של רבינו ז"ל, מבינים עוד ועוד באיזו זכות גדולה זכינו כששאבנו מלוא חופניים מאותו עמוד אש שהלך לפני המחנה.

רבינו זצ"ל כשושבין אחרי המלחמה

סיפר לי מחותני ידידי ר' יהושע מנדל הי"ו שרבינו ז"ל הגיע במיוחד לקלויזנבורג לכבוד שמחת נישואיו שהתקיימה שם תיכף אחרי המלחמה בשנת תש"ו.

רבינו כיבד את המרא דאתרא בסידור קידושין והוא אמר שבע ברכות. בסעודה אמר רבינו דברי תורה, ובעת ריקוד המצוה טאנץ שם ידו על שכמו ושר את הניגון "את השם הנכבד לברך ולהודות!"

רבינו ז"ל השתתף בכל החתונה שנמשכה עד אור הבוקר.

רבינו זצ"ל בחתונת הרה"ח ר' יהושע מנדל הי"ו בקלויזנבורג

ואנחנו לא נושענו

שנה שלמה עברה ואנו לא מצאנו מנוח לנפשנו העייפה, לא ראינו - אחד מעיר ושניים ממשפחה - שום תכלית ועתיד להישאר כאן בארץ מגורינו רומניה. ידענו גם שרבינו זי"ע ואחיו הרה"ק ר' ברוך מסערט ויזניץ ומשפחתם, החליטו לעזוב את הארץ ולעלות לארץ ישראל דרך צ'כיה ובלגיה, שם, בארץ הקודש, תכננו את עתידם ואת עתיד כלל ישראל. בתור מנהיגי ישראל ועיני העדה הם הרחיקו ראות בעיניהם הקדושות ולא מצאו לנכון להישאר כאן, מאנה הינחם נפשם, כמאמר חז"ל בסוף מסכת ברכות, צדיקים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלוקים **בציון**.

כל יהודי שנכנס לשאול בעצתו של רבינו ז"ל באשר לעתיד, יעץ לו רבינו לעזוב את הארצות הללו רומניה, הונגריה וצ'כיה, הוא אמר כי אל להם ליהודים להישאר בארצות אלה תחת משטר קומוניסטי. בפרט ליהודים שומרי תורה ומצוות יעץ

רבינו וציווה למלט את נפשם בכל דרך אפשרית ולעזוב את הארצות במהירות. אלה שלא שמעו בקולו שילמו מחיר יקר בגופם ובנפשם, מנת חלקם היתה שהם הפכו להיות יושבי חושך וצלמוות, נאסרו בבתי סוהר תוך עינויים, ללא אוכל כשר וביסורי איוב, לאחר מכן יצאו משם שבורים ורצוצים רח״ל. רובם גם חוו נסיונות קשים של חילול שבת, בחושבם שלהישאר שם יותר נוח מאשר לנדוד למרחקים.

יחידי סגולה קיבלו - תמורת סכומים גדולים שלא היו מצויים בכיסו של כל אחד - פאספורט נסיעה באורח ליגאלי, גם לרבינו זי״ע ולאחיו הרבי מסערט ויזניץ ומשפחתו היה דרכון והם נסעו באופן ליגאלי. יתר העם אשר שמעו לקול רבינו, נסעו באורח בלתי ליגאלי, הבריחו את גבולות הונגריה ומשם נסעו לארצות אירופה החופשית.

בתחילת חודש אלול תש״ו הודיע רבינו ז״ל שהחליט לעזוב את רומניה ולנסוע מכאן דרך צ׳כיה לאנטוורפן שבבלגיה. עובר לנסיעתו, ביקש רבינו להפרד מהיהודים תושבי גרוסווארדיין וציווה להכריז בכל העיר, שביום ראשון אחר הצהריים יאמר דברי פרידה בבית הכנסת הגדול של הקהילה האורתודוקסית.

דרשת פרידה

בשעות הצהריים התאספו כל תושבי העיר לשמוע את נאום הפרידה. גם הרב הראשי של רומניה, הרב שאפראן, הגיע באותו יום מבוקארשט על מנת להיפרד מרבינו שהיה אהוב על כל שכבות העם היהודי ברומניה. בית הכנסת הגדול של הקהילה התמלא ביהודי העיר והיה מלא וגדוש באנשים מכל שכבות העם, פליטים שהתיישבו בעיר לאחר המלחמה. היו אלה יהודים מבוקובינה, רומניה, מונקאטש והסביבה, שלא אבו לחזור לאיזורים שהיו תחת משטר הרוסים והתיישבו כאן. כולם מילאו את בית הכנסת עד אפס מקום, באו לשמוע את דבר ה׳ מפי רבינו ולהיפרד מן המנהיג הגדול והדגול אשר הרגיש את האחריות כלפי כלל ישראל, לשמוע דברים היוצאים מלב חם וכאוב, בהשאירו את עיר ממלכת אביו רבינו הסבא קדישא זי״ע, אשר ניהל בעיר הזאת עדה קדושה עשרות בשנים במקהלות עם, בבית המדרש הגדול אשר בנה, בית המדרש ״אהבת ישראל״.

והנה הופיע רבינו ברוב הדרו ותפארתו, עלה על מדריגות ארון הקודש באימה וביראה. עמד מול פני העם, הקהל הקדוש, ובמילים אלה פתח ואמר: ״יהודים יקרים, בעת הגזירה הנוראה אשר עברה עלינו ועל כל עם ישראל, ימי השואה האיומה אשר בה השמיד צורר היהודים ימ״ש וזכרו שליש מעמנו באכזריות איומה,

היו לכם טענות קשות כלפי המנהיגים, אשר לא הזהירו מספיק מפני מה שיכול לקרות אותנו מרשעים אלה, הרוצים להשמיד ולהרוג את עם ד' הנבחר, על כן, הפעם הנני עומד במקום קדוש זה ומבקש ומזהיר אתכם, אל לכם לטעות ולהישאר יותר אפילו יום אחד בארצות אלה, הנתונות תחת משטר הקומוניסטים", עוד הוסיף ואמר "במקום שבו נמצאים הרוסים, אפילו שעדיין רק ברגלם האחת, תהיינה לכם שתי רגליים לברוח ולהמלט מהם בהקדם האפשרי", ובלשונו הקדוש "דארט ויא ער האט איין פיס, זאלט איהר האבען צוויי פיס ציא אנטלויפען".

כידוע, בתקופה זו היו לרוסים רק משרדים, "קומנדטורה", בכל עיר ועיר, אולם במשך הזמן הם הרחיבו וביססו את שלטונם, אלפי חיילים רוסיים באו וכבשו את הארצות האלה, רומניה, הונגריה וצ'כיה, חבל הקארפאטים ובוקובינה, והכניסום תחת משטר קומוניסטי. בכוח המשטר הקומוניסטי הם השתלטו על כל דרי הארצות עם משטר דיקטטורי מובהק. בקושי רב היה אפשר לשמור על תורה ומצוות, ובעיקר קשה היה חינוך הילדים, שהיו אנוסים לשלחם לבתי הספר הקומוניסטיים.

רבינו זי"ע הכריז אז בפומבי, "הנה הביטו לי ולאחי שליט"א הנוסעים מכאן מחר בבוקר אי"ה, בואו והצטרפו אלינו ואל ישאר כאן מישהו אף יום אחד מיותר, אל ישאר כאן אף יהודי אחד, משום שכאן אין תכלית ליהודים".

הוסיף רבינו ז"ל ואמר, "הנני מבקש את מנהלי הקהילה להחזיק בשיטת ה"חתם סופר", קהילה מאורגנת ושחיטה מאורגנת, לא חס וחלילה כמו שקורה בהרבה מקומות בעולם שבכל רחוב הכל שוחטין ושחיטתם כשרה בלי פיקוח מיוחד, השארו נאמנים לה' ולתורתו וכל מנהג טוב אשר היה במקום הזה תחזיקו בו, וטוב יהיה לכם כל הימים".

גם כאן ראינו את המנהיג המורם מעם אשר דאגת כלל ישראל נגעה ללבו, למען לא תוותר עדת ישראל כצאן אשר אין להם רועה. היה זה מעמד מרגש שבו כל החרד לדבר ה' הרגיש כעין פקודה ופתקא מן שמיא, אנא בבקשה מכם קומו וצאו מתוך ההפיכה.

כל הקהל הקדוש קיבל את ברכת קדשו, וכל המברך מתברך, נפרדו מרבנו ז"ל בברכת דרך צלחה בדרך הארוכה עד בואו לארץ הקודש.

למחרת בבוקר הלכנו לתחנת הרכבת ושם נפרדנו מרבינו ז״ל ומאחיו הרבי מסערט-ויז׳ניץ ז״ל, הם עלו לרכבת בדרכם לבודאפשט, משם המשיכו עד פראג עם דרכון וויזה לבלגיה והגיעו לאנטוורפן, שם נשארו עד לשנה הבאה לפני ימי הרחמים והסליחות, או אז נסעו בשנת תש״ז לארצנו הקדושה.

בית הכנסת הגדול בגרוסווארדיין בו נפרד רבינו מיהדות הגולה

פרק שמונה עשר

מקל נדודים

למחרת נסיעתו של רבינו והפרידה המרגשת, נסענו הביתה מגרוסווארדיין למיהאיפאלווא והחלנו להתכונן לדרך בעקבות רבינו ז״ל. ארזנו את החפצים הנחוצים ביותר ואת יתר הדברים השארנו לכל דיכפין. יצאנו לדרך לפי פקודת המנהיג אשר יצא לפנינו, ללכת בדרכיו דרכי ה׳, ומה׳ מצעדי גבר כוננו.

הדרך לצ׳כיה עוברת דרך העיר מיהאיפאלווא שהיא בגבול בין רומניה והונגריה. בעירנו עברו יהודים רבים והשבילים ממנה הוליכו מן המשטר הקומוניסטי לארצות אירופה החופשית, מאות ואלפים עזבו, וגם אנו בתוכם. הולכים ונוסעים מכאן באורח בלתי ליגאלי בדרכים ובשבילים נסתרים, מבריחים את הגבול בליווי מורי דרך משכנינו הגויים המתגוררים סמוך לגבול. עבור בצע כסף העבירו אותנו בלילה את הגבול ממיהאיפאלווא לניארבראן. אחי הגדול ר׳ יוסף וגיסתי שיחיו עברו בשלום את הגבול ונשארו לחכות בעיר הקרובה דברצין.

כשהגיע תורי לעבור את הגבול נדדה שנת השומרים שעל הגבול וגם שנתי נדדה, שומרי הגבול תפסו אותי והובילו אותי בחזרה לתחנת המשטרה ההונגרית, הם חקרו אותי לדעת מי הבריחני וביקשו תשובה מהירה, שאם לא כן אקבל מכות. כמובן שלא סיפרתי להם כלום והעזתי לשאול אותם, האם גם היום הם עדיין מכים יהודים, חשבנו שמשטר הרשע הזה כבר עבר זמנו, דברי הרגיזו אותם עוד יותר והם שוב הכוני. עצם המכות לא כל כך הכאיבו לי, כאב לי רק שהרשעים הללו עודם חיים על האדמה ולא קבלו את עונשם על כל מה שעוללו לנו ולאבותינו הי״ד.

לאחר מספר שעות החזירו אותי לתא בית הסוהר, שם נפגשתי להפתעתי הגדולה עם הדיין מויז׳ניץ הרה״ג ר׳ דוד שנעבאלג זצ״ל אשר גם אותו תפסו. הוא שאל אם היכו אותי הרשעים האלה ועניתי לו בחיוב. כאשר ראיתי על פניו פחד מפני המכות, אמרתי לו בחיוך ילדותי, רבי אל פחד, אותי כבר היכו מספיק ויצאתי כבר גם ידי חובתכם, ואכן כך זה היה באמת. נתנו לנו מנוחה בלי שמחה ולמחרת בבוקר החזירו אותנו בליווי ז׳נדארמים למיהאיפאלווא, שם שיחררו אותנו. משם הלכתי מיד לר׳ יהודה גרינבוים שהכיר את כל אנשי המשטרה ואת כל המבריחים, סיפרתי לו מה שאירע לי בלילה הקודם בגבול, וכי הז׳נדארמים ההונגרים היכו אותי וביקשתי ממנו שישתדל בעבורי לעבור את הגבול פעם נוספת.

הסתובבתי ברחוב וראשי כבד עלי, ידעתי שאחי וגיסתי בוודאי מודאגים בגללי, כאן נשארתי אני לבדי בלי אף אחד ואם אצטרך למשוך את שהותי כאן איפה אלך ללון, כך הסתובבתי ברחוב ומחשבות שונות עוברות במוחי. כשהגיעה העת להתפלל מנחה ומעריב, הלכתי לבית המדרש וביקשתי את עצת המתפללים המבוגרים, כדת מה עלי לעשות, והנה הגיע ר' יודל גרינבוים כשהוא מחפש אותי ובפיו בשורה טובה, בלילה הקרוב ישנה עגלה עם גוי אשר תסיע אותי עם עוד מספר יהודים לגבול ההונגרי ושם תעביר אותנו את הגבול. עברנו ב"ה את הגבול בשלום והגוי הביא אותנו עד אמצע שדה פתוח, משם המשכנו ברגל, בחשכת הליל, עד תחנת הרכבת. נשארתי לישון על רצפת התחנה הקטנה ובבוקר הגיעה הרכבת ונסעתי עמה עד דברצין. היה זה בשעת הצהריים והלכתי יחד עם עוד כמה יהודים שהגיעו באותה רכבת, למטבח העממי, שם קיוויתי לפגוש את אחי וגיסתי, לשמחתנו נפגשנו שם ושמחת הפגישה היתה רבה.

גדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם

סיפר לי אחי שי' כי באותו לילה שבו עברתי בשלום את הגבול, באה אליו אמנו הצדקת הי"ד בחלום הלילה וכך אמרה לו, "אל תדאג לאחיך מנדל, הלילה אני מביאה אותו אליך בשלום". היה זה לי אות כי בשמים ממעל הסכימו לדעת רבינו ז"ל וסייעו לעזוב את הרשעה כולה ואת ארצם.

זכות הקדושים והטהורים שמסרו נפשם על קדושת השם, תגן עלינו ועל בנינו עד עולם, אמן וכן יהי רצון.

בדברצין לא התעכבנו, ארזנו את החבילות ונסענו לאוהל, שם עברנו את גבול הונגריה-צ'כיה לכיוון העיר הגדולה קאשוי. לפני המלחמה היתה קאשוי עיר ואם בישראל, היתה בה קהילה אורתודוקסית מובהקת בה שימשו בקודש רבנים מפורסמים ממשפחת יונגרייז, נכדים להאי צדיק וקדוש מחבר ספר "מנוחת אשר" מטשענגער. נכדו הרב הצדיק ר' משה יונגרייז זצ"ל היה רבה של העיר והוא סבה של זוגתי מרת פייגא תחי' בת ר' דוד יחזקאל יונגרייז הי"ד אב"ד ק"ק זאגראב שנהרג על קדושת השם ביום ז' אדר. עד היום קיים אוהל מנוחתו של הגה"צ ר' משה בבית החיים, נטמן יחד עם זוגתו הרבנית הצדקת מרת פייגא ע"ה, כן טמונים שם הגה"צ מראדמישלא זצ"ל והגה"צ ר' שאול בראך זצ"ל. כשהגענו אליה היתה זאת עיר חרבה ומלאה פליטים, ניצולי המחנות, הם הסתובבו בה יחידים בלי מטרה, אוכלים במטבח משותף של הקהילה וטרם החליטו לאן פניהם מועדות.

מכאן המשכנו לפראג, בירתה של צ׳כיה. בהגיענו לתחנת הרכבת של פראג פגשנו הרבה מכרים יהודים, אשר גם הם עזבו הכל והגיעו אליה. כל יום הגיעו המונים והנהירה לכיוון היציאה החוצה מהונגריה ורומניה היתה בשיאה. לאחר ששמעו את דברי רבינו ז״ל כשנפרד מיהודי גרוסווארדיין, הגיעו יהודים בהמוניהם לפראג.

רבינו ז״ל כבר היה בעיר ליברץ שבצ׳כיה, הוא נענה לבקשת היהודים בעיר לבוא אליהם לראש השנה ולהתפלל יחד עמם. מובן שגם אנו נסענו לשם, להיות יחד עם רבינו ז״ל ולשמוע את תפילתו שהיתה מלאה בכיות, השתפכות הנפש ותחנונים לפני שומע קול בכיות. שם פגשנו את דודי היקר באנשים, עדין הנפש, ר׳ משה צבי רוזנפלד וזוגתו - דודתי מרת רבקה ע״ה בת זקננו הרב החסיד ר׳ שמואל שטרן מווילחוביץ הי״ד והם קירבו אותנו מאוד. גם הוא איבד את משפחתו, אשה וילדים, והתחתן עם דודתי אחרי המלחמה.

רבינו ז״ל עבר לפני התיבה בתפילת מוסף והיה גם הבעל תוקע, והרה״ק ר׳ ברוך מסערעט - ויז׳ניץ ז״ל היה הבעל שחרית. היה שם ציבור גדול של יהודים ממחוז מרמרוש שהתיישבו במקום. דירות פנויות לרוב היו כאן, מכיוון שאת האזרחים הגרמנים שהתגוררו בהן עד סוף המלחמה, גירשו, ובמקומם התיישבו יהודים רבים, פליטים אשר נשארו לבדם, גלמודים בלי נשים וילדים, המרירות היתה שפוכה על פניהם והם התייאשו מלהקים בית חדש. בין הפליטים היו גם נשים רבות אשר בעליהן נשלחו לאוקראינה לעבודת פרך. הם ניגשו לרבינו ז״ל בבכיות נוראות, ומסרו לו פיתקאות עם בקשות על נפש יקיריהן אשר לא נשמע דבר על שלומם, ולא הגיע מהם שום אות חיים ר״ל. בכולם הפיח רבינו ז״ל רוח חדשה ורצון חיים.

גם בדברי תורתו, בשולחן הטהור אשר לפני ה׳ וגם ביחידות, דיבר עם כל אחד שלא ישכח את צור מחצבתו ואת בית אבותיו למשפחותיו. רובם היו יהודים מבוגרים, אשר אבותיהם ואבות אבותיהם היו קשורים קשר אמיץ לרבינו ז״ל עוד בהיותו רבם בווילחוביץ. כל תושבי מרמרוש הכירו והוקירו את רבינו ז״ל עוד מעת הנהגתו את העדה בזמנים הקשים שקדמו לשואה עת סבלו צרות מהרשעים ההונגרים וחלק גדול מהם שבתו אצל רבינו בשבת הגדולה והידועה בווילחוביץ.

מפרג לאנטוורפן

בנסיעה זו ראיתי על כל צעד ושעל השגחה פרטית ועזר אלוקי. רבינו נסע אחרי ראש השנה לאנטוורפן וגם אחי וגיסתי נסעו ע"י רשיון הפאספורטים של רבינו, אך לי לא היתה אפשרות לנסוע עמם, ונשארתי אצל דודי ודודתי עד אחרי החגים, נהניתי מאוד בקרבת משפחה כל כך קרובה ובפרט אצל דודי היקר והעדין שהשתדל להנעים לי קצת.

לאחר החגים שבתי לפראג, כדי להשתדל ולמצוא דרך להגיע לאנטוורפן, שם אהיה סמוך לרבינו וליבלח"ט אחי. בדרך שאלתי מכרים יהודים שפגשתי, היכן אוכל לגור בפראג, כי גם כסף לא היה לי, והם יעצו לי לגשת למלון "סטארי פושטא", שם היה קיבוץ גדול של יהודים פליטים מכל קצווי הארץ שחיכו לקבל פאספורטים שחילק הרב פורהאנד, רבה של פראג. אנשים רבים גם חיכו שם לקבל ("אפידיוויט") לאמריקה, לפי שהיו להם שם קרובי משפחה שהצהירו על נכונותם לכלכל את המבקש להגר אליהם.

קיבלתי באותו מלון מקום ללון, אבל לאכול הייתי מוכרח ללכת במטבח המרכזי שהיה רחוק משם, בלב העיר, שם הסתובבו חיילים רוסים ושוטרי המקום וחיפשו אחר מי שלא היו לו מסמכים. היו הרבה מקרים שבהם תפסו יהודים בלי מסמכים והיו לוקחים אותם לבית הסוהר ולאחר שקיבצו טראנספורט של אנשים שלחו אותם לסיביר, על כן פחדתי להסתובב ברחובות. גם בלילה היו מקרים שהם באו למלון וחיפשו אנשים שלא היו להם מסמכים.

בבוקר הלכתי לבית הכנסת להתפלל ופגשתי שם את הרב פיש ממאטסאלקא, הוא שאל אותי מי אני ומניין אני בא וסיפרתי לו מי אני ושאר הפרטים. כשאמר לי שהכיר את הורי, אמרתי לו שאני מפחד להסתובב ברחובות בלי תעודות, ואני מבקש שיתן לי לישון כמה לילות בחדרו, הוא התגורר במלון רגינא והסכים לבקשתי, מרוב פחד ישנתי כמה שעות מתחת למיטה, מחשש שבאים לעשות חיפוש.

בבוקר השכם הלכתי לבית הכנסת, שם נפגשתי עם ר' ליפא לפקוביץ נ"י מגרוסווארדיין, הוא גם הכיר את הורי כי בנו יהושע למד יחד עימי לפני המלחמה אצל מלמד פרטי במיהאיפאלווא. ר' ליפא לפקוביץ שאלני לאן פני מועדות, שהרי לכל אחד היה יעד אחר, חלק רצו להגיע לווינה ומשם למחנות בגרמניה על מנת להיפגש עם קרובי משפחה שנשארו בחיים. חלק גדול נסעו לצרפת כשמגמת פניהם לאמריקה, שם ישבו עד שקיבלו היתר כניסה לאמריקה מקרוביהם המתגוררים

שם, ומשם נסעו באוניות לאמריקה. גם בנו של ר' ליפא לפקוביץ כבר היה בישיבת נייטרא שבפאריז, הישיבה שכנה בווילה מחוץ לפאריז וחיכו שם לוויזות כדי לנסוע לאמריקה. לשאלתו של ר' ליפא לאן אני רוצה לנסוע, השיבותי לו שאני רוצה לנסוע לאנטוורפן, שם נמצא רבינו ז"ל ושם נמצאים גם אחי וגיסתי המחכים לי שם בכליון עיניים, אותי השאירו כאן משום שלא היו לי ניירות ודרכון ועתה נשארתי כאן לבדי בלי אף מכיר, גם כסף אין לי, ממש אין לי פרוטה בכיסי ואני שרוי בעירום ובחוסר כל, מאוד ביקשתי את ר' ליפא שייעץ לי איך להגיע לאנטוורפן.

ר' ליפא הרגיע אותי מיד ואמר לי שבעוד כמה ימים הוא נוסע מכאן לפאריז לבקר את בנו יהושע שכאמור נוסע משם עם כל הישיבה לאמריקה, והואיל ועל הפאספורט של המשפחה רשום גם בנו יהושע שכבר נמצא בפאריז, לפיכך יקח אותי במקומו, הם נוסעים תחילה לפאריז, שם ישארו לשבות בישיבה ומשם הם מתכוונים להמשיך לנסוע לאנטוורפן. אי אפשר לתאר את שמחתי, כמעט לא האמנתי כי ידבר אלי איש נכבד ומבוגר ברגש חם כזה וכל זאת בזכות אבותי היקרים הי"ד.

עוד באותו יום הלכה כל המשפחה להצטלם וגם אני בתוכם, צולמנו תמונת פספורט משפחתית, וגם כרטיס רכבת קנו לי, חיכיתי בכליון עיניים לרגע המיוחל בו אעלה לרכבת ואעזוב במהירות האפשרית את המקום שבו בערה האדמה מתחת לרגלי. לעולם לא אשכח את טובתו ואת ליבו הרחום ואת מה שעשה עמדי בעת צרתי, כל אימת שאני נפגש עמו הנני מודה לו מחדש.

למחרת הזמינו מונית ונסענו לתחנת הרכבת בפראג, שם עמדה רכבת בינלאומית הנוסעת מפראג לפאריז, והנה נוסעים אנו עם כל בני המשפחה ממקום מסוכן זה. עליתי לרכבת, נכנסתי לתא הנקי והבטתי סביבי לבחון האם זה אמיתי, שוב יצאתי ממסגר, הנה נוסעים אנחנו ברכבת מהירה ומתרחקים מן המקום הזה, ממש נפלאות הבורא והשגחה פרטית, "המבדיל בין אור לחושך", איזה הבדל עצום בין רכבת משא דחוסה באנשים בבגדים מרופטים, אשר שבועות לא החליפו אותם לבין רכבת נוחה זו. גם צידה הכינו לי לדרך, אכלתי ושבעתי ונתתי שבח והודיה לה' הטוב והמיטיב לכל.

כל שעה עצרה הרכבת בתחנה, והנה היא עוצרת בעיר פילזן והמוכר הרוכל צועק, "**בירה של פילזן**", "קנו בירה טובה" והגיש כוסות בירה עד לחלון שלנו,

שתינו בירה ואיחלתי לחיים טובים ולשלום. ברכת "שהכל נהיה בדברו" קיבלה הפעם משמעות מיוחדת.

למחרת, ביום חמישי בבוקר, נכנסה הרכבת לתחנה הגדולה של פאריז ומשם המשכנו לישיבת נייטרא שהיתה מחוץ לעיר, שם נשארנו עד לאחר השבת. פגשתי שם בחורים רבים מאלה שהכרתי אותם בעת למדם בגרוסווארדיין בישיבתו של רבינו ז"ע, הם קיבלו אותי בכבוד וקירבוני מאוד.

אני, ביודעי את תוכניתו של רבינו ז"ל להגיע למטרתו בארץ ישראל ולהתיישב בה, שאלתי בלבי מה להם ולאמריקה? מה הם מחפשים שם? שמא יש להם שם ידידים או קרובים עשירים שעומדים לקבל את פניהם בהגיעם לעולם הגדול והחופשי, שהביא חופש לפליטי המחנות ושיחרר אותם מיד העם האכזרי שהשמיד מיליוני יהודים.

ככל שזכור לי התגוררו בחורי ישיבת נייטרא בפאריז בבית גדול ורחב, שם קיבלתי מיטה נקייה, ואחרי שבועות של נדודים בדרך, נחתי סוף סוף קצת בלי פחד וישנתי שנה שקטה ועריבה עד הבוקר. שחר קמתי להודות, ואמרתי בכוונה מיוחדת מודה אני לפניך, על כל החסד אשר עשית עמדי. לאחר תפילת שחרית נכנסתי לחדר האוכל והתיישבתי ליד שולחן ערוך בכל טוב, לחם, חמאה וירקות, חלב וגבינה טריים, ומאוד התפעלתי בראותי את הרווחה הגדולה שכמותה לא ראיתי כל הדרך, מאז עזבתי את עיר מולדתי מיהאיפאלווא. הרהרתי בלבי, מי יודע איזה דוד עשיר יש להם באמריקה והוא בוודאי שולח להם כסף להתענג בתענוגים. גם בשבת היתה אווירה מאוד מיוחדת, התפילות ברוב עם בראשות רבנים וראשי הישיבה, השולחנות וסעודות השבת בהם הוגשו בשר ודגים וכל מטעמים, חלות יפות לכבוד שבת קודש, זמירות, שירות ותשבחות לאל אשר שבת מכל המעשים - מנוחה ושמחה אור ליהודים.

אמרתי בלבי, הם כבר הגיעו אל המנוחה ואל הנחלה, שוקדים על תלמודם ואוכלים לשובע, ואני עדיין אינני רואה את קצה הדרך שבה אמשיך לנדוד, עד אמצא מרגוע לנפשי העייפה.

השבת עברה ואנו מתכוננים להמשיך ולנסוע הלאה לאנטוורפן. לאחר תפילת שחרית ישבתי אל השולחן לאכול ארוחת בוקר. באמצע הארוחה ניגש אלי אחד הבחורים שהיה משגיח הישיבה וביקשני שכשאגמור לאכול, אכנס לחדרו של הרב מנייטרא המבקש לדבר אתי, לא ידעתי איזו חשיבות מצא בי הרב ומה יש לו לדבר

עימי. הייתי בחור זר, אשר רק לפני כמה ימים הגיע לכאן. לאחר שסיימתי לאכול נכנסתי לחדרו של הרב, ליד השולחן ישבו הרב מנייטרא וראשי הישיבה, מיד כשנכנסתי פנו אלי: "בחור, לאן אתה נוסע?" עניתי להם שאני נוסע עם ר' ליפא לפקוביץ לאנטוורפן, הם שאלו אותי אם אני רוצה להישאר כאן בישיבה ולהמשיך לנסוע עמם לאמריקה והבטיחו לסדר לי ניירות, פאספורט וגם ויזה לאמריקה, הם גם הבטיחו לקנות לי בגדים חדשים, כי תלבושתי היתה דלה ומרופטת מאוד ושידלו אותי בדברים: "סע נא עמנו יחד עם כל הישיבה, הלוא יש לך כאן חברים ומכרים ולמה תסתובב לבדך בעולם הגדול"?

הייתי אז נער בן חמש-עשרה שנים ועניתי להם בתמימות של ילד בשאלה: מי ערב לי כי בעת שאגיע לאמריקה החופשית ואצא לרחוב הגדול לבדי בלי משפחה, שאשאר עוד יהודי? הרי עדיין אינני מרגיש די חזק ומבוסס בדעתי.

ענו לי גם הם בשאלה: "ומי ערב לך כי בבלגיה תשאר יהודי, מי ישגיח עליך שם?" ואני עניתי להם בביטחה, אסע לאנטוורפן, שם נמצא מו"ר הרבי מוויז'ניץ, אהיה בקרבתו והוא יפרוס כנפיו עלי ועל נפשי העייפה, אחזיק חזק באבנטו - "**איך וועל מיך אנהאלטען אין זיין גארטעל**", וכך אשאר יהודי.

תשובתי המהירה והחיובית עשתה רושם על כולם, הם התפעלו מאוד מבגרותי ומרצוני הנחוש, וכיבדו את רצוני.

תיכף ומיד קראו לר' ליפא ובנוכחותי אמרו לו, קחו עמכם את הילד הזה והביאו אותו לאנטוורפן שיהיה בקרבת הרבי מוויז'ניץ.

עד היום הזה כשאני נזכר במעמד ההוא, עודני מתפלא מאין שאבתי כוחות נפשיים אלו, להתגבר על הפיתוי של הרווחה והנוחיות שהציעו לי, ולבחור בדרך הנכונה, שמח אני בחלקי שזכיתי להיות בקרבת רבינו ז"ל, ללמוד דרך ה' ותורתו, אשרי ומה טוב חלקי שזכיתי ליהנות מן המאור הגדול הזה, אשר חינך אותנו - דור יתום וסלל לנו את הדרך הישרה בה נלך בדרכי התורה והחסידות, יהא זכרו ברוך וזכותו תגן עלינו עד עולם.

אנטוורפן

ארזנו את החפצים, שבנו לפאריז ומשם המשכנו ברכבת עד אנטוורפן. לתחנת הרכבת של אנטוורפן הגענו מאוחר בלילה, בשעה אחת-עשרה. ויהי בחצות הלילה, התחלנו ללכת ברגל ברחוב העיר. השעה היתה מאוחרת והרחוב היה ריק, לא פגשנו

איש ברחוב. לאחר כמה מאות מטר הליכה הגענו לרחוב אוסטן וכאן פנה אלי ר' ליפא ואמר לי, "עד כאן הבאתי אותך והנה ברחוב זה בבית מס' 50, הבית האחרון ברחוב, מתגורר הרבי מוויז'ניץ, לך הלאה ותמצא את הבית". הודיתי לו הרבה ובלבי קינן הפחד, מי יודע אם אמצא את הבית בחשיכה הזאת וברחוב אין את מי לשאול, אבל מאפס ברירה הולכים קדימה, חיפשתי מספרים על הבתים אבל בחושך לא ראיתי כלום, המשכתי איפוא ללכת עד הבית האחרון, והנה אני רואה לפני בית גדול בן מספר קומות, לו שער ברזל גבוה וחזק והוא נעול ומסוגר.

היה זה בית גדול ובו עשרות דיירים, הפעמונים לא פעלו כי את הבתים לא תיקנו עדיין מנזקי המלחמה ומההפצצות, והנה אני עומד כבר על יד הבית המקווה ואינני יכול להיכנס. החילותי לטכס עצה איך לרמוז למישהו שיפתח לי, הבטתי בחלונות, כל חלונות הבית היו חשוכים, והנה אני רואה אור גדול זורח באחד מחלונות הקומה הראשונה, היה זה כבר חצות לילה וליבי אמר לי שהאור הזה הבוקע מהחלון, בוודאי בוקע מבית מאור חיינו, רבינו.

הנה לא ינום ולא ישן שומר ישראל

"קולי שמע" צעקתי לעבר החלון הסגור והגבוה.

פתח לי שער כי עת נעילת שערים עכשיו.

כלום אף אחד איננו שומע אותי? והנה אני לבדי ברחוב ואין עוזר.

דמעות ניגרו מעיני - ושערי דמעות לא ננעלו.

התחננתי, "קולי שמע - וראה דמע עיני"

"כי הנה כאבן ביד המסתת - ממציא למזור תרף".

טיפסתי על הגשר אשר מעליו נוסעות הרכבות שהיה מול הבית ומשם הבטתי לעבר החלון המואר, ראיתי את רבינו יושב על יד השולחן ולומד ובחלון השני ראיתי את הרבנית ע"ה. צעקתי בכל כוחי וביקשתי בתחינה ובבקשה: "פתחו לי שערי צדק ואכנס גם אנוכי".

משראיתי ש"קראתי ואין עונה" – קריאתי אינה נשמעת ואין לי ברירה אחרת, לקחתי אחת מאבני המקום וזרקתי אותה לעבר חלון החדר בו עמדה הרבנית הצדקת, היא פתחה מיד את החלון ושאלה בקול מי זה זרק את האבן? ואני, ברגע

שהחלון נפתח, התחלתי לצעוק בקול גדול, ממש בכיתי וצעקתי - "רעבעצין איך בין דאס! מנדל שטיינמץ, איך בין יעצט אנגעקימען!" (רבנית, אני הוא! מנדל שטיינמץ, זה עתה הגעתי) מיד כששמעה את קולי הכירה אותי ונכנסה לחדרו של רבינו לבשר את הבשורה הטובה והמשמחת, "מנדל שטיינמץ איז אנגעקימען, אין ער שטייט דא אינטען אין דיא גאס, זאל עמיצער אראפ ניין איהם עפענען דעם טויער" (מנדל שטיינמץ הגיע, הוא עומד כאן בחוץ ברחוב, ירד נא מישהו למטה לפתוח לו את השער). אחד הבחורים שהיה בבית ירד מיד לפתוח לי את השער, היה זה ר' עקיבא יוסף מנדל שגר כיום בטורונטו שבקנדה. גם את אחי וגיסתי שכבר ישנו הלכה הרבנית להעיר ובפיה הבשורה הטובה, "הנה הגיע אחיכם בשלום", שכן אחרי שהשאירו אותי לבדי בפראג, מאוד דאגו כל העת לשלומי. שוב נפגשנו והיינו יחד והכל בירכו את ה' הטוב, אשר לא עזב אותי ושמרני בדרכי והגעתי בשלום.

רבינו זצ"ל באנטוורפן

הרעיון הגדול

רבינו הגיע מצ'כיה לאנטוורפן לפני יום הכיפורים תש"ו, הוא נשאר באנטוורפן שנה שלימה ומשם נסע לפני ראש השנה תש"ז להשתקע בארצנו הקדושה. בשבתות ובימי חג ומועד ניהל רבינו את השולחנות אשר לפני ה' בשירה ובזמרה. עד היום מהדהדים באוזני תושבי אנטוורפן דברות קדשו, זמירות, שירות ותשבחות, שבהן

הלהיב את ליבם השבור של היהודים אשר שבו אחרי המלחמה הנוראה, הוא הכניס בהם שמחת חיים ואור חדש האיר להם.

כאן באנטוורפן החל רבינו לרקום את תוכניתו הגדולה והקדושה לבנות פינה יקרה, ישוב יהודי חסידי בבני ברק המסוגלת למסירות נפש, שהרי היתה זו עירו של התנא הקדוש רבי עקיבא שמסר נפשו עקה"ש. את הקריה ביקש רבינו להקים לזכר אביו הקדוש והטהור ה"אהבת ישראל", אשר היה מפורסם במידתו הקדושה של אהבת ישראל, ואשר מסר נפשו לטובת כלל ישראל.

באחת השיחות באנטוורפן אמר לנו רבינו ז"ל בזה הלשון: "איך האב שוין געניג גיהאט פון מחלוקת צווישען רבנים, דיינים, מיט שוחטים, מיר וועלען זיך בויען איין עקסטער ווינקעלע אין ארץ ישראל, ארויס פון דיא שטאט, אין דארט וועלען מיר האבען אלעס: א בית-מדרש, א תלמוד תורה, א ישיבה, א שוחט, א קהל, אלעס זעלבשטענדיג" (סבלתי די ממחלוקות בעניני רבנים, דיינים, ושוחטים, עתה נבנה לנו פינה נפרדת בארי"י, מחוץ לעיר, ושם יהיה לנו הכל, בית מדרש, ת"ת וישיבה, שוחט וקהילה, הכל בנפרד).

אך בסופו של דבר בא לו העניין הנשגב והקדוש בקשיים ובהתנגדות גדולה, כענין שראיתי ב"מדרש תלפיות" על אודות בגדי כהונה, שגם הס"מ מתקנא בצדיקי אמת ולכן צוה השי"ת לעשות שפה בפי המעיל כי בצאת הכה"ג מבית קדש הקדשים ביוה"כ היה הס"מ אוחז בבגדיו לקורען מתוך קנאה עי"ש בענף בגדי כהונה ד"ה אמנם.

עיניו הטהורות חזו למרחוק והוא לחם בכל תוקף נגד מחלוקת ופירוד לבבות. את זאת ראינו גם באנטוורפן, ביושבם יחד בגלות, שני האחים הנאהבים והנעימים, בלי בית המדרש ובלי בית מתאים, שהרי את הכל השאיר רבינו בגרוסוואַרדיין והגיע עם כמה מזוודות. (רבינו אמר בהזדמנות, שלא פתח את המזוודות כל זמן שלא הגיע לארצנו הקדושה). והנה כאן ישבו שני האחים הקדושים באהבה ובאחווה, בשלום וברעות ואנו ראינו בחוש מאי משמע: "הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד", אפילו כשהם יחד, מתפללים באותו בית מדרש ומנהלים שולחנות שבת יחד, לעשות רצון קונם ורצון אביהם שבשמים בלי שמץ של מחלוקת. מה נהדר היה לראות את כל זאת וללמוד ממעשיהם של צדיקים וקדושים אלה זי"ע, וכמאמר החכם בספר "מגדול עוז" של רבי יעקב עמדין זצ"ל: "שאלו את החכם, את מי תאהב יותר את אחיך או את רעך? ועונה לו החכם - **לא אוהב את**

אחי אלא אם יהיה גם רעי״, את כל המידות האלה, את חיי האחדות והשלום, ביקש רבינו להשריש בשיכון ויזניץ שתכנן להקים.

רבינו ביקש להנציח בשמו של השיכון -״אהבת ישראל ואור החיים״ - את שם אביו הסב״ק זי״ע וגם את שם דודו הרה״ק ר׳ חיים מאטיניא זי״ע, כי כן ביקש, שמהותו תהיה: אהבת ישראל בין אדם לחבירו עם חיי אורה.

לא יאומן כי יסופר שהישוב הקדוש הזה התפתח לימים והיה למגדל אור לכל העולם החסידי והוא נתן את הדוגמה הראשונה לקריה חסידית. הכל הלכו בעקבותיו ועשו כדוגמתו וזכות ראשונים שמורה לאותו מנהיג גדול אשר ראה למרחקים. אולם באותה תקופה כשביקש עזרתם של מנהיגי היהדות החרדית בעולם כולו, בבלגיה, באנגליה, ובאמריקה פג ליבם מלהאמין לכל התוכנית היפה והגדולה הזאת והרבה מסירות נפש וכוחות נפשיים השקיע רבינו בעבודת קודש זו. רבינו לא נרתע מפני המתלוצצים והמלעיגים על תוכניתו היפה אשר לא נתנו בה אימון וכמאמר חז״ל שארץ ישראל ניקנית ביסורים, אבל ברבות השנים הלכו כל האדמו״רים בעקבותיו וניבנו שיכונים חסידיים בכל רחבי הארץ לשם ולתפארת. ומעשה שהיה, לארצנו הקדושה הגיע אחד האדמו״רים החשובים מחוץ לארץ, הוא ביקר אצל הגאון ה״חזון איש״ זצ״ל ומחמת חשיבותו ליווה אותו הגאון עד שער החצר, לפני שנפרד ממנו אמר לו החזון איש: ״בבקשה מכם - עשו משהו למען ארץ ישראל״ והראה לו באצבעו על הגבעה הגבוהה של שיכון ויז׳ניץ, ״הנכם רואים, שם על הגבעה ישנו אור תורה זורח לכל העולם - עשו גם אתם משהו למען עם ישראל היושב בציון״, זכותם תגן עלינו ועל כל יושבי ארצנו הקדושה.

גם זאת להווי ידוע, כי בשיכון ויז׳ניץ היה התלמוד תורה הראשון בבני ברק אשר בו למדו ילדים ותינוקות של בית רבן בשפת היידיש וברוח המסורה לנו מאבותינו, לנו זכות ראשונים לכל החדרים אשר ניתוספו בעיר התורה והחסידות במשך השנים.

בנסיון לרכוש מקצוע

בתקופת שהותי באנטוורפן, במשך כל החורף, היתה דעתי נתונה ללמוד מקצוע, אומנות קלה ונקיה, כדי שבעתיד אוכל לפרנס עצמי בכבוד ובנקל. ולפי שאנטוורפן מפורסמת כמרכז עולמי ליהלומים ובה גם בורסה גדולה, רציתי ללמוד מקצוע הקשור ביהלומים, והנה, לפני שנפרדתי מדודי ר׳ משה צבי רוזנפלד נ״י בליברץ, הוא נתן בידי מכתב המלצה לבן דודו המתגורר בבלגיה והוא חבר בבורסה באנטוורפן.

במכתבו ביקש ממנו שיעמוד לימיני ככל האפשר, אך לבסוף לא איסתייעא מילתא ולא הצלחתי ללמוד אז את המקצוע ולאחר ח"י שנים מאז, שבתי לאנטוורפן עם משפחתי על מנת להשתקע בה ולמדתי את המקצוע.

בינתיים פניתי למשרדי "אגודת ישראל" ושם פגשתי את הר"ר בעריש רפפורט בנו של הרב מפראג ותלמיד מובהק של רבינו וביקשתיו שיתן לי עבודה כלשהי במשרדו כדי שאוכל להרוויח כדי מחייתי. הוא מסר לי את גביית דמי "הזכרת נשמות", ומאלה התפרנסתי במשך ימי החורף. אדהכי והכי שמעתי דיבורים על תוכניתו של רבינו לעזוב את אנטוורפן ולהשתקע בארצנו הקדושה. לקראת חג הפסח נכנסתי אל רבינו ושאלתי לדעתו אם להצטרף לנסיעה לארץ ישראל, שאירגנו שליחי "עלייה ב'" באנייה בלתי ליגאלית דרך צרפת. רבינו ז"ל הסכים לתוכניתי ואיחל לי הצלחה. כששמע אחי ר' יוסף על תוכניתי לנסוע לבד לא רצה להאמין לי שרבינו ז"ל הסכים לה והוא אמר לי שהוא רוצה להיכנס עימי שוב ולשאול את פי רבינו ז"ל. נכנסנו יחד ושאלנו עוד פעם, ורבינו ז"ל ענה "נכון, הסכמתי לנסיעתו של מנדל לארצנו הקדושה" ואיחל לי נסיעה טובה.

כשנכנסתי לקודש פנימה להיפרד מרבינו לפני נסיעתי לארצנו הקדושה, הזכיר לי רבינו ז"ל זכות אבות ואמר לי בזה הלשון: "האם זוכר אתה את אביך הי"ד, איך שאמר בראש השנה בנוסח ויז'ניץ: "חי עולמים - טהור עינים"? אבא היה בעל שחרית אצל רבינו זי"ע עד נישואי יבלח"ט כ"ק רבינו שליט"א שאז היה הוא הש"ץ. יש עדיין כאלה שזוכרים כיום את תפילתו, ונעימתה מצלצלת באוזניהם. הרבי הושיט לי את ידו הקדושה ואמר "סע לשלום בדרך לארץ ישראל".

בדרך לארץ הקודש

היה זה שבועיים לפני חג הפסח תש"ז. מבלגיה לצרפת נסענו באוטו משא והגענו עד מרסיי, משם הפלגנו על האנייה "תיאודור הרצל" - ובה 2,161 פליטים - לארץ-ישראל. לקחתי עימי מאנטוורפן מצות ויין לארבע כוסות, כי לא ידענו מתי נגיע לארץ ישראל.

באנייה היה דוחק גדול, היתה זאת אניית משא שנבנו בה דרגשים כדי לקלוט את הנוסעים. הדרגשים היו כל כך נמוכים, עד שאי אפשר היה לשבת בהם, רק בשכיבה אפשר היה להיכנס בקושי. האוויר היה דחוס, ואם רצינו לשאוף אוויר צח, היינו צריכים לעלות על סיפון האנייה.

הגיע ליל הסדר, אנו נוסעים באניה בדרך לארצנו הקדושה והים סוער וזועף, כולנו חולים, ומקיאים הרבה והמיטה אינה נוחה לשבת עליה. מזגתי לי כוס ראשון של ארבע כוסות, האניה טילטלה אותי והיין נשפך, מזגתי אותו בשנית. בקושי אכלתי כזית מצה ונזכרתי בליל הסדר בבית הורינו, עת ישבנו כל המשפחה יחד עם אבי ואמי, אחים אחיות ונכדים, ובכיתי על אובדן מולדתי ובית אבי. נסענו כל החג ועוד שבוע נוסף.

לאחר שבועיים של נסיעה בים סוער, הגענו יגעים ותשושים לחופי ארצנו הקדושה, ההרים והגבעות פצחו מרחוק ברינה לקראתנו ומה מאד שמחנו לראות את הכרמל ואת חיפה. לא כך היתה קבלת הפנים של הבריטים, ממשלת בריטניה התנגדה לעלייה הבלתי ליגאלית וחיילים בריטיים ובידם נשק חם, קיבלו את פנינו בפקודה לא לרדת מן האנייה. ניטש ויכוח קולני, ירדנו לבטן האנייה ולמעלה על הסיפון נערך קרב התנגדות ונשמעו גם יריות, לאחר שעלינו למעלה מצאנו ארבעה יהודים הרוגים הי"ד, אשר התנגדו לאנגלים ולא הסכימו שנרד מן האנייה ונעבור לאוניית הבריטים, אך בסופו של דבר, הורידו אותנו האנגלים בכוח מן האנייה, העבירו אותנו לאנייה בריטית ואנו הובלנו לקפריסין תחת שמירתם של חיילים בריטיים. לפני שהעלונו על האנייה ערכו בנו חיפוש ונטלו מאתנו את כל החפצים האישיים, גם תמונות שהיו לי מן המחנות לקחו ממני, גם מכתבים וסכין קטנה שהיתה לי לדרך, הכל לקחו ממני ולא החזירו מאומה.

אבל גם הפעם אודה את ה' אשר טוב גמלני ונתן לי שכל טוב. לפני נסיעתי מבלגיה הלכתי להיפרד ממשפחת ר' שמואל פרל ובהזדמנות זו נתן לי ר' שמואל חמישים דולאר, הוא אמר לי :"קח עמך את הכסף הזה בדרך, אולי תרצה לקנות משהו", לקחתי ממנו את הכסף ולפני הנסיעה תפרתי אותו בתוך כובעי, הודות לכך נשארתי עם הכסף והאנגלים לא לקחו אותו ממני. הסכום הזה היה לי למחיה כל זמן שהותנו במחנה קפריסין.

קפריסין

כל הלילה נסענו באנייה הבריטית ולמחרת הגענו לפאמאגוסטה שבקפריסין שם בנו הבריטים מחנה הגדול, כאן פגשנו אלפי פליטים מכל קצווי תבל, אשר גורלם היה כשלנו, גם הם הגיעו לקפריסין במקום לארץ ישראל.

למזלנו היה קיץ, מזג האוויר היה נוח ואיפשר להיות כל היום בחוץ, המגורים לא היו נוחים ביותר, גרנו שם באוהלים והמיטות היו על האדמה, מיטות ברזל של הצבא עם כיסוי מינימאלי בצבע ירוק.

פגשתי כאן את הרה״ח ר׳ שלמה זלמן שכטר ע״ה ובשבת אכלתי אצלו, הוא היה המשגיח בבית המטבחיים שבו שחטו כל שבוע והיה מביא עמו הביתה חתיכה קטנה של בשר, לפעמים הוזמנתי אל משפחת בן דודי ר׳ אפרים פופוביץ לאכול משהו חם, לפי שהם בישלו באופן פרטי בביתם שהיה חלק מצריף. את האוכל במטבח הציבורי לא הייתי מסוגל לאכול.

כאן באו לי למחיה ולכלכלה חמישים הדולארים שנשארו תפורים בכובעי. במחנה היתה קנטינה (קיוסק), קניתי לי בה תפוחי - זהב ואכלתי אותם בצהריים עם לחם, זו היתה הארוחה העיקרית שלי עד חג השבועות, אחרי החג החלה עונת הענבים בקפריסין ואז קניתי לי ענבים ואכלתי אותם עם הלחם.

גם הרה״ג ר׳ יעקב בנציון רוטנר זצ״ל, הרב מחליסה, היה שם ולימד אותנו שיעורי תורה, בעיקר בעל-פה, כי לא היו לנו ספרים. בקפריסין הייתי עד אחרי ראש השנה.

והגיענו לארץ ישראל

הנה מקרה מאוד מעניין שאירע לי אז, בעשרת ימי התשובה. בתקופה הנוראה בעת שהותי באושוויץ, היו שלוש סלקציות. חמשת אלפים ילדים יהודים נשלחו לקרמאטוריום בערב ראש השנה, בערב יום הכיפורים ובחג שמיני עצרת. עתה, באותם ימים בדיוק לאחר שלוש שנים, יצאה הפקודה מאת המושל הבריטי של מחנות המעפילים בקפריסין, לפיה מותר לכל הצעירים בגילאי שלוש-עשרה עד שבע- עשרה לנסוע לארצנו הקדושה מחוץ לתור, וכך הובילו אותנו במכוניות משא גדולות עד פתח האנייה בה נסענו כל הלילה. למחרת, בערב יום הכיפורים תש״ח, הגענו לשערי ארצנו, לנמל חיפה, ומשם הביאו אותנו למחנה עתלית בו נשארתי תחת הסגר עד ערב סוכות. בדיוק באותו יום, ערב יום הכיפורים היום שבו השתדלו אחיותי שלוש שנים לפני כן להצילני ממוות לחיים, הגעתי לארץ ישראל ונפגשנו אני ואחיותי שהצילוני.

שתי אחיותי באו לקבל את פני. היתה זאת פגישה מאוד מרגשת בה נפגשנו לראשונה מאז פגישתנו בין גדרי התיל החשמליים באושוויץ. יחד אתן נסעתי אח״כ

לקיבוץ טירת צבי, שם הן גרו מאז שהגיעו לארצנו הקדושה לאחר המלחמה. נשארתי לחגוג אתן יחד את חג הסוכות ופי מלא תודה ושבח לחי עולמים אשר הצילני בתקופה זו פעם שלישית מידי הרוצח מנגלה ימ״ש ואשר השאיר לנו שריד ממשפחתנו המפוארת אחיותי שיחיו ואנו שני האחים (הורינו היקרים ושבע אחים ואחיות עם ילדיהם נעקדו על מזבח אושוויץ הי״ד). אחרי חג הסוכות נסעתי לתל-אביב, היה זה תחילת זמן החורף תש״ח ואני נכנסתי בשעטומ״צ לישיבת ויז׳ניץ ברחוב לילינבלום 16.

פרק תשעה עשר

באהלי ויז'ניץ

ישיבת ויז'ניץ בתל אביב

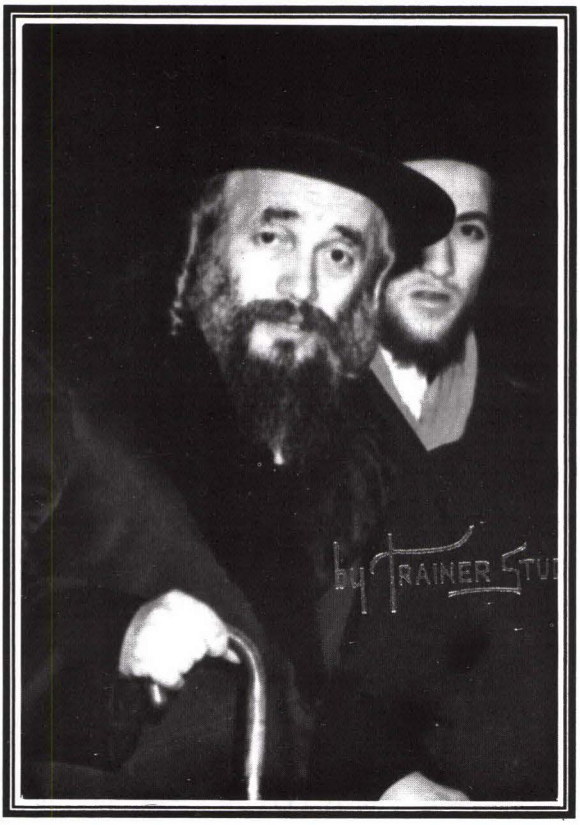
אנסה לתאר את מצב הישיבה באותה תקופה קשה, מבחינה חומרית: מחסור במצרכי מזון ובעיקר מחסור בנדיבי עם שהיו אז מעטים, חובות כבדים רבצו על קופת הישיבה מבלי יכולת לשלמם, קשה לתאר את המצב הנורא הזה. את כל זה סבל רבינו על שכמו, רבינו זי"ע עלה ארצה בחודש אלול תש"ז ומיד קיבל לידיו את הנהגת הישיבה הק'. מתיאורים אלה, אולי ילמד הדור הצעיר האיך תורה וארץ-ישראל נקנים ביסורים.

בזמן הראשון ללימודי היינו כשלושים בחורים בישיבה, חלק מן התלמידים למדו עוד בישיבתו של רבינו בגרוסווארדיין אחרי המלחמה והם המשיכו את לימודם כאן בתל-אביב. חלק מן התלמידים היו מארץ-ישראל: מירושלים, מרחובות ומכפר אתא. היתה זאת אחת משתי הישיבות החסידיות היחידות בתל אביב והסביבה. למדו אצלינו תלמידים מחסידי גור וחסידי בעלזא והם זוכרים עד היום לטובה את שהותם בישיבה בתקופה הקשה כשהגיעו לארץ-ישראל.

התקופה שהיתה לנו בישיבת ויז'ניץ היתה קשה מבחינה גשמית, אבל זוהרת מבחינה רוחנית, בנשיאותו ובפיקוחו המלא של רבינו. רבינו עמד על הצלחתנו ושקד על טיפוחו של כל בחור באופן פרטי. כשהגעתי לישיבה זכיתי לקבל את פני רבינו זי"ל שהגיע ארצה תקופה קצרה לפני כן, ורבינו קיבל את פני בשמחה ובלב טוב, כאב רחמן את בנו. לאחר מכן גם זכיתי לשימוש תלמידי חכמים, לפי שבתקופה הראשונה עדיין לא היה לרבינו משמש קבוע ואני זכיתי בתפקיד זה, עד שעברתי לגור עם הדיירים הראשונים בשיכון ויז'ניץ בבני-ברק.

בתקופה הראשונה עדיין לא היתה לרבינו דירה משלו והוא התגורר אצל חתנו הרה"צ ר' נפתלי חיים אדלר זצ"ל ברחוק קלישר 11, משם הלך כל בוקר למקווה ברחוב פינס ומשם לישיבה ברחוב לילינבלום. באחד מחדרי הישיבה היה יושב כל היום ואת הארוחות היו מביאים לו מביתו ברח' קלישר. כל היום ישב רבינו על התורה ועל העבודה באחד מחדרי הישיבה כשבלילה שימש החדר לשינה עבור תלמידי הישיבה ורק מאוחר בלילה שב לביתו, כשאחד התלמידים מלווה אותו.

מצבו של יבלח״ט כ״ק מרן רבינו שליט״א, שהיה ראש הישיבה, היה קשה מאוד מכל הבחינות. הוא התגורר ברחוב העבודה, מרחק כעשרים דקות הליכה מן הישיבה ואינני זוכר שאי פעם שכר מונית לנסוע הביתה, אפילו ששנא מאוד את תל-אביב ואת רחובותיה מבחינת צניעות. לפעמים היינו מלווים אותו כשהלך ברגל ולפעמים נסע באוטובוס מס׳ 2 בליווי אחד הבחורים. פעמים רבות הסתפק באוכל הדל של הישיבה, כדי שלא יצטרך לעבור ברשות הרבים ובכל שיחת מוסר הזהיר אותנו כ״ק רבינו שליט״א שלא להסתובב ברחובות תל-אביב.

רבינו שליט״א באמריקה

רבינו זצ״ל ויבלחט״א רבינו שליט״א בעת בחינה לתלמידי הישיבה ברח׳ לילינבלום בת״א

הגענו למצב שבו היו רבינו וכל בני משפחתו שרויים בדחקות וקשיי קליטה אשר קשה לתארם, ארץ ישראל נקנית ביסורין והיו אלה יסורין של אהבה. סבלו של רבינו ז״ל בתקופה זו היה גדול, קשה מאוד לשחזר ולכתוב פרטים על הקשיים מבחינה גשמית. היה זה ממש עינוי נפשי ועל כך אכתוב לקמן, כי רצוני לספר על מסירות נפשו של רבינו ז״ל כלפי תלמידיו בזמנים היותר קשים ובזה תגדל הכרת טובתם.

בעת שנגשתי לשמש בקודש אצל רבינו הק׳ הייתי בחור צעיר כבן י״ח ותלמיד ישיבה, לנגד עיני עמדו הורי היקרים, אשר היו מסורים בלב ונפש לכל בית רבינו ז״ל. יראתי שלא אכשל חס ושלום כעני מדעת והתפללתי לה׳ החונן לאדם דעת שיחונן גם אותי בדעת ובתבונה, שאזכה לשרת בקודש בהדרת כבוד ודרך ארץ ולא אבוש ולא אכלם ולא אכשל בתפקיד קדוש זה. מדי בוקר הלכתי ללוות את רבינו

ז״ל למקווה. החורף היה כבר בעיצומו, בחוץ היה קר, ובפרט בשעת בוקר מוקדמת כשהשמש עדיין לא חיממה את היקום. ראיתי שרבינו הולך למקווה בלי מעיל פרווה (פעלץ) ואפילו בלי מעיל עליון חם, דבר זה מאוד כאב לי והזכרונות מן העבר המפואר מילאו את ליבי בראותי את המצב הדחוק בו שרוי רבינו כעת.

ישיבת ויזניץ ברח׳ לילינבלום בת״א

נכנסתי למטבח להכין לרבינו כוס קפה חם, פתחתי את המקרר והנה הוא ריק, אין בו אפילו טיפת חלב למהול בקפה, שוב נזכרתי בימים הטובים שהיו בבית, ״דיא שיינע מלוכה פון דערהיים״ (כבוד המלכים שהיה לרבינו בבית) ועתה הגענו למצב כזה. ניגשתי לחלון, בכיתי חרישית ודמעות חמות פרצו מעיני. רבינו בא לקרוא לי כדי ללכת למקוה ומצא אותי כשפני לחלון ועיני דומעות, ניגש אלי ושאל אותי: מה כואב לך? מדוע אתה בוכה? וענית - ״על דחקותו של רבינו אשר קשה לי לראותה״. רבינו החל לעודד אותי ולנחמני באמרו, אני מבין על מה אתה בוכה, אך אל תבכה, עוד תראה אותנו בהרווחה גדולה רק חזק ואמץ ואל תאבד עשתונות (״פארליער דיך נישט - דיא וועסט נאך זעהן עס וועט נאך זיין גיט אין וואיל!). הלכנו למקווה ומשם המשכנו לישיבה להתפלל. תפילת שחרית של יום חול היתה מלאה התלהבות,

חמימות, תשוקה וגעגועים לאל חי העולמים, כאן פרע רבינו הקפותיו, קיבלנו פיצוי רוחני ומתוק על כל מה שחסר לנו בגשמיות.

כשהגיע רבינו לארצנו הקדושה, כבר מצא בה את ישיבת ויז'ניץ אשר יסדה כאן אחיו הרה"ק בעמח"ס דמשק אליעזר זי"ע (נלב"ע ב' אלול תש"ו). רבינו לקח את הישיבה תחת חסותו ונשיאותו, יחד עם כל החובות הגדולים אשר רבצו עליה מאז פטירת אותו צדיק, חובות כבדים מאוד, עד כדי כך שבעלי החנויות לא רצו למכור יותר בהקפה מצרכי אוכל חיוניים כמו לחם ומרגרינה. בתקופה הראשונה, עד שהגיעו ראשוני אנשי שלומינו מרומניה והונגריה, גם נדבנים לא היו, רוב רובם של העולים הגיעו בעירום ובחוסר כל, נשארו חודשים בבתי עולים והתגוררו באוהלים בהם שררו החום בקיץ והקור בחורף, המצב הכספי של הישיבה היווה בעיה יומיומית, כל קנייה היתה בעיה חדשה וכסף מנלן?

ה"דמשק אליעזר" בעת בחינה לתלמידי הישיבה בלילינבלום.
נראים מימין רבינו שליט"א ומשמאל הגרנ"ח אדלר זצ"ל

הנה כמה עובדות, המשקפות את המצב הכספי של הישיבה. כאמור, חובות הישיבה עבור המצרכים החיוניים במכולת הלכו ותפחו ועם זאת ניתווספו בחורים

שהגיעו לשערי ארצנו. הגיעה גם קבוצת בחורים חשובים מישיבת "מאור הגולה" ברומא שבאיטליה ואת כולם קיבל רבינו בידיים פתוחות. הגיע המצב לכך, שלא יכולנו לערוך קניות לשבת אלא במזומנים בלבד ומזומנים אלה לא היו ברשותנו.

היה זה ביום חמישי, ערב שבת חנוכה תש"ח, ניגש אלי הטבח, ר' קלמן שטקל נ"י, תלמיד הישיבה עוד אצל מרן ה"דמשק אליעזר", אשר התנדב להיות טבח הישיבה והוא אמר לי שעליו ללכת לערוך קניות לכבוד שבת חנוכה ולשבת זו באים כמה אורחים אל רבינו ואוכלים במטבח הישיבה.

לא באו מאות יהודים ואפילו לא עשרות, רק יחידי סגולה מזקני חסידי ויז'ניץ, אשר הגיעו לארצנו הקדושה עוד לפני המלחמה בעידודו של מרן הסבא קדישא זי"ע ששלחם למחיה. כשהיו באים לשבת, הביאו עמם סכומים קטנים אשר קיבצו בעיר מגוריהם נתניה וכפר אתא ועוד, ביניהם, הרה"ח ר' בעריל הערש בריטויץ ע"ה מנתניה, נכד להחסיד המסור בלב ונפש לכל אדמו"רי ויז'ניץ זי"ע - הרה"ח ר' יודל עיבר ראזנבערג זצ"ל, וגם ר' צבי הערשיל וואלד ע"ה מכפר אתא, יהודי יקר ונדיב לב שהיה כבר בשנות השבעים שלו וכיתת רגליו וקיבץ פרוטות בכפרים אשר בסביבתו, פרוטה לפרוטה הצטרפה והוא הביא בדחילו ורחימו את אשר קיבץ לקופת הישיבה. הם טרחו לממן את הישיבה באמת ובתמים ובמסירות נפש, רבינו אהב אותם וכיבדם מאוד.

שני יהודים יקרים אלה צריכים לבוא לשבות אצל רבינו בשבת זו ועתה פנה אלי ידידי ר' קלמן שטקל הי"ו ובקשה בפיו, "תן לי עצה מה לעשות, מאין תבוא עזרה כספית שנוכל בה להכין מאכלי שבת, היום כבר יום חמישי בערב ואני ממש אובד עצות".

עניתי לו "בוא והיכנס עימי יחד אל רבינו ונשאל מה לעשות?" בלב נשבר נכנסתי עם ר' קלמן אל רבינו, סיפרתי לרבינו את דברי ר' קלמן ותיארתי לפניו את מצב הישיבה כמו שהוא ורבינו זי"ל הרגיע אותנו באמרו שאל נדאג, "יש לי מקור לצורכי שבת, היום ערב ראש חודש וביום זה נוהג ר' ישראל מיכל יגנדורף לבא אלי בכל חודש ונותן עשר לירות, אחלק את עשר הלירות, חמש אתן לישיבה להוצאות שבת ואת החמש הנותרות אחלק בין בני משפחתי". מה גדולה היא זכותו של יהודי תמים זה ר' ישראל מיכל יגנדורף ע"ה, לאו כל אדם זוכה לזה, יהא זכרו ברוך.

רבינו זצ״ל ומהרנ״ח אדלר זצ״ל בלילינבלום בת״א

במשך הזמן פינה אחד הדיירים שהתגוררו בבנין בו שכנה הישיבה - דירה אחת ולרבינו ז״ל כבר היה חדר מיוחד ופרטי, עד עתה, כאמור, היה רבינו יושב בחדר השינה שלנו שהיה בן שלוש מיטות. אני שטפתי את הריצפה מדי בוקר, סידרתי את החדר ואיוורתי אותו ושם ישב רבינו ז״ל כל היום. כעת הרחיב ה׳ לנו ולרבינו כבר היה חדר יפה ונקי, ברם את האוכל עדיין הביאו מרחוב קלישר, מבית בתו הרבנית הינדא אדלר ע״ה אשר בישלה בביתה והביאה אותו בטרמוס כדי שישאר חם. גם לכבוד שבת הבאתי את כל המאכלים לישיבה לפני שבת, את המרק החזקתי בטרמוס כדי שיהיה חם עד לעת עריכת השולחן בליל שבת קודש, היה זה תפקידי מדי ערב שבת קודש.

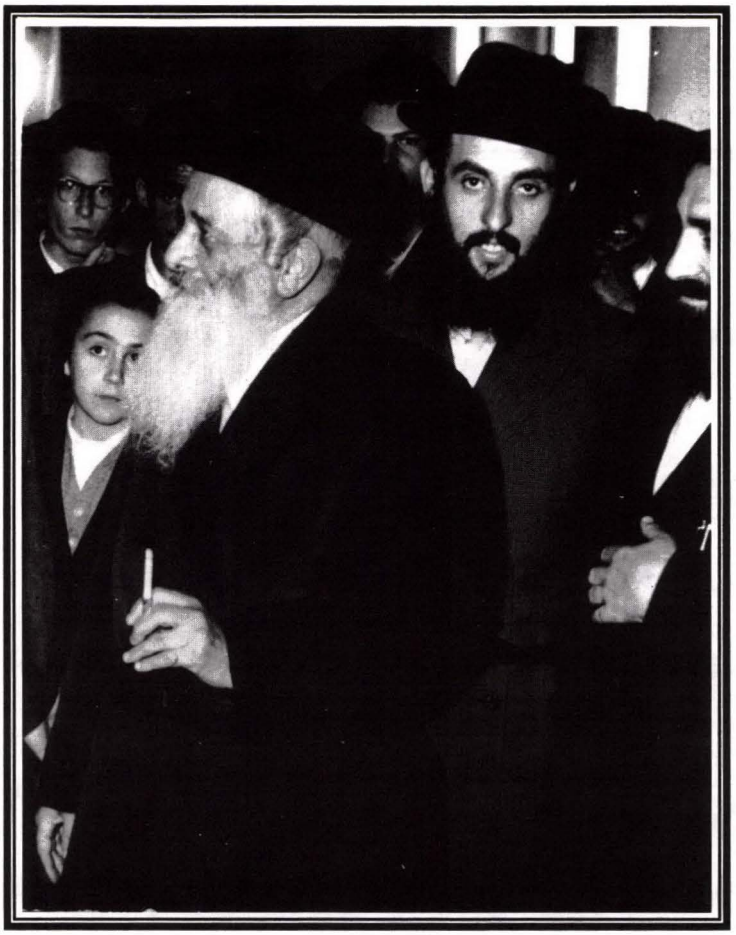
יום שישי אחד היו לי הרבה סידורים והיה זה יום קיץ חם, ולפי שידעתי שלא אספיק לשוב בזמן לארוחת הצהריים, ביקשתי את אחד הבחורים שילך לרחוב קלישר להביא משם את ארוחת הצהריים לרבינו ז״ל. מובן שהוא הסכים מיד לשרת בקודש ולהביא את הארוחה לרבינו ומכיוון שהוא קיבל על עצמו את התפקיד סמכתי על כך שחזקה על שליח שעושה שליחותו, ובוודאי ידאג לכל על הצד היותר

טוב. ברם, הבחור הזה שכח מכל העניין וכלל לא הלך להביא את ארוחת הצהריים לרבינו, גם מישהו אחר לא דאג לשליחות קודש זו ולפיכך נשאר רבינו אותו יום שישי בלי מאכלים להחיות את נפשו. אני שידעתי שהכל סודר כמו שנדברנו, דאגתי להכנת מאכלי שבת קודש, סידרתי הכל על מקומו במטבח הקטן שעל יד חדר רבינו, והכנתי את השלחן אשר לפני ה'.

לאחר תפילת קבלת שבת ליוויתי את רבינו לחדרו, החדר היה בקומה הראשונה ובית המדרש בקומה השנייה למעלה. והנה פונה אלי רבינו ושואל, האם הכינו מאכלים לכבוד שבת? עניתי ואמרתי שהכנתי הכל לכבוד שבת, בשר, דגים וכל מטעמים. גם מרק חם הטמנתי בעוד יום בטרמוס, שיהיה חם לכבוד שבת. והנה מוסיף רבינו ואומר לי, "היות ובשולחן שבת אשר אני עורך, ישנם יהודים אשר באים מכל העיר, אם כן לכשיחסרו מאכלים ממאכלי השבת הרגילים, יתבייש מאוד בפני האנשים האלה".

לפלא גדול היתה לי כל השאלה וההערה על המאכלים, שכן רבינו מעולם לא התעניין בכגון דא, ואף פעם לא שאל אם הכינו הכל לכבוד שבת קודש. הלכתי להתעניין בבית בתו של רבינו, אשר משם הבאתי תמיד את האוכל המבושל ומיד כשהרבנית הינדא ראתה אותי נזכרה ואמרה לי, אבוי! אני נזכרת עכשיו שלא שלחנו לרבינו ארוחת צהריים! כולנו היינו טרודים בהכנות לשבת, ואף אחד לא בא לקחת את האוכל. כל היום לא אמר רבינו דבר לאיש, גם לא לבחור הזה. ניגשתי ושאלתי את הבחור למה שכח מהארוחה שהיה צריך להביא לרבינו והוא מאוד הצטער ונבהל על שכזאת קרהו, פיו היה מלא התנצלות על שכל העניין פרח מראשו, "שכחתי ולא הלכתי להביא את האוכל" הוא אמר, "מעלתי בתפקיד שנתת לי".

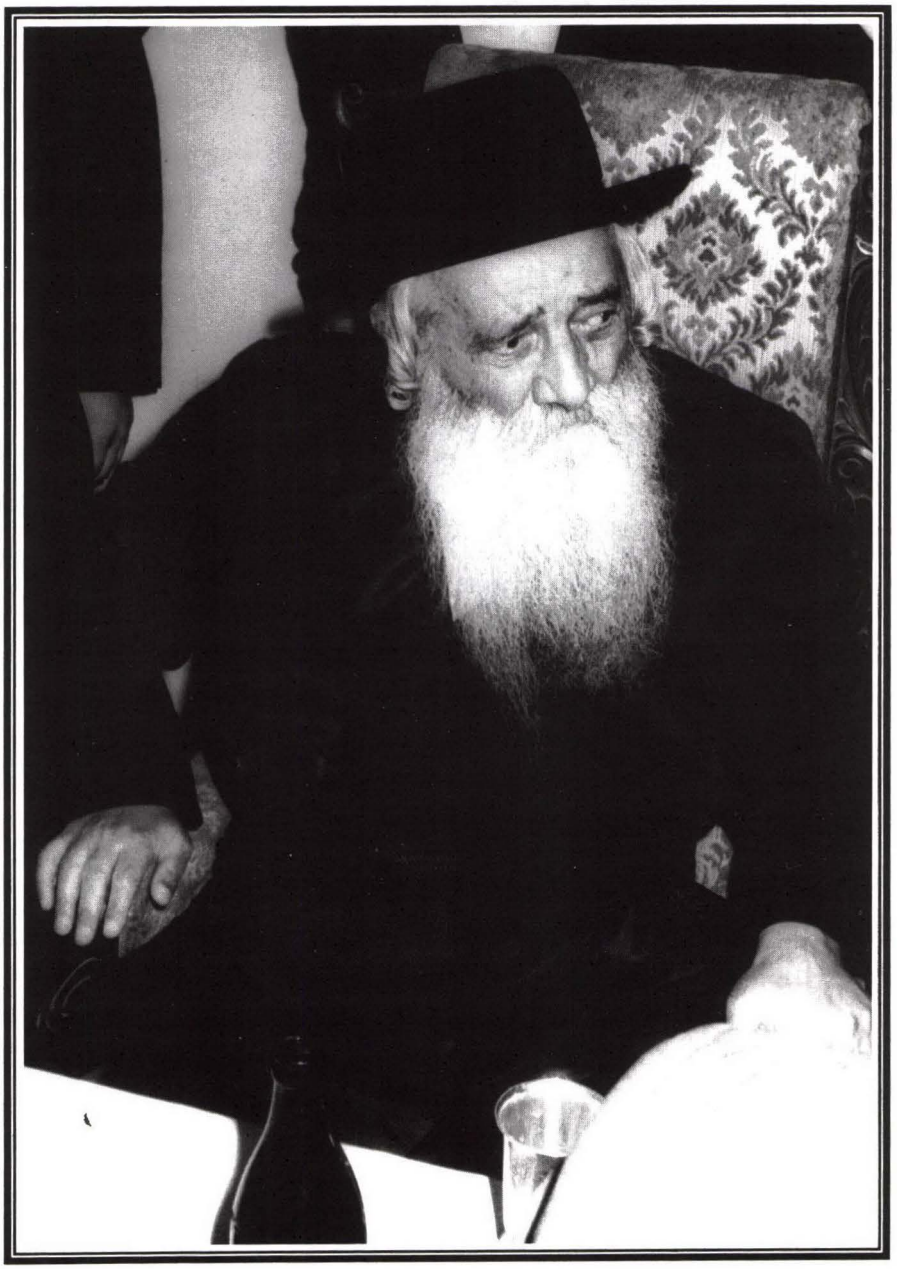
על סמך בירורים אלה הבנתי את שאלותיו של רבינו בדבר מאכלי השבת בשולחנו הטהור. רבינו חשש כי מכיוון שביום שישי בצהריים לא הביאו לו מאכלים, אולי גם לשבת לא יביאו שום דבר, מחמת המחסור ששרר ועל מאכלי שבת לא הסכים לוותר. ידוע גם שלרבינו הסבא קדישא זי"ע היתה מידה זו, מעולם לא ביקש שום מאכל או שתייה ואף אם לא הביאו לו מאכלים המשיך בעבודתו הקדושה ולא ביקש דבר.

חינוך נפלא

רבינו ז״ל לא חסך שום מאמץ, הוא השקיע בנו את כוחותיו הכבירים. כל יום בין מנחה למעריב היה לומד עמנו שיעור מוסר בספר הקדוש מסילת ישרים. את הספר הקטן מילא רבינו בעובדות וסיפורי צדיקים מתלמידי הבעל שם טוב הקדוש. מאוד דייק בלשונו, לא לשנות מן התוכן והשם המדוייק של בעל הסיפור, ובאחד השיעורים אמר לנו רבינו, כי כל מה שהוא מספר שמע מפי אביו ז״ל, או איש מפי איש נאמן וכאשר איננו יודע בביטחה במי היתה עובדא זו, הרי הוא אומר סתם מתלמידי בעל שם. משך זמן שלם לימד אותנו בספר הקדוש מסילת ישרים ועד היום מצטער אנכי על שלא רשמתי כל מלה שיצאה מפיו הקדוש עוד באותו יום,

למען ישארו למזכרת, אולם מן העובדות והמעשיות אשר סיפר בדייקנות נפלאה בכל הזדמנות וימי הילולא, כמעט שלא שכחתי מאומה. ויש לציין כי אף פעם לא שינה ואף פעם לא הוסיף ולא החסיר אפילו מלה אחת, והכל בדייקנות נפלאה.

רבינו ז"ל הדריך אותנו הדרכה מצויינת מלוא חופניים, מילא אותנו במידות טובות שבין אדם למקום ובין אדם לחברו, חינך אותנו לקבל עלינו שיהא הן שלך צדק ולאו שלך צדק. בכל יום חמישי בחן אותנו גפ"ת, ובסוף הזמן היתה בחינה פומבית. כל אחד מן התלמידים קיבל תעודה בחתימת יד קדשו: התמדה ובקיאות, התנהגות ותפילה, בכל נושא ציון מיוחד על הנהגת השנה כולה.

פעם אחת, היה זה בשעת לילה מאוחרת, סמוך לחצות, שאל אותי רבינו אם ברצוני ללוות אותו בטיול. הרחובות כבר היו ריקים מאדם, כולם הלכו לישון לאחר יום עבודה והחום הציק מאוד לרבינו, לכן יצא לנשום מעט אוויר צלול מהים. אז עוד לא ידענו מה הוא מזגן והחום של תל אביב הציק לנו מאוד וכפי שאמר רבינו בהזדמנות, כשאחד האדמו"רים בא לבקרו ובחוץ היה חם מאוד, אמר לו רבינו, "נכון הדבר, חום הבא מן החוץ אי אפשר לסבול" והנמשל מובן. עוד אמר לי פעם רבינו בענין החום והקור: "בן אדם שיש לו חום גבוה, ארבעים מעלות, אומרים עליו העולם שמצונן הוא. ועל מי סודה, אשר לכאורה רואים בהם בועות גדולות הנראות כמו מים רותחים, אך אם תיגע בהם תיווכח שהם קרים". והנמשל הוא, דאף שרואים לפעמים אדם שמתלהב, אך למעשה הוא קר לגמרי והעיקר הוא הפנימיות.

הרבה חכמת חיים למדתי מרבינו הק' בעת הטיולים הללו עמו מאוחר בלילה, ממש ספר תורה מהלך ופתוח, ממנו יראו וילמדו דעת, בבחינת ובלכתך בדרך.

קול ה' על המים

בכל הזדמנות ליוויתי את רבינו בעת שהלך לטייל, בדרך כלל היה זה בשעת לילה מאוחרת ובכל פעם טרם יצאנו שאל אותי רבינו: "האם יש לך כוח ללכת לטייל קצת? בוא עימי ותלווה אותי". מובן ששמחתי על כל הזדמנות לטייל בפרדס וללמוד מחכמתו ומתורתו - תורה שבעל-פה.

פעם הגענו למקום שקט, גן קטן עם כמה ספסלים עליהם ינוחו יגיעי כוח, גם אני יגעתי מן הטיול מאוחר בלילה וביקשתי לנוח קימעא על אחד הספסלים. אמרתי לרבינו כי כאן ישנם כמה ספסלים ואפשר לשבת קצת, הרגשתי ממש אפיסת כוחות ורבינו הסכים לי, הבין מדברי כי רצוני לנוח קצת. ישבתי על יד רבינו וכמובן שנרדמתי מרוב עייפות, אינני יודע כמה זמן ישנתי. התעוררתי פתאום, בשומעי את קולו הנעים של רבינו ואת דברות קדשו. כידוע, היה רבינו נזהר מאוד לא להעיר תלמיד בישיבה, ובחכמתו הגדולה העיר אותי בדברי תורה - "לא נברא הלילה לשינתא אלא לגירסא".

וכך סיפר לי. בעת שהתקבל לשמש בתור רב בווילחוביץ, (שהיתה כאמור עיירת אבותי מצד אמי הי״ד, זקני הרה״ח ר׳ שמואל שטרן הי״ד היה בעל אכסניית רבינו ז״ל כל עת שהותו בווילחוביץ), כיבדו אותו לדרוש בבית הכנסת, בפני כל הקהל ואנשי הסביבה שהתאספו ובאו לכבוד המאורע הגדול. ולפי שאביו הסבא קדישא היה נוכח במאורע זה, סירב רבינו לדבר בפניו, כי מאוד כיבדו, אך הסב״ק לא וויתר וביקש מרבינו להשמיע מדברותיו, באמרו שגם הוא רוצה לשמוע את קולו, אז כבר לא סירב יותר. (ונדפס דרשה זו בספה״ק אמרי חיים). כן אמר לי את הד״ת על הפסוק ״עשה לך שתי חצוצרות כסף.., ואם באחת יתקעו ונועדו אליך הנשיאים ראשי אלפי ישראל וגו״, הרומז על ענין גדלות הבורא ושפלות עצמו (נדפס בספה״ק אמרי חיים ובליקוטים).

המשכנו את הטיול לכיוון שפת הים. הלכנו דרך רחוב יהודה הלוי עד רחוב הירקון ומשם לשפת הים, לראות גבורות הבורא ולשאוף אוויר צח שנשב מן הים הגדול. השעה היתה כבר אחרי חצות ואנו התקרבנו עד הגדר שעל יד שפת הים, רבינו ז״ל נשען על הגדר והביט על גדלות הבורא, ״אשר לו הים והוא עשהו ויבשת ידיו יצרו״, והחל לשבח את בורא העולם ומלואו. המשיך רבינו ואמר, הים רוגז על הנהגת הברואים בעולם הזה, מבקש הוא לצאת ולשטוף את כל היקום, ברם, ״גבול שמת בל יעבורון״ והשי״ת איננו נותן לו רשות, וסימנך, בשעה שיוצא הים ממקומו הוא רץ במהירות עם גלים גבוהים ואיתנים, מבקש להשחית את כל העולם כולו, אך האומר לים עד פה תבוא איננו נותן לו והמים חוזרים, הם שבים בשקט בלי גלים ועושים באימה וביראה רצון בוראם.

עוד אמר רבינו על המים. המים הולכים במרחקים וסובבים הרים וגבעות ולעולם לא יעלו מעלה, הם רק יורדים ממקום גבוה למקום נמוך.

עוד נשא רבינו את משלו ויאמר: למים היה אח, התקררו היחסים ביניהם והוא הפך לקרח, ממש גוש קרח נוקשה וקר. מה יעשו המים במצב זה? הם עושים כל מיני פעולות כדי להפוך שוב את הקרח להיות כמותם, הם מחליקים את הקרח ואומרים לו, ״הלוא אחים אנחנו, רק התקררת מעט, בוא נא ונפשיר שוב את היחסים בינינו, נשוב ונהיה אחים נאמנים כמלפנים״. הם מחבקים ומנשקים את הקרח ומקבלים אותו בזרועות פתוחות. והקרח, שוחה ונוסע עליהם ונהפך שוב למים.

המים סובלים ונושאים על שכמם את המשא הכבד ביותר, אוניות נוסעות בהם ומשאם איננו לטורח עליהם, את הכל הם סובלים.

המים, כשהם זורמים יחד, צלולים הם ונקיים, משיבי נפש כל חי וצמא, אך אם יפסיקו את זרימתם הטבעית וינתקו את חלקם מן המקור, מאחיהם וריעם, הם יהפכו לשלולית ויקבלו צבע אחר, ירקרק. ריח רע ינדוף מהם ועיפוש יהיה סופם. המים מבקשים ומתחננים, למה הרחקת את ריענו וחברינו מאתנו, רוצים אנו לחיות בחברותא עמם, באהבה ובידידות. אנא אל תפרידו בינינו, "כינוס לצדיקים נאה להם ונאה לעולם", איננו מסוגלים לחיות ולהתקיים עם פירוד לבבות. וכך המשיך לספר בשבחו של הקב"ה, כינור היה תלוי בליבו של רבינו ובו שיבח את הבורא אשר אותו אהב בכל עת ובכל שעה.

ובענין זה אוסיף סיפור ששמעתי מספרים על הרה"ק רבי ישראל מהוסיאטין זצ"ל. לפני פטירתו ביקש את האח שטיפל בו שיוציאו עם מיטתו לגזוזטרא של בית החולים "אסותא" בתל אביב, שם היה מאושפז. היה זה שעות ספורות לפני פטירתו והרופא בא אליו ושאל אותו, מדוע מבקש הרבי לצאת? הלא הוא כל כך חלש? ענה לו הרבי שהוא רוצה לצאת כדי לראות את יצירת הבורא, את השמים וכל צבאם ולשבח את בוראם.

ואם בטיולים עם רבינו עסקינן, נזכרתי כעת בטיול מיוחד שלא אמנע מלהעלותו על הכתב, לספרו לדור, למען ייהנו גם אחרים מזכרונותי הנעימים.

טיול זה נערך בתקופה שבה כבר התגוררתי בירושלים ואז באתי פעם לבקר את רבינו בהיכלו. היה זה בסופו של יום קיץ חם, לאחר שרבינו קיבל את כל קהל המתדפקים על פתחו ואיחל לכולם ישועות ורפואות, בני חיי ומזונא רוויחא. בקשתי אני להתבשם מן הבושם הטוב וישבתי על יד דלת חדרו הק', חיכיתי לראות את פני קדשו. והנה נפתחה הדלת ורבינו יצא בפנים מאירות, קרב אלי בשאלה, "יש לך חשק ללוות אותי לטייל קצת בסביבות השיכון?" מובן ששמחתי מאוד להזדמנות זו ובזכרוני עלו הטיולים הנעימים ומלאי התוכן בימי למדי בישיבה"ק בתל - אביב.

ובכן, רבינו כבר היה חלש מאוד. היה זה בשנת תשי"ח, לאחר שהחלים בחסדי הבורא וברוב רחמיו ממחלתו הקשה. ועתה אמר לי, כי לפי שהוא חלש נהוג לקחת עבורו כיסא מתקפל לטיול ובעת שהוא מתעייף ומבקש לנוח הוא יושב ונח מעט ואחר כך ממשיך לטייל. והנה הכיסא עומד בצד, על יד הקיר.

יצאנו את השיכון והלכנו עד רחוב נחמיה. שם בצד הכביש הצבתי את הכיסא ורבינו ישב עליו לנוח קצת. כאן אמר לי רבינו ז"ל: "הבט שמה וראה" והראה לי באצבעו את פרשת הדרכים של סוף רחוב נחמיה. "דרך אחת מובילה לרחוב חזון

איש והאחרת לכיוון בית החיים של זכרון מאיר - ויז'ניץ. והנה בזמן שהאמבולנס הסיעני לבית החולים "אסותא" בתל-אביב והגיע לפני פרשת דרכים זו, שאלתי את הנהג לאיזה כיוון נוסעים אנו. הנהג הבין את שאלתי ואת הרמז הטמון בה והשיב לי: רבי, אם במצב המסוכן והרציני הזה הנכם שרויים בשמחה, אזי יהיה טוב ותשובו אם ירצה השם בריאים ושלמים לביתכם בקרוב, וכן היה באמת", עד כאן דיבר בקדשו. ואני חשבתי בליבי שכנראה התכוון רבינו להודות במקום שנעשה לו נס.

בעת טיול בדאבוס שבהרי שווייץ, פגשתי פעם את פרופסור ברוך מפאריז, יהודי שלעת זקנותו חזר בתשובה. הוא היה אישיות מאוד נכבדה בצרפת ובעל מעמד מיוחד - באוניברסיטת סורבון. בטיולים אלה, כמו בכל פעם, אהבתי לשמוע דברים מזקני הדור וללמוד מחכמת החיים שלהם. לפני שנפרדנו ביקשתי ממנו, אנא אמור לי משהו מיוחד כדי שאוכל לצטטו בשמך, על כך השיב לי פרופסור ברוך ז"ל: "דע לך, שבן אדם צעיר מקבץ בזכרונו זכרונות רבים ובימי הזקנה הוא חי מזכרונות אלה שנשארו לו מימי צעירותו".

זהירותו של רבינו בעניני ממון

באחת משיחות המוסר הדריך אותנו רבינו לעתיד, לתקופה בה נצא כבר מהישיבה וניכנס לעולם המסחר. רבינו אמר לנו כי לפני שמקבלים מישהו לעולם המסחר או לאיזו שהיא בורסה בעולם, מבררים וחוקרים עליו אם הוא איש ישר ונאמן, "הייתי רוצה - אמר רבינו - שכאשר אחד מתלמידי יבקש להיכנס לבורסה, להיות סוחר, וישאלו עליו אינפורמאציה האם הוא איש ישר, האם הוא פורע שטרותיו בזמן והאם הוא דייקן, שלכל השאלות האלה תספיק התשובה האחת: הלוא זה תלמיד ישיבת ויז'ניץ! והכל כבר יהיה מובן". עד כדי כך שאף רבינו ז"ל להגיע, שהתלמידים שלמדו אצלו יהיו ישרים ותמימים, ושיהיה הן שלהם צדק ולאו שלהם צדק.

רבינו היה קפדן וזהיר מאוד בענייני ממון, אביא כאן עובדה מעניינת: פעם אחת שלח אותי רבינו לדואר בתל-אביב לשלוח מכתב ולא ביקשתי ממנו את דמי המשלוח. לאחר כמה ימים נזכר רבינו שלא קיבלתי את דמי המשלוח, קרא לי ואמר: "עמך לא אוכל יותר לשלוח מכתבים, כי אינך זוכר לגבות ממני את הכסף שהוצאת על המשלוח ואף על פי שזה סכום פעוט"!

לאחר מספר שנים. היה זה כבר בשיכון ויז'ניץ בבני-ברק, חלה אחד מתושבי השיכון ובביתו ילדים קטנים. רבינו הזכיר בדברי תורתו בשב"ק - בעת הסעודה השלישית - את הדבר, וביקש שכל אחד יביא אליו תרומה ככל שבידו, לעזור למשפחה האומללה המחוסרת כל. תיכף ומיד במוצאי שבת הזדרזנו להביא תרומות, כל אחד כפי יכולתו. אני הגעתי עם תרומתי באחת-עשרה בלילה בקירוב ורבינו קיבלני בשמחה ובטוב לב ואמר לי שלא האמין כי דיבור אחד שלו בשעת אמירת התורה יספיק לפעול כל כך, עד שישתתפו בו רבים ושלמים מתושבי השיכון, "זו היתה אחת ממטרותי בעת שבניתי את הישוב הקדוש הזה", אמר. כשהגשתי את תרומתי קם רבינו מכיסאו, ניגש לכספת והוציא ממנה מעטפה בה היו מונחות התרומות ורשימת הנותנים והנדבנים. מיד רשם את תרומתי ואני ניסיתי לומר שרבינו יוכל לרשום זאת בשעה אחרת, ואיננו צריך להטריח עצמו בשעה כה מאוחרת. השיב לי רבינו, "אני רוצה שתלמד להיות זהיר מאוד בכספם של אחרים".

אחרי פטירת רבינו הק', וכבר גרתי אז באנטוורפן, עיינתי במכתבים שנותרו לי מתקופת מגורי בארי"י ובין המכתבים מצאתי על גליון של הישיבה אישור בחתימת יד קדשו של רבינו זי"ע וחתימתו של מזכיר הישיבה דאז הרה"ח דוב ולצר ע"ה:

<u>אישור</u>

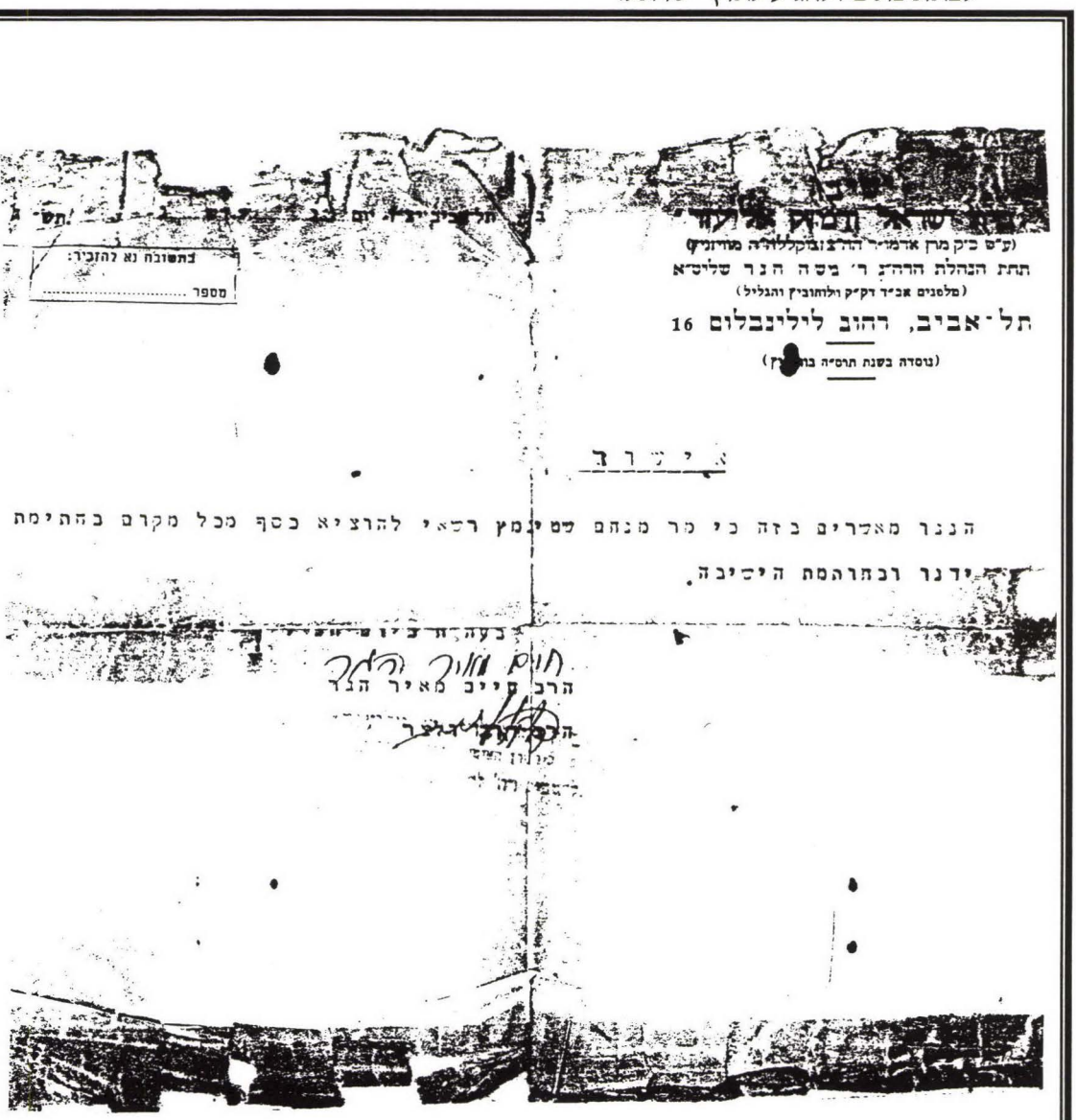
הננו מאשרים בזה כי מר מנחם שטינמץ רשאי להוציא כסף מכל מקום בחתימת ידינו ובחותמת הישיבה.

חי"ק דוב ולצר

מזכיר

תקופה לאחר מכן פגשתי פעם את ר' בעריל ולצר ע"ה באנטוורפן. סיפרתי לו כי מצאתי אישור בחתימת יד רבינו וכי גם הוא חתום על אותו אישור, כמזכיר הישיבה. ר' בעריל התרגש מאוד ועלה לדירתי לראות את המסמך. לאחר שראה את האישור אמר לי, בוא ואספר לך מדוע קיבלת את האישור הזה. הואיל והמצב הכספי של הישיבה היה קשה מאוד, הפסיקו המלווים להלוות כספים לישיבה. קרא רבינו לאחד מאנ"ש ואמר לו כי מאפס ברירה, ילך לבנק ללוות כסף בהיתר עיסקא. המשיך ר' בעריל וסיפר, ידע אברך זה, שתחת ידיו של רבינו מצויים כספים השמורים בבנק, היו אלה כספים שהגיעו אליו מיהודים שעדיין היו ברומניה והם

שלחו את הכסף באמצעות דיפלומטים והפקידו את כספם בידי רבינו, עד שיצליחו לצאת משם ולהגיע לארץ ישראל.

(ע"ס בית מדרש דהה"צ ובקלוזנבורג מדינת)
תחת הנהלת הרה"ג ר' בנימין הנגר שליט"א
(מלפנים אב"ד דק"ק וולחוביץ והגליל)
תל-אביב, רחוב לילינבלום 16
(נוסדה בשנת תרס"ה בורשא)
הנגר מאשרים בזה כי מר מנחם מענדל רמאי להוציא כסף מכל מקום בהתימת
ידנו ובחותמת הישיבה.
הרב קייב מאיר הנגר
בתשובה נא להזכיר:
מספר .....

שאל איפוא את רבינו, למה צריכים ללוות כסף ולשלם בעבורו ריבית בהיתר עיסקא, בשעה שברשות הרבי סכום זה, המונח בלא שישתמשו בו. על הצעתו התמימה הזאת ענה לו רבינו בזה הלשון: "דיר וועל איך מער קיין געלד נישט גיטרויען. אז דיא הייסט מיך אנרירען געלד פון יודען, וואס זענען נעבעך פאשפארט אין רומענין אין תפיסה, אין וועו זייא וועלען אנקימען וועלען זייא קימען ציא מיר אפ נעמען זייער געלד, וואס וועל איך זיי ענטפערען? אז איך האב זייער געלד אויס גיגעבען פאר דיא ישיבה?" (בך לא אתן יותר אמון בענייני כספים, אם אתה מייעץ לי לגעת בכספם של יהודים הנתונים בצרה ויושבים במאסר ברומניה. וכשיגיעו ויבקשו את כספם, מה אענה להם? שהוצאתי את כספם לצרכי הישיבה?). אי לכך, כשנסע רבינו לאמריקה לא הסכים לתת לו את האישור, והשאיר בידך את האישור הזה, עד כאן סיפר לי ר' בעריל ע"ה.

לאחר שנתן לי רבינו את האישור הזה, שלח אותי ל"בנק לאומי" ברחוב יהודה הלוי בתל-אביב, כדי שאתן שם את דוגמת חתימתי. מנהל הבנק ד"ר אהרן בארט ע"ה, ישב בפינה אחת במשרד מוקף חלונות זכוכית ומשם השקיף על מהלך העניינים בבנק. ניגשתי אליו והראיתי לו את האישור מרבינו, מיד כשראה את חתימתו של רבינו הזמין אותי למשרדו, כיבד אותי לשבת ואמר לי, "אם אתה קיבלת רשות לגשת לחשבון זה, מסתמא אתה איש ישר ונבון, שב ואספר לך את תולדות החשבון הזה".

בעת שרבינו ה"דמשק אליעזר" זי"ע הגיע לארצנו הקדושה, קיבל מאת הנגיד ר' מאיר שלום רוזנברג ע"ה מקובה, המחאה על סך עשרים וחמישה אלף דולאר לצורך קניית בנין הישיבה ברחוב לילינבלום בתל-אביב. המחאה זאת היו צריכים להפקיד בחשבון הישיבה, ולפי שלישיבה עדיין לא היה קיים חשבון בבנק, היה צורך לפתוח חשבון חדש ולשם כך התבקש נשיא הישיבה לבוא ולתת דוגמת חתימה. מיד כשהרבי זי"ע עבר את פתח הבנק ועובדי הבנק ראו את זיו פניו, עמדו כולם להסתכל ולא עבדו עד שיצא מהבנק. "חישבתי - אמר ד"ר בארט - שפתיחת החשבון הזה עלתה לבנק מאה וחמישים לירות שטרלינג. אבל הכל היה כדאי!" כידוע היה ד"ר אהרן בארט איש שומר תורה ומצוות והוא שחתם על שטרות הכסף הראשונים שהוציאה מדינת ישראל.

רבינו מתריע על מסחר לא כשר

כאשר הגיעו ארצה ראשוני היהודים אנשי שלומנו, עולי רומניה והונגריה ונכנסו לבית רבינו, אמר רבינו לכל אחד בלשון מצווה, שלא יעזו לעסוק במסחר השוק השחור ומי שלא ישמע לקולו בדבר זה - אל תדרוכנה רגליו על מפתן ביתו. בדברי תורתו בסעודה שלישית בתקופה ההיא אמר רבינו בזה הלשון: "אלה האנשים העוסקים במסחר ההברחות והשוק השחור, מביאים חורבן לעולם. את זאת ראינו ברומניה, הונגריה, איטליה וכדו' ובדבר הזה האשים הצורר הרשע את העם היהודי. מחוייבים אנו להיבדל מן העדה הרעה הזאת ולהושיב את האנשים האלה בתוך גיטו, מוקפים חוטים דוקרים כדי שלא יראו את שמי העולם החופשי ואת זריחת השמש. לתת להם בית כנסת, מקווה וכל צרכיהם, אבל שלא יסתובבו בחוצות ויקלקלו את האוויר. שיהיו סגורים במחנות, כי הם הגורמים לכל הצרות לעם ישראל", רבינו היה כאוב מאוד, וממש התחנן לכל מי ששומע לקולו שלא לשלוח יד במסחר הזה בשום פנים.

למחרת, ביום ראשון אחרי התפילה, נכנסתי להגיש לרבינו את הקפה ושאלתי את רבינו אם בדברי תורתו אתמול בסעודה שלישית התכוון רבינו גם אלי. כידוע, באותו זמן עדיין לא היה לנו בישיבה אוכל לשובע ולי היה ידיד טוב שגר בכפר קטן סמוך ללוד, יהושע מנדל שמו, והוא הביא לי משם כל שבוע כמה עופות וביצים. אני מכרתי אותם בתל-אביב שבה היה מחסור גדול במצרכים חיוניים ומצרכי האוכל חולקו לפי תלושים. הרווחתי מכך מעט כסף והיה לי משהו להחיות בו את נפשי הרעבה. אף על פי שהיה זה כבר כמה שנים אחרי המלחמה בה רעבנו במחנות הצורר הגרמני וכל אירופה אכלה עתה כבר לשובע, אנו, בני ארץ-ישראל, עדיין לא היה לנו אוכל לשובע ובפרט בישיבה היה האוכל דל מאוד. באותה תקופה פרח השוק השחור ועל הכבישים עמדו פקחים והשגיחו שלא יגניבו שום תוצרת חקלאית לעיר בלי פיקוח. על כן שאלתי את שאלתי, האם התכוון רבינו גם אלי כעוסק במסחר הזה של מצרכי המזון. ענה לי רבינו ז"ל, "הבה ואסביר לך את כוונתי בדבר".

המסחר הזה שרשרת ארוכה היא. אלה שעוסקים בהברחת גבולות מדינה, סופם נתפסים ועומדים בפני משפטים קשים ועונשי מאסר מבלי יכולת לשמור מצוות כמו שבתות וימים טובים, כזית מצה, נטילת לולב ואתרוג ומצוות סוכה. יושבים הם בבתי הסוהר שנים רבות. וכשיעמידו אותם לפני בית דין הגדול בשמים ויחסרו להם כל המצוות של תקיעת שופר, הדלקת נר חנוכה וקריאת המגילה, אכילת כזית מצה וארבע כוסות, ישאלו אותם, למה לא קיימתם את כל המצוות

האלה? והם יענו, ישבנו בבית הסוהר ושם לא איפשרו לנו לקיים את המצוות הללו. וישאלו אותם, למה הושיבו אתכם בבית הסוהר? התשובה תהיה, משום שעסקנו בהברחות ועסקים בשוק השחור, שוב ישאלו אותם - למה עסקתם במסחר השחור? אם יענו שלא היה להם מה לאכול ועשו זאת כדי להחיות את נפשם ולצורכי שבת, דברים חיוניים, הרי עוד אפשר להבין - "בנפשו יביא לחמו", אבל גם זה "משל כחרס הנשבר", אך אם הם עסקו בהברחות כדי להתעשר, משום שלחברו המבריח יש כבר שני מיליון והוא שואף להתעשר ולהגיע לסכום של חמישה מיליון, זו תהיה טענה מאוד חלשה וגרועה ואוי לנו מיום הדין. זאת היתה כוונת דברי בעת הסעודה השלישית ולא למסחר שלך התכוונתי. וד"ל.

זכרוני כי פעם אחת הגיע הרבי מסערט זצ"ל לבקר את רבינו זי"ע בתל-אביב, ברחוב לילינבלום 16. רחוב לילינבלום היה המרכז של השוק השחור. משני צידי המדרכות עמדו ספסרים ושאלו כל עובר ושב מה יש לך? כשעבר שם הרבי מסערט בדרכו לבית רבינו, עצרו אותו הספסרים ואחד מהם שאל אותו: "מה יש לך יהודי?" סיפר לנו האדמו"ר מסערט ויזניץ: עניתי לו לספסר הזה - "יש לי משהו". והספסר אמר לי בא ניכנס לחצר, שוב שאל אותי מה יש לך? ועניתי לו - "אתה יודע מה יש לי, עגמת נפש! למה אתה מסתובב כאן ברחוב זה?! למה אינך מחפש לעצמך תעסוקה מסודרת? למה יאמרו הגויים שיהודי לא מסוגל לשום דבר רק להברחות ולשוק שחור?!"

רק בשטרות מנייר רגיל הנני...

הייתי נוכח בבית רבינו זי"ל כשהגיעו הרה"ג ר' אברהם משה באב"ד זצ"ל אבד"ק גורא הומורא וזוגי הרבנית ע"ה לארצנו הקדושה בעירום ובחוסר כל. הרבנית שהיתה בת אשת מרן הס"ק בזיוו"ש ביקשה ממני לכתוב קוויטעל ואח"כ נכנסנו לרבינו שיברכם ליישוב טוב בארצנו הקדושה. לפי שלא היה להם די כסף הגישו את הפתקה עם מטבע של מאה פרוטות, ורבינו סירב לקחת את המטבע הזה, באומרו, "אינני רגיל במטבעות אלה, רק בשטרות מנייר רגיל הנני". ויש לדעת שהשטר הקטן ביותר היה אז בן חצי לירה. יצאה הרבנית החוצה, לוותה ממישהו חצי לירה ונכנסה שוב אל רבינו זי"ל בהגישה את הקוויטעל מחדש. במו עיני ראיתי, איך מברכם רבינו בהצלחה רבה וכשחיוך גדול נסוך על שפתיו הוסיף להם פי כמה וכמה מעות משלו, שיספיקו להם לצורך הסידורים הראשונים.

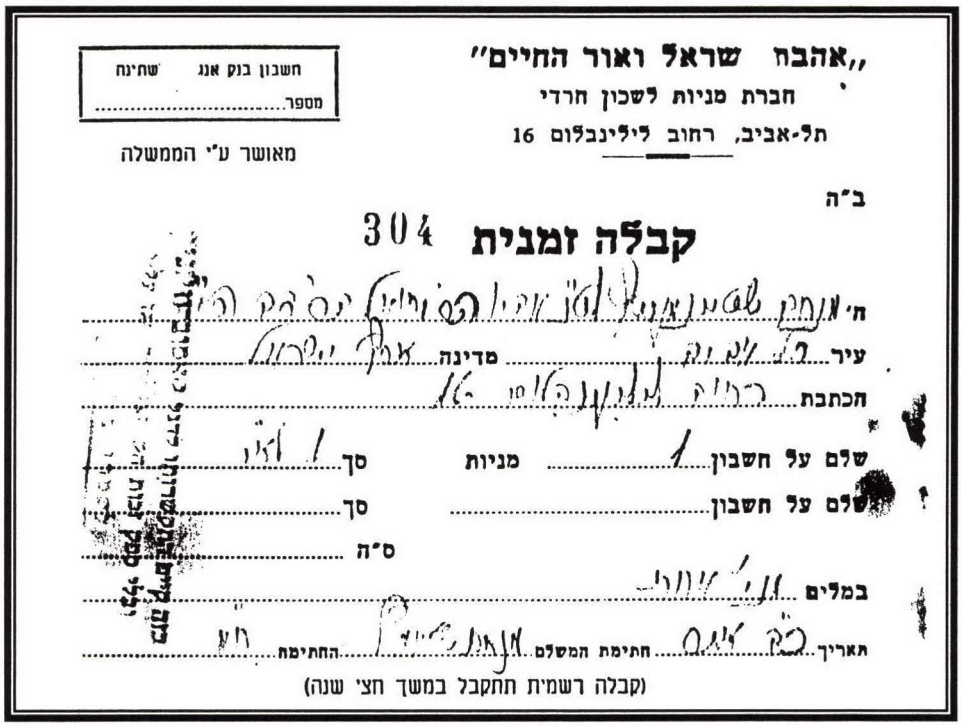
כמו כן זכור לי את שהיה שנים לאחר מכן, כאשר שכב רבינו חולה בביה"ח "אסותא", ופרופסור אשכנזי נכנס לבקרו, ביקש הפרופ' לבדוק את חוש המישוש של רבינו, כדי לקבוע דיאגנוזה. נתן הפרופ' ביד רבינו מספר מטבעות ושאל "כמה מטבעות יש בידו?" מרוב חולשה לא יכול היה רבינו לספור את סכום המטבעות והפרופסור העיר לו על כך. רבינו ז"ל, ברוב פיקחותו, ענה לפרופסור אשכנזי "הלוא אתם יודעים שאינני בקי במטבעות מתכת שהרי אינני לוקח אלא שטרות מנייר"...

זכרם של חסידים ואוהבים

ימים אחדים לפני יום ב' סיון תש"ח, הילולת כ"ק רבינו הסב"ק זי"ע, קרא לי רבינו אחרי תפילת שחרית וביקשני שאכנס לחדרו. כאן אמר לי בזה הלשון: "דיא האסט דאך אפאר פונד" (הלא יש לך כמה לירות), כידוע, קיבלתי מידי שבוע דמי כיס מרבינו ז"ל ומהם חסכתי לי במשך הזמן כמה לירות, "ברינג מיר אריין צווי פונד וועל איך דיר אויסשטעלען צווי קבלות, איין קבלה פאר דיין טאטע ז"ל הי"ד, אין איין קבלה פאר דיין מאמע הי"ד. איך וויל זייא זאלען האבען א חלק אין דעם הייליגען שיכון וואס איך גיי בויען בעזהשי"ת", (הבא אלי שתי לירות ואני אוציא לך שתי קבלות, קבלה אחת על שם אביך ז"ל הי"ד, וקבלה אחת על שם אמך הי"ד, אני רוצה שיטלו גם הם חלק בבניית השיכון הקדוש שאנו בונים בעזהשי"ת). רבינו לקח את פנקס הקבלות וכתב לי שתי קבלות בכתב יד קדשו, אחת על שם אבי הי"ד ואחת על שם אמי הי"ד, שתי הקבלות האלה בצורתם האורגינאלית, כתובים וחתומים בכתי"ק, נמצאים בידי עד היום הזה.

גם את הקדושים והטהורים האלה, ידידיו, חסידיו, זכר לטובה בעת הזאת וזיכה את נשמתם שתיטול חלק במצווה גדולה זו. הרבה פעמים אמר לי רבינו: "אהבתי את אביך הי"ד", לא הסתפק בזה והוסיף ואמר לי: "אגיד לך אשר גם היום עודני אוהבו!"

לימים, ביומא דהילולא של הסבא קדישא - ב' סיוון בשיכון ויז'ניץ, הזכיר רבינו באמצע דברי תורתו את געגועיו הגדולים אל חסידיו וידידיו שהיו דבוקים בו עוד מימי תקופת הסבא קדישא ועלו על המוקד באושוויץ. הוסיף ואמר שהם מאוד חסרים לו והוא מתגעגע עליהם, והחל להזכירם כל אחד בשמו. ביניהם הזכיר את שם אבי ז"ל ואמר שאסור לשכוח מהם אף יום אחד, "אפילו מצבה אין להם ולא נודע מקום קבורתם. והיות שהיו כולם קרובים לאבי הק' זי"ע שהיום חל היארצייט שלו, החלטתי להקים לזכרם מצבת אבן על קברו".

„אהבת שראל ואור החיים"
חברת מניות לשכון חרדי
תל-אביב, רחוב לילינבלום 16

חשבון בנק אנג שחינה
מספר.....

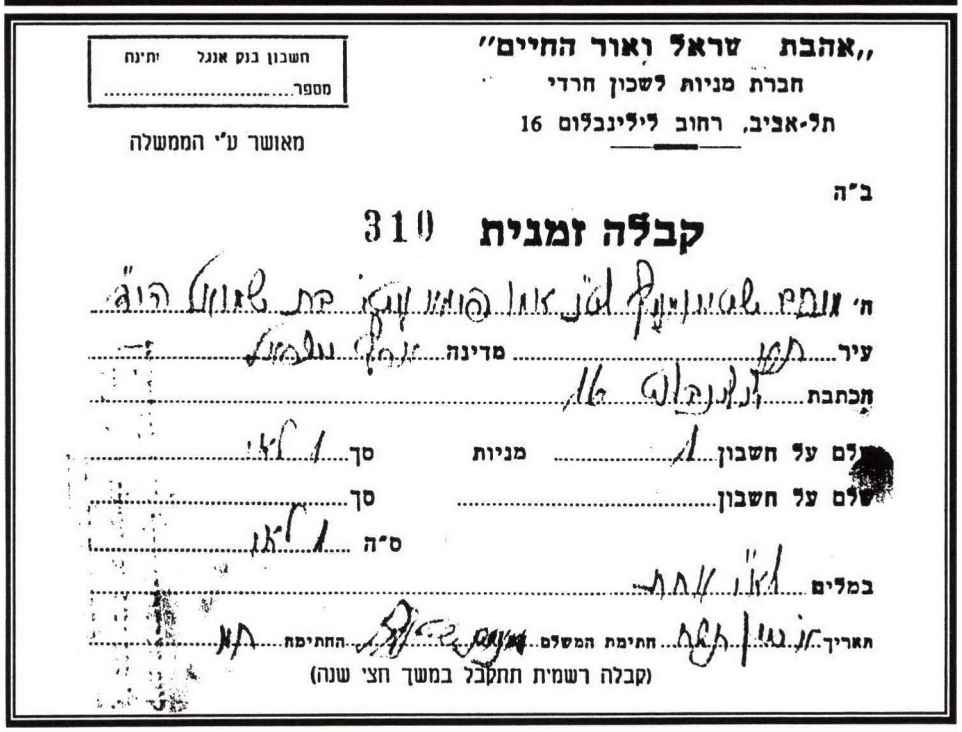
מאושר ע"י הממשלה

ב"ה

קבלה זמנית 304

ח' ..... עיר ..... מדינה .....
הכתבת .....
שלם על חשבון ..... מניות ..... סך .....
שלם על חשבון ..... סך .....
ס"ה .....
במלים .....
תאריך ..... חתימת המשלם ..... החתימה .....

(קבלה רשמית תחקבל במשך חצי שנה)

„אהבת שראל ואור החיים"
חברת מניות לשכון חרדי
תל-אביב, רחוב לילינבלום 16

חשבון בנק אנגל יחינה
מספר.....

מאושר ע"י הממשלה

ב"ה

קבלה זמנית 310

ח' ..... עיר ..... מדינה .....
הכתבת .....
שלם על חשבון ..... מניות ..... סך .....
שלם על חשבון ..... סך .....
ס"ה .....
במלים .....
תאריך ..... חתימת המשלם ..... החתימה .....

(קבלה רשמית תחקבל במשך חצי שנה)

אהבת ישראל ואור-החיים

חברה לשיכון חרדי בע"מ

AHWATH ISRAEL V'OR HACHAIM

THE ORTHODOX SETTLERS COMPANY LTD.

SHARE CERTIFICATE No. 9 **תעודת מניה מס.**

Incorporated by the Government of Palestine under the Companies Ordinance 1929-1936 — נתאשרה ע"י ממשלת ארץ-ישראל בהתאם לפקודת החברות

THIS IS TO CERTIFY that

is the Registered Holder of ..... SHARES

of ..... LP. each, numbered from ..... to .....

inclusive, fully paid up in the above named Company,

subject to the Memorandum and Articles of Association

of the Company.

Given under the Common Seal of the Company

This ..... day of 194

בזה אנו מאשרים כי מר מנחם טייטמן

רשום בחברה כבעל

מאתי מניות

בנות ל"א כל אחת המסומנות

ממספר 142 עד מספר 143 ועד בכלל

ושתמורתן שולמה במלואה, בהתאם לתזכיר ותקנות

ההתאגדות של החברה.

נ י ת ן ב ח ו ת ם ה ח ב ר ה

ביום כ"ב לחודש תמוז תש"ח 1948 29/VI

DIRECTORS: ת. ו. הלוי, שמעי יעקב, אשר בינט

מנהלים:

192

עדות באהלי ויזניץ חיה

אחרי כמה שבועות, ציוה את ידידנו הרה״ח ר׳ אברהם יהודה וורטהיימר נ״י לחרוט על מצבת אבן את שמם של זקני חסידי ויז׳ניץ שנהרגו על קידוש השם, ועד היום הזה קיימת מצבה זו באהל הק׳ של רבוה״ק בבית החיים - זכרון מאיר.

רבינו ז״ל גם כתב ספר תורה לזכר קרוביו ובני משפחתו שנהרגו על קדושת השם. בסעודת המצוה להכנסת הס״ת, פנה רבינו בתוך דברי קדשו אל כל הקהל הגדול שהתאסף לכבוד המאורע הגדול ודיבר באריכות בקשר לשילומים מגרמניה לאלה שסבלו מן הרציחות ומהריגת בני משפחתם הוריהם, נשיהם וילדיהם, אחים ואחיות. כידוע התנגד רבינו לקחת שילומים אלה והמשיל זאת במשל: ״הייתי פעם בבית השחיטה כאשר שחטו פרה. גם את העגל אשר ילדה הביאו לבית השחיטה וכאשר שחטו את האם בכה העגל הצעיר במרירות. לקח הגוי חתיכת לחם, טבל אותה בדם האם ונתן לעגל הצעיר ללקק את דמה של האם כדי להשתיקו, כך היה נהוג אצל הגוים איכרי הסביבה. גם הגרמנים רוצים לתת לכם כסף מדם הוריכם, כדי שתשכחו את העבר הנורא והאיום של רציחת משפחתכם!״

הסתלקות הרה״ק רא״ם מגור זצ״ל

היה זה לפני חג השבועות תש״ח, באמצע מלחמת השחרור. המצור על ירושלים עיר הקודש היה בעיצומו ורק שיירות של חיילים במכוניות משוריינות נעו על כביש ירושלים. את האספקה החיונית לעיר דוד הנצורה ליוו חיילים עם נשק לשמירה. וגם בתוככי העיר ירושלים לא העזו התושבים לצאת לרחובות העיר, משום שחששו מן הפגזים אשר הפגיזו עליהם האוייבים יומם וליל. בגבעת התחמושת ובבית הספר לשוטרים שהיו עדיין בידי הערבים ישבו שם צלפים מאומנים עם רובים מצויידים בטלסקופ והם ירו על יחידים אשר נעו ברחובות קריה, והפילו חללים ר״ל. לולא עזרתו יתברך אשר עזר לנו והציל אותנו מידי הרוצחים הישמעאלים לא היתה תקומה לשונאיהם של ישראל. לבסוף הכריזו על הפוגה במלחמה באמצעות חיילי האו״ם ששהו כל העת באיזור.

ובכן, בערב חג השבועות הוכרזה ההפוגה במלחמה (שבועות תש״ח חל ביום א׳ וההפוגה הוכרזה ביום ו׳). חיילים הגיעו באותו יום מירושלים לתל-אביב ואחד החיילים סיפר כי מצבו של האדמו״ר רבי אברהם מרדכי מגור קריטי וצריכים לבקש רחמים עליו ולהתפלל לרפואתו. אצלנו, בישיבת ויז׳ניץ שברח׳ לילינבלום, למד בחור אחד מחסידי גור, לייבל צישינסקי שמו. הוא היה בנו של ר׳ יצחק, גבאי בית המדרש של חסידי גור ברחוב הקישון. היה זה בית חסידים מובהק ובו התפללו

זקני חסידי גור אשר הגיעו לשערי ארצנו עוד לפני מלחמת העולם השנייה. ובכן, היה זה בסעודת החג של שבועות ואני הייתי אז משמש בקודש, הגשתי את המרק לשולחן אשר לפני ה' ואז ניגש אלי ר' לייבל צישינסקי וביקש שאתן לו לגשת אל רבינו להזכיר לפניו את הרבי מגור לרפואה שלימה, הוא סיפר לי כי זה עתה הגיע חייל מירושלים וממנו שמע שמצבו של הרבי מגור חמור מאוד והוא זקוק לרפואה. ניגש ר' לייבל אל רבינו להזכיר לפניו את הרבי מגור, ורבינו ז"ל לא ענה לו דבר. אמר לי ר' לייבל ע"ה, "נראה לי שרבינו לא שמע אותי, או שלא הבין במה מדובר", אבל אני ידעתי שרבינו מאוד ערני כשמזכירים לפניו חולה מישראל ובפרט הרבי מגור זצ"ל, והיה הדבר לפלא גדול בעיני. ר' לייבל לא הירפה ממני וניגש שוב לרבינו להזכיר לפניו את רבו, אך גם הפעם לא ענה לו רבינו מאומה, רק הניח את כף המרק מידו והפסיק לאכול. כעבור מספר שעות, במוצאי החג, נודעה לנו הבשורה שהעציבה את כל תושבי ארץ ישראל - פטירתו של אותו צדיק וקדוש ישראל זי"ע ועכ"י. הטמינו אותו בחצר ישיבת "שפת אמת" בירושלים. ושם מנוחתו כבוד עד ביאת הגואל.

האדמו"ר ה"אמרי אמת" מגור בפולין

עובדה דומה ראיתי מהרה״ק בעל דברי חיים מצאנז ז״ל. סיפר הרב פנחס הלוי הורוביץ זצ״ל דומ״ץ דקאסוב, כי סיפר לו ר׳ אלטר זצ״ל אב״ד בארוהומט, ששמע מהחסיד ר׳ יוסף שיף מטארנא את הסיפור הבא: בעת שחלה הרה״ק שר שלום מבלזא זצ״ל, ציווה הרב הק׳ מבעלז, שישלחו מברק גם להרה״ק מצאנז זי״ע ועם זאת ביקשו את ר׳ יוסף אשר עמד לנסוע לראש השנה לצאנז - כדרכו תמיד כל שנה - שיזכיר את הרה״ק שר שלום לפני הרב מצאנז. וכן היה, כאשר בא בערב ראש השנה בבוקר לצאנז אמר תיכף להרה״ק מצאנז ז״ל את הדבר והרה״ק לא ענה לו מאומה. לאחר מכן בעת הסעודה של ערב ראש השנה הזכירו עוד הפעם וגם בפעם הזאת לא השיב לו דבר. תמה מאוד החסיד ר׳ יוסף על שהרב מצאנז לא שת ליבו להזכרה שהרב מבעלזא זקוק לרפואה. אולם תיכף אחרי זה סיפר לו הרב מצאנז מעשה מהק׳ הרר׳ אלימלך זי״ע ונתיישבה לו התמיהה. הק׳ הר״ר אלימלך הגיע למדריגה כזו, שאליהו הנביא גילה לו בליל ראש השנה מן הנשמע בשמים. שנה אחת בליל ראש השנה גילה לו כי בזכות שלושה צדיקי עולם עומד היום העולם, ואלה הם: הר״ר אלימלך, והר״ר זושא ואת השלישי לא זכר הרב מצאנז. התפלא מאוד הרר׳ אלימלך שאליהו הנביא לא הזכיר גם את זכותו של רבו המגיד ר׳ בער זי״ע. אחר כך נתיישבה לו התמיהה, כי באותה שנה ביום י״ט בכסלו עלתה נשמת הרב המגיד השמימה.

כן סיפר הרה״ק מצאנז לר׳ יוסף שיף ז״ל. וממילא נתיישבה לו התמיהה, שכן עוד ביום כ״ז באלול עלתה נשמתו של הרב מבעלזא זי״ע השמימה וכעת היה כבר אחרי פטירתו, על כן לא ענה הרב מצאנז זי״ע מאומה בעת הזכירו אותו לפניו.

ביקור הרבי מבעלזא זי״ע אצל רבינו

היה זה בחודש אדר ב׳ תש״ח, מספר ימים לאחר החתונה של חתנדב״נ הרה״צ ר׳ משה ארנסטר שליט״א. והנה בא הרבי מהר״א מבעלז זצ״ל לאחל לרבינו מזל טוב, הוא הביא עמו גביע כסף בתור ״דורון דרשה״ לחתן. המתין לחתן עד שהגיע, מסר לו את הגביע וביקשו שיקדש עליו בשבת.

שיחת קדשם של הני תרי שרפי מעלה באותו ביקור, נסבה על ענין בניית בית המדרש הגדול בקרית ויז׳ניץ. סיפר האדמו״ר מבעלז זצ״ל שבבית המדרש בעיר בעלזא היו משני צידי הבנין מדריגות, מפני הסכנה. אחר כך בירכו שניהם על בננה ואכלו ממנה. הרבי מבלז אמר שבגליציה לא ראה את הפרי הזה מעולם וזה פרי אשר נשתבחה בו ארצנו הקדושה.

מה יפה היה המחזה לראות צדיקים יושבים יחד. נהנינו כולנו מזיו פניהם ומן האהבה השרויה ביניהם ותודה בפי כולנו על אשר השאיר לנו ה׳ ברוב רחמיו וחסדיו צדיקים וקדושים אלה להקים ולבנות בחזרה חצרות קודש אשר נחרבו בעתות המלחמה. עתה באים ונקבצים צעירי הצאן ושבים אל רועיהם הנאמנים, ברוך מקבץ נדחי עמו ישראל.

וכן ראיתי בספר ״שבלי-לקט״, שחיברו רבינו צדקיה ב״ר אברהם הרופא ז״ל: ״כשבא יעקב אבינו למצרים וראה את יוסף ושמעון, ונתקבצו הוא ובניו כולם כאחד, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו ברוך עושה השלום!״

מלחמת השחרור

היה זה ימים אחדים לפני פסח תש״ח, בעת המלחמה על העיר תל אביב - יפו, אנו היינו קרובים מאד לגבול, והפגזים נפלו ממש על ידינו, כל המשפחה ביקשה מרבינו שיעבור בחג הפסח לרחוב רש״י, שם היתה הישיבה מלפנים, לפני שקנו את הבית ברחוב לילינבלום, וזה גם היה בקרבת רחוב העבודה שם גר יבלחט״א רבינו שליט״א, אבל רבינו לא הסכים לעזוב את הדירה שלו בבניין הישיבה, וזאת כדי לשהות כל העת ליד הבחורים. ביום י״ג בניסן שוב נפלו פגזים סמוך לישיבה ובערב פסח עברנו כולנו לרחוב רש״י, שם ערך רבינו את הסדר ושם נשארנו כל ימי החג. בשביעי של פסח, אחרי חצות, הלכנו כולנו בשירה ובזימרה לשפת הים, בליווי הרבה יהודים מכל הסביבה שהתאספו לומר שירה על הים. כעבור כמה שבועות, ביומא דהילולא של רבינו ה״תורת-חיים״ זי״ע - מ׳ בעומר, שמענו לפתע אזעקה, ואווירונים מצריים טסו בשמי ארצנו, הם באו להפציץ את תל-אביב וטסו נמוך מאוד, ראינו ממש איך שהם זורקים את הפצצות, אחת הפצצות נפלה על התחנה המרכזית ורבים נפצעו.

אבל רבינו הק׳ ז״ל לא הפסיק את עבודת קדשו ולא ידע מפחד והמשיך לנהל את שולחנו אשר לפני ה׳, גם בנו הפיח ביטחון בה׳, שלא ינום ולא יישן שומר ישראל.

עבודת בין הזמנים

כאמור בתקופה למדי בישיבה בתל-אביב, היה מצבה הכספי של הישיבה מאוד קשה ומצומצם, אפילו ללחם ולמצרכים חיוניים ביותר לא היה לנו כסף. מאפס ברירה היסס רבינו ז״ל אם לקחת הלוואה מאנשים אשר הילוו בהיתר עיסקא. אני

לא ידעתי מאין יבוא עזרי, לתלבושת הכי נחוצה כמו זוג נעליים או חולצה ומכנסיים אשר נקרעו מרוב שימוש לא היה לנו, גם בקיבוץ נדבות לא שלחנו ידינו, אז לא ראינו דבר כזה. בהזדמנות אחת אמר לנו רבינו ז"ל כי בעת שהוא רואה מישהו פושט יד, נחלש ליבו מרוב צער. מאפס ברירה חיפשנו הזדמנות לעבוד, פעם בקטיף של תפוזים שלפני פסח, בערב סוכות עבדתי פעם בחלוקת יין לחנויות, את הסחורה קיבלתי מהסיטונאי מר פרוינד שהיה מחסידי גור ברחוב העלייה. עזרתי להטעין ארגזים שלמים למשאית וקיימתי בעצמי "פשוט ארגזים בשוק ואל תצטרך לבריות". היתה זו עבודה מפרכת, אבל המטרה היתה בגד נאה לכבוד החג וקצת מעות לדמי כיס, כי "מאין יבוא עזרי" ויש רק דרך אחת - לעבוד, ואז "וברכתיך בכל אשר תעשה".

לפני פסח תש"ט שאל אותי ר' יעקב צפת'ר מחסידי גור, שהיתה לו מאפיית מצות ברחוב שבזי שעל יד יפו, אם אני יודע לעבוד במצות בתור מנקב (רעדלער), ובוודאי שעניתי לו בחיוב. ואכן בשנה זו לפני פסח עבדתי אצל ר' יעקב צפת'ר.

מן הכסף שהרווחתי קניתי לי בגדים לכבוד חג הפסח, וגם חסכתי קצת, כי יתומים היינו בלי אב, אבל עז היה רצוננו להרוויח מיגיע כפינו, לקיים מה שנאמר "יגיע כפיך כי תאכל... אשריך בעולם הזה - וטוב לך בעולם הבא". ובכן עבדתי בתור רעדלער, יומיים לפני ערב פסח סיימנו את העבודה ור' יעקב עמד ושילם לכל אחד את המגיע לו, הוא הוסיף והודה לי במיוחד על עבודתי החרוצה והמהירה, שהיתה הידור גדול למצות וביקשני שאמתין עד שיסיים לשלם לכל העובדים, מכיוון שהוא רוצה לדבר אתי משהו מאוד חשוב.

לאחר שגמר לשלם לכולם פנה אלי בבקשה. הרבי מבלז נוהג לבוא בערב פסח לאפות את המצות שלו לליל הסדר במאפיה כאן, לפעמים זה יוצא מאוחר מאוד והוא, ר' יעקב, רוצה להספיק ללכת להתפלל בזמן, על כן הוא מבקש ממני שלא אסרב לו ואבוא להיות הרעדלער בעת אפיית המצות של הרבי מבלז, כי אם יעמידו שם מישהו שאינו בקי במלאכה זו, אזי יכולה אפיית המצות להתאחר ללא גבול. כמובן שלא סירבתי, מכיוון שהייתי פעמים רבות בשולחן הטהור אצל הרבי מבלז, היה זה בזמן שרבינו ז"ל היה כל החורף שלפני כן באמריקה, והרבי מבלז ז"ל הכירני עוד מהפעם הראשונה שבאתי לשולחנו. היה זה בליל שבת קודש לפני הקידוש, עליתי על ספסל כדי שאוכל לראותו בעת שהוא מקדש, והנה, למרות שהיה עטוף בטליתו, ראה אותי עומד על הספסל והחל לצעוק "לרדת מן הספסל, זו סכנה"! "מי זה עומד שם על הספסל?", אחיו הרב מבילגוריי זצ"ל ענה לו, "דאס איז

א וויז'ניצער בחור". כשסיים לקדש על היין שאל "וויא איז דער וויז'ניצער בחור?" ניגשתי אליו ואמר לי שזו סכנה לעמוד על ספסל, שאל אותי האם אני מוחל לו על שהעיר לי לרדת מן הספסל וביקשני לומר שלוש פעמים: "מוחל, מוחל, מוחל", וכן קרא לי לאחר כל מאכל "וויא איז דער וויז'ניצער בחור", נתן לי שיריים וביקשני לומר שוב: מוחל, מוחל, מוחל.

ובכן הזדרזתי והגעתי בערב פסח לעבודת הקודש, הכנתי לי את המנקבים והעברתי אותם באש, לקחתי לי את השולחן הטוב ביותר כדי שלא יהיו לי ח"ו שום הפרעות בעבודה, והנה מגיע הרבי מבלז עם אחיו הרב מבילגוריי זצ"ל ועמם הגבאים, המשמשים והחסידים. ואני עומד על משמרתי למלא תפקידי בנאמנות, כפי שביקשני ר' יעקב צפת'ר.

ניגש אלי הגבאי ר' שלום פוגל ע"ה, אותו הכרתי עוד בהיותי בפראג במלון "סטארי פושטא" ואח"כ באנטוורפן, ובלי אומר ודברים רמז לי לזוז ממקומי ולמסור את מקומי לאיש חשוב שהגיע ליום טוב מחוץ לארץ, הוא רצה לכבד אותו בעבודה על אף שלא ידע לעשותה כדבעי. אבל כאן אירע כשם שקורה הרבה פעמים, יורד מישהו לפני התיבה להתפלל על אף שאינו יודע להתפלל לפני העמוד, הלה חושב שזה כבוד גדול. לו היה מסתכל לאחוריו ורואה איך הקהל צוחק ונהנה, אולי היה חושב פעמיים לפני שהיה ניגש לעמוד.

בכל אופן חשבתי בליבי, הבה נחכה לראות איך יתגלגלו הדברים, איך יסתדר האיש הזה במלאכתו ואיך יתגלגל הרעדעל על המצות, עמדתי בצד על יד הרב מבילגוריי וחיכיתי, "ואז יתרעם הגלגל ויתרעש הכיסא".

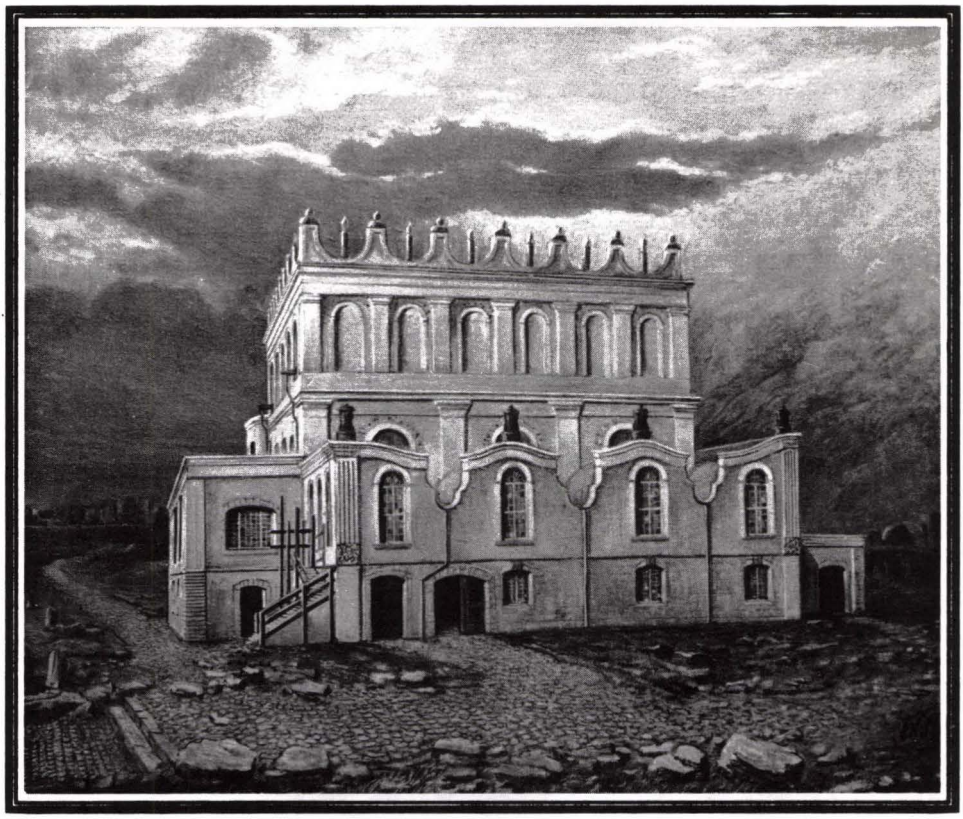
לאחר כמה דקות נעשתה המצה הראשונה והרבי אומר "כהן, לשם מצות מצווה" ומביא את המצה למנקב העומד במקומי. האיש הזה היה כנראה מבוהל וכשהניח את הרעדעל על המצה עפה לו המצה עד לתקרה ומשם על הרצפה. אני עומד ומתבונן ליד הרב מבילגוריי והרבי מכריז לעוסקים במצוות המצה "נאכאמאהל כהן, לשם מצות מצווה", (פעם נוספת - כהן, לשם מצות מצווה), לוקח את המצה בידו, הולך ומתקרב אל שולחן הרעדלער, מסתכל לכל הצדדים ושואל את הרב מבילגוריי "וויא איז דער וויז'ניצער בחור? זאל ער אהער קימען אין רעדלען! (היכן הוא הבחור הוויזניצאי, יקרב נא הנה וינקב!) ניגשתי בזהירות ובמהירות לשולחן והרבי אמר לי בזה הלשון "שטעל דיך אהער רעדלען מיט מיר ציזאמען"! אחז בידי ואמר לי "מיר וועלען רעדלאן ציזאמען איך וויל זעהן וועו עס

וועט דיך פון דא אוועק שטעלען!״ (אנו ננקב יחד, עמוד לידי ונראה מי יזיזך מפה!) ואמר ״כהן, לשם מצות מצווה״ ויחד עשינו את המצה הראשונה והוא הצדיק אחז בידי לחזקני. טוב לעינים שראו כל זאת, כמה גדולים מעשי הצדיקים. בדיוק היום כ״א באב, יום היארצייט, הזדמן לי לכתוב זכרונות ומעשים טובים מהרבי מבלז זצ״ל אשר הקפיד מאוד לא לפגוע אפילו בכבודו של בחור צעיר. כל אלו אשר חשבו שהרבי איננו רואה כלום, ראו עתה שעיניו הקדושות רואים הכל, בבחינת עין ה׳ אל יראיו, כי הוא לא ניחן בעיני בשר בלבד.

האדמו״ר מבעלזא סמוך לפטירתו

גם כשאכל את הדגים בליל שבת קודש ראיתי דבר פלא. הרבי סובב את הצלחת כדי לקחת חתיכת דג שהיתה בצידה השני. חשבתי בליבי, שכוונתו היא משום ״אין מעבירין על המצוות״, לא לעבור על חתיכה אחרת בכדי שלא לביישה. ולמדתי קל וחומר, מה הוא מקפיד על חתיכת דג לא לביישה, כל שכן אנו צריכים להקפיד על כבוד חברנו לא לביישו חס וחלילה, זכותו תגן עלינו ועכ״א.

בית המדרש בעלזא בגליציה

משמש בקודש

כשהייתי משמש בבית רבינו בתל-אביב, הייתי מגיש לו מדי יום - לאחר שהסיר את הטו״ת כוס קפה. פעם, בעת זו, נתן לי רבינו עשר לירות וביקשני שאקנה בסכום זה יין וכוסות כדי להעמיד יין על השולחן בליל שבת קודש כנהוג. עוד ביקשני רבינו, שאני אהיה הגבאי, מובן שלא סירבתי, קניתי יין וכוסות ובשבת הבאה בשולחן ליל שבת קודש העמדתי יין, כל אחד בשמו יבורך. ביום ראשון לאחריו הייתי צריך לגבות את דמי היין מאנ״ש ולזאת לא הייתי מסוגל, הייתי צעיר מדי לתפקיד זה, וגם לא העזתי לגשת אל מישהו ולגבות כסף. נכנסתי אל רבינו ושטחתי את בקשתי לפניו שישחררני מתפקיד זה, משום שאינני מסוגל לעבודת קודש זו, בידעי שזו אחריות גדולה וצריכים להיות בר דעת ומתון ולהזהר מלפסוע על ראשי עם קודש, ״ולא תעלה במעלות על מזבחי״, כך אמרתי לרבינו ז״ל ששמע אותי ונתרצה

לבקשתי. אמרתי לרבינו ז״ל, אני משמש את רבינו בחפץ לב אבל גבאות אינני מסוגל לקבל עלי.

העלאת ארון הסבא קדישא זי״ע

היה זה בחורף תש״י. רבינו החליט שיש להעלות ארצה את עצמותיו של אביו רבינו הסבא קדישא זצוק״ל. הסבא קדישא היה טמון ברומניה שהיתה אז תחת השלטון הקומוניסטי. מן המתעסקים בדבר היה הגה״צ רבי דוד שפרבר זצ״ל, הרב מבראשוב, הוא שיגר ידיעה על המועד שבו יגיע הוא עצמו יחד עם הארון באנייה היוצאת מקונסטאנצה. רבינו ז״ל היה נרגש ביותר לקראת הפגישה עם ארונו של הסבא קדישא, ואנו, בהיותנו בקרבתו ממש הרגשנו שרבינו עומד לקבל אורח מאוד חשוב, אורח חי - ״צדיקים במיתתם קרויים חיים״ ומה זרעו בחיים אף הוא בחיים. בליל שבת קודש, לפני שהארון היה אמור להגיע, ניהל רבינו את שולחנו בבית המדרש ״היכל התלמוד״, הסמוך לישיבה״ק, ובעת שפתח באמרות קודשו, דיבר בעיקר על האורח הגדול והקדוש העתיד להגיע בעוד ימים אחדים, הוא הכין אותנו שנהיה ראויים לקבל את האורח הנכבד ושלא נבוש מפניו. כל כך המחיש לנו את בואו של הסבא קדישא, עד שהיה נראה לנו כאילו נוסעים אנו לחיפה לקבל את פניו של אורח חשוב.

ביום ראשון, אחרי תפילת שחרית הגיע הדוור והביא עימו מברק שהגיע מקונסטאנצה ובו נאמר, כי ביום שישי, לפני זמן הדלקת הנרות, הורידו באופן פתאומי את ארונו של הסבא קדישא מן האנייה. לימים נתברר לנו כי הם עשו זאת בטענת שווא שהבריחו בתוכו כספים והם ביקשו לפתוח את הארון ולבדקו, כל זה נודע לנו מאוחר יותר מפי אלה אשר ליוו את הארון עד הנמל.

כשקיבלתי את המברק מידי הדוור וראיתי את תוכנו, עמד על ידי כ״ק רבינו שליט״א, רבינו נבהל מאוד ונרעש מפחדו וצערו של אביו הק׳ וביקשני שאני אגיש לרבינו את המברק. קיפלתי את המברק ונכנסתי לבדי אל רבינו, יראתי מן התגובה על הבשורה הלא נעימה. הנחתי את המברק על שולחנו של רבינו ז״ל ורבינו פתח את המברק, קרא את תוכנו וקיפלו בחזרה בהניחו אותו על השולחן. וכך אמר רבינו: ״מיין טאטע איז קיינמאל נישט גיפארען שבת״ (אבי לא נסע מעולם בשבת). ידוע כי כשברח רבינו הסבא קדישא במלחמת העולם הראשונה מוויז׳ניצא מפני הרוסים הוא הגיע עד בראשוב, כשעימו היו שבעים נפש, משפחתו ונכדיו, היה זה ביום שישי, ערב שבת קודש ועל פי האישורים שבידיהם היתה להם רשות להגיע לגרוסווארדיין,

כך שההשתהות בבראשוב היה בה ממש סכנת נפשות. גם השומרים באו להזהיר את הס״ק שזה מצב מלחמה ואסור לו להשאר כאן בשום פנים, אף אנשי הקהילה באו לבקשו שימשיך בדרכו, כי זו ממש סכנת מוות להישאר בבראשוב. פתח הסבא קדישא את בגדו ואמר להם, ״מי שרוצה שירה בי, אני לא נוסע מכאן בשבת״, מרן הס״ק נשאר לעשות את השבת בבראשוב וכצאת השבת המשיך לנסוע בדרכו לגרוסווארדיין. סיפור זה היה ידוע לכולנו ואני שמעתיו גם מפ״ק של רבינו ז״ל.

בעת העלאת ארונו של הס״ק היתה היהודיה הגב׳ אנא פאוקר ראש ממשלת רומניה. אביה ר׳ י. רבינזון היה יהודי שומר תורה ומצוות והוא הזהיר אותה לבל תעז לתת רשות לגעת בארון הקדוש של הסבא קדישא. ואמנם לאחר שהורד הארון מן האנייה, נתגלע ויכוח גדול בין אנשי הבולשת שבקשו לפתוח את הארון, לבין מקבלי הפקודה שהגיעה מגב׳ פאוקר ולפיה לא יעז אף אחד לגעת בארון, במצוותה הגיעו קצינים בכירים ושמרו על הארון עד שהפליגה האנייה ביום שני. ביום חמישי, תענית אסתר תש״י, בשעה מוקדמת בבוקר, הגיעה האנייה לנמל חיפה. דבר מעניין היה כאן, היתה זאת הפעם היחידה שהאנייה לא הפליגה בשבת.

השכם בבוקר נסענו לנמל חיפה בהתרגשות רבה. רבינו הגיע לנמל יחד עם אחיו הרבי מסערט ויזניץ ואנו נסענו כולנו, תלמידי הישיבה ותושבי שיכון ויז׳ניץ, כולנו כאיש אחד למעמד מרגש זה. אין לתאר את הרגע בו הרים המנוף הענקי את ארון הקודש. עיניו הקדושות והטהורות של רבינו התמלאו דמעות ורק שפתיו אמרו חרישית ״שלום עליכם אבי מורי ורבי״ בלב כל אחד מאתנו היתה ההרגשה, הנה באנו כולנו לקבל את רבינו זי״ע מתוך כבוד והתרגשות, מה מאד התגעגענו לשפוך שיח על מקום משכבו, ומהיום כבר יהיה לכולנו מקום לבוא ולהתפלל, לשפוך את ליבנו השבור והרצוץ מרוב הצרות שעברו על עם ישראל מאז עזבו את העולם הזה. יתומים היינו ואין אב, אנא רחם ברחמיך הרבים וזכות אבות תגן עלינו ועל כל ישראל, אמן.

בנמל כבר המתינה מאז הבוקר משאית ענקית, נהגה היה הרה״ח ר׳ שלמה ניימאן, אחד מאנ״ש בבני ברק. הישר מן האנייה הורידו את הארון לתוך המשאית ומשם המשכנו לנסוע לבני-ברק, לבית החיים ״זכרון מאיר״ חלקת ויזניץ.

כשהגענו לבני-ברק, כבר חיכו משני צידי הכביש המון תושבי העיר החרדית, כשעברנו על יד ביתו של ה״חזון איש״ זצ״ל, הצטרף גם הוא למלווים. כאן כבר היה הדוחק כה גדול, עד שהמשטרה עם פרשים היו צריכים לפנות מקום כדי שאפשר

יהיה להמשיך ולהתקדם במסע ההלוויה. אלפים ליוו את ארון הקודש של קדוש ישראל עד בית החיים, ה״חזון איש״ אף נשאר על יד הקבר עד אחרי סתימת הגולל.

קהל האלפים נהר לתוך בית החיים והצטופף סביב הקבר הטרי שנכרה. אנו שנסענו כל הדרך על המשאית סביב הארון, נשארנו על המשאית. גם הרה״צ רבי יודא׳לע הורביץ זצ״ל עמד אתנו במשאית מלא רגש ולא זז ממקומו. רבינו יצא מהמכונית בה נסע וניצב על יד הארון, סמוך למשאית, על יד אחיו הרבי מסערט ויזניץ. גם כ״ק רבינו שליט״א עמד אתנו על המשאית. עמדנו וחיכינו שיבואו ויורידו את הארון מן המשאית, אך שמנו ליבנו שרבינו עומד ומצפה, עומד ומהרהר. בינתיים, ניגשו כמעט כולם למקום הקבר ואנו נשארנו רק יחידים ובני המשפחה על יד רבינו. רבינו עמד למטה על יד המשאית וביקש מאתנו שנזיז את הארון עד קצה המשאית.

רבינו ז״ל הביט לכל עבר וסקר מי הם העומדים סביב הארון ורק אז ניגש אל הארון, שם את שתי ידיו בתוך שרוולי הרעז׳וולקע, פניו להטו כלהבת אש והוא החל לזמר ״שלום עליכם״ בניגון של שבת. כך קיבל את פני אביו רבינו הסבא קדישא זי״ע הנמצא בעולם שכולו טוב, שישפיע כל טוב לכל בית ישראל.

רק אחר כך הבנו את ההכנות שעשה רבינו. ככל הנראה, לא רצה לקבל את פני הסבא קדישא בנוכחות כולם ולעשות שבת ביום חול, בבחינת ״עשה שבתך חול״ והמתין עד שהקהל יעזוב אותו לבדו.

רבינו ואחיו הרבי מסערט ויזניץ, צעדו יחד עם כל בני המשפחה והמקורבים אחרי הארון עד מקום הקבר. בשעת סתימת הגולל היתה כבר השעה מאוחרת ומשם המשכנו היישר לבית המדרש הגדול ״אהבת ישראל״ בשיכון ויז׳ניץ לתפילת ערבית וקריאת המגילה. בשעת קריאת המגילה שמענו ברכת ״שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה״ יוצא מפי כהן גדול, רבינו ז״ל, כל אחד הרגיש טעם מיוחד בברכה זו, הטעם המתוק נשאר בזכרוני ולא ישכח ממני לעולם. בקול חוצב להבות אש קרא רבינו את המגילה.

לא רק לחיים דאג רבינו ז״ל כשתיכנן בנייתו של שיכון חרדי, אלא גם למנוחת עולמים לאחר מאה ועשרים שנה. וכך אמר רבינו להרה״ח ר׳ יעקב הלפרין ז״ל, כשבא להציע לרבינו שיטמין את ארון הסבא קדישא בזכרון מאיר. ״אבי ז״ל אהב להיות בין ידידים וחסידים יראים ושלמים, אני רוצה לקנות את הקרקעות אשר

סביב האוהל, תהיה זו חלקה מיוחדת לחסידי ויז'ניץ ואנו נהיה הקובעים למי למכור בה קרקעות". ואכן קנה רבינו את החלקה הנקראת "חלקת ויז'ניץ".

היה זה נס גדול שהארון הועלה ארצה, לפי שהרשעים הללו, הקומוניסטים ששלטו בארצות מזרח אירופה, לא התירו ליהודים לבוא ולהשתטח על קברי אבות שנותרו במדינות אלה.

מאז הגיע הארון ומקום מנוחתו נקבע סמוך לשיכון, היה רבינו ז"ל פוקד את אוהל הסבא קדישא לעיתים קרובות. בתקופה הראשונה היה הולך בבוקר השכם ושם שפך ליבו לאביו שבשמים במזמורי תהילים, בקשות ותחנונים. גם אמר לנו, שמעתה נצטרך להשגיח ביותר על דרכינו כי האבא קרוב אלינו ומשגיח על כל מעשינו.

בעת הלווייתו של ר' צבי הערשיל שלומוביץ ע"ה, שהיתה במוצאי שבועות בשעה מאוחרת, ליווה רבינו ז"ל את המיטה עד בית החיים ושם נכנס לתוך האוהל פנימה "ונשמע קולו בבואו אל הקודש", רבינו פיזם לעצמו מנגינות עתיקות בלי מילים, זימרה וגעגועים לאביו שבשמים.

כשהיה רבינו הולך השכם בבוקר לביה"ח, היה הולך לבדו, בלי גבאים. ר' משה ב"ר שאול לייב גנץ ז"ל, אחד מחשובי תושבי שיכון ויז'ניץ, היו לו אופניים על שלושה גלגלים, עליהם ישב רבינו על ספסל קטן ונסע לבדו עם ר' משה לציון הקדוש, בלי שיפריעו לו בעבודת הקודש ושם שפך שיחו בפני אביו אשר אהבו.

פרק עשרים

שיכון ויזניץ

רבותינו הקדושים היו ראשוני בוני שכונות חרדיות בארצינו הקדושה, הם הכינו מקום יישוב ומקום תורה ותפילה לשארית הפליטה אשר הגיעו לארה״ק בערום ובחוסר כל. רבותינו פתחו להם את שערי הישיבה והתלמוד תורה כדי להקים דור חדש, דור של חסידים יראים ושלמים, נאמנים לה׳ ולתורתו.

שני האחים רבותינו הקדושים ה״אמרי חיים״ וה״מקור ברוך״ זי״ע הקימו פינות יקרות, בבני-ברק על גבעה בפאתי העיר ובעיר חיפה על הר הכרמל בתוככי העיר האדומה. שניהם קנו מגרשים בכסף מלא על גבעות שוממות, ממש בחינת מדבר וכפסק הרמב״ם בהל׳ דעות פ״ו ה״א המורה לצאת בעת כזאת למדבריות ולשמור בהם תורה ומצוות.

בניית שיכון ויזניץ

בשנת תש״י כשהתחילו לדון ברצינות על רכישת מגרש בבני ברק, לשם בניית שיכון חרדי לאנשי שלומנו והעברת הישיבה לשם, היה ברור שגם רבינו זי״ע יקבע מקומו בתוככי השיכון. או אז באו אנשי שלומנו שהתגוררו בתל-אביב ובפיהם כל מיני טענות וטעמים של בעלי בתים. הם רצו מאוד שרבינו ישאר לגור בקירבתם ועיקר טענתם היתה כי בתל-אביב ישנם הרבה בעלי בתים וחסידים שבאים לרבי, ולעומת זאת, בבני ברק, בלי כביש ואוטובוס מי יבוא אל רבינו בחולות ומהיכן יקחו פרנסה אם יעברו לשם, שאלו, הם דאגו דאגת עצמם אבל גם את דאגת הישיבה העמוסה חובות, מניין ישיגו אמצעים להחזקתה?

באחד הטיולים הסביר לי רבינו במתק לשונו את כוונתו בבניית השיכון. וכך אמר: ״ר׳ ישראל מיכל יגנדורף (מזקני החסידים בת״א), שאל אותי אמש כשהיה אצלי, למה אני רוצה לעבור לגור בבני-ברק ולעזוב את תל-אביב? הרי תל-אביב היא עיר גדולה, מלאה אנשים ובעלי בתים המכירים אותי, מה שאין כן בבני-ברק, שם עדיין אין אפילו כביש גישה ואין חשמל, האוטובוס נוסע רק עד שכונת זכרון מאיר ותושבי השיכון יצטרכו ללכת ברגל, בחולות, בשמש הלוהטת ובגשם זלעפות. לכאורה הוא דיבר לעניין. נתתי לו לגמור את מה שהיה לו לומר לי והקשבתי לו היטב, שהרי הוא ידיד בית ויזניץ, מזקני החסידים ותומך הישיבה בעיתים הכי קשות ולאחר מכן אמרתי לו, עתה אסביר לך אנכי את כוונתי בבניית השיכון

בבני-ברק. עז רצוני שיהיה לי מקום מנוחה בלי מחלוקת, איך האב שוין גינוג גיהאט פון מחלוקת אין פון שנאת חינם, לאז מיר בויען א שיכון פאר היימישע יודען וואס ווילען וואוינען אינאיינעם, ברידערליך ציווישען זיך, מיר וועלען האבען אלעס אייגענס, א-חדר, א-ישיבה, איין עקסטערע קהילה לשם ולתפארת, אין מיר וועלען זיך ליעב האבען, אין איינער דעם צווייטען וועט ארויסהעלפען מיט וואס עס איז נאר מעגליך" (היה לי די ממחלוקת ושנאת חינם, הרשה לי לבנות שיכון מיהודים שלנו, שידורו יחד, באחווה. יהיה לנו הכל משלנו - ת"ת, ישיבה וקהילה לשם ותפארת, נאהב איש את רעהו ואיש את חבירו יסייע ככל האפשר).

וסיים רבינו ז"ל: "מיר איז געניג א מנין יודען, נאר מנוחה ושמחה. איך וועל מיר קויפן צוויי קיעלעך וועל איך האבען אביסעלע מילך מיט אשטיקעלע קעז, אין דאס איז מיר גענוג. אין ממילא אז דיא הכנסה איז קלענער - איז דיא הוצאה אויך קלענער". (לדידי אסתפק במנין יהודים, רק "מנוחה ושמחה". אקנה לעצמי שתי פרות ויהיה לי מעט חלב וגבינה ובזה די לי. וממילא אם ההכנסה קטנה - גם ההוצאה תקטן).

ראשיתו של שיכון ויזניץ

באחת השבתות בהיות רבינו עוד בתל-אביב הזמינו תושבי בני ברק את רבינו לבוא ולשבות שבת בעירם. בני ברק היתה עיר מלאה יהודים חרדים ורבינו נעתר להפצרתם. באנו כל בני הישיבה יחד עם רבינו לבני ברק לשבות בה ולנוח בה באהבה כרצון רבינו. התפללנו בבית המדרש "הייליגמאן", ושם גם נערך השולחן בליל שבת קודש. במוצאי שבת קודש התקיימה אסיפת עסקנים בבית רבינו ואז סיימו את קניית שלושים ושניים המגרשים הראשונים לקרית ויזניץ במחיר של שלושים לירות הדונאם, אולם גם הסכום הזה לא היה בידי רבינו וכמה מאנ"ש קנו כל אחד דונאם או חצי דונאם. המחסור במזומנים היה גדול כל כך עד שאפילו את המגרש הגובל עם בית המדרש הגדול מכרו, קנה אותו אחד ממקורבי רבינו, הנה"ח ר' אשר ברטלר ז"ל מתל-אביב - בני ברק. כעבור שנים רבות, כשבית המדרש הגדול עמד כבר על תילו, ביקש רבינו מר' אשר שהיה ידיד בית ויזניץ ומהמסייעים בבניית השיכון, שימכור לו את המגרש כדי שיוכלו להגדיל ולהרחיב בבוא היום את כותלי בית המדרש. רבינו ז"ל הסביר לו במתק לשונו, "בין כך ובין כך לא תוכל לבנות לך בית בקרבת בית המדרש, שהרי אני אנהל את שולחן השבת ושם נשיר שיר חדש, שירות ותשבחות לקל חי ולא תוכל לישון".

ואכן, לאחר מספר שנים מכר ר' אשר את המגרש לנדיב הידוע, ראשון בוני מוסדות ויז'ניץ, הנה"ח ר' מאיר שלום רוזנברג ע"ה ועל המגרש הזה בנו את פנימיית ישיבת ויז'ניץ. כל זאת מעלה הנני על ספר, כדי שתשאר עדות חיה לדורות הבאים ולדור הצעיר של היום, שיידעו להעריך את מסירות הנפש והתנאים הקשים שהיו בבניית מקום קדוש זה. להתנהג בו בכבוד ובדרך ארץ ולהתענג בו בשבתות וימים טובים ברוב נחת והודיה לה' על פעולותיו הכבירים של האי צדיק ונשגב.

רכישת המגרשים

סיפור מעניין שאני כותב בתור עדות היסטורית, סיפר לי מר הלפרין, עורך דין ירושלמי ממשפחת ר' יעקב הלפרין ז"ל, מייסד שכונת "זכרון מאיר" ובית החיים "שומרי שבת".

היה זה כאשר כבר התגוררתי בירושלים ובאתי לשבת חנוכה לשבות בו ולנוח בו באהבה בקרבת רבינו ולשמוע אל הרינה ואל התפילה בנעימת קולו האדיר והערב, כזה שעד היום הזה עודנו מהדהד באוזני, בבחינת ונשמע קולו בבואו אל הקודש. ובכן, במוצאי שבת קודש נכנסתי ליטול ברכת פרידה, רבינו נתן לי ברכה וגם איחל לי דרך צלחה (ואכן היתה לי דרך צלחה) מיד כשיצאתי עם המזוודה בידי פגשתי איש צעיר שפנה אלי בשאלה, "לאן פניו של יהודי מועדות כל כך מאוחר בלילה?" אמרתי לו שהנני מתגורר בירושלים ורצוני להגיע עוד הלילה לביתי בשלום. הוא הזמין אותי לנסוע עימו, שכן גם הוא ירושלמי ויש לו כאן מכונית פרטית, ישבנו במכונית ואני מתבונן בברכת רבינו שהתקיימה במלואה, שכן לנסיעה כזאת אין זוכים כל יום, ובפרט מאוחר בלילה. בדרך לירושלים סיפר לי הנהג כי שמו הלפרין והוא מירושלים, עורך דין לפי מקצועו והחל לספר לי סיפורי צדיקים שבמיוחד במוצאי שבת ידוע על סגולתם לכל מילי דמיטב.

בנסיעתינו סיפר לי כי בעת קניית המגרשים הראשונים של שיכון ויז'ניץ, שהתקיימה במוצאי שבת הנזכר לעיל, נפגשו שני הצדדים, מוכר המגרשים והקונה שהיה הרבי מויז'ניץ. אני, מספר מיודעינו, הייתי עורך הדין והיה עלי לגמור את העיסקה ולהחתים את הצדדים על הסכם כתוב וחתום. והנה השעה כבר מאוחרת בלילה ושני הצדדים עדיין מתווכחים על המחיר, המוכר מבקש שלושים ושתיים לירות ונציג הקונה, הרה"צ ר' נפתלי חיים אדלר מוכן לתת שלושים לירות בלבד. כשראיתי שהשעה מאוד מתאחרת הצעתי מרצוני הטוב לתת מכיסי לירה אחת על כל מגרש. כך עשיתי פשרה בין הצדדים ושלושים המגרשים הראשונים נמכרו בשעה

טובה. על כן יש לי חלק חשוב בשיכון ויז'ניץ שהוא יהלום יקר ומלוטש בטבעת הזהב של בבני ברק. בנסיעה זאת נתווסף לי עוד רובד להיסטוריה של שיכון ויז'ניץ, אשר כל כך הרבה תקוות תלה בה רבינו הק' וחיבה יתירה אהב אותה.

היו אנשים אשר לא התחשבו בכל עמלו של רבינו זי"ע ולא כיבדו את רצונו להיות בודד עם יהודים שומרי תורה ומצות, נכנסו לתחומנו, ממש בגבולות השיכון וקנו מגרשים ברצותם לבנות בהם דירות לחברי מפלגתם. היה זה מר פנחס לבון מזכיר מפלגת מפא"י, לפני ששינה את שם משפחתו נקרא לוביאניקער, הוריו וזקניו היו מחסידי בית רוז'ין והוא יחד עם אנשיו קנו מגרש גדול בבני ברק בקרבת שיכון ויזניץ, ממש בצד הכביש למול בית רבינו ז"ל.

והנה נודע לרבינו זי"ע כי אנשי מפא"י מבקשים לבנות שיכון בקרבתנו. רבינו טילפן למר לבון ואמר לו כי ברצונו לשוחח עמו, על כך ענה מר לבון כי ברצון רב יבוא לבית רבינו ולא יטריח את רבינו לבוא אליו. רבינו ז"ל פנה אליו בבקשה, היות ושמע שבתוכניתם לבנות שיכונים ממש בגבולנו והרי שיכון כזה מחריב את כל תכלית בנית שיכון ויזניץ שמטרתו להיות מובדל ומופרש משאר שכנים. בוודאי ידוע לכם - אמר לו רבינו - שאת המגרשים בשיכונינו קנינו בכסף מלא ולא קיבלנו שום עזרה ממשלתית, הרבה בזיונות עברו על ראשינו עד שהגענו הלום. היות והוריך היו מחסידי בית רוזין ואני גם מצאצאי הרה"ק מרוזין זי"ע, אני פונה אליך בבקשה ובאזהרה יש לכם שתי ברירות או שתעזבו את תוכניתכם לבנות בקרבתנו שיכונים ובאם לא - אתן לכם ברירה אחרת, קנו גם את המגרשים והבתים שלנו ואנחנו נלך ונשאיר לכם הכל, אולי נלך ונשוב לגלות הגדולה ממנה באנו בשמחה לארצינו הקדושה והרחבה אשר הנחיל ד' לאבותינו למנוחה ולנחלה ולא נתגורר סמוך לשכנים כאלה!

פנחס לבון, לאחר ששמע את המילים הנוקבות מפי רבנו, אמר כך: החלקה הגדולה הזאת שעדיין לא חתמנו חוזה עליה אני נותן לכם ארכה של שלושים יום ובאם יהיה באפשרותכם לקנותה, ידינו מסולקות ממנה והיא תהיה לכם לנחלה ולמנוחה, מכבד הנני את רצונכם! רבינו הי' זריז ונשכר ומיד הזעיק את ידידיו אנ"ש, בעיקר בבורסת היהלומים שבתל-אביב, וביקש מכל אחד לקנות מגרשים במחיר שלושת אלפי דולר המגרש, רבינו הבטיח לקונים שיהי זה עסק טוב בעתיד. בין הקונים היה אחד ומיוחד, בונה ומקים דירות לאברכים תלמידי הישיבה, אשר ברוחב ליבו וברצותו לעשות רצון רבינו בלבב שלם קנה 20 מגרשים בסכום כולל של שישים אלף דולאר מזומן, היה זה הנה"ח המפו' ר' מנחם מענדיל גאנץ ע"ה

ממעכסיקו. לאחר תקופה בת כמה שנים עלו מחירי המגרשים האלה מאה שערים ור׳ מענדיל אמר לרבינו זי״ע: מבטיח אני לרבינו כי במעקסיקו עשיתי כבר הרבה עסקים עם רווחים, ברם העסק הזה, שרבינו ביקש ממני לעשותו, הוא גולת הכותרת של עסקי המצויינים.

רבינו זצ״ל ואחיו הרה״ק מסערט-ויזניץ בדרך לחנוכת הבית דישיבת ויזניץ בשיכון ויזניץ

נסיעת רבינו לארה״ב

רבינו זי״ל נסע לארה״ב על מנת לגייס כספים עבור בניית דירות לתושבי השיכון שרובם ככולם היו פליטים יוצאי המחנות, כולם הגיעו לארצנו מהונגריה ומרומניה בעירום ובחוסר כל ועז היה רצונו של רבינו להראות לעולם החילוני שגם יהודים שומרי תורה ומצוות מסוגלים לבנות לעצמם שיכונים וליצר מקורות פרנסה משלהם, ״אל יגידו עלינו שאנו בטלנים ופושטי יד״. פעמים רבות אמר לי רבינו ״בעת שאני רואה מישהו הולך לקבץ נדבות כואב ליבי, לדעתי חייב איש צעיר ללכת ולמצוא לעצמו פרנסה בכבוד״.

זכורה לי עובדה שאירעה בי. כשכבר התגוררתי בשיכון, השכמתי פעם בבוקר לעבודתי בחלוקת חלב, עבודה שנמשכה מהשעה שש בבוקר עד שתיים אחר

הצהריים ועברתי על יד בית הרבי. רבינו ישב כבר באותה שעה בגזוזטרא שלו ולמד את שיעורו הקבוע, כאשר ראני עובר על ידו, סימן לי בידו שאתקרב אליו, ניגשתי אליו וברכתיו בצפרא טבא ורבינו ז״ל פנה אלי באהבה גדולה, חיבק אותי ואמר לי, ״כמה מקנא אני בך שהנך אוכל מיגיע כפיך ויש לך לחם כשר, זו סגולה גדולה שיהיו לך בנים כשרים, שכן, בעת שהילדים אוכלים ממעות שלא הרוויחו הוריהם על פי התורה, כאילו אכלו אוכל לא כשר!״

ובכן, לפני נסיעתו הלך רבינו להיפרד מהרבי מבלז זצ״ל, הלכנו ברגל ללוות את רבינו. בתקופה זאת, עת נפלו פגזים בתל-אביב, התגורר הרבי מבלז ברחוב קלישר אצל משפחת מאנדל. בדרכו עצר רבינו לרגע ואמר לנו כי אם תבוא גזירה של גיוס בנות ח״ו והוא לא יהיה בארץ, יוציאו כרוז בשמו בחוצות תל-אביב ובכל ארץ ישראל ״**יהרג ואל יעבור**״. והוסיף ואמר לנו: ״אינני יודע, אולי כן הדבר גם בנוגע לבחורים חרדים תלמידי ישיבה, משום שבחור הנכנס למחנה צבאי ומחוייב לגור ולהיות עמם יחד שנתיים, אינו יכול כבר להיות יהודי חרדי!״

רבינו ז״ל באמריקה

כשהגיע רבינו זי"ע לאמריקה, הסביר לציבור היהודי באמריקה את נחיצות רעיון בניית השיכון ואת חשיבותו, אבל לצערנו הגדול לא בא לעזרתו שום אירגון יהודי. היהדות החרדית באמריקה כבר אכלה אז לשובע, כולם הלכו לעבוד והרוויחו את לחמם בכבוד ובעושר ואנו כאן בארצנו הקדושה המשכנו לרעוב בעירום ובמחסור עוד כמה שנים. ראינו בחוש עד כמה נקנית ארץ ישראל וגם התורה הקדושה - בישיבת "בית ישראל ודמשק אליעזר" בתל-אביב ואח"כ בשיכון ויז'ניץ - ביסורים.

כששב רבינו הק' מאמריקה אמר לי בזה הלשון ממש: "דיא וועסט מיר גלייבען, איך בין צוריק געקומען פון אמעריקא פער נאכנאמע", זאת אומרת, אפילו את הוצאות הדרך לא הצליח לאסוף וחובות כבדים רבצו על שכמו, "ויט שכמו לסבול" עולו של כלל ישראל. לי כאב מאוד על שהעולם החרדי לא הבין את עבודתו הקדושה, ולענין נשגב ורם שכזה לא מצא אוזן קשבת לאחר החורבן הנורא.

זכות ראשונים

זכות ראשונים שמורה לרבינו בתיכנון ובניית קריה חסידית. הוא הגבר הוקם על, הראשון שזכה לבנות קריה נאמנה בתוככי עיר מלאה חרדים לדבר ה', עיר מלאה תלמידי חכמים ובראשם הגה"צ ה"חזון איש" זצ"ל, אשר מכל פינות העולם נהרו אליו בשאלות שונות וגם להתברך מפיו. יחסים נהדרים נרקמו בינו לבין רבינו זי"ע, ורבינו הוקירו ביותר, גם החזון איש התבטא פעמים רבות על הנאתו המרובה מכך שהוא דר בשכנות לשיכון, גם בחשמל לא השתמש רבינו בשבת כהוראת החזון איש ובבית המדרש הופעל גנרטור שמאורו השתמשו בשבת. ה"חזון איש" גם הרבה לטייל בחוצות קריית ויז'ניץ.

כשהגיע רבינו זי"ע לאמריקה, הסביר לציבור היהודי באמריקה את נחיצות רעיון בניית השיכון ואת חשיבותו, אבל לצערנו הגדול לא בא לעזרתו שום אירגון יהודי. היהדות החרדית באמריקה כבר אכלה אז לשובע, כולם הלכו לעבוד והרוויחו את לחמם בכבוד ובעושר ואנו כאן בארצנו הקדושה המשכנו לרעוב בעירום ובמחסור עוד כמה שנים. ראינו בחוש עד כמה נקנית ארץ ישראל וגם התורה הקדושה - בישיבת "בית ישראל ודמשק אליעזר" בתל-אביב ואח"כ בשיכון ויז'ניץ - ביסורים.

כששב רבינו הק' מאמריקה אמר לי בזה הלשון ממש: "דיא וועסט מיר גלייבען, איך בין צוריק געקומען פון אמעריקא פער נאכנאמע", זאת אומרת, אפילו

את הוצאות הדרך לא הצליח לאסוף וחובות כבדים רבצו על שכמו, "ויט שכמו לסבול" עולו של כלל ישראל. לי כאב מאוד על שהעולם החרדי לא הבין את עבודתו הקדושה, ולענין נשגב ורם שכזה לא מצא אוזן קשבת לאחר החורבן הנורא.

זכות ראשונים

זכות ראשונים שמורה לרבינו בתיכנון ובניית קריה חסידית. הוא הגבר הוקם על, הראשון שזכה לבנות קריה נאמנה בתוככי עיר מלאה חרדים לדבר ה', עיר מלאה תלמידי חכמים ובראשם הגה"צ ה"חזון איש" זצ"ל, אשר מכל פינות העולם נהרו אליו בשאלות שונות וגם להתברך מפיו. יחסים נהדרים נרקמו בינו לבין רבינו זי"ע, ורבינו הוקירו ביותר, גם החזון איש התבטא פעמים רבות על הנאתו המרובה מכך שהוא דר בשכנות לשיכון, גם בחשמל לא השתמש רבינו בשבת כהוראת החזון איש ובבית המדרש הופעל גנרטור שמאורו השתמשו בשבת. ה"חזון איש" גם הרבה לטייל בחוצות קריית ויז'ניץ.

סייעתא דשמיא

הרבה סייעתא דשמיא היתה לרבינו אחרי הבנייה שבאה לו ביסורים. ארץ ישראל וגם התורה נקנים ביסורים, ועל אחת כמה וכמה לבנות את מוסדות התורה בארץ ישראל, אבל הקב"ה היה בעזרו. רבינו ז"ל היה ראשון הבונים, וזכה לבנות את מוסדות ויז'ניץ בעזרת נדבן בעל שם עולמי הר"ר מאיר שלום רוזנברג ז"ל, נכד לחסיד הנגיד ונדבן ר' יודא עביר ע"ה. גם על הבנייה עצמה השגיח ר' מאיר שלום יום יום, ברצותו שהעבודה תסתיים במהירות האפשרית והבית הגדול יוכל למלא את ייעודו הקדוש בהתחלת ה"זמן". כל אלה אשר שמעו לקולו ונענו לבקשתו לקנות מגרשים סביב שיכון ויז'ניץ, קיבלו בחזרה את כספם עשרת מונים וגם מצאו במשך הזמן מאה שערים.

סיפר לי ר' מנדל גנץ הי"ו ממקסיקו שרבינו ביקש ממנו שיקנה כמה מגרשים, וקנה עשרים מגרשים כל מגרש בסך 3000$, במשך הזמן עלה מחיר כל מגרש 300.000$ היה זה העסק הכי טוב שעשה בחייו!

עד ימינו אנו, בתקופת הנהגת כ"ק רבינו שליט"א, רואים אנו בחוש את הסייעתא דשמיא, איך שבאו נדבנים בעלי שם עולמי מחסידי ויז'ניץ ומנדיבות ליבם בנו בית גדול וקדוש לה' ולתורתו, השגיחו באופן אישי על טיב הבנייה וקיימו את המצוה בבחינת "זה אלי ואנוהו".

בית המדרש הגדול הנוכחי נבנה על ידי הנגיד ר' יצחק קסירר הי"ו לשם ולתפארת. גם בניין הישיבה על שבע קומותיו, נהדר למראה, נבנה לאחר ארבעים שנה שבהם חיכו הבחורים להגיע אל המנוחה והנחלה. היה זה הנדיב הדגול ר' נפתלי טסלר הי"ו נכד להרה"ח ר' שמואל חיים רוזנפלד ז"ל מווילחוביץ, מזקני חסידי ויז'ניץ, שהוזיל זהב מכיסו לפאר את בית ד'.

בראשית "ברא"

היה זה יום קיץ חם, בשעות אחר הצהריים המוקדמות סיימתי את עבודתי בחלוקת החלב והגעתי לפתח ביתו של רבינו בקרית ויזניץ להביא חלב לביתו, והנה על הספסל שליד הכניסה לבית רבינו יושבים זוג מבוגרים, אנשים זרים שלא הכרתי אותם. שאלתי לשלומם ולסיבת בואם, שהרי בשעות אלה לא עמד המשב"ק ליד הפתח. בשיחתי עמם נתברר לי שהם הגיעו מבאר שבע להזכיר חולה בשם ר' אביש בקמאן וכי הם בני עירי מיהאיפאלווא. משפחת בקמאן היתה מוכרת בעירנו ואביו של החולה, השען בעירנו, היה ממתפללי בית המדרש של ר' יעקב בק. גם הבן למד את מקצוע אביו ובמקצוע זה עבד עד לפני כמה ימים, כאשר באופן פתאומי החל לראות כל דבר כפול. לאחר הרבה בדיקות הגיע לבית חולים "בילינסון", למחלקה של פרופסור אשכנזי הנודע והדיאגנוזה של הרופאים היתה שיש לו גידול במוח ר"ל. על הספסל לפני, ישבו גיסו ואחותו של החולה שבאו בשליחותו, לפי שבלילה הקודם בא אליו אביו שנעקה"ש בחלום ואמר לו שילך אל רבינו ויבקשו שיתפלל בעבורו לרפואה שלימה. הוסיף האב, שהואיל והוא היה אצל רבינו הסב"ק זי"ע, אין ספק שגם אצל בנו, רבינו, יוושע ברפואה שלימה. ובכן, הם ביקשו להיכנס אל רבינו ז"ל ולהגיש לו קוויטל. אמרתי להם שעכשיו שעת מנוחה והדלת סגורה, ימתינו עד השעה ארבע ואז יוכלו להיכנס. בכל זאת לקחתי דברים עם הרבנית הצדקת ע"ה, אולי תהיה אפשרות להקדים ולהכנס לקודש פנימה בעניינם הדחוף.

נכנסתי אל הרבנית ע"ה וסיפרתי לה את כל הענין. כידוע, היתה הרבנית ע"ה בעלת אמונה גדולה ברבינו, היא ניגשה לדלת חדרו של רבינו ופתחה אותה קימעה קימעה. רבינו נח על הספה ומיד כשנפתחה הדלת הפנה רבינו את מבטו אלינו ושאל: "מה חדש?" נגשתי אל רבינו עם הקוויטל שלהם שהכינותי מראש ורבינו הק' נטל את הקוויטל בידו, הביט בו לרגע ואמר לי, המתן רגע עד שאתיישב במקומי ותקרא להם שיכנסו.

יצאתי אליהם וקראתי להם להיכנס לחדרו של רבינו. הם ניגשו אל רבינו, ביקשו ממנו איחולי רפואה שלימה והוסיפו שפרופסור אשכנזי אמר שצריכים

לעשות ניתוח, הם גם סיפרו על חלומו של החולה ששלח אותם לשאול בעצת הרבי ועל כך ענה להם רבינו בשפה ההונגרית "האלאסטאש", דהיינו נחכה עוד ונראה מה לעשות.

הם הושיטו תרומה הגונה לישיבה ולאחר שעזבו את חדרו של רבינו, נטל רבינו את הכסף ושלח אותי למשרד הישיבה לבקש קבלה על הסכום שהביאו. כן ציווה רבינו שיצא מנין בחורים לציון רבינו הסבא קדישא זי"ע להתפלל לרפואת החולה אביש בן רחל, ולי אמר רבינו ז"ל: "דאס איז אקוויטעל פין דעם טאטען, דערפאר האב איך ארויס גישיקט א מנין צים טאטענס ציון מתפלל זיין", (הרי זה קוויטעל של אבי, לכן שלחתי מנין לציון אבי כדי להתפלל עליו). בכל אופן אמר להם, לא להרשות לעשות ניתוח, אלא להמתין לפי שעה ובזה הם יצאו לדרכם. לפרופסור אשכנזי הם מסרו את תשובת רבינו.

חלפו כמה שבועות. היה זה בשעת לילה מאוחרת וחדרו של רבינו היה מלא באורחים חשובים, כל אדמו"רי בית רוז'ין באו לשם להשתתף באירוסיו של הרה"צ רבי משה מאוטוניע זצ"ל, ומישהו קורא לי ואומר כי בחוץ עומדים אנשים המבקשים לדבר עימי.

יצאתי החוצה והנה הם שבו בבהלה וביקשו להיכנס באופן דחוף אל רבינו, באמרם שפרופ' אשכנזי איננו רוצה יותר לחכות, אלא לעשות את הניתוח מיד ואם הם אינם מסכימים לניתוח שיקחו את החולה הביתה משום שהוא איננו מסכים לקחת עליו את האחריות. נגשתי אל רבינו וסיפרתי לו כי האנשים האלה חזרו באופן דחוף ומבקשים להיכנס אל רבינו ורבינו ענה לי בשקט, "אחרי שהאורחים יעזבו את חדרי ושוב יסדרו אותו ויחזירו את שולחני למקומו, אוכל לקבל אותם, אמור להם שימתינו בחוץ בסבלנות". יצאתי אליהם והרגעתי אותם באמרי להם שעוד מעט, אחרי שהקהל יתפזר וכולם ילכו לדרכם, יוכלו להיכנס לרבי.

לאחר שהמסיבה נגמרה וכל הקהל עזב את חדרו של רבינו, נגשנו בזריזות לעשות סדר ונקיון ורבינו התיישב על מקומו ליד השולחן. קראתי לאנשים להיכנס והם ניגשו אל רבינו וסיפרו על החלטתו של פרופסור אשכנזי לנתח את החולה. רבינו ז"ל אמר להם שאין צורך בניתוח ושיעזוב למחרת בבוקר את בית החולים. הוסיף רבינו ואיחל לחולה שיהיה אבא בריא לילדיו - "אגיזונטער טאטע פאר זיינע קינדער" ואמר בזה הלשון: "בראשית ברא מאכט אביש בן רחל רפואה" (בר"א ר"ת - אביש בן רחל רפואה). למחרת בבוקר שב החולה לביתו בלא ניתוח, והתיישב לעסוק במלאכתו כמקדם, ויהי לנס.

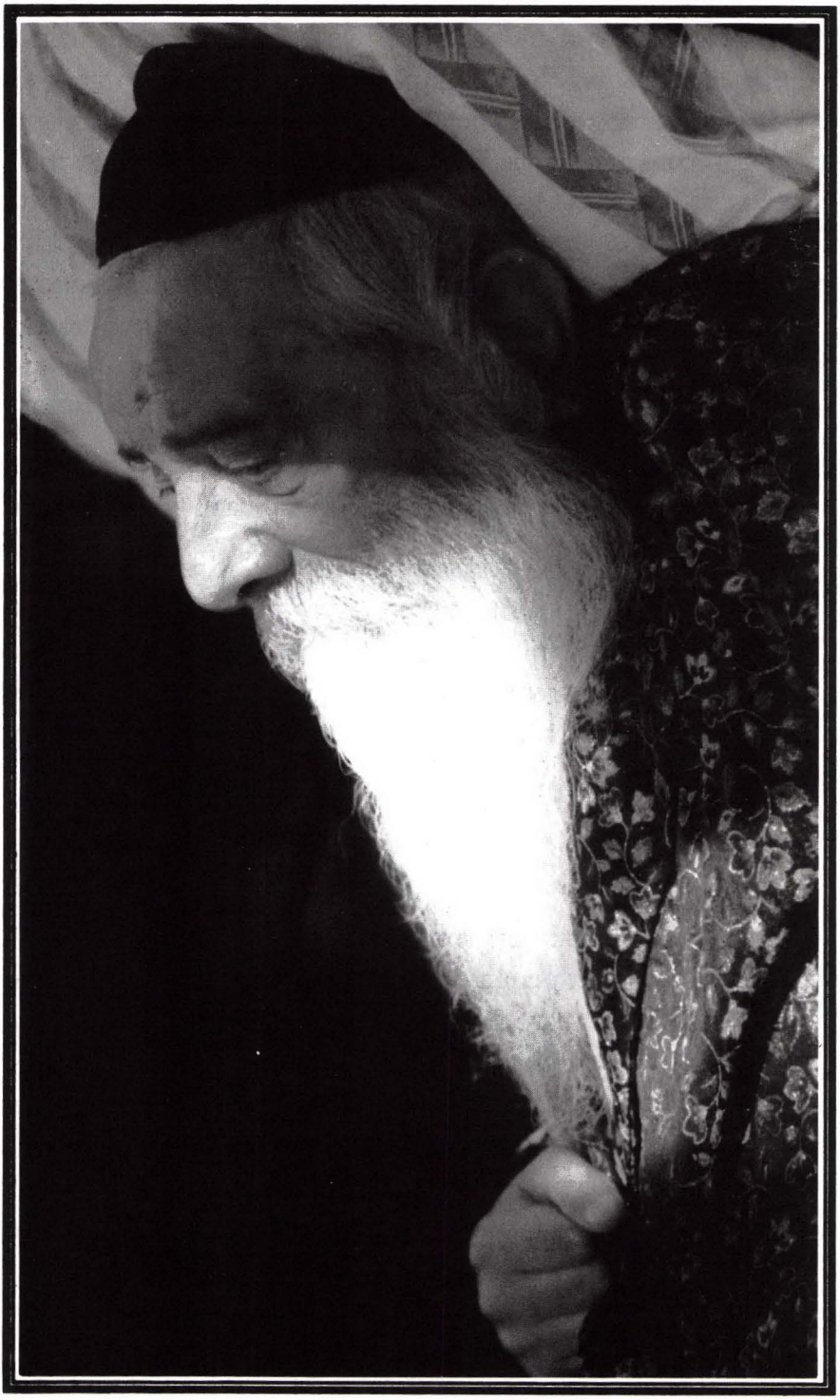
כעבור מספר שנים חלה רבינו, ופרופ' אשכנזי הגיע לבית חולים "אסותא" בתל-אביב כדי לראות את רבינו, היה זה לאחר שד"ר פרייא קרא לו בתור מומחה גדול. עוד באותו ערב הלכנו יחד עם בני משפחת רבינו ז"ל לביתו של הפרופסור, כדי להסביר לו את גודל אישיותו וחשיבותו של רבינו בעולם כולו ובעיקר בעולם החסידות, וביקשנו ממנו שיבוא לבקרו כל יום בבית החולים. על כך הוא אמר לנו, "אני מכיר את החולה זה כמה שנים, מאז שניהלתי עימו ויכוח על אודות חולה אשר שכב במחלקה שלי בבית חולים "אסותא". אני רציתי לנתחו והמשפחה התנגדה לניתוח על סמך הבטחה שקיבלה מאת הרבי מויז'ניץ שהחולה יבריא. החולה עזב את בית החולים על אחריותו ואכן הוא נשאר בריא ושלם, כך נודע לי על כוחו של הרבי, ומאז הנני מכירו היטב".

אחר כך הסביר לנו על גבי ציור שתלה על הקיר את מיפוי כלי הדם בראש והסביר לנו שבאחד מכלי הדם יש סתימה, שהיא הגורמת למחלתו של רבינו.

לאחר מכן סיפר לנו הפרופ' שלפי הדיאגנוזה שלו היתה צריכה להיות לרבינו חולשה ביד אחת, הפעם הוא רואה חולשה בשתי הידיים ודבר זה סותר את כל התיאוריה הרפואית. שאל איפוא את רבינו לפשר הדבר. הסביר לו רבינו, כי הוא נולד איטר יד, ואיטר מניח תפילין על יד ימינו שהיא כשמאל כל אדם, אלא שרבינו רצה להניח תפילין על יד שמאל ושתהא היא "יד כהה", לפיכך עבד בכל כוחותיו עד כדי כך ששתיהן שינו את טבען והוא שלט בשתיהן. משום כך מורגשת החולשה בשתי ידיו.

ויראו בלי עין...

זכורני, בתקופה הראשונה, כשכבר עמדו הבניינים הראשונים בשיכון ויז'ניץ ורבינו ז"ל התגורר עדיין בתל-אביב, התקיים במוצאי שבת "פדיון הבן" אצל אחד מתושבי השיכון. ביקשו ממני שאסע לתל-אביב להביא את רבינו ז"ל לפדיון הבן הראשון בשיכון ויז'ניץ. כשנכנסתי שאל אותי רבינו מה חדש בשיכוננו ועניתי לו בבשורה טובה "אצל ר' נחום ברכר נולד בעש"ק ילד למזל טוב", על כך אמר לי רבינו ז"ל בחיוך על פניו "וועז איך וואלט גיוועז א רבי, וואלט מען גיזאגט, עס איז א מופת, איך האב איהם גיזאגט ער זאל קאכען זכר בונדלעך". (אילו הייתי רבי, היו אומרים שעשיתי מופת, שהרי צוויתי עליו להכין "בונדלעך" - שעועית ל"שלום זכר").

כששבתי לשיכון פגשתי את הרה״ח ר׳ נחום ברכר ע״ה, סיפרתי לו את מה שרבינו אמר לי, ובעקבות זאת סיפר לי ר׳ נחום את הסיפור הבא. ביום שישי אחר הצהריים נסעתי לבית החולים דג׳אני ביפו עם ב״ב שעמדה ללדת, אז לא היה עדיין בכל האיזור בית-חולים אחר. והנה לפני ששבתי לביתי בשיכון נכנסתי אל רבינו בת״א להזכירה לטובה. השעה היתה כבר מאוחרת ומהרתי לשוב לביתי ולהכין את צורכי השבת לילדי שנשארו לבדם. כשרבינו איחל לי ״שיהיה בשעה טובה״, אמר לי שאכין ״זכר בונדעלך״. אני, מרוב בהלה לקראת שבת ודאגה לילדים שהשארתי לבד, לא שמתי ליבי לדברי רבינו וכמובן שלא הכנתי זכר בונדלעך על ספק ספיקא, שהרי מי יודע מתי יוולד הילד ומי יודע אם זה יהיה בן או בת. במוצאי שבת נודע לי שבני נולד למז״ט עשר דקות לפני שבת ובאמת הייתי צריך לעשות ״שלום זכר״. אשרי המאמין!

בניית בית המדרש הגדול

לאחר הקמת הבתים הראשונים בשיכון התפללנו בחדר האוכל של הישיבה, אולם רבינו ז״ל ביקש לבנות את בית המדרש הגדול ומיד ניגשו לעבודת הקודש. באמצע חפירת היסודות נמצאו מדריגות אשר נראו כמו מקווה ומאוד התפעלנו מן המימצא וסיפרנו לרבינו על כך, רבינו ציווה לכסות הכל כדי שלא יבואו ארכיאולוגים ויפריעו לו בעבודת הקודש.

בעת בניית בית המדרש הגדול, כשסיימו לצקת את הגג, היה זה אחר הצהרים ובדיוק באותה שעה שבתי לביתי מן העבודה. יצאתי לישיבה להביא חלב לבחורים ולפתע קרס כל הפיגום של הגג ורעש גדול נשמע בכל הסביבה, ראיתי את רבינו עולה בזריזות בשביל המוביל מביתו לבית המדרש. רבינו שאל אותי מה קרה, ועניתי לו שכל הגג של בית המדרש קרס תחתיו לאחר שהסתיימה כבר כל היציקה. שאלתו היחידה היתה אם חלילה לא אירע אסון בנפש ועניתי לרבינו כי ב״ה לפועלים לא אוֹנה כל רע, רק הגג קרס, מיד כשרבינו שמע שלא אירע כלום לפועלים, שב בשלווה לביתו וממש לא התעניין בנזק הכספי שנגרם, למרות שהיה זה נזק כספי כבד ובפרט באותם ימים שאין כסף לישראל.

תפילת רבינו זי״ע

כשחלה רבינו, התפלל בביתו ביום א׳ של ראש השנה, עם מניין מצומצם של נכדיו ומשמשיו. בסיום תפילת מוסף, ירדתי מבית המדרש הגדול ונכנסתי לבית רבינו. מיד כשנכנסתי לחדרו, שאל אותי רבינו, ״איך התפללו בלעדי״? עניתי לו כי

התפללנו טוב מאוד, אך כל המתפללים עשו פרוטסט (הפגנה) מאוד גדול, היות והם רגילים לשמוע את תפילת רבינו, הם אינם מוותרים לשמוע את נועם תפילתו גם בהאי שתא. בערב שוב דנו בענין ובני המשפחה סברו שגם ביום ב' דר"ה יתפלל רבינו בביתו, אולם רבינו החליט לעלות לבית המדרש ולהתפלל יחד עם הציבור הגדול.

למחרת בבוקר, כשליווינו את רבינו לבית המדרש שאל אותי רבינו: "מה היה אתמול עם הפרוטסט של אנ"ש"? עניתי ואמרתי שככל הנראה הפרוטסט עזר, שכן אנו שוב רואים ב"ה את רבינו עולה לבית המדרש להתפלל.

גם בשנים מאוחרות יותר, כשרבינו היה כבר חלש מאוד, לא נס ליחו. היה זה בליל ב' דראש השנה, לאחר תפילה ארוכה, כשהתפללו מוסף ומנחה ברציפות וכמעט שלא הספקתי לאכול את סעודת היום, באתי שוב לביהמ"ד להתפלל תפילת ערבית ולשמוע קידוש מפ"ק. התיישבתי על הספסל שליד הכניסה לבית המדרש ומשם האזנתי לתפילת רבינו, כיצד בקול אדיר וחזק משמיע תפילת מעריב והרהרתי בליבי, הנה רבינו עמד כל היום כש"ץ לפני העמוד ומי יוכל לתאר את עבודת קדשו כשהתאמץ לבטל כל פיות מסטינינו ומקטרגינו, מניין נוטל רבינו כוחות מחודשים עד ששומעים אותו עד הנה? אחרי התפילה שאל אותי רבינו ז"ל, האם שומעים אותי בבית המדרש? ועניתי לרבינו שבתפילת מעריב שמעתי את קולו עד לכניסת בית המדרש. נהנה רבינו ואמר לי: "ישנם יהודים שבאים מחוץ לארץ לשמוע קול תפילה ב"נוסח ויז'ניץ", מתפילה זאת הם שואבים חיות לכל השנה ונהנה אני מאוד שלא באו לחינם" - "וישמעו רחוקים ויבואו ויתנו לך כתר מלוכה".

בר"ה תשל"ב שלפני הסתלקות רבינו, התפלל בישיבה על כיסאו, אבל קולו היה חזק ושמעו אותו בכל בית המדרש הגדול, קולו היה ממש הולך וחזק בהתלהבות. אחרי התפילה אמר לי רבינו הק': חלש הנני ואינני יכול להתפלל בעמידה. ולמה אני מבקש עוד לחיות? כי לאחר מאה ועשרים, בשמים ממעל, כבר אי אפשר להתפלל "מלכויות זכרונות שופרות", וזוהי חיות דקדושה, תענוג עולם הזה"! - "יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא".

ביום חתונתי

כשנפגשתי עם חמי ר' חיים דוד עהרעפלד הי"ו בפעם הראשונה, היה זה בעת עבודתי בחלוקת חלב.

בין הדברים שדיברנו היה אודות דירה. הדירה היתה כבר אז בשלבי בנייה, היה חסר בה רק דלתות פנימיות ומטבח. חמי הי״ו נתן לי סכום כסף ובזה השלמתי את החסר.

לפני שנסעתי לחתונה שהתקיימה בירושלים ת״ו הלכתי ללוות חולצה לבנה מידידי ר׳ אברהם יודל וורטהיימר נ״י.

האינטער פירער (השושבין) היה אחי הגדול ר׳ יוסף הי״ו, וכל משפחת רבינו ז״ל הגיעו לחתונה ובתוכם רבינו שליט״א ור׳ יודאל׳ה זצוק״ל שישב כל זמן הסעודה עד לאחר ברהמ״ז. בסעודה הגישו דגים בתור מנה עיקרית והאורחים החשובים היו אלה אשר השלימו את החסר.

הילדים אשר חנן אלקים את עבדיך

בתנו הבכורה הנדה תחי׳ נולדה בשיכון ויזניץ, כשנכנסתי לרבינו ז״ל לשאול אודות שם הצעתי את השם הינדל כשם אמה של חמי הי״ו, ע״ז אמר לי רבינו ז״ל ״גם לאמי ע״ה קראו הינדא״ והוסיף ״היא אשר חינכה אותנו ובחנה אותנו, כי אבינו זצ״ל לא התעסק עם חינוך הילדים״. כשהצעתי להוסיף את שם אמי פייגא עטיא הי״ד אמר לי ״וועסט נאך האבען!״ (עוד יהיה לך).

בעת קרה״ת עליתי לתורה אחרי רבינו ורבינו נשאר לעמוד ליד הבימה ובעת נתינת השם הכריז ״הינדא״ בהוסיפו אשר זה שם אמו אשר חינכה אותם.

כעבור תקופה בעת הכנסי פעם לרבינו ז״ל עם קוויטעל כמידי חדש בחדשו, שאל אותי רבינו ״האם יש אצלך איזה חדשות?״ כשנסעתי אח״כ לירושלים ופגשתי את זוגתי ע״ה נודע לי כוונת רבינו. אחרי כמה חודשים לפני נסיעת רבינו ז״ל לאמריקה נכנסתי שוב עם קוויטעל - רבינו ז״ל הסתכל בקוויטל ואמר ״א טאכטער האסטו שוין, מצדי קען עס זיין א יונגעל״ (בת יש לך כבר, מצדי יכול להיות הפעם בן) שאלתי אותו תיכף מה יהיה עם סדקאות ע״ז פנה לרבנית ע״ה אשר היתה אז בחדר ״הערסטו עהר דינגט זיך שוין״ (האם את שומעת הוא כבר מתמכח אתי).

אכן אח״כ נולד בני יחיאל נ״י בירושלים וכיבדתי את ר׳ יודאל׳ה ז״ל בסנדקאות והוא ביקש שאכבד את מנהל מוסדות בנות ירושלים הר״ר עהרנטאהל בתור מוהל. אמנם רציתי לכבד את המוהל ר׳ ליפא שוורץ מנהל מוסדות ייטב לב דסטמר אשר שם התקיים הברית אבל הבטחתי לר׳ ליפא שבהזדמנות הבאה אפרע את החוב.

בעת שנולד בני יעקב זאב נ״י נכנסתי עם אחי׳ ר׳ יוסף נ״י לשאול את רבינו אודות שם לרך הנולד ורבינו ז״ל אמר ״היה לכם אח בשם יעקב זאב, אעפ״י שאינני מקפיד לתת שם של קדושים שנהרגו עקה״ש אף על גילם הצעיר, בכ״ז אזכיר לכם על שם מי נתנו לו שתי שמות אלו יעקב ע״ש הסבא מבורשא ר׳ יעקב שטיינמץ ז״ל וזאב ע״ש הסבא ר׳ וואלף פרקש ז״ל, תחשוב גם עליהם בעת נתינת השם״.

הפעם פרעתי את חובי ולקחתי את ר׳ ליפא שוורץ בתור מוהל. בהזדמנות זו סיפר לי ר׳ ליפא אשר היה בתור בחור אצל רבינו ה״אהבת ישראל״ ובירך אותו בנשיאת חן.

בתי פייגא עטיא תחי׳ נולדה בירושלים ת״ו. תקופה קצרה לפני לידתה נראתה אלי אמי הי״ד בחלומי ובבקשה בפיה ״גיי צום רבי עהר זאל מיר טוהן א טובה״ תיכף בהקיצי בבוקר נסעתי לרבינו ז״ל לבני - ברק והגעתי בעת תפלת שחרית. רבינו ז״ל כנראה הבין סיבת בואי ורמז לי שאכנס אליו אחרי התפלה. כשסיפרתי לו על דבר החלום אמר ״זי איז דאך גערעכט״ (הרי היא צודקת). אחר זמן קצת נולדה בתי השנייה וקראתי לה ע״ש אמי פייגא עטיא הי״ד.

בני משה נ״י נולד בירושלים. ביום הברית בבוקר הגיע רבינו ז״ל עם האניה משוויץ לחיפה. טלפנתי לרבינו ושאלתיו איזה שם לתת לרך הנולד והצעתי את השם משה ע״ש סב חמותי ר׳ משה קליין, ז״ל רבינו ענה לי תכ״ד היה לך אח משה תחשוב גם עליו.

בני צבי (הערשל) נ״י נולד כבר באנטוורפן - הצעתי לרבינו ז״ל לתת את השם צבי ע״ש אב חמי הי״ו ר׳ צבי עהרנפלד ז״ל שנפטר באותו יום שנולד בני ורבינו ז״ל הסכים על ידי ושאלתיו האם מותר לי לכוון בעת נתינת השם צב״י - ״ישראל בן צ׳פורה ואמר לי ״יא, יא״.

בני שמואל נ״י גם נולד באנטוורפן ונקרא ע״ש זקני ר׳ שמואל שטרן מווילחוביץ הי״ד.

יגיע כפיך כי תאכל...

כפי שכבר סיפרתי, עבדתי לעת מצוא בכל מיני עבודות ומהם היה לי לחם לאכול ובגד ללבוש, אף חסכתי כמה לירות לקראת העתיד, כדי להסתדר בחיים. בחורף תש״ח היתה הכרזת האו״ם על הקמת המדינה ואותנו לא גייסו אז לצבא, אך לקחו אותנו ליום וחצי אימונים במחנה שרונה, ולאחר מכן שיחררו אותנו.

בשנת תשי״א עברתי להתגורר בקרית ויזניץ שבבני ברק. אחי ר׳ יוסף הי״ו שהיה אז מנהל ישיבת ויז׳ניץ, היה מעשרה הראשונים שנכנסו להתגורר בשיכון, ואצלו התגוררתי עד שבניתי את דירתי הראשונה. הדירות היו קטנות ואם זכרוני אינו בוגד בי, היה השטח בן עשרים וארבעה מטרים מרובעים. מרפסות לא היו כמובן. אחד משכנינו נכנס להתגורר בדירתו כשעדיין לא היו מרצפות ומחיצות בין החדרים. בלילות לא נעלו את הדירות, שהרי לא פחדו מגנבים. היו אז ימים אחרים.

בשיכון עבדתי תחילה באריגת טליתות ושטיחים, היה זה במפעל שניהל הרה״ח ר׳ משה שוימר ז״ל בבית קטן. הרב הראשי, הרב הרצוג זצ״ל סייע להקמת בית המלאכה, אלא שאז כבר החלו לארוג טליתות במכונות, ושוב לא היה מקום לאריגה ביד, בנולים, כבבית המלאכה שלנו. לאחר מכן קניתי לי את הזכות לחלוקת חלב וזה עלה לי די הרבה כסף. מכר לי את הזכות מר מנדלוביץ׳, שהיה מספק את החלב הכשר לרבנים. את החלב היינו מקבלים בכדים גדולים. הייתי קם השכם בבוקר, עובר מבית לבית ומספק את החלב הטרי, היתה זאת עבודה קשה, אך שכרה היה בצדה וכך היה בידי לבנות את דירתי הראשונה בשיכון. על המגרש שילמתי אלף ושמונה מאות לירות. לימים מכרתי את הדירה ובניתי בשיכון את דירתי השניה.

בהתפרנסי מחלוקת חלב עמדתי מדי יום להשגיח בשעת החליבה. בין הקונים אצלי היו כ״ק רבינו זי״ע, החזון איש זצ״ל, הרב מפונביז׳ זצ״ל, הגה״צ ר׳ יעקב לנדאו זצ״ל, ויבלח״ט הגה״צ ר׳ שמואל הלוי וואזנער שליט״א ומשפחות גריינימאן וקרליץ. בזמנו היה האוכל בצימצום רב, היתה זו תקופת הקיצוב של שר ההספקה מר דב יוסף ולכל אחד הקציבו כמות של מספר ליטרים חלב לחודש. היות ובחלב שחילקו בכל הארץ היתה מעורבת אבקת חלב שיובאה מאמריקה והחרדים לא רצו להשתמש בה, בפרט הגה״צ הרבנים, על כן קיבלתי רשיון מיוחד ממשרד האספקה לחלוקת חלב נקי והיתה לי זכות מיוחדת לשמש תלמידי חכמים וצדיקים אשר היו דוגמה להסתפקות במועט. הנה דוגמה מאלפת, הגאון מפונביז׳ זצ״ל, אשר הקים ובנה עולם מלא של תורה וישיבה גדולה של מאות בחורים, קיבל הקצבה של ארבעה ליטרים חלב, כאשר הבאתי לביתו את החלב אמר לרבנית ע״ה: ״אנו נסתפק במועט, בשני ליטר״.

היתה זו עבודה קשה מבחינה גופנית. בקיץ בחום הגדול ובחורף בגשם וברוח, להסתובב שמונה שעות ברחובות. ברם, בעת שנכנסתי לבתי הרבנים והצדיקים הקדושים זצ״ל, שכמוהם כמקדשי מעט ובהם רוח התורה והיראה, קיבלתי את שכרי בחיי. היתה זו גם הרגשה מאוד מיוחדת להתפרנס מיגיע כפי. לא פעם הדגיש

לי רבינו ז״ל את הזכות הגדולה שיש לו לאדם המפרנס את בניו ואת ביתו מיגיע כפיו, שמחתי בחלקי שדבר זה נפל בגורלי, עד שכלו כוחותי ולא יכולתי לשאת יותר בעבודת הקודש הזאת. נוסף לכך ביקשה אשתי ע״ה להתגורר בקרבת מקום לבני משפחתה שבירושלים ולכן החלטנו לעבור להתגורר בירושלים. מכרתי את ביתי שבשיכון ויז׳ניץ ושכרתי בדמי מפתח דירה ברחוב יונה 21.

פרק עשרים ואחד

ירושלים עירה"ק תובב"א

עבודתי הראשונה בירושלים היתה בליגה למלחמה בשחפת. הייתי מזכירו של ד"ר רוזנברג והשתכרתי תשעים לירות בחודש, היתה זו משכורת נמוכה מאוד ואף סירבו לתת לי תקן בקופת חולים. עזבתי איפוא את העבודה והתמסרתי להקמת תלמוד תורה ויז'ניץ. כך נפלה בגורלי הזכות הגדולה להיות מייסד תלמוד תורה "אמרי חיים" ומוסדות ויז'ניץ בירושלים עיה"ק בנשיאות רבינו הקדוש זי"ע. התלמוד תורה היה גרעין מזן טוב שנקלט היטב באדמה הטרושה של ירושלים. מכאן התפתחה רשת מוסדות ויז'ניץ בירושלים, עד הקריה בהר נוף שהיא כנזר בהרי ירושלים.

תלמוד תורה "אמרי חיים"

מיד כשהגעתי לירושלים עיר הקודש אמרתי "לבני אני צריך". עלי לדאוג להם לחינוך ולא אסתפק בפחות ממה שראיתי ב"חדר" של רבינו. דרך החינוך של ויז'ניץ היא של "דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום", זה חינוך והדרכה לתפילה המיוחדת בנוסח ויז'ניץ, לשבת קודש, הדרכה למידות טובות, להתרחקות מגאווה ושנאת חינם, ממחלוקת ולשון הרע. את כל הדברים הטובים האלה לא מוכרים בכל חנות. רבינו ירד מן ההר אל העם ונטע בתוכנו עצמאות, ביסדו שיכון חסידי מנותק מזיקה כלשהי לאחרים.

כשגדלו הילדים נסעתי לשיכון ויז'ניץ ונכנסתי לקודש פנימה להתחנן לפני רבינו ז"ל "על עמו בית ישראל, אף על פי שאיני כדאי". התייעצתי על אודות פתיחת תלמוד תורה לחסידי ויז'ניץ בירושלים בשם "תורת חיים", רבינו נשען על כיסאו והרהר לרגע, אחר הושיט את ידו הקדושה ואיחל לי הצלחה רבה באמרו: "יא, איך בין מסכים" (כן, אני מסכים)!

מיד בשובי לירושלים זימנתי אסיפה של אנ"ש תושבי ירושלים ועוד באותו מעמד החלטנו להתחיל בכיתה א'. ניגשתי עם ידידי וידיד בית ויז'ניץ, הרה"ח ר' משה יוסף האס נ"י למשרד הפנים, כדי לרשום את התלמוד תורה כמוסד מוכר בשם תורת חיים. הממונה על המחוז אמר לנו כי כבר קיים בירושלים מוסד כזה מזה הרבה שנים. שבתי ונסעתי לבני ברק, נכנסתי עם ידידי הרה"ח ר' יצחק אייזיק אדלר נ"י לקודש פנימה וסיפרתי לרבינו על הבעיה שנתעוררה לגבי השם "תורת חיים". רבינו שאל אותי איזה שם אני מציע לחילופין ועניתי: "אמרי חיים", על כך

השיב לנו רבינו בזה הלשון: "מרחק גדול בין השמות". הרהר קצת וענה לי בפ"ק בהונגרית "האלאסטאש", "יש להמתין קימעא, המתן ולמחר אתן לך תשובה". נשארתי ללון בשיכון ולמחרת אחרי תפילת שחרית נכנסתי אל רבינו לקבל תשובתו. בסבר פנים יפות ענה לי, כשחיוך נסוך על פניו: "כן, אמרי חיים".

מסיבה לכבוד התיסדות ת"ת אמרי חיים בירושלים ת"ו בהשתתפות רבינו שליט"א

פתחנו את שערי התלמוד תורה עם חמישה תלמידים, הם למדו בעזרת הנשים של בית מדרשנו דאז ברחוב יחזקאל. הפתיחה היתה לאחר חג הפסח תשי"ט, לקיים מה שנאמר "למען תספר באזני בנך" ובל"ג בעומר קיבלנו את ברכת קדשו של רבינו, במכתב ששלח לפי המען: "ועד ת"ת אמרי חיים בעיה"ק ירושלים".

וכסף מנלן? מתפללי בית המדרש, שהיו רובם מלמדים ואברכים לומדי כולל, נדבה רוחם אותם והם תרמו כל אחד ח"י גרושים או פעמיים ושלוש פעמים ח"י, לקיים "חי חי יודוך", ומתרומות אלה החלו חיים חדשים בירושלים, מכספים זעומים אלה הצלחתי לשלם את המשכורת הראשונה למלמדים. במשך הזמן מצאנו כמה נדיבים מאנ"ש, בירושלים ובתל אביב, שנתנו לנו עשרה צ'קים דחויים על סך מאה לירות כל אחד ומאלה היה בידינו לשלם משכורות בכל השנה, כך היה בידי לבוא כל ראש חודש ולתת למלמדים מעטפה ובה המשכורת. אף הובטח לי ממשרד

הישיבה בשיכון ויז'ניץ, כי אם יתברר בסוף כל שנה שלא עלה בידי לאסוף את הסכום הדרוש, אנו זכאים לבקש עזרה מן המשרד הראשי. ב"ה שמעולם לא נזקקתי לכך, כיתתי רגלי אצל אנ"ש מנדיב לנדיב עד שמילאתי חובי בעזהשי"ת. במשך הזמן ניתוספו ספסלים וכיתות, והגענו לחמש כיתות, ארבעים וחמישה תלמידים וחמישה מלמדים. המקום נעשה צר והחילונו לחפש נדיב שיסייע לנו לבנות בניין משלנו, רבינו הק' הבטיח לנו, שהנדיב הראשון שיזדמן לו, יעוץ לו לבנות את התלמוד תורה בירושלים.

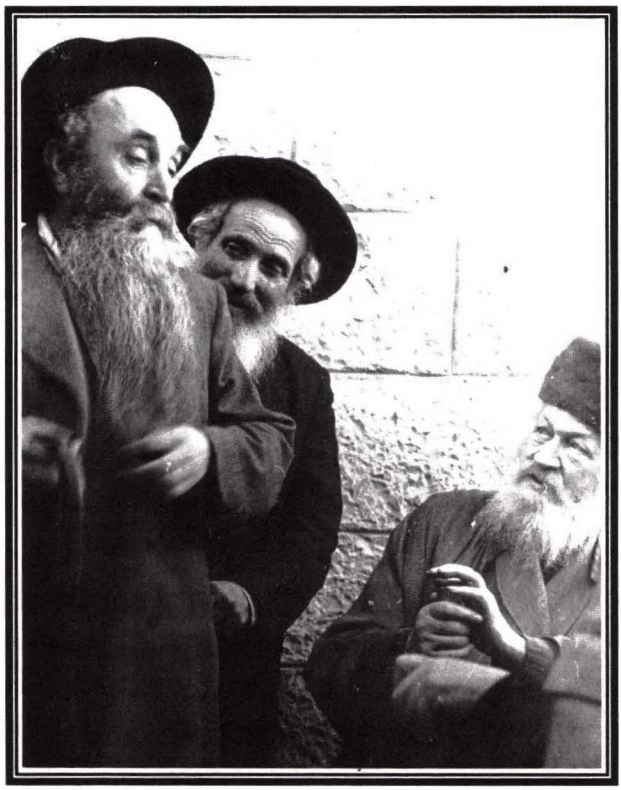
בקיץ תשכ"ב נסע רבינו לשווייץ, לאחר מכן נסעתי גם אני וביום ו' אחר הצהריים הגעתי לסן - מוריץ. נכנסתי אל רבינו לקבל שלום ורבינו שמח מאוד לקראתי ובישר לי בשורה טובה, נמצא נדיב מאנ"ש עבור בניית בית למוסדותינו הק' בירושלים, היה זה הרה"ח ר' מנדל גוטמן ע"ה. באותו מעמד סיפר לי רבינו ענין מהה"ק בעמח"ס "תולדות יעקב יוסף": פעם אחת בא ה"תולדות" למקום כלשהו, פגש ביהודי ונתן לו שלום, החזיר לו היהודי שלום. שאל אותו ה"תולדות" "מאין אתם?" והאיש לא השיב ושאל מדוע הנכם מתעניינים על כך, השיב לו ה"תולדות": מטבע העולם אומרים על אדם שהוא "יושב" על משכורת מסויימת, והקב"ה "יושב תהילות ישראל", דהיי' שיושב ומצפה לתהלות ישראל והיינו אם ניפגש שוב פעם תצא מן הפגישה הזאת תהילות ישראל, שהרי כששני יהודים נפגשים ועורכים היכרות ביניהם, הנה, בבוא היום כשהם נפגשים שוב פעם ושואלים איש לרעהו לשלום ועונים "ב"ה הננו בריאים, ב"ה ילדינו בריאים", הרי יוצא מכך תהילות ותשבחות לאל חי. וממילא מרוויחים תהילות ישראל. אחר כך הודיעו לו ל"התולדות" הק' מן השמים, כי היה זה אליהו הנביא, אשר נתגלה אליו במיוחד כדי להוציא מפיו את הפירוש הזה.

ובכן, בכסף זה קנינו את המגרש שעליו נבנו בית המדרש "אהבת ישראל" ותלמוד תורה "אמרי חיים". לאחר קניית המגרש, חסר לנו הכסף לרישום בטאבו, סכום של כחמש מאות ל"י בקירוב, לא ידעתי מניין לקחת את הסכום הזה. נסעתי לתל אביב והסתובבתי אצל ידידים ואנ"ש עד שאספתי את הסכום הדרוש, שבתי ירושלימה ובישרתי לחברי וועד התלמוד תורה כי עלה בידי לאסוף את הסכום המבוקש.

החלטנו לקיים חגיגת הנחת אבן הפינה. אני פחדתי שח"ו לא נוכל לעמוד בנטל הכספי של בניית המוסדות וכשהביא לי הרה"ג ר' חיים מאיר כהנא זצ"ל את דוגמת המודעה ובה כתוב לאמור כי רבינו ישתתף בחגיגה, פשוט נחרדתי, יראתי שלא נבוש

ולא ניכלם ח"ו ונזכה לראות את בניין התלמוד תורה עומד על תילו. ביום הנחת אבן הפינה למוסדות ויז'ניץ בירושלים, י"ג כסליו תשכ"ג, הופיע רבינו בכל הדרו ותפארתו ובאותו מעמד סיפר את קורות בית ויז'ניץ, החל מהרה"ק ר' יעקב קופל חסיד מקולומייא ורבוה"ק "אהבת שלום", "תורת חיים", "צמח צדיק", "אמרי ברוך" ו"אהבת ישראל", ההגירה לגרוסווארדיין, והעלייה לארצנו הקדושה. לאחר מכן הניח את היסוד מתוך צהלה ושמחה ואני מרוב דאגה ופחד על "והראינו בבניינו", מי יודע מתי נזכה לבנות, קיבלתי חום גבוה ובעת המעמד ישבתי במכוניתו של ידידי הרה"ח ר' יששכר בעריש לאבין הי"ו, אשר כשעברתי להתגורר בבלגיה, קיבל על שכמו את דאגת התקציב של התלמוד תורה.

לאותו מעמד הגיע, אם כי באיחור מה, הגה"צ הרי"מ דושינסקי שליט"א, גאב"ד העדה החרדית, אמר לו רבינו במתק לשונו: "דער צוקער בלייבט אמגרונד" (הסוכר נשאר בתחתית). (ידוע שרבינו היה זה שיעץ לבנות את ישיבת דושינסקי ברחוב שמואל הנביא, על אף שזה היה אז סמוך לגבול).

הרב דושינסקי זצ"ל מימינו נראה אב חמי ר' צבי עהרנפלד ז"ל

לסיומו של פרק זה אספר כי כשהגעתי לגור באנטוורפן, רשמתי כמובן את ילדי לתלמוד תורה. אחרי כמה שבועות פגש אותי המלמד שלהם, ואמר לי כי עם הילדים שלי אין לו הרבה לעמול, הם יודעים כל פסוק עם רש"י על בוריו. הוא התעניין היכן למדו בירושלים וביותר משמינית שבשמינית של גאווה עניתי לו: בתלמוד תורה "אמרי חיים" בירושלים!

לוח זכרון בת"ת אמרי חיים בירושלים

חיים מאירי הגר
בהרה"צ מוהר"י זצללה"ה מויזניץ
שכון אהבת ישראל ואור החיים

ב"ה, בני-ברק שכון ויזניץ יום ג' לס' אחו"ק חשכ"א

לכב'
אנ"ש היקרים ואחב"י נדיבי לב
אוהבי תוה"ק ולומדי' די בכל אתר ואתר
כל אחד בשמו יבורך ה' עליהם יחי'.

אחדשה"ט.

מוכ"ז ידידי היקר האברך המו"מ מוה"ר מנחם שטינמץ נ"י המתגורר כעת בעיה"ק ירושלים תובב"א קבל על עצמו את התפקיד הקדוש לנדוד למרחקים למען ולטובת ה"תלמוד תורה" "אמרי חיים" בעיה"ק ירושלים ת"ו, שהצלחנו בעזהשי"ת להקים בזמן האחרון, ואשר במשך התקופה הקצרה שהת"ת קיימת, זכתה להתפרסם כאחד המוסדות החשובות בעיה"ק.

הנהלת הת"ת נאבקת קשה מאד על קיומה ונמצאים בעול חובות גדולות, עקב הוצאות בניית ושכלול ת"ת שהקימו ושכללו ומתנוסס לשם ולתפארה בקרתא קדישא.

הנני פונה בזה לכל אנ"ש ולכל אחב"י נדיבי לב, בבקשה לקבל את מוכ"ז בספ"י לקרבו ולהושיט לו עזרה חשובה ונדיבה, למען לאפשר להנהלת הת"ת לבסס את המוסד הקדוש הזה להרחיב גבולה ולהגדיל תורה ולהאדירה.

זכות המצוה הגדולה תגן על כל העושים להתברך בכל משאלות לבם לטובה ולברכה, וימלא ה' משאלות-לבם לטובה.

הכו"ח למען כב' התוה"ק ולומדי'
המצפה לישועת ה' ולרחמי שמים

רבינו שליט"א בחגיגת חנוכת הבית למוסדות ויצניץ בהר-נוף בירושלים ת"ש

פרק עשרים ושתים

אנטוורפן

במשך כל השנים רציתי לפרנס את משפחתי ממעשי ידי, רצוני היה עז להשתלם במקצוע כלשהו ובאומנות קלה ונקייה, זוגתי גם היא לא סבלה את העסקנות ואת הנסיעות המרובות בארץ - לבני ברק, לפעמים עד מאוחר בלילות, וגם לחוץ לארץ. היה זה הרה"צ רבי יודא'לה הורביץ זצ"ל שאמר לי יום אחד כי כך זה לא יכול להימשך, "אשתך סובלת והדברים אינם כשורה". הציע לי ליסוע לגור באנטוערפן ואמר כי הוא ידבר על כך עם רבינו.

אכן קיבלתי את הסכמת רבינו ואיחל לי "שאצליח בכל אשר אפנה". אחרי החגים שנת תשכ"ד נסענו לאנטוורפן.

שבע-עשרה שנה חלפו מאז עזבתי את מגורי בבלגיה ועתה שוב חזרתי אליה, לאנטוורפן, כדי ללמוד את מקצוע ביקוע היהלומים (קליווען). ב"ה אשר בחסדיו הצלחתי להוציא לפועל את מחשבתי ורצוני, משך כל השנים שאפתי להתפרנס בכבוד ואת כל מה שלא הצלחתי מיד אחרי המלחמה, השגתי עתה כששבתי עם זוגתי וחמשת ילדי. על כך אמרו חכמינו זכרונם לברכה "רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם" - "וברכך... בכל אשר תעשה". גם ברכת רבינו הק' זי"ל, שאיחל לי הצלחה בכל אשר אפנה, נתקיימה ב"ה במלואה.

טרם נסיעתי לאנטוורפן נסעתי לבני ברק ליטול ברכה מאת רבינו זי"ל. רבינו אמר לי: "הלוא קיבלת את מחיר דירתך בירושלים, השתדל אצל ידידינו ואנשי שלומנו בחוץ לארץ להשקיע את הסכום הזה בדבר של קיימא, משהו שיהיה לך בעת שתרצה לשוב להתגורר בארה"ק, אל תאכל את הקרן". שמעתי לקול רבינו ומיד כשהגעתי לאנטוורפן נסעתי בהזדמנות הראשונה ללונדון, שם פניתי לידיד נפשי, הרב החסיד הנגיד ר' חיים משה פלדמן הי"ו שקירבני מאוד וגם נתן לי עידוד רב וישע, הוא השקיע את כספי על הצד היותר טוב ועד היום נשארה לי הקרן עם פירותיה הטובים. יזכהו השי"ת בשפע רב ונחת מכל יוצאי חלציו, יחד עם זוגתו המשכלת טובת הלב אשר עומדת לימינו בכל דבר טוב, במצוות ובמעשים טובים, אכי"ר.

תחילה נסעתי רק אני לאנטוורפן כדי להכין למשפחתי דירה ורהיטים. מצאתי עיר ואם בישראל, מלאה תורה וחסידות אשר תושביה עוסקים בצדקה ובגמילות חסדים. חסד גדול עשו עימי שני האחים הנגידים הרה"ח ר' פאליק ברוין ע"ה

ויבלחט״א אחיו ר׳ נפתלי הי״ו, אשר הרבה שנים ניהלו בית חרושת גדול לליטוש יהלומים ובו שש מאות פועלים מכל הכפרים אשר בסביבת אנטוורפן, היו להם קשרים הדוקים וטובים עם כל משרדי הממשלה וכאשר הגעתי לאנטוורפן נגשתי למשרדם בבורסת היהלומים, ביקשתי מהם שיסדרו לי את הניירות לביטוח רפואי עבור משפחתי ולקבלת אישור לעבודה בבלגיה. עוד באותו יום בעת יושבי במשרד, הם טילפנו לפקיד משרד העבודה ולאחר חצי שעה הופיע המזכיר והביא עימו את כל הרשיונות והטופס שיש למלא עבור ביטוח רפואי. הם רשמו אותי בתור פועל במפעלם ועל סמך ניירות אלה קיבלתי דמי קצבה חודשית לילדים. היתה זו עזרה גדולה, ישלם ה׳ פעלם ויזכו לרוב נחת מכל יוצ״ח.

כ״ק רבינו שליט״א כתב אז כתב המלצה לידיד בית ויז׳ניץ, הגה״ח ר׳ יוסף ווייס - שו״ב זצ״ל, שיעמוד לימיני, מסרתי לו את המכתב ובו במקום הוא הציע לי לגור בשכנותו, בדירה גדולה וטובה שעמדה ריקה בבניין בו התגורר. הוא נכנס עימי לבעל הבית והמליץ אצלו להשכיר לי את הדירה. מצאתי שם דירה טובה וגם שכן טוב והיינו ידידים כל השנים, ״טוב שכן קרוב״...

אומנות קלה ונקיה

במשך הזמן מצאתי מקום ללמוד בו את מקצוע ביקוע היהלומים. מאוד ייחלתי ללמד מקצוע זה אצל הרה״ח ר׳ אליעזר וואהל ע״ה ראש הקהל של אנטוורפן, הוא היה איש נחמד ואהוב על הבריות והסכים לקבלני וללמד אותי את המקצוע, אלא שהוא ביקש בתמורה כסף רב שלא היה בידי לשלם.

כאן חייב אני מעט הסבר. את היהלומים מפיקים מן המכרות כשכל יהלום גדלו שונה, מהם יהלומים נקיים ומהם שאינם נקיים. בוקעים אותם וכך מקבלים מספר יהלומים קטנים ונקיים, זו מלאכה שדורשת מיומנות רבה. מי שמלמד אחרים את המקצוע, מפסיד ומבטל זמן רב ממלאכתו, לפיכך מבקש המורה שכר מתלמידו, מעין שכר בטלה. וככל שהמורה מעולה יותר והוא משתכר הרבה בעבודתו, הוא גם מבקש מן התלמיד שכר לימוד בהתאם. אני ביקשתי את המורה הטוב ביותר, אלא שעלי רבץ עול פרנסת משפחתי, שהיה גדול משום שבאתי עם חמישה ילדים וחיינו בצימצום. הלכתי איפוא ללמוד במקום זול יותר, וגם הסכום שנדרש ממני באותו מקום לא היה ברשותי. הייתי אנוס ללוות כסף כי במשך שנתיים כמעט ולא הרווחתי מאומה. בשנה הראשונה ממש לא הרווחתי כלום ובשנה השנייה אולי רבע משכורת. לא רציתי ללוות כסף באנטוורפן ונסעתי לצירך, שם היו לי מכרים וידידים ושם סידרתי את ההלוואה, סכום הגון שיספיק לפרנס את משפחתי במשך

שנתיים. ובכן, טסתי לציריך והגעתי לעיר בשעות הצהריים, יעדי היה ידידי הרה״ח ר׳ יצחק נוימאן הי״ו ראש הקהל של היהדות החרדית בציריך. אני עובר ב״העלווציא פלאץ״ ונעצר ב״לאנג שטרסה״ ועל ידי עוברת מונית, במונית יושב הנגיד החסיד הרה״ח ר׳ משה רובינפלד ע״ה שאותו הכרתי עוד בשהותי בציריך עם הרבי מסערט ויזניץ זצ״ל. אני רואה את ר׳ משה עובר במונית, המונית האיטה ור׳ משה מנפנף לי בידו לשלום, לרגע חשבתי בליבי אולי אני רק טועה, אך החזרתי שלום מרחוק ולקרוב. מאוד החשבתיו על מידותיו התרומיות וטוב ליבו.

הגעתי לבית ידידי ר׳ יצחק נוימאן, ב״הרברט שטרסה״ 5 וסיפרתי לו על תוכניתי ללמוד מקצוע חדש. הוא נהנה מתוכניתי והתחלנו לטכס עצה אל מי לפנות ראשון בעניין זה ומהו גודל הסכום הדרוש לי להוציא לפועל את תוכניתי, כולל שכר לימוד המקצוע ואחזקת משפחתי במשך שנתיים שבהן לא אוכל עדיין להרויח כלום.

סיפרתי לר׳ יצחק הי״ו על פגישתי עם ר׳ משה רובינפלד ע״ה ברחוב וכיצד ניפנף לי בידיו לשלום. על סמך זה אמר לי ר׳ יצחק, ״הבה נטלפן לר׳ משה רובינפלד״. התקשרתי לר׳ משה רובינפלד, ר׳ משה הקדימני בברכת ״שלום עליכם״ ומיד הגיב באהבה ואחווה, ״מה שלומכם ומה בקשתם? הלא ראיתיכם בעוברי ברחוב במונית, עת נסעתי למנוחת הצהריים.״ סיפרתי לו על תוכניתי ועל בקשתי להלוואה עד שירחיב לי ה׳, מיד שאל אותי ר׳ משה מה הסכום שאני זקוק לו כעת ומתי אני חושב שאוכל להחזירו, הוא ביקשני למסור את הטלפון לידי ר׳ יצחק נ״י וממנו ביקש לתת לי עתה את כל הסכום על חשבונו, כדי שאוכל לשוב לאנטוורפן. שעתיים לאחר מכן כבר הייתי ב״ה בשדה התעופה בדרכי חזרה. ובבוא העת השבתי את כל החוב, יהא זכרו של איש צדיק וחסיד זה ברוך.

כל זאת כתבתי לזכרון ולדעת שחייב אדם ללמד את בנו אומנות כמאמר חכמינו זכרונם לברכה, שיוכל לפרנס בניו ובני ביתו מאומנות קלה ונקייה, זו סגולה נפלאה לכל מילי דמיטב.

שבתי בשלום עם הכסף בידי, שילמתי את שכר הלימוד למורה ר׳ חיים פומרנץ נ״י וישבתי במנוחה ללמוד את המקצוע, נתקיים בי מאמר חז״ל ״קשה פרנסתו של אדם כקריעת ים סוף״. בגילי, כאשר עול פרנסת בני ביתי היקרים היה עלי, היו לי קשיים רבים בלימוד המקצוע ולאחר חצי שנת לימוד המקצוע כשמאוד התקשיתי בלימוד, הציע המורה שלי להשיב לי את הכסף ולנסות להיכנס לבורסה להיות מתווך. אני חשבתי בליבי, בגיל צעיר כמוני להיות מתווך? עדיין לא! אנסה בכל זאת ללמוד את המקצוע ואפילו שזה בא לי בקשיים, שהרי אני מבקש להיות בעל מקצוע

ולא מתווך. נזכרתי בברכת רבינו ז״ל ששאל אותי, מה אני מתכונן לעשות באנטוורפן, וביקשתי מרבינו ז״ל שיתן לי ברכה בכל אשר אפנה, רבינו איחל לי הצלחה בכל אשר אפנה ואכן המשכתי ללמוד את המקצוע כל היום בהתמדה. בערב אחרי שעת מנוחה הייתי עולה לבית ידידי הרה״ח ר׳ משה מילר הי״ו שהיה בעל מקצוע מיוחד מאוד והוא סייע לי רבות ולא עזבני עד אשר ידעתי את המקצוע על בוריו, כאן המקום להודות לידידי ר׳ משה נ״י על טובתו ועל הזמן שחסך לי.

לאחר שלמדתי את המלאכה התחלתי לעבוד במפעל של האחים לרר, מפעל בו עבדו שלושים בוקעים (קליווערס) וידידי ר׳ משה מילער היה שם מנהל העבודה. אז עוד הייתי מתחיל והתקשיתי בעבודתי, ישבתי על יד השולחן עם הרה״ח ר׳ חיים שלמה פרידמן ע״ה ויבלח״ט ידידי הרה״ח ר׳ יוסף מילגרום נ״י שהיה מהבוקעים היותר טובים, שניהם עזרו לי להתגבר על הקשיים כדי שאוכל להוציא אחוזים טובים מחומר הגלם, בלעדם לא היתה עבודתי שווה הרבה. גם להם הנני אסיר תודה. הפתגם העממי אומר ״איבונג מאכט דעם מייסטר״ (האימון מכשיר את האמן) - לאחר שנה של אימון ורצון חזק הצלחתי בעזהשי״ת להגיע לתוצאות טובות ולהיות עצמאי בתור פועל חרוץ ודייקן עם אחוזים גבוהים, בין שלושים קליווערס היתה לי תוצרת טובה בחמישה אחוזים יותר מכולם. הודות לכך הגעתי למשכורת כפולה ויכולתי איפוא לנסוע לציריך עם הכסף בכיסי, לשלם את חובי להנגיד ר׳ משה רובינפלד ע״ה ולפרוע את הקפותי.

בימי ראשון היה המפעל סגור וחיפשתי לי עבודה נוספת. כאן מצאתי את ידידי הרה״ח ר׳ אליעזר קופמן, אשר נתן לי חומר גלם בן אלף וחמש מאות קאראט לעבד אותו וראיתי שאני יכול להרוויח טוב בלא לעבוד במפעל, נכנסתי לבעל המפעל שעבדתי אצלו אמרתי לו שיש לי עבודה ואני רוצה לשכור לעצמי משרד משלי, אם הוא מסכים אפסיק לעבוד אצלו, כי אני זקוק ליותר כסף ועתה יש לי הזדמנות להרוויח יותר, אך אם הוא רוצה, אמשיך לעבוד אצלו עוד שבועיים, הוא ביקשני להמשיך אצלו עוד שבועיים, נשארתי והשלמתי את השבועיים ולאחר מכן שכרתי לעצמי משרד ועבדתי כעצמאי במשרד משלי.

כאן המקום להזכיר לטובה את אשת נעורי מרת חיילא גולדא ע״ה, בת הרה״ח ר׳ חיים דוד ערנפלעד הי״ו, אשר עמדה לימיני בזמנים הקשים והסתפקה במועט, צימצמה בצורכי הבית כדי לתת לי הזדמנות ללימוד המקצוע. כמעט שנתיים עבדתי במשך היום עד מאוחר בלילה, שתים-עשרה ולפעמים שש-עשרה שעות ביום. בלי יכולת לבוא לעזרתה בעבודות הבית, בלי רהיטים חדשים, רק רהיטים מיד שניה וכל

חסכונותינו היו כדי שנוכל לנסוע לחגים ומועדים לרבינו הק' ז"ל, כי הגעגועים לארץ הקודש היו אצלה ממש ללא נשוא וכל שאיפתה היתה אחת ויחידה, לתת לילדים חינוך חסידי. בכל נסיעה לארה"ק היינו מצרפים את אחד הילדים, כל אחד בתורו.

תמורות בענף היהלומים וכניסתי לבורסה

עברה תקופה של שנים, שיהודים התפרנסו בכבוד ממקצוע זה, וגם המקצוע היפה הזה ה"קליוון" (ביקוע יהלומים) יצא מידי היהודים. היה זה בגלל אנשים אשר בעד בצע כסף העבירו את סודות המקצוע לנכרים שהגיעו מהודו, לקנות סחורה באנטוורפן. מספר אנשים אף נסעו להודו, לימדו שם את המקצוע להודים ומאלף הבוקעים שהיו באנטוורפן נשארו לעבוד במקצוע אולי כמה עשרות, היתר התפזרו לכל ארבע כנפות הארץ וכל אחד חיפש לו תעסוקה אחרת, כיום נותרו עדיין יחידי סגולה אשר נשארו במקצוע הזהב הזה.

גם אני נאלצתי לשנות את המקצוע ולעשות הסבה. מחוסר ברירה נכנסתי לבורסה, להיות מתווך, עדיין זכור לי שבכל יום שישי אחר הצהרים, כאשר שבתי לביתי בהביאי עימי את כלי העבודה עם סחורה גולמית, עימה אעבוד ביום ראשון, פגשתי בדרך את ידידי ר' אברהם חיים ויינברגר והוא היה מייסר אותי: "למה אברך כמוך צריך לשבת ולעבוד כל כך קשה להרוויח את פרנסתו, בוא והיכנס לבורסה, תהיה מתווך ותשאיר את הביקוע לאחרים". בסופו של דבר, דברים שיצאו מלב ידיד נכנסו לליבי, נכנסתי לבורסה, סידרתי את הניירות ונהייתי חבר בבורסה. גם הפעם הודיתי לה' הטוב אשר בעזרתו יתי הצלחתי. בדיוק באותה תקופה ביקרו אותנו דודנו הרה"ח ר' יוסף אשכנזי שליט"א ודודתי חיילא שתחי', הוא המליץ עלי אצל הרה"ח ר' פרץ גרוס הי"ו ושותפו הרה"ח ר' שאול הוטרר הי"ו, והם נתנו לי סחורות שונות למכירה. כאן המקום להודות להם ולשבח את טוב לבם ואת האמון המלא שנתנו בי, הודות להם יכולתי למצוא את הקונים והסוחרים הגדולים אשר באו מכל ארצות אירופה ומאמריקה לקנות חומר גלם, ישלם להם ה' את פועלם הטוב אכי"ר.

כאשר החלטתי להיכנס לבורסה, הלכתי להימלך בידידי, אחד הסוחרים הגדולים שמשפחתו עסקה זה כמה דורות במסחר היהלומים והוא איש נאמן, מוכר בכל עולם המסחר ושמו ר' דוב פינקלשטיין הי"ו. הוא עודדני וכך אמר לי: אם כבר נגזר לגור באנטוורפן, אזי צריכים להשתדל לעשות כסף במסחר. עד היום כשאני בא

לביקור באנטוורפן אינני מחסיר ביקור בביתו, לשוחח על העניינים העומדים על הפרק, להחליף דעות ולהתייעץ עימו.

בית משלנו

שנים רבות גרנו באנטוורפן בדירה שכורה עד אשר עקב בניית רכבת תחתית נאלצנו לפנות את דירתנו אשר ברח' בלגליי - לצורך הריסתו. ידידי ר' הרצל שפירא הי"ו המציא לי עו"ד אשר ע"י קיבלתי פיצויים מהעיריה.

מכיון ששמעתי שהממשלה מעודדת משפחות ברוכות ילדים בקניית בית ע"י מתן הלוואה ברבית נמוכה, החילותי להתעניין ברכישת בית בסביבה, וכמובן טרם החילותי לעסוק בענין נטלתי את ברכת קדשו של רבינו שליט"א. ברכתו ליוותה אותי לכל אורך הדרך.

ואכן נזדמן לי בית בסביבה טובה ובמחיר השווה לכל נפש, כאן המקום להזכיר לטובה את ידידי ר' שלום גרוס הי"ו ור' חיים גוטספלד הי"ו אשר סייעו בידי לגמור את המקח ישלם ה' להם כגמולם הטוב.

כשהגיע עת הרישום בטאבו והתשלום המלא, חיכיתי לתשובת משרדי הממשלה על דבר הלוואה מהם, וימים אחדים לפני שהייתי צריך לשלם את הכסף, באה ידיעה ברדיו שכל ההלוואות הממשלתיות הוקפאו עד להודעה חדשה. לא ידעתי לשית עצה בנפשי, נגשתי לנוטריון ושאלתיו מה עושים בזמן כזה? הנוטריון חש לעזרתי ופנה לעיריית אנטוורפן, באמרו להם כי היות ומדובר בענין מיוחד, יואילו הם לדאוג לאשר את ההלוואה בהקדם. לאחר מספר ימים, סמוך לתאריך התשלום, הגיעה הידיעה שאישרו לנו את ההלוואה למשך עשרים שנה. הנוטריון טילפן אלי וביקשני לבוא למחרת בשעה עשר בבוקר ולחתום על שטר הקנייה המקורי. הגענו לנוטריון והוא קיבל את פנינו בכבוד רב באומרו אלינו: "ענגלען האבען זיך בייא אינענס אקט גידרייט, נישט צום גלויבען, זיא האבען דאס אנליי גיקריגע אין דיא לעצטע מינוט, דיא איינציגע באשטעטיגונג איהם גאנצען לאנד". (מלאכים עזרו לכם לגמור את המקח, לא להאמין שקיבלתם את ההלוואה, ברגע האחרון אישרו לכם את ההלוואה היחידה בכל המדינה!).

כעת התחלתי בעבודת השיפוץ וגם לכך נדרשו מאות אלפים פראנק, פניתי לידידי היקרים ולוויתי מהם ככל הנדרש והחלנו לשפץ את הבית ולהכין אותו לקראת כניסתנו לגור בו. שיפוצים רבים הייתי צריך לעשות בו, אבל סיימנו אותם בעזרת השי"ת ונכנסנו בשעה טובה ומוצלחת.

עלה מוות בחלוננו

כפי שכתבתי, הצליח הקב"ה דרכי, זכיתי לרכוש בסייעתא דשמיא ובעזרת ידידי בית משלנו, בנינו ביתנו לתפארת, זכינו לראות בנים ובני בנים הולכים בדרך אבות ואחרי כל השנים של הסבל והתלאות קיווינו לעתיד של שלווה ונחת. אך לא כך נגזר משמים. בחורף תשמ"ו החלה זוגתי מרת חיילא גולדה ע"ה להתאונן על כאבים בידיה. דרשנו ברופאים והם אמרו שזה ראומטיזם, אולם לאחר זמן ממושך שלא פסקו יסוריה נסענו לארה"ב שם נודע לנו על מחלתה המרה אשר ממנה לא קמה. בשבת קודש פ' בשלח נשאר מנין בביה"ח כי ידענו כבר על מצבה הקריטי ובמוצש"ק פ' בשלח ט"ז שבט קויים בנו "שלח תשלח את האם" ויצאה נשמתה בטהרה כשכל המשפחה סביב מטתה. זה המקום להודות לגיסותי ולגיסי היקרים והחשובים מרת לאה קליין תחי' ובעלה ר' מנדל הי"ו ומרת חנה עהרנפלד ובעלה ר' משה הי"ו אשר טיפלו בה במסירות ובאהבה במשך ימי חוליה באמריקה. ישלם ה' להם כפועלם הטוב ותהי משכורתם שלימה.

ביום ראשון העברנו את ארונה לארץ הקודש ומקום מנוחתה הוא בבני-ברק בבית החיים זכרון מאיר, סמוך לאוהל הקדוש של רבוה"ק ה"אהבת ישראל" ובניו הקדושים זי"ע, שם באוהל נמצאת המצבה בה מוזכר גם שם אבי הקדוש שנהרג על קידוש השם באושוויץ, הי"ד.

בהגיענו עם הארון לפני בית כ"ק רבינו שליט"א, ציווה עלי רבינו שאומר כמה מלים לכבודה. אמרתי כי בכל מוצאי שבת אנו אומרים ב"ויתן לך" את הפסוק (תהילים סח, ו): "אבי יתומים ודיין אלמנות". והנה הנפטרת, זוגתי ע"ה, יצאה נשמתה בטהרה אחרי יסורים גדולים במוצאי מנוחה. הקב"ה, אב הרחמים, לוקח את ילדיה שנתייתמו מאמם והוא יהיה להם אבי יתומים, אולם כאן, חסרה מן היום הזה האם אשר חינכה את בניה במסירות נפש יוצאת מגדר הרגיל לתורה ולחסידות. היא חסכה פרוטה לפרוטה, שהצטרפו להוצאות הדרך, לנסוע לימים הנוראים אל רבינו זי"ל ולאחר מכאן אל יבלח"ט רבינו שליט"א. כשהתכוננתי לנסוע היתה אומרת זוגתי ע"ה: "אליין פארט מען נישט (לבדך לא תיסע), קח עימך את אחד הילדים, שיכנסו באוזניו התפילות הקדושות". האם הזאת תחסר להם לילדיה, ולא נזכר בפסוק שהקב"ה הוא אמם של יתומים.

וידוע מאמר מתלמידי הבעש"ט: יראת ה' היא אוצרו, באוצר נמצאים חפצים כאלה אשר הם יקרי המציאות, ולפי שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, ולפי זה אוצרם הקב"ה באוצרו, ובעניין זה פירשו רבותינו הקדושים - **מה ה' שואל ממך כי**

אם ליראה את ה', היות שהכול בידי שמים חוץ מיראת שמים, על כן הקב״ה בבחינת שואל לגבי יראת שמים, ה״ה כאן היות ששכינתא הנקראת אמא קדישא בגלות כמש״כ כי בפשעכם שולחו אמכם אין נזכר בפסוק כי אם אבי יתומים.

מיוחדת היתה בשמירת הלשון, פיה היה סגור תמיד מלדבר לשון הרע ורכילות, הבה נקבל על עצמנו לשמור פינו ולשוננו להשמר מלשון הרע אשר הורג שלושה ורבים חללים הפילה, ויהי זה לטובת נשמתה, ובלע המוות לנצח, אכי״ר.

ומדי דברי בה זכור אזכרנה עוד

זוגתי ע״ה היתה מיוחדת במדת הכנסת אורחים. ביתה היה פתוח לרווחה ופעמים רבות היתה מוסרת את כל הבית למשפחה שהגיעה לאנטוורפן לרגל שמחה משפחתית. זכינו שרבינו שליט״א התאכסן פעמים בביתנו בשבת קודש בהיותו באנטוורפן. גם במדת החסד היתה מצוינת בהיותה מבקרת בקביעות בבית אבות שבאנטוורפן לעזור לקשישים וגלמודים, ועוד הרבה ענינו חסד אשר א״א לפרט בכתב. שנים רבות היתה שולחת לרבינו שליט״א בשווייץ דברי מאפה ומוצרי חלב ביתיים להחיות נפש צדיק.

ת.נ.צ.ב.ה.

ד״ר אדלר

היה זה יום שישי אחד, בשעה מאוחרת של ערב שבת קודש ואני הייתי בדרכי הביתה מהעבודה. עברתי ליד חנותו של הרה״ח ר׳ חיים גוטספלד הי״ו, וזוגתו תחי׳ קוראת לי להיכנס לרגע ומספרת לי שישנו בעירנו מקרה חמור מאד, ממש פיקוח נפש. הרופאים התייאשו, החולה שוכב בבית חולים ואין עצה אלא להזעיק פרופסור מהעיר ליידן שבהולנד או את פרופסור קאטאגני מציריך שהוא אגב נכד להרה״ק ר״ר אלימלך מליז׳נסק זי״ע, רופא גדול שהמלאך רפאל הולך עימו. היא ביקשה ממני להשאיר את חפצי המוקצים בביתי וללכת ביחד עם הדומ״ץ הגר״א שטרנבוך שליט״א לטלפן ולהזעיק רופא לעזרה.

הלכתי לביתי שבקרבת מקום, הנחתי שם את התיק שלי ורוקנתי את הכיסים. הודעתי לזוגתי ע״ה כי יש כאן עניין של פיקוח נפש ואל ימתינו לי, יעשו קידוש ויאכלו הילדים סעודת שבת קודש ואני אבוא מאוחר יותר. הלכתי לביתו של הרב שטרנבוך שהצטרף אלי ועלינו לדירת הר״ר יחיאל פרייליך, ר׳ יחיאל מכיר את

הרופאים הגדולים ויש לו שפה מיוחדת להידבר עמם בזמן פיקוח נפש. התיישבנו ליד הטלפון, תחילה טילפנו לציריך לפרופסור קאטאגני המפורסם, אבל אף אחד לא ענה שם. התקשרנו להולנד, לבית החולים בליידן ושם ענה הפרופסור לטלפון. הוא שאל למצבו של החולה ומיד כששמע את הדיאגנוזה אמר לנו כי לפי הדיאגנוזה חבל על טירחתו ולא רצה לבוא. היינו אובדי עצות, עברו כמה שעות משנכנסה השבת ולא ידענו מה לעשות ואיך לעזור לחולה השוכב במצב חמור מאוד.

והנה עלה בדעתי כי בעת כזאת חשוב מאד להתייעץ עם רופא טוב, איש אמת ויראי שמים, לפי דעתי, על פי מה ששמעתי, ישנו רק רופא אחד שניתן להסתמך על חוות דעתו, היה זה ד״ר אדלר מלונדון, ברם היות שהוא רופא חרדי ויראי שמים השאלה היא איך להתקשר עימו בליל שבת. השעה היתה כבר תשע בלילה ולהרב שטרנבוך שליט״א היה מספר טלפון מיוחד של ד״ר אדלר לעזרה ראשונה בכל מקרה, שאפילו בשבת מרימים את הטלפון הזה אם הוא מצלצל. הרב שטרנבוך התנגד קצת להפר את השבת לד״ר אדלר, היות והוא בלונדון ומה הוא יכול לעזור ממרחקים בשבת. אך אני עמדתי על דעתי שרק ממנו אפשר לבקש עזרה והוא צריך להיות השליח הטוב, בינתיים ביקשתי מעוד מישהו שהיה שם עמנו שיעמוד לצידי ויבקש גם הוא לטלפן לד״ר אדלר ללונדון. אחרי הפצרותינו ניאות הרב שטרנבוך לטלפן לד״ר אדלר, ד״ר אדלר אכן הרים את הטלפון וביקש לדעת את הדיאגנוזה שנתן הרופא המטפל בחולה, לאחר שאמרתי לד״ר אדלר את הדיאגנוזה, שאל אותי שאלה אחת: אם יש דם בשתן של החולה, למזלו של החולה לא היה לו את הסימפטום הזה ועל סמך תשובה זו הכחיש ד״ר אדלר את הדיאגנוזה של הרופא המטפל, באמרו לנו שנטלפן לו שוב בעוד שעה במספר זה.

בשעה זו הלכנו כולנו לבתינו, קדשתי על היין, אכלתי כזית וקצת דגים, בירכתי ברכת המזון ושבנו כולנו לשמוע מפי ד״ר אדלר מה לעשות הלאה, כשתקווה טובה בליבנו, ביודענו כי איש ישר עומד לצידנו, הצדיק ד״ר אדלר.

טילפנו שוב לד״ר אדלר ותשובתו היתה כי למחרת בשעה אחת-עשרה לפנה״צ הוא מגיע לשדה התעופה של אנטוורפן. למחרת בבוקר יצאתי ברגל לשדה התעופה ופגשתי את ד״ר אדלר יורד מן המטוס, הוא אמר לי כי לבית החולים נלך ברגל, היה זה מהלך של שעה ורבע. הגענו לבית החולים ״סטופנברג״ שם חיכה לנו רופא בית החולים ד״ר מאהלר, אליו טילפנתי בבוקר וביקשתי ממנו שיהיה בביה״ח בקונסיליום, כן היה מדובר שפרופסור נוניקס, מומחה למחלות ריאות גם יהיה שם.

כשטילפנתי לד״ר מאהלר הוא נבהל מאוד, בהכירו את כל משפחתי בתור רופא המשפחה וידע שאיני מטלפן לו בשבת.

היה זה מראה נפלא לראות את הצדיק ד״ר אדלר נכנס לחדר החולה בהכנעה ובשברון לב, כאילו הוא משתחוה לכבוד השכינה. הוא נראה לי כאילו המלאך רפאל נכנס עימו. דיבר כמה רגעים עם ד״ר מאהלר ולאחר - מכן הלכתי עימו רגלי לבית ר׳ חיים גוטספלד, שם נח קצת מטורח הדרך הארוכה. אחר הצהריים המשכנו את דרכנו לבית החולים הגדול ״מידלהיים״ להיפגש עם פרופסור נוניקס. אצל פרופסור נוניקס ישב ד״ר אדלר זמן רב, למעלה משעה, הוא יצא מן הפגישה באפיסת כוחות ואני ביקשתי ממנו לשבת על ספסל בגינה שליד בית החולים. לאחר שנח מעט אמר לי שהוא רוצה לשוב הביתה רגלי, היה זה שעתיים לפני מוצאי שבת והצעתי לו להשאר כאן עד אחרי צאת השבת כדי שלא נצטרך לשוב דרך ארוכה כזו של שעה הליכה לכל הפחות. בסופו של דבר כיבדתי את רצונו אף שלא הבנתי את כוונתו, התחלנו ללכת ולאט לאט הגענו הביתה, הוא נשכב לנוח וחשבתי כי בוודאי ישאר כבר בבית וינוח עד אחר צאת השבת. הגיע זמן מנחה ופתאום ראיתי את ד״ר אדלר יוצא מחדרו ואומר לי כי צריכים ללכת לבית הכנסת לתפילת מנחה, עודני עומד ומתפלא על התעקשותו ללכת דווקא לבית הכנסת, כשהוא עייף כל כך, והנה יצאנו לביה״כ. היה זה בשבת פרשת יתרו ובמנחה כבר קראו בפרשת משפטים, כיבדו את הד״ר בעלייה לתורה וסיום הקריאה היה: ״רק שבתו יתן ורפא ירפא״ וברש״י: ״**מכאן שניתן רשות לרופא לרפא**״, רק עתה ירדתי לסוף דעתו.

במוצאי שבת התעניין הד״ר על אנייה לשוב לביתו דרך אוסטנדע לאנגליה, לפני הנסיעה שוחחתי עימו מספר רגעים ואמרתי לו כי בחולצתו יש כתם חום גדול, שאלתי אותו אם לתת לו חולצה נקיה ולהחליף את החולצה, על כך ענה לי כי בעת שדיברתי עימו בטלפון באנגליה הוא היה באמצע הסעודה ואכל ליפתן, כששמע ממני את הדיאגנוזה נשפך הלפתן מפיו והיות שלא נשכב במיטתו כל הלילה לא החליף חולצה.

עוד באותו לילה התקשר ד״ר אדלר לפראג, שם היתה תרופה חדשה למחלה זו, ואפילו מספר סידורי לא היה לה עדיין, מיד הזמין את התרופה הזאת וביקש שישלחו לו אותה ללונדון בתקווה שלחולה תהיה בעזהשי״ת רפואה במהרה. ביום שני לקחו מטוס מיוחד עם ליווי רופא והטיסו את החולה ללונדון היישר לבית החולים, שם שכב כמה חודשים תחת פיקוחו והשגחתו המלאה של הצדיק ד״ר אדלר, ולאחר כמה חודשים שב הביתה ברחמים וחסדים לביתו באנטוורפן.

לימים סיפר לי ידידי היקר הרה״ח ר׳ חיים משה פלדמאן הי״ו, אשר חלק גדול היה לו בעניין נשגב זה ובביתו הבריא החולה כמה חודשים לאחר שיצא מבית החולים והיה עוד תחת פיקוחו הרפואי של ד״ר אדלר הי״ו, פרט נוסף. הוא היה בשדה התעופה בלונדון כאשר הביאו את החולה במטוס קטן עם ליווי רופא, לאחר מכן לקחוהו עם אמבולנס עד לבית החולים בליווי מכונית משטרה שפינתה מקום לאמבולנס ברחובות הסואנים של לונדון, הדרך הארוכה הזאת אורכת בדרך כלל כשלושת רבעי שעה והפעם הגיעו משדה התעופה עד לפתח בית החולים בשמונה עשר דקות שלא יחמיצו אפילו רגע אחד לרפאותו. וכשהגיעו לשם והרופאים בבית החולים בלונדון ראו את החולה אמרו כולם כי במצבו זה הם לא היו מעיזים לטלטל אותו ולהטיסו במטוס דרך כה מסוכנת, אך כידוע שלוחי מצוה אינם ניזוקים.

פרק עשרים ושלש

דברי עדות

עדותו של ר׳ יוסף ווייס מלונדון

בשעת כתיבת ספרי חיפשתי אחרי עדים חיים, ניצולי מחנות ההשמדה אושוויץ ובירקנאו, שיעידו על אמיתות הדברים הנוראים שאני מספר, ויאמתו אותם בפני הדור הצעיר, שהרי לאדם משוחרר מן הישוב קשה מאוד להאמין ולעכל את זוועות העולם שביצעו הסאדיסטים האלה באנשים חיים ובריאים, כשגם אחרי מות הקדושים הם ביזו את גוויותיהם, עקרו מפיהם את שיני הזהב כשבכסף זה ערכו מסיבות הוללות לקציני הצבא. עד הרגע האחרון, עת כבר ידעו בבירור שאבדה כל תקווה מהם ומלחמתם לשווא, עד הרגע האחרון ממש, עסקו בהרג ובאובדן של ישראל עם קדושים.

כאן בלונדון בשכנותי (ברח׳ מורסבי 45) מצאתי איש כלבבי, יהודי בעל לב חם האי גברא רבא ויקירא הרה״ח ר׳ יוסף וייס נ״י, נצר למשפחת וייס המפורסמת ומגזע תלמידי חכמים וירו״ש במחוז מרמרוש, נכד להגה״צ ר׳ מאיר וייס זצ״ל דיין ומו״צ בעיר טעטש. הוא גר כאן מזה עשרות בשנים ולימד ילדים בינה, תורה ויראת שמים. לאחר שנפגשנו בביתו, ביקשני לכתוב את סיפורו לזיכרון. הוא הוסיף ואמר לי כי לו אין את הכוח הנפשי להתרכז ולכתוב את זכרונותיו הנוראים אשר עברו עליו בימי הזעם, אולם אסיר תודה יהיה לי אם ארשום אותם בספרי, למען ישארו זיכרון לדורות הבאים.

באחד הימים, מספר ר׳ יוסף, כשהציק לי רעב אימתני, מצאתי ברחוב פחית של שמן מכונות, שתיתי אותה וכתוצאה מכך קיבלתי הרעלת קיבה מלווה ביסורים איומים ובפצעים מוגלתיים, כאבי היה עד לב השמים וקיבלתי רשות להישאר מספר ימים בבית החולים, שם הייתי פטור מלצאת לעבודת הפרך שהיתה הדבר הגרוע מכל. היו לי גם נפיחויות בבטן ומאלה קיבלתי חום גבוה, השתדלתי בכל מיני השתדלויות להשאר בבלוק בית החולים ובסופו של דבר נכנסו הרוסים ושיחררו אותנו, מבין היחידים שנותרנו חיים באושוויץ.

שבתי אני וסיפרתי לו לר׳ יוסף על ד״ר אפשטיין מורהו של מנגלה באוניברסיטה של ברלין. לסלקציה של הילדים שנערכה בערב יום הכיפורים תש״ה הביאו מנגלה ימ״ש לסייע לו, כפי שכבר סיפרתי העמידו קרש בגובה מסויים והילדים עברו תחתיו, מי שהיה נמוך מגובה הקרש הכניסוהו לבלוק מיוחד

ולמחרת, ביום הכיפורים, נשרפו כולם על קידוש השם, הי"ד. מדי שנה בשנה כאשר אני אומר ביום הכיפורים את המילים: "כבקרת רועה עדרו - מעביר צאנו תחת שבטו", עולים ילדים קדושים אלה בזכרוני.

כאשר הזכרתי את שמו של ד"ר אפשטיין, נזכר ידידי ר' יוסף בעובדה מזעזעת ומלאת יסורים שעבר, כל ימיו אינו יכול לשכוח את הכאבים האיומים האלה. הוציאו אותו עם עוד חמישה יהודים מן הבלוק והושיבו אותם על ספסל ארוך. ד"ר אפשטיין הגיע עם עוד חייל אס-אס אשר למד רפואה וביקש לעשות ניסיון בהוצאת שקדים בלי כל הרדמה. הושיבו אותם על הספסל והכניסו לפיהם ברזל כדי שלא יוכלו לסגור את הפה, הרופא הארור ימ"ש ניגש עם מספריים פשוטים והחל לחתוך את השקדים, שבע פעמים בשבעה חיתוכים חתך אותם והכאב היה ללא נשוא, הצעקות היו עד לב השמיים. שניים התעלפו במקום ונפטרו אחרי זמן קצר, אחד קיבל הרעלת דם ונפטר אחרי כמה ימים וכל זה נעשה בהדרכת ד"ר אפשטיין. הרשעים האלה הפקירו את גופם של היהודים לעשות בהם מה שרק עלה בדעתם והרופא הרוצח הזה עוד ביקש להיות רופא, לבוא לעזרת אנשים חולים ר"ל. ימח שמם וזכרם.

לאחר מכן קיבל ר' יוסף חום גבוה, קרוב לארבעים ושתיים מעלות והוא התגלגל בייסורים איומים "והנה הנך רואה, אומר ר' יוסף, אם רצה הקב"ה להחיותני הנני פה, חי וקיים". הוסיף ר' יוסף נ"י וסיפר כי לפני זמן מה חש כאבים בגרון, הוא ביקר אצל רופא גרון מומחה וכשהביט הלה בגרונו אמר לו שיחזור אליו, כלומר אל הרופא שביצע את הוצאת השקדים. עניתי לרופא הזה: "התדע מי היה הרופא הזה? הוא היה עוזרו של מנגלה!" הרופא ביקש את סליחתי ואני אמרתי לו, ה' ישמרנו מלחזור אליו רחמנא ליצלן!

בבירקנאו היה ר' יוסף עד תום המלחמה בפלוגת עבודה, בתנאים תת אנושיים ובעבודה מפרכת עם קאפו אשר פצע והיכה אותם מכות אכזריות, כל זאת לפי פקודתם המרושעת של הגרמנים. יום אחד, כששבו כולם מן העבודה, השתררה בהלה גדולה, שמעו אזעקה וצעקות משונות במחנה: "כולם לבלוקים, אל ישאר אף אחד בחוץ!" את כולם גירשו לתוך הבלוק ולאחר כמה שעות כשנתנו לצאת נודע על ההתקוממות של אנשי הזונדר-קומאנדו אשר הניחו חומרי נפץ במשרפות. הפציצו את הקרמאטוריום ואת מפקד האס-אס זרקו חיים לתנור הבוער. הרבה לא היה להם מה להפסיד - למסכנים אלה - שהרי מדי שלושה חודשים החליפו אותם באנשים חדשים ואותם הכניסו לתאי הגאזים. לאחר שפוצצו את הקרמאטוריום,

ירו טיל בגדר וברחו עם נשק בידיהם, אלא שלמרבה הצער לא נותרו בחיים אלא יחידים מהם, כי בעת שמצאו אותם הגויים הפולנים ימ״ש, אזרחי הסביבה, מסרו אותם שוב לידי הגרמנים ימ״ש.

ר׳ יוסף נ״י נשאר באושוויץ עד ליום השיחרור. יום אחד לפני שהצבא הרוסי כבש את המחנה, הכריזו בבירקנאו שכל היהודים יבואו ל״אפעל״ (מפקד), הוא לא רצה ללכת, שהרי ידע את רשעתם הגדולה ונשאר בבלוק. הוא נתן לשבוי רוסי חולה, ששכב שם במיטה, תפוחי אדמה מבושלים שהיו ברשותו ובתמורה ביקש להחביאו תחת שמיכתו עד יעבור זעם. את כל היהודים העמידו לפני כיתת יורים ולא נשאר מהם אף אחד חי. הצבא הרוסי נכנס למחנה, הם חיפשו אחרי גרמנים ובעזרת השבויים הרוסיים שהיו במחנה, מצאו את הלאגער קאפו האדום והצולע, הסאדיסט אשר היכה ופצע שנים רבות בלי רחמנות. השכיבו אותו על האדמה והוריקו לתוך גופו הטמא מחסניות שלמות של כדורים שניקבו את גופו ככברה, כן יאבדו כל אויביך ה׳, ימח שמו וזכרו.

שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו

הנה מעשה נורא אשר סיפר לי הרה״ח ר׳ ישכר וייס הי״ו מלונדון הבירה. כל בני משפחתו, אביו, אמו וחמשת ילדיהם ניצלו מברכתו של אותו צדיק וקדוש הרה״ג רבי שעפטיל וייס זצ״ל רב אב״ד שימאני, הוא הבטיח לאביו ע״ה שיינצל מידי הרשעים הגרמנים הארורים, הוא, אשתו וחמשת ילדיו וכן היה.

ר׳ ישכר וייס נולד בפרשבורג והיה בן שנתיים כשמסרו אביו לידי שכנה נוכרית תמורת תשלום כספי גבוה, היא שמרה עליו כל ימי המלחמה. ביום בו נכנס לעול המצוות סיפר לו אביו את כל הניסים והנפלאות אשר עשה ה׳ הטוב עמו ועם כל בני המשפחה, בזכות דודם הצדיק המפורסם משימאני וברכתו אשר נתן לאב לפני הגזירה הנוראה שניתכה על עם ישראל.

וזאת אשר סיפר לו אביו ע״ה. ״נולדת בשנת תש״ג (1943) ובפרוץ המלחמה היית בן שנתיים, כל בני המשפחה התחבאו בתוך בונקר בתוככי העיר פרשבורג והואיל ואתה היית צעיר מדי, מסרוך לידי שכנה והיא שמרה עליך. אח נוסף הוחבא גם הוא אצל שכנה אחרת, תמורת כסף רב. אנו ההורים ושלושה ילדים הסתתרנו בתוך בונקר עם עוד יהודים, כשבסך הכל היו בבונקר עשרים וחמישה יהודים, מספר משפחות יחד. כל יומיים באתי לראות את שלומך ובאחד הביקורים נכנסתי לבית ופגשתי בו את סוכן הגיסטאפו, ״האם הילד הזה הוא שלך?״ שאל אותי,

אקדחו היה שלוף בידו והוא איים עלי ואמר: "אם לא תודה שזה בנך, מיד אירה כדור בראשך" ואיים עלי שיהרוג לא רק אותי אלא גם אותך, בני. פחד נורא נפל עלי אך לא איבדתי את עשתונותי, שמתי מבטחי בה' ובברכת אותו צדיק וקדוש, דודי זצ"ל עניתי ואמרתי - אמת זה בני. גם על שאלתו השנייה אשר שאל אותי סוכן הגסטאפו - האם זה בנך הכי צעיר, עניתי בהן - נכון ואמת, זה בני הכי צעיר. הביט הסאדיסט סביבו, החזיר את האקדח לנרתיקו ולאחר הפסקה קצרה פנה אלי ואמר: "אני כבר הרגתי די ילדים יהודים בזמן האחרון, אשאיר אותו בחיים ולא אהרוג לא אותך ולא את ילדך, אבל אלך לממונה עלי ואמסור פרטי-כל. הלך לו הרשע הזה והשאיר את שנינו בחיים, אתה נשארת אצל האשה הזאת עד תום המלחמה ולאחר המלחמה שילמתי לאשה סכום גדול על אשר הטמינה אותך בשעת הגזירה הנוראה".

הוסיף אבי וסיפר לי, כי גם אחי השני, שהיה מבוגר ממני בשנתיים, הוחבא כאמור אצל גויה אחרת ופעם כשהלך אבי לראות את שלומו פגש את הגויה בדרך, כשהיא הולכת בכיוון הנהר דונא החוצה את פרשבורג ואחי בחיקה. על שאלתו לאן את הולכת עם הילד, התחמקה מלהשיב תשובה. ברם כוונתה היתה לזרוק את הילד לנהר, וברגע שראתה את אבי מגיע, התחרטה ושבה לביתה עם אחי הילד, אבי הוסיף לה אז סכום כסף גדול וכך נשאר גם הוא בחיים. גם על שני אחי המבוגרים יותר סיפר לי אבי שהיה לו נס גדול עמם, כל זמן היותם בבונקר ישנו, ולא שמעו אותם בוכים או צועקים.

אבי ויתר היהודים נשארו בבונקר עד אחרי המלחמה וכך ניצל הוא מידי הרשעים הנאצים. אולם אמי יצאה פעם מהבונקר להביא אוכל, יחד עם אחותי הקטנה בת השש וכאשר שבה מן הקניות ובקשה להיכנס לתוך הבונקר שמעה אנשים מתקרבים לכיוון הבונקר. היא פחדה לסכן את יושבי הבונקר ולפיכך נכנסה לתוך הבית שבסמוך אליו. סוכני הגסטאפו נכנסו אחריה לבית ומרוב פחד ואימה שנפלו עליה, בייחוד כשבתה הקטנה אתה, נכנסה לארון בגדים בכדי להיחבא מפני הרשעים, ואולי ירחם ה' עליה ועל בתה הקטנה. ברם הרשעים האלה הגיעו עם כלבים גדולים מאומנים לבלוש אחרי אנשים והם נכנסו בהכרזות אכזריות שהכל יצאו מן הבית. מובן שהכלבים גילו אותן בארון הבגדים רועדים מאימה ופחד והוציאו אותן בליווי מכות אכזריות. הם כלאו אותן בתוך מחנה בו קיבצו את כל היהודים אשר מצאו במחבואים ומשם הובילום ברכבת מלאה יהודים, אנשים נשים וטף, לאושוויץ, לשם הגיעו ביום ג' חשוון תש"ד (1944), יום היארצייט של הגה"צ ר' שעפטיל וייס הרב משימאני שהיה מפורסם לצדיק וקדוש והוא שהבטיח לאבי

שננצל מצפורני הרשעים הגרמנים ימ״ש, בזכות מעשיו הטובים של אבי שעשה בכהנו כראש הקהל של עיר ואם בישראל פרשבורג, בה כיהן כאב״ד הגה״ק החתם סופר זיע״א.

סיפרה אמי ע״ה: ״כאשר הגענו לאושוויץ הורידו אותנו מן הקרונות, גברים לחוד ונשים לחוד ואותנו הנשים קיבלה חיילת אס-אס גרמנית, היא רשמה את כולם ברשימה מדוייקת ומיד כשראתה אותי ואת בתי בת השש עומדות בשורה, ביקשה ממני לעמוד בצד ולהמתין, לאחר שרשמה את כולם לקחה אותי ואת בתי הקטנה והכניסה אותנו למשרדה, כאן הציגה את עצמה כמפקדת האס-אס ושאלה אותי: ״האם את אשת מר מאקס וייס מפרשבורג?״ ועל כך עניתי בחיוב. ״האם בעלך עובד במשרדי הקהילה היהודית האורתודוקסית בפרשבורג? ״כן! עניתי. ״עתה אגלה לך סוד אותו אסור לך לספר לאיש, כי בחייך הדבר״ אמרה, והתחילה לספר: ״אני זאת שהגעתי לעיר פרשבורג בשנת תרצ״ט כבחורה עניה, בעירום ובחוסר כל. לא היו לי שום מכרים בעיר והלכתי לחפש מקום לינה ועבודה, ובכן, אחרי נדודים רבים, כאשר איש לא הסכים להכניס אותי לביתו, שלחו אותי למשרד הקהילה היהודית ושם מצאתי את בעלך, הוא קיבל אותי באדיבות ודאג לי ללינת לילה ולמקום עבודה.

עתה הגיעה העת להשיב לכם טובה, לך ולבתך הקטנה, על טוב לבו של בעלך ועל מה שעשה בשבילי. ובכן אציל את חייכן, שלך ושל בתך, ואת תקבלי משרת מורה בבית הספר של ילדי הגרמנים תושבי אושוויץ, משפחות החיילים, את בתך הקטנה תכניסי לכיתה שלך בה את מלמדת וכך תהיו ביחד, אל תדאגי לכלום, כל מחסורך עלי!״ כל זה בזכותו הגדולה של הגה״צ רבי שעפטיל וייס זי״ע, שהיה דודו של אבי ע״ה. כך נשארה אמי באושוויץ עד יום השחרור, אז שוחררה יחד עם בתה הקטנה והיא שבה לביתה בפרשבורג.

מיחידי סגולה - תינוק שנולד בעמק הבכא

היום, ט׳ באלול תשנ״ב, שוחחתי עם האשה החשובה מרת שרה הירש תחי׳, בת תלמיד חכם, הרה״ג ר׳ אברהם יהודא שפרייר הי״ד בעמ״ח ספר מנחת יהודה ותלמיד ה״לבוש מרדכי״ ממאד וה״ערוגת הבושם״ מחוסט זצוק״ל.

ישבתי בביתה שברחוב טיילור סטר. 85 בניו-יורק ובמשך שעתיים הקשבתי קשב רב לכל פרט ופרט, ממקרה נדיר של השגחה פרטית אשר אירע בבנה שנולד לה

במחנה ההשמדה אושוויץ ונותר בחיים בין גדרי התיל החשמליים וכלבי השמירה, מקום אשר המלאך המשחית היתה לו שליטה עשרים וארבע שעות ביממה.

בתוך מרחץ דמים זה רצתה השגחתו של בורא כל הנשמות ביצורים מיוחדים אלה, נשמות קדושות אשר נחצבו מתחת כיסא הכבוד ונולדו בתוך מחנה ההשמדה, הוא יתברך השאירם בחיים "לזרע ולדוגמא" (שבת פרק י משנה א) לדורות הבאים. לב מלכים ושרים ביד ה' והשגחתו הפרטית עזרה ונתנה רצון בלב השומרים להשאירם בחיים, הם באו כולם לעזרת האימהות האלה וכך זכו שבע אימהות לגדל את עולליהן אשר נולדו בין חוטי התיל המחושמלים. שבעה ילדים, שני בנים וחמש בנות נשארו בחיים. הנס הראשון היה שלא הפרידו את האימהות מילדיהן, כל ילד נשאר בידי אמו ולא זו בלבד, הם גם דאגו לאימהות שיקבלו מזון מיוחד להחיות בו את נפשן ונפש התינוקות יונקי שדיים, בימים שאלפים ורבבות מתו מצמא ומרעב. אל יזכור להם ה', לרשעים אלה, את מעשיהם וישיב להם כגמולם.

וכך סיפרה מרת שרה הירש:

ביום הראשון, כשהגענו טראנספורט שלם של נשים לתוך מחנה אושוויץ-בירקנאו ערכו אפל. מפקד האס-אס הכריז שכל הנשים ההרות תצאנה מן השורות ותעמודנה בקבוצה לחוד, היות ולהן יתנו אוכל ומזון מיוחד. כוונתם הזדונית היתה ידועה, ושם עמדה ה"בלוק עלטסטע" - יהודיה מצ'כיה שידעה על כוונתם של הרשעים הללו, שהשתמשו בכל מיני מעשי עורמה כדי להקל על דרכי ההשמדה כדי שקרבנותיהם הקדושים ילכו כצאן לטבח, בלי בעיות והתנגדות. הלכה זקן-הבלוק והכריזה בהונגרית Ne menyetek. afustbe - "אל תלכו לארובות לשונות אש ועשן". מיד הבנו את הרמז שלה ואף אחת לא יצאה מן השורה. גם למחרת בעת האפל הזהירה אותנו לבל נעמוד, הנשים ההרות, בשורות הקדמיות, כדי שלא ירגישו אצלנו משהו שונה משאר הנשים אשר במחנה.

ובכן, הגענו לאושוויץ ביום ג' סיוון תש"ד, כשהגעתי לאושוויץ הייתי בחודש השלישי להריוני ועדיין לא ידעו כלל שאני בהריון, שכן אותן נשים שידעו עליהן שהן בהריון, שלח אותן מנגלה הארור ישר לקרמאטוריום ועוד באותו יום כבר לא היו בחיים.

כעבור שלושה חודשים, נשלחתי מאושוויץ למחנה דאכאו, הגענו לשם ארבע נשים הרות, ואחרי כמה שבועות הגיעו למחנה הזה עוד שלוש נשים במצבינו, היינו יחד שבע נשים והלאגר פירער (מפקד האסירים) הגרמני לקח את שבע הנשים לבלוק

קטן שהיה מיוחד עבורנו, היה שם רופא יהודי טוב מליטא, אשר טיפל בנו במסירות נפש ודאג לכל מחסורינו. יצאנו כל יום לעבודה וקראו לנו פלוגת עבודה של נשים הרות, ולנוכח התנאים הקשים שהיו לכל יושבי חושך וצלמוות במחנות ההשמדה, היו לנו חיים קלים ותנאים יותר טובים בכל המובנים, במזון וגם בלבוש.

ביום י״ז בטבת תש״ה (2 בינואר 1945) נולד לי בן למזל טוב בתוך מחנה ההשמדה ולאחר הלידה ריחם עלי הלאגר פיהרער ונתן לי כמה סמרטוטים לחתל בהם את בני הרך הנולד. כנראה שמפקד האס-אס רצה לשמור לעצמו זכויות לאחר המלחמה, עת נשוחרר מעול צורר היהודים היטלר ימ״ש. אז כבר ראו כולם את מפלתו הקרובה לבוא, אולם הוא עדיין הקשה את ליבו הארור ואת חייליו ציווה להשמיד את העם היהודי ולהביא כליון חס וחלילה, עד הרגע האחרון ירו ביהודים באמצע בריחתם וקברו אותם לאלפים ביערות, בקבר אחים.

גם בשעת הלידה היה לצידי רופא, יהודי מהונגריה אשר עזר לי בלידה, גם מזון הביא לי לחזק אותי אחרי הלידה וכל זאת בהשגחת בורא כל הנשמות ריבון כל המעשים. בני זה אכן נשאר בחיים וכל חברותי אשר במחנה, נשים צעירות שהיו עמדי בעת הלידה, ראו את נפלאות הבורא ואת בני החי. הן, כאשר הגיעו לאושוויץ וילדיהם בידיהן, מסרו אותם בידי הסבתות וכך ניצלו הן מן המשרפות, אך ילדיהן נשרפו בקרמאטוריום. אימהות אומללות אלה נשארו בחיים בלי ילדיהן וחייהם לא היו חיים בזוכרן את ילדיהן היקרים אשר נשרפו באש, עתה, כשראו תינוק נולד ונשאר בחיים, החלה הקנאה אוכלת אותן והן שאלו בקול: למה לא זכו גם ילדינו להשאר בחיים? כך ביכו את גורלן המר.

בעזרת מסבב כל הסיבות התקיים בי ובבני מאמר חז״ל, ״מאן דיהיב חיי יהיב מזונא״. מפקד האסירים הגרמני טרח בעצמו והביא לי את כל מחסורי, אוכל מזין וגם חיתולים לילד, הוא גם ציווה להסיק את הבלוק שלנו, שהרי החורף היה בעיצומו, חודש טבת. שבעה ילדים נולדו שם, שני בנים וחמש בנות וכולם נשארו בחיים עד היום הזה.

למחרת הלידה יצאתי, כמידי יום ביומו, לעבודה ואחת האימהות נשארה בבלוק לשמור על כל הילדים.

הניקה בנים שרה

כאן קטעתי את שטף סיפורה ושאלתי אותה את השאלה המתבקשת: איך הצליחה להזין את בנה במצב של חולשה כללית ובתנאים הקשים של מחנה

השמדה? קיבלתי תשובה מאוד מפתיעה, ממש נס בתוך נס, והנה הסיפור במלואו מפי האם המיוחדת והמאושרת:

אחרי לידתי הייתי חלושה מאוד, ולא היה לי חלב להניק בו את בני הנולד לי למזל טוב. והנה היתה עימי חברתי אשר גם לה נולדה ילדה. בזאת הפעם היא ילדה ילד חי, שכן עד לידה זו, בהיותה בבית, לא היה הוולד מתקיים אצלה, רק כאן במחנה היתה לה סייעתא דשמיא ונולדה לה בתה תחי'. למזלי היה לה חלב בשפע והיא בטובה הניקה גם את בני. האשה הזאת מתגוררת בסאן פאולו שבבראזיל ושמה מרת ב. למגאן שתחי'. כשלא היה לה די חלב גם לבני והוא התחיל לבכות מרעב אשר הציק לו, בקשתי מיתר האמהות שיניקו מעט את בני הרעב. למזלי היינו כל האימהות יחד בבלוק אחד וכל אחת עזרה לי, גם מנהל המטבח דאג לנו ומפעם לפעם היה שולח לנו שיירי אוכל מזינים, במיוחד כדי לחזק את לב האימהות. באחת הביקורות שנערכו בבלוק שלנו, מצאו אנשי האס-אס הגרמנים ביצה. במחנות קשה היה להשיג דבר יקר מציאות כזה וצרות צרורות באו לנו מביצה זו שנולדה במחנה ההשמדה, על עבירה קשה זו שילמנו מחיר יקר מאוד ולא בקלות הם עברו עליה לסדר היום, הם רצו לדעת בכל מחיר מי הגניב ביצה לתוך המחנה, שכן עונשו הגדול של זה, היה לא פחות מאשר תלייה לעיני כל יושבי המחנה.

גם בגד צמר לחמם בו את גופו הצנום של הילד השיגו חברותי. הן מצאו סוודר ישן אשר נשאר מן הקרבנות הקדושים שהגיעו לאושוויץ, התירו אותו ומחוט ברזל אשר מצאו בדרך לעבודה התקינו מסרגה, כך סרגו בגד צמר לחמם את גופו הצנום.

שוב קטעתי אותה בשאלה: "מה היתה מנת המזון היומית אשר קיבלתם עבור התינוקות?" כידוע, שכל מנת אוכל ואפילו המשקה השחור שכונה באושוויץ "קפה", היה בקיצוב לפי מספר הנפשות שבבלוק. והיא השיבה לי: "גם התינוקות, קיבלו מנת לחם יום יום ככל האנשים במחנה, הגרמנים חילקו מנות לחם לפי מספר הנפשות וכאשר ניתוספו שבע נפשות, הוסיפו שבע מנות לחם, כך קיבלו האימהות שתי מנות לחם, גם שלהן וגם של ילדיהן. והרבה שליחים למקום וכולם באו לעזרתנו, כל אחד במה שהיה באפשרותו".

לקראת תום המלחמה, כשקרבה החזית לכיוון המחנה שלנו, הזדרזו הגרמנים והכינו רכבת ארוכה, זו עמדה על יד שער המחנה, ערכו "אפעל" לכל יושבי המחנה והפקודה ניתנה להתחיל ללכת בשורה עד פסי הרכבת, שם עמדה הרכבת הכן להסיע את כל יושבי המחנה. שומרי האס-אס שליוו אותנו נכנסו כולם לקרון הראשון שהיה מקורה ושאר הקרונות היו פתוחים לרוחות ולגשם. אמנם הכריזו שגם

האימהות עם התינוקות תכנסנה לקרונות המקורים, אבל הכל דחפו אחד את השני ועם ילד בידיים לא יכולתי להידחף. בדלית ברירה נכנסתי לאחד הקרונות הפתוחים שבקצה הרכבת, חיפשתי את האם שהניקה את בני כל עת היותנו יחד, אך לא מצאתיה במבוכה הגדולה.

כשבני בזרועותי החלה הרכבת לזוז ממקומה, הקטר צפר צפירה גדולה וארוכה והרכבת נסעה.

לא יצאה שעה ארוכה ומטוסים של חיל האוויר האמריקני הופיעו מעל ראשנו הרעש היה עצום, הם הנמיכו טוס והמטירו פצצות על פסי הרכבת, כל הקרונות הראשונים יחד עם הקטר עפו למרחקים והרבה אנשים נהרגו במקום, גם כל השומרים אנשי האס-אס ימ״ש נהרגו.

יצאנו מהקרונות והמשכנו לצעוד רגלי, אך רגלי כשלו מצום, לא היה לי כוח לשאת את הילד. לעזרתי באו האנשים שצעדו אתי יחד וכך הסתדרתי איך שהוא.

חבילות המזון של הצלב האדום

אמנם נשארתי ללא כל חברותי, בעיקר חסרה לי האישה טובת הלב שהניקה את בני כל העת, אותה איבדתי במנוסה ובבהלה, אך הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל. טרם יצאנו לדרך הארוכה היינו במחנה ראוונסברוק, היה זה כמה שבועות לפני השיחרור והיה מדובר שאנו נוסעים לשוודיה, לפני הנסיעה חילקו לנו שלוש חבילות ובהן מזון מיוחד ומזין, גבינה, שוקולד וסיגריות אמריקאיות, שהיו מצרכים יקרי המציאות, שכן בעבור כל סיגריה קיבלתי מנת לחם או צלחת מרק חם, כמו כן הכילה החבילה גם קופסת חלב - ״קונדנץ-מילך״ (חלב מרוכז) ובאלו החייתי את נפשי. החבילות הגיעו מהארצות החופשיות, ארה״ב, אנגליה ושוודיה, שמהן נשלחו חבילות מזון על ידי הצלב האדום ליושבי המחנות. בשנות המלחמה, לא חילקו אותן הגרמנים ליהודים מעולם, הם חמסו את תוכן החבילות האלו ואירגנו מדי פעם חינגות והוללות, בדרך כלל היה זה אחרי יום שלם של הרג והשמדת קדושי עליון. כך הגיע כעת לידי חלב משומר עבור ילדי ולולא עזרתו יתי הייתי מאבדת חלילה את ילדי. האנשים שהלכו עימי יחד עזרו לי לשאת את הילד וקופסת החלב המשומר שימשה לי מזון לילד בדרך הארוכה הזאת, כשרגלי כשלו מצום והילד נשאר אתי לבדי, בלי האשה המינקת שהניקה אותו עד עתה.

זכורני, כי כשהלכנו בדרך, והילד בוכה ומיילל מרעב ומצמא, לא רעב ללחם רק למעט חלב להחיות את נפשו, החל הגשם לרדת והכביד עלינו את ההליכה, האדמה

הפכה לבוץ ולשופכין. הוצאתי מכיסי את קופסת החלב, פתחתיה בעזרת חתיכת ברזל שמצאתי בדרך ועירבבתי את החלב עם מי הגשמים שניקוו בצד הדרך - מי שופכין ממש, כך האכלתי את הילד הבוכה מרעב, בעזרת מי שלולית מעורבים בחלב החייתי את נפשו הרעבה.

שאלתיה: מה היתה הרגשתך בעת הלידה, הנה את חובקת בן בתנאים הקשים ביותר, אשר לבן אדם מן היישוב קשה להשיגם. מה היה הלוך המחשבה שלך כאם לבן שנולד בתקופה של השמדת עם ישראל בממדים נוראים כאלה, כל יהודי הוא קרבן והנה נולד קרבן חדש אשר ניתוסף לעם העולה לקרבן, מי יודע מה יהיה גורלו, על הראשונים אנו מצטערים ומבכים את גורלם המר ואת באה להוסיף עלינו דאגות וחרדה בכל יום ורגע?

הופתעתי לשמע את תשובתה של האם והנני רושם את תוכנה. "להתוודע ולהיגלות כי הוא מלך על כל הארץ נטע בלב כל יציריו רצון-חיים. ולפי שגם רצוני היה עז להישאר בחיים ולספר תמיד את נפלאות הבורא, שמעולם לא עזב חסדו מאתי, האמנתי שאשאר בחיים ואזכה להיות המשך לדורות הבאים, כך גם קיוויתי והאמנתי בלי צל של ספק שבני זה ישאר בחיים ואזכה להכניסו בבריתו של אברהם אבינו עליו השלום, אחרי עבור כל הנסיונות והצרות".

חסכתי מלחמי לחם עוני וכששיחררו אותנו החיילים האמריקאים, נותרה תחת ידי כיכר שלימה ששמרתי לעת צרה ומצוקה, אך לבסוף שוחררנו בהפתעה ואז הצטערתי מאוד על הלחם שנשאר בידי. חשבתי בליבי, הלוא בלחם זה יכולתי להחיות עם רב, יהודים אשר נפשם יצאה לחתיכת לחם יבש וצערי היה גדול מאוד. גם זאת לא יכול בן אדם שפוי - אשר לא רעב ללחם - להבין, את עוגמת נפשה של אשה צדקת זו. היכן הוא סנגורן של ישראל הרה"ק רבי לוי יצחק מברדיטשוב זי"ע, הרי הוא היה מוליך את הצער הזה עד לפני כיסא הכבוד והיה זה לימוד זכות גדול מאוד לכלל ישראל. הברית נערכה בבית החולים היהודי במחנה הפליטים, כשהרך הנימול בן ארבעה חודשים. הסנדק היה הרב משומקוט זצ"ל והמוהל הרב מאוהל זצ"ל וערכנו סעודת מצוה בשמחה. כעבור מספר שבועות מצאנו כהן מיוחס וערכנו סעודה גדולה לפדיון הבן למזל טוב.

אחים לצרה נפגשים

בקיץ תשנ"ה נסעתי לשווייץ ובעיירה ארוזא עליתי על אוטובוס שעולה אל ההרים הגבוהים של שווייץ. כאן נפגשנו עם משפחת מר דונאלד, חתן הנגיד מר

הרצוג מוויליאמסבורג אשר בארה״ב. ירדנו מהאוטובוס והמשכנו לטייל בהרים ולאחר שיחה בת כמה דקות החלנו לשוחח על נושא אותו נושאים בליבם אנשים מבוגרים ניצולי המחנות. נתברר שגורל משותף היה לנו והננו אחים לצרה, בהיותנו יחד באושוויץ עד השיחרור ובמחנה העבודה בברונשווייג. כאשר דיברנו על תקופת הימים הנוראים והסלקציות של חמשת אלפים הילדים בתקופת החגים, שאל אותי מר דונאלד איך הצלחתי להציל את נפשי מן הרשע הארור מנגלה ימ״ש. סיפרתי לו על הנס הגדול שהתרחש בי בליל יום כיפור, כשניצלתי על-ידי שליחותו של ר׳ חיים מילר ע״ה ויצאתי ממוות לחיים. כעת סיפר לי מר דונאלד, יליד פרשבורג, שר׳ חיים ע״ה היה תלמיד הישיבה בפרשבורג והוא הכירו. כאן נוספו לי פרטים מעניינים על חייו של שליח ההצלה שלי.

תפקידו של ר׳ חיים באושוויץ היה ״שרייבער״, דהיינו מזכיר במשרדי הגרמנים בהם היו רשומים כל האנשים אשר במחנה עם פרטיהם המלאים, תאריך לידה, מקום מגורים, תאריך ההגעה לאושוויץ וכו׳. בתוקף תפקידו, שהיה תפקיד חשוב עד מאוד, היה מותר לו להתהלך בכל המחנות ולרשום את האנשים. כך הגיע כל יום למחנה הנשים אשר בקרבתנו, שם היתה גם אשתו מרת שושנה מילר, שהתגוררה באותו בלוק בו התגוררו אחיותי וזו היתה הזדמנות לאחותי שתחי׳ לבקש מאשתו שיציל את נפשי בליל יוה״כ תש״ה, עת הייתי, אבדלח״ט, סגור עם כל הילדים שנשרפו למחרת על קדושת השם. מר דונאלד תיאר לי אותו בתור אישיות רמת מעלה, אדם עושה חסד עם הבריות. אין לתאר כמה היינו נרגשים לשוב לספר את הניסים והנפלאות אשר עשה עמנו ד׳ ברוב רחמיו.

הטיול המרגש הזה ארך שלוש שעות והמשכו היה בפגישתנו אחרי מספר שבועות, בביתו של מר דונאלד בארה״ב. הוא נזכר במכר אחד שחי בבורו-פארק, אשר גם הוא היה אתנו בברונשווייג ושמו מר שנפלד. מר דונאלד ניגש לטלפון והתקשר עמו ולאחר מחצית השעה הגיע מר שנפלד לביתי. ישבנו יחד שעה וחצי, היתה זו פגישה מאוד מרגשת של שני אנשים אשר לא הכירו זה את זה, שכן, כמעט אי אפשר להזכר ולהכיר בן אדם אחרי חמישים שנה, בפרט כשהיינו לבושים אז בבגדי אסירי המחנות, עם פסים כחולים, אבל העבר הנורא הוא אשר קישר אותנו בקשר אמיץ.

מר שנפלד סיפר כי אביו נפטר במחנה ברונשווייג - ואטענשטאט והוא לא נח ולא שקט עד שמצא את מקום קבורתו. הוא מצא שם מצבה אשר העמידו התושבים למאה שמונים וחמישה היהודים שנפטרו במשך זמן שהותנו שם, כשסמוך לשמו של

כל אחד מצויין תאריך פטירתו, כן ניצבת שם במרכז בית העלמין מצבת זיכרון מיוחדת לזכר הקדושים ומדי שנה מתאספים שם תושבי המקום.

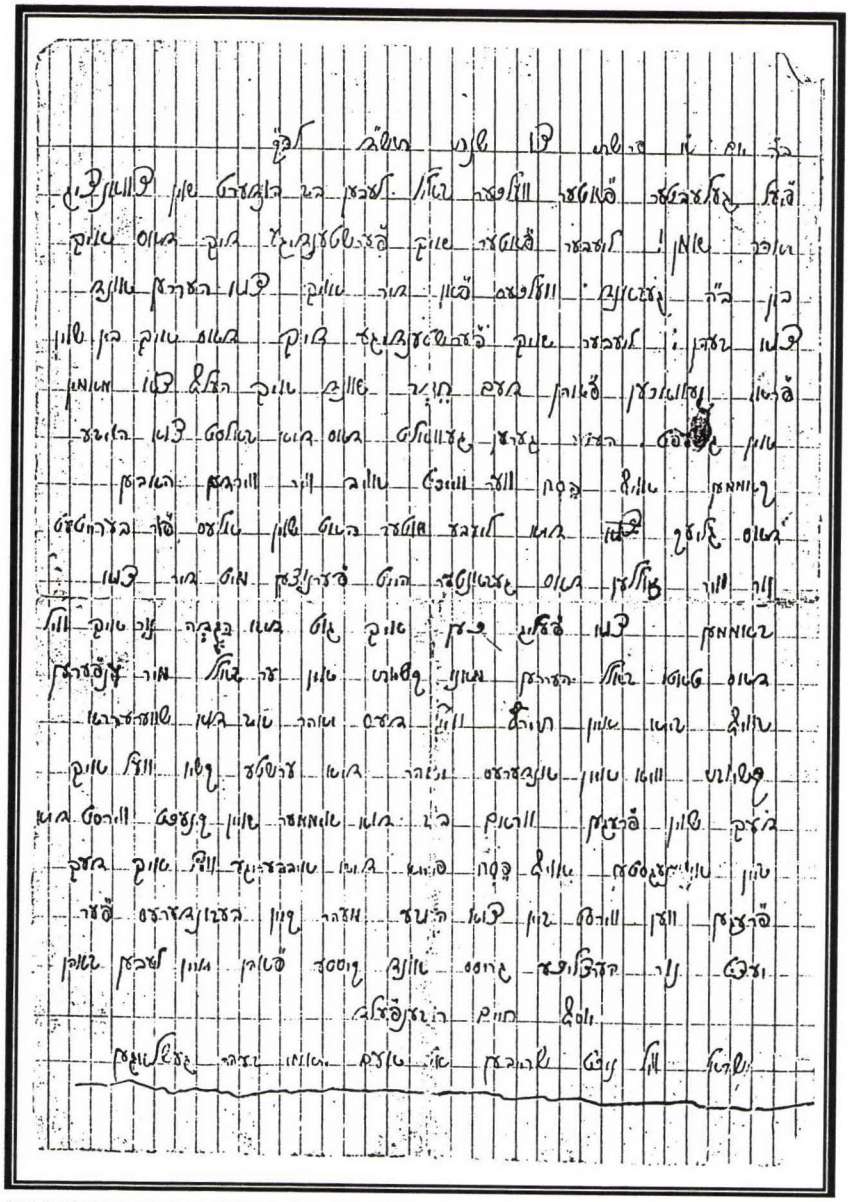

מצבת אביו של מר שנפלד בברונשווייג

מצבת אבן שהקימו אחרי המלחמה לקדושים שנהרגו עקה"ש במחנה ברונשווייג

"מכתב כסף מלווה ביהודה בשנת מלחמת העולם הראשונה. בשנת מלחמה כזו, ערכו של כסף נמוך"

מכתב שקיבל דודי ר' משה צבי רוזנפלד הי"ו מבנו יוסף חיים הי"ד בן עשר בהיותו במחנה עבודה ערב פסח שנת תש"ד.

הילד מספר לאביו שהכל כבר מוכן לפסח ומחכים בכליון עינים על שובו של אבא לפסח, וממשיך וכותב שהשנה יש לו יותר קושיות מבכל שנה וקושיא אחת הוא שואל במכתב "למה הנך עדיין משועבד כמו עבד, האם בפסח כבר תהיה בן חורין?" השאר כבר אשאל כשתחזור הביתה.

דודי לא זכה להיפגש עם משפחתו ובכ"ח אייר נהרגה אשתו ושתי בניו עקה"ש באושוויץ הי"ד.

אחים לצרה

את ר׳ ראובן אייזנר מבורו-פארק שבניו-יורק פגשתי בדאבוס שבשווייץ בשנת תשי״ד. היה זה בחודש מנחם אב, והנה אני רואה יהודי מיוצאי פולין מתפלל לפני העמוד, אומר קדיש ונותן תיקון לעילוי נשמת הוריו. שאלתיו אם היה באושוויץ, לפי שבחודש זה, בסוף הקיץ, הגיעו לשם אחרוני תושבי גטו לודז׳, לאחר שיחה בת רבע שעה נתברר שגם הוא היה עמנו יחד בעת זעם הסלקציות של חמשת אלפי הילדים, הוא גם שהה עמנו כל התקופה בעיר ברונשווייג עד השיחרור. הצלתו היתה אודות לכניסתו ל״רעוויר״ בתור חולה ושם זכה להישאר בחיים.

כזכור, כתבתי על סופו של מלך גטו לודז׳, רומקובסקי, שאנשי הזונדער-קומאנדו חרצו את משפטו למוות. רומקובסקי היה הרשע ששלח אותם למקום הארור הזה, לאושוויץ. שאלתי את ר׳ ראובן אייזנר אם ראה אותו בגטו לודז׳ ואם ידוע לו משהו ממעשיו הרעים והוא השיב בחיוב.

אגב כך סיפר לי ר׳ ראובן מעשה שהיה בגטו לודז׳ עם מר גרטלר, שעבד במשטרה היהודית. יהודי אחד, ר׳ יצחק יוסקוביץ שמו, עסק במסחר של סוודרים, דבר שנחשב לעבירה גדולה בגטו ואנשי משטרת הגטו תפסו אותו. על העבירה כזו היה נערך משפט פומבי ופסק הדין היה תליה או יריה למוות. ר׳ יצחק יוסקוביץ הגיע לידיו של מר גרטלר והצרה היתה גדולה, והנה הוציא מר גרטלר מכיסו את תמונת הרבי ה״אמרי אמת״ מגור זצ״ל ושאל את ר׳ יצחק יוסקוביץ, אם הרבי הזה בתמונה מוכר לו, על כך ענה לו ר׳ יצחק יוסקוביץ, ״וודאי שאני מכירו, רבות נסעתי לחצר קדשו!״ כששמע מר גרטלר את זאת אמר לו בחיוך על פניו: ״הוא אישיות גדולה הרבה יותר ממך ולכן ברח לך מכאן מהר!״ כך ניצל ר׳ יצחק ממוות בזכותו של הרבי מגור.

כן סיפר לי ר׳ ראובן על ויכוח סוער שהיה בין רומקובסקי לבין מר גרטלר, ויכוח שהגיע עד כדי הכאה וזריקת כסאות אחד על השני. הוויכוח היה לגבי משלוח גדול של תפוחי-אדמה שהגיע לתושבי הגיטו בתחילת החורף, כשהרעב היה גדול עד מאוד. רומקובסקי רצה להשאיר את תפוחי-האדמה עד לפסח, בטענה שרבים מיהודי לודז׳ אינם אוכלים חמץ בפסח, על כן צריך לשמור את תפוחי-האדמה ולחלקם רק לפני פסח. אולם גרטלר טען כי האנשים חלשים ורעבים ואין להם במה להחיות את נפשם השבורה והרצוצה, לפיכך צריך לחלקם מיד ולא להמתין. בסופו של דבר ניצח מר גרטלר וחילקו את תפוחי-האדמה. כשהגיעו ימי ערב פסח אמר רומקובסקי למר גרטלר: ״עתה מה יאכלו האנשים שאין להם תפוחי-אדמה

לפסח?" על כך ענה לו מר גרטלר: "תפוחי-אדמה אין להם, אבל יהודים נשארו לנו בחיים, כי אחרת היו מתים ברעב ר"ל!"

קורותיה של זוגתי מרת פייגא תחי' בימי זעם המלחמה

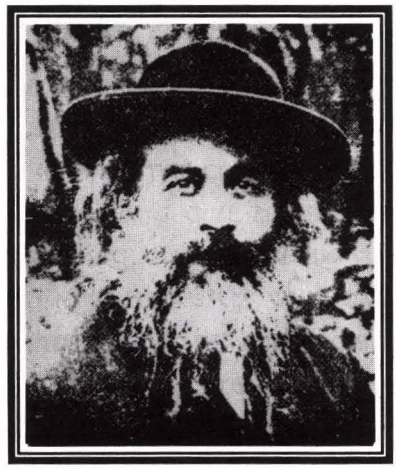
אבי הרה"ג ר' דוד יחזקאל הלוי יונגרייז הי"ד, אב"ד בעיר זאגראב שביוגוסלביה, נולד בשנת תרס"ג בעיר פילעק שבצ'כיה. אביו הרה"ג ר' שמואל בנימין הלוי זצ"ל היה אב"ד בעיר פילעק ואחי אביו הרה"ג ר' משה יונגרייז זצ"ל היה אב"ד ק"ק קאשוי, העיר המפורסמת ברבניה אשר שימשו בה בקודש במשך השנים. אמי הרבנית הצדקת מרת פעריל היתה בתו של הרה"ג ר' ישראל מאיר גליק זצ"ל אב"ד בעיר קעזמארק הוא היה בנו של הרה"ג ר' יצחק גליק זצ"ל אב"ד פעטער בהונגריה ובעמח"ס "חינוך בית יצחק". אם אימי היתה הרבנית מרת רחל בת הרה"ר ר' אברהם גרינבורג זצ"ל הרב מקעזמארק.

הרב דוד יחזקאל יונגרייז הי"ד אב"ד זאגראב יוגוסלביה

היתה זו משפחה מפוארת. עד לשואה האיומה שימשו שמונים מבני המשפחה ברבנות בקהילות גדולות ומפורסמות, קהילות הקודש האורתודוקסיות בהונגריה, סלובקיה ויוגוסלביה.

כשהחלה מלחמת העולם, היה העם היוגוסלבי בין הראשונים שערכו פוגרומים בעם היהודי. כשכבשו הגרמנים את יוגוסלביה בשנת תש״א, החלו היוגוסלבים לרדוף את התושבים היהודים והמוסלמים, הם ערכו פוגרומים, הרגו יהודים ברחובות וגירשו אותם מבתיהם בעירום ובחוסר כל. כל אב רחום על משפחתו וילדיו חיפש דרכים להמלט משם. כך נאלצנו ביום בהיר אחד לעזוב את עיר מגורינו. אבי הרב עם אמי הרבנית ושלוש אחיות קטנות למטה מגיל עשר יצאנו לדרך. נדדנו ממקום למקום ולקחנו אתנו רק מעט חפצים אישיים, את כל הרכוש בבית, עזבו הורינו לבוזזים ובלבד שיצילו את נפשותיהם ונפשות הילדים הרכים. כך יצאנו לדרך הארוכה והקשה ונדדנו כדי למצוא מחבוא אצל קרובים בני משפחה.

הרב אשר אנשיל יונגרייז זצ״ל

בעבור תשלום גבוה הבריחו אותנו דרך גבול צ׳כוסלובקיה וכך הגענו לעיר קעזמארק בית הורי אמי. כאן קיבלנו דירה בחצר הקהל ואבי הרב קיבל משרה בתור דיין בבית הדין. אולם במהרה התמלא גם כאן בגייסות גרמניים והצרות החלו, הצעירים הסלובאקים נהיו גם הם ״היטלר יוגענד״ ובאחד הימים התנפלו על חצר הקהל, שם גרנו על יד הסבא הרה״ג רבי ישראל מאיר רבה של קעזמארק, בחצר זו עמדו בית הספר היהודי, מאפיית המצות, בית המדרש, משרדי הקהילה ובית הכנסת הגדול.

הצעירים התנפלו על בית סבא בצעקות איומות ובמכות אכזריות, הם חבטו בראשו של סבא והוא ז״ל היה מאוד נרגש ונפחד, צעקה נוראה יצאה מפיו הקדוש

אנא ד' הושיעה נא ואז נמלטו הגרמנים ועזבו אותנו, ברם ממכות אלה ומן הפצעים שפצעו אותו הרשעים בראשו עד זוב דם, נותר בחיים עוד שבועיים בלבד. אח"כ נפטר לבית עולמו ומקום מנוחתו בעיר קעזמארק. היתה זאת הלוויה גדולה, אך האחרונה אשר השתתפו בה כל תושבי העיר, אנשים נשים וטף. אחרי פטירתו של סבא נכנסו חיילים לקעזמארק וראינו אותם מסתובבים כמלאכי חבלה ברחובות העיר, ממש מפחיד היה לראותם.

הם מיד החלו לחפש אחרי יהודים, ריכזו אותם ושלחו אותם לאושוויץ. בטראנספורט הראשון היו נשים ובחורות צעירות, הכניסו אותן לקרונות משא דחוסים והן נשלחו הישר לאושוויץ. בימים הבאים נלקחו כל אנשי העיר אנשים נשים וטף. מכל התושבים נשארו יחידי סגולה אשר נתנו שוחד למשטרה המקומית וקיבלו מכתב המתיר להם להישאר בעיר.

הורינו חיפשו אחרי מבריחי גבולות שהכירו את הדרכים. המבריחים לקחו סכומים גדולים כדי להבריח אותנו דרך כפרים ויערות. ראשית יצאנו מקעזמארק והגענו לעיר נייטרא לבית הרב שהיה קרוב משפחתנו. חיכינו שם עד יעבור זעם וכעבור שבועיים חזרנו לקעזמארק. כששבנו לקעזמארק כבר לא היו רוב התושבים בעיר, נותרו כאמור רק מתי מעט אשר שילמו שוחד למשטרה המקומית, משפחות עשירות ומיוחסות. יתר התושבים כבר היו בדרכם לאושוויץ. נכנסנו לדירת דודנו הרה"ג ר' שמחה נתן גרינבורג זצ"ל ושם נשארנו עד אחרי תשעה באב. התגוררנו במחבואים על עליית הגג אשר בביתו, מעל לסוכה והפחד היה גדול. מדי יום באו הגרמנים לחפש אחרי יהודים שהסתתרו במחבואים בכל מיני מקומות, ברובים מכודנים חיפשו מלמטה, אך למזלנו לא הרגישו בנו. כשראינו שהסכנה גדולה, החליטו הורינו להבריח את הגבול הסלובאקי ולנסות להגיע להונגריה, שכן אז עוד היו בהונגריה חיים אנושיים ועדיין אפשר היה להתקיים.

שכרנו גוי ושילמנו לו שכר טרחה גדול, בשכר זאת הוא הביא אותנו דרך הרים וגבעות עד קאשוי, הלכנו ברגל דרך יערות יומם ולילה, כדי שלא יתפסו אותנו הגרמנים. הגענו לגבול הונגריה - סביבה של שדות וכרמים - לבית איכרים, שהסתירו אותנו מעיני הגויים והאיכר בעל - הבית העלה אותנו על עליית גג מעל רפת, שם נשארנו וחיכינו לגוי המלווה אותנו שנסע כעת לבדו אל דודתנו, אחות אמנו, מרת יוטא גולדברגר שהתגוררה בעיר נירעג האז, והודיע להם שהגענו בשלום לגבול. כאן נפרדנו מאבינו, אשר נסע אל אביו רבי שמואל בנימין יונגרייז אב"ד

פילעק, אשר לאחר שנתיים הובילו אותו הגרמנים לאושוויץ ושם נהרג על קידוש השם ביום כ״ב סיוון תש״ד.

אמא ע״ה ואנו הבנות נסענו ברכבת עד העיר קרולע, משם פחדנו לנסוע ברכבת, לכן שכרנו מונית ונסענו לעיר סילאג שומיו, אל אחות אמנו משפחת היימליך. ברכבת אי אפשר היה לנסוע, כי הז׳נדארמים ההונגרים חיפשו אחר יהודים פליטים מפולין ומסלובאקיה. אבל גם בסילאג שומיו לא מצאנו מנוח, הז׳נדארמים באו לחפש בבתים אחרי תושבים זרים ומפי השכנים הגויים נודע למשטרה כי בביתנו ישנם אנשים זרים. התחלנו לחפש מקום אחר ומיד במוצאי שבת קודש המשכנו לנסוע. חילקו את המשפחה, אותי שלחו לעיר ברגסאס אל דודתי אחות אמי משפחת פרידמאן הי״ד ואמי ושתי אחיותי נסעו אל אחות אבינו משפחת ריינץ.

גם כאן הלשינו השכנים הגויים במשטרה כי באחד הבתים ישנם פליטים, באו לחפש אותנו ומיד עזבנו את המקום. הגענו לעיר פילעק לבית סבא ולאחר חודשיים בערך שמענו מאנשי המקום שנודע להם מהמשטרה כי הולכים לחפש אותנו, אחר שנודע להם כי זרים אנו פליטים מסלובאקיה. ראינו סכנה להמשיך להישאר שם ונסענו כל המשפחה, יחד עם אבינו הטוב והרחום, למצוא מחסה בעיר הגדולה בודאפשט, עיר הבירה של הונגריה. אלא שלנסוע לשם כולנו יחד ברכבת היה מסוכן, שהרי כשעלו הרשעים הללו לרכבת וראו יהודים יושבים בה, זרקו אותם מן החלון החוצה כדי שיהיה להם מקום לשבת. לכן הוחלט לחלק את המשפחה, אותי שלחו עם שליח אל דודתי, אחות אמא, אשת הרב משה זאב רוזנברג בעיר קאבא, אחותי מרים שלחו לדודה אחרת בעיר ברגסאס, ואבא ואמא עם אחותי שרה נסעו לבודאפשט, לשם הגיעו ברכבת ושכרו דירה בקרבת בית הקהילה היהודית.

הגעתי בשלום עם השליח לעיר קאבא, כאן הייתי יחד עם בני דודי, ילדים צעירים בני גילי ושיחקנו בחצר וברחוב על יד הבית, אולם כששיחקנו יום אחד, פרץ ריב גדול בין בני דודי לבין ילדי השכנים ואחד הילדים צעק ברוגז, אלך למשטרה ואגלה שאת מתגוררת כאן ואת פליטה מסלובאקיה. בעקבות הריב עזבתי את קאבא ונסעתי ברכבת לבודאפשט בליווי אחת מבנות דודתי.

עתה כבר היינו כולנו יחד, אלא שהחדר הצר והקטן ברחוב שיפ - אוצא, תנאי המגורים הרעים ומאמץ הנדודים הרבים ממקום למקום עם הילדים הרכים, הסבו צער גדול להורינו עדיני הנפש, צערם היה קשה מנשוא וכתוצאה מכך חלתה אמנו וקיבלה דלקת ריאות חזקה עם חום גבוה, הוכרח לאשפזה בבית החולים וכל זה הוסיף צער יגון ואנחה על כולנו. לאחר כמה שבועות החלו גם כאן לחפש אחרי

יהודים פליטים, היה זה בשבת אחר הצהריים, השוטרים ההונגרים נכנסו, תפסו את הורינו ולקחו אותם לבית סוהר, אולם אחותנו שרה הזעיקה מיד את בן דודנו יעקב שרגא יונגרייז שהיה לו מכר במשטרה, בעזרת המכר שיחררו אותם למחרת.

שבנו לדירה צרה בת חדר אחד, היה בה רק שולחן קטן עם שני כיסאות ושתי מיטות, גם חדר זה עלה הון תועפות. למזלנו לקחו הורינו, בעת בריחתם, מטבעות זהב שהוחבאו בתוך לחם, הוצאנו תוכן הלחם והכנסנו במקומו מטבעות זהב והודות לסכום זה התקיימנו בעז״ה כל עת מגורינו בבודאפשט.

במשך תקופה זו שימש אבינו כדומ״ץ בבית הדין האורתודוקסי בבודאפשט, יחד עם הגה״צ ר׳ יונתן שטייף זצ״ל, והרה״ג ר׳ חנניה כהן ז״ל. אבי גם למד בחברותא עם הגה״צ ר׳ רפאל בלום מקאשוי. כמו כן למד אבינו עם אחד מעשירי העיר, מר שאלגו, שביתו שימש כאכסניה לאדמו״ר מבעלזא זצ״ל בימי המלחמה, הוא ביקש מאבינו שילמד אתו והם למדו מדי יום בחברותא. הוא גם החזיק בידי אבינו להחיותו ולהחיות את נפשות ביתו בדרך כבוד, בתקופה קשה זו. כך התגוררנו ברחוב שיפ - אוצא עד חודש אדר, בז׳ באדר נפטרה סבתי ע״ה אם אבינו, הרבנית רבקה בת הרה״ג ר׳ מאיר טננבוים בהר״ג ר׳ יעקב טננבוים זצ״ל בעמ״ס ״נהר אפרסמון״ וראב״ד פוטנאק, בה מנוחתו כבוד על הר גבוה. אבינו נסע לפילעק ללוויה ושם ישב שבעה בבית אביו.

ככלות השבעה שב אבינו לבודאפשט ולאחר כמה ימים נכנסו הגרמנים להונגריה. כעת החלו הצרות והגזירות הרעות, הם ציוו על כל היהודים להיכנס לגיטאות והיות שגם בברגסאס הקימו גיטו, העבירו הדודים אלינו את אחותנו הקטנה מירי, כי לא רצו לקחת עליהם את האחריות עליה, היא הגיעה לבודאפשט ושוב היינו כל המשפחה יחד.

היה זה מספר ימים לפני חג הפסח האחרון בו עוד היינו יחד עם אבינו, ישבנו בליל הסדר ובליבנו הדאגה והפחד, איך אפשר להימלט מידי הרשעים הארורים האלה אשר רודפים אחרינו ואינם מרפים, זה ארבע שנים נודדים אנחנו ממקום למקום למצוא מנוחה, כשאבינו דואג וחושב על דרך של הצלה למשפחתו ולילדים הרכים.

בעיר קעזמארק כבר היו כל היהודים במחנות והעיר היתה ריקה מיהודים, יחידים בלבד נשארו על ידי שוחד וקשרים עם המשטרה, להם נתנה המשטרה ניירות המתירים להם להשאר. הורינו החליטו למצוא דרך חזרה לקעזמארק על ידי

מבריחים, לפי שאת כל המשפחה יחד, היה קשה להעביר את הדרך הזאת, כי הסכנה שיתפסו אותנו בדרך ובגבולות היתה גדולה. החליטו הורינו לשלוח רק אותי ואת אחותי שרה, הילדות הגדולות. את אחותי מרים אשר היתה עדיין קטנה מאוד השאירו הורינו אתם.

טרם יצאנו מבודאפשט לדרך הזאת, ביקש השליח לתלות על צווארינו שרשרת עם צלב גדול, כדי שיכירו שאנו בנות איכרים גויים, אך אבינו הי"ד התנגד לכך בכל תוקף, הוא לא התיר זאת בשום פנים. עד היום הזה נשאר בזכרוננו מבטו הרחום של אבינו, בעמדו על יד חלון הבית ברחוב שיף - אוצא ובעיניו הרחומות ליווה אותנו. גם היום כשאנו מבקרים במקום זה נעצרים אנו משתוממים ונזכרים ברגע המרגש הבלתי נשכח הזה, כשאבינו מלווה אותנו בחשבו: מי יודע מתי נתראה שוב, ילדים יקרים שלי! צערנו גדול מנשוא בהזכרנו באבינו אשר נעקה"ש בגיל צעיר, בהותירו את אמנו היקרה אלמנה צעירה וגלמודה אחרי המלחמה.

אבינו שילם למבריחים סכום אגדתי, וכך יצאנו לדרך שתי ילדות צעירות, לבושות בבגדי איכרים הונגרים, עם אשה מלווה. הלכנו לתחנת הרכבת "קעלעטי פאודיאר", התחנה היתה מלאה בז'נדארמים הונגרים שחיפשו אחרי יהודים, מראה פניהם בלבד הפחיד אותנו מאוד, על פניהם היתה שפוכה תאוות רצח, ועל כתפיהם רובים מכודנים, מוכנים להרוג כל יהודי שימצאו בו בדרכם. "מה אתם מחפשים כאן"? - חשבנו לעצמינו - "לא גנבים ולא רוצחים, רק יהודים המבקשים לברוח ממר גורלם ואינם רוצים להגיע למשרפות אושוויץ".

עלינו במהירות לרכבת, התיישבנו שתינו, ילדות קטנות בנות עשר ושתים-עשרה, על ספסל, מולנו ישבה האשה ואמרה לנו שנעצום את העיניים כדי שנראה כישנות, כך לא יוכלו לשאול אותנו לאן אנו נוסעות ואולי גם נצליח להרדם לכמה שעות.

בכל התחנות בהן עברנו ראינו רכבות מלאות חיילים הנוסעים לחזית, נאלצנו להמתין שעות שלמות עד שהתפנתה הדרך. נסיעה זאת ארכה יום שלם ולפנות ערב הגענו לכפר קטן ונידח. ירדנו מן הרכבת ונשארנו ללון שם בבית איכרים. בבוקר השכם הגיע השליח החדש ואתו המשכנו במשך מספר ימים ברגל דרך שדות, הרים ויערות, עד שהגענו לגבול סלובאקיה, הדרך היתה מלאה גייסות, על כן היינו צריכות ללכת רק בלילות. כך הלכנו בלילות קרים וגשומים עד שהגענו לנקודת המעבר, שם השאיר אותנו הגוי. נשארנו לבדנו ביער עבות בגשם שוטף וחיכינו כמה שעות עד שהגיע המלווה האחר, שהכיר את הדרך לתחנת רכבת בצידי הכפר, היתה זו תחנת

רכבת קטנה ועזובה. לאחר שבוע שלם בדרך המפרכת הזאת, עלינו על הרכבת ובדרך נרדמנו מרוב עייפות.

בקעזמארק ירדנו מן הרכבת, היה זה ביום שישי, השעה היתה חמש לפנות בוקר והרחוב ריק מאנשים בשעה מוקדמת כזאת. מרוב פחד והתרגשות גדולה, בהיותנו שתי ילדות צעירות וקטנות, שכחנו את הדרך לבית דודנו הרב שמחה גרינבורג.

לאחר חיפושים נזכרנו היכן בית דודנו, ניגשנו לדלת ודפקנו, אך פחדם היה גדול, מי יודע מי הוא הדופק בדלת בבוקר השכם? גם פחדנו היה גדול ברגעים אלו, מי יודע אם ישנו מישהו בבית או אולי גם אותם כבר גירשו הגרמנים, רעדנו מפחד עד ששמענו אותם שואלים: מי זה דופק? מה אתם מחפשים? אבל ברגע ששמעו את קולותינו הצעירים מדברים אליהם, הכניסו אותנו מיד הביתה ואת קבלת הפנים אי אפשר לתאר. כאן נפגשנו עם הסבתא מרת רחל גליק הי"ד ועם דודנו יחיאל ע"ה, דודנו הרב שמחה והרבנית ועוד כמה מבני המשפחה, בסך הכל התגוררו בבית חמישה עשר איש.

דודנו יחיאל, הלך לקחת כסף מאיזה מכר ושילם סכום גדול למבריחים, השליחים שהביאו אותנו הנה מבודאפשט. הגענו בלי מלבושים, גם נעלנו נקרעו בדרך כשהלכנו רגלי בגשם, בגדינו התקלקלו בהכנסנו לנהרות במעבר הגבול, דודנו הלך לקנות לנו נעליים חדשות ושמלות והלביש אותנו בבגדים חדשים, היה זה לפני חג השבועות ולכבוד החג לבשנו את הבגדים החדשים. תפילות החג נערכו בחשאי בבית, שלא ישמעו בחוץ.

הגענו רעבות וצמאות מן הדרך הארוכה והמפרכת, דודנו יחיאל בישל והכין לנו מאכלים טריים לחזק את גופנו וכך חזרנו לכוחות חדשים. כאן נשארנו עד ימי הסליחות בציפייה להורים, אשר לדאבוננו הגדול לא הגיעו הנה. לשווא חיכינו להם ולאחותנו הקטנה מירי, כל הדרכים כבר היו תחת שמירה חזקה של החיילים ההונגרים והגרמנים, גם את האזרחים הגויים הם הזהירו שלא יסתירו יהודים.

יום אחד הגיעו גלויות מדודותינו אשר אצלן שהינו כשברחנו מקעזמארק, כאמור לעיל. בדרכם לאושוויץ הן זרקו גלויות להודיע לנו כי הן בדרכן האחרונה לאושוויץ, לצערנו הגדול אף אחת מהן לא חזרה הביתה, כולן נהרגו במשרפות אושוויץ, הי"ד.

הגלויות האלה הגיעו בערב שבת קודש לידי אחיהן, דודנו יחיאל ע"ה והידיעה העצובה הכאיבה מאוד את ליבו עד שהדבר שבר אותו, עוד באותו יום שישי נפטר מצערו הגדול. ביום שישי זה עדיין הספיק להכין ולבשל לנו את מאכלי השבת, ולאחר שגמר לבשל הלך למקוה להיטהר לכבוד שבת, ירד וטבל את עצמו והתלבש, לאחר שהתלבש אמר לאנשים שהיו עימו, כי היות והוא לא חש בטוב יסייעו לו להתפשט, ברצותו עוד פעם ללכת לטבול, הוא ירד וטבל ואמר לסובבים שאינו רוצה להטריח אותם, שיצטרכו להביא אותו לכאן אחרי כן וטבל בעודנו בחיים, סייעו לו להתלבש והביאו אותו הביתה. כשהגיע אמר שאינו חש בטוב וביקש לשכב על המיטה, כשנשכב אמר וידוי ונשמתו עלתה למרום, מיתת צדיקים בערב שבת קודש. היה לו שעון כיס "דוקסא" וברגע שיצאה נשמתו הטהורה עמד גם השעון מלכת. עוד באותו יום שישי הגיע לקבר ישראל ומנוחת כבודו בקעזמארק על יד מקום מנוחת אביו רבי ישראל מאיר גליק זצ"ל אב"ד "חברת ש"ס". היתה זאת הלוויה האחרונה בקעזמארק ויום היארצייט הוא ב - כ"ג תמוז תש"ד, תנצב"ה.

בימי הסליחות הגיעו לקעזמארק חיילים גרמנים והתפרצו לבתי היהודים, הם גירשו את כולם מבתיהם וריכזו את כל היהודים במחנה צבאי סמוך לבית סבא, שם החזיקו את כולם כמה ימים ומשם לקחו אותם לזאקופנא, מקום ידוע לטבח ולהרג של יהודים לאלפים, הם ריכזו את כולם, חפרו את קברם ובלילה ירו בהם והפילום חללים לקבריהם, הי"ד.

אנו נשארנו עדיין בקעזמארק יחד עם הסבתא, כל כמה שהתחננו לפני הרשעים שיקחו גם אותנו לא עזר מאומה, אמרנו להם שאיננו רוצים להישאר כאן, אלא שכל בקשותינו לא עשו עליהם רושם, עלינו נגזר מן השמים להשאר בחיים, והם לא רצו לקחת אותנו. נשארנו כאן שתי ילדות עם הסבתא, לסבתא עוד נשארו כל תכשיטיה ומדי פעם קנתה לנו דבר מה לאכול תמורת תכשיט.

באחד הימים הגיעה לביתנו אשה יהודיה בשם פוגל וביקשה מחבוא, היות ושכניה מסרו למשטרה שהיא יהודיה. הסתרנו אותה והמשטרה הגיעה אלינו לחפש אותה ואיימו עלינו כי אם ימצאו אותה בביתנו, יובילו את כולנו לרחוב הראשי ולעיני כל תושבי העיר יתלו אותנו כעונש, בכל זאת לא מסרנו אותה ורק בערב עזבה את ביתנו ושבה לביתה.

לאחר שהובילו את היהודים לטבח ואת בתיהם השאירו עם כל הרכוש, הלכו תושבי העיר לבתי היהודים ובאמצע הלילה פרצו את הבתים ושדדו מכל אשר מצאו, היה זה פחד לשמוע את קולות הביזה והשוד אשר הרעישו כל לילה את

הרחוב, היינו לבדנו עם הסבתא ופחדנו מאוד מן השודדים, מדי לילה ניגשנו למזוזה וביקשנו בתחנונים ובדמעות חמות, שד' ישמרנו ויצילנו מכל רע ומצרה וצוקה.

כל יום פחדנו שמא יבואו לקחת אותנו, כשהיה בא יום השבת הלבשנו את כל בגדינו, שמא יבואו לקחת אותנו כשאסור לטלטל ונוכל לקחת עמנו כמה דברים. כך נשארנו עוד מספר שבועות בבית עד אחרי יום כיפור ולפני סוכות בשבת בבוקר, באו הגרמנים ולקחו אותנו למחנה צבאי שהיה בקרבת מקום. שם נפגשנו עם דודנו הרב וכל משפחתו, הם היו כאן כבר כמה שבועות וכבר היינו שבעות רצון שפגשנו מכר מבוגר ולא נהיה לבד רק עם הסבתא. ביום בו לקחו את כל יושבי המחנה לזאקופנא, אמרנו להם שאנחנו הונגרים ולא סלובאקים וכי באנו מבודאפשט. את כולם לקחו לזאקופנא שם נהרגו על קידוש השם ואנו עם הסבתא נשארנו במחנה עד אחרי סוכות. עברו כמה שבועות, שוב קיבצו את כל יהודי הסביבה וערכו טראנספורט. הושיבו אותנו בבית סוהר בחדר קטן, שבעה עשר איש היינו בחדר, דחוסים, בלי חלון ובלי אוויר לנשימה, ולאחר כמה ימים לקחו אותנו לרכבת, שם הובילו אותנו בקרונות דחוסים לאושוויץ.

היתה זו דרך ארוכה עם כל מיני צרות. בדרך יצאה אחת הנשים מדעתה מרוב צער והחלה לצעוק בהיסטריה על הגרמנים, הם ימ"ש ירו בה למוות ובדרך, באמצע הנסיעה, זרקו אותה החוצה, וכך נפטרו ממנה ופתרו את בעייתם.

לאושוויץ הגענו באמצע הלילה, הורידו אותנו מהקרונות ועמדנו שעות ארוכות בחושך ובקור, רעדנו מן הקור ומפחד המקום הארור הזה, אשר היה ידוע כמקום הרג של מיליוני יהודים. נדברנו בינינו לומר שאנו מבוגרות ומסוגלות לכל מיני עבודות משק - בית. את סבתא השארנו בקרון, כי לא היתה מסוגלת לעמוד בשורה שבחוץ, בקור הגדול, שעות ארוכות. חיילי האס-אס הסתובבו סביבנו עם רובים מכודנים והתווכחו ביניהם על גורלנו, הם חיכו למפקדם שיאמר מה לעשות בנו, היה זה מספר ימים אחרי שהזונדר-קומאנדו הפציצו את אחת המשרפות והרגו את מפקד המשרפות של האס-אס. ואז, כנראה, הפסיק הקרמטוריום לעבוד. פתאום הגיע המפקד ואז הועלנו שוב לקרונות הרכבת. המשכנו לנסוע לכיוון ראוונסברוק, יומיים נסענו באיטיות ולאורך כל הדרך ראינו רכבות ארוכות מלאות חיילים, הם נסעו עם כל התחמושת לכיוון ברלין והחזית. מכל החזיתות התקיפו כבר את הגרמנים, גם מהאויר הפציצו והרגו אלפי ורבבות אזרחים, אך את השמדת העם היהודי לא רצו הגרמנים להפסיק, אפילו כשידעו כבר שהם אבודים. הרציחות נמשכו במחנות ההשמדה, ומחנה ראוונסברוק נחשב לאחד המחנות הכי נוראים,

אלפים נפלו שם באמצע הרחוב מרעב ומחוסר מזון, כי לא חילקו מזון במשך כמה ימים. הגענו למחנה ראוונסברוק ומצאנו שם מצב איום ונורא, רעב ומחלות טיפוס. גם הסבתא ע"ה קיבלה את מחלת הטיפוס ולא היה לה כח לעמוד באפעל (מפקד) בקור הגדול ולאחר כמה ימים בהם שכבה ברעוויר, ראינו שהובילו אותה על עגלה, אחרי שנפטרה בזאת חנוכה. תנצב"ה.

גם שרי אחותי חלתה במחלת הטיפוס וקיבלה חום גבוה. הכניסו אותה לרעוויר והאנשים שם יעצו לי, שהתרופה היחידה שאולי תעזור לה, היא לקנות לה חתיכת שום תמורת לחם. ואכן, השום הציל אותה מהמחלה האיומה, גם גרביים קניתי לה כי גופה נחלש והיא רעדה מקור ומחולשת המחלה, לאחר כמה ימים הוטב לה מעט.

מראוונסברוק הסיעו אותנו ברכבות למחנה ברגן - בלזן, בדרך לברגן - בלזן נעצרה הרכבת ונשארנו באמצע היער. כל הדרכים נהרסו, חילות הברית הפציצו באווירונים את פסי הרכבת. הורידו אותנו מהרכבת והמשכנו ללכת רגלי, רגלנו היו נפוחות וכוחותינו אפסו, צרה ויגון מצאונו ונפשנו עייפה. במצבנו, היה טוב לנו מותנו מחיינו וביקשנו מהרשעים: קחו את הרובים ותירו גם בנו ויהי סוף לסבלנו, נתפטר מן הצרות האכזריות, אין לנו כבר כוח להמשיך וללכת. בדרך ראינו עופות מתהלכים חופשיים לנפשם, ביקשנו להיות כמוהם, מתהלכים לאט ואוכלים, והנה אנו הולכים שבויים בלי אוכל ובאפיסת כוחות. היתה זו דרך אשר אי אפשר לתאר אותה ואחריה הגענו למחנה ברגן בלזן עייפות ותשושות.

את אחותי שרי עודדתי כל הדרך שלא להתייאש, שתחזיק מעמד ולא תאבד את התקווה להשאר בחיים ואז אשאר ח"ו לבדי. סוף סוף הגענו ליער עבות וגדול אשר בקרבתו היה מחנה ברגן בלזן, והנה שער גדול ואיום לפנינו "אפפערטיגונגס לאגער". נכנסנו בשער וכשהגענו ליד המטבח ראינו ערימה גדולה של סלק סוכר, הרעב הגדול הציק לנו, חטפנו סלק ואכלנו ממנו כדי להשקיט את רעבוננו הגדול, אבל קיבתנו היתה ריקה וכאבים גדולים תקפו אותנו, קבלנו שלשול איום ונורא אשר החליש והתיש אותנו מאוד.

למחרת בבוקר קמנו וחיכינו שיביאו לנו משהו לאכול, אבל כל היום לא חילקו לנו אוכל, היינו אובדי עצות, אך עז היה רצוננו להתגבר על כל הצרות ולהפגש שוב עם הורינו אשר השארנו בבודאפשט, יחד עם אחותנו הקטנה מירי.

בבלוק שלנו היו ילדים רבים עם אימותיהם ואחת האימהות אמרה לנו, שהיא מכירה טובה של משפחתנו ויש כאן אשה מסלובאקיה שעובדת במזכירות, והיא גם

מכירה את משפחתנו מקעזמארק. ניגשנו אליה והפרוטקציה שלה עזרה לנו להיכנס לבלוק אחר, בלוק הילדים. יצאנו דרך שער המחנה והמפקד של המחנה עזר לנו לעבור למחנה השני. כאן היו התנאים טובים יותר, האוכל גם היה טוב והודות לכך הגענו לכוחות חדשים. גם את ילדה של האשה שסייעה לנו למצוא את המזכירה, ילד בן שבע שנים, לקחנו עמנו. בלילות היו באים אנשים רעבים וגונבים את לחמם של הילדים, אבל אנחנו שהיינו כבר למודי סבל וצרות, שמרנו על מנת הלחם הדלה, ישבנו על הלחם, נרדמנו עליו כל הלילה וכך שמרנו עליו מפני הגנבים.

לא עברו כמה ימים ועוד צרה נתרגשה עלינו, נדבקתי במחלת הטיפוס וקבלתי חום גבוה. הייתי צריכה לשתות הרבה מים, כדי להרוות את הצמאון הגדול מהחום וממחלת הטיפוס, אך המחלה האיומה נמשכה עד יום השחרור. האמריקאים היו מפציצים ומפגיזים את כל הסביבה ומהחום הגבוה וכאבי הראש העזים, היה כל גופי רועד מכל פגז. רק גדר תייל הפריד בינינו לבין המחנה השכן שמולו, בו שיכנו את האנשים אשר הגיעו ברכבת של קסטנר. האנשים האלה הסתובבו במחנה עם תלבושת מסודרת, גם אוכל קיבלו והיו נראים כאנשים משוחררים יחד עם משפחותיהם וילדיהם, מה מאוד קינאנו בהם.

לאושרנו לא היה קץ כשהגיע יום השחרור המיוחל, ליום זה חיכינו במשך כל הזמן ולולא הביטחון החזק שנזכה להשתחרר מידי האכזרים האלה ולהישאר בחיים, מי יודע לאן היינו מגיעים.

האנגלים נכנסו למחנה בדהרה, עם ג׳יפים פתוחים ושיחררו אותנו, היה זה ביום בהיר בחודש אייר תש״ה, ואנחנו חולים ותשושים, רק עור ועצמות. לקחו אותנו לבתים בהם היו מתגוררים החיילים הגרמנים שאותם לקחו בשבי, כאן אירגנו בית חולים ארעי, עם רופאים צבאיים של הצבא האנגלי ושכבנו שם מספר שבועות, עד שצברנו מעט כח. אצל שרה אחותי היתה מחלת הטיפוס חזקה מאוד והיא אבדה את שמיעתה. אחרי כמה שבועות נתרפאה וקיבלה כוחות חדשים.

באחת השבתות הגיעו צעירים עם אוטובוסים לערוך טיול, אך מכיון שלא רצינו לחלל שבת החבאנו עצמנו תחת המיטות כדי שלא יקחו אותנו. בשבת אחה״צ הגיע אלינו הרב שענפלד ז״ל ושר אתנו זמירות שבת, כך ניצלנו בס״ד מחילול שב״ק.

ביום אחד הגיעו למחנה אוטובוסים יפים משוועדען, כל מי שרצה יכול היה לנסוע לשוועדען, אך היות והיה זה בשבת לא נסענו, רצוננו היה אחד, להגיע הביתה ולהיפגש עם הורינו אותם השארנו בבודאפשט עם אחותנו הקטנה מירי.

ארזנו את החפצים המעטים שהיו לנו וחיכינו לרכבת הראשונה שנוסעת לכיוון פראג, כל הרכבות היו מלאות עם פליטים ושבויי מלחמה ששבו לביתם, אפילו על מדרגות הקרון נעמדו אנשים, אך היות והיינו ילדות צעירות, פינו לנו מקום באחת הפינות של הקרון ושם ישבנו כל הדרך עד הגיענו לפראג. ירדנו מן הרכבת והלכנו למקום ריכוז פליטים יהודים ששבו מן המחנות, שם פגשנו את בן דודנו שבישר לנו בשורה טובה, כי אמנו ואחותנו מירי נמצאות בבודאפשט.

את אבינו הי"ד הובילו הגרמנים לעבודת פרך לאוסטריה. אחרי שהכניסו אותו עם כל היהודים לגיטאות, לקחו אותו למחנה "קיש טארצא" ומשם לפעליקסדורף, שם קפאו רגליו בחורף הקשה והוא נפטר עקד"ה ממחלת טיפוס. קברוהו בקבר אחים עם עוד אלפיים יהודים בעיר פעליקסדורף שעל יד וינא ויום היארצייט הוא ב - ז' אדר תש"ד. כל זה נודע לנו מפי עדים ומכרים ששהו שם עם אבינו הי"ד.

ברכבת הראשונה בה היינו יכולים לנסוע הלאה, עלינו והמשכנו בדרך לבודאפשט, דרך ארוכה ומפרכת. הרכבת עמדה זמן רב בכל תחנה, פעם חיכינו להסיק את הקטר ופעם החליפו את נהג - הקטר. לאחר יומיים של נסיעה הגענו לבודאפשט לתחנת הרכבת "קעלעטי", שם לקחנו עגלה עם סוסים שעמדה שם מוכנה להסיע את האנשים שהגיעו. נסענו לתוך העיר, למקום ריכוז היהודים "פארט פוגו" ומשם הלכנו לחפש את אמנו ואת אחותנו מירי. גם אמא עמדה שם מדי יום לראות מי מאתנו יבוא חזרה חי ולהיפגש אתנו. שם במקום הזה נפגשנו עם אמי ואחותי, הפגישה הזאת היתה טראגית, עצובה ושמחה. טראגית מן המצב הנורא והאיום, עצובה מן השכול ושמחה מן הפגישה בחיים.

השיר והשבח לחי עולמים אשר לא עזב חסדו מאתנו והצילנו ממות לחיים. אמנו הצדקנית השיאה אותנו לתלמידי חכמים וירי"ש וזכינו להקים דורות ישרים ומבורכים, בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות, הולכים בדרך אבותינו הקדושים שמסרו נפשם על קדושת השם הי"ד זי"ע.

בידוע שעשו שונא ליעקב

סופו של רשע

בבראשית (לג, ד) נאמר: "וירץ עשו לקראתו ויחבקהו ויפל על צוארו וישקהו ויבכו" וברש"י "ויחבקהו" - נתגלגלו רחמיו כשראהו משתחוה כל השתחוואות הללו, "וישקהו" נקוד עליו, ויש חולקין בדבר הזה בברייתא דספרי, יש שדרשו

נקודה זו לומר שלא נשקו בכל ליבו, אמר רבי שמעון בר יוחאי הלכה בידוע שעשו שונא ליעקב, אלא שנכמרו רחמיו באותה שעה ונשקו בכל ליבו.

כאן אנו רואים שהיו חילוקי דעות לגבי מעשיו של עשו וישנה סכנה בדבר, שבמשך הדורות יטעו לחשוב שעשו אינו שונא תמיד ליעקב, בא התנא האלוקי רבי שמעון בר יוחאי, אשר החביא עצמו במערה מפני גזירת הרומאים, שם למד תורה עם בנו, ללמדנו שלא להאמין לעשיו הרשע אשר בכל דור ודור עומד עלינו לכלותנו, באמרו לנו: "הלכה בידוע שעשיו שונא ליעקב". (דברים אלה כותב הנני ביום הגדול והקדוש ל"ג בעומר, הילולא דרשב"י).

והנה באמצע כתיבת ספרי זה, שלחה לי בתי היקרה מרת הינדא תחי', את הספר "קול בדממה נשמע", מפי הגב' בתיה בארג אשר כתב וערך ר' שלמה זלמן זוננפלד. את הספר שלחה לי מטורונטו בהבינה שיעניין אותי לקרוא על הקורות את יהדות רוסיה בדורנו, עד כמה סבלו יהודים מן המשטר הקומוניסטי, ומסטאלין הצורר הרשע והסאדיסט אשר השמיד באכזריות מיליוני אזרחים רוסים, בשלחו אותם לערבות סיביר שם מתו מיליוני אנשים ובתוכם יהודים, מקור, מרעב ומעבודת פרך. הוא רדף את העם היהודי ובעיקר את שומרי המצוות. הפשע הגדול ביותר בעיניו היה דבר היותם "יהודים", שהרי כאמור בידוע שעשיו שונא ליעקב.

בדיוק כשישבתי לכתוב פרק זה קראתי בספר על נס פורים תשי"ג. הנה לא עברו עשר שנים מאז הטראגדיה שניחתה על העם היהודי על ידי הצורר הסאדיסט היטלר ימ"ש, אשר השמיד שישה מיליוני יהודים מתושבי אירופה, כולל רוסיה. בכל מקום בו דרכה רגלם של הנאצים, שהגיעו עד סטלינגרד, השמידו את היהודים, והנה קם רשע חדש סטאלין "האדמוני" כפי שכינוהו, וביקש להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים תושבי ארצות רוסיה, והיא שעמדה לאבותינו ולנו, שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו והקב"ה מצילנו מידם.

נדהמתי מאוד כשקראתי בספר את הפרק "נס פורים תשי"ג", עד היום לא שמעתי על כך ולא ראיתי בשום כתב - עת שכתב על כך. והנה הסיפור כפי שקראתיו בספר הזה:

"... עוד אני יושבת וכו' שמעתי קולות מהשכנים בחוץ והבנתי כי קרה משהו, יצאתי החוצה ושמעתי את הבשורה המרעישה: "סטאלין מת הלילה, באמצע ישיבת הקאבינט קיבל שבץ מוח והתפגר", השמועות שנמסרו מפה לאוזן אמרו שבאותה ישיבה של הקבינט, השתולל סטאלין כמטורף וציווה על חברי הקבינט לחתום על צו

הגירוש של כל היהודים לביראבידז'אן. חלק מחברי הקבינט התנגדו לצו הגירוש וסירבו לחתום, קמה סערה ואת סטאלין אחז הטירוף ומתוך כעס צרח והשתולל. תוך שהוא צורח ומשתולל, הוציא לזר כגנוביץ מכיסו אקדח וכדור קטן וזה היה סופו של העריץ המשתולל, אשר שלושים שנה השמיד מיליוני אנשים במיתות משונות בארץ "אדום".

אוסיף כאן גם את סיפורו של הצדיק רבי יצחק זילבר, על מה שהתרחש ערב מותו של סטאלין. ר' יצחק אשר בעצמו היה בגלות סיביר, נאסר על קיום מצוות ואורח חיים תורתי. יום אחד פשטה במחנה אשר ברפובליקה הטאטרית, השמועה על תוכניתו המרושעת של סטאלין להשמיד את יהדות רוסיה. סטאלין הרוצח, אשר לחובתו זוקפים את מותם של עשרים וחמישה מיליון אזרחים רוסים, סאדיסט בקנה מידה עולמי, לא רצה ללמוד משיטתם של הנאצים להרוג בתאי גז ובמשרפות ותוכניתו היתה פשוטה ואכזרית: להקים עיר רפאים בערבות סיביר, שם הטמפרטורה לכל היותר חצי מעלה מתחת לאפס, קרה שלא ניתן לתארה ולשם יגרש אותם, הם יגורו בבתים בלי חימום וחיש מהר יגוועו ח"ו מרעב ומקור. עיר דומה כבר הוקמה ליד חברובסק. האות להפקרת דם ישראל היה בשישה לחודש מארס, ביום הזה אמור היה להינתן פסק הדין נגד הרופאים היהודים, שהעלילו עליהם כי ניסו להרעיל את סטאלין. תליות פומביות שלהם היו אמורות להיות האות לעם הרוסי לצאת נגד היהודים בפרעות והרג. ברם סופו היה כשל המן הרשע. רציחתו של העריץ הזה היתה בחמישה לחודש מארס, יום לפני הגזירה ועם ישראל נשם לרווחה, "יום השישי למארס" - יום פדות והצלה לעם היהודי, היה זה פורים של כל יהדות רוסיה.

רשעתם של הנאצים ימ"ש

ושוב מעשה אכזרי אשר סיפר לי יהודי. בעת צרה, בדרך מן העבודה המפרכת הרגיש כי כלו כוחותיו, ביקש מן הרשע, הסאדיסט הגרמני איש האס-אס, אנא הרגני ברובה אשר בידך כי אין בי כוח לחיות עוד, והרשע הארור הזה עונה לו באכזריות: "חבל על הכדור, אתה בין כך ובין כך תתפגר באחד הימים, יהודי סרוח ועצלן שכמוך, המשך ללכת", ושוב כי בידוע ש"עשו שונא ליעקב".

עד ראייה סיפר לי כי הגרמנים מפקדי האס-אס, ניהלו רישום מדויק של כל הטרנספורטים שהגיעו לאושוויץ, למחנות הריכוז ולגיטאות בפולין, והקהילות היהודיות נאלצו לשלם ארבעה מארקים עבור כל נפש, דמי הסעה. עוד סיפר האיש, כי הגויים תושבי פולניה שעבדו בזונדר קומנדו, קיבלו בנוסף למשכורתם חמישה

עשר מארקים ליום, שכר שתיקה. המפקד הגרמני איש האס-אס גרייסער, העניק לכל אחד מהעובדים חמש מאות מארק והזמין את כל הקבוצה לבלות חופשה בת ארבעה שבועות באחוזתו, ימח שמם וזכרם ונימח זכורם מלהזכירם.

והנה מה שמספר יהודי ששם משפחתו אזרחי (בירגער): הייתי עוד נער צעיר כשנשלחתי למחנה הריכוז מיידאנק. גלובוצניק - מפקד מחנות בלזיץ, טרבלינקה ומיידנק - היה אוסטרי, מפלצת אדם כמו היטלר ואייכמן. בשנת תרצ״ג נכלא על רצח יהודי וכשאוסטריה סופחה לגרמניה בשנת תרצ״ח נתמנה למושל וינה. בתחילת המלחמה הואשם בספסרות במטבע חוץ והודח ממישרתו כשכל תארי הכבוד המפלגתיים נשללים ממנו. בחודש חשון ת״ש קיבל חנינה מהימלר ימ״ש ומונה למפקד האס-אס בלובלין, גלובוצניק היה אסיר תודה להימלר ונעשה איש אמונו, הוא קיבל יד חופשית לפגוע ביהודים והיה מפקד וממונה על מחנות השמדה רבים: בלזיץ, טרבלינקה ומיידאנק. למעשה היה הוא האחראי להשמדת יהדות פולין. בשנת תש״ג שלח גלובוצניק לברלין 100 קרונות נעליים, 254 קרונות שטיחים ו - 248 קרונות ביגוד של גברים, שלל הנרצחים הי״ד.

הגעתי למיידאנק בתור פועל ונצטוויתי להקים את המחנה. אחרי כמה ימים קראו לי, ניגשתי אל גלובוצניק והוא אמר לי: מהיום תהיה אתה המשרת שלי, תצחצח לי כל יום את שמונה זוגות המגפיים ועליהם להבריק כמו ראי, גם בגינה תטפל ותצדיע לי, אבל רק לי תצדיע ולא לשום בן-אדם אחר.

נשארתי אצלו כמעט שנה והוא העסיק עוד שני יהודים, נהג משאית שנשאר בחיים ואשה יהודיה אשר שטפה את הרצפות, ושמה אסתר הרבז. הוריה היו מעשירי לובלין והיה לה בארצות הברית דוד עשיר מאוד, הוא הציע לשלם לנאצים כופר נפש בסך ארבעה מיליון דולר עבור ארבעת בני משפחתו, משפחת הרבז, מיליון דולר עבור כל נפש, תמורת שיחרורם והעברתם לשווייץ. גלובוצניק השיב בחיוב וחשב לקחת את הכסף לעצמו, אבל ביום שבו עמדו לשחררם חוסל כל גיטו לובלין וכל היהודים נשלחו ברגל לבלזיץ, בדרך ירו בהם ללא אבחנה ובטבח הנורא הזה הומתו גם בני משפחת הרבז - ראיתי את גופותיהם. תאוות הרצח גברה אצל הרשעים האלה אפילו על תאוות הממון, מיליוני דולרים. כל זה מספר אותו יהודי.

עוד הוא מספר, כי בעת חיסול היהודי החמישים אלף במחוז לובלין ערך גלובוצניק מסיבה גדולה לכל קציני האס-אס. הוזמנתי לחדרם, כולם היו שיכורים והוא הכריח אותי לשתות בקבוק שלם של וודקה, באיימו עלי כי אם לא אשתה יירה בי על המקום, באין ברירה שתיתי והתמוטטתי במקום.

גם אייכמן הרוצח בא לבקר את גלובוצניק, גלובוצניק נתן לו לחכות בחוץ ולאחר שאמרתי לו שאייכמן בחוץ צחק ואמר: דער יודן העלד איז, הא הא, צחק.

בערב יום הכיפורים עמדו יהודים להתפלל, היה לו לגלובוצניק כלב דוברמן ענקי, מפלצת אמיתית והוא צעק לכלב: "יודה", הסתער על היהודים! והכלב קרע את בשרו של הרב קליין. גלובוצניק דיווח להימלר על סיום "מבצע ריינהארד" שבו הומתו כמיליון ושמונה מאות אלף יהודים וביקש לקבל את עיטור צלב הברזל כאות להצטיינותו ימש"ו.

כאן העתקתי קטעים מתוך ספר אושוויץ, הממחישים את הזוועה:

כשהיה מגיע טרנספורט עם יהודים לאושוויץ היו חיילי האס-אס מתייצבים בשורה וכאשר היו האנשים עוברים על יד החיילים עמד שם רופא, איש האס-אס, אשר הראה על כל אחד באצבעו מי לצד ימין ומי לצד שמאל - מי לחיים ומי למוות, עוד בו ביום. וכך הוא כותב: האצבע השמנה של קרמר, היתה אצבע אשר דנה למוות את מי שעליו הצביע, לאיש הזה נותרו כמה שעות חיים בלבד, עד שהגיע לשער הגז קאמער והמשרפות.

מי היה זוכר בכלל את שמות הנבזים והרשעים האלה, באופן משונה ופתאומי הפכו אלה לשמות מפורסמים לשמצה בכל העולם, כסאדיסטים אשר על פיהם ובפועלם המרושע המיתו מאות אלפים ומיליוני יהודים, הם עשו זאת לא רק לפי פקודה מגבוה אלא מתוך רצון עז וסאדיזם. אולי תלמד האנושות לקח, לאן מובילים דרכיהם של חלאת אנשים, אל רצח והשמדה של מיליוני אנשים הי"ד.

וככה כותב רודולף הס ימ"ש, מפקד מחנה אושוויץ: אשה אחת ניגשה אלי קרוב מאוד ושואלת באוזני, שעה שהובילה את ארבעת ילדיה בידיה כשהם מחזיקים יד ביד: "איך אתם מסוגלים להמשיך בעבודה הבזויה הזאת יום יום, להוביל ילדים יפים ונחמדים אלה לתא הגזים ולשרוף אותם? האם אין בגופכם לב?!"

גם איש זקן אחד בדרכו האחרונה, לפני שהובילו אותו לתא הגאזים, פנה אלי ואמר לי: "על השמדת העם היהודי ומעשי הרשע האלה תצטרך גרמניה לשלם ביוקר בבוא העת! עיניו היו מלאות כעס ובכל זאת נכנס בשקט לתא הגאז.

זכור לי מקרה מאוד מיוחד, כותב הס. באחד הימים כשאנשי הזונדר קומנדו הוציאו את הגופות מתא הגאזים, ראיתי את אחד האנשים יהודי מהזונדר קומנדו

עומד משתומם, תוהה ומהורהר, עומד לו מאובן ומסתכל בגופה אשר הוציא באותו רגע. התעניינתי למה עמד האיש הזה כך, מאובן על מקומו והנה נודע לי כי היתה זאת גופת זוגתו אשת נעוריו והגורל הביא אותה לידי בעלה, בעצם ידיו הביא אותה לקרמטוריום.

פעם בעת הסלקציה עמדו על יד דלת תא הגאז שני ילדים קטנים ושיחקו ביניהם, אימם הצעירה עמדה שם והסתכלה על ילדיה המשחקים לפני המתתם. גם אנשי הזונדר קומנדו עמדו מאובנים לראות מראה נורא זה היות וגם האם ידעה בדיוק מה מחכה להם בעוד כמה רגעים. וכך ממשיך וכותב הסאדיסט הזה הס ימ״ש, כולם הסתכלו עלי מה לעשות עם הילדים האלה המשחקים כל כך יפה, וכאן הדלת פתוחה והאנשים בפנים עומדים לפני מותם. נתתי אות למפקד הקרמטוריום והוא אשר לקח את שני הילדים על זרועותיו, בהובילו אותם לתוך חדר הגז בליווי אמם הרחמנית והבוכיה. הייתי רוצה לברוח, אבל התפקיד מחייב לא להכנע **לרחמנות** ולהמשיך בעבודתי!

מרד פלוגת העבודה ״זונדר קומנדו״ באושוויץ

כידוע, עבדה פלוגת העבודה האיומה הזאת יום יום בהוצאת גופות האנשים מתא הגאזים והובלתם למשרפות, עליהם היה מוטל לעקור את שיני הזהב מקרבנות קדושים אלה ומדי כמה חודשים הובילו אותם עצמם באותה הדרך המרה להשמידם ולמחוק על ידי זה את מעשיהם הרעים, שלא יישאר מישהו שיספר את מעשיהם הרעים והמושחתים.

לפלוגה האחרונה, אשר עבדה בשנת תש״ד בטרנספורטים שבהם הגיעו יהודי הונגריה ואחרוני יהודי גיטו לודז׳, הוסיפו כוחות חדשים, עד שהגיע מספרם לאלף, הם עבדו בשתי משמרות יומם וליל ואחרי החגים של שנת תש״ה, הגיעה הפקודה לחסל כל סימן וזכר מן המשרפות ותאי הגאזים. הדבר נודע לאנשי הזונדר קומנדו, היה זה אחרי הסלקציות של חמשת אלפי הילדים אשר השמיד הצורר מנגלה במשך תקופת החגים - ראש השנה, יום הכיפורים וחג הסוכות, ימים **נוראים** תרתי משמע, אשר לא משים מזכרוני, ומחוסר טרנספורטים וחוסר צורך באנשי ה״זונדר קומנדו״, הגיעה הפקודה להשמיד את כולם במשרפות, לפני השמדת המשרפות ותאי הגאזים עצמם. התוכנית לפרטיה נודעה להם. לפי התוכנית ביקשו הרשעים להוביל אותם במשאיות לאורך כל המחנה ולהעמיד פנים כאילו מובילים אותם למחנה גלייביץ. ברם הם הכירו את הרשעים האלה, את דרכם ואת השקרים שלהם, כיצד שיקרו מדי יום לכל הקרבנות המסכנים עת הובילו אותם לטבח, בכתבם על

קירות תאי הגאזים שזו מקלחת להתרחץ. את האנשים האלה אי אפשר היה לרמות. הם גם היו עשירים בכסף, בדולרים ובזהב שאספו ממה שהביאו עמם הנרצחים, בכסף הזה שיחדו את עובדי בית החרושת לחומרי נפץ אשר היה בקרבת מקום והכינו להם כלי מלחמה כדי לערוך מרד, הם גם ייצרו לעצמם רימוני יד ונדברו ביניהם להניח חומר נפץ בקרמטוריום ולהפציץ אותו. כולם כאחד היו מאוחדים ומאוגדים בסוד הגדול.

ראשית דרכם היתה השמדת מפקד האס-אס של הזונדר קומנדו, אשר פרצופו היה אדום, מרוב שתיית כמויות אדירות של אלכוהול. את הסאדיסט הארור הזה הם זרקו חיים לתוך האש, ולפנות ערב העלו בלהבות את הקרמטוריום מספר 3, כשהם מטילים לתוכו חומר נפץ בכמות גדולה. רעש ופיצוץ גדול ואדיר החרידו את המחנה. כולנו רעדנו, מי יודע מה מחכה לנו כעת. גם את הגדר החשמלית הם שברו ואת החשמל שזרם בה תמיד הפסיקו עובדי החשמל תמורת שוחד אשר שילמו להם בזהב ובדולרים. כולם ברחו אל מחוץ למחנה, אבל השומרים הגרמנים רדפו אחריהם בכלי נשק וכלבי שמירה ותפסו את כולם, לפי השמועה נשארו בחיים יחידים מהם.

אחרי ההתפוצצות נכנסו למחנה עשרות אנשי אס-אס רכובים על אופנועים בצעקות משונות והיסטריות: "כולם לבלוקים!" מפחד המרד הם הכריזו על בלוק שפערע (סגר) ואחרי שעתיים, עת נפתחו דלתות הבלוקים יצאנו החוצה, אז נודע לנו על מרד אנשי הזונדר קומנדו.

היו אלה הקרבנות האחרונים של המשרפות, שנעקה"ש אחרי רבבות אלפי ישראל קדושים וטהורים, הי"ד. מן היום הזה ואילך נסגר כל שטח המשרפות ותאי הגאזים, את הכל הפציצו הגרמנים בכדי למחוק את מעשיהם המושחתים מעיני כל העולם כולו, העולם אשר עמד כל השנים הללו והביט - בלי להפריע להם על רציחתם המרושעת את העם היהודי. בספר אושוויץ עמוד 184 מסופר, כי באותו יום האמור, קיבלו השומרים באושוויץ את אות ההצטיינות הגבוה ביותר, על עבודתם המרושעת.

באביב שנת תש"ד הגיע מחנה אושוויץ לשיא תפקידו בתור מחנה השמדה לעם היהודי. רכבות מלאות וגדושות אלפי אנשים בקרונות סגורים הגיעו יום יום, היו שם כל יהודי הונגריה שנידונו להשמדה טוטאלית. על שלושת פסי הרכבת שעל יד בירקנאו עמדו רכבות מלאות ומיד כשסיימו להוריד את האנשים מרכבת אחת כבר עמדה רכבת אחרת מוכנה. יום יום הגיעו 10,000 יהודים, רובם היו תשושים מטורח

הדרך הארוכה, כשהם מובלים בלי מים ואוויר, סגורים ודחוסים בקרונות של בהמות. הם הגיעו במצב נפשי ירוד מאוד, שבורים ורצוצים בלי כוח התנגדות, שהרי במשך הדרך הארוכה נשברו נפשית וגופנית. באותה תקופה כבר היה ידוע לכל על פעולות הגרמנים באושוויץ, המקום היה ידוע לשמצה כמקום אשר בו משמידים את היהודים בתאי גזים ובמשרפות. שעה שראו אנשים אלה, דרך הסדקים, את השלט אושוויץ כבר אי אפשר היה להסתיר מהם את פעולות האס-אס, כל ארבעת המשרפות העלו עשן, אש גדולה בקעה מארובותיהם הגבוהות וכולם עבדו עשרים וארבע שעות ביממה במלוא הקיטור.

כל הדרכים מן הרכבות ועד למשרפות היו מלאות אנשים, אשר הלכו ברגל למוות. לפלוגת העבודה הוסיפו אנשים ומספרם הגיע לאלף איש, גם נפש יהודי של ילד קטן - אשר מצאוהו מכוסה בין שכבות הבגדים בעודנו חי - לא השאירו בחיים, אחד החיילים ימ״ש הרימו וירה כדור בראשו, הי״ד.

וממשיך הס ביומנו: היות והרוסים התקרבו כבר לגבולות הונגריה, היינו צריכים למהר בעבודת השמדת היהודים. כל משרפות אושוויץ עבדו במלוא הקצב עשרים וארבע שעות ביממה, עוד מגיעים אחרוני המשלוחים מפולניה וטרזינשטאט ועל נפשות יושבי המחנות נראית הטרגדיה הנוראה של אובדן משפחתם, אשר נשרפו בקרמטוריום בקצב של חצי מיליון יהודים בשבועות האחרונים.

והגרמנים מתושבי המחנה, אשר נשלחו לכאן מפני שלא נכנעו למשטרו הסאדיסטי של היטלר, כבר ראו עתה את סופה המר של גרמניה ואת חרפתה הגדולה על שהשמידה עם שלם, הם נוכחו לדעת כי שמם ייזכר בהיסטוריה כעם סאדיסטי ושמה הטוב של גרמניה, שהיתה מפורסמת לעם מנומס ומלומד באוניברסיטאות, יירשם כעם שפל ונבזה וייזכר לדראון עולם. ימח שמם וזכרם.

וכך הוא ממשיך וכותב. תושבי המחנות באמונתם ליום השחרור, התחזקו ובכוח זה החזיקו מעמד בתקופה הקשה ביותר.

את הצבא הגרמני רדפו מכל הצדדים, מפלתם המהירה נראתה בכל החזיתות. הם נראו מנסים לטשטש את כתובת הקעקע מתחת לזרועם - סימנם המובהק של אנשי האס-אס, אך את העובדות הסאדיסטיות אין להשיב. נשארו גם רישומים ממעשיהם הנבזים, כשערכו נסיונות מלווים יסורי איוב, ביהודים, באנשים נשים ותאומים, הכל היה רשום בדייקנות נאצית גרמנית מובהקת. כעת הם ניסו לשרוף את הכל ולהשמיד את כל הפרוטוקולים בהם נרשמו כל היסורים והעינויים והמכות

האכזריות. מברלין הגיעה פקודה דחופה, לשרוף את כל המסמכים בהם הופיעו פקודות איך להעניש ולהכות קרבנות יהודים בעינויים שונים ומשונים. עד כאן מיומנו של אותו רשע, רודולף הס, מפקד מחנה אושוויץ.

קטעים מיומנו של מפקד אושוויץ - ברויאר

בלוק 11 היה ידוע לשמצה בעינויים הנוראים שנעשו בו טרם המיתו את היהודים במיתות משונות, עינויים אשר כל אדם מן היישוב לא מסוגל אפילו להביט בהם והם הסאדיסטים עשו אותם יום יום, כדי לספק את תאוותם הרצחנית.

לאחר שהמיתו אותם במיתות משונות, לא נתנו מנוח לגופות הנרצחים. עוד בהיות הגופות חמות, אחרי שירו בהם, עלה אחד הרופאים הקצינים על ערימת המתים וביתר נתחי בשר מהאיזורים השומניים בגוף, ארז אותם בניילונים ושלח אותם היישר למכון הבקטרולוגי בברלין. כל זה בפיקוחו המלא של רופא האס-אס וובר, מנהל המכון הבקטרולוגי.

היו אלה אנשים שכונו אינטליגנטים, רופאים אשר הם עצמם חלו אנושות, בהיותם אכולי סאדיזם, בלי יסורי מצפון, חלאת אנשים, דומים לחיות הטרף אשר בשדה ששם ורק שם מקומם הנכון.

אחריו היה בלוק 10, בלוק מיוחד בו נערכו נסיונות שונים על אנשים ונשים צעירות. בפיקוחם של רופאי האס-אס נעשו כאן הנשים עקרות, כשהנסיונות נעשים על-ידי ניתוחים בלי הרדמה כלל וביסורי איוב. רושם הס ימ"ש ביומנו: אף אחד מהרופאים איננו סובל מיסורי מצפון על עבודתם ונסיונותיהם על אנשים חיים, ניתוחי גופות של אנשים חיים בלי הרדמה, כשצעקותיהם מגיעות עד לב השמים. מוסיף הרשע הארור הזה: הלא קרבנות ניסויים אלה היו רק יהודים, אשר בהם מותר לעשות כבעופות וחיות השדה, להם אין זכות קיום בכלל. **ימח שמם וזכרם עלי אדמות.**

תוכניתו של היטלר להשמדת העם היהודי, לא היתה רק להשמידם ולהציג את אירופה כ"יודן ריין", אלא גם את כספם חמד לשלול ואולי היה זה רצונו העיקרי, לבוז את רכושם, כשבכסף זה תכנן לנהל את המלחמה כנגד כל עמי אירופה. תוכניתו היתה למחוק את האי האנגלי מעל פני האדמה. סכומים גדולים ועצומים, מליוני דולרים וזהב הביאו מאושוויץ לבד, שלל היהודים וכל זה חוץ מרכושם אשר השאירו בבתיהם. יהלומים יקרי ערך הגיעו מאושוויץ לברלין, מעילי פרווה, שעוני זהב, שרשראות ותכשיטים שונים. ערימות, ממש הרים של בגדים יקרי ערך, נארזו

ונשלחו בקרונות סגורים לברלין, מאלה חילקו למשפחות חיילי האס-אס. מזוודות סגורות עם דולרים וכספים שונים מכל אירופה, גם מזוודות עם תכשיטים, הגיעו כל יום לאוצר הגרמני, מאות אנשים היו עסוקים לספור את הסכומים הגדולים, כשבחוץ הוצבה שמירה קפדנית לבל יגנבו. גם בבירקנאו התגלגלו סכומים גדולים של כסף וזהב על כברת הדרך שבה עברו הקרבנות בדרכם האחרונה, מרוב מרירות הם זרקו מכיסיהם את הכל וכך התגלגלו סכומי כסף על כל הדרך עד הקרמטוריום.

הסבל הלא פשוט והבלתי אנושי שסבלו יושבי חושך וצלמוות, יושבי המחנות, היה סבל בל יתואר, השכל האנושי קשה לו להבין שבן-אדם, יציר כפיו של הקב"ה, ברוב צערו וסבלו מרעב ומקור, בלי תלבושת חמה, יוצא לעבודה פיזית קשה למשך יום שלם, שתים-עשרה שעות מבוקר עד ערב ומגיע לאפיסת כוחות. הוא מחפש לו תירוץ ותואנה להשתמט ולהישאר בחיים וצערו מגיע עד כדי כך שהוא לוקח קופסת סיגריות לשחד בה את הקאפו ואת סניטאר בלוק החולים, בבקשו ממנו שיעקור לו את ציפורני ידיו, אולי על-ידי כל יקבל רשות להשאר כמה ימים בבלוק החולים ולא יצטרך לצאת לעבודה. כל זאת מתאר מפקד מחנה אושוויץ ביומנו.

וכך הוא מתאר את מחנה הנשים באושוויץ. בחודש אב תש"ב הועבר מחנה הנשים מאושוויץ לבירקנאו. הכניסו אלף נשים לבלוק אחד, שם על דרגשים בני שלוש קומות, ישנו שמונה נשים על כל דרגש ומתחתם קש רקוב. הבלוק היה עשוי לקלוט חמש מאות וחמישים נשים, אלא שהכניסו בו אלף נשים בתנאים סניטריים איומים, גם מזג האוויר הגשום מאוד והחול בחצר, שהיה מאוד רטוב, הוסיפו לעינויים ולסבל הנורא והמתמשך. וכך כותב בעל היומן: היה זה מחזה מחריד לראות את הנשים האלה מתנועעות כמעט בלי רוח חיים ובנוסף לזה, התנאים הפסיכולוגיים, העונשים והמלקות, אשר סבלו נשים אלה מהקאפוס המושחתות, אשר הגרמנים הארורים הביאו אותן מבתי בושת, סאדיסטיות עוד יותר מכל קאפו גבר. הן היו מסוגלות להכות ביהודיות המסכנות באלות ובבולי עץ עד זוב דם ולא שבעו מתאוות הרצח, עד שקרבנותיהן נפלו באין אונים וחוסר הכרה ומתו במקום לעיני כולם, **אוי לעינים אשר את כל זאת ראו.**

הרשעים האלה ידעו במי להשתמש כדי לסייע להם בהרג והשמדת העם הנבחר, העם היהודי, אשר דמם נהיה הפקר בעיניהם לפי פקודת הפיהרר שלהם ימ"ש וזכרו. כפי שהשתמשו בכלבים אשר אומנו להתנפל על שבוי יהודי לפי הכרת תלבושתו, תלבושת אסירי המחנות ולשסע אותו עד מוות, כמו כן השתמשו

הסאדיסטים הללו בנשים זולות - כלבות - חיות טרף, אשר שירתו את אדוניהם תמורת מנת לחם יומית.

כי דם יהודי, הוא הפקר, לפי פקודת הפיהרר ומשרתיו הרשעים עושי רצונו, ימח שמם וזכרם ונימח זכורם מלהזכירם.

ה"בארון" רוטשילד בעיר וינה

את ההיסטוריה הזאת מצאתי בלונדון בספריית "ווינער לייברערי" בספר אשר כתב אותו סופר בגרמנית, הנני מתרגם את תוכן דבריו:

ויהי בשנת תרצ"ח, עת כבשו הגרמנים את מדינת אוסטריה, הגיע הימלער, סגנו של היטלר ימ"ש, באוירון מלא עם חיילי ס.ס. ונחת בשדה התעופה, כולם היו חמושים עם רובים מכודנים והם נכנסו לעיר הבירה ברעש גדול. תיכף ומיד כבשו את כל משרדי הממשלה ומשרדי העיריה ומשם יצאו הפקודות נגד העם היהודי תושבי אוסטריה. הצו ניתן לגרש את כל היהודים ואת כל רכושם עליהם למסור לידי הגיסטאפו, גם את חשבונם בבנק עליהם למסור ותמורת זה יהיה ניתן לקבל פספורט בו יוכל לעזוב את הכל וליסוע כל אחד לאן שהוא רוצה, על הפספורט הדפיסו בגדול אות היכר של **יהודי**.

עת נכנסו קלגסי הגיסטאפו לוינה והחיילים הגרמנים עברו ברחובות הבירה, עמד העם האוסטרי משני צידי הרחובות וקבל את פניהם בתרועות ובצהלה "הורה, הורה, הורה" (יעשו הרע בעיני ד').

כל לוחות המודעות בעיר הבירה היו מלאות עם הודעות של גזירות רעות על עם ישראל, הנתונים בצרה ובשביה בידי הצוררים הרשעים.

עבודתם הראשונה של הגרמנים, היתה הרס חלונות הראווה של חנויות היהודים ובביזה שלחו ידם, אך כידוע לא הסתפקו רק בביזה, הם גם חמדו לצון לראות את העם היהודי מושפל עד ארצה. אדמו"רי בית רוז'ין הק' והאצילים אשר התגוררו בוינה גורשו לרחובות עם מטאטא בידם, לטאטא את רחובות העיר, העם האוסטרי אשר עמד בצידי הרחובות מחא כף ר"ל.

הה"ק רבי ישראל מהוסיאטין זצ"ל, עת הלך ברחובות וינה, זרקו עליו הגויים אבנים וכשהגיע הביתה אמר למקורביו: "קבלתי רמז לעזוב את המדינה הזאת, בואו וניסע לארץ ישראל, כל מי שיש לו שכל בקדקדו יברח מכאן בעודנו בחיים, אפילו בנעלי בית (אנטלויפען אין די פאנטופעל)".

כאן בעיר הבירה לונדון, פגשתי בידיד ר' יוסף פרישמאן נ"י, יליד וינה והוא סיפר לי, כי בשנת תרצ"ט הוא היה ילד בן שתים עשרה והוא קבל רשות לצאת מאוסטריה ולהמלט לאנגליה בתור פליט, עם פספורט אוסטרי. וכך רשום בפספורט: יוסף "ישראל" פרישמאן. הגרמנים הוסיפו לכל גבר יהודי את השם "ישראל" ולכל אשה יהודית את השם "שרה", נוסף על השם האמיתי, לשם היכר יהודי, ובדף הראשון של הפספורט, אות גדולה לכל אורך הדף כסימן היכר - **יהודי.** כאשר הגיע הימלער ימ"ש לוינה, נסע ישר למלון **מעטרופול** ותפש את כל חדרי המלון, כל הדיירים קבלו צו לעזוב מיד את המלון ושם הקים הימלר את המפקדה שלו. באותו מלון התגורר גם הברון רוטשילד, בסוויטה הכי יפה וכמובן שגם הוא קבל פקודה לעזוב את הסוויטה, באותו חדר התיישב הרשע הימלער ואת הברון רוטשילד העלו לחדר גג קטן, אשר בדרך כלל גרו בו עובדי המלון, הרהיט היחיד בו היה מיטת ברזל, בלי נוחיות ובלי רהיטים. המלון כולו, כולל חדרי המדרגות, היה תחת שמירה חזקה של הגיסטאפו וכל מי שעבר היה צריך לזהות את עצמו על ידי תעודה או פאספורט. רוטשילד עבר בחדר המדרגות והחייל אשר ראה על הפספורט את השם רוטשילד, מסר תכף ומיד הודעה לגעסטאפו. כשנודע להימלער שרוטשילד גם הוא נמצא במלון הזה אמר מיד לקצינים שלו, בואו נעלה לחדרו, אני רוצה לראות את האיש הזה. הימלר נכנס לחדר הקטן ושאלו, האם ידוע לך עם מי אתה מדבר ורוטשילד ענה לו, כמובן שידוע לי מי אתה, אתה הימלער. הימלער פנה לרוטשילד ושאל אותו, האם יש לך כבר איזה שהיא תוכנית איך להנצל מידינו ורוטשילד ענה בדיפלומטיה, לא, עוד לא חשבתי על זה. ובזה הסתיים הביקור. כשיצא הימלער מחדרו של רוטשילד, אמר לקצינים אשר ליוו אותו, חשבתי להפגש ביהודי נמוך עם אף עקום, כמו שתיאר ה"שטירמער" עתון הידוע לשמצה והנה עומד מולי יהודי, גבר יפה וגבוה בעמידה ישרה, עניו כחולות, שערות ראשו בלונדיות מסוג האצולה האירופית.

כעבור שנה, יצא רוטשילד ועזב את אוסטריה תמורת כופר של מליון דולר.

אם החילות ליפול - נפול תיפול

תחילת נפילתו של הצבא הגרמני, היתה בחזית "אל עלמיין" שבאפריקה, היה זה מרחק מאה קילומטרים מקהיר בירת מצרים, שם עמדו חיילי הצבא האנגלי ובראשם הגנרל מונטגומערי, וכנגדם, הצבא הגרמני ימ"ש שבראשו עמד הגנרל רומאל.

הפקודה ניתנה מהרשע הארור היטלר ימ״ש, שלא לשבות שום שבוי, להרוג את כולם ולהגיע במהירות המקסימאלית לקהיר. לכבוש את כל ארצות ערב ואת ארץ ישראל. שנאתו לעם היהודי לא ידעה גבולות והוא אמר לגנרלים שברצונו לאכול ארוחה דשנה בירושלים.

בעת הזאת הכריזו יום תענית ציבור ויום תפילה כללי בכל ארץ ישראל, כל האדמו״רים תושבי ארץ ישראל יצאו יחד להר הזיתים ועל ציון קדשו של ה״אור החיים״ הקדוש התאספו כולם, להגיד תהילים ולהתפלל על שלום כל היהודים תושבי ארץ ישראל. כשסיימו את התפילות והתחנונים, אמר הרבי מהוסיאטין זצ״ל שהרשע העריץ הזה לא יגיע לשערי ארצנו, ואמר כי ראה את השם מאיר למול עיניו.

הצבא הגרמני עמד במדבר מחוסר דלק ותחמושת, גם טנקים היו חסרים לו ולמרות שהם בקשו ממנהיגם הרשע עזרה והוא אכן הבטיח לשלוח, לא הגיעה שום תגבורת. כך עמדו החיילים תחת השמש היוקדת, בלי מזון ובלי מים, ארבעים מעלות חום שררו בחול המדברי וחיילים רבים מתו מצמא. באחד הימים נודע לגרמנים, על ידי המודיעין שלהם, כי בקרבת מקום ישנו מוביל ענק, המוביל מים מתוקים, היו אלה צינורות שהתקין הצבא הבריטי כדי לספק שתיה לחיילותיו בחום המדבר, חודשים רבים עמלו בחשאי כדי להתקין את המוביל בלא שהגרמנים יגלוהו, אך הבולשת שלהם גילתה אותו והם הגיעו למקום הצינורות. מרוב צמא ירו בצינור כדי לנקב אותו שיוכלו לשתות מים, אבל לרוב עגמת נפשם היה 'מקרה' מאוד מענין. באותו יום בקשו הבריטים לנסות לראשונה את כוחו של המוביל והם הזרימו בו מים מלוחים לניסיון. החיילים הגרמנים שתו מהמים המארירים הללו וגרונם ניחר, מרוב אכזבה נשבר רוחם בקרבם וכאן היתה תחילת מפלתם. כח לחימתם אזל, חוץ ממה שאיכזב אותם הפיהרער הארור בכך שהשלה אותם בהבטחות שווא, הם ברחו כולם בבושה לגרמניה ונטשו את כל האיזור.

כל הסיפור הזה, ראיתי מילה במילה בספר ״דורנו מול שאלות הנצח״ של ד״ר אהרן בארט ז״ל, הוא מביא את הסיפור כפי שכתב אותו קצין אנגלי ששירת אז בצבאו של רומאל, בספרו ״צינור לקרב״ שהופיע בשפה האנגלית. ד״ר בארט, שכיהן כמנהל בנק בתל - אביב, מסיים שם: ״מי לא יראה ב״מקרה״ זה נס מן השמים, אצבע אלוקים!״

סופו של גנראל רומאל

ידוע לכל העולם כולו כי פעמים רבות ניסו הקצינים הגבוהים והגנעראלים להמית את היטלר ימ״ש ואף פעם לא הצליחו. גם הגענעראל רומעל היה מהקושרים נגדו ובתוכניתו היה לתפוס את היטלר בחיים, להעמידו לדין בפני שופטים ולהאשימו באבדן מליוני תושבים גרמנים, כמו כן להעמידו לדין על המלחמה הנוראה שהביא על גרמניה. לבסוף נודע להיטלר מכל התוכנית והוא נתן פקודה לתת לגענעראל רומעל שתי ברירות, או לבלוע בעצמו סם המוות או להמיתו על ידי יירייה. לפני מותו אמר היטלר לאשתו של רומאל כי בעוד רבע שעה ימיתו אותו, ״אבל את התענוג לתת לו לבלוע את הסם ולהמיתו, את זאת אני בעצמי רוצה לעשות לו״.

כן יאבדו כל אויביך ה׳!

חזית סטאלינגראד

גם בחזית נגד רוסיה עמד הרשע הגרמני, שלוש שנים הרעיב את אזרחי סטלינגראד בלי מים ובלי חשמל בקור הגדול. 800.000 אזרחים מתו מרעב ומיליון חיילים הושמדו בחזית הזאת. המכה הכי גדולה היתה מכת הקור אשר הגיע בחורף הזה וחייליו לאלפים נשארו עומדים קפואים בשלג הגדול, אשר כיסה אותם ומחק אותם מעל פני האדמה. אזרחי סטלינגראד עמדו בגבורה והחזיקו מעמד שלוש שנים ברעב ובצמא, רבות נכתב על גבורתם.

עת כיתרו כוחות ארבעת המעצמות את עיר הבירה הגרמנית בערלין והחריבו אותה עד היסוד, ישב הרשע והסתתר בבונקער, ארבעים מטר עמוק באדמה ושם הרעיש בקולו ברדיו לעם הגרמני, להחזיק מעמד נגד המפציצים הכבדים. הוא אמר להם ללמוד לקח מהעם הרוסי אשר בסטלינגראד, אשר לא נכנע וסבל רעב וצמא שלוש שנים. סופו של הרשע הרי ידוע לכולם, הוא המית את עצמו בסם המוות וירה כדור בראשו. ימח שמו וזכרו ״כן יאבדו כל אויבך ד׳״.

אחרית דבר

שלום על ישראל

בכל הדורות סבל העם היהודי מרדיפות ופוגרומים, רציחות וגירושים מארצות מגוריהם, כמעט בכל מאה שנים נגזרו גזירות רעות על העם היהודי להשמידו כתוצאה מקנאתם ושנאתם של הגויים, ״הלכה בידוע שעשיו שונא ליעקב״ (ספרי בהעלותך, כד) ולולא עזרתו יתברך, היתה באה חלילה כליה על שונאיהם של ישראל.

אולי אם היינו חיים בשלום, באהבה ובאחווה בין אדם לחברו, היינו חוסכים הרבה מן הצרות הללו והיה בידינו להתגבר ביתר קלות, על גזירות רעות וצרות אשר באו על כלל ישראל. ברם השטן מרקד בינינו עד עצם היום הזה, מחרחר ריב ומדנים ומצליח לזרוע פירוד בינינו, "קשה עלי פרידתכם", בוכה ומיללת השכינה הקדושה אשר גולה עמנו בגלות המר הזה.

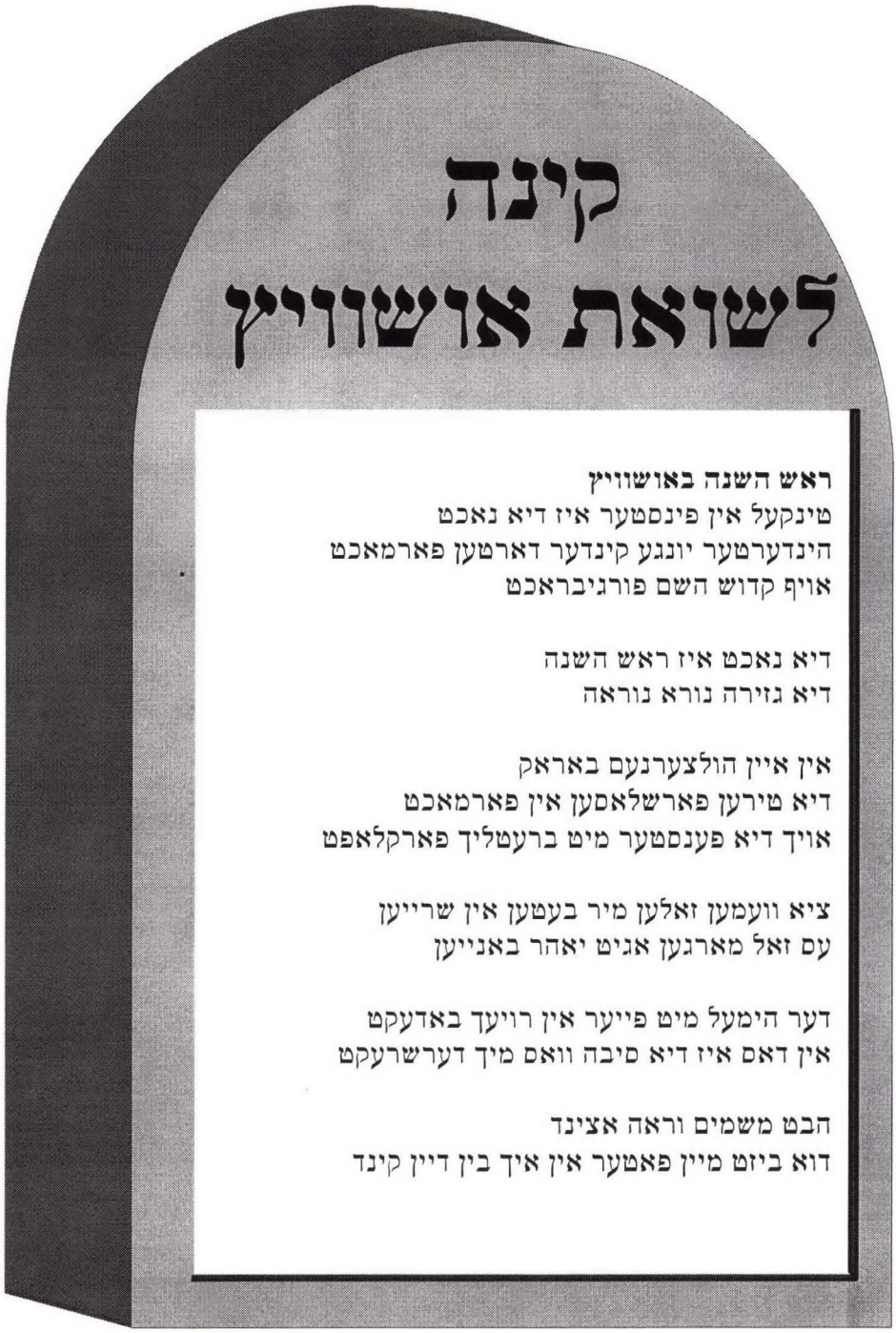
עולמו של הקב"ה גדול, מקום יש בו לכולנו. הבה ננצל את זמננו למעשים טובים, חסד ואמת יפגשו ולא ניגרר אחרי בעלי מחלוקת, אשר כל חייהם וחיותם מחלוקת ופירוד לבבות והמה מחרחרים ריב ומחלוקת בינינו. הרי על עוון זה נחרב בית מקדשנו ותפארתנו, אשר שם הקרבנו קרבנות לכפר על עוונותינו, כידוע שקרבנו של אדם מכפר על עוונו, אבל אנחנו חטאנו ובעוונותינו הרבים הקרבנו מיליוני קרבנות חפים מפשע, אשר מסרו נפשם על קדושת השם במשרפות אושוויץ.

מי היה מאמין על בני הדור הזה - ניצולי אושוויץ - שהמחלוקת תמצא מקום בליבנו השבור, ופירוד לבבות ישכון בחצרות קדשנו?

עודם חיים עמנו אודים מוצלים מאש המשרפות ותאי הגאזים שבהם הורעלו למוות מיליוני אחינו ואבותינו הקדושים. צריכים היינו לחוס על כבוד אותם אשר עודם חיים בקרבנו, וכבר מכניסים אותנו בקלחת המחלוקת, לא איכפת לנו מי משני המחנות הצודק ומי מהם המחרחר ריב, הרי כלם מתכוונים לשם שמים.

כשם שהלכנו בראש מורד מצער ומבושה עד שהגענו לעמק הבכא, מחנות המוות של אושוויץ ולא הקשינו קושיות על מה שנגזר עלינו מן השמים, בהיותנו מוכנים ליהרג על קדושת שמו יתברך, כן אנחנו עומדים מן הצד, בראש מורד, בושים ונכלמים מצרת המחלוקת אשר מצאתנו רחמנא ליצלן. איננו מסוגלים לחיות בחיים של ריב ומדון, צערנו גדול מנשוא את המצב העגום הזה, בפרט כשהדבר מחליש את האמונה בצדיקי הדור וכל אחד מדבר בבוז בקדושי ישראל, היכן הוא היער בו נלך להחבא עד יעבור זעם!

בואו אחים לצרה ונחשוב חשבונו של עולם, נחזיק יד ביד ובכוחנו זה נגרש את הריב והמחלוקת, נייחד לבבנו לאהבה וליראה את שמו יתברך.

קינה לשואת אושוויץ

ראש השנה באושוויץ
טינקעל אין פינסטער איז דיא נאכט
הינדערטער יונגע קינדער דארטען פארמאכט
אויף קדוש השם פורגיבראכט

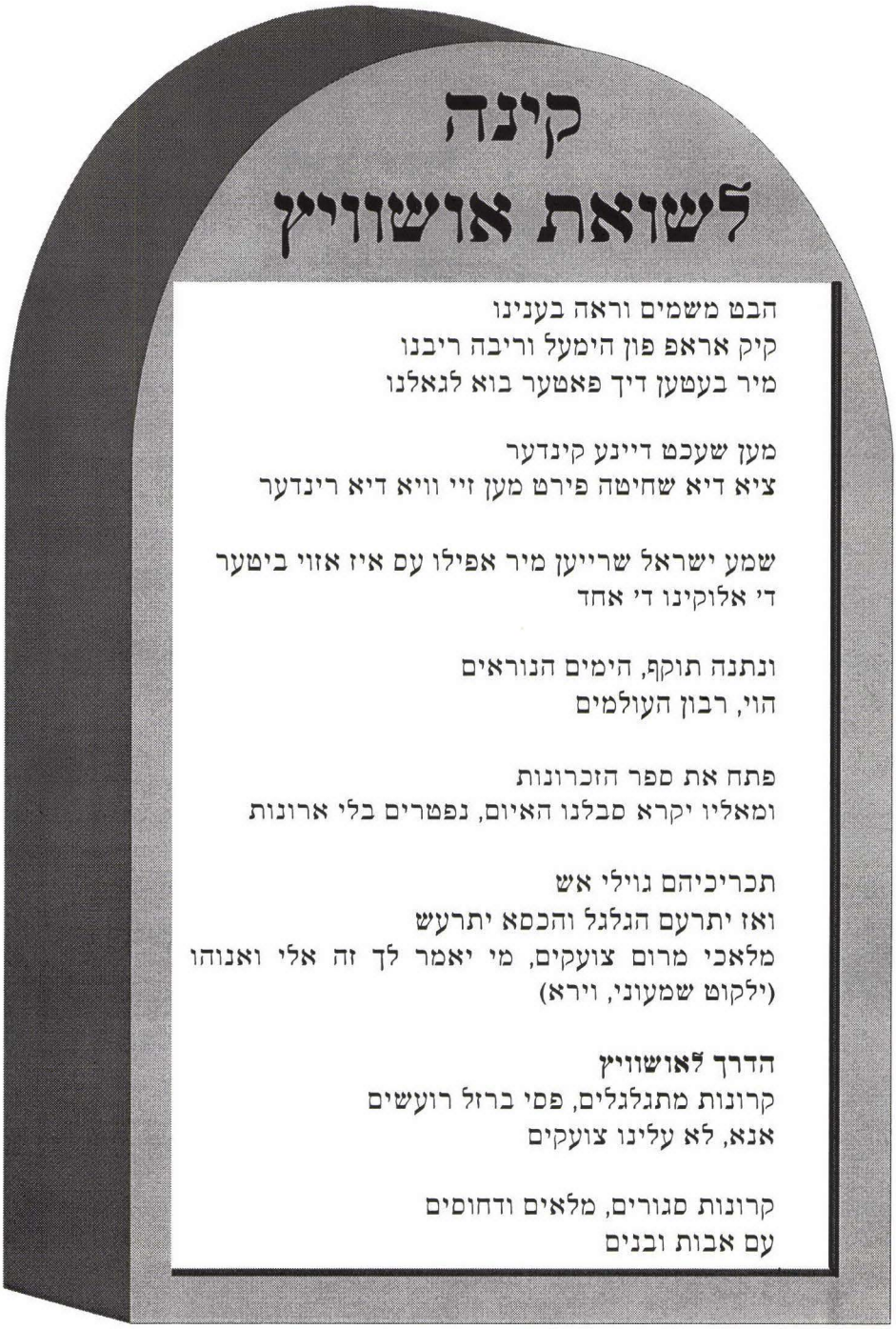
דיא נאכט איז ראש השנה
דיא גזירה נורא נוראה

אין איין הולצערנעם בארַאק
דיא טירען פארשלאסען אין פארמאכט
אויך דיא פענסטער מיט ברעטליך פארקלאפט

ציא וועמען זאלען מיר בעטען אין שרייען
עס זאל מארגען אגיט יאהר באנייען

דער הימעל מיט פייער אין רויעך באדעקט
אין דאס איז דיא סיבה וואס מיך דערשרעקט

הבט משמים וראה אצינד
דוא ביזט מיין פאטער אין איך בין דיין קינד

קינה לשואת אושוויץ

הבט משמים וראה בענינו
קיק אראפ פון הימעל וריבה ריבנו
מיר בעטען דיך פאטער בוא לגאלנו

מען שעכט דיינע קינדער
ציא דיא שחיטה פירט מען זיי וויא דיא רינדער

שמע ישראל שרייען מיר אפילו עס איז אזוי ביטער
די אלוקינו די אחד

ונתנה תוקף, הימים הנוראים
הוי, רבון העולמים

פתח את ספר הזכרונות
ומאליו יקרא סבלנו האיום, נפטרים בלי ארונות

תכריכיהם גוילי אש
ואז יתרעם הגלגל והכסא יתרעש
מלאכי מרום צועקים, מי יאמר לך זה אלי ואנוהו
(ילקוט שמעוני, וירא)

הדרך לאושוויץ
קרונות מתגלגלים, פסי ברזל רועשים
אנא, לא עלינו צועקים

קרונות סגורים, מלאים ודחוסים
עם אבות ובנים

קינה
לשואת אושוויץ

רועשים הגלגלים
אינם שוקטים

יושבים כבושים
קרבנות קדושים

על רצפת הקרון
במסעם האחרון

גם אוויר צח אשר לא בכסף נרכש
גזלתם מאתנו, גרוננו ניחר ומים אין לשתות
והחום הגדול מעיק עלינו הוי מי בצמא

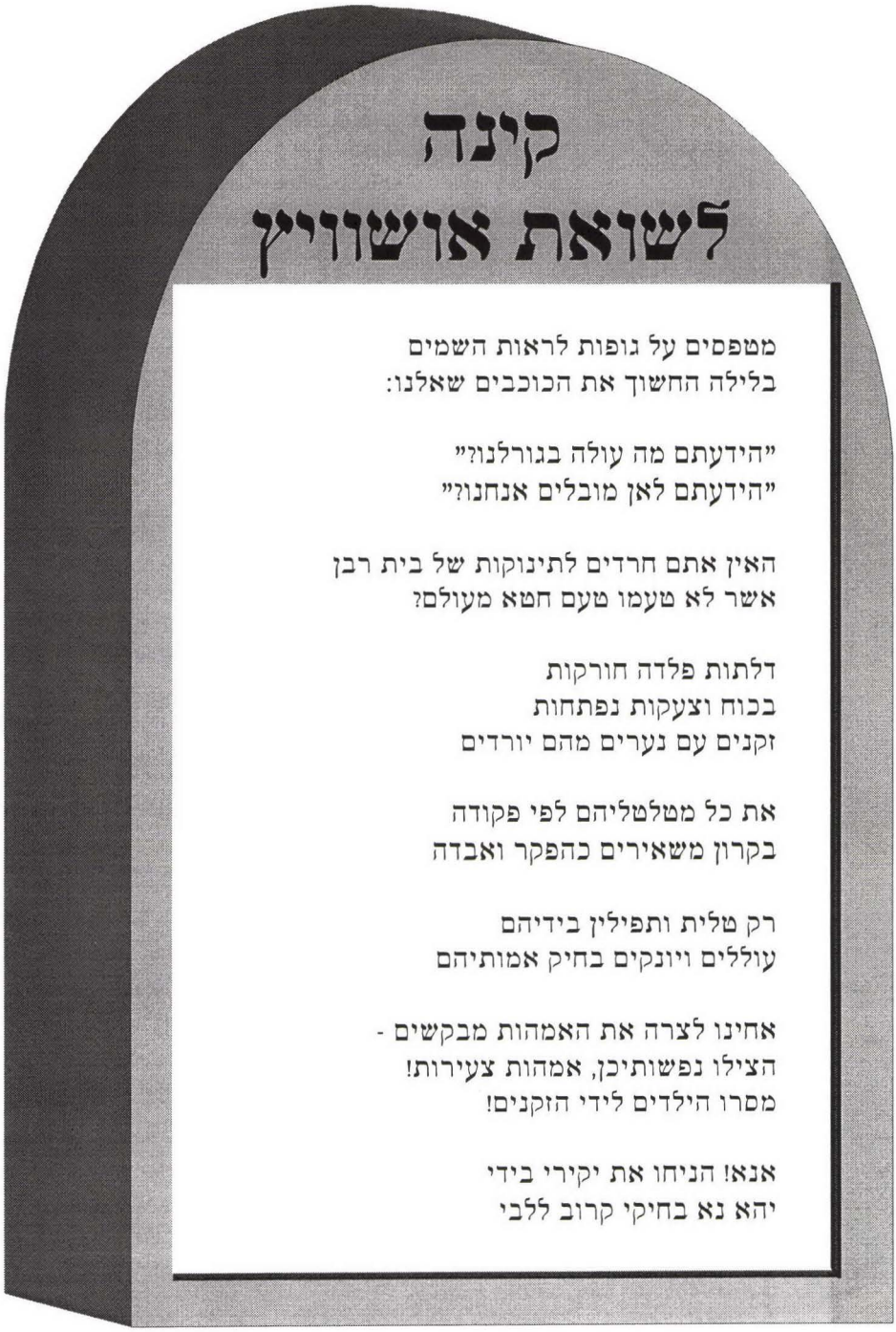
שפתותינו סוגרו נדמינו כאלמים
ואין מענה בפינו לילדים הרכים והתמימים

השואלים עד מתי
עד מתי עוזך בשבי ותפארתך ביד צר

תינוקות בחיק אמותיהם
את גורלם המר מבכים

דמעות חמות בלי הפסק ניגרות
השתיקה והדומיה חונקות גרונות.

גבוה האשנב הסגור
משכמנו ולמעלה כפקודת הצורר הארור

קינה לשואת אושוויץ

מטפסים על גופות לראות השמים
בלילה החשוך את הכוכבים שאלנו:

"הידעתם מה עולה בגורלנו?"
"הידעתם לאן מובלים אנחנו?"

האין אתם חרדים לתינוקות של בית רבן
אשר לא טעמו טעם חטא מעולם?

דלתות פלדה חורקות
בכוח וצעקות נפתחות
זקנים עם נערים מהם יורדים

את כל מטלטליהם לפי פקודה
בקרון משאירים כהפקר ואבדה

רק טלית ותפילין בידיהם
עוללים ויונקים בחיק אמותיהם

אחינו לצרה את האמהות מבקשים -
הצילו נפשותיכן, אמהות צעירות!
מסרו הילדים לידי הזקנים!

אנא! הניחו את יקירי בידי
יהא נא בחיקי קרוב ללבי

קינה לשואת אושוויץ

עוד שעה קלה אחזיק בו
ירגיש גם הוא נהמת נפשי
את הנשימה האחרונה אשר בקרבי

רגלים כושלות, פחד מוות
שורה ארוכה עומדים צפופים
אנשים נשים וטף לאלפים

מולם עומד לו מנגלה רב הטבחים
בקומה זקופה מולנו עומד

עם הבחירה תחת שבטו עובר
והפעם את קרבנותיו בוחר
אחר שעה קלה, רגלי לטבח מובלים

שמע ישראל יוצא מכל פה בכל עת
הגאז הממית קולם משתיקים
הדממה הזאת בוקעת רקיעים

קול דממה דקה ישמע ומלאכים ושרפים יחפזון
ויאמרו הנה יום הדין

מי יחיה ומי ימות
מי בחניקה ומי בשריפה

קינה לשואת אושוויץ

יונקים ועוללים חיים נשרפים,
בתוך בור אש וגחלים מושלכים

נשרפו הגופות בעודם חיים
וצעקות איומות לאבינו שבשמים

שוועתנו קבל ושמע צעקתנו
די אלוקינו די אחד

אושוויץ - מחנה המוות
מה נורא המקום הזה
מספר קרונות הרכבת עשרות עשרות
הקטר נעמד, הפסים נגמרים, הסוף לדרך הארוכה

הגלגלים נעמדו
דממת מוות בחלוננו

מה נורא המקום הזה, אין זה בית
רק שער לשמים מבקיע
ארובה ענקית, מתנשאת לרקיע

בלבת אש ועשן דרכה עולים נשמות
אשר מסרו נפשם וקדשו את שמו ברבים
מה נורא המקום הזה

קינה
לשואת אושוויץ

גם הציפורים עפו להם מכאן
ולא שמעו קול מקנה,מעוף השמים ועד בהמה נדדו
הלכו (ירמיה ט')
מפחד הגזירה הנוראה אשר מצאתנו

להבות אש מתנשאות השמימה ועל כנפיהן רכובות
נשמות קדושות וטהורות
למקום מחצבתן חוזרות

השמים צבעם תכלת וכחול
מרמזים את השכול (רש"י, סוף פרשת שלח)

עננים כבדים נושאים על כנפיהם
מה נורא המקום, זה שער לשמים

תכול השמים משחיר מהשכול
אבל נשמותיהם מאירות ככוכב כחול
ותגלה ותראה מלכותו עלינו

לא כל אדם זוכה להיות קרבן עולה וכליל
על קדושת שמו יתברך
ויכפר על בני ישראל (ראה בדרוש והספד החת"ם
ז"ע ליום ז' אדר)

עלינו מן השמים נגזר
להשאר בחיים כשריד ואביזר

קינה לשואת אושוויץ

ואם לאלה חיים יקראו
הגד נא לי מות מהו

יושבים שבעה
הן אני נשארתי לבדי
איכה אוכל אשא סבל נורא ואיום
יושבים אנחנו בעיגול בכלי גולה ופנים משחירים

יושבים אנחנו על האדמה הארורה הזאת
אשר שמה אושוויץ, ומלאה היא עפר ואפר

של קדושים מושלכים באש
והרוח מביאה את ריח בשר הקודש

מפזרת את אפרם לארבע רוחות העולם
מה נורא המקום הזה

יתגדל ויתקדש שמיה רבא
הכאב קשה מנשוא

בלב מאובן בלי בכי, שפתיים לא שאלו
גם עינינו יבשות ושערי דמעות ננעול ננעלו
מאנה הנחם נפשי

האפשר לשכוח אפילו לרגע קט
את הגזירה הנוראה, מות קדושים

קינה לשואת אושוויץ

הלב שבור ורצוץ, מחשבות נוראות מתרוצצות במוח
מהמוח ללב הלוך וחזור, בלי לשכוח
אוי מי יחיה ולא יראה מוות

קשה להאמין לאמת המרה
הקץ הגיע לסבלכם הנורא

הלב השבור מדבר מדומיית קברם
לקדושים והטהורים הוקל סבלם וצערם

עברו שעות אחדות מאז הגעתם לעמק הבכא והלוט
נשמתכם עלתה לשמים ויד השונא בכם לא תשלוט

אבל אנו המוות עולה בחלוננו
כל רגע גרוע ממשנהו

אין קץ לסבלנו, ומה מר גורלנו
מענים את נפשנו, ומרעיבים את גופנו
כלבים רעבים, מוצצים את דמינו

בערב אמרנו מי יתן בוקר
איום מצבנו מבלי תכלית וחקר
נושאים אנו עין למרום, ממנו נחצב המקור

קינה לשואת אושוויץ

לילות ארוכים ואפלים, והבוקר היה לנו בעוד ליל
הקור מציק לגופנו הצנום מרעב ומצמא
ובעמדנו בלילות בחושך, שעה נא לשוועתנו והושיענו

על מי עזבת את הצאן? פתח לנו שערי רחמים ורצון!
היינו כצאן אשר אין להם רועה

הב לנו נביא, חוזה או רואה נחנו במעגלי צדק וחלצנו
ממצר
הושיענו במהרה, הן ידך לא תקצר
כי כלו בדמעות עינינו, בזלעפות רעב חמרמרו מעינו
חיש מהר לגאלנו!

פרק עשרים וארבע

באהלי צדיקים

ה״חזון איש״ זצוק״ל

הגה״צ החזון איש זצ״ל נהג לצאת מדי יום לטייל במצוות רופאו וזאת עקב מצב בריאותו. בטיולו היה מתקרב כל פעם לסביבת שיכון ויז׳ניץ וכידוע אמר מספר פעמים שהוא מאד מרוצה משכנות זו. במשך השנים רכשו בני משפחת ה״חזון איש״, מספר מגרשים סמוך לשיכון ויז׳ניץ ועברו לגור בשכנותנו.

פעם נתגלע ויכוח עם ר׳ יעקב הלפרין, על אודות חלקת ויז׳ניץ בבית החיים ״זכרון מאיר״, היה זה לאחר העלאת ארונו של רבינו ה״אהבת ישראל״. ר׳ יעקב הלפרין ביקש מרבינו זי״ע להניח את אביו הק׳ בזכרון מאיר, והבטיח לתת חלקת קרקעות סביב האוהל, בסופו של דבר לא הצליחו לבוא לידי הסכם ורבינו ביקש מוועד הקהל של שיכון ויז׳ניץ, שיפנו לחזון איש זצ״ל כדי שהוא יכריע בדבר.

ועד הקהל נכנס לחזון איש יחד עם ר׳ יעקב הלפרין ע״ה, כל אחד טען את טענותיו וביקשו מהגאון שיכריע בדבר. אמר החזון איש ברוב צדקתו: ״הואיל ואני אוהד את שכנותו של הרבי מויז׳ניץ ואת קרבת השיכון הסמוך לו, על כן הנני בבחינת נוגע בדבר, אינני יכול ואינני רשאי לפסוק בדין תורה זה. ברם, אם תקבלו את חוות דעתי, אעשה פשרה ביניכם״. וכך הווה, הוא הוציא מפיו הקדוש פשרה והכל קיבלו את דבריו.

כשהזמינו רבינו זי״ע לחנוכת בניין הישיבה, ישב החזו״א בראש השולחן. רבינו ז״ל הושיב אותו על ידו, מסר לחזון איש את כיסאו והתיישב על ידו באמרו: ״זה מקומו של שר התורה״! צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם וכל הקהל הקדוש נהנה מזיו תוארם, הם השאירו ברכה בבית הגדול והקדוש הזה עד היום וזכותם תגן עלינו ועל כל בית ישראל.

כפי שכבר כתבתי, זכיתי להביא מאכל לפיו הקדוש. כידוע היתה עיקר מחייתו של ה״חזון איש״ דברי חלב, מפאת מחלתו אשר סבל כל ימי חייו. שבע שנים עבדתי כמוביל חלב כשר. מדי יום עמדתי להשגיח בשעת החליבה והחזון איש גם הקפיד מאד על ״גילוי״, לכן הבאתי כל יום חלב טרי לביתו.

החזון איש זצ״ל בחנוכת הבית של הישיבה

לפני נישואי נכנסתי אל החזון איש וביקשתיו שיברכני. החזו״א זצ״ל אמר לי: ״שרייבט א צעטעלע״ (כתוב קוויטל), יצאתי וכתבתי את שמי על פיתקא והוא לקח את הפיתקא בידו הקדושה, עיין בה ונתן לי ברכת צדיק.

בימי שישי אחר הצהריים הייתי מגיע לביתו להביא חלב לכבוד שבת קודש, כידוע היה לחזון איש מקווה בביתו וזכיתי לראותו יוצא מן המקווה, פניו בערו בלבת אש קודש והוא היה עטוף בסדין לבן, אשרי עין ראתה זאת, להביט בפני איש צדיק במעלי שבתא ופניו זוהרים כפני מלאך.

ראיתי גם את החזון איש זצ״ל בצהרי יום הפורים, היה זה כאשר קבוצת ילדים באה מירושלים לשמח ולשמוח עם הצדיק הזה. להפתעתי הגדולה יצא החזון איש לגזוזטרא של חדרו אשר פנתה לרחוב, לקח את הסדין ממיטתו, התעטף בו מעל ראשו ושש ורקד עמהם, לשמח את ליבם הטהור של הילדים אשר לא טעמו טעם חטא מעולם.

זכיתי לראות שם גם את הגה״צ רבי יעקב ישראל קנייבסקי זצ״ל, בעמח״ס ״קהילות יעקב״ וגיס החזון איש זצ״ל, ה״סטייפעלער״ כפי שקראו לו, הוא התגורר בבית החזון איש, חדרו היה צמוד לחדרו של החזון איש. היה לו חדר אחד, במרכזו היו שני ארונות בגדים ובין שני הארונות היה תלוי וילון, החלק הפנימי שימש כחדר השינה והחיצון כחדר אוכל, כך חיו גדולי עולם אלה והסתפקו במועט, הלואי וילמד מהם הדור הצעיר דהיום, לחיות בצינעה להסתפק במה שברשותם ולא לדרוש יותר מכך.

באחת הפעמים הבאתי להם חלב גם כדי לעשות לבן וגבינה. הייתי צריך לחפש סירים בבית, כדי להכניס בהם את החלב ולא מצאתי אותם במקומם, כמו כן חפשתי מכסה לכסות בו את החלב, מכיוון שהקפידו על גילוי, אך אף אחד מבני המשפחה לא היה בבית, נכנסתי לחדר ושמעתי קול ערב מאחורי הווילון. הצצתי פנימה וראיתי את הגאון הגדול שר התורה בעמח״ס ״קהילות יעקב״ שוכב על המיטה, מהורהר ושרוי עמוק עמוק בים התלמוד, בידו החזיק בקבוק מלא שמנת לעשות חמאה לגיסו הצדיק החזון איש זצ״ל, דיברתי אליו והבטתי בפניו, הוא אמנם ראה אותי אך מחשבותיו היו נתונות ברמב״ם או באחד מפילפולי דאורייתא. בידעי שאני צריך לגשת אל הקודש, אזרתי עוז והפניתי את תשומת לבו אלי. ברגע בו ראה אותי נבהל ממש ושאל מה רצוני. מוחו היה תפוס ברעיון נשגב כשעשה את החמאה. בסופו של דבר חיפשנו ומצאנו סיר לחלב וגם מכסה.

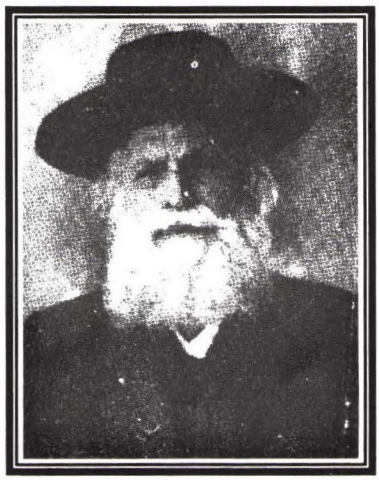
הסתלקות הגאון החזו״א זצ״ל

היה זה בליל שבת קודש ט״ו בחשון תשי״ד. באמצע עריכת השולחן אשר לפני ה׳, הגיע בבהלה שליח מבית החזון איש להזכירו לטובה לפני רבינו, שכן מצבו היה קריטי. באותו ליל שבת קודש נסתלק החזון איש זצ״ל ולמחרת לא עלה רבינו ז״ל לבית המדרש הגדול לתפילת מנחה ושלוש סעודות, רבינו התפלל מנחה בביתו ושם בגזוזטרא ערך את שולחנו לסעודה שלישית. רבינו ביקש ממני לשיר את כל שלושת ה״מזמור לדוד״ בניגון אחד ומהיר וחזר והדגיש, ״מהר!״, (לפי נוסח ויז׳ניץ, שרים

בימים כתיקונם את שירי "מזמור לדוד" באיטיות ובנועם וכל מזמור בניגון שונה.) ביום ראשון לפני הצהריים יצאה ההלוויה מביתו, מקדש מעט, וליוו אותו כל ישראל, ממש כל יהודי ארץ ישראל מכל שכבות העם. זצוק"ל.

הגה"צ רבי עקיבא סופר זצ"ל אבדק"ק פרשבורג

באחת מנסיעותי לחוץ לארץ לטובת תלמוד תורה "אמרי חיים" בירושלים, ביקרתי בעיר לוגאנו שבשווייץ. שני האחים הנגידים, ר' שמחה בונים ור' יצחק לייב סופר - שרייבר שליט"א בני הגאון מפרשבורג זצ"ל הזמינו אותי לבקר באוהלם וקירבו אותי בקירבה יתירה יוצאת מן הכלל. מאוד נהניתי להיות בקרבת נכדי החתם סופר זצ"ל ומעל פניהם קראתי את מאמר חז"ל (ויקרא יג, ג) לא ניתנו מצוות לישראל אלא לצרף בהן את הבריות. כשנפרדנו, ביקשו ממני למסור לידי אביהם בירושלים שתי קופסאות נס-קפה, אשר דעת זקני תלמידי חכמים נוחה הימנו וגם למסור לו דרישת שלום מיוחדת, אישית.

הגה"צ רבי עקיבא סופר זצ"ל אבדק"ק פרשבורג

מיד כששבתי ירושלימה, שאלתי את הרה"ח ר' דוד שישא ע"ה שהתפלל בבית המדרש של פרשבורג, באיזה זמן אוכל להגיע לביתו של הרב מפרשבורג ומהו הזמן המתאים לכך. ר' דוד אמר לי כי הזמן המתאים ביותר הוא אחרי ארוחת הבוקר. טילפנתי וביקשתי רשות לבוא ולמחרת בבוקר הלכתי אליו. מאוד שמחתי לקראת ההזדמנות להכיר באופן אישי אישיות תורנית נעלה זו, משרידי הדור הקודם.

נגשתי לביתו האריסטוקראטי אשר ברחוב הנביאים, בית עתיק יומין, נכנסתי והצגתי את עצמי בתור שליח של בניו החביבים מלוגאנו, אשר שלחו אותי באופן מיוחד למסור לכבוד הרב דרישת שלום ולקיים בשמם מצות כיבוד אב. הרב קיבל את פני בחמימות ואמר לי שבניו סיפרו לו שהייתי אצלם, במשך השיחה אמר לי הרב מפרשבורג כי עז רצונו לבנות מחדש את מוסדות התורה של פרשבורג, ולכך הוא מעוניין באדם מתאים. הבנתי את כוונתו ועניתי לו כי לולא שהיו אבותי נוסעים לרבוה"ק מויז'ניץ עד דורו של רבינו ה"אהבת שלום" זי"ע, לא הייתי מסוגל לדרוך על מפתן ביתו של יהודי ולבקש ממנו תרומה, כי דבר זה רחוק מתכונת נפשי. על כך אמר לי הרב זצ"ל: אינני מתכוון אליכם, רק בקשתי שתחפשו עבורי אדם מתאים. על זה עניתי לרב ז"ל, שלפי דעתי צריכים לשוב ולבנות ולהחזיר עטרה ליושנה, לארגן קהילות אורתודוכסיות כמו שהיה בכל ערי הונגריה, רומניה וצ'כוסלובקיה, בית מדרש עם רב שיגיד דרשה בשבת הגדול ושבת שובה, בתי דינים יושבים על מדין, לבנות ולארגן מחדש את כל יהדות יוצאי הונגריה שהיו רגילים למשמעת וכבוד לתורה, רב אחד ושוחט אחד. גם רבינו מויז'ניץ, כאשר עזב את רומניה אחרי החורבן הנורא שהיה לעם ישראל, ביקש את כל הקהל בדרשה שנשא בבית הכנסת הגדול בגרוסווארדיין, יום לפני נסיעתו משם, לקיים עליהם את שיטת ה"חתם סופר", להיותם מאורגנים בקהילה מאוחדת עם שחיטה אחידה ולא כמו שנהוג במקומות אחרים אשר בהם בכל פינה ובכל רחוב עומד שוחט והכל שוחטין. על כך ענה לי הרב ז"ל והנני מצטט את לשונו הזהב: "לו היינו גם אנו מנהלים שולחנות שבת כמו האדמו"רים בלילות שבת קודש, יחד עם בעלי בתים ובחורי חמד תלמידי ישיבותינו, גם לנו היה היום עם מי לבנות בחזרה את פרשבורג היפה". זכותו תגן עלינו.

במקום גדולתם, שם אתה מוצא ענוותנותם. סיפר לי בנו של הגאון הרב מטורדא זצ"ל שהתגורר בירושלים. פעם אחת כשעבר ברחוב הנביאים הגיעה עגלה למכירת קרח והרב הגאון הגדול מפרשבורג, שבפרשבורג היה בבחינת מלך, סחב במו ידיו רבע בלוק קרח לביתו, "רציתי לעזור לו ולהביא את הקרח לביתו, אבל הרב סירב לקבל את עזרתי. ליוויתי אותו לביתו ובדרך התנצל על כי בביתו בפרשבורג הדברים היו שונים מבכאן". וד"ל. גם את הרה"ג בעמח"ס "קהילות יעקב" פגשתי פעם סוחב בלוק בניין קשור בחבל, עד סמוך לביתו, כדי לבנות את הסוכה.

נסיעתי לשוויץ עם הרבי הרה"ק ר' ברוך מסערט - ויזניץ זי"ע

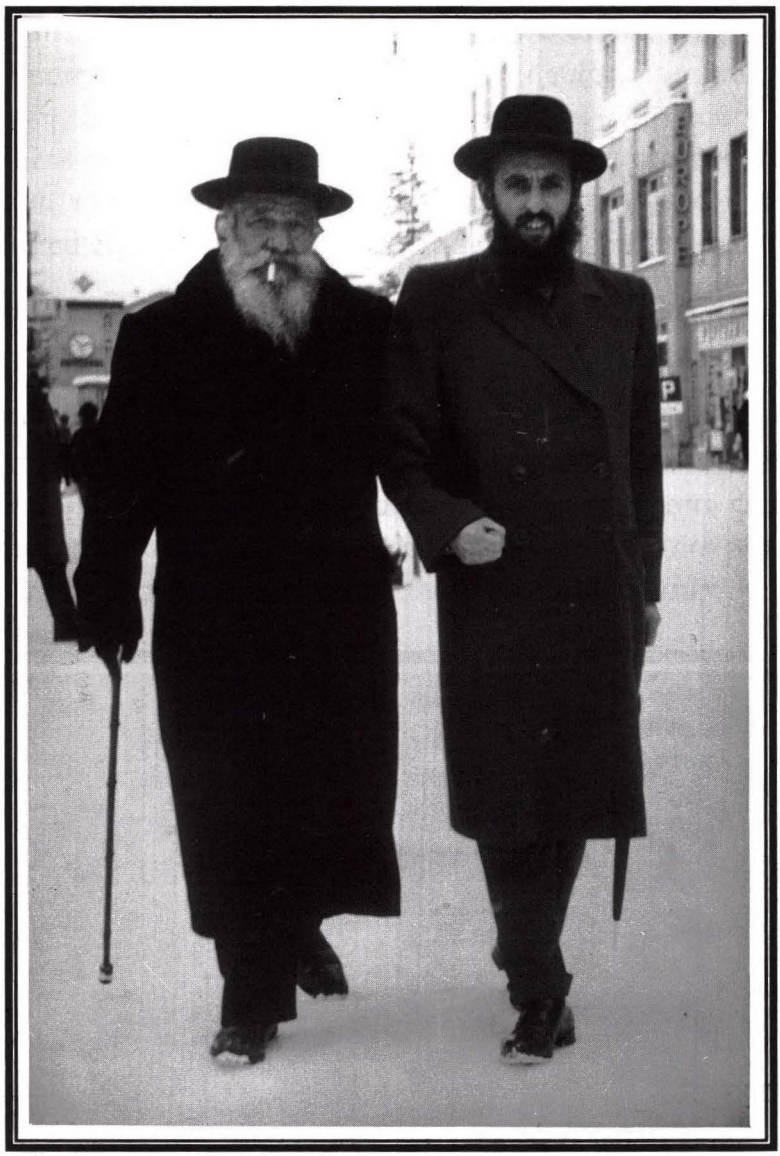
בקיץ תשי"ז כשהתגוררתי בירושלים, נסעתי לשבת לויזניץ. במוצש"ק נכנסתי אל רבינו הק' עם קוויטעל ורבינו ז"ל אמר לי שאחיו הרבי מסערט ויזניץ נוסע הקיץ לשווייץ, הוא יהיה גם באנטוורפן ובווינה ומשם יסע לדאבוס שבשווייץ למשך כל הקיץ. "אני חושב שטוב תעשה אם תיסע עם אחי, הדבר יוכל להיות לך לתועלת גדולה מכל הבחינות. הנסיעה תחל בעוד כמה שבועות ועד אז תוכל להכין לך פאספורט ולהתכונן לנסיעה, סע לחיפה ודבר עם אחי על התוכנית".

שמעתי בקול רבינו, נסעתי לחיפה אל הרבי ה"מקור ברוך" ומסרתי לו את דברי רבינו. הרבי קיבל אותי בשמחה ואמר לי כי מאוד נעים יהיה לו לצרף אותי לנסיעה. הוא הסביר לי את תוכנית נסיעתו ואני טיפלתי בכל סידורי הנסיעה, תפרתי לעצמי חליפה חדשה ולוויתי כסף להוצאות הנסיעה.

זכורני, כי פעם בבואי לחיפה לבקר את הרבי, הזמין אותי לסעוד אתו ארוחת ערב. ארוחתו כללה לחם ישן, חתיכת בצל ומעט גבינה, באותה ארוחה הסביר לי שאמו הרבנית הצ' מרת הינדא ע"ה, בת הרה"ק בעל "אמרי נועם" מדזיקוב, חינכה את הילדים לדרך חיים של הסתפקות במועט, "היא הרגילה אותנו לאכול לחם ישן ולא טרי ואמרה לנו, כי האוכל לחם טרי עובר בבל תשחית".

ובכן, שבוע לפני חג השבועות המראנו מלוד והגענו לאנטוורפן, היה זה יום לפני ב' סיוון, יום הילולת הסבא קדישא ובאנטוורפן ערכו סעודת הילולא מכובדת לכבוד האורח החשוב. קהל גדול התאסף לקבל את פני הרבי, בזוכרם את הימים והשבתות היפים, עת ישבו שני האחים שבת אחים גם יחד בשולחן אשר לפני ה' מיד לאחר המלחמה ולפני עלייתם לארצנו הקדושה. בשבת קודש באו כל יהודי העיר לשמוע את דרשת הרבי ובית כנסת הגדול היה מלא עד אפס מקום. מה נהדר היה המראה כשהרבי ז"ל נשא את דרשתו בפה מפיק מרגליות. גם את חג השבועות חגגנו באנטוורפן ברוב שמחה וחדוה, בהתאסף ראשי עם לשולחן אשר לפני ה' שנערך בבית המדרש.

בהיותי באנטוורפן, בפעם הראשונה מאז הייתי בה אחר המלחמה, נזכרתי ברצוני העז ללמוד את מקצוע ביקוע היהלומים (קליווען) והתחלתי לרקום את תוכניתי לשוב לאנטוורפן, ללמוד את המקצוע ולהתגורר בה. עד היום הנני אסיר תודה להרה"ח ר' נחום פלדמן ע"ה אשר שלח לי את הוויזה הבלגית לביתי בירושלים, בכך הבנתי את ברכת רבינו הק' "יכול להיות לך לתועלת".

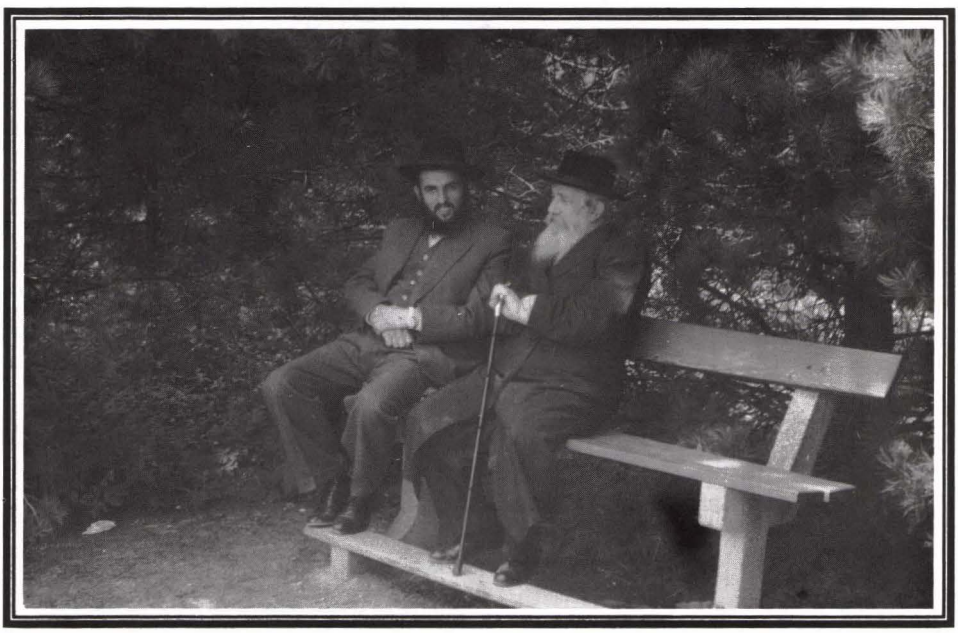
עם האדמו"ר מסערט-ויזניץ בדאבוס

מאנטוורפן נסענו לשבות בווינה. עד היום עדיין מהדהד באוזני קולו החזק של הרבי ז"ל, כשעמד והתחנן לפני היהודים תושבי וינה: "אל תשקעו עצמכם בחיי מותרות! הנשים לובשות בגדים יקרים ועונדות תכשיטים, והעוזרת הגויה שבאה לנקות את הבית ורואה את הפאר הגדול חושבת בליבה, הרי רק לפני כמה שנים הם

שבו מאושוויץ בעירום ובחוסר כל והנה הם כבר מלאים כל טוב, תכשיטים יקרים וכל שאר המותרות. מנקרים הנכם את עיני העוזרת הפשוטה הזאת והיא חושבת לעצמה: אין דבר יהודים, איגרו נא הרבה כסף וזהב וקנו אך תכשיטים יפים ויקרים, בבוא היום ניקח מכם הכל. אנא, יהודים יקרים, אל לכם לשכוח את מה שעבר עלינו, על כלל ישראל, סבל, בוז, הרג ואבדון מצורר היהודים הרשע הזה. חוסו על בניכם על הדור הצעיר ואל תרגילו אותם לחיי מותרות, למה תתראו?!"

מווינה נסענו לדאבוס שבשווייץ ושם שהינו כל ימי הקיץ. זכורני שהחלפתי לרבי במשך ימי הקיץ שלוש מסכתות גמרא.

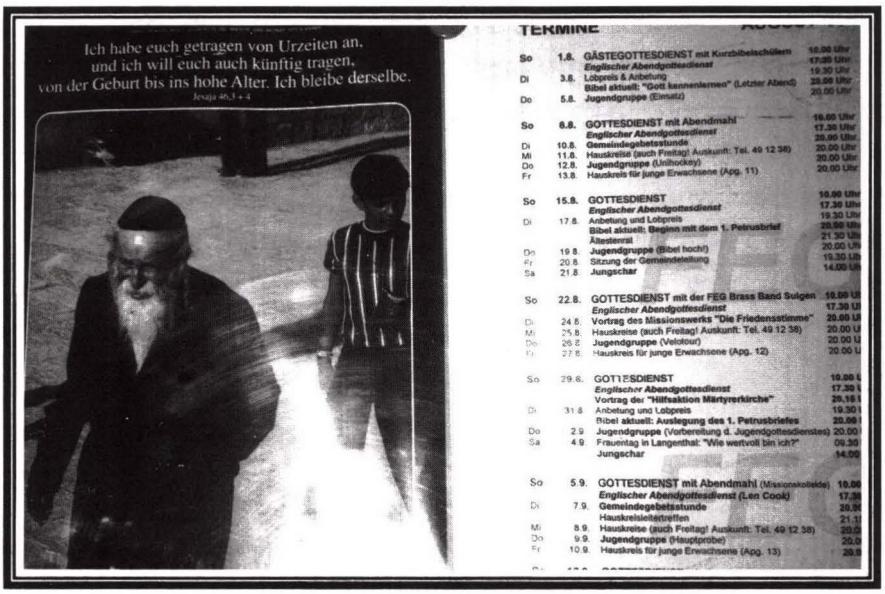
כשהגענו לשווייץ, לשדה התעופה של ציריך, המתינו לנו כמה ידידים, שבאו לקבל את פני הרבי. בהזדמנות זו פנה הרבי ליהודים אשר באו לקראתו ואמר "כשיושבים אנו בארץ ישראל, לפעמים פוגשים בדברים שגורמים לאבד כמה אחוזים של אהבת ישראל, אך משעה שדורכים על אדמת חוץ לארץ ורואים את פני הגויים, שוב מקבלים אהבת ישראל בכמה מאות אחוזים גבוהים יותר".

עם האדמו"ר מסערט-ויזניץ בדאבוס

בדאבוס

במשך כל הקיץ נהג הרבי לצאת ולטייל בהרים וביערות של דאבוס. באחד הטיולים בלב העיירה, נעצר הרבי באמצע הרחוב, על יד מלון "בלועדר" אשר ברחוב הראשי, היה זה מלון יוקרתי, הגדול ביותר בדאבוס וכאן סיפר לי הרבי: "הנך רואה, עברתי פעם במקום זה והנה עוברת לידי אשה מאוד מודרנית, בלא שתאמר לי שלום. בדרך כלל הכל ברחוב הכירו אותי, כיבדו אותי ואיחלו לי שלום ומן הצורה שבה עברה לידי, הבנתי שהיא יהודיה מתבוללת ושונאת דת. לאחר שעברה, חזרה לאחוריה והחלה לדבר ביידיש (ז'ארגון) וכשהשנאה בוערת בה, אמרה: "בושה ללכת בשווייץ בתלבושת כמו של הרבי, קאפטאן ארוך ושחור כזה, כפי שלבשו היהודים בפולניה לפני המלחמה". חרו לי מאוד דברי החוצפה של המרשעת הזאת, שהיתה לבושה כמו גויה, עם מכנסיים. ועניתי לה שאדרבה, זו חוצפה מצד יהודיה להתלבש כך להידמות לגויים ולהיראות כמו אלה אשר הרגו והשמידו שישה מליון יהודים מאחינו ואחיותינו. אני - אמרתי לה - אינני רוצה לדמות להם!" כעבור שלושים וחמש שנה, כשהייתי בשוויץ בדאבוס ראיתי תלוי בלוח מודעות של כנסיה סמוך לאותו מלון מודעה אשר קוראת לתושבים להמשיך לבוא לכנסיה, ובתור פרסומת צולם יהודי ירושלמי בלבוש חסידי ומעל לתמונה כתוב "מנוער ועד זקנה הנני הולך בלבוש זה ולא אחליפנו לעולם".

יהודי בלבוש חסידי על לוח מודעות של כנסיה

רבינו זי״ע מגיע לבאדגסטיין

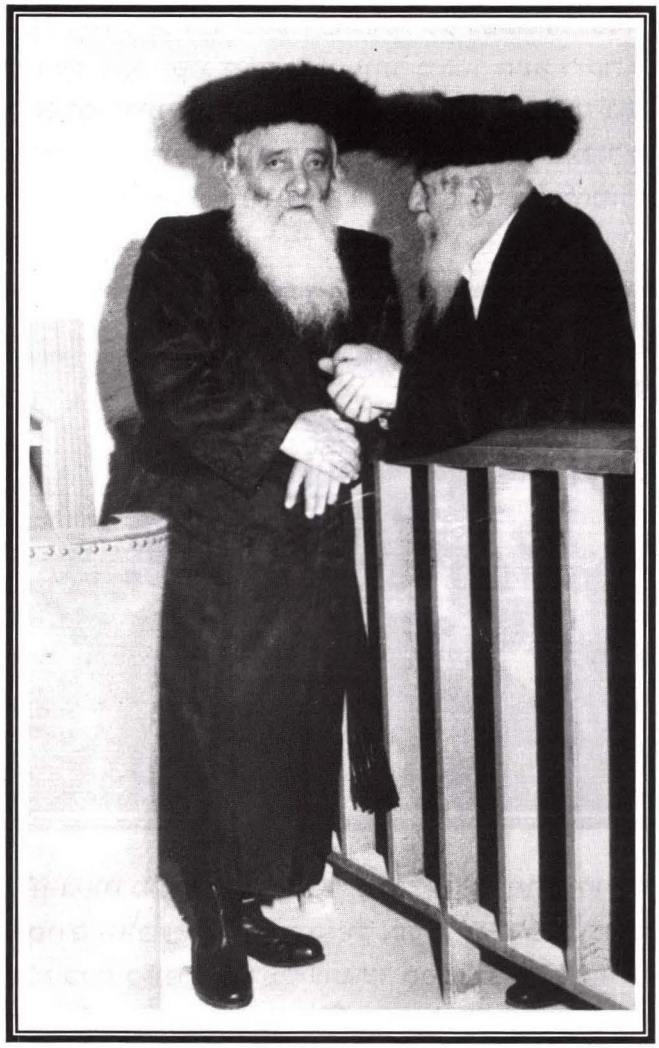
מספר שבועות לאחר מכן נסע רבינו לבאדגסטיין שבאוסטריה. היתה זו עיירת נופש ובה שכרו לרבינו דירה בווילה. בעל הווילה היה מהרשעים הנאצים ובליל שבת קודש, שעה שישב רבינו בשולחן אשר לפני ה׳, שמע הרשע הזה שיהודים שרים ושמחים ויחר אפו על הדבר. בידוע שעשיו שונא ליעקב והוא התפרץ בכעס ואמר שהוא איננו מרשה יותר לרבינו לגור כאן, ייצא רבינו ויחפש לעצמו דירה אחרת. אי אפשר לתאר את צערו הגדול של רבינו עקב המאורע הזה, ומיד בצאת השבת ציווה רבינו לשלוח מברק להר״ר מאיר שלום רוזנברג ז״ל, ששהה אז בסנט מוריץ שבשווייץ ובמברק ביקש רבינו לחפש עבורו דירה, כל דירה שתמצא. ״אנו יוצאים ביום א׳ ברכבת ומגיעים ביום שני אחר הצהריים. אין אנו מחכים לתשובתכם ונבקשכם לשכור כל דירה שיש באפשרותם לשכור״.

באותו יום ראשון הזמין הרה״ח ר׳ משה פיקסלר הי״ו מאנטוורפן את הרבי ה״מקור ברוך״, לבוא ולהשתתף בשמחת התנאים של בתו הצעירה, שתתקיים במלון ״אדלווייס״ בסנט מוריץ, (ר׳ משה היה בעל אכסניית הרבי באנטוורפן) ונסענו מדאבוס לסנט מוריץ להשתתף בשמחה. שם נודע לנו מר׳ מאיר שלום רוזנברג ע״ה, שרבינו הק׳ עומד להגיע מחר לכאן באופן מפתיע, והוא - ר׳ מאיר שלום - איננו יודע מדוע. היה לי לוח זמנים מדוייק של הרכבת, קניתי כרטיסים ונסעתי עם הרבי ה״מקור ברוך״ לקראת רבינו עד ״פילזור״ שהיתה במחצית הדרך. בפילזור פגשנו ברכבת בה נסע רבינו ועלינו עליה, כאן ראינו מיד את הרבנית ע״ה עם בתה הרבנית ארנסטר תליט״א שתינוק קטן בידה. לאחר מספר דקות נכנס רבינו הק׳ לקרון, הופתע מאוד ושמח לראותנו באים לקראתו, באמרו: ״שלחתי טלגראמה שיכינו לי דירה ולא חיכיתי לתשובה, לא רציתי להישאר שם אפילו יום אחד נוסף וזאת כדי שלא לראות שוב את פרצופו של הרשע הזה. כשהייתי צריך לעזוב את הבית חשבתי בליבי איך אפרד ממנו, האם בדיבור של נימוס כמקובל: ״היה נעים מאוד?״ הן זו איננה האמת, לא היה לי נעים עם רשע שכמותו. על כן החלטתי לא לראותו יותר ועזבתיו מבלי להיפרד!״

הפגישה בין האחים הקדושים זיע״א

המשיך רבינו זי״ע ואמר: ״הנה נוסע אני עם כל המטען הגדול שלפניכם, מכיוון שמכאן ממשיכים אנו בנסיעתנו לארצות הברית, שם נשהה במשך החגים הבעל״ט. לקחנו עמנו את בתנו שבע תחי׳ ואת התינוק אשר בידיה, עם כל החפצים הנדרשים

לכל תקופת הנסיעה. דאגתי אם קיבלו את המברק ששלחתי ואם ימתינו לנו בתחנת הרכבת כשנגיע בעזרת ה', עתה כאשר אני רואה אתכם, שמח הנני עד מאוד על בואכם לקראתי. קניתם לכם עולם הבא והחייתם את נפשי, שכן דאגתי היתה רבה, בעיקר לשלום נכדי התינוק".

"האחים הקדושים"

היתה זו נסיעה נעימה, בשבת האחים הקדושים יחד במשך שעה ארוכה, עד היום הנני זוקף לזכותי את השתדלותי להנעים באותן שעות ספורות להני שני צנתרי דדהבא ולשמח את ליבם בשבתם יחד.

עם רבינו זי״ע בסנט - מוריץ

הגענו לסנט מוריץ. בתחנת הרכבת המתינו לרבינו ר׳ מאיר שלום ע״ה ומספר יהודים, שגם להם נודע על דבר בואו הפתאומי של רבינו. ר׳ מאיר שלום התנצל מאוד בפני רבינו על שלא השיג דירה טובה יותר מאשר חנות ריקה ועוד חדר גדול, על יד המרחץ, אולם רבינו הודה לו על כך והיה מוכן להסתפק בתנאים אלו ולא להישאר אצל הרשע בבאדגסטיין. נכנסנו לדירה, את החדר הגדול חילקנו באמצע בווילון, החלק הקדמי שימש כבית המדרש שבו נערכו גם השולחנות והחלק הפנימי היה חדרו הפרטי של רבינו ז״ל.

נשארנו ללון בסנט מוריץ. זוגתו של ר׳ מאיר שלום, מרת יהודית ע״ה, שהיתה אשה צנועה, חסודה וטובת לב, כיבדה מאוד את רבינו והכינה סעודה לכבוד בואו ורבינו אמר שלא טעם כלום במשך נסיעתו עד הגיעו לכאן. למחרת הלך רבינו עם אחיו הרבי מסערט ויזניץ לטייל על יד האגם של סנט מוריץ והתיישבו על אחד הספסלים הקרובים למים. רבינו ז״ל ניסה להדליק לעצמו סיגריה, אולם הרוח כיבתה את המצית שוב ושוב, בידי היתה מטריה, החזקתי את המטריה למול הרוח

ורבינו ז״ל הצליח להצית את הסיגריה, רבינו הק׳ נהנה ממעשי וחייך אלי לאות תודה. במשך זמן ישיבתם, פנה רבינו אל אחיו הרבי מסערט ויזניץ ז״ל ואמר לו: ״דיא וועלט איז נישט ווערט קיין דעמאקראטיה, דיא וועלט איז פארדארבען, אבער וויא נעמט מען אגיטען דיקטאטור״ (העולם של היום מאוד מקולקל ואינו מתאים למימשל דמוקראטי, אבל מהיכן לוקחים דיקטטור אמיתי וטוב) ״הן כבר ראינו לדאבוננו הגדול מה שדיקטטור רע ושונא ישראל - היטלר ימ״ש - עולל לנו״.

על סמך דברים אלה סיפר מישהו לרבינו את העובדה הבאה. ישבו שלושת הרשעים הארורים היטלר, גבלס וגרינג ימ״ש על גזוזטרא בבית גבוה שפנה לרחוב הראשי התלוצצו על יהודי שעבר ברחוב ופנו אליו בשאלה, הלוא יהודים חכמים הם, אולי תוכל להסביר לנו מה ההבדל בין אסון (אומגליק) ובין פורענות (קאטאסטרופה)? יהודי זה, שהיה פיקח אמיתי, ענה להם: ״אסביר לכם את ההבדל במשל, נניח שהגזוזטרא הזאת שעליה אתם יושבים תתמוטט פתאום, שלושתכם תיפלו ותיהרגו במקום במיתה משונה ומאות האנשים אשר ברחוב יתאספו לראות במפלתכם, יכול להיות שזה קאטאסטרופה, אבל אסון זה לא יהיה!״

בהקשר לכך, זכור לי סיפור מתקופת דיקטאטור רוסיה, ניקיטה חרושצ׳וב ימ״ש. כאשר ביקר באמריקה והוזמן לנאום בעצרת האו״ם, רגז מאד וברוב כעסו חלץ את אחת מנעליו והטיח אותה על השולחן שלפניו, לאחר מכן דיבר נגד כל העולם. כאשר סיפרו לרבינו את מעשיו הנבזים של העריץ בן האיכרים, שנבחר כמושל היחידי של כל רוסיה הקומוניסטית, הגיב רבינו ז״ל ואמר: ״יעצט האט באנקרוטירט דער קומוניזם״ (הנה עתה פשט הקומוניזם את רגלו).

באותו עניין אביא מעשה נורא ואיום, שהיה בחיי הרה״ק ה״דברי-חיים״ זצ״ל. אברכים חסידיים מפולניה נסעו אל רבם לצאנז, בדרך התנפלו עליהם חיילים מצבא רוסיה וגזזו את פיאותיהם ואת זקנם. עטפו האברכים את פניהם במטפחת והתביישו להיכנס אל הרה״ק מצאנז. כששמע ה״דברי-חיים״ את הדבר, פנה ואמר להם: ״בואו היכנסו ואל תתביישו״. באותו מעמד נכח הרה״ק רבי יוסף ניישטאט בנו של ה״מאור ושמש״ זי״ע, האברכים הצעירים פנו אל רבי יוסף ניישטאטער ז״ל ואמרו לו ״למה אתם שותקים ולא פועלים בתפילתכם למפלת הרשעים האלה ומביאים על ידי כך ישועה לעם ישראל?״, הראה רבי יוסף על הרבי מצאנז, אשר בו תלויה הישועה. הצדיק מצאנז, בראותו את רוב צערם של ישראל, עצם את עיניו, השעין את ראשו על אחורי כיסאו ולאחר שעה מועטת פתח את עיניו הקדושות

ואמר: "אין אנו יכולים לעשות לו כעת כלום, אבל לפני ביאת המשיח יעמוד איש אחד קטן אשר לא שמעו ממנו עד לאותו זמן ויבטל את מלכות רוסיה".

ביום אחד לפנות ערב, לפני זמן תפילת מנחה, ישב הרבי מסערט ויזניץ בחצר מלון אתניא בדאבוס והמתין לעשירי למניין. ישב שם בחוץ אחד האנשים, יהודי ניצול שואה וביקשנו ממנו שיצטרף למניין, בהיותו חילוני לא הסכים להצטרף למניין ולרבי הכאיבה מאוד התנגדותו של יהודי זה. אחרי התפילה ניגש אליו הרבי ואמר לו: "אספר לך מעשה שהיה פעם", ענה היהודי "אַ מעשה וויל איך יא אויסהערען" (סיפור - אסכים לשמוע). סיפר לו הרבי ז"ל על אודות יעקב אבינו, כשהתכונן לפגישה עם עשיו אחיו. יעקב פחד מאוד ושלח מנחה לעשיו אחיו עדרים שלמים של צאן ובקר, כדי לפייסו, ונשאלת השאלה, הרי בדרך כלל בעדר גדול כזה מצויים גם כלבים המלווים את העדר, כדי שלא תתפזרנה הבהמות לכל עבר בעת שהן רואות מרעה טוב ודשן וכאן לא מצויין שהיו כלבים. שואל היהודי "ומה התירוץ?" והרבי ז"ל שרצה להוכיח אותו בדרך צחות ענה לו במתק לשונו: "הלא התורה אומרת שיעקב אבינו שלח לעשיו מנחה, מיד כששמעו הכלבים שמדובר במנחה - ברחו להם!"

רבינו בדרכו לאמריקה

כששבנו לדירת רבינו ז"ל בסנט מוריץ, אמר לי רבינו במתק לשונו: "ווי נעמט מען דעם דושעל און מ'דרייט אים אויס פארען צוריק אין שיכון אריין, אין בית המדרש, און זיין ציזאמען מיט מיינע יונגעלייט!" (היכן ניקח את ההגה ונחזיר אותו לשוב לשיכון, אל בית המדרש ולהיות עם האברכים שלי), "הרי אנו בדרך ליסוע לאמריקה למשך כל החגים - ר"ה, יום כיפור וסוכות". גם בהזדמנות זו הביע רבינו את אהבתו הגדולה לשיכון ויז'ניץ, אשר בא לו בזיעה וביסורים, כאשר כל העולם עדיין לא האמין כי עבודתו הקדושה תפרח ותשגשג ותהיה לשם ולתפארת לכל בית ישראל, עד שראו כולם איך ששם שמים התקדש על ידי מעשי רבינו הק' ז"ל.

למחרת שבנו לדאבוס, ושם הייתי כל הקיץ עם הרבי מסערט ויזניץ. מדי יום בשעות אחר הצהריים ליוויתי את הרבי בטיולו לשאוף אוויר צח אשר היה חיוני לבריאותו, כבר אז היה הרבי חלש מאוד והאוויר ההררי של שווייץ הביא לו רפואה והבראה.

בחמישה-עשר באב הגיע הרה"ח ר' שמואל אוללעך ז"ל במכוניתו מציריך והזמין את הרבי להשתתף בשמחת נישואי בתו. הרבי נענה לבקשתו של ר' שמואל

שהיה נגיד וחסיד, טוב לב וידיד אמיתי לרבי, הוא גם היה בעל אכסניית הרבי בציריך. הרבי נסע לחתונה וגם אני הצטרפתי ללוותו בנסיעה זו. הגענו לציריך לאחר חמש שעות נסיעה ברכבת ואחרי מנוחה קצרה הלכנו לחופה שנערכה אחר הצהריים, היה זה ביום ראשון כ״א באב תשי״ז.

הבשורה המרה

בערב הלכנו להשתתף בסעודה הגדולה שהוכנה ברוב פאר, כל בני קהילת ציריך השתתפו בה כידידים וקרובים של המחותן ר׳ שמואל, בראש השלחן ישבו רבני העיר והרב אב״ד של הקהילה החרדית הגה״ח רבי מרדכי יעקב ברייש זצ״ל, אשר ישב לימין הרבי. והנה באמצע הסעודה הביא הדוור מברק ומסר אותו לידי הרב ברייש, מיד כשקרא הרב ברייש את תוכנו נשתנו פניו והוא נבהל כולו, הרבי ביקשו להראות לו את המברק משום שחש כי אירע משהו, אולם הרב ברייש שלא רצה לשבש לרבי את השמחה, התחמק מלהראות לו. למרות זאת, הבין כנראה הרבי את תוכן המברק כשהציץ בו עת פתח אותו הרב ברייש. אני ישבתי סמוך לרבי וראיתי את כל המראה הזה והנה אני רואה את הרבי נוטל את ידיו ומברך ברכת המזון. לאחר מכן קרא לי, ניגשתי אליו והוא אמר לי: ״בוא נשוב הביתה, אני כבר בירכתי ברכת המזון, לך ותקרא לרבנית ואמור לה שקיבלתי כאבי ראש חזקים ואני שב הביתה״. קראתי לרבנית ע״ה ומיד נסענו לאכסניה, רבינו נכנס לחדר השינה ולא סיפר לרבנית דבר על המברק ועל הידיעה המרה שהגיעה מהסתלקותו של הרבי ר׳ אהרן מבעלזא זי״ע באר״י.

למחרת בבוקר יצאה הרבנית ע״ה מחדרה וכאשר שמעה את השמועה הנוראה אמרה לי: ״עתה אני כבר מבינה הכל, הרבי הסתובב כל הלילה ולא נרדם ובדרך כלל לאחר שהוא לוקח כדור נגד כאבי ראש, נרגע הרבי מכאביו ונרדם, כנראה שמכאב זה לא היה מסוגל להירגע כל הלילה״. בשעות הבאות ראיתי את הרבי מסתובב כשהטלית על כתיפו שעות אחדות וצערו הגדול ניכר על פניו, נפשו לא מצאה מנוח - ״מאנה הנחם נפשי״. וכך אמר לי: ״זקני ה״תורת חיים״ זי״ע אמר אחרי הסתלקות מחותנו הרה״ק מרוזין: ״אנו סברנו שהמחותן יעלה על סוסי אש השמימה, אבל בראותנו שגם הוא נפטר - מה נענה אנן אבתריה?״ המשיך הרבי ואמר ״הרבי מבלז אשר לא האמין שישנה אפשרות שילוד אשה יעבור על מצוות ה׳, הקדוש והטהור הזה, אם הוא נפטר, איך נמצא אנו מקום לעצמנו בעולם הזה?״ כידוע שררה ידיות והערצה גדולה בין שני הצדיקים, הרבי היה גיסו של הרבי מבעלז, בהיותו בזיוו״ר חתנו של אביו הרבי מהרי״ד מבעלז זי״ע. כשהיה הרבי

מבעלז קורא לגיסו "שוואגער" (גיסי), היו רואים על פניו חיוך רחב, שלא נראה עליו הרבה מאז השואה בה נהרגו כל בני משפחתו עקד"ה.

היה זה בתקופת שהותי בשווייץ יחד עם הרבי מסערט ויזניץ ז"ל. מול רמת ויזניץ בחיפה היה קיים מגרש ריק וההסתדרות תיכננה לבנות עליו שיכון לחבריה, הרבי ז"ל פנה לראש העיר מר אבא חושי והסביר לו בנועם שפתיו כי השכנות הזו איננה באה בחשבון." באתי הנה מן המחנות ובניתי לי פינה כדי לשבת בה במנוחה, הרחק משאון העיר. אם אתם רוצים לחיות כאן בשכנותי, משמעות הדבר לגבי היא - לעזוב את המקום ולנטוש את הפינה היפה והשקטה אשר בניתי בכוחותי החלשים". על כך ענה ראש העיר, כי המגרשים הללו עומדים למכירה ואם ישלם הרבי את מחירם הוא יפנה אותם וילך לבנות במקום אחר ולא יפריע את מנוחת הרבי. באותו פרק נסעתי עם הרבי ז"ל לשווייץ ובשהותנו בציריך נכנסתי אל הבנק היהודי "קושלאנד אונד העפנער", שם פגשתי את מר קושלאנד ואמרתי לו כי הרבי שלח אותי לפנות אליו בבקשה להלוות לנו סכום כסף לרכישת המגרשים האלה. הסברתי לו כי זו ממש בבחינת הצלה אשר זמנה מוגבל, שהרי אנו מחוייבים לשלם בהקדם את מחיר המגרשים. פנה אלי מר קושלאנד בשאלה, "כמה בתים כבר עומדים בשיכון בחיפה?" סיפרתי לו כי ארבעה בתים כבר עומדים מוכנים בנוסף לבית המדרש הגדול ובנין הישיבה. על כך ענה לי מר קושלאנד, "אתה איש אמת! לפני ארבעה שבועות ביקרתי בחיפה אצל משפחתי, לקחתי מונית מיוחדת ונסעתי לראות את הפלא הלא יאומן, כי בחיפה האדומה קיים שיכון חסידי לתפארת עם אדמו"ר. ואכן, היום שמעתי מכם דבר אמת, לא הוספתם אפילו בית אחד, סיפרתם בלי הגזמה את הכל לאמיתו של דבר. מיסרו בבקשה לרבי שלכם כי בשעה ארבע אחר הצהריים בדיוק אהיה אצלו". ואמנם בשעה היעודה הגיע מר קושלאנד אל הרבי עם צ'ק של חמישים אלף פראנק כהלוואה לרכישת המגרשים וכאות לאנשי אמת. היה זה עזר גדול לרכישת המגרש, אשר עליו בנוי שיכון חסידי לתפארת בית ישראל.

גם אל הרה"ח ר' אברהם פייג ע"ה מחסידי ויז'ניץ הוותיקים בעיר אראד ואשר התגורר כעת בפראנקפורט פנינו בטלפון, ביקשנוהו להלוות לנו סכום כסף לרכישת המגרש. הוא הבטיח לנו סכום של עשרת אלפים דולאר ומיד שלח את הסכום לידי הרבי. כעבור שנה שלח לו הרבי את הסכום בחזרה, הרבי דיבר עמו בטלפון והודיע לו שהכסף אשר הלווה לו עומד מוכן ומזומן לפרעון.

דעת קנית מה חסרת

והנה סיפור מעניין שנשאר בזכרוני מזמן שהותי יחד עם הרבי ז״ל בדאבוס שבשווייץ. במלון הגדול ״בעלועדער״ (Belweder) אשר בדאבוס היה מנהל יהודי. בימים שלפני מלחמת העולם השנייה באו יהודים מארצות אירופה, בעיקר מגרמניה ואוסטריה, לשהות במלון הזה, הם מסרו את רכושם ואת כספם למנהל היהודי וזה הפקיד את הכסף בבנקים שבשווייץ. לדאבוננו הגדול רובם לא חזרו חיים ורכושם הגדול נשאר בבנקים ללא תובעים. המנהל היהודי של המלון הפך להיות האפוטרופוס על הרכוש הרב של היהודים האומללים האלה. חלפו עשרות שנים ובינתיים לא באו שום יורשים לתבוע את כספם, הכסף הרב נשאר בבנקים בלי יורשים ומנהלי הבנקים פנו למנהל היהודי של המלון בשאלה מה לעשות בכסף הזה. למנהל המלון לא היו ילדים ואשתו שכבה בבית החולים היהודי בדאבוס, חמש שנים לא היתה מסוגלת לרדת ממיטתה ולפי שהיה לה אח בפולניה, קראו לאחיה להיות עם אחותו בחוליה. במשך הזמן נפטר גם בעלה שעל שמו היה מופקד הכסף והפקדון עבר לידי אשתו החולה, היות והיא היתה חולה העבירה את הזכות לידי אחיה וכל אותן השנים לא נגע אף אחד בכסף הרב הזה, גם לא מסרו אותו לשום מוסד של צדקה וחסד.

כעבור מספר שנים נפטרה גם האשה והרכוש הרב נותר בידי האח, איש פשוט ועני שלא ידע מה לעשות בכסף הרב הזה, גם על צדקה וחסד לא ידע מעולם והוא עצמו הסתפק במועט. כך הזדקן לו האיש ומנהלי הבנק פנו אליו כפעם בפעם שיתן פקודה להעביר את הכספים האלה למוסדות צדקה וחסד, אך הוא מרוב עניות דעתו ענה להם כי מצידו יוכל הכסף הזה להשאר מונח בבנקים, הוא לא רצה שמישהו ייהנה מהכסף הרב הזה.

בסופו של דבר באו מנהלי הבנק באופן אישי לדאבוס והכריעו את דעתו העניה, לתת את הסכמתו וחתימת ידו להשארת העזבון הגדול של קדושים אלה לנשברי לב, יהודים אומללים שהגיעו לארצנו הקדושה בסוף ימיהם מארצות הפזורה, בעירום ובחוסר כל ונכנסו למושב זקנים. למטרה זו נוצל הכסף הזה. ייחשב הדבר לזכותם של הקדושים והטהורים אשר נהרגו על קדושת השם.

את העובדה הזאת כתבתי לשם מוסר השכל, לאנשים אשר כסף רב מונח בידם ואין להם את הדעת להשתמש בו למטרות קדושות, על שכאלה אמר רבינו ז״ע: געלט מיט דעת איז זייער גיט, אבער ווי איידער געלט אן דעת איז שוין דעת אן געלט

אסאך בעסער! (כסף עם דעת דבר טוב הוא, אולם מלקבל שפע כסף ללא דעת, הרי עדיף הרבה יותר לזכות לדעת ללא כסף).

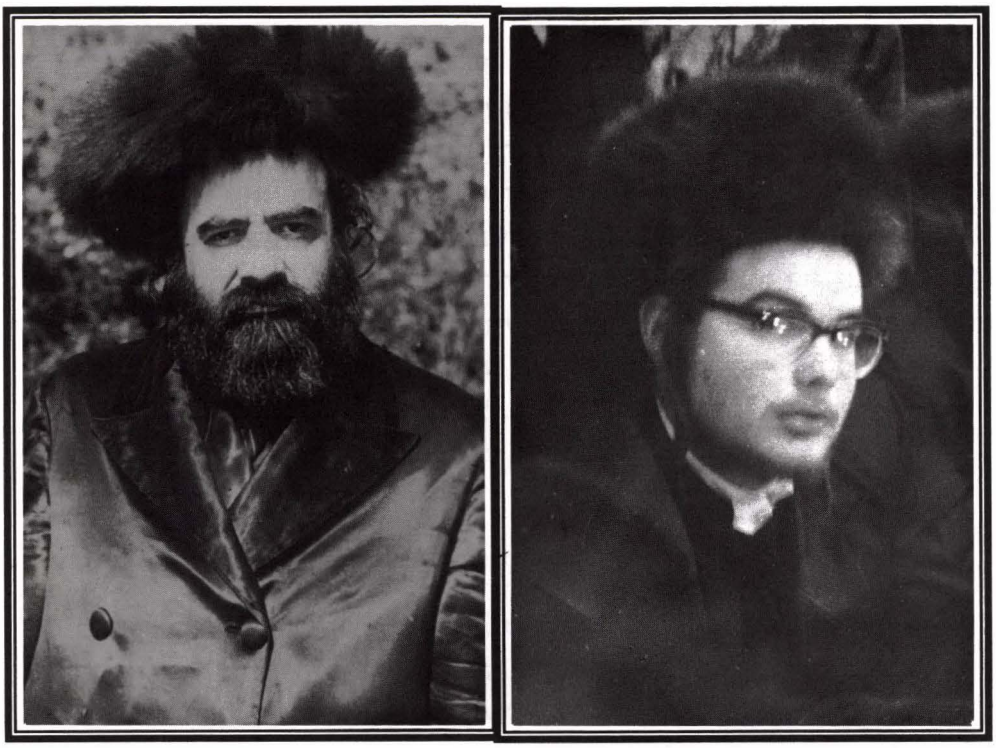
בנוגע לעניין זה דיברתי פעם עם עשיר מופלג שהיו לו נכסים רבים. היתה לנו שיחה ארוכה ומעניינת. היה זה באנטוורפן, כשישבתי בבורסת היהלומים אחרי יום עבודה לנוח קצת. דיברנו בעניין צדקה וחסד, אשר גם לזה צריכים זכייה ודעת אמיתית, כיצד להנות עניים ונשברי לב ולהתנהג במידותיו של הקב״ה הרופא לשבורי לב ומחבש לעצבותם. ואמרתי, הרי מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא, משל למלכות וממשלה אשר מדפיסה כמויות גדולות של שטרי כסף, חלק מהכסף נכנס למחזור יום יומי וחלק ממנו מונח במרתף תחת שמירה ואבטחה, לו היו מוציאים את כל הרזרבות מהמחסנים לשוק היו גורמים לאינפלציה. הוא הדין במי שיש לו את הזכיה הגדולה שבכוחו לחלק צדקה וחסד לעניים ולמוסדות התורה, ואילו האיש הכילי, אשר אין לו את הכוח והדעת כיצד להשתמש בכספים שברשותו, הרי הפקידו אצלו סכום גדול שיהיה מונח אצלו כפיקדון בעלמא ודעת חסרת מה קנית.

זכור לי שהלכתי לבקר פעם עשיר מופלג בביקור חולים. היה לו וילה גדולה, מוקף גינה עם כרי דשא, הוא ישב בגינה מחובר לצינור פלאסטי שארכו מספר מטרים ובלון של חמצן מחובר אל צידו השני. וכך אמר לי: ״ראה, כל רכושי כעת הוא לא יותר ממספר מטרים של צינור פלאסטי, זהו כל מרחב חיי, אם אזוז מן הצינור אינני יכול להתקיים!״

הרבי מסערט ויזניץ בביתי בירושלים

הרבי מסערט ויזניץ היה בא לירושלים לישיבות מועצת גדולי התורה עד ימיו האחרונים, ממש במסירות נפש ובכוחותיו האחרונים פעל ועשה למען הנהגת כלל ישראל, יחד עם כל גדולי ישראל. לעת כזאת הייתי אני בעל האכסניה שלו. הרבי היה מקדים לבוא לירושלים לישיבה שהתקיימה למחרת וכשהגיע ברכבת מחיפה לירושלים, הייתי מחכה לו בתחנת הרכבת. עדיין זכור לי שהרבי מבלז שליט״א עמד כמה חודשים לפני הגיעו לעול מצוות והביאו אותו אל הרבי לקבל את ברכתו, הרבי איחל לו מברכות קדשו ובאותו מעמד אמר, ״זכור לי עוד הפשעטעל (דרוש) שאמר אביכם בשמחת הבר מצווה שלו בבלז״ והשתעשע עוד בזכרונות שנשארו אצלו. כידוע היה הרבי בזיוו״ר גיסו של הרב מבילגוריי זצ״ל - אביו של הרבי מבלז שליט״א.

זכרוני, כי לארוחת הערב ביקשתי להכין לרבי מאכל טרי וחם מכיוון שכל היום היה בדרך ושאלתי אותו מה להכין לו, על כך השיב לי בחיוך שהיה תמיד על פניו המאירים, "תבשל לי מאכל מתירס וזו תהיה ארוחת ערב חגיגית, אינני צריך יותר מזה".

האדמו"ר מבעלזא שליט"א בצעירותו **הרה"ק מבילגוריי זצ"ל**

הרבי מסערט ויזניץ עם הרבי מגור זצ"ל

בבוקר לאחר התפילה ליוויתי את הרבי, הלכנו לישיבת מועצת גדולי התורה, בה השתתף בקביעות הרבי ה"בית ישראל" מגור זצ"ל, הידידות הגדולה בין שני הצדיקים הללו היתה ידועה לכל. אני חיכיתי בחוץ וכשנסתיימה הישיבה לקחתי מונית לנסוע עם הרבי לביתי, למונית שלנו הצטרף הרבי מגור ואמר לרבי, "אלווה אתכם עד הבית". במשך הנסיעה שאל אותי הרבי מגור ז"ל, "איפה אתה גר? עניתי:

ברחוב יונה. על זה אמר לי הרבי מגור, "לא שאלתי את שם הרחוב, רק אמור לי איזה מספר" אז למדתי לענות לרבי לענין ובקיצור נמרץ.

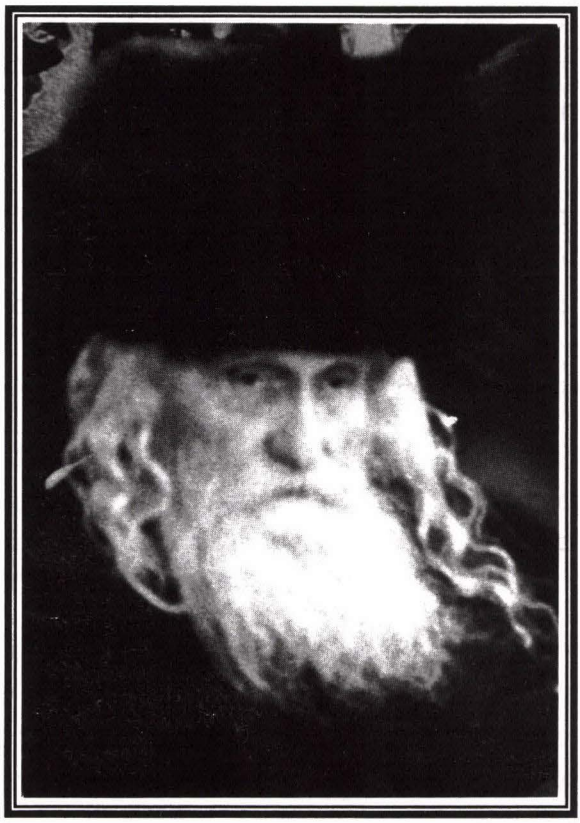
הגענו עד הבית בו גרתי, רחוב יונה 21 והרבי מגור נשאר במונית ולא נתן לי לשלם את המונית, "אני כבר אשלם", אמר, "אגיטען טאג".

לאחר מנוחת הצהריים אמר לי הרבי ז"ל, "אני רוצה לבקר את הרבי מגור, לך ותברר מתי אפשר לבוא". הלכתי לבית הרבי מגור ואמרו לי שאפשר לבוא מיד. לקחתי מונית ונסענו, כאשר נכנסתי עם הרבי ז"ל ניצבתי על יד דלת הכניסה והמשמש נכנס לומר שהרבי מסערט ויזניץ נמצא פה. הרבי מגור יצא מחדרו לקראת רבינו, הוביל אותו לחדרו ואותי ראה עומד בדלת הכניסה. במכוון עמדתי שם, שלא יחשוב שאני רוצה להיכנס עם הרבי ז"ל, כי ידעתי שהרבי מגור מקפיד מאוד שלא יאזינו לשיחותיו עם הרבי כאשר הרבי בא לבקרו, הוא ביקש לדבר עמו ביחידות. לא עברו יותר מכמה רגעים, הדלת נפתחה והרבי מגור ז"ל יצא מחדרו ובא לקראתי עד דלת הכניסה, בידו החזיק צלחת עם שני תפוחים קלופים וחיוך נסוך על פניו, ניגש אלי ואמר לי "איך האב הנאה, ביסט א בר דעת" (נהנה אני מכך שהנך בר דעת). הבנתי מדבריו שנהנה שלא נכנסתי יחד עם הרבי ז"ל וחסכתי ממנו את הצורך לבקש ממני לצאת מן החדר, כדי שלא אפריע לו לדבר בעניין חשוב. זכותם תגן עלינו.

הרבי בירושלים בקיץ האחרון לחייו

באמצע קיץ תשכ"ג, הגיע הרבי לירושלים למשך כמה חודשים כדי להיות תחת פיקוחו של ד"ר חיים הלברשטאט ע"ה, שהיה רופא מומחה ויהודי חרדי. אני המלצתי בפני הרבי שכדאי לו לבוא לירושלים ולהיות תחת פיקוחו. הרבי ז"ל סבל יסורים איומים והרופאים בחיפה לא ידעו כיצד לשכך כאבים איומים אלה, לא היתה בידם דיאגנוזה מדוייקת ממה נובעים כאביו הגדולים של הרבי ז"ל. חיכיתי לרבי אשר הגיע ברכבת מחיפה ומדובר היה שהרבי יתאכסן בפנסיון רייך שבבית הכרם בירושלים, היה זה פנסיון כשר למהדרין ויסדו אותו בני משפחת הגה"צ ר' קאפיל רייך זצ"ל, אבד"ק בודאפשט. הפנסיון היה במבנה חדש וצמודה לו גינה יפה ואווירית. הגענו למלון, לקחתי כיסא נוח והרבי ישב עליו בגינה, לאחר כמה דקות קרא לי הרבי ובקשני שאתקרב אליו, באמרו שברצונו לומר לי משהו ואיננו רוצה שמישהו ישמע אותו, התקרבתי והרבי לחש לי באוזני: "שמע, אין לי מנוחה בשבתי

כאן במלון יוקרתי כזה, זה לא בשבילי משום שזה עולה המון כסף, חפש לי דירה פרטית בעיר״.

האדמו״ר ה״בית ישראל״ מגור זצ״ל

עוד באותו יום עלה בדעתי רעיון, היה לי ידיד נאמן שגר ברחוב שדה חמד, קרוב לרחוב יונה שבו אני גר, קרוב למרכז העיר וגם בקרבת מקום מגורי הרבי מגור, אבקש ממנו את הדירה עבור הרבי. נגשתי אל ידידי הרה״ח ר׳ יעקב שיש הי״ו, מחשובי אברכי ויזניץ בירושלים והסברתי לו את העניין, תיכף ומיד הוא הסכים להצעתי, אמר לי שהוא ימסור לרבי את דירתו והוא עם ב״ב יעברו לגור בבית הוריו. חיש מהר הלכתי לבשר לרבי שיש לי כבר דירה ולמחרת בבוקר העברתי את חפצי הרבי שנשארו ארוזים אל הדירה הזאת, כאן שהה הרבי עד סוף חודש אלול ומספר ימים לפני ראש השנה שב לחיפה.

שבוע אחד, במוצאי שבת קודש, ישבנו באכסניית הרבי, סיפרנו סיפורי צדיקים והעלינו זכרונות מן העבר היפה של משפחת הרבי, המלוכה והממשלה של בית ישראל. והנה קורא לי הרבי ולוחש באוזני "הלא לדבר אפשר גם בלי אור, לשם מה דולק האור בחינם? כבה בבקשה את החשמל". גם על אביו רבינו הק' הסבא קדישא זי"ע מספרים, כי בעת שראה חשמל דולק בחינם באחד החדרים, הלך בעצמו וכיבה את האור.

יום אחד כשנכנסתי בבוקר לבקר את הרבי, היה בידו מכתב מוכן למשלוח. לפני שנתן לי את המכתב להביאו לדואר, פתח אותו לפני והראה לי את צורת הכתב, באמרו, "את המכתב הזה כתבתי לבתי היקרה מרת מרים שטרנבוך תחי' לאנטוורפן, בוא וראה את הכתב כמה הוא משונה, כבר אין לי כוח לכתוב כדרך שהייתי רגיל לפנים לכתוב בכתב יפה, כשבתי היקרה תראה את כתב ידי היא תיבהל".

מצב בריאותו של הרבי היה מאד קריטי ונערכו לו הרבה בדיקות וצילומים בבית חולים הדסה, בפיקוחו המלא של ד"ר האלברשטאט אשר בא כל יום לבקרו, הוא היה מסור בלב ובנפש לרבי. יהא זכרו ברוך.

באותו קיץ הגיעה אלי הוויזה הבלגית, שלח לי אותה ידידי ר' נחום פלדמן מבלגיה, כן שיגר אלי מכתב שבו יעץ לי לבוא לגור באנטוורפן ולהיכנס לבורסת היהלומים. סיפרתי לרבי על תוכניתי ליסוע לבלגיה יחד עם כל בני המשפחה, הרבי ידע כל העת על כך ואף עודד אותי לנסוע, אבל כאשר הגיע זמן נסיעתי אמר לי הרבי: "מה לך למהר ולנסוע, חכה עד אחרי החגים ואז תיסע אי"ה". אכן נשארתי כל הקיץ וזכיתי לשמשו בחוליו בעיתים הקשות ביותר, נסעתי רק אחרי החגים, אחרי הסתלקות הרבי זי"ל ביום ב' חשון. אז הבנתי את כוונתו בעיכוב נסיעתי והודיתי לה' ששמעתי בקולו וזכיתי לשמשו עד יומיים לפני ראש השנה, ממש לא משתי מתוך אהלו, זכותו תגן עלינו.

פרידת הרבי זצ"ל מהרבי מגור זצ"ל

הואיל ודירת הרבי היתה בקרבת מגורי האדמו"ר מגור, היה הרבי מגור בא לעיתים קרובות לביקור חולים ולראות את שלום הרבי. לפעמים, בכדי לא להפריע את מנוחתו, שלח אלי את אחד ממשמשיו להיוודע על שלום הרבי.

היה זה מספר ימים לפני ראש השנה תשכ״ד, ימים מועטים לפני שהרבי נסע בחזרה לחיפה. הרבי ביקש ממני לגשת לאדמו״ר ה״בית ישראל״ מגור ז״ל ולומר לו שהוא מבקש לבוא אליו ולהפרד ממנו לפני שהוא נוסע הביתה. אף שידעתי עד כמה חלש הרבי, וכי אינו מסוגל לרדת ממיטתו, הלכתי בתמימות ועשיתי את שליחותי. נכנסתי לאדמו״ר מגור ז״ל ומסרתי שהרבי שלח אותי לומר שהוא רוצה לבוא ולהיפרד מן הרבי. האדמו״ר מגור הקדימני באומרו, ״אני אבוא אליו״. עוד הספקתי להגיב ואמרתי לאדמו״ר מגור, יסלח לי הרבי ואסביר לו את תוכניתי, ״ני - זאג״ (אמור) ענה הרבי. ״תוכניתי היא להגיע באיטיות עם המונית עד לשער בית הרבי, ואם ימחול הרבי, יעמוד מאחורי החומה וברגע שתגיע המונית יפתח הרבי את דלתה ויתן לרבי מסערט ויזניץ ברכת דרך צלחה וברכת השנים״. האדמו״ר מגור קיבל את הצעתי וכשהחל הנהג ליסוע, אמרתי לו להאט בנסיעה והוריתי לו לעצור ליד החומה, לפני הכניסה לדירת הרבי מגור. הדייקנות של הרבי מגור היתה מופלאה, ממש ברגע שהגענו עד סמוך לשער הכניסה של חצר הרבי מגור, יצא הרבי מאחורי החומה, פתח את דלת המונית ואמר: ״הנני מקבל כאן את הביקור, הלא אין לכם כוח לרדת, ניפרד כאן״, בירכו בשנה טובה ודרך צלחה, סגר בחזרה את דלת המונית ונפרדו לשלום. גם אותי לא שכח וקיבלתי מבט של הערכה, ז״ע.

נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון אלוקים

בחול - המועד - סוכות נסעתי לחיפה לראות את שלום הרבי. יסוריו גברו מאוד והוא אמר לי, ״הלא ידעת את גודל היסורים שאני סובל, איך יכולת להתאפק עד היום מלבוא לבקרניו״ באותה שעה הביאו לפניו את סעודת הצהריים והוא ביקשני שלא יכריחו אותו לאכול, מכיוון שזה בא לו בקשיים גדולים. אחרי החגים רציתי לנסוע לבלגיה. נסעתי לשבות בבני ברק כדי לקבל את ברכת רבינו ז״ע לקראת נסיעתי, רבינו ישב בביתו מלא צער על מצב בריאותו של אחיו האדמו״ר מסערט ויזניץ ז״ל אשר אהבו ואת הסעודה השלישית ערך בביתו עם מניין מצומצם של אנשים מאנשי ביתו. תיכף אחרי ברכת המזון ביקש להתקשר ולשמוע את שלום אחיו אשר כבר היה בלי הכרה מאז יום ערב שבת, רבינו הבדיל על הכוס, מי שלא שמע את ההבדלה של רבינו, בקולו הערב ובנוסח המיוחד, נוסח ויז׳ניץ, לא שמע הבדלה מימיו, אך הפעם הבדיל רבינו בשברון לב ובלי נוסח כלל.

לאחר ההבדלה ביקש מאתנו להכין מכונית כדי לנסוע לחיפה, אבל היות שרבינו היה חלש מאוד, ביקשנו ממנו שאנו ניסע, וכשנשוב נדווח לו על שלום אחיו. רבינו הסכים לדברינו ואמר, נכון, אין לי כוח לנסוע, תסעו ותודיעו לי מה שלום

אחי האהוב, נסענו לחיפה הרה״צ ר׳ משה ארנסטר שליט״א וזוג׳ הרבנית שבע תחי׳ בת רבינו וגם אני הצטרפתי. נסענו היישר לבית החולים, הרבי כבר שכב יומיים בלי הכרה וכשנכנסנו לחדרו שבה אליו ההכרה לרגע, שאלתי אותו לשלומו וגם סיפרתי שבאנו בשליחות רבינו, אחיו, הרבי ז״ל הכיר את קולי, פתח את עיניו הקדושות אשר היו תמיד מלאות חיבה, הרים את ידו לברכנו לשלום וחיוך רחב היה נסוך על שפתיו, מראה מיוחד שממש קשה לתארו, לעולם לא אשכח את הרגעים האלה, האחרונים. לאחר מכן עצם הרבי את עיניו וכך זכיתי עוד להיפרד ממנו בשעותיו האחרונות.

בשעה מאוחרת שבנו לבני ברק, רבינו הק׳ המתין לנו ואנו סיפרנו לו על המצב הקריטי. למחרת ביום ראשון ב׳ במרחשון בבוקר עוד נשארתי בבני ברק ורבינו ביקש ממני לסדר לו את הנסיעה לחיפה עם בן אחיו הרבי רחי״מ מווישוא זצ״ל, סידרנו את הנסיעה ורבינו נסע לחיפה, אולם הגיע כבר אחרי ההסתלקות, בבית החולים הודיעו לרבינו שכבר נמצאים בבית, ברמת ויז׳ניץ. רבינו הבין את התשובה, נסע לרמת ויז׳ניץ ונשאר ללון שם. למחרת ביום שני היתה ההלוויה, רבינו ליווה את הארון מחיפה לבני ברק והגיע עם הארון עד לרחבת בית המדרש הגדול בקרית ויז׳ניץ. בדרך מבית המדרש לבית החיים ניגש הרבי מגור זצ״ל אל רבינו וביקש להכנס אל רבינו אחרי ההלוויה. בשלב זה נכנס רבינו למכוניתו של ר׳ מאיר שלום רוזנברג, מפאת חולשתו המרובה ושברון ליבו על אחיו יחידו הק׳ שנפטר, גם אני ישבתי ליד רבינו במכונית וראיתי את החאלאט של רבינו רטוב מזיעה, כשעברנו על יד בית רבינו הצעתי לרבינו שאכנס ואחליף לו את החאלאט הרטוב בחאלאט יבש ורבינו הסכים, נכנסתי לבית, הבאתי חאלאט לרבינו ואת החאלאט הרטוב תליתי במקומו.

כשהגיעה ההלוויה לבית החיים ורבינו ישב על ספסל ליד חדר הטהרה, ראיתי לפתע את רבינו שם את שתי ידיו בכיסי החאלאט והוא נבהל ומשתומם, חיפש משהו ולא מצא, ראיתי את המראה הנורא הזה, ומיד הבנתי שלרבינו היה משהו בכיס החאלאט שהחלפתי לו, שיערתי שבוודאי היה זה משהו חשוב שרבינו לקח עמו לעת ההלוויה בעת שנסע לחיפה ולחשתי לרבינו הק׳ שהחלפתי את החאלאט, הדבר שרבינו מחפש נמצא וודאי בחאלאט ההוא שבבית. מיד ביקשתי מהר״ח ר׳ חיים גדליה רוב הי״ו, שהיו לו אופניים, שיסע לבית רבינו, יוציא את החפץ מהחאלאט ויתן אותו בידי בצורה שאף אחד לא יראה. לאחר כמה דקות שב ר׳ חיים גדלי׳ עם החפץ ונתן אותו בידי. (היה זה חתיכת בד מכתונת של ה״תורת

חיים״זי״ע), נתתי את הסחורה ביד רבינו והוא החזיקו בידו כל העת עד אחרי שגמרו את הטהרה. לאחר הטהרה נכנס רבינו לבדו לחדר הטהרה ושם אותו על גופו הק׳.

לאחר סתימת הגולל וההלוויה שב רבינו לביתו שבור ורצוץ והתיישב ״שבעה״ על אחיו שהיה הילד העשירי לאביו רביה״ק ה״אהבת ישראל״ ואביו קראו ״החכם שלי״. הרבי מגור נכנס לחדר רבינו והפעם הזו הייתי גם אני בחדר, לא יצאתי ולא עלה בדעתי שנוכחותי תפריע לרבי מגור בשעה מרה זו. כאן שמעתי את רבינו משוחח על היסורים הגדולים שעברו על אחיו בזמן האחרון לפני פטירתו, עוד אמר רבינו לאדמו״ר מגור, כי שבעה מדורי גיהינום עברו עליו בסבל הגדול של היסורים, לו כבר טוב בעולמו אשר הכין בחייו, אבל אנו הנשארים פה בחיים - ״והחי יתן אל לבו״. אחי היה הילד העשירי לאבי ז״ל ואני נשארתי לבדי מכל המשפחה היפה של בית אבי זי״ע. הרבי מגור ז״ל הוסיף על דברי רבינו הק׳ ואמר ״העשירי יהיה קודש״.

עם הגה״צ מוהר״י הורביץ זצק״ל בדאבוס

כשהתגוררתי בבלגיה, נסעתי בימי הקיץ למנוחה בדאבוס שבשוויץ. ידעתי שהרה״צ ר׳ יודא׳לה ז״ל נמצא גם הוא שם למנוחה ותהיתי אם לא אפריע לו את מנוחתו כשאבקרו, גם לא ידעתי איך הוא מרגיש. הגעתי לדאבוס למלון היהודי ״עטניא״, שם היה לו חדר. מצאתי אותו שוכב על הגזוזטרא כשבגד קשור לראשו מחמת הכאבים שסבל מהם. שאלתיו לשלומו וכיצד הוא מרגיש, אף שאלתי אותו מדוע הוא יושב בגזוזטרא והשמש יוקדת על ראשו, דבר זה הרי איננו מועיל למי שסובל מכאבי ראש. השיב לי מוהר״י כי מישהו אמר לו שהשמש מבריאה, ״אבל אם אתה חושב שלא - אזי אכנס לחדר״. שאלתיו האם יש לו צורך במשהו והאם הוא רוצה שאהיה על ידו לעזרה כל שהיא, ענה לי: ״בוודאי שאני מעוניין שתהיה על ידי ואם אתה מסכים אלך לטייל עימך קצת״, מיד התלבש והלכנו לטייל, מצאתי איזו גינה יפה ומוצלת והגישו לנו בירה, היתה זו בירת ״פילזן״ אמיתית (עכטען פילזענער ביר) ומוהר״י סיפר לי מעשיות על דודו, שקירב את העשירים ואת העניים שילח לביתם והסביר לי את הטעם, שישנם אנשים שלוקחים הם לדמי נסיעה לרבם את כספם המיועד לגידול ילדיהם ולצרכי שבת ולאחר מכן הם באים אלי ומבקשים פרנסה. מי צריך אותם? לא די שאיני מקרבם, אלא שאני מגרשם בחזרה לביתם.

באחד מטיולי מוהר״י עימי עברנו ברחוב הראשי על יד אחד הבנקים. הוא ביקש להיכנס, נכנסנו לבנק והתיישבנו להתבונן באנשים שעומדים ומחכים בסבלנות לתורם, אמר לי מוהר״י: ״הנך רואה כיצד הם עומדים ומחכים לתורם בסבלנות, את זאת באתי לראות, זה מרגיע אותי, כך צריך העולם להתנהג, בסדר, בעדינות ובסבלנות!״

לפני שובי לאנטוורפן היתה לי בעיה, מוהר״י נשאר עדיין בדאבוס ואילו אני חייב הייתי לשוב הביתה לעבודה. התכוננתי לדבר, הקדמתי ודיברתי עם ידידי הרה״ח ר׳ משה אוללעך נ״י שגם היה שם ונשאר עוד מספר ימים אחרי, ביקשתיו שהוא ידאג לכל צרכיו של ר׳ יודא׳לה. כשהתכוננתי ללכת לרכבת, אמר לי ר׳ יודא׳לה שהוא רוצה ללכת ללוות אותי לרכבת, הלכנו ברגל לתחנת הרכבת ושם עמד על ידי עד שהרכבת זזה. לפני שנפרדנו שאל אותי, ״על מי אתה משאיר אותי כאן?״ אז ראיתי עד כמה דיקדקתי במצווה הגדולה של שימוש תלמידי חכמים ולמזלי הגדול נמצא ר׳ משה נ״י בדיוק באותה שעה בתחנת הרכבת, הצבעתי עליו ואמרתי, הנה, היהודי הזה מאנטוורפן, הוא ידאג לכל, ר׳ יודא׳לה המשיך לעמוד עד שהרכבת עזבה את התחנה. זכותו תגן עלינו.

ענבי גפן בענבי גפן דבר נאה ומתקבל

בתקופה שבה הייתי מנהל תלמוד תורה ״אמרי חיים״ בירושלים, נסעתי פעם לאירופה לטובת התלמוד תורה. כשהלכתי לקבל ברכת כ״ק רבינו שליט״א - אז הרב דקרייתנו הק׳ - להצלחה אצל ידידינו ואנ״ש בחוץ לארץ, סיפר לי רבינו שליט״א כי מדובר עתה על שידוך בין בתו תחי׳ עם בן האדמו״ר ר׳ יעקב יוסף מסקווער - ארה״ב. רבינו שליט״א ביקשני להיפגש ולהידבר בעיר ציריך לגבי השידוך שנדברו עליו כבר רבינו הק׳ ז״ל עם האדמו״ר מסקווער ז״ל. המדובר היה הרב ר׳ דוד (כהיום האדמו״ר מסקווער שליט״א) בנו של הרבי מסקווער זצ״ל והמדוברת הרבנית חנה׳לה תחי׳ בתו של כ״ק רבינו שליט״א: ״היות ואתה נוסע עכשיו לאירופה - אמר לי רבינו - אבקשך להשתדל ולהיות לשבת הבאה בשווייץ, כי אני אהיה שם בעיר ציריך וכפי שנדברנו יגיעו לשם ביום ראשון או שני בבוקר הרבנית מסקווער - אמו של הבחור, אביו האדמו״ר מסקווער לא יבוא עימם וילווה אותם הגבאי הרה״ח ר׳ ישעי׳ אונגאר הי״ו, חשבתי שאתה תהיה במקום לתווך ולנהל את כל המשא ומתן בין שני הצדדים ולדבר עם הרבנית מסקווער בשמנו״. לכבוד ולזכייה גדולה היה זה לי שנפל בחלקי להיות לעזר בעניין גדול וקדוש זה, שמחת ליבו של כ״ק רבינו שליט״א.

רבינו שליט״א והרבנית ע״ה עם בתם הרבנית מסקווער תליט״א הגיעו בתחילת השבוע, אני הגעתי לצריך ביום חמישי בצהריים, נפגשתי עם כ״ק רבינו שליט״א ורבינו נהנה מדייקנותי שהגעתי בזמן הנכון למקום הנכון.

ביום ראשון אחר הצהריים נסעתי לשדה התעופה לקבל את פני האורחים החשובים. עוד ביום חמישי, יום הגעתי לצריך, נדברתי עם הרה״ח ר׳ ברוך ואלאדארסקי ע״ה מצריך, ידיד בית סקווער, (אביו היה מוותיקי חסידי סקווער ובנו של ר׳ ברוך מתגורר בשיכון סקווער שבארה״ב) שביתו המכובד ישמש כאכסניא מתאימה לאורחים הנכבדים. מיד כשהגיעו מסרתי להם את ההזמנה של ר׳ ברוך ואלאדארסקי, אשר יהיה זה זכיה למשפחתו לאכסן את משפחת הרבי מסקווער ואמרתי לרבנית שהכנתי להם אכסניה טובה ומכובדת מכל הבחינות, בנוסף לכך האכסניה היא בקרבת מקום וזה יהיה לעזר רב בעת הסידורים וההכנות לשידוך שיהיה בשעטומ״צ.

כאן ניגש אלי הגבאי ר׳ ישעיה אונגאר והביע את רצונם באמרו לי כי הם מבקשים להיות בבית מלון, כיבדתי את רצונם ורצונו של אדם זה כבודו וכמאמר החכם ״אין טעם ברצון״, הבאתי אותם למלון ״רגינה״ אשר בקרבת בית המדרש ברחוב אנוואנד, על יד העלועציא פלאץ. למחרת בבוקר נפגשנו בעת תפילת שחרית ור׳ ישעיה אונגאר הגבאי ניגש אלי ואמר לי, כי במשך כל הלילה הפריעה להם נגינתו של זמר כושי והם מבקשים לעזוב את המקום ולעבור לאכסניה אחרת.

כעת הצעתי להם שוב לעבור לאכסניה אשר הכינותי עבורם בבית ר׳ ברוך ואלאדארסקי ע״ה והפעם קיבלו את הצעתי. עזרתי להם להעביר את חפציהם והרבנית ע״ה אמרה לי שהצעתי הראשונה היתה מאוד טובה ומאוד נהנתה מאשר הכינותי לה, כשבנוסף היתה האכסניה בקרבת מקום, ממש כמה בתים מאכסנית כ״ק רבינו שליט״א, רבינו התאכסן בבית ידידנו הרה״ח ר׳ יצחק נוימאן הי״ו.

מובן מאליו שגם לי הוקל עתה, עת הייתי עסוק במשא ומתן בין שני הצדדים המכובדים. בשעות של לפני הצהריים הגיע המיועד הרב ר׳ דוד שליט״א לבית רבינו שליט״א והיתה זאת הפגישה הראשונה, רבינו שליט״א בירכו לשלום ושאל לשלום אביו האדמו״ר מסקווער ז״ל והרב ר׳ דוד שליט״א שאל לשלום רבינו הק׳ ז״ל, שני הצדיקים כבר נדברו ביניהם כשנפגשו, אודות השידוך המתאים הזה ועתה הגיע הזמן הנכון לקיימו. ביום שלישי יום שנכפל בו ״כי טוב״, נפגשו והכירו שני הצדדים

המכובדים ונדברו ביניהם, ואחרי ששאלו את פיה ואמרה הן, החליטו לסיים את השידוך בשעטומ״צ.

למחרת עליתי לאכנסיית הרבנית מסקווער ושאלתי את הרבנית האם הביאה עימה בגדי שבת, על זה קיבלתי תשובה מהרבנית ע״ה: ׳אין בתוכניתנו להשאר כאן עד אחרי שבת וגם בגדי שבת לא הבאנו אתנו״, רצונה היה עז להיות כבר בשב״ק בביתה שבארה״ב, אמרתי לרבנית שלפי זה הרי הזמן קצר והמלאכה מרובה וצריכים להכין הכל לגמר טוב, שאלתי את פיה האם אפשר להידבר לשבור צלחת היום בערב אחרי תפילת מנחה ומעריב וגם על שאלתי זאת קיבלתי תשובה חיובית ושמחה ״בשעה טובה ומוצלחת״.

שאלתי גם את כ״ק רבינו שליט״א אם אפשר לקבוע זמן אחרי תפילת מעריב ורבינו שאל אותי: ״האם הכנת מקום מתאים בו נקיים את השמחה?״, עניתי לרבינו שכבר שוחחתי על זה עם ידידנו הרה״ח ר׳ יצחק נוימאן והוא שש וצוהל לקראת השמחה הגדולה אשר תשרור בביתו. רבינו הסכים על ידי ברוב שמחה ונחת ובערב היתה שמחה וששון, כל בעלי הבתים החשובים בעיר באו להשתתף בשמחה הגדולה והעיר צירייך צהלה ושמחה בשמחת צדיקים.

עוד באותו ערב הזמינו מקומות לטוס בחזרה לאמריקה ובשעה שתים-עשרה בלילה המריא המטוס בשעה טובה ומוצלחת, רבינו שליט״א וגם הרבנית נסעו ללוות את המחותנים בברכה ובתקווה להתראות בקרוב ביום שמחת לבם שתתקיים אי״ה בארצנו הקדושה בשיכון ויז׳ניץ בני ברק.

קול ששון וקול שמחה

עברו שנים והנה עת דודים הגיע, שמחה גדולה בבית הצדיקים נוטרי הכרמים. היה זה בשנת תש״ם ורבינו שליט״א נוסע לשמחת נישואי נכדו הרב ר׳ אהרן מנחם מענדיל בן חתדב״נ הרבי מסקווער שליט״א שהתקיימה באמריקה. באותו שבוע נסעתי לרגל מסחרי לארצנו הקדושה והייתי משובתי שבת בצל כ״ק רבינו שליט״א. רבינו שליט״א היה שרוי בשמחה לקראת נישואי נכדו הראשון ובמוצש״ק התקיימה מסיבת פרידה ומלוה דמלכא בבית המדרש הגדול בשיכון ויז׳ניץ, רבינו רצה לשתף בשמחתו את תושבי השיכון הנשארים בארה״ק, למען יקחו גם הם חלק בשמחתו.

נישואי האדמו״ר מסקווער שליט״א

למחרת החתונה של האדמו״ר מסקווער שליט״א

ישבנו שבת אחים ורעים ורבינו שליט״א אמר במסיבה שאלו מידידיו תושבי השיכון אשר לא ישתתפו בפועל בשמחתו הגדולה, גם עמם חפץ לשמוח ולשתפם בשמחתו. חשבתי בליבי היות ולא היה בתוכניתי לנסוע לחתונה, אשאב גם אני שמחה מהכא ואביא אל ביתי באנטוורפן. הרהרתי בליבי, רבינו שליט״א יושב ומתלהב ב״ה בשמחה דקדושה וזכרונותי צפים עולים ומזכירים לי כמה תלאות עברו על רבינו מיום עברה וזעם, עת נמלט בדרך, יחד עם הרבנית הצ׳ ע״ה מידי הרשע האכזר דרך הרים וגבעות בלילה החשוך בגשם שוטף, בחיקו החזיק תינוקת בת שנה וחצי ושם הילדה - חנה - אשר היא כעת המחותנת הרבנית מסקווער תליט״א אם החתן, אשר יחוסו הולך ונמשך עד מלכות בית דוד. בדרך הארוכה אשר בין גרוסווארדיין לבין הגבול הרומני הלכו ברגל והתינוקת התפרצה בבכי מר, אולי בכתה על גורל משפחתה והשתתפה בצער הוריה. והנה כששמע הגוי המבריח אשר ליווה אותם עד מעבר הגבול את בכי הילדה, פחד גדול נפל עליו מן השוטרים הרשעים המסתובבים על יד הגבול וביקש להשתיק את בכי הילדה על ידי חניקתה ר״ל, רבינו שליט״א התחנן לפניו אנא רחם על ילדתי, אין לי רק ילדה אחת ויחידה. הקל מלא רחמים שמע לקול תחנוניו, הילדה השתתקה והם ניצלו בחסדי הבויתב״ש. רבינו עטף את התינוקת בבגדיו אשר היו מלאים מזיעת תפילתם של צדיקים וכך הגיעו למחוז חפצם, בזכות אבותיו הקדושים אשר השקיפו ממעון קדשם בשמים לרחם על צאצאיהם הנתונים בצרה ובשביה ולהחיותם, לשתלם בדורנו - דור יתום ולחיותנו כהיום הזה.

גם בהיותם כבר בארצנו הקדושה עברו על רבינו שליט״א ועל משפחתו זמנים קשים, כפי שסיפר לי רבינו שליט״א שאת נרות שבת קודש בתל - אביב, הדליקה הרבנית על לבינה אשר מצאו ברחוב, ״אבל הנרות הללו קודש הם והלהיבו אותנו בזמנים הכי קשים, הכניסו בנו תקווה אשר חיינו עוד יאירו ויזרחו כאור החמה.״ וב״ה, היום הזה הרחיב לנו והגיענו לזמן הזה, נוסעים מכאן מאות אברכים יחד עם רבינו האהוב שליט״א להשתתף בשמחת נכדו. כך עברו במוחי מחשבות ליבי ורבינו מתעורר בהתרגשות להגיד שבחו של הקב״ה ולברך את ה׳ על כל הטוב אשר גמלו והגיעו לזמן הזה, אחרי כל הצרות והתלאות אשר עברו עליו ועל משפחתו, רבינו הזכיר את ימי שבתו בתל אביב ברחוב העבודה וישיבת ויז׳ניץ ברחוב לילינבלום 16. היה זה מחזה מרהיב עינים ומשמח לבבות כשאנו משתתפים בשמחה כאיש אחד בלב אחד, הרגשתי צעיר בשלושים שנה ושבתי לימי הבחרות, עת זכיתי לשימוש תלמידי-חכמים כשישב רבינו שליט״א בחדרי אשר ניקיתי אותו כל יום, רבינו ישב

שם מבוקר עד ערב וחזר על לימודו בהתמדה גדולה, הלך אנה ואנה וחזר על לימודו, היש מחזה יפה יותר מזה, אשרי עין ראתה זאת וזה חלקי מכל עמלי.

המסיבה הסתיימה מתוך שירה וזמרה והודיה, ליוויתי את רבינו בדרך לביתו נאוה קודש ומיד כשנכנסתי אמר לי רבינו: "ראיתי על פניך והבנתי מה שעובר במוחך על העבר הקשה, היית שותף עמנו ומליבי התפרץ ליתן שבח והודיה ברבים לבורא יתי שמו על כל החסדים שעשה עמדי עד היום הזה! וממשיך רבינו ושואל אותי "האם תבוא גם אתה להשתתף בשמחתי?"

אני הייתי כבר יותר משבוע בארצה"ק לרגל מסחרי ולא חשבתי כלל לנסוע לחתונה, חשבתי לשוב לביתי באנטוורפן, אך הזמנת רבינו לא נתנה לי מנוח, בפרט כשרבינו גם אמר לי: "הלוא אתה גם כן מחותן, שהרי היית השדכן אצל הורי החתן בצירך. "עוד לא החלטתי בליבי לנסוע ורבינו, לפני יציאתו לשדה התעופה חזר על הזמנתו ושאל: "האם תבוא לחתונה?" שתקתי ולא עניתי כלום. עוד נשארתי להיפרד מהרבנית הזקנה אם המלכות מרת מרגלית ע"ה והמלווים את הרבנית פונים אלי בבקשה, אנו נוסעים עתה עם הרבנית לאוירון, אם יש לך זמן, בוא גם אתה ותסייע להעלות את הרבנית לאווירון בכיסא, מובן שחשבתי לזכייה גדולה לסייע לרבנית הצ' ע"ה והצטרפתי. העלינו את הרבנית על כיסא גלגלים עד לתוך האווירון שעמד הכן עם כ"ק רבינו וכל פמליא דיליה. מיד כשעליתי לאווירון ראיתי את רבינו שליט"א יושב במקומו וסביביו ידידים וחסידים, מצפים בעוד כמה דקות להמראה. נגשתי לרבינו לאחל נסיעה טובה ורבינו שליט"א מחזיק בידי ואומר לי - "אבער דיא קומסט דאך ציא די חתונה" אז החלטתי לנסוע.

ביום ראשון טסתי לאנטוורפן ולמחרת ביום ב' ניגשתי למשרד הנסיעות אשר בעליו היו בעבר שכני באותו בנין, היה להם משרד נסיעות מוכר באנטוורפן - "ויינברגר שאנצער" ושאלתי אם יש עוד אפשרות לנסוע ביום ראשון הבא לאמריקה, כשלי עדיין אין ויזה לאמריקה. הם לקחו מידי את הפספורט ועוד באותו ערב הביאו לי ויזה אמריקאית יחד עם כרטיס טיסה - עד לביתי, כעת ראיתי כבר שזאת נסיעה מלווה בברכת רבינו. ארזתי את בגדי השבת לכבוד החתונה, לקחתי עימי את הטלית ותפילין וביום ראשון נסעתי לשדה התעופה בבריסל יחד עם מניין אברכים שנסעו גם הם להשתתף בשמחה. כעבור חצי שעה בה חיכינו להמראה, הכריזו ברם-קול שהטיסה שלנו מבוטלת מחוסר נוסעים וכולם יכולים לנסוע למחרת עם סבנה. היות ורציתי להשתתף בשמחת ה"חתן מאהל" ולא רציתי להגיע ביום החתונה בבוקר, הלכתי לטלפון, התקשרתי למשרד הנסיעות וסיפרתי

להם כי הטיסה בוטלה ואני מוכרח לנסוע היום. הם ענו לי שאטלפן שנית כעבור עשרים דקות ויגידו לי מה לעשות, כעת הם משתדלים לסדר לי נסיעה דרך אמסטרדאם. כעבור עשרים דקות טלפנתי שוב והם ענו לי בקיצור: "גש למנהל הראשי של "סבנה" ואמור לו כי שמך שטיינמץ, קח עמך את המזוודה והחזק בידך את הפספורט, כי הנך טס מיד לאמסטרדאם". לקחתי את המזוודה בימיני ואת הפספורט בשמאלי ועליתי למשרד של "סבנה". והנה בדלת עומד מנהל המשרד ובלי אומר ודברים הוא בא לקראתי, לוקח את המזוודה מידי ומתחיל ללכת לכיוון היציאה, ניגש למשטרת הגבולות מושיט לשוטר את הפספורט שלי ואנו יורדים במדרגות לשדה התעופה, שם עמד אווירון קטן. ניגשנו והמנהל מניח את המזוודה באווירון הקטן, סוגר אחרי את הדלת ומיד טסנו לכיוון אמסטרדאם, ממש לא הבנתי ולא האמנתי מה שעיני רואות, הנה אני טס לשדה התעופה של אמסטרדאם, האווירון הקטן בו אני טס נוחת באמסטרדם על יד אווירון "ג'אמבו" גדול, הטייס יוצא, לוקח את המזוודה שלי ומוסר אותה לדייל הראשי של חברת "ק.ל.ם." ההולנדית, הדייל שם אותה באווירון ואומר לי להיכנס מיד לאווירון אשר טס בעוד מספר דקות לאמריקה, וכך היה, לאחר מספר דקות סגרו את הדלתות והאווירון התנשא לגובה השמים בדרכו לאמריקה.

ועתה, עת אני יושב וכותב את זכרונות הנסיעה הזאת, אני שואל את עצמי האם זה אמיתי או שאני חולם, אבל זכרוני לא מטעני. גם כ"ק הרבי מסקווער שליט"א קיבל אותי בשמחה ובלבביות, וכה אמר לי, "אתם הנכם מחותן חשוב בחתונת בני" ועודנו ידידים נאמנים עד היום הזה.

גם בדרך חזרה למחרת החתונה ראיתי את ברכת רבינו שליט"א. לאחר שלושה לילות של השמחה הגדולה, שבהם לא נתנו שינה לעפעפינו, הגעתי למטוס לחזור הביתה ומצאתי מטוס כמעט ריק מנוסעים, ביקשתי מהדיילים לא להעיר אותי כשיגישו אוכל כי אני רוצה לישון, הם כיבדו את רצוני וישנתי כל הדרך עד שהאירו אותי בהגיענו לאמסטרדם.

סיפורי צדיקים

סיפורים
עובדות והנהגות
מצדיקי אמת זי"ע

סיפורי צדיקים

שמעתי מרבינו זי״ע, אשר הרה״ק רבי מנחם מנדל מרימנוב זצ״ל אמר, שבבוא הזמן יקראו ״תורה״ גם למעשיות וסיפורים של תלמידי הבעש״ט, נסיעתם וכל הקורות אותם בדרך, ויברכו על זה נותן התורה כאשר מברכין על קריאת פרשה שבתורה.

כאשר דיבר החזון איש על רבינו ה״חפץ חיים״ זצ״ל, אמר, כי תולדות חייהם של גדולי וצדיקי ישראל הם ספרי המוסר הטובים ביותר. ובאחת השיחות אמר, כי מן הראוי לכתוב את תולדות החפץ חיים ומזה ילמדו את דרך התורה והיראה.

החזון איש זצוק״ל

מעשה בגן ילדים בכפר קטן, שלא היו בו מספיק ילדים חרדים והיו נאלצים לצרף לגן גם ילדים אחרים. באו לשאול בעצתו ובדעתו של החזון איש ז״ל והוא הורה להם, כי אם יסכימו גם ההורים האחרים לתלות תמונת החפץ חיים על קירות גן הילדים, אז כדאי לצרף גם אותם, וכך אמר: הרושם החזק של הדיוקנאות המאירים משפיע על הנפש הרכה של הילדים ועשוי להבטיח יסוד רוחני איתן.

פעם הלך החזון איש עם אחד מתלמידיו, עבר אדם ברחוב ולעג על דרכי בני הישיבה, והתלמיד הגיב על כך. אמר החזון איש לתלמיד: אינך בן תורה. תמה הצעיר: וכיצד משיב בן תורה? ענהו קצרות: בן תורה **אינו משיב כלל.**

אחד מתלמידי החזון איש ניגש לרופא עם ילדו החולה. הרופא אמר לאב שזה איננו משהו רציני או ח״ו מסוכן. הלך האב להזכיר את הבן לפני רבו החזון איש ז״ל ביום השבת, אמר החזו״א לאב שיסע תיכף ומיד עם הילד לבית החולים וכשראה כי התלמיד עדיין מהסס אם לנסוע בגלל השבת, ניגש החזון איש למעילו אשר תלה על מסמר שהיה דפוק בכותל חדרו, הוציא משם שטר כסף והגיש אותו לידי תלמידו. קח מונית וסע מיד לבית החולים עם הילד. לקח האב את הכסף מידי החזון איש הזעיק מהר מונית ונסע עם הילד לבית החולים. ומה הופתע האב לשמוע מפי הרופא שמצב הילד מסוכן ולמזלו הגיע עוד בזמן לבית החולים. מעובדה זו רואים אנחנו אשר עיניהם הקדושות רואות כל מה שאנחנו בעיני בשר איננו מסוגלים לראות.

ועל כגון זה שמעתי פעם מהרבי מסערט ויזניץ זצ״ל, אשר בבעלז לא אהבו פרימע, רק - ערליכע וד״ל.

מעניין לציין פה את מדת ההסתפקות במועט אשר ראו אצל אותו צדיק בהיות מעילו תלוי על מסמר פשוט.

ומענין לעניין באותו עניין. כאשר גרתי ברחוב יונה בירושלים סיפר לי בעל הדירה הרב שכנא קולודצקי, כי למחרת בבוקר אחרי חתונתו נתן לו אביו שני מסמרים גדולים, וככה אמר לו: לך לדירתך (אשר היתה בסך הכל חדר קטן ושתי מיטות בלי ארון בגדים) דפוק שני המסמרים בתוך הקיר ועליהם תתלה את הבגדים החדשים שקיבלת לכבוד החתונה שלך. תשמור עליהם היטב כי לא אקנה לך חדשים באם לא תשמור עליהם. אלה היו הצדיקים תושבי ירושלים עיר הקודש, אשר הסתפקו במועט. זי״ע

מעשה נורא שסיפר האדמו״ר ר׳ אברהם יעקב מסאדיגורא זצ״ל.

בארץ הקדושה היה יהודי נכבד וירא שמים אשר תורתו אומנותו, יקר ונכבד מופלג בתורה ויראת שמים ולא פנה כל ימי חייו לשום מסחר, רק עסק בתורה ויראת שמים. הוא היה עני ואביון והיו לו שלוש בנות מבוגרות שהגיעו לפרקן, אך לא היה לו שום מבוא להוצאות נשואין. אשתו הצדקת דיברה על ליבו שירחיק נדוד, לבקש עזרה מאחינו בני ישראל רחמנים בני רחמנים, שבוודאי יתנו לו לצרכי נשואי בתו, כי בתקופה ההיא היתה חשיבות גדולה לראות איש נכבד תלמיד חכם אשר בא מארצינו הקדושה, ובעצה זאת אולי יוכל להוושע. ברוב רחמנותו על בני ביתו העניים, החליט האיש בדעתו לנסוע ולנדוד למרחקים, אך לפני שעזב את ביתו בירושלים החליט, אשר לא יתוודע לאף איש ולא ישתמש ביחוסו אשר הוא מבני ארצינו הקדושה, רק לאדמורי״ם הקדושים אשר בחוץ לארץ להם יפנה לעצה ותושיה ובכח אמונת צדיקים נסע והלך לדרכו, עד אשר הגיע לחצרות קדשו של הרה״ק מרוזין זי״ע. מובן מאליו אשר בכל הדרך סבל מדחקות, הוא נדד מעיר לעיר וממקום למקום, עד אשר הגיע לעיר סדיגורא, עיר מושבו של הצדיק מרוזין זצ״ל. כאן נכנס לאבי הרבי זי״ע - מספר הרבי מסדיגורא - וגילה לו כי הוא הגיע הנה מארה״ק וקיבל על עצמו שלא יגלה לשום איש את יחוסו, שהוא מיושבי ארה״ק, רק לצדיקי הדור וביקש עצת אבינו הקדוש על מבוקשו.

אבינו ז״ל נתן לו ברכת קדשו וגם ששה אדומים זהב ויעץ לו לנסוע למחותנו רבי דוד מזבילטוב ז״ל אחי רבינו הרה״ק בעל ״תורת חיים״ מקאסוב זי״ע, אשר העולם מחזיק אותו לחכם גדול והוא יתן לו עצה ותושיה מה לעשות הלאה. היהודי נסע אל רבי דוד מזאבילטוב ז״ל ומסר לו כי הרה״ק מרוזין שלח אותו אליו שיתן לו

עצת חכם וצדיק. אך רבי דוד מזאבלטוב נתן לו גם הוא ששה אדומים זהב ויעץ לו שימשיך לנסוע הלאה אל הרבי ר׳ מאיר׳ל מפרעמישלאן זצ״ל אשר העולם מחזיק אותו לצדיק ונביא והוא יתן לו עצה נכונה על מבוקשו.

הוא המשיך לנסוע עד פרעמישלאן וביקש להכנס לצדיק מפרעמישלאן ז״ל, אבל היות והגיע בידים ריקות ולרש אין כל, לא נתן לו הגבאי ליכנס לרבי. הוא הסתובב שם כמה ימים ואחד מבעלי הבתים הכיר בו שהוא איש נכבד והזמינו לביתו לשבת. הוא ביקש את אשתו להכין לכבוד האורח הנכבד סעודת שבת עם כל מיני מטעמים והזמין את ידידיו ואת שכניו לבוא ולהתענג עם האורח הנכבד בליל שבת קודש, לשמוע חידושי תורה מפיו. בליל שבת, נתמלא הבית בנכבדי העיר ואף אחד לא ידע מי זה האורח החשוב ומאין הגיע הנה.

הרה״ק ר׳ מאיר׳ל מפרעמישלאן קרא למשמש שלו ביום א׳ בבוקר ואמר לו ״אני מרגיש פה אוירא דארץ ישראל, לך בכל העיר ותחפש אחרי יהודי אחד שהגיע מארץ ישראל, לך מהר ותביא אותו אלי ובאם תסרב לי ולא תביא אותו אעשה ממך גל של עצמות!״ המשמש נבהל מאוד מצוויו של הרבי ויצא בבהלה לרחוב העיר לחפש אחרי האורח מארץ ישראל ולהביאו לרבי. תיכף ומיד הלך בכל העיר ולא מצא אותו, התישב בדעתו ללכת לשוק כי אולי שם ימצא אותו ולא ישוב בידים ריקות אל הרבי, כי פחד מאוד מצוויו ופקודתו החזקה של רבו. הוא הלך בשוק ושאל כל אחד מי יודע על יהודי מארץ ישראל אשר הגיע הנה כי הרבי מחפש אותו ורוצה לראותו.

בדרכו, פגש ביהודי מיושבי הקלויז של העיר פרמישלאן וביקש ממנו שיעזור לו למצוא את היהודי אשר הרבי רוצה לראותו, בהוסיפו, שהרבי גזר עליו להביאו תיכף אליו בלי שום עיכוב. האיש הזה סיפר לו, כי בבית החייט היה יהודי מאוד נכבד ותלמיד חכם בשבת וכולם הלכו לקבל את פניו בליל שבת, אולי זה היהודי שאתם מבקשים אשר הרבי רוצה לראותו.

מובן מאליו כי השמש הלך תיכף ומיד לבית החייט, לראות היתמזל לו מזלו וימצא שם את היהודי אשר הרבי ציוה להביאו אליו. והנה הגיע לבית החייט ומה נבהל לראות את היהודי אשר סירב להכניס לחדרו של הרבי כי לרש אין כל.

כעת כבר לא היתה לו למשמש כל ברירה ופקודתו של הרבי שמרה רוחו, ואמר ליהודי שהרבי מחפש אותו ורוצה לראותו תיכף ומיד. כשראה היהודי שהרבי ראה ברוח קדשו אשר הסתיר עצמו מעיני כל, הלך יחד עם המשמש אל רבי מאיר׳ל

מפרעמישלאן ז״ל. בבואו לחדר הרבי נתן לו שלום והחזיר לו שלום בחביבות ובטוב לבב ואמר בזה הלשון: ב״ה שבאתם אלי, הלא אני שומר לכם כבר מזמן את הכסף הזה לנשואי בנותיכם, כי בשמים חסו על תורתכם ועבודתכם ולכן פקדו עלי משמים ביום הוולד בנותיכם לקבץ על יד על יד עבור צרכי נשואיהם. ויצוה הרבי להושיט לו תיבה קטנה שעל הארון ופתח את התיבה הקטנה ונתן לו את כל האדומים אשר אסף כל הימים עבור היהודי הצדיק הזה, כעזרה לנשואי בנותיו. הי שם סך של שש מאות זהובים, מקצתם מיושנים וחלודים מרוב זמן ושנים רבות שעמדו שם על הארון. היהודי קיבל ברכת פרידה והודה על טובתו של הרבי מפרעמישלאן ז״ל ונסע משם בשמחה רבה. ע״כ סיפר האדמו״ר מסדיגורא ז״ל והוסיף - היהודי חזר ונסע לאבי ז״ל להודות לו על טוב ליבו ועצתו הטובה אשר הואיל לו מאוד. הרוזינער לקח פיצ״יילע (מטפחת) ומרוב חיבה ניגב את האבק מהמטבעות, אח״כ החזירם ליהודי. ועתה ראו מה הואיל לו ליהודי הזה אשר לא השתמש לצרכיו הפרטיים בכבודה של ארץ ישראל.

הבעש״ט בצפת

הה״צ ר׳ דוד בהרה״צ ר׳ אליעזר מנדל מלעלוב זצ״ל, סיפר במירון בשנת תרע״א מעשה ששמע בעצמו מהאשה שבה אירע המעשה או מהנשים אשר סיפרו בשמה: שרה רחל, נכדת הבעל שם טוב ז״ל שהתגוררה בארץ הקודש, נהיתה משותקת רח״ל, ובכתה והתחננה לפניו בתפילתה כי היא שוכבת ביסורים. נתגלה לה הבעש״ט ואמר לה: תלכי על קברי להתפלל ותתרפאי״. שאלה את הבעש״ט: ״הלוא אתה מונח בחוץ לארץ ואיך אבוא לשם מרחק כזה?״ אמר לה הבעש״ט: ״לאחר פטירתי נשאו אותי לארץ ישראל לעיר צפת ת״ו, וקברי נמצא אצל האר"י ז״ל מצד ימין״. בבוקר ציוותה שישאו אותה לקבר האר״י ז״ל, וישימו אותה לצד ימינו של הקבר. שכבה שם והתפללה ואח״כ נעמדה בריאה ושלימה, היא הלכה חזרה בעצמה וברגליה ככל האדם. הדברים התפרסמו בכל העיר צפת בשנת תקנ״ז.

ברכתו של צדיק

בעיר טשערנוביץ התגוררה רבנית זקנה, בתו של הרבי ר׳ מאיר מפרמישלאן. היא היתה ידועה כבעלת מופת וכל ברכותיה התקיימו. כאשר רבינו הק׳ ה״אהבת ישראל״ היה בצ׳רנוביץ הלך לבקרה ושאל אותה מנין כוחה הגדול, שמספרים עליה ועל ברכותיה שאת כל אשר תברך מתברך. על כך ענתה הרבנית: אצל אבי הצדיק ר׳ מאיר מפרמישלאן היה נהוג שבליל ראש השנה, אחרי שגמר את תפילת מעריב, היו

עוברים לפניו המתפללים וכן כל בני העיר להתברך מפי קדשו בשנה טובה. בין הרבים נדחק אחד הגנבים של העיר, הוא נדחק בתוך הקהל הרב כדי שלא יכירו אבי, רק את כפות ידיו שלח מבין האנשים ובדוחק הרב. אבל אבי הקדוש הרגיש בידיו המלאות בגניבה וגזילה, הוציא אותו מן השורה ושאלו מה אתך, כלום לגניבות שלך הנך מבקש ברכה והצלחה? אבל הגנב הזה ענה בפיקחות על אתר, וכך אמר: רבי, בבקשה ממך תאחל לי שכל הגניבות הרשומות לשנה הזאת יגיעו לידי, "אז עס איז באשערט עמעצין מען זאל אים באגאנבענען, זאל דאס חאטש קימען אין מיינע הענט אין נישט אין דיא הענט פון אַ גוי אַ רשע" ואבי נתן לו את ברכתו.

אני עמדתי מאחורי הדלת לראות ולשמוע את ברכותיו של אבי הצדיק ומאוד נהניתי ממעשה הגנב הזה, אשר הצליח להוציא ברכה מפי קדשו של אבי, אשר היה נוהג לברך את עמו ישראל.

לאחר שגמר אבי לברך את העם ונכנס לחדרו, ישב לנוח קצת. ניגשתי גם אני ובפי בקשה של ילדה, וכך אמרתי: אבי היקר והקדוש ברכני גם אני בברכה, אשר כל הרפואות אשר ישלח ה' לעמו ישראל החולים יעברו על ידי ואברך אותם. אבי הקדוש נהנה מחכמתי ונתן לי ברכה מן השמים. וזה כוחי הגדול בברכות אשר אני מברכת את עם ישראל, אבל אין זה כוחי ועוצם ידי רק ברכת אותו צדיק וקדוש, אבי זצ"ל.

ישועתו של הילד החולה

כ"ק רבינו זצ"ל הירבה לספר בשבחו של הרה"ק בעל "קדושת לוי" מברדיטשוב ז"ל. פעם סיפר רבינו על אודות אשה מרת-לב, שהיה לה ילד קטן אשר לא יכול היה לעמוד על רגליו. אמו נסעה אתו להה"ק מברדיטשוב כדי שיתפלל לרפואתו. בדרך לברדיטשוב עמדה בכפרים וקיבצה פרוטות מאת נדיבי לב, יהודים רחמנים בני רחמנים שנתנו לה מעט אוכל ומקום ללון, עד שהגיעה אחרי עמל רב לברדיטשוב. כמובן שליד הפתח עמדו הרבה אנשים שביקשו להיכנס אל הקודש פנימה, ולפי שהדוחק היה גדול, השאירה את הילד בחצר, הושיבה אותו על הרצפה שעל יד חלון החדר שבו ישב הרבי.

סוף סוף, הגיע גם תורה להיכנס. היא ניגשה לרבי עם בקשה על בנה היחידי היושב בחוץ ואינו יכול לעמוד על רגליו החולות ל"ע. בתור פדיון נפש נתנה מהפרוטות אשר קיבצה בדרך והניחם על שולחנו. אבל הרבי לא רצה לקחת ממנה את הפרוטות אשר קיבצה בעמל רב, וצעק בקול רם, עם פרוטות אשר קיבצת באת

אלי, אינני רוצה לקחת אותן ממך. לקח את הפרוטות וזרק אותם לחצר דרך החלון הפתוח, ולילד שישב בחוץ בחצר כבר היתה הישועה, הוא קם על רגליו אשר החלימו בינתיים והחל לאסוף את המטבעות אשר הרבי זרק מן החלון. האשה הזאת היתה מרת לב, ומאוד חרה לה על כך שהרבי זרק את כספה אשר קיבצה בעמל רב, יצאה החוצה ללכת לקחת את בנה החולה. ומה מאוד התפלאה על בנה אשר קם על רגליו וקיבץ את הכסף אשר זרק הרבי מן החלון. כאשר קיבצה את כל כספה עמדה אצל החלון הפתוח של הרבי וצעקה אליו: "ב"ה מיין קינד איז שוין גיזונד אין גייט שוין אויף זיינע אייגענע פיס, ב"ה אז איך דארף שוין ציא אייך נישט אנקימען" (ב"ה שבני כבר הבריא והולך על רגליו, ב"ה שאיני זקוקה לכם כבר!). וקראה לילד שלה, בא נלך מכאן הלאה.

הוסיף רבינו זצ"ל ואמר: "אזויא האט דער הייליגער בארדיצ'ובער א טובה גיטאהן אין משמח גיוועז אציבראכענע מאמע מיט איהר קראנק קינד". זי"ע ועכ"י.

סיפורים אשר סיפר לי הרבי מסערט - ויזניץ זצ"ל

מהרבי ר' רפאל מברשאד זצ"ל איש האמת

אחרי חתונתו אכל רבי רפאל קעסט אצל חמיו. חמותו שראתה את רוב צדקתו וסיגופיו הרבים, אפתה כל יום לחמניות טריות עם חמאה שנקראו בוכטעלעך. היו אלו לחמניות טובות עד מאוד וטעימות, ובפרט שעשתה אותן עם כוונות טובות לחזק את הצדיק האמיתי, חתנה. היא הגישה לו שתי לחמניות ממעשה ידיה ואכל אותן בתיאבון, לחזק את גופו לעבודת הבורא. מדי יום אחרי עבודתו הק', לימוד שיעוריו הרבים מאז השכמת הבוקר ותפילותיו אשר התפלל בדביקות עצומה, החיה את נפשו הרעבה. יום אחד שאלה אותו חמותו אם ברצונו לאכול עוד אחת, כיון שהיה עוד רעב אמר רבי רפאל טוב, אוכל עוד אחת. וחמותו שאלה, אולי תאכל עוד אחת כי הן טובות וטריות ומחזקות את הלב. ר' רפאל התבייש לבקש עוד אחת, ועל כן אמר: לא, די לי באלו. אבל באמת עדיין היה רעב מאוד, וברצון רב היה אוכל עוד אחת. הואיל ולא אמר את האמת, על כן לפני שהתחיל להגיד דברי תורה היה מכה באגרופיו על מצחו ואומר: "אוי בוכטע", וחזר בתשובה על הבוכטע אשר סירב לקחת עוד אחת מהן.

היה זה בערב שבת קודש ביום חורף קצר. אחד מאנשי ביתו של ר' רפאל אמר בתמימות "היום קצר והמלאכה מרובה", עוד מעט תכנס השבת "מען וועט זיך געבען איין דריי, אין עס איז שוין שבת" (רק "סיבוב" אחד וכבר תיכנס השבת).

הצדיק ר' רפאל מברשאד שמע זאת עד לחדרו. יצא מחדרו, התחיל להסתובב כמה פעמים, הסתכל החוצה ואמר לאנשי ביתו, הנה אני מסתובב כבר כמה פעמים ואני רואה שעדיין לא שבת.

המשמש בקודש הלך להביא לחמניות טריות. הלחמניות היו קטנות מאוד, הרבה יותר קטנות מהרגיל. אחד המשמשים אמר שהלחמניות כל כך קטנות "אז מען קען זיי אועק בלאזען" (אפשר להעיפם בהבל הפה). יצא הצדיק מחדרו, נטל לחמניה אחת על כף ידו הימנית, ניסה להעיף אותה בפיו ואמר, "ראו נא שלא אמרתם אמת!".

כי אין שכחה לפני כסא כבודך

סיפר לי האדמו"ר מזאלשיץ - אנטוורפן ז"ל. שני חברים נסעו כאחד לראות את הרה"ק רבי אברהם המגיד מטריסק זי"ע בנו של הרה"ק מטעלע בן הרה"ק ר' מרדכי מטשרנוביל זי"ע. כידוע היה המגיד מאוד חלוש, שכן כמעט שלא אכל במשך כל היום, ובערב שתה רק קצת חלב עם מים חמים.

כשרצו להכנס ולגשת אל הקודש היה שם קהל רב, כולם עברו לפניו לקבל את ברכתו וכשהגיע תורם עברו מהר כדי שלא להטריח את האנשים אשר המתינו בתור. עז רצונם היה לראות עוד פעם את המגיד, לפיכך החליטו ביניהם כי יעמדו שנית בין האנשים העוברים לפניו, וכך יזדמן להם לשוב ולראותו שנית. מיד כשהגיע תורם לגשת אל הקודש והמגיד ראה אותם מתקרבים אליו שאל אותם בתמיהה: הלוא כבר ראיתי אתכם פעם אחת. אמרו לו שני האברכים כי רצונם לבקשו שלא ישכח אותם. ענה להם המגיד ז"ל - הלוא אנו אומרים בתפילה: כי אין שכחה לפני כסא כבודך.

המגיד מקוז'ניץ וקצות החושן

העתקתי מכתבי הגה"צ רבי שלמה זלמן עהרנייך זצ"ל אבד"ק שמלויא:

סיפר לי דודי מו"ה נפתלי הכהן אב"ד מאד בן רבינו מאור הגולה בעל שו"ת קול אריה ז"ל. שכשהיה בלבוב אצל הגאון מו"ה צבי אורנשטיין השתעשע עמו בדברי תורה, ובעת שרצה ללכת ליווה אותו הגאון ועמדו על הפתח. אמר לו הרב מלבוב ז"ל: "אספר לכבודו מעשה אשר יהיה חשוב מאוד אצלו. הנה הרב הגאון מו"ה דוד מפדהייץ ז"ל בן הגאון "בעל קצות החושן" ז"ל סיפר לי, כי כשהדפיס הספר הנפלא "אבני מילואים" מאביו ה"קצות החושן" ז"ל, לא היה יכול למוכרם, יען שהקצה"ח

היה מתנגד לחסידים. וכן גם בנו הרב הנ״ל היה מתנגד גדול, על כן לא רצו לקנות ממנו החסידים את הספר של אביו, והיה צר לו מאוד על כך ולא ידע עצה בנפשו מה לעשות. בנסעו בדרך עמד לפוש אצל יהודי אחד תלמיד חכם וחסיד, קירב אותו היהודי הזה מאוד שהכיר בו שתלמיד חכם הוא ובן הגאון קצוה״ח ז״ל, אשר היה נכבד וחשוב מאוד בעיניו. השיח לפניו הרב ר׳ דוד את לבו, אשר אין רוצים לקנות את הספר של אביו הקצות החושן, והאיש הזה יעץ לו עצה טובה: ״תסע לקוז׳ניץ למגיד הקדוש בעל עבודת ישראל, תיכנס לקודש פנימה ותבקש ממנו כתב המלצה, הוא יקרב אותך ויכבדך ובטח יקנה ממך ספר, יתן לך כתב המלצה לאנ״ש וחסידיו ואז תוכל למכור הספרים שיש לך מאביך ז״ל, וכל אנ״ש המסתופפים בצלו יקנו את הספר מכבודו. אך אחת אבקשך, שתזכיר אותי לפני המגיד הצדיק מקוז׳ניץ להיוושע, כי אנו חשוכי בנים ויברכנו להיפקד בזש״ק״.

שמע בן הקצה״ח לעצתו, אף שהיה קשה בעיניו לנסוע לרבי, רבן של חסידים, אבל הבין בדעתו שזה יכול להיות לו לתועלת למכור את ספרי אביו ז״ל, אף הבטיח ליהודי שיזכיר את שמו לפני רבו כבקשתו. אחרי נסיעה ארוכה ומפרכת הגיע לקוז׳ניץ והלך למגיד והשתדל אצל הגבאים שיתנו לו להיכנס אל המגיד הקדוש ז״ל. בעת שנכנס לקודש פנימה קירב אותו המגיד והושיבו לפניו. שאל אותו המגיד מה בקשתו וענה ואמר אני הרב מפודהייץ בנו של הגאון בעל קצות החושן, הדפסתי עתה ספר אבני מילואים ספר נחמד מאבי ז״ל, אבל לא אוכל למכרו, ויעצני ידידי פב״פ ממקום פלוני שאסע לכבודו ולבקש שיכתוב לי כתב המלצה לאנ״ש. מיד קנה המגיד ספר אחד ממנו וכתב לו המלצה טובה. נפרד ממנו ר׳ דוד ונסע לדרכו, אבל בעת שכבר היה רחוק מקוז׳ניץ נזכר בידידו ובבקשתו שיזכיר אותו לפני הרבי, ומאוד הצטער על אשר מעל בשליחותו. בדלית ברירה חזר מדרכו עם העגלה הקטנה והשבורה והגיע חזרה לקוז׳ניץ, שבור ורצוץ מטורח הדרך הארוכה. שוב בא לפני המגיד ובפיו הבקשה של ידידו אשר שכח להזכירו שיפקד בזש״ק. אמר לו המגיד הק׳, כי המלאך הממונה על הריון בגימטריא ע-ה, המשיך המגיד הק׳ ושאל, יאמר לי כבודו איה נרמז דבר זה? והשיב לו בן הקצוה״ח שמבואר בגמרא נדה דף טז ע״ב דמלאך הממונה על הריון לילה שמו, ״והלילה אמר הורה גבר״ (איוב ג, ג), ולילה הוא בגימטריא ע-ה. אמר לו המגיד הקדוש יפה אמר כבודו, אבל הוא במקום חושך, ואני אגיד לו ממקום אור ולא חושך. בפרשת לך לך כתיב שהמלאך אמר להגר הנך הרה ויולדת בן, הנך בגימטריא ע-ה, וכיוון שהנך בגימטריא ע-ה ע״כ יפקד האיש פב״פ בבן זכר. ונסע משם ומכר את כל הספרים במחיר טוב, כי כל אנ״ש של המגיד קנו אותם בכסף מלא. ואמר הגאון מלבוב לדודי ז״ל עד כאן סיפר לי הרב ר׳ דוד

מפדהייץ. ושאלתי את בנו של הקצות החושן מה היה עם אותו החסיד אשר הזכרתם בפני המגיד, האם פעלה ברכת הצדיק או לא. והשיב לי: בעוה"ר התקיימה ברכתו של אותו צדיק... כי עוד באותה שנה ילדה אשתו בן זכר.

"היה עם פיפיות שליחי עמך"

האדמו"ר ר' חיים מצאנז ז"ל התפלל פעם תפילת מוסף בראש השנה ומהתקיעות עד אחרי תפילת מוסף עברו בסך הכל שש עשרה דקות. לאחר מכן בעת שישב בשולחן הטהור דיבר בעניין התפילה המהירה, ואמר בלשון קדשו, שאם זוכים להתפלל כראוי ולהידבק בשכינה הקדושה אפשר להידבק במלאך שיש לו אלף פיפיות, ולכן אפשר להתפלל בזריזות כזאת, זי"ע.

גם אני ראיתי פעם כדבר הזה. הי' זה בשנה שרבינו ז"ל שהה כל הימים הנוראים באמריקה ואנחנו התפללנו באולם שכור - "תלפיות" בתל אביב. הלכתי בר"ה אחר הצהריים אל בית התפילה של האדמו"ר ר' אהרן מבעלזא זי"ע לשמוע אל הרינה ואל התפילה, תפילת מוסף ותקיעת שופר והגעתי בדיוק בעת שתקע בשופר ותיכף התפלל תפילת מוסף. כאשר גמר להתפלל תפילת מוסף הסתכלתי על השעון, והנה כל התפילה עם תקיעת שופר ארכו כעשרים וחמש דקות. ובכן גדולים מעשי הצדיקים זי"ע.

ה"בעל עגלה" של הרה"ק ר' מענדלה מוויטפסק זי"ע

סיפר לי ידידי הר"ר ראובן אייזנר הי"ו סיפור ששמע שלוש פעמים מפי האדמו"ר מגור, ה"בית ישראל" זי"ע.

והנה הסיפור כפי שהוא זכור לי.

היה זה אצל הרה"ק ר' מענדלי מוויטעפסק ז"ל מתלמידי הבעש"ט זי"ע. פתאום מאוחר בלילה ציווה את הגבאי שילך לבעל העגלה ויבקש אותו שירתום את הסוסים לעגלה כי ברצונו לצאת לדרך עוד באותו לילה. השעה היתה כבר מאוחרת, וקור עז שרר בחוץ. הבעל עגלה אך זה עתה הגיע הביתה, עייף מן הדרך, אכל משהו להחיות את נפשו והלך לישון ולנוח מטורח הדרך של כל היום. והנה דופקים בדלת, והגבאי מבקש את זוגתו שתלך להעיר את בעלה, הרבי שלח אותו שיבוא אליו, הואיל והוא צריך לנסוע לאיזה מקום. הלכה אשתו והעירה את בעלה בידעה אשר הרבי איש קדוש ונורא ואין מסרבים לגדול, אבל בעלה מרוב עייפות לא רצה לשמוע על נסיעה באמצע הלילה. הגבאי חזר על בקשת הרבי ואשתו הפצירה בו לא לסרב

לרבי כי הוא איש קדוש. אחרי הפצרות מרובות של אשתו נענה לבקשת הגבאי, הוציא את הסוסים מן האורווה, רתם אותם לעגלה ונסע בדלית ברירה לבית הרבי.

הרבי והגבאי עלו על העגלה אבל בעל העגלה היה עייף וכמעט נרדם, גם חושך היה ברחוב. והנה עוברים על יד בית הפריץ של הכפר, גדר עץ סביב הבית, והעגלה נכנסה לגדר ושברה אותה. כלב השמירה של הפריץ התחיל לנבוח, משרתי הפריץ באו בבהלה מי זה פורץ גדרו של הפריץ. אחרי ויכוח עם בעל העגלה הגיע הפריץ עצמו עם רובה דרוך כלפי בעל העגלה, איזו חוצפה ששבר את הגדר, ומה אתם עושים כאן מאוחר בלילה? בעל העגלה, אשר ראה שהוא בסכנה, וגם חשב בליבו, הן אני לא רציתי לנסוע כי הייתי עייף והנה מרוב עייפותי קרה לי המקרה הבלתי נעים הזה, הרבי אשם בכל! פנה בעל העגלה לפריץ והראה לו באצבע, הנה הרבי אשם בכל, אני לא רציתי לנסוע מרוב עייפות מכל היום, אשתי היא שאמרה לי אשר הרבי איש קדוש ואין לי רשות לסרב לאיש קדוש, והפריץ כיוון את נשקו כלפי הרבי.

פתאום נפל פחד על הפריץ ונבהל מפניו הקדושים של הרבי, הניח את נשקו ונתן להם לנסוע הלאה.

מיד כשהתרחקו מן הפריץ שאל הרבי את הבעל עגלה למה הראית עלי, האם רצית שהפריץ יהרוג אותי ובזה תציל את נפשך? הבעל עגלה בכלל לא נבהל מהשאלה! וככה ענה לרבי: אני לא רציתי לנסוע, רק אשתי הפצירה בי שאסע בטענה שהרבי איש קדוש ואין מסרבין לגדול. הנה חשבתי בעת צרה, ממה נפשך, באם הרבי איש קדוש נינצל כולנו בזכותו ובאם לאו אז ייהרג הרבי כי הוא אשם בכל.

ופירש בזה מה שראובן אמר לאחיו. "... אל תשפכו דם השליכו אותו אל הבור הזה.. למען הציל אותו מידם וגו"

והאיך יציל בזה את אחיו יוסף בבור אשר מלא נחשים ועקרבים, אבל חשב אשר ממ"נ אם יוסף הוא צדיק ינצל על-ידי צדקתו ולא יזיקו לו הנחשים, ואם לאו זה יהיה ענשו רח"ל.

חיילים יהודים בצבא הצאר

סיפור זה סיפר איש נאמן שהיה בשעת מעשה. שני אנשי חיל יהודים שמו נפשם בכפם וברחו מצבא רוסיה, עברו את הגבול לקבל פני קדשו של האדמו"ר מרוז'ין והתחננו בפניו שיתפלל לשלומם. הגישו פתקאות עם פדיון נפש בסך שבע רובל והתחננו לפני הרבי מה יהיה התכלית שמכריחים אותם לעבור על מצוות ה' ותורתו,

לחלל שבתות ולאכול מאכלות אסורים. הרה״ק עמד על יד מרכבתו לנסוע ולטייל, כמנהגו בכל יום לשאוף אוויר צח, והשיב להם בזה הלשון: הכסף קחו לכם בחזרה והנני מבטיח לכם אשר בבוא משיח צדקנו בב״א תהיו אתם ההולכים בראש לפני כל הצדיקים.

ועובדא ידענא משני אברכים ממכירי, בחורי חמד שחזרו מעבודת פרך תחת צבא הונגריה אחרי השואה האיומה. רבינו הק׳ ה״אמרי חיים״ זצ״ל היה אז בעיר הבירה בודפשט, והם ניגשו אל הקודש פנימה בבקשה, אשר רבינו יתן להם אופן תשובה על שעבדו בשבת ואכלו מאכלות אסורים משך כל המלחמה. רבינו זצ״ל הוריד דמעות, ובקול בכי אמר להם הלוואי יהא חלקי עמכם על כל עמלכם בשנות הזעם הנורא והאיום, שנות הגזירה הרעה על כלל ישראל.

ישועות ורפואות

היה זה יום אחד אחר הצהריים באנטוורפן. גמרתי את ענייני בבורסה וישבתי לנוח קימעא לפני ששבתי לביתי. והנה ניגש אלי אחד מחברי הבורסה, יהודי ממכירי שהיה בבחינת תינוק שנשבה, לא ידע מיהדות כמעט כלום, ובקשה בפיו: אשתו חזרה אותו יום מביקור אצל פרופסור בבריסל והוא נתן להם אבחנה רפואית מאוד חמורה ר״ל. הוא שאל אותי בתמימות: מה עלי לעשות? תחילה לא הבנתי מה כוונתו, כי לא הכרתי אותו כיהודי שומר תומ״צ, אמרתי לו שיתן תרומה לטובת נשמת ר׳ מאיר בעל הנס. על כך הוא אמר לי, כי לא לכך התכוון. אמרתי לו שיגיד פרק תהילים ויזכיר את שם אשתו לרפואה, וגם זה לא השביע את רצונו. חשבתי בלבי, מה היהודי הזה רוצה בתמימותו? אמרתי לו שבאנטוורפן ישנו רבי שקוראים לו ר׳ יענקלה, האדמו״ר מפשעווארסק שליט״א, גש אליו ובקש ממנו שיתן לך ברכה לרפואת אשתך. על כך אמר לי היהודי הזה: הנה לזה התכוונתי, רק התביישתי לומר לך זאת, אבל הואיל ואני אינני יודע ומכיר בעניינים אלה, אבקשך שתבוא אתי ותדבר במקומי.

נדברתי אתו להיפגש בשעה שבע בערב, וביחד הלכנו עד האדמו״ר מפשווארסק שליט״א. כתבתי לו קוויטל ונכנסתי אתו. היה לי מאוד לא נעים לבוא עם בן אדם זר, ובמיוחד בעניין כה חמור וקשה. התנצלתי על כך בפני האדמו״ר והתחלתי לספר לו את אשר רבינו ה״אמרי חיים״ איחל לחולה בשם אביש בקמאן ברכת רפואה שלימה בזה הלשון: ״בראשית ברא״ מאכט, ״**אביש בן רחל רפואה**״. הוא מאוד נהנה מן הסיפור הזה, ממש התלהב. הוסיף וסיפר עובדות ומופתים מחותנו

האדמו״ר הרה״צ ר׳ איציקל זצ״ל ואמר לי אז שסיפורי צדיקים מאוד מסוגלים לפעול ישועות לישראל ועל ידי זה פועלים ישועות ורפואות. בסוף איחל רפואה שלימה לחולה והוסיף ואמר לי שאשלח פיתקא לארץ ישראל, לידי הצדיק רבי ישראל אבוחצירא ז״ל, שהוא מכירו מעיר פאריז כצדיק ופועל ישועות ורפואות. והוסיף ואמר לי אשר שני צדיקים יותר חזקים וד״ל.

למחרת, הזדמן לי שליח מיוחד אשר לקח את הקוויטל לצדיק מוהר״י אבוחצירא ז״ל. הוא נסע במיוחד לנתיבות ומסר את השליחות. לאחר כמה ימים הודיעו לי בטלפון שהביאו מים מבורכים מן הצדיק אבוחצירא, והיה ליהודי הזה סייעתא דשמיא, בזכות האמונה הפשוטה אשר האמין בה׳ ובצדיקי אמת. מסרתי לו את המים שהגיעו ונתתי לו הוראות מה לעשות במים. לאחר כמה שבועות ניגש אלי עם סכום כסף לצדקה, ועם בשורה משמחת שהאבחנה כבר טובה ב״ה, והוא אסיר תודה לי עד היום הזה.

האדמו״ר מסטמר

הייתי בביתו של החזון איש כאשר ביקר אצלו האדמו״ר מסטמר ז״ל. הם דברו ביניהם על ישוב ארץ ישראל. החזון איש ליווה אותו עד שער החצר הפונה לרחוב, ולפני היפרדם זה מזה פנה אליו החזון איש ז״ל: ״סאטמערער רבי, טוט עפעס פאר ארץ ישראל״, ואז התחיל לייסד תלמוד תורה בבני ברק.

כאשר הגיע האדמו״ר מסאטמער זצ״ל לשבות בעיר בני ברק, הלך בעש״ק אחה״צ, מיד בהגיעו העירה, לבקר אצל כ״ק רבינו ז״ל. לאחר השב״ק, ביום היארצייט של הה״ק ה״ישמח משה״ מאיהעל זי״ע, הגיע רבינו זי״ע עם בנו יבדלח״ט כ״ק רבינו שליט״א לביקור גומלין אצל הרבי מסאטמער, היה זה באכסנייתו של הרבי בבית הנגיד ר׳ ישכר בנדיקט.

כשהגיע משמשו בקודש של רבינו - הרה״ח ר׳ דוד פישבאך ע״ה להודיע לרבי מסאטמער שרבינו הגיע, חבש הרבי את כובעו והלך לקראת רבינו, הוא ליווה את רבינו לחדר והבחין שלא הכינו כסא לרב - הוא רבינו שליט״א, הרבי מסאטמער הכריז ״דרך ארץ, כבוד התורה!״ למה לא הכינו כסא לרב מויזניץ! ״אני אכנס לחדרי שם יש מקום וכסאות, אעמוד בדלת ולא אתן לאף אחד להכנס!״ וכך הוה, כולנו נשארנו בחוץ ויצאנו לחצר, שם היה חלון פתוח מאחורי השולחן וממנו ראינו איך נדברו ביניהם יראי ה׳ וחושבי שמו, היה זה מראה נהדר. שיחתם נסובה אז בענין רצונו של רבינו זי״ע להטיל חרם על מגורים באדמת גרמניה הארורה.

כ״ק האדמו״ר מסטמר זצ״ל

בביקורו של האדמו״ר מסטמר בירושלים, היה זה בערב שבת קודש אחר הצהריים, ודודי היקר המשב״ק הרה״ח ר׳ יוסף אשכנזי הי״ו הלך להגיש לאדמו״ר ״טועמיה״. וכך אמר לי דודי שיחי׳, אתה הלוא עסוק במלאכתך ותרצה לנסוע הביתה לבני ברק במוצש״ק, עתה יש לך הזדמנות להכנס אתי יחד שעה שאכנס להגיש לרבי ״טועמיה״. נכנסתי ודודי הציג אותי לפני האדמו״ר, שאני חתנו של הרה״ח ר׳ חיים דוד עהרנפעלד הי״ו בנו של ר׳ צבי עהרנפעלד ע״ה וחתנו של ר׳ יחיאל קליין ע״ה, כולם ילידי העיר סטמר וחסידי סטמר. פנה אלי האדמו״ר

כשחיוך נסוך על שפתיו ושאל אותי: בן מי אתה, "אין וועך זענט איהר"? עניתי ואמרתי: הנני בנו של ר' יחיאל שטיינמץ ממיהאיפאלווא. ועל זה אמר לי: "אזוי, איך האב גיקענט אייער טאטע אין אויך אייער זיידען פון בארשע. איך האב זיי גיט גיקענט. נו, ואוינט איהר אין שיכון ויז'ניץ? האטץ מיר א גיטען שבת". והושיט לי את ידו לברכה ולהצלחה.

והנה בהיותי בבודאפשט בקיץ תשנ"ה נפגשתי עם ר' קלמן קליין, יהודי יקר רוח וטוב לבב, לפנים מעיר ראצפרד וכיום גר בפלורידה מיאמי. הוא סיפר לי מנפלאות הבורא בהיותו במחנות ההשמדה הגרמניים. היתה לו קבוצת יהודים אשר עבדו תחת פיקוחו והוא שמר עליהם שלא יענו אותם בעבודת פרך, שלא יהיה גורלם כמו של יתר עובדי המחנה שנפלו באמצע העבודה מאפיסת כוחות. יום אחד ניגש אליו האדמו"ר מהר"ם מסטמר שליט"א, אשר היה גם הוא שם במחנה הזה. מצבו הגופני היה נורא ואיום מעבודת הפרך בלי מזון ומחיה והוא התחנן בפני ר' קלמן שישתדל להכניס אותו לפלוגה שלו. כשנודע לו כי האדמו"ר מסטמר שליט"א הוא נכד להצדיק ר' שלום אליעזר הי"ד מראצפערד, התירו לו, אחרי השתדלות מרובה אצל מפקדיו, לצרף גם אותו לקבוצה הזאת, שהיו לה תנאים יותר טובים ולא עבדו כל כך קשה. גם מזון סיפק לו, והודות לאיש יקר רוח זה ניצל הרבי ונשאר בחיים.

ר' קלמן קליין מתגורר כיום במיאמי שבפלורידה והוא משמש כגבאי בית הכנסת טובער 41. שם פגשתיו בחורף תשנ"ה בביקורי אצל האדמו"ר מסטמר שליט"א. הזכרנו את הצדיק הר"ר שלום אליעזר בנו של הדברי חיים מצאנז ז"ל שהאדמו"ר מסטמר הוא נכדו, אמו היתה בת ר' שלום אליעזר הי"ד. גם נודע לי כי האיש שעמד לפני דלת הגאז קאמער כאשר הצדיק הקדוש ר' שלום אליעזר נכנס היה מן העיר קראקוב. שם התגורר אחיו ר' ישעיה מצ'חוב הי"ד, ור' שלום אליעזר אמר לו: אתה בטח תישאר בחיים מן השריפה הזאת - אנא ספר לכל העולם אשר עוללו לנו הרשעים הארורים האלה. ואכן נשאר אותו יהודי בחיים, והרבה פעמים הלך להגיד עדות בבתי המשפט נגד פושעי הנאצים ימ"ש. שמו מ' ציילער, ושם אחיו אשר עודנו חי היום אלימלך ציילער.

סיפרתי לאדמו"ר מסטמר שליט"א, אשר זכיתי להכיר את הצדיק ר' שלום אליעזר כשביקר בעיר מולדתי מיהאיפאלווא, בחתונה של נכדו הצדיק ר' יוסף מאיר רובין הי"ד בן הרב מסוליצה. החתונה היתה בעירנו ובערב שבת אחרי שטבל במקווה, נכנס מהרש"א לבית אבותי, כי אבינו הכירו והזמינו לביתנו לשתות כוס תה ולהשאיר ברכה בביתנו. אז קיבלתי ברכה מפי קדשו והוא גם נתן לי מטבע אשר

בירך אותה. בתוך השיחה דיברנו מנכדו אשר היה משכמו ומעלה גבוה מכל הבחינות. ועל זה סיפר לי האדמו״ר מסטמר כי פגש אותו אחרי השחרור מן המחנות: ראיתי אותו בכלי גולה וצילינדר על ראשו. שאלתי אותו מה זה בראשך? והצדיק הקדוש הזה, אחרי שעברו עליו צרות גדולות וכל משפחתו נהרגה על קדושת השם, נשאר בצדקתו. לא רצה ללבוש כובע מצמר כי מעולם לא לבש בגדי צמר על בשרו הצילינדר עשוי מחוטי משי. לדאבוננו הגדול אבד חסיד והלך לעולמו, אחרי השחרור ממחנות המוות מאנה הינחם נפשו הטהורה ונשמתו יצאה בטהרה ממחלות ומחולשה שהיתה מנת חלקו במחנות של הצוררים הגרמנים ימ״ש. זי״ע ועל כל ישראל.

הצלה זמנית

סיפר לי מר שמעון אייזנשטיין מעיר זענטע:

בקרבת העיר זענטע בה כיהן כרב אב״ד האדמו״ר מסטמר שליט״א היה עיר בשם אויוידעק. בשבת אחת לפני הצהרים הגיעו חיילים הונגרים לעיר אויוידעק וריכזו את כל יהודי העיר, אנשים נשים וטף והרגו אותם הי״ד.

הידיעה המרה הגיע לעיר זענטע בשבת באמצע התפלה ע״י גויה שכנה ואמרה ״תברחו מכאן מהר לפני שהם מגיעים לכאן״. פחד גדול אחז את כולנו ופנינו לרב בשאלה, האם מותר לנסוע בשבת, כי בעוד שעה יש רכבת שנוסעת לבודאפעסט. התשובה היתה: מי שיכול, יברח בכל דרך אפשרית אבל אני נשאר פה ולא אעזוב את בני קהילתי!

ממשיך מר אייזנשטיין: כיון ששמעתי שהרב נשאר החלטתי גם אני להישאר עם בני משפחתי. היינו אובדי עצות והראש הקהל ניגש למחנה הצבאי שהיה בעירנו בכדי להיפגש עם מפקד המחנה שהיה מכירו. הוא סיפר לו מה שהתרחש בעיר אויוידעק וביקש שיגן על היהודים תושבי העיר.

המפקד אמר לו, באם יש להם פקודה בכתב אין לי שום אפשרות להציל ואם לא, הוא לא יתן להם לפגוע ביהודים. המפקד יצא לתחנת הרכבת עם פלוגת חיילים חמושים. כשהגיע הרכבת עם החיילים ההונגרים שאל אותם ״האם יש לכם פקודה בכתב?״ התשובה היתה ״לא״ – המפקד ציווה שיעלו חזרה לרכבת ויסעו מכאן הלאה ובאם לא, אתן פקודה לחיילים שלי לירות בכם. מהר עלו לרכבת ונסעו הלאה.

בחסדי ה' ניצלנו, אך היתה זו הצלה זמנית עד שנכנסו הגרמנים ימ"ש והובילו את כל היהודים לאושוויץ.

ראה בליקוטי אמרות בפ' פנחס עה"פ "יפקוד ה'" וגו' מה שהבאתי בשם הכתב סופר עה"ת.

זריזות

סיפר לי האדמו"ר מסערט ויזניץ ז"ל: פעם כשהיה בקרלסבאד היתה דירתו באותו בנין בו התגורר הרבי ה"אמרי אמת" מגור. הרבי מגור שלח להודיע לו, כי בבוקר בשעה שבע הוא עומד לנסוע למקווה ואם יהיה מוכן יוכל להצטרף אליו. היה זה אולי רגע אחד אחרי שבע והאדמו"ר מגור אמר לו: "היתכן? הלוא דיברנו על שעה שבע?" נסעתי אתו יחד למקווה, ובעת שאני שלפתי את נעלי האחת היה כבר האדמו"ר מגור בתוך המים.

המראה הזה והזריזות הזאת לא ראיתי מעולם, הבגדים ממש נשרו ממנו והתרוממו מעל גופו הקדוש בין רגע, ממש כהרף עין! ע"כ ספורו של הרבי מסערט ויזניץ זי"ע.

המסתפקים במועט

בהיותי בווינה עם האדמו"ר מסערט ויזניץ ז"ל, אמר לי בעל האכסניה ר' שלום יוסף אדלשטיין: בוא נלך לבקר זוג מאוד מענין, יהודי מבוקובינה. הגענו לדירתו. בכניסה לחדר היה מטבח קטן ועל הריצפה מונח שק גדול עם קמח וערימה גבוהה של עיתונים ישנים. שמו של היהודי ר' שמעון שפילפויגעל. הסביר לנו היהודי הזה: היות וקיבלנו אני ואשתי סכום כסף מהשילומים מגרמניה, ואנחנו לא זקוקים לכסף הזה, החלטנו להוריש את זה לישיבת ויז'ניץ בארץ-ישראל.

אנחנו מסתפקים במועט וחוסכים כל פרוטה. בתחילת השנה אנו קונים שק קמח, מזה אנו אופים לחם לכל השבוע. אתם רואים שם את ערימת העיתונים, אלו עיתונים ישנים אשר מוכרים לפי משקל. לנו לא משנה עם זה עיתון של השבוע או שזה עיתון מלפני כמה חודשים.

אשתו היתה לעת זקנתה בבית אבות בשיכון ויז'ניץ ושם נפטרה בשיבה טובה. תנצב"ה.

ברכתו של החזון איש

היה זה ערב שבת קודש לפני הצהריים. והנה הגיעה אשה מרת לב לביתו של החזון איש להזכיר את בנה החולה. היה זה ביום שישי, יום לפני פטירתו של אותו צדיק החזון איש ז״ל ואחותו הרבנית קנייבסקי נכנסה לחדרו אשר שם שכב והזכירה את הילד החולה בשם - איתן. והחזון איש שלח את אחותו לשאול את אם הילד אם אין לו שם אחר ואז נזכרה אם הילד כי בעת הברית קראו לו בשם ישכר דוב, אבל השכנים נתנו לו שם מודרני בעברית - איתן. נכנסה אחותו של החזון איש והזכירה את הילד החולה בשם ישכר דוב, ואז נתן להם החזון איש את ברכתו ברכת רפואה שלמה. זי״ע.

וכן ראיתי כתוב ב״אגרות שלמה״ מהגאון הצדיק הרב ר׳ עקיבא אייגר זי״ע, אשר בנו הרב ר׳ שלמה אייגר ז״ל הזכיר לאביו שם של חולה לבקש ברכת קדשו וטעה בשמות, והנה הגיעה התשובה מאביו: ״התפללתי בעבור החולה ולא נעניתי, אולי יש טעות בשמות״. החזיר הבן לאביו הגאון הצדיק רבי עקיבא כי אכן חלה טעות ותיקן את הטעות בשמות. השיב לו אביו הצדיק: ״התפללתי על החולה - ונעניתי״. זי״ע.

ברכתו של צדיק

הרב הקדוש ר׳ יעקב קאפיל חסיד אבי שושלת קוסוב ויזניץ, קראו לו בשם ״שיויתי יוד״, שכן כל רגע פנוי היה אומר בלחש ״שיויתי ה׳ לנגדי תמיד״. פרנסתו היתה ממכירת בדים, והיה נוסע כל פעם לירידים. והיה ביום שלא הופיע ליריד היו הסוחרים אומרים בינם לבין עצמם כי אם ה״שיויתיניק״ איננו כאן, כל היריד איננו שווה כלום, והיום כבר לא נרוויח מאומה. בעת פטירתו באו אנשי הח״ק ושאלו את הרבנית האם יש לה תכריכים מוכנים. השיבה להם הרבנית שירדו למרתף, שם ישנו ארון ותכריכים. בעלה היה נוהג לרדת כל יום למרתף, לובש את התכריכים ושוכב בתוך הארון ושם גמר את כל התהילים בבכי ובדמעות. זי״ע.

ובאותו ענין, היה זה אחרי פטירת רבינו זצ״ל. פגשתי את נהג האוטובוס מס׳ 56, - משה הנהג וכך אמר לי: ״כל עוד הרבי היה חי עברתי עם האוטובוס ע״י ביתו הקדוש וקיבלתי ממנו ברכת ״בוקר טוב״ מידי יום ביומו, והיה זה שכרי. כעת אני מחליף את עבודתי מבני-ברק לתל-אביב, כי הקו הזה כבר לא מעניין עוד!״.

טובה ליהודי

הסיפור הזה שמעתי מפי כ"ק רבינו זצ"ל ביום הילולא של רבינו ה"אהבת שלום" זי"ל.

אחד מרבותיו של הרבי ר' מנחם מענדיל מקוסוב ז"ל, מחבר ספה"ק "אהבת שלום", היה ר' משולם פייביש מזבארז' ז"ל. האהב"ש היה הולך לרבו ברגל, מחוסר כסף לשכור עגלה. ערב אחד, בדרכו אל רבו, עמד להנפש באחת האכסניות אצל יהודי אשר גר בקצה הכפר. ולפי שכל היום לא בא אוכל אל פיו, שאל את בעל האכסניה אם יש לו משהו לאכול. בעל האכסניה ענה לו שגם הילדים שלו הלכו לישון בלי לאכול וגם למחר אין לו לחם לתת לפיהם, הילדים רכים ופרנסה אין לו. בבוקר קם האהב"ש התפלל והלך לדרכו, אחרי שנפרד מבעל האכסניה, וליבו נשבר בקרבו מעוגמת נפש על הילדים הרכים הרעבים ללחם.

בדרכו פגש עגלה נוסעת, ובה יהודי עשיר. העגלה נעצרה, והיהודי העשיר שאל את רבינו האהב"ש, לאן פניו מועדות ולמה הוא הולך ברגל, אולי הוא רוצה להצטרף ולהמשיך את דרכו הלאה בעגלתו שלו. ענה לו האהב"ש ז"ל שהוא נוסע אל רבו ר' פייביש מזבארז'. על כך אמר לו הגביר, כי גם הוא נוסע לרבי פייביש. בוא אברך, עלה על העגלה ואקח אותך אתי לרבינו, אבל הרבי האהב"ש לבו שבור בקרבו על מצב המשפחה שאין לה לטף לחם לאכול, עז היה רצונו לעזור לעני זה בעת צרתו, לפיכך בשעה שביקש אותו הגביר לעלות לעגלה, סירב להצטרף אליו לנסיעה באומרו לגביר: "לא אוכל לנסוע עמכם אלא אם תתנו לי מאה זהובים, שאוכל לעזור למשפחה האומללה הזאת ולילדים הרעבים ללחם". היטב חרה לגביר הזה על חוצפתו של האברך הצעיר הזה, שהעז לסרב להצעתו הנדיבה. אולם כדי שלא להשיב את פניו ריקם הסכים לתת לו חמישה זהובים. אבל רבינו זצ"ל הלך לו הלאה לדרכו ברגל, והעגלה גם היא המשיכה את דרכה.

לא הספיק הגביר לנסוע אלא כמה רגעים, ורבינו שהצטער מאוד על מצב היהודי העני. הכניס חרטה גדולה בלב העשיר אשר ישב בעגלה. העגלה הסתובבה וחזרה אל האהב"ש. עתה ביקש הגביר להוסיף ולתת לו עשרים זהובים. גם עתה לא היה מוכן האהב"ש לעלות על העגלה. עתה כבר הבחין הגביר שאברך זה איננו פשוט כל כך, ולבו לא נתן לו לעזוב אותו בדרך לבדו. הסכים לתת לו את כל מאת הזהובים ובלבד שיעלה על העגלה והוא יוכל להמשיך לנסוע. לא כן, ענה לו רבינו האהבת שלום זי"ל, את הסכום הזה אני צריך ליהודי עני, שהוא מחוסר פרנסה יש לו

קרעצ׳מע והילדים שלו רעבים ללחם. הבה ניסע חזרה עד היהודי הזה וניתן לו את הכסף.

היטב חרה לגביר שאברך זה עוד מעז לבקש לחזור ולנסוע, אחרי שכבר נתן לו את כל הסכום, אך ביודעו שאחרת אינו יסכים לעלות על העגלה חשב הגביר בליבו, הבה נסע ונראה את מעשיו הטובים של האברך המתעקש לעשות טובה ליהודי בכל ההידור. סובב את העגלה ונסעו אל היהודי הזה לקרעצ׳מע. האהבת שלום ז״ל נכנס יחד עם הגביר לאכסניה, מסר לבעל האכסניה את מאת הזהובים וציווה לו שילך לעיר לקנות חבית יין שרף כדי שיהיה לו מה למכור ויוכל להביא לחם לפי הטף הרעבים. לפני שנפרד ממנו אמר ה״אהבת שלום״ ליהודי, קח פנקס ורשום כל יום את הרווחים בעסק הזה, ובבוא הזמן תצטרך להתחלק עם היהודי אשר אתי, כי הוא נתן לי את הסכום הזה אשר נתתי לך עכשיו.

לאחר מכן התיישבו בעגלה ונסעו ביחד אל רבם. בעת שהגיעו לרבם קיבל אותם ר׳ פייביש ז״ל בשמחה רבה וקירבם מאוד.

לימים, לאחר ששמו של בעל האהבת שלום ז״ל התפרסם ברבים כרבי מפורסם, פועל ישועות וזורע צדקות, נהרו הרבה עניים ונצרכים לדפוק על דלתותיו. את כולם החיה הצדיק בכסף ובברכות לרוב, בדרך של כבוד. והנה אותו גביר עשיר שסיפרנו עליו, ירד מנכסיו רחמנא ליצלן, והתגלגל לבין העניים, והצטרף גם הוא לאחת השיירות אשר הלכו ברגל לקבץ נדבות. יום אחד הגיע לבית רבינו לעיר קוסוב. רבינו האהבת שלום ז״ל הכיר אותו תיכף בעמדו ליד הפתח בין שאר העניים. אמר לשמשו שיקרא לעני הזה ויכניס אותו לחדרו. קיבל אותו בסבר פנים יפות והזכיר לו את אותה נסיעה בעגלה ואת הכסף אשר לקח ממנו ונתן ליהודי בעל האכסניה. לאחר מכן נתן לו מכתב ליהודי הקרעצ׳מער הזה, שיעשה חשבון צדק, ושיתן למוכ״ז את חצי הרווח. מובן שהיהודי הזה החזיר לו את חלקו, חצי מהרווחים ומהכסף הזה התחיל לעשות מסחר. הגלגל נתהפך והוא הצליח מאוד וחזר להיות עשיר ובעל צדקה. וסיים רבינו זצ״ל ואמר ״אזוי האט דער זיידע דער אהבת שלום ז״ל אינזינען גיהאט א יוד א טובה צו טוהן, זי״ע ועכי״א״.

בעצת הרבי

עשיר גדול אחד היה מחסידי רבינו התורת חיים מקוסוב ז״ל. פעם אחת נסע אל רבינו התורת חיים להימלך ולשאול את דעתו לגבי טחנת קמח גדולה שעמדה למכירה, אם לרכוש אותה אם לאו. התורת חיים יעץ לו לקנותה, ואף נתן לו את

ברכתו. בדרך לביתו נכנס העשיר לסדיגורא לבית הרה״ק מרוזין ז״ל, לקבל גם ממנו את ברכתו. האדמו״ר מרוזין ז״ל אמר לו שלא לקנות את טחנת הקמח. אך הואיל והיהודי הזה היה מחסידי רבינו מקוסוב ז״ל, שמע בקולו של רבו, ובעצתו, הלך וקנה את הטחנה בברכת רבו ז״ל מקוסוב.

עברו כמה שנים, פרצה שריפה והטחנה נשרפה כליל. נסע היהודי הזה אל רבו התורת חיים וסיפר לו, כי בעת שהלך לקנות את הטחנה שאל גם בעצת האדמו״ר מרוזין ז״ל והריזינער אמר לו לא לקנותה. אבל בטחונו הגדול ברבינו נטע בו אומץ והוא קנה אותה, והנה עתה נשרפה כליל באש. בטוח אני באלה, שגם רבינו ידע מה שהריזינער ראה, שהטחנה תשרף, ואם כן למה נתן לי רבינו לקנותה? השיב לו רבו התורת חיים ז״ל: ״עס איז דא אהויז דאקטער אין א פרופעסור״. ישנו רופא בית המכיר את הפאציינט שלו, יודע ומכיר את כל החולשות שלו, ובעת שהולך לתת לו תרופה מתחשב בכל האברים של החולה. הואיל ותרופה שמועילה לאבר אחד יכולה להזיק לאבר אחר בגופו, על כן הוא מתחשב בכל גופו. אם לבו של החולה חלש ישגיח רופא הבית שלא לתת לחולה רפואה שיכולה להזיק ללבו, כל זה אצל רופא הבית. אבל הפרופסור, הספציאליסט אשר קוראים לו באופן פתאומי וכותב תרופה לחולה, עלולה התרופה להזיק לליבו ח״ו. הריזינער ראה שהטחנה תשרף, ולפיכך יעץ לך שלא לקנותה. אבל אני הסתכלתי מכל הבחינות, השריפה הגדולה של הטחנה היתה לך כפרה, ובזכות זה תשאר בריא ושלם.

ועל כגון זה אמרו בזוהר ״אית מאן דפרע בממונא ואית מאן דפרע בנפשתיה״.

אלפים בהדלקת נר שבת

ביום היארצייט של הרבנית מרים מאניא, א״ח רבינו ה״צמח צדיק״ ז״ל, סיפר רבינו זצ״ל. בעת האירוסין שלה, עת היתה עוד כלה בבית אביה הצדיק מרוזין, קיבלה תכשיטים פחות יפים מאחותה, שהתארסה לפניה. היא היתה אז עדיין צעירה לימים. (כידוע לבש הצמח צדיק טלית ותפילין ביום אחד) הריזינער ז"ל רצה לפייס את בתו הצדקת ולכן ניחם אותה: ״עוד תראי בגדלות החתן שקיבלת, כאשר תגשי לביתך לברך על הנרות של שבת קודש יחכה בחוץ קהל עצום של אלפי חסידים, יצטרכו לחכות שלושת רבעי שעה עד שיפנו לך דרך ומקום לגשת לנרות״.

היה זה לאחר שנים, ביום שישי ערב שבת קודש, שבת העליה לתורה של בנה, רבינו ה״אמרי ברוך״ זי״ע, ורעש היה בחצר: ״מאכט פלאץ פאר דיע רעבעצין זאל קימען צינדען לעכט!״ הוציא אחיה הרה״ק רא״י מסדיגורא את שעונו מכיסו, עמד

והסתכל בו שלושת רבעי שעה, ואחר אמר: "הנה עכשיו נתקיימה נבואתו של אבינו הקדוש זי"ע".

הזהרו בגחלתן

בתקופת מגורי בירושלים עיה"ק, ברחוב יונה 20, בא לבקר אותי אחד מידידי מאנטוורפען. הוא אמר לי שיש ברצונו ללכת לבקר את הגה"צ מבראשוב זצ"ל. מאוד שמחתי לרעיון, כי גם אני רציתי לראות את פני הרב. הצטרפתי אליו והלכנו יחד, עת נכנסנו, ראינו את הגאון שוכב על מיטת ברזל ישנה והוא מחזיק גמרא על ברכיו החלשים. וכה אמר לנו: הנני חלש מאוד ואין לי כוח להחזיק את הגמרא. הוא כיבד אותנו לשבת והיות וידידי היה ממשפחת חסידי קוסוב, אמר, אספר לכם סיפור מענין.

הרה"ק רבי משה מקוסוב בעל "לקט עני" עם בנו הרה"ק רבי חיים זצ"ל

ישבתי בבית מו"ר ההי"ר רבי משה מקוסוב זי"ע בעמח"ס לקט עני (הגאון מבראשוב זצ"ל אכן היה יגע וטורח רבות בשעת הוצאתו לאור של ספר זה, כמבואר בסוף הספר). והנה הגיע זקנך - מספר הרב מבראשוב לידידי - שהיה ממחוז מרמרוש ומחשובי חסידי קאסוב שם, כמו"כ היה זקנך מחשובי המנגנים בקאסוב,

וסיפר לרבי, שזה לא מכבר נסע לשבות בצל הרבי מספינקא וגם שם שר בקול אדיר וחזק, כפי שהוא רגיל לשיר בקאסוב. המשיך הרב מבראשוב וסיפר: אילו לא הייתי שומע את זקנך מדבר כך לפני הרבי לא הייתי מאמין, אך הרבי, לאחר ששמע את דיבוריו, עשה תנועה בשתי אצבעותיו ואמר - נו - באם יש לו עוד רבי חוץ מאצלינו, מה עלי לשאת עול כבד כזה, "וואס דארף איך שלעפען אזא שווערען ואגען". וסיים הרב מבראשוב ז"ל: אחרי זמן קצר הגיעה הידיעה מפטירתו של זקנך ע"ה. ועוד פעם חזר הרב מבראשוב על דבריו ואמר: וען איך וואלט נישט אליין גיווען דארט, אין אלעס גיהערט, וואלט איך דאס נישט גיגלייבט!

ובענין זה אספר, כי בחור אחד ת"ח מתלמידי הרבי ה"דמשק אליעזר" זי"ע, דבקה נפשו, לאחר הסתלקות רבו אשר אהבו, בהאדמו"ר מהר"א מבעלז ז"ל, הוא היה שם מהיושבים החשובים, ומיחידי סגולה אשר הבינו לשון קדשו באמירת הד"ת, כי אנחנו, בעת שהיינו בשולחן בבעלז, לא יכולנו לשמוע ולהבין דברות קדשו. היה זה אחרי שרבינו ה"אמרי חיים" ז"ל הגיע לארצנו הק', אנו התגוררנו אז בבנין הפנימיה ברח' לילינבלום וגם התלמיד הזה נשאר לגור בחדרו, אך לתפילות ולשולחנות הלך בשבתות וימים טובים לאדמו"ר מבעלז.

אחרי זמן מה נחלה במחלת לב רצינית ומצב בריאותו הורע מיום ליום. בליל שב"ק קיבל התקף לב חזק והיות והאדמו"ר מבעלז גר באותו זמן בקרבת הישיבה, הלכנו להזכירו לאדמו"ר מבעלז, אך האדמו"ר מבעלז אמר לנו שצריך להזכירו לאדמו"ר מויזניץ. חזרנו לרבינו ז"ל ורבינו שלח אותנו לחזור ולהזכיר אותו בפני האדמו"ר מבעלז, וכך זה התנהל כל אותו לישב"ק. מאוחר בלילה העבירו אותו לבית החולים "הדסה", שם שכב כמה שבועות עם חום גבוה. הלכתי פעם לבקר אותו ביום היארצייט של אמו והוא אמר לי שסיים היום מסכת לטובת נשמתה, הוא ביקש ממני להזכירו בפני רבינו על מ"ב מסעות, דהיינו 42 חום שהיה לו ונשאר שם שוכב עד אחרי פסח. זוכרני שבערב פסח הלכתי אליו להביא לו אוכל, והוא ביקש ממני להביא לו מצות לליל הסדר מן המצות שנאפו היום ע"י רבינו, רציתי למלאות בקשתו כי ריחמתי עליו, אבל המצות היו מונחים בחדרו של רבינו. היה זה לאחר שובו של רבינו מאפית מצות מצוה ורבינו היה סגור בחדרו למנוחה, ולא ידעתי להשית עצה בנפשי. ניגשתי לרבנית ע"ה ושאלתיה מה אפשר לעשות, והיא אמרה לי: הרבי שכב לנוח קצת ואינני יכולה להיכנס ולהפריע את מנוחתו. הצעתי לרבנית את תוכניתי, אני אטפס לחלון הפונה לרחוב ומשם אטפס על מעקה הגזוזטרא

ואכנס דרך הגזוזטרא לחדר רבינו, דרך הדלת הפתוחה. הרבנית הצדקת הבינה את המצב, ברוב רחמנותה הסכימה לתוכניתי ונתנה לי רשות ואחריות למעשי.

שלתי את נעלי מעל רגלי, כי המקום אשר אני הולך לעמוד עליו מקום קדוש הוא, וכעין שכתוב בספר הקדוש "אמרי חיים" - מצות יאכל במקום קדוש, ותפילתי בפי שחס וחלילה לא אכשל ולא אפריע למנוחתו של רבינו, כי הוא עומד לשרת בקודש, כלשונו "דיא הייליגע לעכטיגע סדר נאכט". נכנסתי לקודש פנימה ויצאתי בשלום עם המצות בידי, מיותר לציין שהרבנית הצדקת ע"ה עמדה שם כל העת, עד שיצאתי בשלום ובטוח אני, שכל הזמן התפללה לשלומי שלא אכשל ח"ו בשליחותי. יהא זכרה ברוך.

כמה שבועות לאחר הפסח שכב עוד הבחור הזה בבית החולים, ושבק לן חיים לבית עולמו, תנצב"ה.

בלויה השתתפו כל תלמידי הישיבה ורבינו ז"ל הלך ללוותו עד בני ברק, שם נטמן בבית-החיים זכרון מאיר. עת הכניסו אותו לחדר הטהרה, נכנס רבינו, הפשיל את שרוול הקאפטען שלו, טיהר אותו והלבישו, יהא זכרו ברוך.

הרה"ג ר' שרגא פייבוש שנעבאלג שליט"א, רב חסידי ויזניץ בלונדון, סיפר לי מה שסיפר לו הרב החסיד ר' פישל פעלדמאן ע"ה, כי בעת שהלכו להזכירו להאדמו"ר מהר"י מהוסיאטין זצ"ל, ענה להם: "מה אעשה עבורו? ער האט זיך אפגיריסען פון זיין שורש!" (הוא עקר את עצמו משורש נשמתו!)

אהבת ה"תורת חיים" את בנו הצמח צדיק

הרבה פעמים שמעתי מפי רבינו זצ"ל את הסיפור הבא, וכל פעם היה בעיני חידוש, בבחינת "בכל יום יהיו בעיניך כחדשים". וכך סיפר רבינו זצ"ל. לכל אחד מבני ה"תורת חיים" היה משמש משלו, מדי יום ויום בבוקר הלכו לאחל לאביהם, ה"תורת חיים" ז"ל, צפרא טבא. היו מקורבים וחסידים אשר אמרו לתורת חיים, שהם רואים כי הוא מראה חיבה יתירה לבנו "הצמח צדיק" ז"ל יותר מאשר לשאר בניו. ענה להם התורת חיים, בואו וארא לכם מה הסיבה שבגללה אני מחבבו ביותר. למחרת בבוקר, כאשר יבואו בני לברכני בצפרא טבא, תבואו גם אתם ותעמדו בחדרי.

למחרת בבוקר באו המקורבים לחדרו של התורת חיים ז"ל. הצמח צדיק נכנס בליווי משמשו, ואביו התורת חיים פנה אליו בזה הלשון: "דיא ביזט דאך אן

איידעם ביים הייליגען רוזינער, האסטו דאך באקימען א גרויסען נדן, ברענג מיר אריין דאס געלד, דא האב איך בייא מיר יודען סוחרים, וועל איך זייא געבען דאס געלד ציא האנדלען, אין דיא וועסט באקימען דיא רווחים אין וועסט האבען פון וואס ציא לעבען". וכך המשיך רבינו זצ"ל לספר בזה הלשון: "דער זיידע דער צמח צדיק ז"ל, האט שוין לאנג ציטיילט זיין גאנצען נדן אויף צדקה פאר ארימע לייט. אבער פון גרויס פחד פאר זיין הייליגן טאטען איז ער גיגאנען ציא זיין רעבעצין, דעם ריזנערס טאכטער, האט ער זיא גיבעטען זאל איהם בארגען געלד. בייא איהר האבען זיך אלע ארימע מענטשען געזאמעלט געלד. האט זי איהם גיגעבען פון דעם געלד, אין מיט דעם געלד איז ער צוריק אריין ציא זיין טאטען ז"ל". בעת שהביא את הסכום, אמר לו אביו התורת חיים ז"ל: אתה קיבלת מחמיך נדן במטבעות זהב, ולי אתה מביא מטבעות אשר קיבצו עניים, אלא ודאי הוצאת את הנדן שלך על דברים של מה בכך, צא מחדרי, אינני רוצה לראותך יותר ואל תדרוך יותר על מפתן חדרי. הצמח צדיק יצא מלפני אביו במפח נפש. אל המקורבים, שהיו נוכחים בשעת מעשה אמר התורת חיים: מחר בבוקר תהיו כאן באותה עת ואז תראו למה אני אוהבו יותר מכל בני.

למחרת בבוקר קרא הצמח צדיק ז"ל למשמשו שיבוא ללוותו לברך את אביב ב"צפרא טבא". המשמש סירב לבוא וטענתו בפיו: אני הלא יודע את האמת מה שעשית עם הכסף של הנדן שלך, שתיכף חילקת אותו לעניים ולנצרכים ולעניי תלמידי חכמים. ובאם אביך עוד כעס עליך אתמול אינני הולך ללוותך. באם הנך רוצה ללכת אז תלך לבדך, בלעדי.

הלך איפוא הצמח צדיק ז"ל לבדו, נכנס בהכנעה אל אביו ואמר צפרא טבא לאביו הקדוש. גם המקורבים עמדו שם בחדר והיו נוכחים באותו מעמד וראו את ההכנעה של הצמח צדיק בפני אביו. לאחר שעזב את החדר של אביו פנה התורת חיים למקורבים ואמר להם בזה הלשון, תנסו לעשות זאת עם ילד אחר, האם תדרוך כף רגלו על מפתן אביו? עכשיו הנכם רואים למה אני אוהבו!

רבינו הצמח צדיק ז"ל התחתן עם בת מלך, הצדקת מרת מרים מאני' בת האדמו"ר הרה"ק מרוזין ז"ל. השדכן היה הרה"צ מוהר"ר דוד לייב בן המגיד הק' בעל "צמח ה' לצבי" מנדבורנא. כאשר הרה"צ מרוזין ז"ל יצא פעם לטייל, לקח את חתנו אתו במרכבה ובדרך היתה שלולית גדולה, הסוסים עצרו מלכת. ביקש הרה"צ מרוזין מטבע ממשמשו, זרק אותו לתוך השלולית והסוסים המשיכו לנסוע. בדרכם חזרה הביתה שאל הצמח צדיק את חותנו הרה"צ מרוזין ז"ל, ומה עם הקוויטל

אשר הגיש היהודי הזה, כי הצ״צ זי״ע ראה בעיניו הק׳ שנשמה קדושה שנתגלגלה במקום זה ביקשה תיקון לנשמתה ונתנה קוויטעל, אך הה״ק מרוזין דחה אותה בזרקו לה מטבע, לכן שאל הצ״צ - ומה עם הקוויטעל? מאז לא לקח הרוז׳ינער את חתנו עמו בטיוליו, באמרו לו: אל תתערב בעסקי!

רבינו הצמח צדיק ז״ל סיפר: בנסעי לחמי ז״ל, הרוז׳ינער, נפגשנו באמצע הדרך. ירדנו שנינו ממרכבתנו וחותני הק׳ התחיל לספר לי שמרכבתו נעשתה על-פי סודות בדרך הקבלה, ואף נרמזים בה מעשי מרכבה, והמשיך לדבר דברים שלא הבנתי תוכנם. ומאחר שהבנתי אשר סודות נוראים נרמזים בהם, פתחתי את פי אשר הבל היוצא מפי קדשו בקדושה ובטהרה יכנס גם לתוך פי.

פטירת הרבנית של הצמח צדיק

אחרי פטירת הצמח צדיק ז״ל אמר בנו האמרי ברוך ז״ל כי צריכים להתפלל אז דאס שנירעל מיט די פעריל זאל זיך נישט ציפאלען.

רבינו סיפר, ביום היארצייט של הצמח צדיק, כי בעת שהרבנית של הצמח צדיק היתה חולה, ביקשה את בעלה הק׳ שיתפלל לשלומה ולרפואתה. הצמח צדיק ענה לה: היה לך אב צדיק גדול כזה, את לא צריכה לתפילתי ולטובות שלי. הרבנית אמרה אחרי זה, ״באם הוא שולח אותי לאבי ז״ל, אני כבר יודעת מה מצב בריאותי!״

גם סיפר רבינו זצ״ל, שבראש השנה אחר הצהריים היה מצבה של הרבנית מאוד קריטי. הרופא עם הפרופסור עמדו ליד מיטתה. הלך הצמח צדיק לחדרה ושאל את הפרופסור למצבה של הרבנית והיה זה לפני תפילת מוסף. שאלתו של הצ״צ היתה אם מותר לו להתפלל לפני העמוד תפילת מוסף, והפרופסור ענה לו שמותר לו עוד להתפלל מוסף.

במוצאי ראש השנה נפטרה הרבנית ע״ה. אמר אז הצמח צדיק שהרבנית היתה צדקת גדולה ולא רצתה להפריע לו את היום טוב לקחת ממנו את התענוג הרוחני של תפילת ״מלכויות זכרונות שופרות״, לפיכך חיכתה עד אחרי תפילת מוסף ובמוצאי יום טוב החזירה נשמתה ליוצרה.

בלי מתווכים

כידוע, הצמח צדיק לא הלך לציון זקנו רבינו ה"אהבת שלום" מטעם שהיה כמוס עמו. סיפר לי רבינו: האדמו"ר מאוטוניע ז"ל סיפר לו, כי פעם בעת שנסעו עם אביהם ה"אמרי ברוך" ז"ל, שאל אביהם את אביו ה"צמח צדיק" ז"ל, מדוע אינו הולך לציון של זקנו ה"אהבת שלום" ז"ל. אביו לא השיב לו דבר. מאוחר יותר הזכיר האדמו"ר מאוטוניע לסבו ה"צמח צדיק" ז"ל כי אביו שאל משהו, ולא קיבל תשובה על שאלתו. ענה לו הסבא ה"צמח צדיק": "איך בדארף נישט קיין מעקלער" (אני, אין לי צורך במתווך).

כוח תפילתו של הצמח צדיק

באחת הפעמים כשנלוויתי אל הרבי מסערט ויזניץ זצ"ל בטיולו ודובר על כח תפילתו של רבינו ה"צמח צדיק" זי"ע, סיפר לי הרבי מסערט ויזניץ, שר' קלמן זינגר היה הגבאי והבעל מנגן אצל הצמח צדיק ז"ל, הוא אשר חיבר ניגונים שונים לתפילות של הימים הנוראים. היה זה כמה ימים לפני ראש השנה וה"צמח צדיק" הלך לטייל באוויר הצח עם ר' קלמן זינגר, ר' קלמן חזר לפני הרבי על ניגון שלו ל"ויאתיו כל לעבדך" ולתפילת "היה עם פיפיות שלוחי עמך ישראל". רבינו ה"צמח צדיק" התרגש מאוד מהשירה, שאלו ר' קלמן, הלוא בניגון זה אני שר כל שבת "מנוחה ושמחה", ועכשיו רבינו מתרגש כל כך ומתפרץ בבכי? אם הרבי בוכה אינני יכול להמשיך. הבטיח לו ה"צמח צדיק" שיפסיק לבכות. התחיל שוב לשיר "היה עם פיפיות שלוחי עמך בית ישראל" וה"צמח צדיק" שוב מתפרץ בבכי מרוב התרגשות מן המילים של תפילת ראש השנה. אמר רבינו לר' קלמן בלשון צחות: בעת שאתה שר בניגון הזה "מנוחה ושמחה" כשאני עורך את שולחני בשב"ק, ומונחת לפני על השולחן צלחת מרק חם ואיטריות "אין דיא פארע גייט ארויף פון דיא הייסע יוהך, זאל איך דענצמאל אינזין האבין דיינע ניגונים?" (כשההבל עולה מן המרק החם, כלום אז אשים לב לניגונים ניגונים שלך?).

גילוי אליהו

בסעודת ההילולא של רבינו ה"תורת חיים" ז"ל, סיפר לנו רבינו זצ"ל את הסיפור הבא, על מה שאנו שרים במוצאי שבת קודש: "אשרי מי שראה פניו בחלום, אשרי מי שנתן לו שלום והחזיר לו שלום". ה"תורת חיים" ז"ל שאל פעם: "ואם מישהו יראה אותו בחלום, מאין ידע ויכיר אם זה אליהו הנביא זכור לטוב? אולם אם אני אראה אותו בחלום, אכיר אותו". וסיפר ה"תורת חיים" שבימי ילדותו ישן יחד עם אביו האהבת שלום, במיטתו של אביו. באמצע הלילה שמע פתאום מישהו לומד יחד עם אביו, ויושב על יד השולחן במקומו של אביו. התעוררתי מן השינה וחשבתי בלבי מי הוא זה שמעז לשבת על מקומו של אבי הקדוש, אבל לפי שגם אבי ישב אצל אותו שולחן לא העזתי לשאול דבר. לאחר שסיימו ללמוד ולשוחח ביניהם, אמר אבי הקדוש: "אליהו איהר זענט דאך א כהן בענטשט מיין חיימוניע". מרוב פחד שהרהרתי קודם לכן אחרי רבו של אבי, כיסיתי עצמי עד למעלה מראשי. והנה אליהו הנביא בא לקראתי לברכני ושם את ידיו הקדושות על ראשי, וברכני ברכת כהנים, הצצתי בעין אחת לתוך פניו וראיתיו.

סיים התורת חיים ואמר, "אם אזכה לראותו שוב, בוודאי אכיר אותו". זכותו יגן עלינו ועכ"י.

ייחוס

בעת שה"צמח" נהיה חתן אצל הרוזינער ביקש מהמחותן ה"תורת חיים" שיספר לו ממעלות וייחוס החתן. אמר לו התו"ח שלשה דברים: הוא נקרא ע"ש אבי, נולד לעת זקנותי וישן אתי במטה אחת אמר לו הרוזינער "גענוג, גענוג!"

מידת הרוגז

סיפר לי הגה"צ ר' פייבוש שנייבאלג שליט"א. הגה"צ ר' מנחם דוד חודורוב ז"ל, סיפר לרבינו זצ"ל את הסיפור הבא: ה"אמרי ברוך" ז"ל, בהיותו ילד קטן, בן יחיד, היה חולה מאוד. אמו הרבנית ביקשה את בעלה הצמח צדיק שיתפלל על בנו יחידו לרפואה שלימה. בתוך הדברים הבטיחה, שאם יבטיחנה שתזכה להכניסו לעול תורה ומצוות, מבטיחה היא שלעולם לא תתרגז. אחד מהחסידים שמע זאת, ושנים לאחר מכן היה נוכח בעת אשר רבינו האמרי ברוך נהיה בר מצווה. על השולחן היה מונח כלי זכוכית יקר ערך, שהיה ירושה מבית אביה של הרבנית, הריזינער ז"ל. כלי הזכוכית היקר הזה נפל לארץ ונשבר. החסיד הזה עמד משתומם וציפה לראות אם תזכור הרבנית מה שהבטיחה. אמרה הרבנית ע"ה להחסיד הזה, כלום חושב אתה ששכחתי את ההבטחה שלי שלא אתרגז? רבינו זצ"ל בשמעו את הסיפור, התפעל מאוד מן המידות הטובות שלה.

כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע

זאת מספרים מרבינו הסבא קדישא ה"אהבת ישראל" ז"ל. אלמנה אחת לא היה בידה לשלם את חובה לבנק. מנהל הבנק, יהודי בעיר גרוסווארדיין, שלח לה צו פינוי. הגיעה האלמנה הזאת אל רבינו זצ"ל, שטחה בפניו את מרי ליבה וביקשה עצה מה לעשות, כי לרש אין כל. רבינו, בעת שהלך לטייל ולשאוף אוויר צח, המשיך ללכת לכיוון דירתו של מנהל הבנק. בעת שהתקרב לביתו אמר למלווים אותו הבה ניכנס לבית הזה, כאן גר מנהל הבנק אשר שלח צו פינוי לאלמנה הזאת, אני רוצה לדבר אתו. נכנסו לבית, ומנהל הבנק יצא לקראת רבינו. הוא התפלא על האורח הגדול והחשוב והמלווים החשובים, ושאל בתימהון גדול: מה לרבינו בביתי, איזו זכות יש לנו אשר רבינו הטריח עצמו לבוא אלינו? רבינו זצ"ל שתק כמה דקות ואחר

כך אמר לו: יש לי להגיד לך משהו מאוד חשוב, אבל היות ולא תשמע בקולי, יותר טוב שלא אגיד לך, וד״ל.

היה זה אחרי כמה מכתבי אזהרות מהבנק שיוציאו אותה בכוח אם לא תשלם את חובה לבנק ורבות השתדלו כבר בזה. מנהל הבנק הפציר ברבינו שיגיד לו מה בקשתו וישתדל למלא רצון קדשו. אז פנה אליו רבינו זצ״ל בבקשה שימתין עם החוב של האלמנה, לא יפריע לה מלגור בבית ויתן לה מנוחה. תיכף ומיד ציווה המנהל לפקיד של הבנק לא להפריע יותר לאלמנה ולתת לה לגור בביתה במנוחה.

בעת שיצאו והמשיכו לטייל, אמר רבינו למלוויו: חז״ל אומרים כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע. ולכאורה מאין יודעים מראש שלא ישמע? עכשיו קיימתי מאמר חז״ל. שתקתי כמה דקות ולא אמרתי מחשש שלא ישמע, וכאשר הבטיח לי שכן ישמע, אמרתי מה שברצוני לבקש.

גנות המחלוקת

ביקר אצלנו בן דוד של זוגתי תחי׳ ושמו ר׳ שרגא יונגרייז, בן למשפחה נודעת, נכדי הגה״צ בעל ״מנוחת אשר״ מעיר טשענגער. הוא סיפר לי כי כשהיתה בחיי רבינו ה״אהבת ישראל״ זי״ע מחלוקת בעיר אחת, התלונן הראש בית דין בפניו על דברי המריבות בשערי עירו ובא לבקש עצה כדת מה לעשות, כדי להשתיק את פירוד הלבבות והמחלוקת בעירו. רבינו האהבת ישראל זי״ל קם ממקומו, ניגש לארון

הספרים, הוציא משם חומש דברים ופתחו בפרשת שופטים פרק יז פסוק ח, וקרא: "כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם ובין נגע לנגע" - ר"ל כל הצרות והגזירות הרעות באות על כלל ישראל בגלל "דברי ריבות בשעריך".

בין מתנגדים לחסידים

להלן עובדה אשר סיפרתי בלונדון בבית מדרשנו, בסעודת ההילולא של רבנו ה"אהבת ישראל" זי"ע. רבינו זצ"ל היה גר בגרוסווארדיין, עיר מלאה תלמידי חכמים ויראי ה'. בתקופת מלחמת העולם הראשונה עזב את העיר ויז'ניץ, את ביתו ואת בית מדרשו הגדול אשר בנה זקנו רביה"ק הצמח צדיק, והגיע עם כל משפחתו, שבעים נפש, לגרוסווארדיין. בגרוו"ד היתה קהילה אשכנזית. על חסידות ואדמו"רים לא ידעו הרבה ואף לא הכירו את כוח קדושתם. את שם ויז'ניץ לא שמעו, לפי שהיא מצויה בחבל ארץ אחרת - בוקובינה. האותה תקופה היה מעשה ביהודי אשר בתו היתה חולה מסוכנת והלך אל חכם העיר, רבה של גרוסווארדיין וביקש את ברכתו של החכם לרפואת בתו. אבל הרועה הנאמן משיבהו, עד שאתה פונה אלי בבקשתך ואני אינני בקיא ברפואות, איעצך וטוב לך, תיגש לרבי מוויז'ניץ, שהוא מפורסם בכל העולם כפועל ישועות ותבקש רחמים אצלו על בתך החולה. יהודי זה שלא רגיל היה אצל אדמו"רים, ואפשר שמעולם עד אז לא ראה אדמו"ר, ניגש באפס ברירה לבית רבינו זצ"ל. בהגיעו לבית רבינו זצ"ל ראה אנשים עומדים בפתח הבית וממתינים לרבי, ללכת עמו לברית מילה ולסעודת מצווה. ניגש היהודי הזה אל רבינו וסיפר לו על בתו החולה, שהרופא אמר כי היא חולה מסוכנת ואין לה שום תרופה. הוא ביקש מרבינו שיתפלל לשלומה. רבינו איחל לו רפואה שלמה, והזמינו להצטרף אליו להשתתף בברית מילה ובסעודה.

יהודי זה שליבו היה כבד עליו, לא העז לסרב לרבינו, מחמת דרך ארץ. הוא הלך יחד עם רבנו לברית ולפי שרבינו זצ"ל נשאר גם לסעודה, סעודת מצווה, נשאר גם הוא וישב לסעודה יחד עם רבינו. בבית החמיר מצבה של בתו והכל חיכו לאבא שיחזור. גם הרופא הובהל למיטת החולה שמצבה היה כבר קריטי. בנו של היהודי יצא בבהלה לבית הרבי לחפש אחרי אביו. ואמרו לו שהוא נמצא יחד עם הרבי בסעודת ברית מילה. מיד רץ בבהלה למקום הסעודה, שם מצא את אביו יושב בנחת ליד השולחן ואוכל סעודת מצווה. פרץ הבן בכאב: הנה אחותנו שרויה במצב קריטי והרופא אובד עצות, ממש חולה מסוכנת, איך יוכל אבא לשבת רגוע ולאכול? מיד כששמע האב את הדיאגנוזה של הרופא ואת מצבה של בתו החולה, ניגש אל שולחנו של רבינו זצ"ל, וביקש רפואה שלמה. וכך אמר לרבינו: אם הרבי לא יכול לאחל

רפואה שלמה, אל יטעה את כל העולם לקחת פיתקאות בחינם. רבינו זצ"ל בטוב ליבו קראו בחיבה ואהבה, "הגד לי מה רצונך?" אני רוצה שהרבי יתן ברכה לבתי החולה, רפואה שלמה במהרה ומיד.

רבינו זצ"ל שאלו: האם אתה מאמין? כן, אני מאמין, רבי. אם כך לך הביתה ובטח תיוושע במהרה וכן היה, בתו הבריאה ומצבה השתפר מדי יום ואחרי כמה ימים התהלכה בריאה בבית וברכת רבינו זצ"ל התקיימה.

מכיון שהיהודים האשכנזים בגרוו"ד רחוקים היו מלהאמין במופתים ובאדמו"רים, אמר בנו של היהודי הזה לאביו, הלא למדנו במסכת עבודה זרה שלפעמים צריך לחשוש אולי זה ממקור אחר? מאוד כאבה לו לאב הערת בנו, אבל הוא לא נכנס אתו לוויכוח. אחרי כמה ימים כאשר הוטב לבתו החולה, הלך היהודי הזה לרבינו זצ"ל להודיע שהמצב השתפר והוטב לבתו. רבינו זצ"ל אמר לו בתמימות: "ומה לגבי הגמרא בעבודה זרה?" האב התבייש מאוד. וחשד בבנו שבוודאי הוא שאמר לרבי על הגמרא בעבודה זרה, כי לכאורה למה העיר לו רבינו על הגמרא הזאת? וחשב בליבו כי כאשר יפגוש את בנו יטיף לו מוסר, על שבייש אותו וגם פגע בכבוד הרבי, אבל גם בנו עבר דרך ביתו של רבינו, והסבא קדישא ראה אותו מן החלון כשהוא עובר ליד ביתו. שאל אותו על שלום אחותו החולה, ותוך כדי דיבור הוסיף רבינו, ומה באשר לגמרא במסכת עבודה זרה? כששמע הבן את הערת רבינו, חשד באביו אשר ודאי סיפר לרבינו את ההערה של בנו. הבן מאוד התבייש, ורגז על אביו. בערב באו שניהם הביתה וכל אחד מלא טענות ורוגז. האב כעס על בנו, והבן על אביו, אבל חיש מהר נתברר לשניהם כי איש מהם לא דיבר עם רבינו על כל העניין, אלא רבינו תפס את הלך מחשבתו של הבן.

העובדה הזאת מלמדת אותנו על גודל מידותיו הטובות של רבינו, אשר לא שם לבו לחשדו של הבן.

לעניין הסעודה, שרבינו הזמין את האב להצטרף אליה, מצאתי סיפור מעניין על אודות הרבי ר' זושא. פעם אחת עבר הרבי ר' זושא אצל ילד רך הנימול לשמונה והדם זב בלי הפוגה. ביקשו את הרבי ר' זושא שיעשה משהו לטובת הילד. שאל הרבי ר' זושא אם מקיימים גם סעודה, ואמרו לו כן. אמר, הנה אני נכנס ואשתתף בסעודה. ואמר על הפסוק "ויחזו את האלוקים ויאכלו וישתו" דהיינו, באם רואים ח"ו דינים בחינת אלוקים, אז אפשר להיוושע על ידי סעודה. אולי משום כך הזמינו רבינו לסעודה של הברית. זי"ע ועכי"א.

מקימי מעפר דל

ראיתי בספר "נפלאות הסבא קדישא" מראדושיץ ז"ל. פעם אחת ישב עם עדתו בסעודה ותלמידיו עיטרו את שולחנו הטהור. סיפר להם הסבא קדישא על מצבו הדל כשהיה דר בחמלניק, שם סבל דחקות ועוני שאין לשער. אחת השכנות בראותה מצב בני ביתו ריחמה עליהם וכל ערב שבת ורגל הביאה להם עוף אחד.

אבל זאת לא ידעה זוגתי, אשר שני גרושען על דמי שחיטה (שחיטה געלט) גם לא היו בידי ולא יכולתי לשחוט העוף מחמת חסרון כיס, העוף נשאר חיים כי לא יצאתי מגדרי ולא סיפרתי לשום בן אדם ממצבי הדחוק. עתה הרחיב לנו ה' הטוב ולא חסר לנו מכל טוב. ברוך הוא וברוך שמו.

הרה"ק רבי בעריל הסב"ק מראדושיץ, עת היה עוד צעיר לימים, כיתת רגליו לצדיקי הדור ללובלין לקוז'ניץ ולפשיסחא. כידוע היה אז עני מדוכא ר"ל ולא היה לו כסף לשכור עגלה, הוא הלך רגלי בדרך.

פעם אחת, אירע לו בדרך לקאזניץ להמגיד הק' ז"ל, שהיה עיף מהדרך ולא יכול ללכת הלאה. הוא ישב בצידי הדרך להנפש מטורח הדרך. עברה שם עגלה ובתוכה חולה, ומשפחתו של החולה הלכו ברגל לצידי העגלה, שלא להכביד על החולה אשר שכב אין אונים. הם היו בדרכם לעיר ראדום לפרופסור גדול. הפרופסור לא היה בביתו והם נאלצו לשוב עם החולה לביתם. כאשר עברו עם החולה בעגלה על יד ה"ראדושיצער" ז"ל ביקש מהם שיקחו אותו ויתנו לו לשבת על העגלה, כי עייף הוא מאוד ואין לו כוח להמשיך בדרכו ברגל. הה"ק בכה לפניהם שירחמו עליו ויקחו אותו עתם בעגלה לעיר קוז'ניץ. ויהי כמצחק בעיניהם, כי גם הם הולכים ברגל שלא להכביד על החולה, אך הוא ביקש והתחנן בפניהם שיתנו לו לשבת בקצה העגלה, כי אפס כוחו מרוב לכתו ברגל זה כמה שבועות. אחרי הפצרות מרובות נכמרו רחמיהם עליו והרשו לו לשבת בקצה העגלה. בעת הנסיעה דיבר עם החולה ושאל איפה כואב לו, הוא מישש בידיו הקדושות ובכל מקום אשר מישש לחולה שאל את החולה: האם כאן כואב? והחולה אמר לא, כאן לא כואב, כן מישש בכל גופו של החולה ובכל מקום אשר נגע בידיו הקדושות נתרפא החולה תיכף ומיד.

מלוויו של החולה צעקו על הרה"ק שלא יגע בחולה, כי הכאבים שלו מאוד חזקים ושלא יכביד על החולה, אך החולה נתרפא וישב במקומו וביקש שיתנו לו משהו לאכול ולשתות, כי ליבו חלש והוא רוצה להחיות את נפשו העייפה מרוב חולי ומכאוב. האנשים ראו כי כנים דברי החולה והדבר היה לפלא גדול בעיניהם. הם

דיברו ביניהם כי העולם אומר אשר עם הרופא הגדול הולך המלאך רפאל וכאן, אפילו שהרופא לא נמצא בביתו רק נוסעים אליו, גם כן מסוגל לרפא. הסבא קדישא מראדושיץ שמע את כל מה שדברו ביניהם ולא שם לב לדבריהם, רק בעת שנתגלה שמו הגדול, לאחר שנים, סיפר באנחה על אותם אשר ראו נפלאות ה' ותלו את ישועתם בפרופסור.

שלא לדבר על צדיקי אמת

את העובדה הזאת סיפר לי הרב אברהם חיים ויינברגר שיחי' אשר שמע מפי אביו הרה"ג רבי שמואל צבי ווינברגר זצ"ל אב"ד צעצ'וביץ - סלובקאיה. אביהם הרב סיפר להם את העובדה בתור מוסר השכל, שלא לדבר על צדיקי אמת ח"ו.

אביו הרב סבל ממיחוש בקיבה והקהילה שילמה לו דמי נסיעה לנסוע למקום המרפא בקארלסבאד, גם בעבור חדר לכמה שבועות. כידוע נסעו גם האדמו"רים לקארלסבאד ונפגשו שם בעת הטיול והמרחצאות. אותה שנה נסע גם רבינו, האהבת ישראל ז"ל, להתרפא בקארלסבאד. כמובן שאחד מבניו הק' התלווה אליו וגם כמה מקורבים שביקשו להיות במחיצת הרבי. גם השוחט מווילחוביץ נסע למשך כל הזמן והרבי אכל רק משחיטתו כל זמן שהותו שם.

המשיך אביו הרב וסיפר, ביום הראשון אחרי שהגיע וסידר את חפציו בחדר ששכרה עבורו קהילתו שלו יצא לגינה לטיול וגם למצוא מכר כלשהו, כי זאת היתה לו הפעם הראשונה שם. תוך כדי טיול הלך לשתות מי מרפא, שכידוע שתו אותם באמצע הטיול. והנה באים ומתקרבים לעומתו אנשים בעלי צורה, אדמו"ר ובניו כשמלווים אותו כמה מחסידיו. היה זה רבינו מוויז'ניץ ובניו ואנ"ש. הוסיף אביו וסיפר, כי באיזור שממנו בא לא שמעו הרבה על חסידי ויז'ניץ ואת אדמו"רי ויז'ניץ לא הכירו אלא רק מפי השמועה. אנשים דיברו שאדמו"רי ויז'ניץ יותר מודרניים. המון העם האמין להם וגם אביו האמין בכך. הרבי מוויז'ניץ ז"ל הושיט לי ידו לשלום, שאל לשלומי, מאין באתי ומה המיחוש שלי שבגללו באתי למקום המרפא. אף הוא שאל אותי איפה מצאתי דירה והיכן אני אוכל בשבת, כי סיפרתי לו שבאתי לבדי בלי הרבנית. תיכף ומיד הזמין אותי לאכול אצלו בשבת, ולהיות האורח שלו. ראיתי את השוחט שלו עם הדרת פנים של ירא שמים וחשבתי בליבי, על השוחט הזה אין מה לפקפק, ובלי ספק מותר לאכול משחיטתו. הרבי ז"ל שאל אותי אם זאת הפעם הראשונה שאני בקארלסבאד, עניתי לו כי זאת לי הפעם הראשונה בקארלסבאד, וכי הקהילה שלי שילמה לי את דמי הנסיעה ואת האכסניה. הרבי ז"ל

הזמין אותי להצטרף אליו לטיול והוא יראה לי את כל המקומות המעניינים והיפים בגן העיר של קארלסבאד. במשך הטיול הגענו ליד גינה יפה, בתוך הגינה היה בית קפה עם גזוזטראות גדולות, אנשים ישבו ושתו קפה להנאתם וכאן נעצרנו. האדמו"ר מוויז'ניץ החל להסביר לי את מהות המקום. בבית קפה זה יושבים אנשים כל היום ומבלים את זמנם במשחק הביליארד. המשכנו הלאה בטיולנו והגענו לבית קפה שני. גם כאן נתעכבנו והרבי מסביר לי את המקום הזה שהגענו אליו, אשר כאן משחקים בקלפים כל הלילה ופעמים נשארים לשחק בקלפים עד אור הבוקר וכך המשכנו לטייל. בכל מקום שהגענו אליו הסביר לי הרבי את טיבו. הרהרתי בליבי, לא על חינם אומרים העולם שהרבי הזה הוא מודרני. שכן, מהיכן יודע הרבי את כל המקומות האלה ומה שמשחקים בהם האנשים האלה אשר רחוקים הם מלהיות להם שייכות עם יהדות, ובוודאי לא עם אדמו"ר חסידי. חשבתי בליבי מה לעשות לגבי ההזמנה של הרבי לסעוד אצלו בשבת, אבל מצאתי מנוחה בנפשי אשר השוחט שלו נראה לי ירא שמים מרבים, ומבחינת הכשרות אפשר בהחלט לסמוך. מובן שקיבלתי את ההזמנה לאכול שם בשבת.

הסבא-קדישא זצ"ל בקרלסבד בליווי משמשיו
ר' זיידא שכטר (מימינו), ר' משולם ור' ניסן יוסט משמאלו

למחרת בבוקר, יום שישי ועש״ק, התעניינתי אצל המקורבים של הרבי ז״ל על זמן תפילה של ערב שבת וקבלת שבת. אמרו לי כי הרבי ז״ל מתפלל בערב שבת מאוד מוקדם, ואני הייתי רגיל להתפלל יותר מאוחר, אבל מטעמי נימוס הלכתי להתפלל במניין של הרבי.

הסבא-קדישא זצ״ל

הגעתי מוקדם לבית הרבי. מצאתי שם מניין יהודים מחכים להתחלת התפילה, וכאשר ראיתי את מניין המתפללים חשבתי בליבי כי לכאן לא נוהרים חסידים. ראשית, מי יתפלל כל כך מוקדם? מי זה כל כך רעב וממהר להתפלל בעוד היום גדול, ומה יש כאן לראות אצל רבי מודרני כזה, היודע ומכיר את כל בתי הקפה ומשחקיהם? לא על חינם מדברים העולם - ומחשבות זרות וקושיות חלפו בראשי כל העת בה חיכינו לרבי שיכנס לתפילה.

עמדתי בצד והמתנתי לבוא הרבי. פתאום נפתחה דלת חדרו והרבי יצא בכל הדרו ותפארתו. פניו להבו כלהבת אש מחמימותה של השבת שכה מיהר להכנס בתחומה, בפניו הנלהבות דמה למלאך ה׳ צבקות.

המשיך האב וסיפר, מה אגיד לכם ילדים יקרים? ממש נבהלתי מקדוש עליון זה בעת שנכנס עם פנים של שבת, ממש שלהבת ק-ה. מאוד נבהלתי והשתוממתי למראה הזה. הכיצד אפשר להסתיר קדושה כזאת בעת טיול בגינה? מאוד כאב לי על ההרהורים שעברו במוחי. על כן, ילדי יקירי, הזהרו בכבודם של צדיקי אמת, קדושי עליון אלה, הזהרו בגחלתן שלא תכוו, זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל אמן.

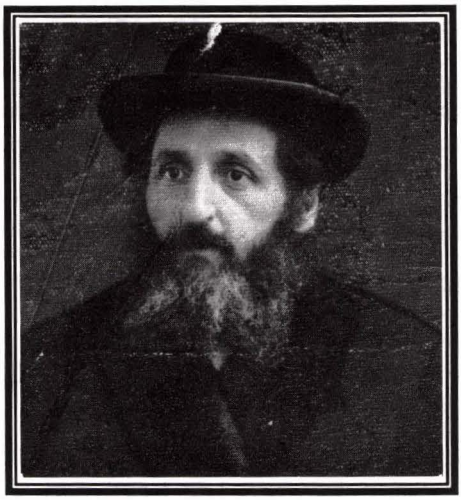
פטירתו של ה"אמרי נועם"

כשנודע לבניו של הרה"ק ר' מאיר מדז'יקוב זי"ע ה"אמרי נועם", על פטירת אביהם בקארלסבאד, ישבו כולם יחד כל הלילה ולא הלכו לישון מרוב צער ובכי. גם חתנו, רבינו האהבת ישראל ז"ל, היה שם בדז'יקוב בעת ההיא וישב יחד עם גיסיו עד אור הבוקר. בבוקר השקיף מהחלון וראה שהאיר היום והשמש יצאה להאיר לארץ ולדרים עליה. אמר רבינו, כי חשב שעם פטירת חותנו יגיע קץ לכל העולם הזה.

אמר לי פעם כ"ק רבינו זצ"ל בשם זקנו ה"אמרי נועם" ז"ל, כי בעת שהולכים להשתטח על קברי צדיקים, הפדיון הוא שמזכירים את בני הצדיק וצאצאיהם. היה זה בעת שביקשתי ללכת לציון הקדוש של רבינו ה"אהבת ישראל" בבני ברק ביום שישי אחד לפני נסיעתי לשווייץ. רבינו זצ"ל אמר לי, כי בדרך כלל אין הולכים לציון הקדוש ביום שישי, אבל לפי שזה היה לפני נסיעתי התיר לי ללכת וביקש שאזכירו לטובה בציון אביו הקדוש.

הרואה בצערם של ישראל

סיפר לנו אבינו הרה"ח ר' יחיאל הי"ד. במלחמת העולם הראשונה היה אבינו "טמיר ונעלם", הוא ברח מעירו ווילחוביץ והתחבא במיהאיפאלווא עפ"י פקודת רבו הקדוש האהב"י זי"ע מפחד שלא יקחוהו לצבא. באחד הימים שלח אותו רבינו זצ"ל בשליחות מיוחדת לקלויזנבורג. באותה תקופה תפסו יהודים שנסעו ברכבת, צירפו אותם לצבא ושלחו אותם לחזית. כל נסיעה כזו היתה בחזקת סכנה גדולה, אבל אם הרבי שולח אותו לא הרהר אף רגע אחר רבו הקדוש, ונסע בשליחותו.

אאמו״ר הרה״ח ר׳ יחיאל הי״ד

כאשר חזר משליחותו נודעה לו מטרת השליחות. באותו לילה באו בלשים מווילחוביץ לחפש אחריו ורבו הקדוש הצילו מידם. כשחזר נכנס לחדר רבינו, ה״פראוו שטוב״, וראה את רבינו עומד על יד חלון ביתו הפונה לרחוב ורואה יהודים שהז׳נדרמים תפסום בלילה והם מובילים אותם לחזית. רבינו האוהב ישראל והמוסר נפשו על כלל ישראל עמד וראה בצערם של ישראל ואמר: אם לא הייתי מפחד מעבירה של מאבד עצמו לדעת הייתי קופץ מן החלון לכפר על בני ישראל. איך אפשר להסתכל על הצרות של כלל ישראל הנתונים בצרה ובשביה?

כל המהרהר אחרי רבו

פעם בעת שישב כ״ק ה״דברי חיים״ מצאנז זצ״ל בליל שבת קודש והוסיף מלח למרק. הרהר בליבו אחד מהיושבים בשולחן, הרי אסור לשים מלח במרק שהיד סולדת בו. מיד תפס הדברי חיים את מחשבתו, נטל את הקערה, הושיט אותה לו ואמר, הנה ראה שאין היד סולדת בו.

כן ראיתי פעם בסעודת ליל שבת קודש אצל כ״ק רבינו, עוד בהיותנו בעיר תל-אביב. הבאתי את המרק לשולחן אשר לפני ה׳ מבית חתדב״נ הרה״צ ר׳ נפתלי חיים אדלר זצ״ל, רבם של חסידי ויז׳ניץ בנתניה, שגר אז ברחוב קלישר 11. ביום שישי אחר הצהריים הבאתי את המאכלים כדי להגישם לשולחנו של רבינו זצ״ל בליל שבת קודש. את המרק הבאתי בטרמוס. כנראה שלא סגרו את הטרמוס היטב

ובעת שהגשתי את המרק הרגשתי שהמרק צונן. לא היתה לי ברירה והגשתי אותו כמות שהוא. רבינו זצ"ל שם חתיכת חלה לתוך המרק ועל ידו עמד יהודי אחד שראה זאת. מיד כשהתחיל רבנו לאכול ועדיין לא חילק שיריים לאף אחד, קרא לאותו יהודי שעמד על יד השולחן והגיש לו שיריים מן המרק. היהודי הזה מאוד נבהל והיה מאוד מרוגש, ניגש אלי והתנצל בפני. תאר לך מה שאירע לי עכשיו. בעת שרבינו שם חלה לתוך המרק הרהרתי, הלא אסור לשים חלה לתוך מרק חם, רבינו הרגיש כנראה בהרהורי ליבי ונתן לי לטעום מן המרק הקר, שלא אהיה מאלו שמהרהרים אחרי רבם. זי"ע.

הזהרו בממון חבריכם

שמעתי מספרים מאבי הי"ד, אשר היה בחדרו של הסב"ק ועמד על יד מיטתו לשרתו בעת חליו לפני הפטירה, ביום שישי אחה"צ כאשר היה המצב קשה מאוד ניגש רבינו ה"אמרי חיים" זי"ע לכספת, סגר אותה במפתח ומסר את המפתח לידי אבי ז"ל הי"ד באמרו, שישמור את המפתח אצלו וכשישוב אחיו הגה"צ מווישוא זי"ע מארה"ב, (כידוע הי' שם אז לטובת ישיבתו הק') יפתחו את הכספת בנוכחותו.

כיבוד אב

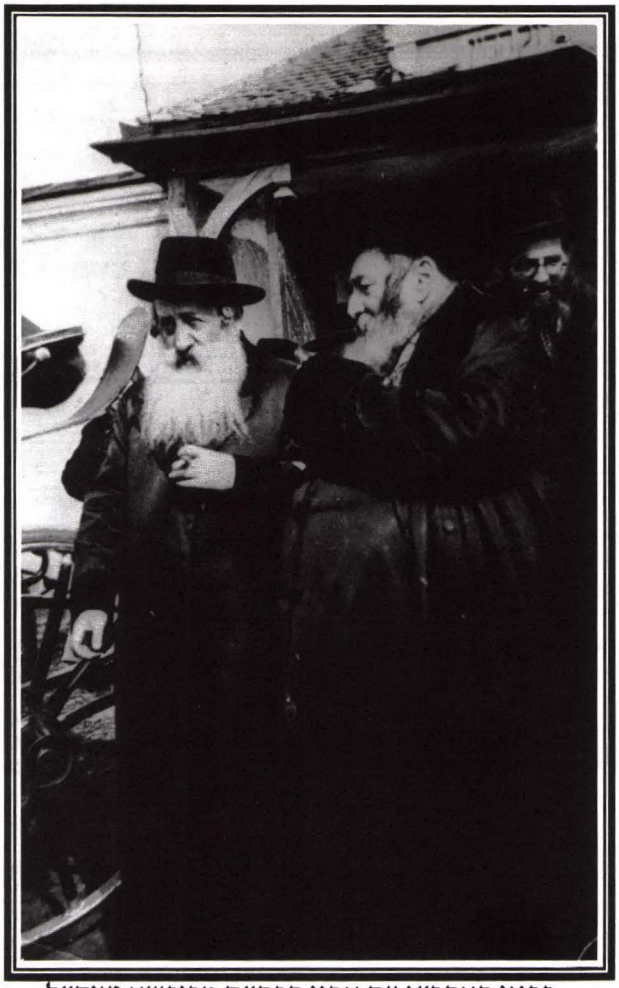
כל שנה ביום כ' בכסלו היה רבינו הסבא קדישא ז"ל נוסע לוויזניצא במסירות נפש להשתטח על ציון אביו הקדוש רבינו ה"אמרי ברוך" ז"ל ביום ההילולא. שאלו אותו המקורבים מדוע הוא נוסע כשהדרכים בחזקת סכנה שזורקים ח"ו יהודים מן הרכבת. השיב הסבא קדישא לחסידים שדאגו לשלומו: אבי ז"ל נפטר צעיר לימים, הוא זכה לנהל עדתו רק שמונה שנים. אם לא ניסע ליום הזיכרון, יום היארצייט שלו, יש חשש שישכחו אותו, על כן נסיעתי היא בבחינת כיבוד אב.

פעם אחרת, כאשר נסע ליארצייט לוויז'ניץ, עמד ברכבת על יד החלון ונפרד מחסידיו אשר אהב אותם. אחד מזקני החסידים ביקש את רבינו זצ"ל שלא יעמוד ליד החלון כי הרשעים האלה מסתובבים על יד הרכבת. ענה לו הסבא קדישא בלשון קדשו: "ווייא איז ציא דעם וואס וועט אנרירען דיא ווייסע בארד" (אוי לו למי שיגע בזקן לבן זה!).

הסבא קדישא בחלום

את הסיפור הבא שמעתי מר' משה שווימר ע"ה, שבאחרית ימיו התיישב בירושלים ונפטר בשיבה טובה ושם מנוחתו כבוד. אחיו ר' ישראל היה גיסי - בעל אחותי פריידה רבקה הי"ד. וכך סיפר לי: אחרי שחזרתי מאוקראינה בתום מלחמת העולם השנייה, הייתי יחד עם כמה מאות יהודים חולי טיפוס. שכבנו במתבן של איכרים עם חום של כארבעים ושתיים מעלות, בלי מזון ומים. ממש קדחנו מחום. בלילה, בחלומי, ראיתי את רבינו הסבא קדישא ז"ל והוא אמר לי, קום וברח לך מכאן מהר מהר. התעוררתי מן השינה ויצאתי מן המקום הזה, ממש זחלתי על ידי ורגלי כי לא היה בי שום כוח. שקלתי עשרים וחמישה ק"ג בלבד והייתי שרוי בחולשה שאי אפשר לתארה. לאחר כמה שעות מאז שעזבתי את המקום, ראיתי מרחוק שהגרמנים הציתו את המתבן על כל שוכניו. כך הציל אותי הסבא קדישא ממוות לחיים. ז"ע.

רבינו האהב"י עם אחיו הרה"ק מבורשא זצוק"ל

לבוא בזמן

יהודי מכובד הגיע מאוחר לשולחנו הטהור של הסב"ק ולא השיג מקום לשבת על יד השולחן. אמר לו הסב"ק במתק לשונו: אתה רואה, משום כך, אם אני רוצה לשבת בראש השולחן מקפיד אני להגיע בזמן...

דובר אמת

הסבא קדישא ז"ל בעת שהיה בצעירותו רב בעיירה בידעוולויא, ניהל דין תורה בין שני בעלי בתים. אחד הטוענים אמר בעת הוויכוח, רבי אומר לכם את האמת. . .

על זה אמר לו הסבא קדישא ז״ל, ״ברענגט אריין וואסער וועל איך מיר וואשען דיא הענט, א יוד גייט זאגען דעם אמת! (הכניסו מיד מים כי ברצוני ליטול את ידי, יהודי הולך לומר את האמת!)

ולא נשבע למרמה

ר׳ שמואל הלפרין ז״ל התגורר בסוף ימיו בזכרון מאיר. הוא היה אחיו של ר׳ יעקב הלפרין ע״ה, מייסד ובונה שכונת זכרון מאיר בעיר בני ברק. בעת מלחמת העולם הראשונה שהה ר׳ שמואל בעיר גרוסווארדיין, באותו פרק בו מצא שם רבינו הסבא קדישא מקום פליטה, בעזבו את מקום מגורי אבותיו בוויז׳ניץ. בא ר׳ שמואל לשמוע אל הרינה ואל התפילה של רבינו הסבא קדישא ז״ל. כשאמר לדוד מזמור לה׳ הארץ ומלואה, לפני שאמר ולא נשבע למרמה, נאנח רבינו זצ״ל בקול גדול. אמר ר׳ שמואל הלפרין לחבירו בתמיהה, על מה נאנח כל כך הרבי לפני שאמר ולא נשבע למרמה, הלוא גם לי לא זכור שהייתי נשבע אי פעם לשווא. סיפר ר׳ שמואל, אחרי שגמרו את התפילה ניגשו הכל להתברך בברכת שנה טובה מפי הרבי. הגיע גם תורי לקבל ברכת השנים, ורבינו ז״ל אמר לי בנעימות ובמתק לשונו: ״פארשטעט איהר, משביעין אותו תהי צדיק ואל תהי רשע״. אז ראיתי על מה נאנח אותו צדיק בתפילתו.

בין אב לבנו

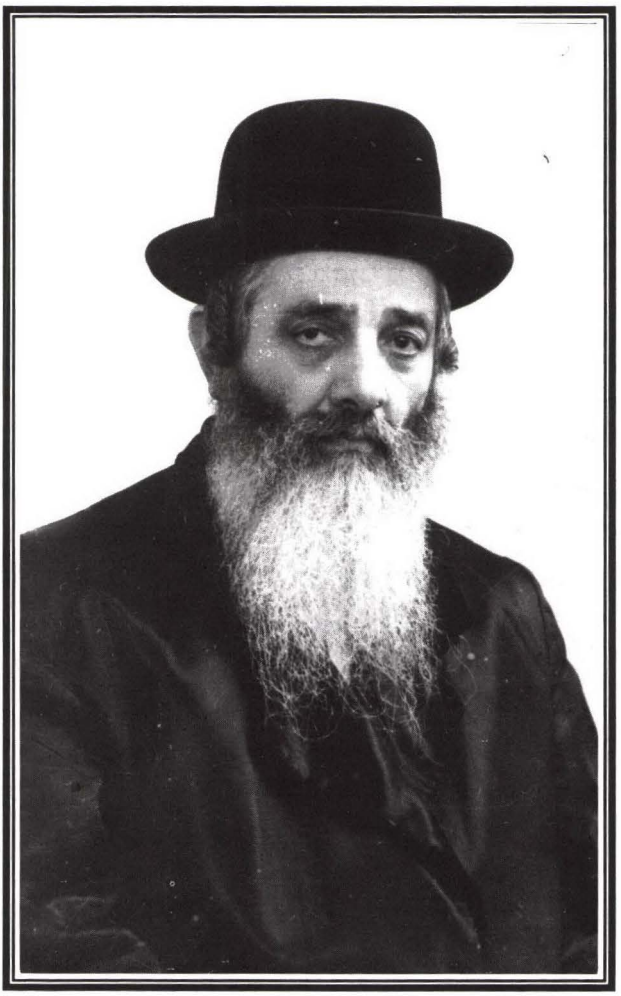
האדמו״ר מאוטוניע ז״ל אמר פעם ליהודי אשר רצה להתפלל לפני העמוד ביום היארצייט של אביו בזה הלשון: אבי אין לו צורך שאתפלל לפני העמוד ואתה אף אם תתפלל אינך יכול לעשות טובה לאביך.

דין תורה

את העובדה הבאה שמעתי מפי הרב החסיד ר׳ מאיר מגיד ע״ה.

כידוע אמר הסבא קדישא לרבינו שיקח לו מישהו בתור דיין ומו״צ לווילחוביץ, והוא עצמו ישב כל השנה סמוך על שולחן אביו. רק לתקופה של חודש או חודשיים בשנה ישב בווילחוביץ, ואת הדבר הקשה השאיר לו הדיין לעת שהוא בא לווילחוביץ, אז טיפל בדברים קשים שנצטברו. והנה אירע דבר, יהודי אחד מתושבי וילחוביץ נפטר. הוא השאיר צרור כסף אצל אחת מבנותיו, שהיא תחלק אותו בין

שש הבנות שנשארו יתומות מהאב. כל אחת מן הבנות טענה שאינה יודעת אצל מי נשאר הכסף. הדיין לא ידע כיצד לפתור את הדבר.

רבינו זצוק״ל

כשהגיע רבינו מסר לו הדיין את העניין הקשה הזה, לפי שאינו יודע מה לעשות בנדון. שלח רבינו לקרוא את שש הבנות לבית הדין, וכה אמר להן: ברור וידוע שאצל אחת מכן מונח צרור הכסף. בטוח אני שרצונה של זאת שבידה הכסף לתת לכל אחת מאחיותיה את חלקה המגיע לה, כמצוות אביכן ע״ה, אלא שמרוב בושה אינה יודעת כיצד לעשות זאת. לפיכך מצאתי עצה טובה, מחר לפני הצהריים אשאיר את חדר בית הדין פתוח. כל אחת תקח אחת המעטפות המונחות על השולחן, תסגור אותה

ותשים אותה בחזרה על השולחן. זו שבידה הכסף תשים את הכסף במעטפה. אחרי שעתיים אכנס אני, אפתח את המעטפות, ואת הכסף שאמצא אחלק בשווה לשישה חלקים. וכן הווה, הכסף הוחזר באחת המעטפות. רבינו זצ"ל חילק אותו בשווה, ולכל אחת שם חלקה במעטפה, וכך הוחזרה האבידה לבעליה.

הזהר בגחלתן

עוד זאת סיפר לי ר' מאיר מגיד ע"ה. היה זה לאחר שרבינו הזכיר בדברי תורתו בסעודה שלישית את ימי רבנותו בווילחוביץ, אותה ניהל ביד רמה. אחרי התורה אמר לי ר' מאיר מגיד ע"ה, אספר לך עובדה מימי רבנותו של רבנו ז"ל בווילחוביץ בצעירותו.

פעם אחת העיד אחד מתושבי העיירה עדות שקר לפני השופטים. לרבינו נודע על מעשי התחבולות של האיש הזה. בדרשה אשר נשא לפני כל הקהל הזהיר את האיש לבל יעסוק במעשים רעים אלה כי מאוד יתחרט, ומי יודע מה יהיה סופו. ביום שישי אחד אחה"צ חזר היהודי הזה מהמקוה והגוי אשר נגדו העיד שלף סכין והרגו. היה זה כשבוע ימים לאחר הדרשה של רבינו זצ"ל.

האדמו"ר מווישווא זצ"ל

הרבי מנחם מענדל מווישווא זצ"ל היה בנו הגדול של ה"אהבת ישראל" זי"ע. פעם אמר האהב"י "אצלי מונח ש"ס בארון ספרים ואצל בני הרמ"מ הש"ס מונח בראשו!".

הוא היה רב אב"ד דאויבער – ווישווא והגליל ועמד בראש ישיבה גדולה בה למדו כמה מאות בחורים. בישיבה היתה פנימייה ומטבח בו בישלו ארוחות למאות בחורים.

בעת היבחרו לכהן כרב אב"ד ווישווא ואחד מחשובי תושבי העיר התנגד לכך הפטיר האהב"י, "בני יודע ללמוד ונואם בחסד עליון ובר דעת, רק חסרון אחד יש בו אשר הוא בני... "

הוא הלך בעצמו לאסוף כספים להחזקת הישיבה, גם לאמריקה נסע למטרה זו. סיפר אחד שנסע אתו שאף פעם לא חזר על אותה דרשה פעמיים. אביו הק' אמר לו פעם שבעת שהוא נואם יהיו עינו סגורות מחשש עינא בישא.

סיפר לי אחד מתלמידיו ר׳ יוסף שמואל פויגל הי״ו. באחת מנסיעותיו לאירופה ביקר בעיר ברלין. כשחזר משם אמר שיחת מוסר בישיבה וסיפר כי ביקר שם אצל יהודי ת״ח ועשיר מופלג ומחזיק בביתו עשרה בטלנים אשר יושבים ולומדים כל היום. היהודי הזה אמר לו שהיות שהם מתקשים באיזה תוספות זה כמה שבועות ע״כ אם תגידו לנו פשט אשר יתקבל על הדעת אעניק לכם מלוא חופניים כסף. ישבתי במלון ובדיוק למדתי גם אני התוס׳ הזה וגם אני נתקשיתי בו ואחר עיון עמוק האיר ה׳ את עיני ומצאתי פשט בדברי התוס׳, הגביר נהנה מהפשט וכאשר הבטיח כן קיים והביא אותי לארון מלא כסף. לא התביישתי ולקחתי מלא חפניים כסף ובזה שילמתי את כל חובותי.

באותו שיחת מוסר פירש כוונת הפיוט דר״ה ״אור עולם באוצר חיים אורות מאופל אמר ויהי״, ״אור עולם״ – האור שנברא בששת ימי בראשית, ״באוצר חיים״ – גנזו הקב״ה לצדיקים לעתיד לבוא, ״אורות מאופל״ – האור שיש עכשיו זה רק כדי שלא תהיה אפילה, ״אמר ויהי״ – לכן אנו אומרים ויהי אור, לשון צער שאנו לא זכינו לאור שבעת הימים.

הרה״ח ר׳ יודא עביר ע״ה

שמעתי מפי רבינו ז״ל. פעם אחת נפגשו שני המחותנים הסבא קדישא והאדמו״ר מבעלזא ז״ל בתחנת רכבת בגליציא, כאשר הסבא קדישא נסע לחתונה של אחד מילדיו. אמר האדמו״ר מבעלזא לסבא קדישא: מחותן, אראה לכם יהודי אשר נתן לי אלף זהובים להוצאות חתונה, והייתי צריך להבטיח לו עולם הבא. אמר לו הסבא קדישא, בהצביעו על ר׳ יודא עביר, אשר יהודי זה הביא שלושת אלפים ושש מאות זהובים, באמרו כי שלושת אלפים נתן משלו ושש מאות האחרים, הלך וקיבץ מאנשים, כדי שיהיה לכל אחד חלק במצווה. וסיים הסבא קדישא, הוא לא ביקש ממני שום הבטחה על עולם הבא, אבל בטוח אני ״ער וועט אזויא לאנג באבקען תהילים ביז ער וועט זיך אליין פארדינען עולם הבא״.

כידוע זכה ר׳ יודא עביר ע״ה להסתופף בצל התורת חיים, הצמח צדיק, האמרי ברוך ואצל הסבא קדישא ז״ל.

ר׳ יודא עביר הגיע פעם לגרוסווארדיין באמצע הלילה, והיה צריך להמשיך לנסוע הלאה ברכבת הבאה. לפני שהמשיך בנסיעתו רצה עוד להספיק להיכנס אל רבינו הסבא קדישא ז״ל, אלא שהשעה כבר היתה מאוחרת בלילה, ולכן שלח את הגבאי ר׳ משולם ע״ה לשאול את פי קדשו של הסבא קדישא. הסבא קדישא כבר

שכב במיטתו מתכונן לשינה, ור׳ משולם נכנס לשאול אם אפשר להכניס את ר׳ יודא עיבר שרוצה להיכנס עם קוויטל. הסבא קדישא ענה למשולם, לאז איהם אריין קימען. הסבא קדישא לקח את הפיתקא ואיחל לו דרך צלחה. כאשר יצא ר׳ יודא איבער מן החדר אמר: כל מה שראיתי אצל כל אדמו״רי ויז׳ניץ ראיתי גם אצל הסבא קדישא, אבל מה שראיתי עכשיו אצל רבינו זצ״ל לא ראיתי עד היום, אשר כל רגע וכל שעה עומד מוכן ומזומן בקדושה ובטהרה להשפיע כל טוב לעמו ישראל. כל זה שמעתי מרבינו זצ״ל, והוסיף ואמר: ״דאס זענען גיוועז חסידים בעלי בתים וואס האבען נישט גיוויסט נאר איין זאך, דער ריבונו של עולם אין דער רבי״.

אבותי גנזו לאחרים ואני גנזתי לעצמי

שמעתי מזקני חסידי אטיניא, שאחרי פטירתו של רבינו ה״אמרי ברוך״ זי״ע, אמר בנו הרבי מאטיניא זי״ע לאחיו הבכור רבינו ה״אהבת ישראל״ זי״ע: ״הנה אחי, נותרה לנו ירושה גדולה מאבינו זי״ע, אשר ירשה מאביו זקנינו הק׳ ה״צמח״

זי״ע, בוא נא ונתחלק: אתה הבכור תיקח פי שנים בירושה ואני אקח חלק אחד״ ובאיזה ירושה היה מדובר? ירושת החובות העצומים שהשאיר אחריו ה״צמח״, שהרי הצ״צ זי״ע חילק סכומים עצומים בל ישוערו לצדקה. אחר כך, כששוב נפגשו האחים הק׳ אמר לו הרבי מאטיניא לרבינו הסב״ק זי״ע: הנני רואה שתוכל לבדך לשלם את כל החוב, שהרי הנך רבי גדול עם חסידים לאלפים...

עוד זכור לי כשרבינו ה״אמרי חיים״ זי״ע סיפר בסעודת ההילולא של רבינו הצ״צ זי״ע: ״איך האב נאך באצאלט וועקסלען פון די חובות פונעם זיידען אין די טשערנוביצער בנק״ (עוד שלמתי אני - נין הצ״צ- את חובותיו של זקני בבנק של טשערנוביץ).

עוד שמעתי, שכשנפגשו פעם רבינו ה״אהבת שיראל״ עם מחותנו הרבי ר׳ יששכר דוב מבעלזא זי״ע, שאל המחותן את הסב״ק זי״ע: מחותן, שמעתי שאתם חוסכים לעצמכם כסף בטשערנוביצער באנק, והרי המחותן מפורסם בעולם כולו, עם חסידים לאלפים וביניהם גבירים אדירים מסורים בלב ונפש ולמה לכם כל החסכונות הללו? והסב״ק בגודל ענוותנותו ענה לו: ״להוי ידוע לכם, שאם במשך הזמן תוודע בעולם הגדול האמת לאמיתה, וכולם יידעו מי אנכי, הרי יעזבני כולם ויסעו לצדיקי אמת, ואני מטופול במשפחתי שסמוכים על שולחני, ולעת זקנתי, איך אוכל ללמוד מקצוע חדש ולפרנסם?״

כששמע הרבי מבעלזא את תשובתו של הסב״ק, אמר למקורביו: מעיד אני, כי בעת שהמחותן ענה לי את תשובתו, אכן האמין בעצמו שכך יכול לקרות!

בקשר לזה אוסיף גם מה ששמעתי מרבינו ה״אמרי חיים״ ז״ל: ״אבי ז״ל שבת פעם בטשערנוביץ ונאספו לשם קבוץ גדול של אנ״ש חסידי ויזניץ מכל רחבי בוקובינא, גם היו שם חסידי בית רוז׳ין וכולם באו לכבודו של אבא ז״ל. לפני שובנו, ספרו את כספי הפדיונות והודיעו לאבי הק׳ את הסכום המדוייק, היה שם סכום נכבד. כיבד אותי אבי בתור שליח מצוה: ״לך עם הכסף הזה לטשערנוביצער באנק ותפדה עמו שטר חוב שנשאר עוד מזקנינו הצמח צדיק זי״ע״.

בענין זה נפל ברעיוני פירוש נאה על מעשה מונבז המלך המוזכר במס׳ בבא בתרא דף י״א ע״א: ״אבותי גנזו לאחרים ואני גנזתי לעצמי״ אבותי גנזו לאחרים - אבותי הקדושים חילקו צדקה לאחרים, לעניים, לת״ח ולבנש״ק ואני גנזתי לעצמי, היינו כמו ששמעתי שהרבי מבעלז אמר פעם: ״דער מחותן באהאלט זיך אין די גמרא (המחותן, רבינו הסב״ק, מסתיר את גדלו בגמרא) שהרי כידוע היה רבינו

מתמיד גדול, עוד חשבתי לפרש, ואני גנזתי לעצמי, העולם חושב שחוסכים סכומי כסף גדולים בבנק, והאמת שאין זאת אלא לשלם את חובות חלוקת הצדקה של רבינו הצ״צ, ובזה מתפרש, ואני גנזתי, מסתיר וגונז את גודל מעשי הצדקה - לעצמי, שרק אני יודעם, ואילו העולם סובר שעשיר גדול הנני.

כ״ק מהרי״ד מבעלזא זצוק״ל

בענין זה נפל ברעיוני פירוש נאה על מעשה מונבז המלך המוזכר במס׳ בבא בתרא דף י״א ע״א: ״אבותי גנזו לאחרים ואני גנזתי לעצמי״ אבותי גנזו לאחרים - אבותי הקדושים חילקו צדקה לאחרים, לעניים, לת״ח ולבנש״ק ואני גנזתי לעצמי, היינו כמו ששמעתי שהרבי מבעלז אמר פעם: ״דער מחותן באהאלט זיך אין די גמרא (המחותן, רבינו הסב״ק, מסתיר את גדלו בגמרא) שהרי כידוע היה רבינו מתמיד גדול, עוד חשבתי לפרש, ואני גנזתי לעצמי, העולם חושב שחוסכים סכומי כסף גדולים בבנק, והאמת שאין זאת אלא לשלם את חובות חלוקת הצדקה של

רבינו הצ״צ, ובזה מתפרש, ואני גנזתי, מסתיר וגונז את גודל מעשי הצדקה - לעצמי, שרק אני יודעם, ואילו העולם סובר שעשיר גדול הנני.

״כפר ויזניץ״

בתקופה הראשונה לאחר המלחמה תיכנן רבינו זי״ע לייסד כפר ויזניץ, הכפר היה אמור להבנות בשכנותו של מושב קוממיות, ורבינו ביקש את הגה״צ רבי בנימין מנדלסון זצ״ל, רבה של קוממיות, שתהיה לו עינא פקיחא על מהלך העניינים היום יומיים בכפר. מטרת הכפר היתה, שתלמידי הישיבה״ק יתיישבו שם אחרי נישואיהם והדבר יקל על הוריהם את העול הגדול לקניית דירה, שלא כל אחד היה יכול לעמוד בה. סיבה נוספת היתה להקמת הכפר, כי הבחורים שהגיעו לגיל הגיוס נשארו לאחר נישואיהם ללא מקור פרנסה, שהרי בן ישיבה אסור לו לצאת מהישיבה וללכת לעבוד לפרנסת משפחתו מפני שאם יעשה כן יחוייב להתגייס, ותוכנית זו היתה פותרת את הבעיה.

ברם, לדאבונינו קמו מתנגדים רבים לתוכנית זו, ההתנגדות באה מכל הצדדים, ראשי ישיבות וגם יישובי וקיבוצי פא״י הביעו את התנגדותם, בחששם שתוכנית זו תזיק לאינטרסים של יישוביהם בארץ.

באותם ימים, באחד השעות הקטנות של הלילה והנה אני רואה אור דולק בבית רבינו בקודש פנימה ובני הבית מסתובבים בחדר. נכנסתי לבית רבינו והנני רואה את רבינו מסתובב בחדרו אנא ואנא ובידו מחזיק שתי מברקים אשר הגיעו מארה״ב באותו יום, באחד מהם כתוב ״לא נוכל יותר לאסוף כסף לטובת הישיבה״ ובמברק השני כתוב ״כל מה שרבינו עושה נעשה ונשמע״ ורבינו ברוב צערו אמר לי: ״אינני מוצא לי מנוחה ואינני מסוגל ללכת לישון!״ היו אלו אנ״ש בארה״ב שחששו פן לא יוכלו לאסוף מעתה תרומות לישיבה״ק שבארה״ק, שהרי יפרסמו על רבינו כאילו ח״ו נותן הוא יד לפושעים הציונים בהקמתו את הכפר.

המשיך רבינו ואמר: ״אני רואה שאף אחד לא מבין את הרעיון הקדוש הזה, אבער א גענעראל קען מאכען איין ריק צוג (אבל מפקד יכול לחזור ולפנות לאחור) וידי מסולקת מכל התוכנית.

והעתקתי כאן מה שכותב בענין זה הגה״צ ר׳ מיכאל דב ווייסמאנדעל זצ״ל בספרו ״תורת חמד״ דף צ״ה: ... כשנעיין בדברי רבותיהו ז״ל לא נמצא אצלם שהיו מבקשים ממון ולא מקבצים ממון לישיבות... ועל כן היה עם לבבינו לצאת מן הכרך

ולהתבודד בין השדות והיערות ולהקים כאן בע"ה את הישיבה והישוב. בישיבה ילמדו תורה בהתמדה בלי מטרד ובישוב ישבו יוצא בית המדרש אחרי שהגיעו לפרקם ... ותהיה זאת פרנסה באופן שגם יוצאי בית המדרש יהיה להם אפשרות לעשות תורתן קבע ומלאכתן ארעי ... שיתקיים בנו תפילתנו "שלא יעלה קנאת אדם עלינו" וינהגו בנו חברנו הרבנים בשאר הישיבות מנהג הדומה למלאכי צבקות, הנותנים באהבה רשות לחברו שיאמר גם הוא כדרכו "קדוש קדוש קדוש ד' צבקות" עכ"ל.

שיהא הגדול נמלך ונוטל רשות מן הקטן

כתיב ויאמר אלוקים נעשה אדם בצלמנו (בראשית א, כ"ו). ופירש שם רש"י ז"ל, נעשה אדם. אע"פ שלא סייעהו ביצירתו וכו' לא נמנע הכתוב מללמד דרך ארץ ומדת ענוה, שיהא הגדול נמלך ונוטל רשות מן הקטן.

בהקשר לכך ארשום כאן שתי אסיפות שהתקיימו בבית כ"ק רבינו זי"ע בהם הייתי נוכח ושם למדנו חכמה ודעת תורה, כאשר שמענו מפי רבינו באסיפה הראשונה שדעת בעלי בתים היא היפך דעת תורה. היתה זו אסיפת חברי הוועד של "קהל עדת ישורון" דקרית ויזניץ, כשבראש האסיפה ישב כ"ק רבינו שליט"א בתור רב השיכון הק' והנושא שהועלה היה משכורתו של השו"ב דקרייתנו הרה"ח ר' דוב בעריל דסקל הי"ו. מעריית בני ברק הגיעה הודעה כי הם מוכנים לשלם מקופתם את משכורתו של השו"ב ושמחתנו היתה גדולה, שהרי קופת הוועד היתה דלה וריקה. הלכנו חברי הוועד בשמחה לבשר לרבינו זי"ע את הבשורה הטובה, אבל גם לקבל הסכמה, שהרי בלי הסכמתו הק' של רבינו לא עשינו שום דבר גדול או קטן. רבינו הקשיב קשב רב לדברי ראש הקהל, אשר מסר דו"ח מהחלטת העירייה ועל כך אמר רבינו: "אני מעונין לשמוע את חוות - דעתו של כל אחד ואחד, אינני מבטיח לכם כלום, אך אני רוצה לשמוע ובסופו של דבר אחליט כפי חוות דעתי". מובן שציפינו לקבל את הסכמת רבינו בנושא, אחרי דין ודברים אמר רבינו זי"ע: כשבאתי להתגורר כאן, תכננתי לבנות את שיכון ויזניץ ומוסדותיה, בית המדרש ותלמוד תורה, ישיבה, שו"ב, רב ודיין, הכל תחת פיקוחי המלא. היה זה לפני זמן מה, קראתי לאחד מתלמידי, האברך ר' בעריל דסקל הי"ו ופניתי אליו בבקשה, שיקח על שכמו את התפקיד הקדוש הזה, שיסע לדודו השו"ב מקוממיות וילמד אצלו את מלאכת הזבח והלכותיו, כן יעשה אצלו שימוש כמה חודשים ובכן יש לנו היום ב"ה שוחט משלנו כאוות נפשי.

רבינו ז״ל בעת נישואי הגר״מ ארנסטר שליט״א

"עתה שמעו נא אלי ואומר לכם את חוות דעתי. דעתי היא, כי אם עיריית בני ברק תשלם את משכורתו של השוחט, הרי לבני ברק יהיה שוחט טוב אשר קבל את הסכמתי והסכמת בני הגאון הרב שליט"א אבל לנו, תושבי השיכון, אינני יודע כמה זמן יישאר לו, כי ידיו תהיינה מלאות במלאכת השחיטה של כל בני העיר". והנה לפנינו דעת תורה שהיא היפך מדעת בעלי בתים.

האסיפה השניה

היה זה בשנת תשי"ט, לקראת שמחת נישואי כ"ק אדמו"ר מסקווירא שליט"א חתנא דבי נשיאה של כ"ק רבינו שליט"א. רבינו זי"ע הזמין בביתו אסיפת סדרנים ועסקנים, למען ישרור סדר בשמחה הגדולה שתתקיים בביהמ"ד הגדול דקרית ויזניץ. רבינו זי"ע פנה וביקש מאתנו לסייע ולהיות לו לעזר בשמירה על הסדר במשך ימי השמחה, כל אחד מאתנו יקבל על עצמו תפקיד מסוים, בפרט בסעודת הנשואין וב"קבלת פנים" שתתקיים בבית המדרש בית הלל, לשם יכנסו רק המחותנים, אדמו"רים ורבנים, כי המקום צר מהכיל את כל הקהל הרב שיתאסף לקראת החופה. עוד הדגיש רבנו באופן מיוחד להשגיח על הסדר בשולחנו הטהור בלישב"ק "שבע ברכות". וכך אמר רבינו ז"ל: "בליל שב"ק ישתתפו מאות אורחים ובחורי ישיבות, כולם יעמדו על הפארנטשעס, הבה נראה להם איך מתנהג קהל חסידים, ושיתקיים בנו "ולא נבוש ולא ניכלם" וד"ל.

"איזהו חכם - הרואה את הנולד" (תמיד לב.). דווקא כאן, בשבת "שבע ברכות", לא יכולנו להשתלט על הסדר ורבנו בכבודו ובעצמו קם ממקומו והלך לקראת המחותן הה"ק מסקווירא זצ"ל, לקח אותו בזרועו, הביא אותו למקומו המכובד והושיבו על הכסא שהיה מוכן עבורו בין רבינו ז"ל לבין בנו החביב החתן שליט"א. כל אנ"ש יושבי השורה הימנית בשולחן, קמו ומסרו את מקומם למחותנים ולאורחים מצד החתן והכל על מקומו בא בשלום.

בסעודת הנשואין היה מחסור גדול במקומות. בבית המדרש הכינו תשע מאות מקומות ישיבה ובחוץ עמדו צפופים אלפי חסידים, כאן התארגנו הסדרנים להגיש אוכל למסובים, בכניסה הראשית שמרו להכניס רק את המחותנים הרבנים והקרואים להם היו הזמנות מיוחדות. כך שרר בסעודה סדר למופת.

כשהגיע רבינו זי"ע ל"קבלת פנים" בביהמ"ד "בית הלל" הרמנו ידים, באשר ידענו את הקפדתו של רבינו זי"ע, לשמור על כבודם של כל הקרואים הנכבדים. הבית היה צר מהכיל קהל גדול ומכובד שכזה, על כן אמרנו לרבינו שאת התפקיד

הזה איננו יכולים לקחת על שכמנו ולהשתלט על המצב. על זאת אמר לנו רבנו: היטבתם אשר דיברתם, אני בעצמי אהיה "שומר הפתח" ואכניס את מי שארצה. וכך עמד רבינו ז"ל על יד מדרגות הכניסה, כשידו נשענת על כתפיו של מנכ"ל מוסדות ויזניץ הרה"ח ר' יעקב דוד ויזניצער ז"ל, איש אמונו של רבינו זי"ע. גם אני נגשתי ובקשתי להכנס. רבינו זי"ע פנה לעברי בחיוך ושאל: "הגם אתה רוצה להכנס?" ועניתי ואמרתי: "אני רוצה להכנס ולעזור!" רבינו הק' הרים את ידו ואמר לי: "היכנס, אבל תעזור לי". בפנים היתה צפיפות, בראש השולחן ישבו האדמו"רים המחותנים והרבנים ובשולחנות הסבו בנש"ק, קרובים וחסידים שהגיעו מחוץ לארץ להשתתף בשמחה הגדולה.

בחופה ההמונית שהתקיימה על יד בית רבינו הק', העמידו סביב חביות גדולות מלאות חול, מסביב להם מתחו חבלים וכך שמרו הסדרנים מפני הלחץ זו הדחק על מקום החופה. אנו המנגנים והתזמורת עלינו על גג בית רבינו הק' ושם פצחנו בשירה אדירה עם מגבירי קול: "מי אדיר על הכל, מי ברוך על הכל, הוא יברך את החתן ואת ...". וכשראינו את רבינו הק' עם המחותנים, מלוים את החתן בשביל המוביל לחופה, התחלנו לשיר את הניגון המושר על ה"המנון" של ויזניץ - "קה רבון עלם ועלמיא" (ללא המילים). רבינו נעמד לרגע והביט מי הם המנגנים והמשוררים, כאילו רמז אות תודה על ההנאה הרבה שגרמנו לו ולכבודו. לאחר החופה ניגש אלי רבינו לרגע קט ושאל אותי במתק לשונו הק': "מהיכן ידעת מה שרציתי לשמוע עת צעדתי לחופה בשעה טובה ומוצלחת?"

זרע של קיימא

הרבנית, אשתו בזיווג שני של הרב ווייס ז"ל מנוה אחיעזר, היתה בת אח דודי ר' זאב שימשוביץ הי"ד. להרב ווייס היו בנים מזיווג ראשון, שחזרו מן המחנות. עברו הרבה שנים אחרי שהתחתנו ועדיין לא היו להם ילדים. הרב מנוה-אחיעזר והרבנית היו נוהגים ליכנס אל רבינו זצ"ל כל ערב ר"ח. פעם כאשר הגיש את הפיתקא לרבינו זצ"ל אמרה הרבנית: היות שהרב יש לו בנים מזיווג ראשון, על כן איננו מפציר ברבינו לברכת הבנים, אבל אני התחתנתי אתו זה כבר כמה שנים, ואין לי עדיין ילד ממנו, על כן אבקש מרבינו שיברכנו בזרע של קיימא, עמדה והתחננה בדמעות.

סיפר לי הרב ווייס. כאשר הרבנית הטיחה את תלונתה עלי בפני רבינו, פנה אלי רבינו זצ"ל ואמר לי, נווה אחיעזר רב, אייער רבצין איז דאך גירעכט. הושיט לי את

ידו הקדושה ובירכנו שנזכה להיפקד בזרע של קיימא. עברו כמה שבועות וברכתו של אותו צדיק התקיימה. באנו יחד להודיע על הבשורה, ורבינו אמר שבעת שיצטרכו להירשם לבית חולים נבוא אליו ואז יגיד לנו באיזה בית חולים להירשם. כשהגיע הזמן להירשם נכנסנו אליו כפי בקשתו ואמר לנו רבינו שנזמין רופא מומחה ללידה, חוץ מהרופא המיילד, ושיהיו שניהם בשעת הלידה. כאשר שמעה הרבנית מה שאמר לנו רבינו נבהלה קצת. הרגיע אותה רבינו כמו אב רחום ואמר לה: אל תדאגי, אני מבטיח לך שהכל יעבור אי"ה בשלום, אבל היות ובבית חולים יראו אשה בגילך עומדת ללדת, מחשש עינא בישא תזמיני שני רופאים. "מאכט דעם אונשטעל והכל יעבור בשלום".

אבל בן אין לו

יום אחד אחר הצהריים ישבתי בבורסת היהלומים, לאחר שכבר גמרתי את עבודתי. והנה התיישב על ידי ר' יעקב שטיינבאך ע"ה, אשר לפני המלחמה גר בעיר סיגט. לאחר המלחמה השתקע באנטוורפן, ונשא אשה בזיווג שני. שתי בנותיו מזיווג ראשון חזרו מן המחנות, התחתנו באנטוורפן והקימו דורות ישרים.

סיפר לי ר' יעקב, שהיה יהודי שמח בחלקו, חכם, פיקח ובורר מוצלח בדיני תורה בעיר המשמשת כמרכז מסחרי עולמי. כאשר הגיע רבינו אחר המלחמה לאנטוורפן, נכנסתי אליו מפני הכבוד. לא היתה לי שום בקשה מיוחדת. ילדים היו לי, גם פרנסה טובה, הרווחתי כדי פרנסתי בבורסה. כשהגשתי לרבינו את הפיתקא שאל לשלומי ולבקשתי. עניתי לרבינו: רבי יש לי ב"ה הכל על מכונו ופרנסה טובה, יעזור השי"ת שגם להבא יהיה כך. רבינו פנה אלי בשאלה: וילדים יש לך? עניתי לרבי: יש לי בנות מזיווג ראשון, הן התחתנו וגם הן גרות פה באנטוורפן. רבינו ממשיך ושואל אותי: וגם בן יש לך? נתן לי את ברכתו, וכעבור שנה נולד לי בני שיחיה.

פקידת עקרות

כידוע, הרה"ח ר' שמחה ארנסטר ע"ה השתדל וטרח רבות למען העלאת ארון הסבא קדישא ורבינו ז"ל הוקירו מאוד עבור זה, ובמכתב ששלח אליו ברכו והבטיחו שיזכה לזש"ק. אחר שנים רבות שעדיין לא נפקד בזש"ק נכנס לרבינו ז"ל והפציר מאוד ברבינו שיברכם בפקודת ישועה ורחמים. בין הדברים טען לרבינו שהרי ברכם בעת חתונתם בברכת חיים טובים, וכי לזה חיים יקרא? רבינו ז"ל צוה שיביאו לו אות "ה" מכסף וברכם בזש"ק. עוד באותו שנה זכו ונולד להם בן למז"ט.

וראיתי ברבינו בחיי פרשת לך לך עה״פ והיה שמך אברהם. וז״ל הה״א הזאת שנתוספה בו היא אחרונה שבשם ועמה היה לו כח התולדה וכו׳.

האמת והשלום אהבו

רבינו זצ״ל אמר הרבה פעמים, בעת שהזדמן לו לדבר על האמת, שהוא מאוד אוהב ילד קטן כי כל מה שילד עושה, באמת ובתמימות הוא עושה.

על אותם שחיפשו את הכבוד אמר, שבבית המדרש שלו יודעים כולם שאת הסחורה הזאת אי אפשר למצוא כאן.

בשמחת תורה בעת ההקפות, ניגש פעם אל אביו הסבא קדישא ואמר לו שידוע לו שישנם אנשים שהולכים הביתה אחרי ההקפות והם וכל בני ביתו סובלים על אשר לא כיבדו אותם בהקפה בין האנשים המכובדים, על כן הציע רבינו זצ״ל שישימו את כל הספרים על השולחן, וכל מי שרוצה יקח לו ספר תורה ויקיף. מרן הסבא קדישא הסכים להצעתו, אבל ביקש אותו שלפני ההקפות יסביר את העניין לקהל. על כך נאמר ״בני, אם חכם לבך, ישמח לבי גם אני״.

היה זה בשולחן אשר לפני ה׳ בליל שבת קודש, בשעה מאוחרת בלילה, עוד בהיות רבינו בתל אביב. לפני ברכת המזון הגיע רב אחד וכאשר נכנס ביקש רבינו להביא לרב הזה כיסא: ״ברינגט אריין אבענקעל״. והדגיש את בקשתו כמה פעמים ״ברינגט אריין אבענקעל״, והיה זה לפלא בעיני.

לאחר כמה שעות, כאשר כבר גמרנו את כל הזמירות של השולחן השני, אמר רבינו זצ״ל שישנם שני מיני געגועים. היהודי צריך להתגעגע על ריבונו של עולם והריבונו של עולם מתגעגע אלינו. וכאשר לאחד חסרים געגועים אלו צריכים להביא אותו לידי כך שיתגעגע לרבוש״ע ובענקעל מלשון בענקענישׁ! וד״ל. רק אז ירדנו לסוף דעתו העמוקה והקדושה.

עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם

באחד הביקורים של הרה״ג ר׳ יוחנן סופר שליט״א אבדק״ק ערלוי אצל רבינו זצ״ל נסבה שיחתם על אודות חתניו המיוחסים של רבינו שליט״א. הרה״ג מערלוי התפעל מכך שרבינו זכה לשדך את בנותיו עם בנש״ק, תפארת כל בית ישראל. רבינו זצ״ל נתן טעם לשבח וכה אמר: אינני יודע אם ישנו עוד אחד בדורנו שזכה לכך... וכל זה בכח השתיקה שאבותינו הקדושים לא התערבו מעולם במחלוקת.

וכן אמר רבינו זצ״ל בשיחת מוסר בפני תלמידי הישיבה, בוויז׳ניץ ישנה הקפדה אחת: ״לא להקפיד ולא לריב״.

וראיתי להעתיק כאן גמ' במס' קידושין עא ע"ב, אמר רב שתיקותיה דבבל היינו יחוסא. וחשבתי להוסיף ד"בבל" במס"ק כמס"ק של "אמת" דכח השתיקה נובע ממדת האמת.

אהבת שלום

אחרי המלחמה דיבר אחד הרבנים בפומבי לשון הרע על רבינו זצ"ל. הדבר נודע בבית רבינו, והוא לא רצה להגיב על כך. לאחר שנים רבות הגיע אותו רב לשולחן של ליל שבת קודש בשיכון ויז'ניץ. רבינו זצ"ל הושיבו במקום כבוד בראש השולחן ואף כיבד אותו בברכת המזון. אנו שידענו מכל העניין ראינו במעשה זה את מידותיו הגדולות של רבינו בעניין השלום, וכי הוא מוותר לכל.

רבינו מכבד עשירים

על עשיר אחד, אשר רצה שיכבדו אותו, אמר פעם רבינו זצ"ל. ארנקו של העשיר מלא בכסף, לכן ארנקי מתבייש מפני ארנקו של העשיר, אבל לי אין זה נוגע כל עיקר, רק לארנק שלי. אני מכבד את העשירים רק בתקווה שיזכו לתת כסף לישיבה, ומהכסף הזה תגיע פרוסת לחם לבחור אחד, אבל חוץ מזה אין לי שום שייכות לכסף שלו.

רבינו ז"ל בכותל המערבי

פעם בעת שלמד אתנו שליה הקדוש אמר: ניחא, כסף זה דבר טוב ונחוץ מאוד, אבל רק יחד עם דעת. דעת לבד הרבה יותר חשוב מכסף בלי דעת.

היה זה בראשית התיישבותו של שיכון ויזניץ כאשר נכנסנו קבוצת אברכים לרבינו זיל לבקשו שיתן לנו הדרכה בתורה, יישש וחסידות לדעת את הדרך נלך בה.

רבינו זיל ישב על כסא קדשו בהביטו על כל אחד מאתנו ופתח ואמר: "התבוננתי והגעתי למסקנה, באם ארגיש אשר דברי חשובים אצלכם 'כפתקא מן שמיא' אז אתן לכם הדרכה, כי באם אתן לכם הדרכה ולא תשמעו בקולי אזי מוטב שלא אתן לכם הדרכה. מעמד זה לא מש מזכרוני עד היום הזה.

בליל הסדר אצל הרבי

אכתוב עובדה מעניינת שהיתה לי באחת הפעמים שזכיתי לשבת בליל הסדר בשולחנו של רבינו זצ"ל.

לפני הסדר קירב אותי ר' מאיר בן הרה"ח ר' שלמה לייב מגיד ע"ה,[1] שהיה ידיד אבי הי"ד ואמר לי, בוא שב על ידי, כי המקום הזה היה של אביך אשר ישב ביחד עם אבי בסדר של הסבא קדישא זיל. וכך העזתי לשבת במקום החשוב הזה, והיה זה בדיוק מול רבינו זצ"ל. מי שלא ראה את האור הגדול אשר זרח במקום קדוש זה בליל הסדר לא ראה מראה הוד מימיו. הנה צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו קדושת המקום הקדוש הזה, אשרי עין ראתה זאת.

רבינו זצ"ל החיינו בסיפורי יציאת מצרים, אשר אף אותנו גאל ממצרים והגיענו לידי אכילת כזית מצה ומרור, ורבינו זצ"ל, עיניו הקדושות מלאות דמעות גיל וחדווה, בנים ובני בנים מעטרים את שולחנו הטהור אשר לפני ה'. הגיע הזמן שהגישו לשולחן צלחת מרק מהביל, והנה עולה במחשבתי רצון עז לשיר שבח לבורא. לו היה מכבד אותי רבינו זצ"ל לשיר "מלך רחמן" לכבוד אב הרחמן, הייתי מתענג בתענוגים והייתי מוותר על המרק, אפילו שהייתי רעב מאוד אחרי יום שלם של ערב פסח. לא הספקתי עוד לסיים את מחשבתי הטובה והנה רבנו זיל אומר לי, "דיא ווילסט דאך זינגען מלך רחמן, נו זינג".

---

[1] אביו של ר' מאיר מגיד ע"ה היה ידיד נאמן של אבי הי"ד. יחד סידרו את ספר אהבת ישראל אחרי פטירת הס"ק. וסיפר לי ר' מאיר אשר כל זמן שאבי הי' בעל פרנסה הי' גם לאביו פרנסה כי למחיה ולכלכלה דאג אביך גם לאבי ומשפחתו ובעת שאבי הי' בעל תחנת קמח בעיר מיהאיפאלווא דאג לזה שאביו יפתח לו חנות למכירת קמח באיזור מגוריו.

טליתותיו של רבינו ז״ל

לכבוד החתונה של האדמו״ר מסקוור שליט״א עם בתו של רבינו שליט״א, קניתי לרבינו ז״ל טלית חדשה, ואת הטלית הישנה אני קיבלתי. במשך הזמן החלפתי לרבינו טלית כל חצי שנה, ואת הטלית הישנה נתתי לאחד מידידי. כוונתי הטהורה היתה שתהיה לרבינו טלית נקייה ומסודרת, ובפרט אחרי שהבריא בעזהי״ת ממחלתו.

לאחר כמה שנים רצה רבינו לדעת מה נעשה בטליתות שלו בעת שאני מחליף אותן. באחת הפעמים בעת שהחלפתי לרבינו את הטלית היה ידידי ר׳ זיידא איינהורן הי״ו בארה״ק, ונתתי לו את הטלית הישנה. בעת שהייתי בניו יורק, סיפר לי ידידי ר׳ זיידא. באחת ההזדמנויות שאל אותו רבינו: הנה אתה ידיד אמיתי שלי ואינך מבקש שום חפץ למזכרת ממני? ענה ר׳ זיידא לרבינו: הנה יש לי חפץ חשוב, הטלית של רבינו. רבינו שאל אותו מי נתן לך טלית שלי? השיב לו ר׳ זיידא נ״י שקיבל את הטלית ממני. שאל אותו רבינו כמה שילמת למנדל בעבור הטלית, ענה לו ידידי ר׳ זיידא נ״י, אני לא שילמתי למנדל, הוא שלח אותי לר׳ ישעיה שארף, אשר הכין את הטלית החדשה, ואני שילמתי לר׳ ישעיה שארף בעבור הטלית החדשה, כתמורה קיבלתי את הטלית של רבנו. רבינו נהנה מאוד, וד״ל. מכאן למדים אנו על האמת אשר חיפש אצל משרתיו עושי רצונו.

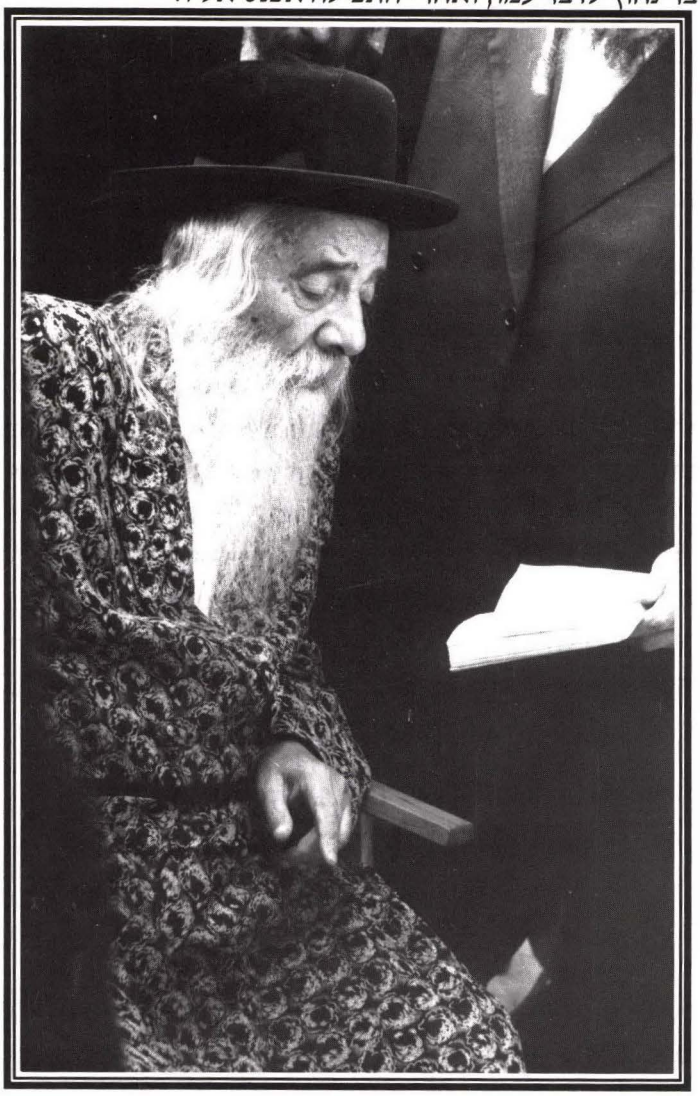
הבעש״ט בכל דור

רבינו התורת חיים מקוסוב ז״ל נכנס פעם בשעה מאוחרת בלילה לבית המדרש. חסידים ואנשי מעשה ישבו ודיברו מימי הבעל שם טוב ותלמידיו הקדושים. אחרי ששאל אותם על מה דיברו כעת, ענו לו שהמדובר היה מתקופת הבעל שם טוב. על כך אמר להם שבכל דור ״איז דא א-בעל שם, רק שאז היה באיתגליא והיום באיתכסיא״.

אמי בחלום וברכת הרבי

והנה מעשה נורא, ובדידי הווה עובדא. בעת שנולדה בתי הבכורה הינדא תחי׳, שאלתי את רבינו זצ״ל אם לצרף לה גם שם אמי הי״ד. ענה לי רבינו בזה הלשון: ״דיא וועסט נאך האבען א טאכטער, וועסט איהר געבען אנאמען נאך דיין מאמע הי״ד״. עברו כמה שנים ונולדו לי בנים שיחיו, ובינתיים עברתי לגור בירושלים עיה״ק בשכונת גאולה, רחוב יונה 21. והנה, בוקר אחד, ראיתי את הורי בחלום,

עומדים שניהם בגינה גדולה ויפה, אבי הי"ד עומד בצד ואמי הי"ד מתקרבת אלי ומבקשת אותי ללכת אל רבינו זצ"ל ולבקש אותו שיעשה לה טובה. התעוררתי מחלום זה אשר היה כמו בהקיץ, הסתכלתי על השעון, השעה היתה חמש לפנות בוקר. קמתי בזריזות, רצתי למקווה, לקחתי טלית ותפילין והלכתי ברגל לתחנה המרכזית לנסוע לתל אביב ומשם לבני ברק, בכדי להגיע בזמן לתפילה, כי רציתי להתפלל באותו יום במנין של רבינו. הגעתי למדריגות של בית הכנסת הגדול, ורבינו זצ"ל בא לקראתי ושואל אותי ברמיזה, מה אני עושה כל כך מוקדם בבני ברק. עניתי לרבינו שיש לי דבר נחוץ לדבר עמו, ואחרי התפילה אכנס אליו.

רבינו ז"ל בכותל המערבי

לאחר התפילה נכנסתי עם קוויטל אל רבינו. סיפרתי לו את חלומי ועל הורי הי״ד שניגלו לי בחלום. הדגשתי שאמי הי״ד ביקשה אותי ללכת אל רבינו ולבקש ממנו שיעשה לה טובה. עד כמה שזכור לי, רבינו לא ייחס שום חשיבות לחלומות, ובעת שעדיין ישבנו בישיבה בתל אביב היה יהודי ששאל את רבינו על חלומותיו, וענה לו רבינו שלא ישים לב לחלומות. לעומת זאת הפעם לקח רבינו זצ״ל את הקוויטל בידו הקדושה, הסתכל זמן מה, הושיט לי את ידו הקדושה באומרו, סע לירושלים אין ברענג א בשורה טובה, זיא איז דאך גירעכט. אחרי כן נולדה לי בתי פייגא עטיא תחי׳ שנקראה על שם אמי הי״ד.

צופה ומביט

בשכנותי בירושלים, ברחוב יונה, היה גר בסוף ימיו הרה״ח ר׳ זרח שפירא. הוא התגורר אצל בתו, אשת חבר, ר׳ שמואל דוד קליין ע״ה. היה זה ערב פסח, זמן בדיקת חמץ, ובתו של ר׳ זרח ע״ה צועקת אלי מן החצר שלהם, שגבלה בחצר שלנו ובקשה בפיה: ר׳ זרח, אביה, רוצה לדבר אתי. הוא רוצה לנסוע לפסח ולהיות אצל רבינו בליל הסדר, והיא מאוד דואגת לשלומו, כי הוא חלש מאוד, על כן היא מבקשת ממני שאכנס אליהם ואדבר עם אביה ר׳ זרח ע״ה. נכנסתי ושאלתי את ר׳ זרח מה רצונו. אמר לי שרצונו לנסוע לליל הסדר אל רבינו. אמרתי לו שבתו דואגת לשלומו, והצעתי לו שנלך לשאול את פי רבינו, אם נקבל רשות ניסע. הטלפון היה אצל הרב ברלין ע״ה, אשר גר בשכנות. הצעתי לר׳ זרח שיצטרף אלי בעת שאדבר בטלפון, אבל ר׳ זרח אמר לי שהוא מאמין לי, ומה שאני אגיד יאמין לי. נגשתי לטלפון ואמרתי לרבינו זצ״ל: ר׳ זרח, עז רצונו להיות בליל הסדר אצל רבינו אבל בתו דואגת לשלומו, ועל כן החלטנו לשאול את פי רבינו, מה לעשות. תשובת רבינו זצ״ל היתה, ״וועז איך וואלט איהם אנגיקיקט וואלט איך דיר גיקאנט זאגען אויב ער איז טראנספורט פעהיג״, נכנסתי אל ר׳ זרח ע״ה ואמרתי לו את תשובת רבינו. מיד הבין את התשובה וקיבל אותה באהבה.

ביום ראשון של חול המועד בבוקר השכם, קוראת לי בתו להכנס אליהם בדחיפות. עד שהספקתי להיכנס, יצאה נשמתו ר׳ זרח ע״ה. אז הבנתי את תשובת רבינו.

ביכורים

באחת הנסיעות כשבאתי אל רבינו זצ״ל מאנטוורפן לכבוד החג, הבאתי אתי ארגז תפוחי עץ ירוקים. (פעם אמר שתפוחים אלו דומים לו יען כי הם קשים

וירוקים 'הארט אוז זויער') כאשר נכנסתי עם הארגז עבר במוחי מאמר חז"ל, שהמביא דורון לתלמיד חכם כאילו מקריב ביכורים. מיד כשנכנסתי לחדרו של רבינו לקבל שלום, קידם אותי רבינו בסבר פנים יפות ושאל, "הבאת ביכורים?"

וכן הי' אצל הישמח משה זצ"ל אשר מישהוא שלח אתו קופסת טבק להה"ק מלובלין זי"ע ואז פירש הישי"מ המביא דורן לת"ח, אשר גם המביא אע"פ שזה אינו שלו ג"כ כאלו הקריב ביכורים.

פני אביו שוחקות ומאירות

סיפר לי הרב משה דויטש, נכד להרב הגאון מבראשוב ז"ל. כידוע היה הגאון מבראשוב המתעסק בהבאת ארון קדוש ישראל מרומניה לארצה"ק. וכידוע נהג רבינו זצ"ל תענית דיבור כל יום חמישי בשבוע, והיה מסתגר כל אותו יום וכמעט לא קיבל קהל, אלא בעניין נחוץ מאוד. שאל הגאון מבראשוב את רבינו: האם יש לזה שייכות עם הבאת ארון הסבא קדישא? השיב לו רבינו זצ"ל, אשר לא זה כוונתו. שוב שאלו הגאון, האם רבינו ראה את אביו מאז הבאת ארון קדשו לארץ ישראל? ענה לו רבינו זצ"ל: ראיתי את אבי הקדוש הרבה פעמים בחלומי, עם פנים שוחקות ומאירות.

לא נתנה תורה לישראל אלא לצרף בהן את הבריות

זכור לי בשבת חנוכה בליל שבת קודש בשולחן אשר לפני ה', הדוחק היה גדול מרוב עם אנ"ש שבאו מכל ערי הארץ. מאחורי הכיסא של רבינו זצ"ל הצטופפו הרבה אברכים, ואחד העומדים מאחורי הכיסא צעק: "דיא שטיל שאקעלט זיך". ואני עמדתי בצד השולחן ועניתי בקול רם: "חס וחלילה", ובליבי חשבתי על הברכה אשר בירך ר' ולוולה מזבאריש את רבינו האהבת שלום שיהיה לו בחינת מלוכה, לו ולזרעו עד עולם, כך בירכו במכתב אשר שלח לו מארצנו הקדושה. (ראה בספר אבן שתיה).

אחרי שנגמר הטיש מאוחר בלילה, ליווינו את רבינו לביתו נאוה קודש. באמצע הדרך נעצר רבינו וכך אמר לנו: להווי ידוע לכם אשר יכול להיות יהודי תלמיד חכם עם כל המעלות, אך אם מידותיו אינן טובות, איננו שווה אפילו כקליפת השום. וחזר עוד פעם על דבריו, יהודי אשר אין לו מידות טובות איננו שווה כלום.

וכן כתוב בספה"ק "אור לשמים" מהרה"ק ר' מאיר מאפטא ז"ל פ' בחקותי, דהנה האדם נולד עם כל המדות ובכוחו לעשות עם כל המדות כחפצו ויוכל האדם

להיות למדן וחסיד ואם ח״ו נחסרה הנקודה הפנימית הכל כלא נחשב והעיקר לברר ולזכות המדות בלתי לד׳ לבדו.

וגם חכמינו ז״ל אומרים לא ניתנו תורה ומצוות לישראל אלא לצרף בהן את הבריות.

ובזה חשבתי לפרש דברי רש״י הקדוש, בפ׳ וישלח עם לבן הרשע גרתי ותרי״ג מצוות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים אשר תרי״ג מצוות שמרתי, ולא הסתפקתי בזה, אלא בנוסף לכך גם לא למדתי ממעשיו הרעים וממידותיו המושחתות של לבן הרמאי.

וכן כתוב ברמב״ם סוף הלכות חנוכה, וזה לשון קדשו: גדול השלום, שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם, שנאמר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום.

גדול הנהנה מיגיעת כפיו

פעם בליל שבת קודש הייתי עייף מעבודת יום שישי הקצר של ימי החורף. אחרי הסעודה נחתי קצת, ואחרי שעה התעוררתי והלכתי אל שלחנו הטהור של רבינו ז״ל. רבינו הרגיש בי בעת שנכנסתי לבית המדרש באיחור רב. מרחוק קירב אותי בחיוך רחב על פניו הקדושים, ושאל אותי ברמיזה האם נטלתי ידיים אחרי השינה. אחר כך שלח לי כוס יין. בעת שנגשתי לתת לחיים, התנצל בפני על שרמז לי על האיחור ואמר לי, אני עוד מייסר אותך על שאיחרת, כלום עבדתי בחוץ עבודת פרך כמוך?

והנה בעת כותבי שורות אלה מצאתי בספר הקדוש נועם אלימלך (עמוד ד) פרשת נח ד״ה ״ויהי מקץ ארבעים יום ... את העורב״, רמז שיש בני אדם שברא אותם הקב״ה שיתעסקו במשא ומתן באמונה לפרנס בניו ובני ביתו והם נקראים בשם עורב, ע״ד דאיתא בגמ׳ על אותם בני אדם שאינם רוצים לפרנס את בניהם היו מכריזים עליהם עורבא בעי בני והאי גברא לא בעי בני - וגם עורב הוא לשון מתיקות שזה הוא - ערב ומתוק בעיני השי״ת ב״ה ובעיני הבריות בעוסקו במשא ומתן באמונה. וזהו וישלח את העורב, היינו הצדיקים הנ״ל הנקראים בשם עורב כנ״ל.

״בוטע״

סיפר לנו רבינו ז״ל על תקופת היותו רב צעיר בעיר ווילחוביץ מחוז מרמרוש. בליל שבת קודש התאספו תושבי העיר, שרובם היו חסידי ויז׳ניץ, ובראשם החסיד הוותיק ר׳ מרדכי חנא ז״ל, אשר הסבא קדישא השתעשע אתו. גם יהודים מהסביבה

באו ליהנות ממסיבת מרעים של שבת אחים גם יחד בשירות ותשבחות לקל חי. גם הסבא קדישא השתוקק לראות את בנו הקדוש יושב עם החברותא בצוותא ומכבד את השבת כאחד מתלמידי הבעש״ט. סיפר לנו רבינו: ישבנו בצוותא כל הלילה ולפנות בוקר כאשר הלכנו הביתה לנוח עברנו את כל הרחוב בשירה ובזימרה ״אודה לקל לבב חוקר ברן יחד כוכבי בוקר״ היהודים אשר עבדו קשה בששת ימי המעשה התעוררו משנתם והחליפו את המשמרת, ובית המדרש התמלא ב״תהילים יודען״. כך היו נראים בצעירותי לילות שבת קודש, וזה נקרא ״בוטע״ ביידיש.

הרה״צ ר׳ יודל׳ה זצ״ל סיפר לנו פעם על הבוטע שהיה נהוג בין חסידי ויז׳ניץ בכלל, ובפרט בין חסידים במחוז מרמרוש. רובם היו עניים והתפרנסו מעבודת אדמה וכדומה, אבל משהגיע שבת קודש, התרוממו מכל דאגותיהם. כל אחד קיבל את מתנת אלוקים בשמחה וחדווה, ״ישמח משה במתנת חלקו״. התאספו היהודים בבית המדרש ושרו ברקידה שירות ותשבחות לכבוד שבת קודש. כטוב ליבם בשמחת השבת והיה כבר מאוחר בליל שבת וביקשו להשקיט רעבונם לקחו את החמין, הצ׳ולענט, מאחד החסידים וחילקו ביניהם. היהודי הזה נשאר למחרת בלי חמין, וכמובן שכל אחד הביא לו מהצ׳ולנט שלו, ולא נשאר ח״ו רעב. הרה״צ ר׳ יודל׳ה הסביר לנו את העניין הנשגב, אשר חסידים ואנשי מעשה ברי דעת עשו במעשה הזה צדקה וחסד, כי לפעמים נודע להם על יהודי עני אשר המטבח ריק אצלו, וממש מחוסר לחם, ומתבייש לבקש טרף לילדים הרכים. מה עושים? בעת שיושבים עם רעים במסיבה מטכסים עצה איך לפרנסו בכבוד מבלי לביישו. הלכו בליל שבת לביתו נכנסו למטבח והוציאו את הקדירה, אשר כמעט שאין בה כלום אבל היא עומדת על הכיריים ובה מתבשלים מעט בונדליך עם כמה עצמות יבשות, ומביאים אותה לבית המדרש, והחסידים הישרים והתמימים מקיימים בה טועמיה חיים זכו, ולמחרת בבוקר הנה צעקה בבית המדרש ״החסידים אכלו את הצ׳ולנט״ ולעני הזה אין מה לאכול. כמובן כל אחד מביא למשפחה הזאת ממיטב שדהו וממיטב כרמו, דגים בשר וכל מטעמים, והבית מתמלא אוכל די מחסורו בדרך כבוד, בלי לבייש את מי שאין לו.

גם ראיתי מההי״ק ר׳ צבי ליסקער ז״ל, כאשר השכנים היהודים הביאו את הצ׳ולענט לשים בתנור אשר בביתו, בדק את הסיר בטענה של כשרות. אבל אם ראה באיזה סיר אשר הבשר חסר, ולעני אין כלום, הוסיף משלו מנה יפה לכבוד השבת. זי״ע.

יישר כוח - אדם ישר אני!

האדמו"ר ר' ברוך מסערט ויזניץ ז"ל סיפר לי פעם עובדה שאירעה בתקופה שעלו לארי"י הרבה יהודים מרומניה ומהונגריה עניים ומרוששים, וחלק מהם התיישבו בעיר חיפה. פעם אחת פנה אלי אחד מן היהודים הללו שאלווה לו סכום כסף לשם תשלום עבור דירה אשר קנה באותו שבוע. נתתי לו הלוואה בסך חמש מאות לירות בתשלומים של חמש לירות לחודש. היהודי הזה הודה לי מאוד, כי בזמן ההוא היה זה סכום מכובד. כל חודש הביא את חמש הלירות, והיתה לי רשימה מדוייקת על כל תשלום חודשי ששילם. בסוף החשבון, כשבא לשלם את התשלום האחרון, אמר לי היהודי הזה: רבי, נכון שאני אדם ישר, שילמתי הכל! צא וראה, אמר לי, מאה פעמים הקים אותי מכיסאי לרשום את תשלומיו, ולבסוף עוד חיכה לקומפלימנט (מחמאה) על כך!

הכנה לליל הסדר

בהיות רבינו שליט"א בשווייץ פגשתי שם פעם את ראש ישיבת "כרם ביבנה" הרב חיים יעקב גולדויכט ע"ה. הוא שהה שם כמה שבועות במלון בערמאן ומסר שם כל יום שיעורים. באחד הימים נפגשתי אתו בפארק, התיישב לידי ואמר לי שהוא רוצה לבוא אל רבינו שליט"א לטיש. הוא סיפר לי כי כשהיה בחור צעיר ולמד בישיבת פוניבז' היה בא אל רבינו זצ"ל לטיש בלילות שבת קודש הארוכים של החורף. כשהגיעה פרשת שמות התחיל רבינו ז"ל לדבר על ענין יציאת מצרים ועל מצוות מצה שנאכל במקום קדוש, וכמובן אשר מקום אכילת מצה הוא הפה, והפה צריך להיות קדוש מלשון הרע ח"ו, ובעיקר ממחלוקת ואיסור גאווה, אפילו כל שהוא חמץ גמור. במשך כל לילות שבת קודש הסיק את התנור לאפיית המצות ודמעות גיל מילאו את עיניו הקדושות והטהורות בגעגועים עזים לקראת החג הקדוש הבא לקראתנו לשלום. וזכור לי שתוך געגועיו לקראת חג הפסח וליל הסדר התעורר אצלו געגועים על אביו הקדוש האהבת ישראל, והתחיל לתאר לנו את ליל הסדר בבית - כמה טוב היה לי עת ישבתי על יד אבינו הקדוש והסתכלתי בפניו הבוערים בליל הסדר, והעיניים מלאות דמעות גיל. אשרי עין ראתה זאת עת ישב רבינו זצ"ל בליל הסדר מעוטר בבניו וחתניו וכולם עושים באימה וביראה רצון קונם. והנני נזכר בליל הסדר אשר השולחן היה ערוך מבעוד יום, ורבנו ז"ל אמר אשר כל רגע מליל הסדר יקר בעיניו, ותיכף אחרי תפילת מעריב, בעוד עמדו לפני העמוד, הרים את ידיו הקדושות ובקול נעים ורם הכריז - **קדש** - ומיד ניגש לשולחן שהיה ערוך על יד דלת הכניסה בצד מערב.

וככה ישבתי עם הרב גולדוויכט שעה שלימה ודיברנו בעבר היפה אשר נשאר בזכרוננו מתקופת רבינו זצ״ל. והנה אומר לי הרב גולדויכט ע״ה, זה לא פלא שרבינו היה לו ליל סדר כזה. אחרי שהסיק את התנור משך כל החורף בלילות שבת קודש, לא פלא שאוכלים את הכזית מצה בחמימות כזאת.

המסיק תנור המלך

וראיתי בספר שיצא ליובל המאה של החת״ס זי״ע בו מסופר על הגאון הצדיק ר׳ יודא מודרן ז״ל שהיה תלמיד חביב וילד שעשועים אצל החת״ם סופר. פעם כשהיה אצל רבו החת״ם סופר ששמח מאוד לקראתו שאלו על דרך החסידות והנסיעה לאדמו״רים. החת״ס, שמע את אשר סיפר לו תלמידו החביב, ואמר לו רבו החת״ס, כי למלך ישנם שרים ועבדים שונים היודעים את חכמת המלך וגדולתו, אולם מלך נצרך גם מסיק תנור וכירים. ואף על פי שאינו מבין בגדולת המלך עושה הוא מלאכה הנצרכת למלך, ועושה עבודתו ביושר ובתמים, וגם הוא נחשב לעושה נחת רוח גדול למלך אשר אוהבו.

וסיים החת״ס: אני הוא המסיק תנור המלך, מלכו של עולם ביגיעת תורתנו הקדושה, ללמוד וללמד ולהשיב כהלכה. ובקשתי דלא איעול בכסופא לעלמא דאתי, לפני מלכו של עולם הקב״ה.

״נצחון״

עוד בהיותו בתל-אביב בישיבה ברחוב לילינבלום, סיפר לי הרה״ג ר׳ מרדכי ארי׳ הלוי הורוויץ ז״ל, אב״ד באנילא, עובדה מיוחדת, אשר יש בה מוסר השכל, ובפרט לדור הזה. רבינו הסבא קדישא ז״ל, חונך בימי נעוריו על ברכי זקנו הצמח צדיק זצ״ל והשגיח עליו בעינא פקיחא. סיפר הסבא קדישא כי כמו שנהוג בין נערים צעירים נכנסתי פעם לעניין של **נצחון**, ונודע הדבר לזקני הקדוש. שלח לקרוא לי ואמר לי הן אמת אשר הנצחון יש לו טעם טוב, ממש מעין עולם הבא, אבל גם שבת הוא מעין עולם הבא, איעצך אשר תיקח לך את השבת במקום הנצחון.

ואף ששניהם מעין עולם הבא אבל ההבדל הוא כרחוק מזרח ממערב. מי שיש בו תאות הנצחון - אין לו מנוחה ומוכן הוא כל רגע ליכנס בקרב ולנצח את יריבו, וכל הדרכים נראים בעיניו ככשרים, והנצחון מפריע לו את המנוחה ואת שלוות הנפש. וזה היפוכו של **השבת**. השבת, מנוחה ושמחה אור ליהודים וכל נפש תתענג

בו. הנצחון מוכן לקחת מיריבו הכל, יוצא למלחמה וכובש את מדינתו, והשבת עדן הנפשות משפיע ברכות לכל ימי השבוע.

וכן מצאתי בתולדות החת״ם סופר, אשר אמר פעם בפני תלמידיו - **מעולם לא ניצחני איש** - כי מעולם לא ניכנסתי לעניין של ניצחון.

קובץ

"ליקוטי אמרות"

שראיתי ושמעתי
מצדיקי אמת

וממה שחנני השי"ת
ברוב רחמיו.

לקוטי אמרות

בראשית

ויהי ערב ויהי בקר יום שני (א, ח)

גנות המחלוקת

העתקתי את לשון קדשו של רבינו בחיי בראשית דף יט, ד"ה ובאור הענין. כי השני תחילת השינוי ולכך נקרא שני. והוא הסיבה לכל חלוקה ושינוי. ומה שאמרו כי המחלוקת וגיהנום נבראו בו ביום, להתבונן מזה שכל המעורר מחלוקת נדון בגיהנום. וכיון שמחלוקת וגיהנום נבראו בו ביום למדנו שהוא יום מזיק, ולכך אסרו רז"ל להתחיל כל מלאכה בו ואמרו אין מתחילין בשני וכו', ולכך לא נאמר בו כי טוב וכו'. וממנו והלאה היו החולקים והמשנים רצון השי"ת, שהרי בשלישי אמר תוצא הארץ עץ פרי, והיא לא עשתה כן אלא עץ עושה פרי, וברביעי קטרגה הלבנה ואמרה אי אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד וכו'. עכל"ק.

ותאמר מי מלל לאברהם היניקה בנים שרה כי ילדתי בן לזקניו (כא, ז)

שגב ערכה ומעלתה של קרית ויזניץ

היה זה אחרי השואה האיומה שניחתה על עם ישראל. רבינו זי"ע היה אז באנטוורפן בדרכו להשתקע בארץ ישראל ותוכניתו היתה לייסד ישוב חרדי בבני-ברק, שיכון ויז'ניץ. רבינו נסע לבקר בעיר הבירה לונדון, שם פנה לציבור החרדי למען יעמוד לו לעזר בתוכניתו, אך רבים היו שאמרו: מי יודע מה יצא מתוכנית זו.

בהזדמנות זו פירש רבינו זצ"ל את הכתוב: "היניקה בנים שרה" ופירש"י: ומהו בנים לשון רבים? ביום המשתה הביאו השרות בניהם עמהן והניקה אותם, שהיו אומרות, לא ילדה שרה, אלא אסופי הביאה מן השוק. ושאל רבינו זצ"ל, כלום יתכן הדבר שאברהם אבינו ושרה אמנו נתנו לאנשים לדבר עליהם סרה? המתינו עד שיגמל הילד ולא הוכיחו אותם תיכף ומיד? ותירץ רבינו: כל עוד היתה שרה אמנו צריכה להיניק את בנה, לא השגיחה באנשים אשר דיברו בהם, ואברהם אבינו אמר בליבו כי לא איכפת לו שהבריות חורצות לשון כל עוד הוא

צריך את החלב לבנו, אבל עתה כאשר נגמל הילד ולא היה צורך בחלב-אם, אז היניקה בנים שרה, להוכיח לכל העולם כי בנה זה נולד לה מבשורת המלאך "כעת חיה ולשרה בן".

המשיך רבינו זצ"ל ואמר: ישנם אנשים רבים האומרים מי יראנו אם מדובר ברעיון רציני, גם יש ששואלים כסף מנלן, ושמא אף זה עסק ומסחר כמו יתר הבנאים והקבלנים. ידבר כל אחד מה שירצה ואני אתנהלה לאיטי ולא אתעייף מתוכניתי ומעבודת הקודש, ובעזרת השי"ת כאשר יעמוד השיכון על תילו, אז תתברר ותתגלה מחשבתי הטהורה. ואכן כך העיד לימים הגה"צ ה"חזון איש" זצ"ל ואמר שהוא מעוניין מאוד בשכנותו של רבינו ושל תושבי שיכון ויז'ניץ. כיום, הלכו בעקבות רבינו כל אדמו"רי ארץ ישראל וחו"ל ובנו שיכונים.

כידוע, שוכן שיכון ויז'ניץ בבני-ברק על גבעה. בקשר לזה אמר לי רבינו זצ"ל: "אין מיין שיכון, ווער עס קימט צוא אונץ גייט בארג ארויף, אין ווער עס גייט אוועק פון אונץ, גייט בארג אראפ (בשיכון שלי, מי שמגיע אלינו - עולה במעלה ההר ומי שהולך מאתנו יורד במורד ההר).

על גבעה קדושה זו, הצביע פעם ה"חזון איש" ז"ל בפני אחד האדמו"רים אשר באו לבקרו, בלוותו עד שער החצר ואמר: "איהר זעט דאס בערגעלע, וויא עס שיינט דארט אויף גאנץ בני ברק - מען דארף בויען יודישקייט אין בני ברק" (רואים הנכם את הגבעה ההיא המקרינה על כל בני ברק? צריכים לבנות "יודישקייט" בבני ברק!) (שמעתי מהרה"ח ר' צבי הערשיל שלומוביץ ז"ל).

גם בהזדמנות אחרת הביע החזון איש ז"ל את רצונו לגור בשכנותו של רבינו זצ"ל ותושבי השיכון. היה זה בזמן הוויכוח על חלקת ויז'ניץ בבית החיים "שומרי שבת" בזכרון מאיר, שייסדו הנגיד ר' יעקב הלפרין ז"ל. הוא הבטיח לתת חלקה לחסידי ויז'ניץ סביב אוהל רבינו הסבא קדישא זי"ע, אחרי שהעלו את ארונו מחוץ לארץ לארצנו הקדושה. והנה נתעורר ויכוח על גודל החלקה אשר הבטיח ר' יעקב הלפרין ע"ה. הלכו שני הצדדים ל"חזון איש" ובהזדמנות זו אמר החזון איש: היות והנני מעוניין בשכנותו של אדמו"ר מויז'ניץ אינני יכול לפסוק אלא לעשות פשרה, מכיון שהנני נוגע בדבר. וכך הווה, שהרי לאחר כמה שנים נבנה שיכון "חזון איש" בקרבת שיכון ויז'ניץ, זכותם תגן עלינו ועכי"א.

ויבואו אל המקום אשר אמר לו האלוקים (כב, ט)

בנין בית המקדש

ראיתי כתוב בילקוט שמעוני (וירא קא אות יב). ויבואו אל המקום, שניהם מביאים את העצים, אברהם דומה כמי שעשה חתנות לבנו ויצחק דומה כמי שעשה חופה לעצמו. אמר ליה יצחק, אבא מהר ועשה רצון יוצרך ושורפני יפה ואפר שלי הולך לאמי ותניחהו, וכל זמן שתראהו אמי תאמר זהו בני ששחטו אביו. אבא מה תעשו לזקנותיכם? אמר לו, בני, יודעים אנו שמיתתנו קרובה, מי שנחמנו עד עכשיו הוא ינחמנו עד יום מותנו וגו'. עמדו מלאכי השרת שורות שורות ברקיע ואומרים זה לזה ראו יחיד שוחט ויחיד נשחט. אמרו מי יאמר לפניך על הים זה אלי ואנוהו? שבועת כה יהיה זרעך מה תעשה לה? מיד "אל תשלח ידך אל הנער".

וחשבתי לפרש, בפרשת בשלח (שמות טו, ב) מתרגם אונקלוס "ואנווהו" - ואבני לה מקדשא, וזהו ששאלו המלאכים, מי יבנה לך את בית מקדשך, אם ח"ו יעלה יצחק אבינו ע"ה לעולה?

והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו (כב, יג)

האזנה לשיחות מוסר

ישנה אימרת העולם: "נכנס באוזן אחת ויוצא בשני". וליכא מידי דלא רמיזי באורייתא.

וכך אמר פעם מרן הרה"ק ה"שארית מנחם" מווישווא זי"ע בעת שיחת מוסר לתלמידי הישיבה, כי בכל אופן פועלת שיחת מוסר פעולה לטובה, שהרי לפחות מנקה היא את האוזניים שיהיו מוכנים לשמוע. ובאותו מעמד אמר לתלמידיו הרבים: בזמן שאני מייסרכם ומלמד אתכם יראת שמים ומידות טובות, שהרי לא ניתנה תורה לישראל אלא לצרף בהן את הבריות, אינני מתכוון לאף אחד מתלמידי, אך מי שסובר שהתכוונתי אליו, אכן, אליו התכוונתי באמת. (כמקובל גם מרבינו התו"ח זי"ע).

(ראה בעש"ט פרשת לך לך כי עיקר בריאת האדם בעולם הזה לשבר מידות רעות שלו הטבעיות וכו'.)

רמז לענין זה ראיתי בדעת זקנים מבעלי התוספות (בראשית כב, יג) בפרשת העקידה, עה"פ והנה איל אחר נאחז. פסיקתא (רבה נו, יג): אמר לו

לאברהם, ראה בניך העומדים אחריך כשיהו מסובכין ונאחזין בעבירות, מה יהיו עושין בקרנות, יהו תוקעין אותן לפני, ואני אזכור להם עקידת יצחק ואזכה אותן בדין.

ומה עסקו של שופר? מכנים בזו ומוציא בזו, כך בניך אפילו יש להן כמה קטיגורין אני אכנים אותם בזו ולא אשמע להם וכו' ולכך אמר משה לישראל, השופר סנגוריא הוא לכם, תקעו שופר בראש השנה כדי שיזכור לכם הקב"ה עקידת יצחק ותזכו בדין. עכ"ל.

אדוני שמעני ארץ ארבע מאות שקל כסף ביני ובינך מה הוא (כג, טז)

שני אוהבים!

פירש"י ז"ל - בין שני אוהבים כמונו. שמעתי מכ"ק רבינו זי"ע לפרש, וכי הכיר אברהם את עפרון קודם לכן, ואיך נעשו פתאום אוהבים, אלא שפירושו הוא, שנינו אוהבים משהו, אני אוהב כסף ואתה - אברהם - אוהב מצוות. בעדי שאני אוהב כסף אין ארבע מאות שקל כסף כלום, וכמאמה"כ (קהלת ה, ט) אוהב כסף לא ישבע כסף. ובעדך שאתה אוהב מצוות לא ישוה בעיניך כל הון בעד קיום מצוה, וא"כ ארבע מאות שקל כסף ביני ובינך מה הוא.

ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל (כד, א)

מעלת השלום וגנות המחלוקת

ראיתי בספר "תנא דבי אליהו" (פרק יא, יח). אברהם היתה לו מריבה בילדותו ובסופו שמחה. בילדותו מהו אומר: "ויהי ריב בין רועי מקנה אברם" וגו' ובסופו מהו אומר: "ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל".

וראה בפירוש בעל ה"עקידה" זקוקין דנורא ובעורין דאשא על דברי התנדב"א, וז"ל: ומ"ש אברהם היה לו מריבה בילדותו וכו' ובסופו שמחה, שנאמר ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל. וא"ת האיך מוכח מזה הפסוק שלא היה לאברהם מריבה בזקנותו, דלמא היה לו מריבה גם בזקנותו אף על פי שהוא מתברך בכל? ויש לומר: מדאמר הפסוק שנתברך אברהם בזקנותו, על כורחך צריך אתה להודות שהיה לו שלום עם כל אדם, ולא היה לו שום מריבה עם שום אדם, דאם לא כן אין כל הברכות נחשבות לו לכלום, כמאמר חז"ל לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, שנאמר ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום. ודו"ק כי נכון הוא, ככפתור ופרח, עכ"ל.

אך כנראה, שאצל בעלי המחלוקת גם המנוחה וגם הכסף והזהב אינם נחשבים לכלום. תענוג הנצחון, אשר הוא מעין עולם הבא, גובר אצלם על ברכת "בכל". ומסופר על מרן רבינו ה"צמח צדיק" זי"ע מוויזניצא, שיעץ לנכדו אשר אהבו, רבינו בעל "אהבת ישראל" זי"ע, כשהיה עוד בצעירותו: הן אמת שהנצחון הוא מעין עולם הבא, אבל איעצך לקחת לך שבת במקום נצחון, כי שבת היא גם כן מעין עולם הבא.

וראה מש"כ רבינו בחיי בפר' בראשית (עה"פ ויהי ערב ויהי בוקר יום שני) בגנות המחלוקת. (הבאתיו בליקוטי לפרשת בראשית).

איתא באבות: עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם (פ"ו מ"ח). שמעתי באחד מביקוריו של כ"ק הגה"צ ר' יוחנן סופר שליט"א אבדק"ק ערלוי אצל כ"ק רבינו זצ"ל, ששוחחו אודות חתניו המיוחסים של כ"ק רבינו שליט"א והתפעל הרה"ג מערלוי על רבינו שליט"א שזכה לשדך את בנותיו עם בנש"ק, תפארת כל בית ישראל. נתן רבינו זצ"ל טעם לשבח וכה אמר: אינני יודע אם ישנו עוד אחד בדורנו שזכה לכך, וכל זאת בכח השתיקה, שהרי אבותינו הקדושים לא התערבו מעולם במחלוקת.

וכן אמר מרן רבינו זצ"ל בשיחת מוסר בפני תלמידי הישיבה: בוויז'ניץ ישנה קפידא אחת: לא להקפיד ולא לריב!

למה נחבאת לברוח ותגנב אתי, ולא הגדת לי ואשלחך בשמחה ובשרים בתף ובכנור (לא, כז)

מעלת ישיבת - רעים בלישב"ק

שמעתי פעם בלישב"ק מכ"ק רבינו זי"ע, עת עמדנו בשולחנו הטהור אשר לפני ה' ונהנינו מזיו השכינה: ידוע מרבינו הבעל שם טוב זי"ע, שבליל שבת קודש צריכים לשבת יחדיו בשירות ותשבחות לקל חי ובהני מילי מעלייתא המביאים התעוררות לעבודת ה'. המשיל הבעש"ט משל, לבן מלך שחטא ואביו ציווה לגרשו מביתו ומעירו למשך תקופה מסויימת. בן המלך ישב אצל אחד האיכרים בכפר קטן, רחוק מאוד מאביו המלך ואחרי זמן החל להתגעגע לאביו אשר אהבו מאוד, תיקן את מעשיו הרעים וחזר בתשובה שלמה. כששמע אביו המלך את כל זאת, שלח את אחד השרים המקורבים למלכות, להודיע לבנו יחידו שהוא נותן לו רשות לחזור לחיק המשפחה. כאשר שמע הבן את הבשורה הטובה ונזכר בנועם השעות המתקרבות לפגישה עם אביו, שמח מאוד. הוא ציווה לבעל הבית בו התאכסן, להכין משתה אליו נתקבצו איכרי הכפר לשתות

יין שרף ולשמוח, אחרי שבוע עבודת פרך. הפעם נידב בן המלך משקה לרוב, כל האיכרים ישבו לשתות וכל העיר צהלה שמחה, הכל שמחו במשקה ובן המלך שמח על הבשורה שהנה הוא הולך לשוב לחיק אביו המלך. וכך פירש רבינו הבעש"ט, כי בליל שבת קודש שותים יהודים לחיים על משקה יין ויי"ש, הגוף שמח במשקה והלב שמח עם אבינו שבשמים.

המשיך רבינו זצ"ל ואמר: יעקב אבינו ישב בלילי שבת קודש עם לבן וסיפר לו סיפורים יפים. לבן הרשע סבר שיעקב אבינו הוא חבירו הטוב ביותר, אימרותיו הנעימים של יערב אבינו ע"ה מצאו חן בעיניו והוא חשב שהוא בדוגמתו. אולם כשראה שיעקב הוא איש תם וירא שמים, אמר לו לבן הרשע "למה נחבאת לברוח?" מדוע הוצרכת לברוח ממני "ולא הגדת לי? "לו רק היית אומר לי כי הנך ירא אלוקים, מיד "ואשלחך בשמחה ובשירים בתוף ובכינור", לא הייתי משאירך לשבת ולגור אצלי, כי אין חיים שכאלה מתאימים לי.

ויאמר יעקב לאחיו לקטו אבנים (לא, מו)

רעה תחת טובה

כאן רמז לאימרת הכנף, אימרת העולם: "עשה טובה למישהו והוא יזרוק לך אבנים כגמול על טוב לבך". וכך אמר יעקב אבינו ע"ה לבניו, לקטו אבנים קטנות, שלא יזרוק עלי לבן הרשע אבנים גדולות על כל הטובות שנתברך בגללי.

כה אמר עבדך יעקב עם לבן גרתי (לב, ה)

אהבת ישראל

פירש"י: ד"א גרת"י בגימטריא תרי"ג, כלומר עם לבן הרשע גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים. כ"ק רבינו זצ"ל אמר פעם בליל שבת קודש משם זקנו הרה"ק מרופשיץ זי"ע: ישנן מצוות ועבירות של לבן, דהיינו: "עם איז אַ מצוה יענעם פאנט ציא האבען" (מצווה לשנוא את האדם ההוא). "עם איז איין עבירה יענעם ציא געבען אשטיקעל ברויט". (עבירה היא לתת להההוא מעט לחם לאכול). וזהו כוונת רש"י תרי"ג מצוות שמרתי, תרי"ג ולא יותר, לא הוספתי עוד מצוות ועבירות כאלה של לבן, וזהו "ולא למדתי ממעשיו הרעים".

ויאמר אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו והיה המחנה הנשאר לפליטה (לב-ט)

פרש"י התקין עצמו לשלשה דברים לדורון, לתפלה ולמלחמה.

וחשבתי לפרש דברי רש"י ז"ל לדורון – יעקב אע"ה התפלל על הדור שלנו, דור ניצולי השואה שהרשעים ימ"ש יסכימו לקבל שוחד ובזכות זה ניצולו הרבה מבני עמינו ובראשם רבנן ואדמו"רים מנהיגי ישראל.

והנה הקרה ה' לפני ומצאתי לזה סימוכין בגמ' מס' יבמות דף סג ע"ב: אמרו ליה לר' יוחנן אתי חברי לבבל, שגא נפל פרש"י כפף נפל מרוב צער שהיו בני הישיבה מסורים בידם, אמרו ליה מקבלי **שוחדא** פרש"י לבטל גזירתא, תריץ יתיב פרש"י ושמח.

לתפלה – התפלל, והיה המחנה הנשאר לפליטה היי' מש"כ ובהר ציון תהיה פליטה והיה קודש, שלרשעים לא תהיה שליטה על ארץ ישראל למען תהיה למקלט ולפליטת עמו בית ישראל, והיה קודש - שישרדו צדיקים מנהיגי העדה שישקמו מחדש את הריסות בתי בני ישראל.

למלחמה – ששתל בנו השרידים המוצלים בעת החשיכה האיומה כח להלחם נגד טבע הייאוש בעד רצון חיים.

כי במקלי עברתי את הירדן הזה (לב, יא)

תתן אמת ליעקב

בעל הטורים: כתב "במקלי" בגימטריא יעקב. וחשבתי להוסיף כי יעקב הוא מידת אמת - "תתן אמת ליעקב", מקל"י במספר קטן בגי' תשע. וכן אמ"ת במספר קטן בגימ' תשע.

מקלו של יעקב

ראיתי ב"ילקוט שמעוני" פר' שמות (ב, מג): ויהי בהגרש אדם מגן עדן ויקח את המטה בידו, ויצא ויעבוד את האדמה אשר לוקח משם ויגיע המטה עד נח ויוותר אל שם ואל תולדותיו עד הגעתו אל ידי אברהם העברי. ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק, גם את מטה האותיות ירוש ירש. ויהי כברוח יעקב פדנה ארם ויקחהו בידו, ובבואו אל יצחק אביו בארה שבע נטוש לא נטשו, וברדתו מצרימה לקחו בידו ויתנהו אל יוסף שכם אחד על אחיו, כי באמצעו לקחו יעקב מיד עשו אבי אדום. ויהי אחרי מות יוסף וישבו שרי מצרים בית יוסף ויגיע

המטה אל יד רעואל המדיני, ובעת צאתו ממצרים לקחו בידו ויטעהו בתוך גינתו. ויבחנו כל גיבורי קיני לתלשו בבקשם לקחת צפורה בתו ולא יכלו, וישאר בתוך הגן עד בא אשר לו המשפט ויקחהו. ויהי כראות רעואל את המטה בידו ויתמה על ככה, ויתן רעואל את צפורה בתו למשה.

וחשבתי לפרש שלכן כשהלך יעקב אבינו לקראת עשו אחיו, קרא למטה אשר בידו מקלי, כדי שלא יבוא עשו בטענה על המטה אשר בידו ששלו הוא.

כי במקלי עברתי את הירדן הזה ועתה הייתי לשני מחנות (לב, יא)

שמחנו כימות עניתני

ראיתי בפירוש רבינו בחיי: מכאן שחייב אדם שיזכור ימי הרעה בזמן השלווה, כדי שיתבונן ביתרונו ויודה להקב"ה על זאת. וכן אמר שלמה המלך ע"ה, קהלת (ז, יד): ביום טובה היה בטוב וביום רעה ראה, פירוש, ביום טובה - ראה ביום רעה.

ויאמר שלחני כי עלה השחר (לב, כז)

תפקידו של היצר הרע

פירש"י: וצריך אני לומר שירה ביום. וראה בתרגום יונתן בן עוזיאל "ומיומא דאיתברי עלמא, לא מטא זמני למשבחא אלהן הדא זמנא" והיינו שמיום שנברא העולם, לא הגיע זמנו לשבח את אלקי עד עתה. וראיתי בספר הקדוש "עבודת ישראל" מהרב המגיד מקאזניץ זי"ע, שהמלאך הזה הוא היצר, הוא המסית ועד עתה לא זכה לומר שירה עד שפגע ביעקב אבינו, שלא שמע לקולו ונצחו ואז שמח היצה"ר, שהרי גם הוא אין רצונו שישמעו לקולו רק שינצחוהו, ואז מילא את רצון קונו ושכרו הוא שזוכה לומר שירה. ובעבור זה אמר ליעקב אבינו, "הגיע זמני לומר שירה על ידך". וחשבתי להוסיף השח"ר במספר קטן עולה ח"י, וזהו שאמר המלאך ליעקב אבינו ע"ה, אתה נתת לי חיות דקדושה בזה שלא שמעת בקולי ועל ידך זכיתי לומר שירה.

וכן עלה בדעתי, בעת תפילת מנחה, יום הכיפורים תשנ"ו, לפרש "על חטא שחטאנו לפניך ביצר הרע" לפי פירושו של המגיד הקדוש מקוזניץ זי"ע, שאנו מבקשים מחילה, וסליחה על כך שחטאנו ביצר הרע, בזה שלא נתנו לו את ההזדמנות לשבח לה' בנצחנו אותו.

ויהי בצאת נפשה כי מתה ותקרא שמו בן אוני ואביו קרא לו בנימין (לה,יח)

הסתלקותו של הגה"ק ה"טל חיים" מאוטיניע זי"ע

שמעתי אומרים משמו של הגה"ק רבי חיים מאוטיניע זי"ע, אחיו של רבינו הסב"ק זי"ע, שאמר כי היות וידוע מספרי קבלה שישנה ברכה על עולם הבא, והרי לכאורה צריכה הברכה להיות עובר לעשיית המצוה, ואיך אפשר לכוון את השעה המדוייקת? והביא ראיה מנרות חנוכה, שמדליקים בערב שב"ק, דממה נפשך, אם הגיע זמן ההדלקה הרי כבר שבת ואסור להדליק, ואם עדיין לא הגיע זמן ההדלקה, כיצד יברך והרי הברכה צריכה להיות עובר לעשייתה? ומשם הביא הגה"ק ראיה שגם זה נקרא עובר לעשייתן, וכן הוא גם לענין ברכת עוה"ב, אע"פ שאין מברכים עובר לעשייתה ממש.

ומה גדול ונורא היה הפלא, שביומו האחרון הדליק הגה"ק את נר ראשון דחנוכה בליל שב"ק ובאותו לילה, לאחר שבירך ברכת שהחיינו מבעוד יום, נסתלק ונשמתו עלתה למרום למקור מחצבתה. זכותו תגן עלינו ועל כל ישראל אמן.

וכאן מצאתי רמז בתורה לכך, מענין לענין באותו ענין, כי גם רחל אמנו ע"ה, בצאת נפשה כי מתה, עוד הספיקה לקרוא שם לבנה הנולד לה, א"כ ה"נ שייך עוד לברך ברכת עוה"ב בשעת יציאת נשמה.

וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען (לז,א)

אחדות במסירות נפש

רש"י מביא "משל למרגליות שנפלה בין החול, אדם ממשמש בחול וכוברו בכברה עד שמוצא את המרגליות וכו'".

ראה ב"כלי יקר", עה"פ "אלה תולדות יעקב יוסף" בא"ד וז"ל ורש"י מביא משל למרגליות שנפלה בין החול וכו'. המשיל בית עשו לחול ובית יעקב למרגליות, על דרך שמסיק בויקרא רבה, עשיו שש נפשות היו לו והכתוב קורא אותם נפשות לשון רבים, לפי שעובדים לאלהות הרבה. יעקב, שבעים נפשות היו לו והכתוב קורא אותם נפש, לפי שעובדים לאל אחד עכ"ל המדרש. ומצד שהם עובדים לאלהות הרבה על כן מצויים בהם תמיד המריבה ואינן בהסכמה אחת מצד ריבוי הדתות, ואינן מתאחדים ומתחברים, כחול זה שאינו מתחבר זה לזה. אבל ישראל מצד שעובדים לאל אחד, השלום מתווך ביניהם והרי הם

כמרגליות החרוזים בחוט, שדבוקים זה בזה על ידי החוט שמחברם, כי כחוט השני שפתותיך שפתי דעת ותורה המרבים שלום בעולם, כחוט זה החורז המרגליות עכ"ל.

והנה עלה ברעיוני בעת שמחת בני שיחי'. שלכאורה מה בין החול והמרגליות, הלוא גם את המרגליות אי אפשר לחרוז רק אם מנקבים ומחברים אותם, ואיך אפשר לומר שכאילו הם מתחברים מעצמם? אלא שה"כלי יקר" אומר "כחוט השני שפתותיך" והיינו שהתורה היא החוט השני המחברת ומאחדת את עם ישראל וחז"ל אמרו "אין התורה נקנית אלא למי שממית עצמו עליה". את המעלה הזאת מצינו אצל המרגליות, המרגליות אומרות, הננו מבקשים בכל מחיר להשאר יחד, ועשו כולם אגודה אחת, רצוננו לעשות רצון ה' במסי"נ והננו מוכנים אף לנקוב את ליבנו ולהכנים בו אהבתו ויראתו, להכנים בליבנו את חוט השני ולחרזו עמוק בליבנו ובלבד שניהיה כולנו יחד, זהו יקר תפארת עם ישראל קדושו. וכן איתא במדרש תנחומא פ' תצוה וז"ל: מה יונה זו, כל עופות שבעולם כשנשחטין הן מפרכסין, אבל היונה הזו פושטת צווארה, שנאמר כי עליך הורגנו כל היום וגו'. כך גם ישראל, שלמסירות נפשם אין שום אומה בעולם מסוגלת, רק האומה הישראלית.

ויאמר את אחי אנכי מבקש, הגידה נא לי איפה הם רועים (לז, טז)

עינם הרחוקה של צדיקים

ראיתי ב"שפתי חכמים" אות ז', מדלא אמר יוסף לאיש, הידעת את אחי איפה הם רועים, רק אמר הגידה נא לי, שמע מינה שהיה מלאך. וכן ראיתי ברמב"ן: כי זימן לו הקב"ה מורה דרך שלא מדעתו להביאו בידם. וב"בעל הטורים": וישאלהו האיש, בגימטריא מלאך גבריאל שאלו.

והנה סיפור אשר שמעתי מכ"ק רבינו זצ"ל. הדבר היה אצל המגיד הק' ר"ר בער ממעזריטש זי"ע, תלמידיו ישבו בבית מדרשו ולמדו ולפתע נכנס הרבי ר' בער ואמר להם בזה הלשון: "זיכט ארויס א היתר פאר דיא עגונה" (חפשו נא היתר לעגונה זו) ונכנס בחזרה לחדרו. החבריא קדישא החלו לעיין בדברי רבם והרבי ר' זושא זי"ע ישב בצד, בהכינו משקה חם להחיותם בקור החורפי הגדול. ויהי בשמעו את בקשת רבו, דייק בלשונו הקדוש של רבו שציווה לחפש היתר לעגונה הזאת ולאחר זמן מועט אמר לחבריא קדישא שמצא מקור להיתר.

החבריא קדישא, כאשר שמעו מהרבי ר' זושא את המקור להיתר העגונה, התחילו לעיין בדבר והגיעו למסקנה שאפשר למצוא היתר על פי המקור הזה.

ואכן, לאחר שקלא וטריא הוציאו מתחת ידם היתר לאשה עגונה מרת לב, אלא שלפלא היה בעיניהם, מאין הגיע הרבי ר' זושא למקור דין זה. ויפנו כולם בשאלה לרבי ר' זושא, מאין לקח את המראה מקום לשאלה קשה זאת, מי גילה לו רז זה? על כך אמר להם הרבי ר' זושא ברוב תמימותו וצדקתו הגדולה, אני הלא שמעתי את רבינו הקדוש בעת שאמר לכולנו, זיכט ארויס אַ היתר, מדבריו הקדושים הבנתי שההיתר ישנו, והרבי ביקש רק לחפשו. והרי ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא, ביקשתי מהשי"ת שיגלה לי את המקור להיתר ואמנם גילו לי משמים את מקור ההיתר ומשם ידעתי. אולם, הוסיף הרר"ז זיע"א על עצמו: "אבער זושא קען נישט קיין לערנען" (זושא אינו יודע ללמוד).

וזה מרומז כאן בתורה. יוסף הצדיק ראה את המלאך גבריאל ואמר לו, הגידה לי נא איפה הם רועים, כי ידע שהמלאך יודע איפוא הם רועים.

ויעברו אנשים מדינים סוחרים וגו' וימכרו את יוסף לישמעאלים בעשרים כסף (לז, כח)

עניני משא ומתן

כתב ה"אור החיים" הקדוש, "אשר על כן הזמין ה' אנשים מדינים, סוחרים פירוש, שמכירים כל מין סחורה אשר תזדמן לקנותה להרווחה. ותדע, כי הסוחר אינו בעל הכיס, אלא בעל הידיעה וההכר, ובעל הכיס יקנה על פיו, כמו שידוע זה בפינות גדולות בעולם ובאמצעות אלו הסוחרים נגמר הדבר של המכר לישמעאלים". ראה שם באריכות דברי אלוקים חיים והנהגת העולם וצא ולמד משם דרך החיים של יום יום במסחר ובבורסה, כי כן ראינו בזמן האחרון במסחר היהלומים. בכל השנים הונהג שהסוחרים הגדולים ניהלו את מסחרם ואת ממכר היהלומים על ידי מתווכים. המתווכים מצאו את הקונה ודיברו על ליבו בהחשיבם את הסחורה וכך היו שניהם שבעי רצון, המוכר והקונה. גם מתוך שהיו מתווכים, היו גם הם יכולים להרוויח את פרנסתם בכבוד, והמדובר בעיקר ביהודים בעלי משפחות גדולות ומרובות ילדים, אשר בזכות הבל פיהם של התינוקות מתקיים העולם ובזכותם הגיע שפע לכל העולם. אך מאז שקשרו הסוחרים הגדולים את מסחרם ישירות עם הקונים ולא נתנו את הסחורה בידי המתווכים, ירד פלאים כל המסחר.

והרעב היה על כל פני הארץ ויפתח יוסף את כל אשר בהם וגו' (מא, נו)

חוזק הרעב בימי עברה

ראיתי ל"אור החיים" הק' שפירש, "ויפתח יוסף את כל, טעם שפתח כל האוצרות וכו', גם אולי נתכוון לפתוח כולן כדי כשיראו אנשי העיר כל הריבוי לא ירעבו, כי הרעבון יכנס בלב אדם כשיראה שיש מחסור, וכשיראו כל אוצרות הנפתחות יתקרר חום הרעב שבלבם בוער, ואעפ"כ מודיע הכתוב ויחזק הרעב ולא הואיל בהם, לצד חוזק הרעב".

וכן היה עמנו בסבלנו הגדול והנורא, ברעב ובצמא, במחנות ההשמדה של הנאצים ימ"ש. ומעשה בילד אחד במחנה שלנו, שמכר שני תפוחים אדומים לזקן הצריף וקיבל תמורתם ארבעה לחמים, שני לחמים תמורת כל תפוח. היו אלה לחמים שגנב זקן הבלוק בשעת חלוקת מנות הלחם ליושבי הצריף, אשר דמם היה הפקר בעיניו. אחרי שאכל את כל הלחמים במשך הלילה, שאלתי אותו, האם עכשיו הוא מרגיש שובע? על כך קיבלתי תשובה: "הנני רעב ככל יום", כאילו לא אכל כלום, וליכא מידי דלא רמיזא באורייתא.

ויאמר אליהם ישראל אביהם אם כן אפוא זאת עשו קחו מזמרת הארץ בכליכם (מג, יא)

דורון לתלמיד חכם

רש"י מתרגם מדמשבח בארעא, שהכל מזמרים עליו כשהוא בא לעולם. ולקמן בפסוק כ"ה כתיב, "ויכינו את המנחה עד בוא יוסף, ומפרש רש"י: הזמינו, עטרוהו בכלים נאים. ואולי אפשר לומר שבא לרמז בזה לביכורים, אותם נתנו ליוסף הצדיק, וכמאמחז"ל כל המביא דורות לת"ח - כאילו הקריב ביכורים (כתובות קה:).

ולאביו שלח כזאת עשרה חמרים נשאים מטוב מצרים (מה, כג)

זקני תלמידי חכמים

ופירש"י: מטוב מצרים מצינו בגמרא ששלח לו יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו. וחשבתי לפרש, שהרי יוסף הצדיק צעיר לימים היה והגיע למלכות, הוא משנה למלך והוא השליט בכל ארץ מצרים ומלכותו גדולה ומפורסמת בכל העולם. הכל באים לשבור אוכל מאסם התבואה אשר אסף בשני השובע. כעת

ביקש יוסף הצדיק להראות את חביבותו לאביו ולהניח דעתו, שלח לו יין ישן נושן אשר דעת זקנים נוחה הימנו. ובזה רמז לו את מאמר חז"ל כי זקני תלמידי חכמים דעתן מתיישבת עליהם ולכן חשוב הוא בעיני כל גם לעת זקנתו, ואפילו שהוא - יוסף - צעיר עדיין ומעמדו רם כל כך.

ויקחו את מקניהם ואת כל רכושם אשר רכשו בארץ כנען (מו, ו)

תתן אמת ליעקב

ופירש"י: אבל מה שרכש בפדן ארם, הכל נתן לעשיו בשביל חלקו במערת המכפלה, אמר, נכסי חוצה לארץ אינן כדאי לי. וחשבתי לפרש, ע"פ מה ששמעתי מכ"ק רבינו זי"ע, שאמר משמו של הקדוש רבי שמשון מאוסטרופלי זי"ע הי"ד, אמת מארץ תצמח, אמ"ת ר"ת א'לף מ'אתים ת'שעים ואר"ץ גימ' א'לף מ'אתיים ות'שעים. והנה לכאורה יקשה למה שנא יעקב אבינו ע"ה את כסף חו"ל כך כך? והתירוץ הוא, שהרי יעקב היה מידת אמת, תתן אמת ליעקב, והיות ואמ"ת הוא אר"ץ, הרי חוץ לארץ אינו ממידת אמת, והראיה, שכל הכסף שהרוויח בפדן ארם, היה מלבן שהיה רמאי גדול ובכל יום שינה ליעקב את תנאי העבודה. לכן נתן יעקב את כל כספי חו"ל לעשיו במחיר מערת המכפלה ובכך ביקש לתקן את כספי חו"ל ולהעלותם לקדושה.

שמות

ומשה היה רועה את צאן יתרו חותנו כהן מדין וינהג את הצאן אחר המדבר ויבוא אל הר האלוקים (ג, א)

להתרחק מן הגזל

ופירש"י, אחר המדבר להתרחק מן הגזל, שלא ירעו בשדות אחרים. משה רבנו הנהיג את בנ"י צאן הקדשים ולכן ביקש להראות בחיי היום יום, כי אי אפשר להגיע לדרך ה' אשר קיבלנו בהר האלוקים, רק אם מתרחקים מן הגזל ועוסקים במשא ומתן באמונה. וכן שמעתי מרבינו זצ"ל כמה פעמים בשיחות המוסר, שאמר בשם החתם סופר זי"ע, כי אם נותנים לילדים לאכול מכספי הונאה וכדומה יוכל הדבר להזיק להם ח"ו, וזהו אם אין קמח אשר הוא לפי דין תורה, אזי אין תורה.

וירא מלאך ה' אליו בלבת אש מתוך הסנה וירא והנה הסנה בוער באש והסנה איננו אכל (ג, ב)

חצי כלים והם אינם כלים

בהמשך בפסוק ג' שואל משה רבנו "מדוע לא יבער הסנה?" ושמעתי מהרבי ה"מקור ברוך" מסערט זי"ע בשם חותנו האדמו"ר מבלז זי"ע, שהסנה רומז לכנסת ישראל, והוא בוער כל פעם על ידי גזירות רעות של צוררי היהודים. אבל הקב"ה הבטיח שלא יעשה כלה בישראל. ועל זה אומר הפסוק "והסנה איננו אוכל" ח"ו. הסביר הרבי מבעלז שמרע"ה שאל כאן - רבונו של עולם, מדוע? לא יבער הסנה! אמור כבר די לצרותינו! וראיתי את דברי רבנו בחיי על הפסוק הזה: שמפרש ג"כ בדרך זו וז"ל או ירמוז הסנה לעם אשר ברזל באה נפשו והוא בוער תמיד באש הצרות, והצרות יקיפוהו מכל צדדיו וראוי שיכלה בצרותיו, והוא עומד ומתקיים בין האויבים בדרך המופת ואיננו אוכל. וזה שנאמר בדברים (לב, כד): חצי אכלה בם, חצי כלים והם אינם כלים.

ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' את בני ישראל (ד, לא)

מאת ה' היתה זאת

בסידור של"ה ראיתי פירוש על הפסוק בתהילים, בהלל - "ברוך הבא בשם ה' ברכנוכם מבית ה'", דאתיא על מביאי ביכורים שלא יתגאו בעושרם, כי

הברכה באה מאת ה'. וכן אפשר לפרש כאן שהעם האמין כי ה' הוא שפקד את בני ישראל.

ליבם של ישראל

כן שמעתי מהרה"צ רבי משה מזאלישיץ - אנטוורפן זצ"ל שאמר בשם האדמו"ר הר"ר אהרן הגדול מקארלין זי"ע: "ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' את בני ישראל", "כי פקד ה'", דער אויבערשטער האט זיך באהאלטען אין יעדען יודישען הארץ. (השי"ת מטמין כביכול את עצמו בליבו של כל יהודי, פקד מלשון נתחסר ונטמן) ובזכות זה יש אמונה לכל יהודי בכל מקום ובכל זמן.

דבר נא באוזני העם וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב (יא, ב)

דעת חסרת מה קנית

רש"י מפרש: אין נא אלא לשון בקשה. בבקשה ממך הזהירם על כך שלא יאמר אותו צדיק אברהם "ועבדום ועינו אותם" קיים בהם "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" לא קיים בהם. שמעתי מפי רבינו זצ"ל בליל שב"ק בשולחנו הטהור אשר לפני ה', מה גדולה הזכייה שיש לו לבר-דעת באם זוכה לשני שולחנות תורה וגדולה במקום אחד ועושה צדקה וחסד עם רכושו אשר זיכהו הקב"ה ויש לו הדעת הנכון לעשות טובות עם כספו.

וחשבתי להוסיף, שלכן ביקש הש"ית בכל לשון של בקשה שיקחו משכניהם כלי כסף וכלי זהב, היות והדור הזה היה דור-דעה והם יבנו מהרכוש משכן לה', שלא יאמר אותו צדיק אברהם אבינו שלא קיים דווקא בהם, בדור דעה, "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול".

ולא נחם אלוקים דרך ארץ פלישתים כי קרוב הוא וגו' פן ינחם העם בראותם מלחמה ושבו מצרימה (יג, יז)

פרימע זאכען

שמעתי פעם מהרבי מסערט זי"ע שכידוע לא חיבבו בבעלזא פרימע זאכען. ובזה פירש הרבי מהרי"ד מבעלזא: ישנם פרימע יודען, אשר ירצו לשוב מצרימה לעשות תשובה באותו מקום, וזהו "פן ינחם העם", ינחם מלשון תשובה. אבל הקב"ה לא רצה שישובו מצרימה, ולכן "ויסב אלוקים וגו'".

התיצבו וראו את ישועת ה'" (יד, יג)

התנגדות לרשעים בשואה הנוראה

מפרש ה"אבן עזרא": "כי אתם לא תעשו מלחמה רק תראו את ישועת ה' אשר יעשה לכם היום". יש לתמוה איך יירא מחנה גדול של שש מאות אלף איש מהרודפים אחריהם? ולמה לא ילחמו על נפשם ועל בניהם? התשובה, כי המצרים היו אדונים לישראל, וזה הדור היוצא ממצרים למד מנעוריו לסבול עול מצרים ונפשו שפלה, ואיך יוכל עתה להלחם עם אדוניו? והיו ישראל נרפים ואינם מלומדים למלחמה". ומי איכא מילתא דלא רמיזא באורייתא? הרי זו תשובה נחרצת לאותם ששואלים את שרידי השואה: "למה לא התנגדתם!?"

... לא עלינו תלנתיכם כי על ה' (טז, ח)

עשה לך רב

ראיתי בילקוט שמעוני פרשת בשלח (ט, ז) עמוד ע"ט, ד"ה "ויאמר משה". בתחלה היו ישראל דומין כתרנגולין המנקרים באשפה, עד שבא משה וקבע להם זמן סעודה. אמר רבי חמא בר חנינא: כל המתרעם על רבו כאלו מתרעם על השכינה, שנאמר לא עלינו תלונותיכם כי על ה'. אמר רב חסדא כל החולק על רבו, כאלו חולק על השכינה, שנאמר בהצותם על ה'. אמר רבי חמא בר חנינא כל העושה מריבה עם רבו כעושה מריבה עם שכינה, שנאמר המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את ה'. אמר רבי אבהו כל המהרהר אחר רבו כאילו מהרהר אחרי שכינה, שנאמר וידבר העם באלוקים ובמשה.

וכך שמעתי מרבינו זצ"ל, כאשר היו אנשים אשר לא שמעו לקולו: "היו לי תלמידים שבקשו ללמוד בישיבתנו ולא ידעו להתנהג בנימוס ובדרך ארץ, לימדתי אותם דעת ותבונה וכיום הזה רוצים הם להיות מורים את מוריהם, היתכן כזאת? ועל זה אמר רבינו בשם הרבי מלובלין זי"ע, את הפירוש על הפסוק "ולא יכלו לשתות מים ממרה כי מרים הם", דהיינו משום שהיו מורים את מוריהם. וזהו כי מרים הם, כפירש"י שם על "שמעו נא המורים".

וכן מפורש במשנה (אבות פ"א מ"ו): "עשה לך רב", בלשון יחיד וכפי שמפרש ר"ע מברטנורא על המשנה הנ"ל: שיקבל לו רב אחד שילמוד ממנו תמיד, ולא ילמוד היום מאחד ולמחר מן האחר.

ובגמ' (סנהדרין ח.) אמר לו הקב"ה (ליהושע) טול מקל והך על קדקדם (של ישראל), דבר אחד לדור (מנהיג אחד - רש"י) ואין שני דברים לדור.

וחשבתי לפרש, מק"ל במספר - קטן עם התיבה עולה אמ"ת וזהו טול מקל, טול את האמת, "כי אתה אלוקים אמת ודברך אמת" וגם המנהיגים הק' של ישראל הם אמת, בכח האמת ינהיגו את עם ישראל.

ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך. ויום השביעי שבת לה' אלקיך ... כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בם וינח ביום השביעי (כ, ט-י-יא).

יגיע כפיך כי תאכל

לכאורה נראה מהפסוקים שכאילו נותן טעם לשמירת שבת - וכן נותנת התורה הקדושה גם עצה טובה: התנהג במידותיו של הקב"ה ותעבוד כל השבוע, ששת ימים תעבוד ואל תלך בטל בשווקים וברחובות, כי הבטלה מביאה לידי שעמום, שהרי גם הקב"ה הכל יכול, עשה את השמים ואת הארץ בששת ימים, אע"פ שהיה יכול לעשותם ברגע אחד.

וכך אנו אומרים בהגדה של פסח: "על אחת כמה וכמה טובה כפולה ומכופלת למקום עלינו . . . וסיפק צרכנו במדבר ארבעים שנה, והאכילנו את המן ונתן לנו את השבת". ולכאורה אם האכילנו את המן מה בא להוסיף במילות סיפק צרכינו במדבר ארבעים שנה, הרי שניהם היינו הך. וראיתי במדרש רבה, אשר בארה של מרים הקיף את כל מחנות ישראל והמשיך עד הים הגדול, באו סוחרים דרך הים ועשו מסחרים עם ישראל, שהרי ידוע שעם המן ירדו גם אבנים טובות ומרגליות. וזהו הקשר של והאכילנו את המן - וסיפק צרכינו, שהשי"ת עשה ודאג גם לצורך התעסוקה של ששת הימים וכן נתן לנו את השבת לקדושה ולמנוחה. ועל זה אומר החכם מכל אדם "מתוקה שנת העובד - והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון".

כי לבעבור נסות אתכם (כ, יז)

גדלות רש"י הק' ז"ל

שמעתי מהה"צ האדמו"ר מזאלשיץ זצ"ל, שאמר בשם החיד"א בשם האלשיך הקדוש, כי בעת שהלך אאע"ה לעקידת יצחק בנו, עמד בתוך ים של דמעות וביקש מהשי"ת שלא ינסה יותר את בני ישראל, הראה לו הקב"ה את צורת רש"י הקדוש ואמר לו, זה יצא מצאצאיך, מיד נתרצה אברהם אבינו וקיבל עליו את כל הנסיונות. לאחר תקופה מצאתי לכך רמז ברש"י הקדוש, עה"פ "כי לבעבור נסות אתכם", כל מפרשי התורה אומרים על כך שהוא עניין של ניסיון, אך רש"י אומר: "לשון הרמה וגדולה, כמו הרימו נם", והיינו לגדל אתכם בעולם, נסות לשון הרמה. וכנראה שלכן אין רש"י מפרשו מלשון ניסיון, כי רש"י הק' לא היה רוצה להיות הגורם לנסיונות.

עד בא השמש תשיבנו לו (כב, כה)

חסדי ה' כי לא תמנו

בימים הראשונים לשהותי במחנה בירקנאו באושוויץ, הגיעה שעת אחר הצהריים והשמש חיממה את גופנו הרזה והקפוא מרוב עמידה בחוץ שעות ארוכות בקור ובחושך. חשבתי בליבי, שכל הגדרות סביב המחנה אינם מפריעים לרבונו של עולם לשלוח לנו את חסדיו ורחמיו הגדולים, לחמם אותנו בשמש אשר עושה צדקה ומרפא בכנפיה. והנה עה"פ הנ"ל כותב הכלי יקר: ועל צד הרמז הזכיר השמש, לומר, הסתכל בשמש שבראתי לשמשכם על צד החסד והצדקה, כי הקב"ה מחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית וכל המצוות שעושין בעוה"ז יראי ד' וחושבי שמו, כולם אינן כדי לחסד גדול זה שהקב"ה מזריח להם השמש בכל יום ויפה אמר שלמה: ואין יתרון תחת השמש וכו', שבכל מעשי האדם אין בהם די השיב להקב"ה חסד גדול וכו'.

ועל דרך זה אפשר להבין את שאנו משבחים להקב"ה המאיר לארץ ולדרים עליה ברחמים ובטובו מחדש בכל יום תמיד מעשי בראשית.

במדבר

ויאמרו האנשים ההמה וגו' למה נגרע (ט, ז)

סברה היא למה לי קרא

ראה רש"י, אמר להם עמדו ואשמעה כתלמיד המובטח לשמוע מפי רבו, אשרי ילוד אשה שכך מובטח, שכל זמן שהיה רוצה היה מדבר עם השכינה.

ובעת שבאו בנות צלפחד אל משה רבינו (לקמן כז, ה) נאמר, ויקרב משה את משפטן לפני ה', ופירש"י, נתעלמה הלכה ממנו, וכאן נפרע על שנטל עטרה לומר (דברים א') והדבר אשר יקשה מכלם תקריבון אלי.

ומסביר כאן רבינו בחיי: "ומה שנתעלם ממנו דין זה (של פסח שני) ולא נחשב לו לעונש, כשם שנחשב בפרשת בנות צלפחד שכתוב בסדר פנחס - ויקרב משה את משפטן לפני ד', ואמרו שנתעלם ממנו דין בנות צלפחד בשביל שנטל עטרה לעצמו, שנאמר והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי, הענין הוא, מפני שירושת הבת במקום שאין בן הוא דבר התלוי בסברא, ואף אותן האומות שאין להם תורה מורין כן בדבר ומוציאים משכלם שיוצאי יריכו של אדם קודמין ליורשיו, אם בן אם בת. וכיון שנתעלם ענין זה ממנו, חשבוהו לעונש, אבל דין הפסח בדחיית הטמאים מניסן לאייר, דבר שצריך קבלה הוא ואינו תלוי בסברה, ולכך לא חשבוהו לעונש".

וחשבתי להסביר לפ"ז את דברי תוס' במס' שבועות (כ"ד), על הגמ' "איבעית אימר קרא", ומקשה תוס', "ותימא, כיון דאיכא סברא ל"ל קרא? דהכי פריך בפ"ב דכתובות ע"כ". ומכאן, רואים אנו שאכן הסברא חזקה יותר מהקרא, שהרי סברא פירושה, כזו שמקובלת אף אצל האומות שלא קיבלו את התורה, ולכן אם ישנה סברא - ל"ל קרא.

זאת חוקת התורה אשר צוה ד' לאמר דבר את בני ישראל ויקחו אליך פרה אדומה תמימה אשר אין בה מום אשר לא עלה עליה עול (י"ט, ב)

המהרהר אחר רבו כמהרהר אחר השכינה

ופירש"י, לעולם היא נקראת על שמך, פרה שעשה משה במדבר. וחשבתי, דהיינו אתפשטותא דמשה דבכל דור ודור.

עוד ניתן לרמז, שכידוע אמרו חז"ל "יותר ממה שהעגל רוצה לינוק הפרה רוצה להניק", הפרה רומז למנהיג, לרבי, והעגל לתלמיד, כידוע מספה"ק.

וזה היה חטא העגל, כשעשו את העגל מרדו ברבם משה רבינו ע"ה, מנהיגם הגדול אשר הוציאם ממצרים, ביד חזקה באותות ובמופתים ועשו להם עגל שהוא יהיה מנהיגם הצעיר, וכך רקדו סביבו הצעירים, כי מהיום והלאה הרי הם הצעירים והתלמידים אשר מרומזים בעג"ל יהיו למנהיגים.

אבל משה רבינו הגיב על חטא העגל באמרו: אנא חטא העם חטאה גדולה, כי בזה אשר מרדו ועבדו לעגל ראה סכנה גדולה לעתיד עם ישראל, אשר התלמידים ימרדו ברבם ובמנהיגיהם וירצו לקחת את רסן ההנהגה בידיהם. וכידוע מאמר חז"ל "בנין נערים סתירה", לכן עשה משה פר"ה אדומה ולעולם נקראת על שמו, כי הוא נתן כוח לכל המנהיגים בכל דור ודור שהם יהיו המנהיגים ולא הצעירים הרמוזים בעג"ל.

וזה שאמר הכתוב - ויקחו אליך פרה, המנהיג יהיה הפרה, הזקן שקנה חכמה והחשוב שבחבורה. אדומה, רומז למלכות בית דוד, ראה (שמואל א - ט"ז, יב) וישלח ויביאהו והוא אדמוני יפי עינים וטוב ראי, הנאמר בדוד מלך ישראל, היינו שהוא הרמוז בפרה אדומה ראוי להיות מנהיג ומלך לישראל.

תמימה, רומז לתורת ה' תמימה, כי המנהיג שיש תורת ה' בפיו, הוא ראוי להיות מנהיג, כנאמר - אם הרב דומה למלאך ה' צבקות תורה יבקשו מפיו. אשר אין בה מום, היינו ולכן אין לך רשות להרהר אחריו והמהרהר אחרי רבו כמהרהר אחר השכינה. אשר לא עלה עליה עול - שקיבל עליו עול מלכות שמים, עול התורה והחזקת מוסדות התורה ולא עלה עליו עול אחר. ובענין זה שמעתי פעם מפי רבינו הק' ז"ל באחת משיחות המוסר וההדרכה לתלמידי הישיבה, אשר לא תסורו מן הדרך אשר יורוך ימין או שמאל, ואמר בלשונו הקדוש: "איך טיא אמאהל א זאך פינקט להיפך פון אייער שכל איך זאל אייך ציגיוויינען ציא פאלגען אפילו איהר פארשטייט נישט (לפעמים עושה אנכי דבר שהוא כנגד הבנתכם, להרגילכם לשמוע אפילו כשאינכם מבינים). ועם כל זה אומר דוד המלך ע"ה (תהילים ג, ב) ד' מה רבו צרי, רבים קמים עלי, ופירש"י שם בני אדם גדולים בתורה, גדולים בחכמה, גדולים בעושר, גדולים בקומה וכל אלה רודפים אחרי המנהיג.

ובהקשר לזה אמר פעם רבינו ז"ל, אשר במקומות אשר לא נהגו בכבוד הראוי וביזו את הרבנים, נחרבו הקהילות הללו בלי שישאר מהם זכר רחמנא ליצלן, ובעלי המחלוקת הללו הם מחריבי העולם.

כי הכיתני זה שלש רגלים (כב, כח)

עומדים צפופים ומשתחוים רווחים

ופירש"י, רמז לו, אתה מבקש לעקור אומה החוגגת שלש רגלים בשנה. וראיתי בספה"ק "אהבת ישראל" - חלק הליקוטים, כי בירושלים לא היה אדם אומר מעולם" צר לי המקום שאלין בירושלים", גם עמדו צפופים והשתחוו רווחים ומעולם לא הפריע להם הדוחק. וזה שטענה אתונו של בלעם הרשע, לחצתי את רגלך ובעבור זה רוצה אתה להרגני. רשע שכמוך, אינך יכול ומסוגל לסבול לחיצה קלה ברגלך ואומה זאת החוגגת שלוש רגלים מסוגלת לסבול דוחק ומעולם לא אמר אדם צר לי המקום.

ובאותו ענין ראיתי מעשה רב מהרה"ק ר' צבי מליסקא זי"ע, שהיה פעם אחת אצל הה"ק מבעלזא זי"ע בחג השבועות והדוחק היה גדול, הכל רצו לשמוע דברי אלוקים חיים מפי הרבי ודחקו את הה"ק מליסקא, עד כדי כך שהיה מתיירא שנפשו יוצאת מרוב הדוחק. וכך סיפר: חשבתי בליבי כי אם הגיע זמני להוציא את נפשי בין קהל מאות חסידים, במעמד קדוש כזה, הנני מוכן ומזומן ולא אעזוב את מקומי. וברגע הנכון הפסיק הרבי מבלז את תורתו והכריז בקול גדול: "שוין מער זאג איך נישט, ריקט אייך אפיר, וואס ווילט איהר וואס, ממש הרגנען א יוד?!", (די, יותר איני אומר, זוזו מעט, האם מבקשים הנכם להרוג ח"ו יהודי). והציל את נפשי העייפה מן הדוחק.

ידע דעת עליון (כד, טו)

מח שליט על הלב

מפרש רש"י: לכוון השעה שכועס בה הקב"ה. ועל פי הגמרא בברכות ה ע"א נתכוון לומר: "כלם לישראל". ושמעתי מפי הרה"צ האדמו"ר מפשווארסק - אנטווערפן שליט"א בעת לימוד חומש רש"י, שאמר בשם האר"י הקדוש ז"ל, כי האותיות הראשונות של מוח-לב-כבד הן אותיות מלך, והיינו שהמוח צריך להיות מעל הכבד והלב. ובלעם הרשע קילל את ישראל בשם "כלם", שהוא ההיפך של מלך דהיינו כבד, לב, מוח. ועל זה כתיב ויהפוך ה' אלוקיך לך את הקללה לברכה", שמאותיות **כלם** נהיה מלך.

יפקוד ה' אלקי הרוחות לכל בשר איש על העדה (כז, טז)

מנהיג בישראל

ראיתי מהגה"ק בעל "כתב סופר, זי"ע בספרו על התורה פרשת פנחס, וזה לשון קדשו: יפקוד ד' אלוקי הרוחות וכו' איש על העדה אשר יצא לפניהם ואשר יבוא לפניהם ולא תהיה עדת ישראל כצאן אשר אין להם רועה. כל רועה צאן, כל מה שמיטיב עם הצאן אין כוונתו לטובת הצאן כי אם להרבות הונו ורכושו, נמצא אין הרועה לצאן אלא לעצמו ולהנאתו, ואם יגיע לידי סכנה מסיר השגחתו מן הצאן וכל אשר לו יתן בעד נפשו. אבל לא כן יהיה רועה ישראל, אך ימסור נפשו לטובת צאן הקדשים עם ד' אלה, ולא ירעה עצמו אלא את הצאן ויצא לפניהם ויבוא לפניהם, וגם בעת הסכנה יעמוד הרועה בראש החלוץ ויצא לפניהם, לא כן הרועה צאן, ההולך אחורנית וימלט עצמו מאחורי הצאן, ורועה ישראל ילך ויבוא לפניהם דייקא.

דברים

וייטב בעיני הדבר ואקח מכם שנים עשר אנשים איש אחד לשבט (א, כג)

בכל ביתי נאמן הוא

ראה רש"י: וייטב בעיני הדבר, בעיני - ולא בעיני המקום. וקשה, שאם בעיני משה היה טוב למה אמרה בתוך התוכחה? משל לאדם שאומר לחבירו מכור לי חמורך זה. אמר לו הן. נותנו אתה לי לנסיון? אמר לו הן וכו'. מיד אמר לו טול מעותיך ואיני מנסהו. מעתה אף אני הודיתי לדבריכם שמא תחזרו בכם כשתראו שאיני מעכב, ואתם לא חזרתם בכם.

וקשה, שאם משה רבינו, הרועה הנאמן, ראה שאינם חוזרים בהם למה לא הזהירם מדרכם זו? ואפ"ל שאצל משה רבינו ע"ה כתוב בתורה: לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא (במדבר יב, ז). וכך מסופר על הק' ה"אהבת ישראל" זי"ע. מעשה באחד המיוחד בחסידיו ר' מרדכי כהנא, אשר נקרא בפי החסידים ר' מרדכי פעלץ ע"ה, שנסע לרגל עסקיו לעיר אראד שברומניה ובדרכו היה בעיר גרוסווארדיין אצל רבינו זצ"ל. הזכיר ר"מ בפני הרבי כי למחרת הוא עומד לנסוע. שאל רבינו אותו: מה אתה ממהר לנסוע, השאר אצלי ותסע כמה ימים יותר מאוחר, אבל ר' מרדכי פעלץ אמר לרבינו כי רצוי לנסוע למחרת היום, כי אז יתקיים השוק, ועליו להיות שם ביום השוק הגדול בו יש קונים רבים, והוא

לא הבין מדוע רבינו מפציר בו כל כך שישאר. למחרת בדרך אירעה לו תאונה איומה ממנה נפטר לבית עולמו. שאלו החסידים המקורבים את רבינו, הלוא דבר הוא, רבינו הרי הפציר בו שלא יסע לדרכו, ולמה לא אמר לו בפירוש שלא יסע, למה אמר לו רק ברמז? על כך ענה רבינו הקדוש: אצל משה רבינו ע"ה כתוב: לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא, כלום אבנים טובות ומרגליות ישנן בחצרות אלוקינו ועליהן נאמן משה רבינו ע"ה? אלא מאי, משה רבינו האט נישט דערציילט סודות פון דעם חדר. והבחינה הזאת, היא שמרומזת ברש"י הקדוש.

אוכל תשברו מאתם בכסף ואכלתם, וגם מים תכרו מאתם בכסף ושתיתם. כי ה' אלקיך ברכך בכל מעשה ידך ידע לכתך את המדבר הגדול הזה, זה ארבעים שנה ה' אלקיך עמך לא חסרת דבר

(ב, ו-ז)

ואחרי כן יצאו ברכוש גדול

ופירש"י: "כי ה' אלקיך ברכך - לפיכך לא תכפו את טובתו להראות כאלו אתם עניים, אלא הראו עצמכם עשירים". ולכאורה צריך להבין למה צריכים אנו להראות בעיני הגויים כעשירים, הלוא הלכה היא, בידוע שעשיו שונא ליעקב ואותנו לימדו רבותינו ז"ל לחיות בצימצום ולהסתפק במועט, גם יעקב אבינו ע"ה ביקש מבניו "למה תתראו" וכאן לפתע מבקשים מאתנו להיראות כעשירים.

אלא שחשבתי לישב את דברי רש"י עפ"י מה שפרש"י בפ' בא (יא-ב) עה"פ דבר נא באזני העם וגו' אין נא אלא לשון בקשה, הזהירם על כך שלא יאמר אותו צדיק אברהם ועבדום וענו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם. ולכאורה קשה מה היה החשש על אברהם אבינו שיאמר: ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם, הלוא עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו ע"ה ועמד בכולם, מעולם לא שאל שאלות וקיים בתמימות את כל התורה כולה עוד לפני שניתנה בסיני, ומה החשש שיאמר אותו צדיק אברהם וכו'.

וראיתי בענין זה במדרש תנחומא פ' וארא א': "אמר לו הקב"ה למשה חבל על דאבדין ולא משתכחין, אמרתי לאברהם קום והתהלך בארץ לארכה ולרחבה וכו' (בראשית יג), ביקש מקום לקבור את שרה ולא מצא עד שקנה בד' מאות שקל כסף ולא הרהר אחרי מידותי". כאן אנו רואים שהקב"ה בעצמו העיד על מידת הביטחון של אברהם, שלא הרהר אחרי מידותיו של הקב"ה. ואם כן, למה דווקא כשכבר יצאו ממצרים יראו את התגלות השכינה ואת הגאולה קרובה

לבוא, דווקא כעת חששו שלא יאמר אותו צדיק, אשר נתנסה בעשרה נסיונות ועמד בכולם בצדקתו, שלא יאמר "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים"?

וכאן מצאתי טעם לחשש זה, שהרי כאן עוברים ישראל סמוך לארצו של עשיו, וכשיראה עשיו את ישראל היוצאים ממצרים שהם עם עני המסתפק במועט, יחשוב שלא נתקיימה בנו הבטחת הקב"ה לאברהם אבינו: "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" ועוד יהיה מסוגל לבוא ולהתגרות באברהם אבינו ע"ה: ראה, בניך אשר הבטיח להם הקב"ה לצאת כעשירים ברכוש גדול, יצאו ממצרים עניים. ואז יידרש אברהם אבינו לבוא ולטעון על אשר לא קיים בהם חס ושלום הקב"ה את הבטחתו. על כן מזהיר אותנו תוה"ק, אל תכפו את טובתו, הלוא הקב"ה קיים בכם את הבטחתו ויצאתם ברכוש גדול. אנא, הראו עצמכם כעשירים ולא כעניים, שלא יצטרך אותו צריך אברהם לעמוד בתלונה. אבל ח"ו לומר שאעא"ה היה מתלונן ובא בטענה להקב"ה.

וזה שאומר הכתוב ידע לכתך וכו' זה ארבעים שנה לא חסרת דבר והכל קיבלת חינם, שמלך לא בלתה וכו' וגם לחם אבירים אכלת. אף שהתרגלתם לקבל הכל בחינם, אולם עתה בעית שאתם עוברים אצל עשו, הראו עצמכם עשירים ולא עניים.

וכך ראיתי במדרש תנחומא פ' חקת י"ב: וכך אמר לו הקב"ה למשה אוכל תשברו מאתם כסף ואכלתם. ומשה אמר להם לישראל התירו להם כספכם, שלא יאמרו עבדים היו ועדיים, הראו להם עשריכם, שלא יאמרו הפסדתם בשעבוד, שכבר אמר הקב"ה ואחרי כן יצאו ברכוש גדול וידעו שאין אתם חסרים כלום.

שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד (ו, ד)

קריאה מעורר הזמן

שמעתי מאדמו"ר מסרט ז"ל, פעם הלך חותנו האדמו"ר מהרי"ד מבלז זצ"ל לבית מדרשו לתפילת שחרית בשעה מאוחרת מאוד. נשאר שם רק עם בניו ועם המקורבים ביותר ולאחר התפילה סקר את כל האנשים שהיו בבית המדרש, כדי שלא ישמע את תורתו איזה עם הארץ. וכך אמר: אם מתפללים מאוחר כשכבר עבר זמן קריאת שמע יש תיקון לדבר. והסביר, שהרי הקריאה בתורה מעוררת את הזמן ובעת שקוראים בתורה באמצע השנה מענייני החגים והמועדים

מעוררים את הזמנים האלה. ומשום הא, הקורא מכאן ואילך, לאחר הזמן, לא הפסיד, כאדם הקורא בתורה. כי כשם שהקורא בתורה מעורר את הזמן, כן הקורא קריאת שמע.

וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלקיך מיסרך (ח, ה)

חנוך לנער

פירשתי את הפסוק הזה, כי תורתנו הקדושה מדברת ללב הבן ומסבירה לו, שבשעה שאביו מיסרו ורוצה לחנכו באמירת מוסר, ידע הבן, אשר ה' אלוקיך מיסרך והוא הוא אשר עצתו אמונה אמונה וממנו ורק ממנו יבקש עצה טובה, וזו עצה טובה למשפחה היהודית, לשמוע בקול הורים ומורים ולהתייעץ עמם בכל דבר גשמי ורוחני ככתוב, (משלי א, ח) שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך.

ועתה ישראל מה ה' אלקיך שאל מעמך, כי אם ליראה את ה' אלקיך (י, יב).

כי אם ליראה

ושואלת הגמרא (ברכות לג ע"ב) "אטו יראת שמים מלתא זוטרתא היא? ... אין, לגבי משה מילתא זוטרתא היא". וחשבתי לפרש, כי לגבי משה ויראתו הגדולה, היראה שלנו מילתא זוטרתא היא.

ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וכו', את הברכה אשר תשמעו אל מצות ה' אלוקיכם וגו' (יא, כו-כז)

אשריך בעולם הזה.

ראיתי בשם הרמ"א, שדור המדבר היתה להם בחינה של חיי עולם הבא, שכן היו מאוכלי המן, אשר נקרא לחם אבירים (מאכל מלאכים) כידוע. וידוע אשר כל דבר שיש למישהו אין לו כבר חשיבות, ולפיכך בירך אותם את הברכה:

"אשר תשמעו" ובזה תהיה לכם גם עוה"ז כי יפה שעה אחת בעולם הזה בתשובה ומעשים טובים מכל חיי העולם הבא. ולכאורה כתוב טוב לו שלא נברא משנברא - אלא באם לא נברא היה לו רק עולם הבא, ועכשיו שנברא ושומע בקול ה' ומצוותיו בעולם הזה, אז הוא זוכה גם לעולם הזה.

וכך פירש הרה"ק רבי חיים מאטיניא זי"ע: כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא". עולם הבא יש לכל ישראל, אבל עולם הזה ישנו רק למי שהוא שומר תורה ומצוות אין איז איין ערליכער יוד.

למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים (טז, ג)

מנהיג בישראל

בכל המצוות אנו מזכירים את יציאת מצרים: בתפילין ובמזוזה, בקריאת שמע ובקידוש וכן בשבת, באומרנו: "זכר ליציאת מצרים".

והענין בזה נ"ל בדרך אפשר, כי עד שלא הוציאנו ה' אלקינו ממצרים, לא היתה לנו שום תכלית בחיים, היינו בבחינת בבלאי טפשאי דאכלי נהמא בנהמא. אכלנו כדי שיהיה לנו כוח לעבוד ועבדנו כדי שיהיה לנו כסף לקנות אוכל, "סביב רשעים יתהלכון", ועכשיו שקירבנו המקום לעבודתו, יצאנו מן המעגל הזה, עתה יש לנו תורה ומצוות חוקים ומשפטים, לכן אנו מדגישים בכל עת ובכל מצוה: זכר ליציאת מצרים.

כל העוסקים בצורכי ציבור באמונה הקב"ה ישלם שכרם

חשבתי לפרש מה שמדגישים בתפלה זו תיבת הקב"ה ישלם שכרם כי רק הקב"ה בכבודו ובעצמו יכול לשלם מצוה גדולה כזו. ומצינו אצל רבן גמליאל, בעת שביקשו למנותו בתור נשיא ישראל, אמר לחכמים "אלך ואמליך בדביתהי", כלומר באשתו. אש"ה במספר קטן בגימטריא אמ"ת, היות והיה מדובר בצורכי ציבור, ביקש רבן גמליאל להיות מהזוכים להיות עוסקים בצורכי ציבור באמונה ובאמת, לפיכך אמר אלך ואמליך בדביתהי. ועוד חשבתי לומר, שהרי ידוע שאיש הוא רמז למשפיע ואשה מרמזת למקבל והיות והמנהיג צריך להשפיע כל טוב לעמו ישראל, אמר אלך ואמליך בדביתהי, שם אבחן את עצמי אם אני מתנהג כלפיה בבחינת נותן ומשפיע ולא בבחינת מקבל. ועל זה אומר

רש"י (דברים כד, ה) עה"פ ושמח את אשתו, כל המתרגם וישמח עם אתתי אינו אלא טועה רק וישמח ית אתתי.

לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל (יז, יא)

אמונת חכמים

אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין (רש"י). ובגמרא: המהלך לימין רבו הרי זה בור (יומא לז ע"א), משום שנראה כגאוותן, מפני שאם עניו הוא, עליו ללכת לשמאל רבו. וברש"י שם - אפילו בדרך ארץ אינו בקי.

אזכור היטב את דברי רבינו זצ"ל שאמרם בעת שיחת מוסר: "איך טי אמאהל אזאך וואם איז קעגען שכל, וייל איך ויל איהר זאלט פאלגען אפילו איהר פארשטייט נישט (מבצע אני לפעמים פעולה שהיא כנגד הלך מחשבתכם, כדי שתלמדו לשמוע לקולי גם כשאינכם מבינים!),כל שכן כשהוא אומר לך על ימין שהוא ימין ועל שמאל שהוא שמאל.

ובזה חשבתי לפרש את הגמ' הנ"ל, שאם בן אדם, תלמיד לרבו אשר למדו תורה ומצוות חוקים ומשפטים, הולך אחר רבו רק כשנראה לו שרבו הולך לימין, בדרך הנכונה, אבל כשנראה לו ח"ו שרבו אינו הולך אלא לשמאל, הולך הוא לימין רבו, כלומר, מנסה להראות צדיק יותר מרבו, הרי זה בור וסימן מובהק שעדיין לא למד כלום מרבו ועם הארץ הוא.

זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים (כה, יז)

שמעתי מאדמו"ר הרה"צ ר' יעקב לייזער מפשוואַרסק - אנטוואַרפן שליט"א, שאמר בפרשת זכור: משל למלך שהיה לו פרדס יפה ובו כל מיני פירות יפים, מפרדס הזה לקחו פירות כשהיו באים שרים ונכבדים לבקר את המלך, לבד מזה לא התירו לאף אדם להיכנס לפרדס. למלך זה היה יועץ ושר מאוד נכבד, שהמלך אהבו וכיבדו מאוד. שאלה פעם אשת השר את בעלה מדוע אין הוא מביא לה מן הפירות היפים האלה: אחרי שהפצירה בבעלה פעם אחר פעם, החליט השר לגנוב פירות ולהביא לאשתו. בפרדס היה שומר קבוע ולו כלב גדול, הכלב היה מאולף שאם יבוא מישהו לגנוב מפירות הגן, ירוץ אליו

ויקרע את בגדיו מעליו. כשנכנס השר האהוב על המלך בחשאי לגן, לקטוף מעט פירות מן העץ אשר בגן, קפץ עליו הכלב, קרע מעליו את בגדיו ונבח בקולי קולות, עד שהשומר מצא אותו. גדולה היתה הבושה, שהשר האהוב הוא הגנב שנתפס עם סל מלא פירות וכל בגדיו קרועים. השומר סיפר הכל למלך ושאל מה לעשות בשר האהוב עליו שנתפס בגניבתו. היה המלך במבוכה גדולה על שרו ויועצו הטוב, ולא רצה לפטר אותו ממשרתו ולפרסם את קלונו ברבים, לפיכך אמר שיניחו לו והוא יעיין בדינו וימצא עונש המתאים לשר גדול כזה.

באחד הימים הלך המלך לטייל. הוא לקח עמו את השר האהוב עליו מאוד וטייל סביב הגן. כשהכיר הכלב שומר הגן את השר שביקש לגנוב מן הפירות, התחיל לנבוח עליו בקולי קולות. ניצל המלך את ההזדמנות לייסר את שרו, וכך אמר לשר האהוב: ראה את הכלב המחוצף אשר נובח עליך אהובי, איזו חוצפה היא זו לקרוע את בגדי השר האהוב שלי: וזהו שאמר: "זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתך ממצרים", בכך מייסר השי"ת ייסורים של אהבה את בנו אהובו ישראל, על אשר כך קרה אותם בצאתם ממצרים.

זכור את אשר עשה לך עמלק (כח, יז)

מרן הרה"ק ר' מנחם מענדל מקוסוב זי"ע כותב בספרו "אהבת שלום" בפרשת כי תצא "זכור את אשר עשה לך עמלק וגו' אשר קרך בדרך וכו' ואתה עייף ויגע וכו'", וזה תדה"ק: רואים אנו בהרבה מבני עמנו שכאשר יתלהב לבם לגשת לתורה ולעבודה, מתחילים ללמוד ולהתפלל בכח ובהתלהבות, ובתוך כך - נכנם בתוכם צינון וקירור ונופל עליהם התרשלות עצלות עייפות ויגיעה, וכן בכל מצוה ומצוה, וכן כשנוגע לאהבת צדיקי אמת - אהבת חסידים ואנשי מעשה, ובפרט בענין לכתת רגליהם בדרך, לילך אל צדיקי אמת, אז יכנס בתוכם צינון וקירור התרשלות ועייפות ועצלות, והסיבה הגורמת לזה מצד העדר מחיית עמלק. וזהו זכור אשר עשה לך וגו' אשר קרך בדרך, קרך לשון קרירות, בדרך פי' בהדרגה, עמלק הכנים בתוכך צינון וקרירות בהדרגה, ועדיין הוא מרקד ביניינו השי"ת יעזרנו במהרה למחותו אכי"ר.

הן קרבו ימיך למות (לא, יד)

וראיתי בדרשת חתם סופר דרוש לז' אדר. אמר משה להקב"ה בהן קילסתיך - הן לה' אלקיך השמים ושמי השמים, ובהן אתה מבשרני על מיתתי? אמר לו הקב"ה למשה וכי לא אמרת לי (שמות ד, א): הן לא יאמינו לי. ולכאורה מה היתה כאן הטענה של משה רבינו ע"ה, אבל משה רבינו הגיע למדרגה הגבוהה של גדלות הבורא שמרומז ב"הן לה' אלוקיך השמים ושמי השמים" וטענתו היתה למה הקב"ה אומר לו הן קרבו ימיך שזה רמז לשפלות עצמו, על זה ענה לו הקב"ה הן אמרת לי הן לא יאמינו לי ומשה רבינו שקול נגד כלל ישראל, וממילא ניכנס לדרגה של שפלות עצמו. וחשבתי אשר לכן אנו אומרים על איש שנפטר יתגדל ויתקדש שמיה רבא שמו הגדול והנורא כדי שלא להישאר בדרגה של שפלות עצמו שנמצאים בשעה זו אלא לעלות לדרגת גדלות הבורא.

ואנכי הסתר אסתיר (לא, יח)

ארשום פה דברים שאמרתי כשהשתתפתי בסעודת בר מצוה של נכד ידידי הרה"ח ר' ישראל טויב הי"ו בעיר הבירה לונדון. אחים לצרה אנחנו, בהיותנו שנינו במחנה אושוויץ, ושנינו אודים מוצלים מהשריפה הגדולה אשר שרף ה' נפשות קדושות, ילדים אשר לא טעמו טעם חטא מעולם. הסדיסטים הרשעים השמידו חמשת אלפים ילדים בני גילי, שלוש עשרה - שש עשרה, בימים הנוראים וחג הסוכות. נשארנו מתי מעט, וכאן בלונדון נפגשנו אחרי חמישים שנה. זכיתי להשתתף בסעודת בר - מצוה אצלו וכיבדו אותי לומר כמה מילים לכבוד המאורע הגדול כשאנו זוכים לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות.

הזכרתי ניסים ונפלאות אשר עשה עמנו האב הרחמן. ואמרתי: בהיותנו באושוויץ, בהסתר פנים האיום והנורא הכי גדול, אמרנו קלי קלי למה עזבתנו, למה תסתיר פניך, אולם עתה, כאשר הוציאנו ה' מן הצרות האלה ושם נפשנו בחיים לא עזבנו ב"ה את דרכי אבותינו והקמנו משפחות עם בנים יראי השם, הולכים בדרכי אבותינו, יש בפינו התשובה הגדולה: זה קלי ואנוהו, ובתרגום אבני ליה מקדשא, דורות ישרים, עוסקים בתורה ובמצוות.

ואת זאת ראיתי ב"ילקוט שמעוני": אמרו מלאכי השרת (בשעת עקידת יצחק) מי יאמר לפניך על הים זה קלי ואנוהו: שבועת כה יהי' זרעך מה תעשה לה: ואונקלום מפרש על "זה קלי ואנוהו" - אבנה ליה מקדשא (שמות טו, ב),

ועפ"י זה חשבתי לפרש טענת מלאכי השרת, מי יבנה בתי - מקדש מעט היי' דורות ישרים נאמנים לה' ולתורתו האומרים "זה קלי ואנוהו".

הלה' תגמלו זאת עם נבל ולא חכם (לב, ו)

ראה תרגום אונקלוס: עמא דקבילו אוריתא ולא חכימו. שמעתי מהרבי ה"מקור ברוך" מסרט זצ"ל, אשר שמע מפ"ק חותנו הרבי מהרי"ד מבלז זצ"ל.

משל למה הדבר דומה לבן כפר שנכנס לעיר ועבר עבירת תנועה. כשהביאו לפני השופט טען שאצלו בכפר הוא נוסע איך שרוצה ולא אמר לו אדם דבר מעולם. השופט בראותו את ברותו פטרו לאלתר. לימים הביאו לפני השופט עורך דין שגם עבר עבירת תנועה דומה. כשהרשיעו השופט, טען למה הצדיקו את הבן כפר ואותו מרשיעים. ענהו השופט הלא אתה אדם מלומד, עו"ד והאיך תרצה להידמות לבן כפר. וזהו מה שאמרו חז"ל תלמיד חכם שאין בו דעת נבילה טובה הימנו.

וכן פירש אחיו הרבי ה"שארית מנחם" מווישוא זצ"ל, מה שנאמר בפרשת המלך: "וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר... והיתה עמו" לשון נקבה, "וקרא בו" לשון זכר, והיינו וקרא בו, במלך, בהתנהגותו של מלך ישראל יכירו הכל שהוא הולך בדרך התורה.

וכן ראיתי במדרש רבא פרשת דברים אות ז. ה' אלקי אבותיכם וכו' אמר רבי ברכיה בשם רבי חנינא צריכין הדיינים שיהא בהן שבע מידות, ואלו הן: חכמים ונבונים וידועים, וארבע כמו שכתוב להלן "ואתה תחזה מכל העם וגו'".

וכן ראיתי בספר "הישר והטוב" מהרה"ק רבי צבי מליסקא זצ"ל (מכתבים דף קע"ז). מכתב המלצה לאברך אחד, בו הוא ממליץ לקהילה שיקבלו אותו בתור רב וזה לשונו: ראוי והגון הוא לאיצטלא זאת, מחמת שדעתו מעורבת עם הבריות וחכמתו יענה את הכל ואקוה שנחת ינחת מאתו.

וכן ישנו מכתב המלצה מרבינו זצ"ל לקהילת "מחזיקי הדת" באנטוורפן. רבינו זצ"ל כותב בין השאר: ... כאשר שמעתי שבזמן הקרוב תמנו שו"ב קבוע בקהלתכם, באתי במכתבי זה לעורר אתכם ולהעיד לפניכם על ידידי עוז המופלג בתוי"ש הר"ר יוסף וויים נ"י, שהינו יקר הערך, מושלם במעלות ובמדות תרומיות, רוח המקום ורוח הבריות נוחים הימנו וכו'.

נ"ך

אחד מעיר ושניים ממשפחה (ירמיהו ג, יד)

קנה לך חבר

לכאורה קצת קשה להבין את לשון הכתוב, הלוא העיר גדולה יותר מהמשפחה. (ועל מה מגדירים את המספרים שישארו אחד מעיר ושניים ממשפחה) וחשבתי לפרש זאת, בראותני את המצב הנורא שנתהווה אחרי האסון אשר קרנו, דור ניצולי אושוויץ, כאשר נשארנו בודדים וגלמודים, כי לפעמים מגיע אדם למצב כזה שהוא אחד בעיר, אין לו חבר טוב ונאמן וידיד אמיתי לשוחח עמו ולהשיח לפניו את השבור והרצוץ מרוב בעיות הזמן, כדברי הכתוב "דאגה בלב איש ישיחנה", ההרגשה היא שהוא יחידי בעיר שלימה. ומצד שני, במשפחה, שם צריכה להיות שפה אחת משותפת ולשרור אחדות מלאה, ככתוב והיו לבשר אחד והנה ההרגשה היא שהם שניים במשפחה, שאין להם שפה משותפת, אלו הם מחבלי משיח שצריך להתגבר עליהם, בבחינת "וקנה לך חבר".

שירו לו שיר חדש היטיבו נגן בתרועה (תהלים לג, ג)

בספר "עקידת יצחק", מהחוקר האלוקי המפורסם רבי יצחק עראמה זצוק"ל, עומד בפירושו על מגילת אסתר על הסיבה שלא היו בסעודה אחשוורוש כלי זמר, וכך הוא כותב: וזהו השתייה כדת אין אונס, אבל הקולות אי אפשר לתקנם (היינו שיהיו כלי זמר בסעודה), כי מי יעצור את הקול, שאם הוא ערב לזה לא ישמח חברו המזיק לו, ולכן נפקד משם הוא לבדו. ולהלן אות י"ט הוא כותב: ועל כן לא הביא המלך למשתה זה גם תענוגי הניגון בכלי שיר, להשמעת אזניים לענג גם חוש השמע, מפחדו פן יהיו בתוך הקרואים האלה אנשים אשר לא ימצאו נועם בשמיעת הקולות האלה, כנודע שיש קצת אנשים ואף כי הזקנים שבאו כבר בימים, החפצים רק בשקט ובדממה ונפשם בחלה לשמוע עוד קול מנגנים.

וכן ראיתי ב"תפארת ישראל" על צורת בית המקדש שיבנה ב"ב אות יז, ב: לשכות היו תחת עזרת ישראל ופתוחות לעזרת נשים, ושם נתנו הלויים כלי שיר שלהם ושם למדו חכמת המוזיק ודרכי הזמירות. ונראה לי - אומר התפארת ישראל - דמהאי טעמא היה מיוחד ללימוד מערות, כדי שלא להרבות הברה

שלא יתבלבלו הכוהנים בעבודתם. ועוד איתא במדרש שהקולות קולות בעת קבלת התורה הלכו לכל אחד כפי מידתו, לנערים בחוזק, ולזקנים במתון, שלא יזיקם. וראה "ילקוט ראובני" פרשת יתרו: וכל העם רואים את הקולות, כל האומות שומעים קול כלשון האומות ונפשותיהם יוצאת, אבל ישראל היו שומעים ולא היו ניזוקין.

ולמה מביא אני את הדברים האלה, כדי לעורר את ליבות הקוראים אנא, שירו לה' שיר חדש בשפה ברורה ובנעימה ואז יהיה תהילתו בקהל חסידים ואנשי מעשה. שימו לב שלא יזוקו הזקנים והחלושים המשתתפים בשמחת נישואין, תנו לבני ישראל לשמוע דברי תורה וסיפורי צדיקים, לקיים זה השולחן אשר לפני ה' תנו למחותנים לקבל את פני האורחים, כי מרוב הרעש אפילו את איחולי "מזל טוב" אי אפשר לשמוע.

בחתונת נכדי שיחי', ניגשו אלי כמה קרואים נכבדים, בני המשפחה, וביקשו ממני לגשת ולבקש מן הנגן שלא ירעיש במנגינותיו. הנגן ענה לי שהצעירים אוהבים רעש גדול, או אז הם מתנשאים בריקוד נלהב לשמח חתן וכלה. הצעתי לו עצה טובה וכך אמרתי: אתה תנגן בשקט ובנועם והאיש הראשון אשר יבוא אליך בטענה ויבקש ממך לנגן בקול רעש גדול - הרשות ניתנת לך. ישבנו כל הערב בשקט ושלווה, בשירה, בזמרה ובנעימה ואף אחד לא ניגש לבקש רעש גדול. ולאלה מן הצעירים אשר נפשם חשקה ברעש הגדול הזה ואינם מסוגלים לוותר על תענוגי עולם הזה, יש לי ברכה טובה, יעזור השי"ת ויגיעו לשיבה טובה, ויזכו להשתתף בשמחת בניהם ונכדיהם מתוך נחת והרווחה גדולה, בבריאות, ואז יבינו לאחריתם לנפש החלשים וזקני העדה.

כי ידבר שלום אל עמו ואל חסידיו ואל ישובו לכסלה (תהלים פה, ט)

שלום על ישראל

מצאתי כתוב בשם הגה"צ רבי אשר אנשיל יונגרייז מטשענגער זצ"ל, בספרו "מנוחת אשר", פירוש נאה על אודות השלום ומניעת המחלוקת.

היה זה כאשר באו אל ביתו אנשים רבים ובפיהם בקשות שונות לרפואה וישועה, ישבו הבאים מחוץ לחדרו ובינתיים התפתח ביניהם ויכוח איזהו דרך ישכון אור, אם דרך האשכנזים שמקדמת דנא או המנהגים שנוספו ע"י החסידים. מתוך הויכוח הקולני שביניהם, לא ראו כי הרב בעל "מנוחת אשר"

ז"ל, אשר בינתיים גמר את לימוד, עבר דרכם והקשיב לויכוחם. ואמר להם בבדיחותא, כשחיוך קל נסוך על שפתיו: אל תתווכחו בעניין זה, כי לא תבואו לכלל מסקנה, וכבר קדמכם אדוננו דוד המלך ע"ה לחשוב בדבר, וכאשר לא יכול לברר את האמת, פנה בשאלתו להשי"ת שיאיר את עיניו בזה, וכמו שנאמר בתהלים (פה, ט): "אשמעה מה ידבר הקל", איזו דרך שיבור לו האדם אם דרך האשכנים או דרך החסידים. והתשובה היתה: "כי ידבר שלום אל עמו ואל חסידיו", העיקר שישררו שלום וריעות בין כולם, "כי ידבר שלום אל עמו ואל חסידיו ואל ישובו לכסלה". העיקר, שיהיה הכל בשכל טוב - "דער עיקר מיט שכל, אין זיך נישט נארען". והבן.

טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף. לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי. שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב (תהלים קיט פסוקים עב, צב, קסב)

כשאומר המשורר דוד המלך ע"ה "טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף", הרי מובן שהתורה שווה יותר מכל חללא דעלמא, אך לאחר מכן כשהוא ממשיך ואומר "לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי" הרי קשה, ובאם אינו בעוני אזי אינו אובד: ומסיים "שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב". ומזה מובן שיש לשמוח ולשוש על התורה ועל אמרותיה כשם ששמח מי שמוצא שלל רב.

וחשבתי לבאר, כי ישנם תלמידי חכמים העוסקים בתורה לשמה כל ימי חייהם, וישנם גם תומכי אורייתא, אשר נדבה רוחם אותם להיות תומכים בלומדי התורה, ובזה הם זוכים, שיהיה להם חלק בתורה שלומדים תינוקות של בית רבן ותלמידי הישיבות הק', וזהו צדקת פזרונם בישראל, חסד עשה הקב"ה עם אלה החסידים ואנשי מעשה, המפזרים ממונם ללומדי התורה, כי גם להם חלק טוב בתורה.

וישנם חסידים ואנשי מעשה אשר תורתם אומנתם, כי הם חיינו ואורך ימינו ובהם נהגה יומם ולילה, הצדיקים והישרים והתמימים הלומדים תורת ה' לשמו יתברך. ואפשר לומר כי דוד המלך ע"ה נתן לנו רמז בפסוקי תהלים אלה. טוב לי תורת פיך, דהיינו אם תלמד בעצמך תורה לשמה, וזה נקרא "לי" - לשמי, מאלפי זהב וכסף, יותר מזכות הלימוד על ידי החזקה בלומדי התורה, דהיינו בעלי ה"אלפי זהב וכסף".

אך אם גם אין לומדים תורה לשמה, היינו "לולי תורתך שעשועי", וגם אינו ממחזיקי התורה אז "אבדתי בעניי". באם ח"ו גם אינו זוכה להיות בין תומכי התורה, אזי חס ושלום אבוד הוא לגמרי בעניו.

ומסיים דוד המלך ע"ה: שש אנכי על אמרתך, היינו אמרות ה' אמרות טהורות, בבחינת תורה לשמה. כמוצא שלל רב, היי' שיש לו שלל רב ויוכל לקנות חלקו בתורה על ידי החזקת לומדי התורה אשר מפיהם אנו חיים, באחד משני אלו יקנה לו את חלקו לעוה"ב.

תחנונים ידבר רש ועשיר יענה עזות (משלי יח, כג)

החכם מכל אדם, שלמה המלך ע"ה, נותן עצה טובה לעני: אם באת לבקש עזרה מן העשיר אנא דבר בתחנונים, אך גם אם עשיר יענה עזות, אל תיבהל, כי זה דרכו.

אמת קנה ואל תמכור (משלי כג, כג)

כידוע ישנם כל מיני מסחרים וקניות בעולם המסחר. דרך משל, סוחר באבנים טובות, במרגליות וביהלומים וכדומה, שקנה סחורה במחיל זול, אם יציע לו מישהו מחיר גבוה, בוודאי ימכור את הסחורה שבידו, וישמח על הרווח הנאה שעשה בעסק הזה. ואפילו זאת הסחורה היותר יפה שבשוק, לא ימנע מלמכור אותה, שכן סוף סוף את הסחורה קנה לשם מסחר, וכשיש בידו להרוויח בה, הוא מוכר אותה.

אולם ישנן קניות מסוג אחר לגמרי. למשל, אם יפגוש בן-אדם, סוחר עתיקות וימצא בידיו גביע של כסף שהיה שייך לסבו זקנו, בגביע הזה עשה הסבא קידוש והבדלה, אפילו יבקש הסוחר מחיר גבוה בשביל הגביע ישמח מאוד על שנזדמן לו לקנותו ולא יעמוד על המחיר. ואם יבוא מישהו מבני המשפחה ויציע לו רווח גדול על הגביע, הוא לא ימכור אותו בשום מחיר שבעולם, שכן הוא לא קנה את הגביע לשם מכירה.

הוא שאומר לנו בעל ספר משלי "אמת קנה ולא תמכור" (כג, כג), אפילו אם יבוא מסית להורידך מפסי האמת אל תמכור דבר יקר ערך בשום הון שבעולם.

וגם חשבתי להגיד בהמשך לזה לגבי מה שאמרו חז"ל "קנה לך חבר" (אבות א, ו), אם בא יבוא מישהו לדבר סרה בידידך וחברך, אל תמכור את חברך. לרכישת אוהב וידיד אמיתי תוציא את כל כוחותיך הנפשיים, אל תחסוך זמן וכוח, שכן לרכישת שונאים אינך צריך לדאוג, הם גדלים מן האוויר של הרחוב, המלא קנאה ושנאה.

וראיתי בספר מגדל עוז, שחיבר הגאון ר' יעקב עמדין ז"ל. החכם שואל: את מי תאהב יותר, את אחיך או רעך? ותשובת החכם חותכת כאיזמל חד וחלק: לא אוהב את אחי רק אם יהיה גם רעי, "זה דודי וזה רעי".

ולפי שבזמן האחרון הורע מצב הפרנסה בכל מקומות פזורינו, וכידוע מחלוקת אחת דוחה מאה פרנסות, חשבתי איפוא בלבי כי אולי היה כדאי לעשות שלום ולא להכנים ראשינו בריב ומחלוקת, שכן לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום. ומצינו (ברכות ג' ע"ב) כאשר באו לפני דוד המלך ע"ה בטענת "עמך ישראל צריכים פרנסה" השיבם "לכו והתפרנסו זה מזה" ולכאו' אינו מובן איך יתפרנסו זה מזה בזמן שאין לאף אחד פרנסה. וחשבתי לפרש אשר דוד המלך ע"ה הבין שהמחלוקת שנובעת מחוסר תעסוקה ושעמום היא שגורמת לחוסר פרנסה לכן יעץ להם לכו והתפרנסו זה מזה, תתחילו להתעסק במסחר כל שהוא ועי"כ ישרור שלום ביניכם וממילא יושפע שפע רב.

ידועים דברי המדרש רבה אשר במדבר באו סוחרים ועשו מסחרם עם בני ישראל, כי בעת שירד המן ירדו עמו גם אבנים טובות ומרגליות, והוא שמרמז לנו בעל ההגדה: "וסיפק צרכנו במדבר ארבעים שנה", אשר השי"ת נתן לנו תעסוקה ופרנסה לעסוק במסחר, וממילא השלום ישרור במחננו. ומי שעשה ניסים לאבותינו הוא יפרוס סוכת שלום עלינו ויאמר די לצרה הגדולה הזאת אשר מחריבה עולמות ונזכה לראות מעלת חברינו ולא חסרונם.

גם אויל מחריש חכם יחשב, אוטם שפתיו נבון (משלי יז, כח)

דרך ארץ קדמה לתורה

אפשר לפרש ששלמה המלך, החכם מכל אדם, רוצה ללמד כאן מוסר השכל, אשר כל אדם ישתדל לישר אורחותיו ולהגיע למידות טובות ונעלות. הדבר יהיה ניכר כשמישהו יעשה לו עוולה ויוכל להבליג ולהחריש עליה, כי באם החרש יחריש בעת כזאת, ירחיב ה' את גבולו לטוב לו כל הימים, אז גם ייחשב לחכם בעיני החכם מכל אדם, ואם חכם בני ישמח ליבי גם אני".

בעיני החכם מכל אדם, לחכם יחשב אך ורק זה שיש לו מידות טובות, וזהו שנקרא "תלמיד חכם", והעובד על מידותיו, מתנהג במידותיו של הקב"ה, מה הוא סובל ומעלים עין גם הוא מורגל להיות סבלן.

זאת היא תכלית הבריאה מיום ברוא אלוקים את האדם, להשלים מידותיו. לשם כך נתן לנו את תורתו הקדושה, וכמובא (מדרש שמואל) "לא ניתנו מצוות אלא לצרף בהן את ישראל". תלמיד חכם נקרא זה הלומד מן התורה להיות חכם ונבון, לא להיות ח"ו תלמיד חכם שאין בו דעת.

וראה דברים ל"ב פסוק ו', הלה' תגמלו זאת עם נבל ולא חכם, ומתרגם אונקלוס "עמא דקבילו אורייתא ולא חכימו". ועל זה אמר רבינו זצ"ל בהזדמנות, כאשר היו אנשים שלא שמעו בקולו: "ער מעג זיין א בן תורה, ער מעג זיין א יראת שמים", אבל באם לא עבד על מידותיו אינו נחשב לכלום, "ער איש נישט וועדט כקליפת השום!"

ואפשר שלזה כיוו הפייטן (שחרית דר"ה) שפרו מעשיכם וברית לא תופר, נאקתכם יאזין שחקים שיפר, ותיטב לה' משור פר, קדוש. שפרו מעשיכם - שיהיו לכם מדות טובות, וברית לא תופר - כי זה תכלית התורה לצרף את הבריות, ובזכות זה נאקתכם יאזין, ותיטב לה' משור פר - כי בעל מדות טובות מקריב הרבה קרבנות בכל יום שהרי מוותר הוא על דברים הרבה ומקריב עצמו למען שבירת מדותיו.

שיר השירים

ראיתי מהגה"ק ה"חתם סופר" זי"ע, שאת השיר הזה אנו אומרים בליל הסדר על הזכיה שאנו זוכים להגיד שיר והלל להשי"ת בבחינת מודים אנחנו לך וכו' על שאנו מודים לך...

ויום השביעי משבח ואומר (תפילת "לקל אשר שבת")

שבח לבורא עולם

בעת החתונה הגדולה באוסטילה נקבצו ובאו כל צדיקי הדור והמון חסידים ואנשי מעשה. הרה"ק ה"אוהב ישראל" מאפטא זי"ע, זקן הצדיקים וסב החתן, פתח ואמר תורה: "ויום השביעי משבח ואומר מזמור שיר ליום השבת, לפיכך יפארו ויברכו לקל כל יצוריו", דלכאו' איך מעז בשר ודם לומר שיר ושבח לפני

ממ"ה הקב"ה, אלא דכיון דיום השביעי משבח ואומר לפיכך יפארו ויברכו לקל כל יצוריו.

מאימתי קורין את שמע

יראת שמים

הה"ק ר"ר זושא מאניפולי זיע"א פירש "מאימתי", מאימה ופחד, קורין את שמע. ושמעתי מהרבי ה"מקור ברוך" מסערט זצ"ל, בשם חותנו הה"ק מהרי"ד מבלז זצ"ל, שהסביר את הגמ' שאח"כ, ריש ברכות: תנא היכי קאי - ג"כ לפי פירושו של ר"ר זושא, שהרי איך ניתן לעמוד בקר"ש, והרי צריך לפחד: ופירש אשר "אקרא קאי" דכתיב "בלכתך בדרך", שיש לקרוא כדרך העולם בעמידה או בישיבה, וכדברי המשנה (שם, משנה ג') "כל אדם קורא כדרכו".

פרפראות

קידוש השם

שמעתי בשם הגה"צ ר' מיכאל דוב וויסמנדל זצ"ל. שפירש נקדש את שמך בעולם כשם שמקדישים אותו הקדושים והטהורים שמסרו נפשם על קדושת השם, הנמצאים כעת בשמי מרום, ונשמותיהם גבוהים ורמים. הי"ד.

שינה בשבת תענוג

כ"ק רבינו שליט"א נוהג לומר תמיד כי תענוג השינה בשבת שייך רק למי שאין לו תענוג גדול יותר כגו' תורה ותפלה, שירות ותשבחות לקל חי.

ושמעתי מזקני חסידי ויזניץ מספרים, כי רבינו הסבא קדישא זי"ע הלך פעם לנוח בשבת אחה"צ, ולאחר שעה קצרה שומע הגבאי ר' משולם ע"ה את קולו הערב של רבינו זי"ע "הייליגער שבת הייליגער שבת", נכנס הגבאי וראה את רבינו יושב ולומד בהתלהבות כדרכו בקודש, כידוע היה ר' משולם מיוחד במסירותו לרבינו ושאל, הרי היום יום קיץ ארוך ורבינו נכנס לנוח רק זה עתה? והרי כתוב שינה בשבת תענוג?

ענה לו רבינו ז"ל במתק לשונו, וודאי שמי שאין לו תענוג יותר גדול הולך לישון, אבל הרי התענוג שלי מלימוד התוה"ק, גדול יותר מהתענוג לישון!

וחשבתי להוסיף, כתיב לא נברא הלילה אלא לשינתא והרי יום השבת הוא מעין עולם הבא שיהיה כולו יום, ורבינו ה"אמרי חיים" גם אמר שערב שב"ק הוא הלילה של שבת, לכן לא היה לו לרבינו הסב"ק תענוג לישון ביום שב"ק.

אוסיף כאן מילתא דבדיחותא ששמעתי פעם.

הקיסר פראנץ יוזף, מלך אוסטריה והונגריה, היה מלך טוב ליהודים. יום אחד הודיע למפקדים ולקציני הצבא, כי מחר בבוקר בשעה 7 בדיוק, מבקש הוא לבוא ולעשות ביקורת כללית בצבא. למחרת בבוקר הופיע המלך שעה לפני כן, בשעה 6, נכנס למשרדי הקצינים כדי לשמוע דו"ח מפורט מפי המפקדים והגענעראלים ובשעה 7 בדיוק הוא יצא לעשות מפקד. הוא הלך בין שורות החיילים ולפתע הופיע חיל אחד, אשר איחר לעמוד במפקד ולא קם עת העירו את כל חבריו החיילים, כשנעלו האחת אינה קשורה והשניה בידו. קרא לו המלך ושאל אותו, אני המלך כבר הייתי כאן שעה לפני הזמן ואתה חיל פשוט איחרת וישנת?! החיל נעמד דום לכבוד המלך וביקש את סליחתו כשהוא מבקש רשות מלפני המלך שיתן לו הזדמנות לתרץ את איחורו וכה אמר: כשהתגייסתי לצבא, השארתי בבית את אימי, אשה אלמנה ולה שלושה ילדים קטנים, לפני שהתיצבתי הייתי אני המפרנס היחיד בבית ועתה אין מי שיפרנסם. החורף בעצומו ובבית קר ודאגות אלו לא נותנות לי מנוח, אך בשעה שאני ישן, נפטר אני מכל הדאגות. יאמין לי אדוני המלך לו הייתי אני מלך, לא הייתי הולך לישון אף פעם, כי חבל על כל רגע לישון את המלוכה. כ"כ מי שקדושת שבת יקרה בעיניו חבל לו "צו פארשלאפען דעם שבת".

ארבעים יום קודם יצירת הולד מכריזין בת פלוני לפלוני (סוטה ב.)

שלשה שותפים באדם

ולמה מקדימים ארבעים יום? כי מאז שנולד ישנם כבר שלושה שותפים וצריכים להתיעץ עם השותפים, אך כשהקב"ה מזווג זיווגים, הוא לבדו בלי השותפים.

כידוע ישנה בחינה של "אשה" - מצא אשה מצא טוב. ובחינה של "האשה" - ומוצא אני את האשה וכו'. אש"ה נוט' אם הבנים שמחה - האש"ה נוט' אם

הבנים שמחה הללוקה, בחינה של "כשם שמברכים על הטוב כך צריך לברך על וכו'".

וזה שאמר הקב"ה לאדם הראשון, יציר כפיו של הקב"ה: ויקרא ה' אל אדם ויאמר לו איכה? ויאמר האדם - האש"ה: אשר נתתה עמדי וגו'. אדם הראשון רצה להצטדק בכך שלצערו קיבל את האשה, ועל זה היתה השאלה - איכה? הרי צריך אתה לברך על הרעה כשם שמברכין על הטובה, שהרי יציר כפיו של הקב"ה אתה?!

עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק ש"י עולמות (סיום הש"ס)

ש"י עולמות

וראיתי מהרה"ק רבי ישכר דב מראדושיץ זי"ע, למה צריכים הצדיקים ש"י עולמות? ותירץ, לפי שכל אלה שנהנה מהם הצדיק בחיים חיותו, הרי לאחר מאה ועשרים, הוא מקבל אותם בש"י העולמות שלו.

מעולם לא זזה שכינה מכותל המערבי

כ"ק רבינו זצ"ל נתן טעם לשבח, על ההתעוררות הגדולה שיש לכל אחד מישראל עת ניגש אל הקודש, ולבבו הנשבר והנדכא שופך תפילה ותחנונים על צרות ישראל ועל גלות השכינה, שיבוא במהרה לגאלנו גאולת עולם. וכה אמר רבינו: אפילו הבעל גאווה נשבר לבבו במקום קדוש זה, כי אין אני והוא יכולים לדור במדור אחד ולא ידח ממנו נידח. והיות והשכינה לא יכולה לזוז ממקום קדוש זה על כן גם הבעל גאווה נהפך לבבו ונהיה בבחינת ענו, וזה מרומז בתיבת כותל ר"ת ונפשי כעפר לכל תהיה.

באחד בשבט ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי בית הלל אומרים בחמשה עשר בו (ראש השנה ב.)

שמחו בה'

שמעתי מרבינו זצ"ל, כי יסוד המחלוקת הוא לגבי הדרך בעבודת ד'. בית שמאי אומרים ישנה דרך אחת והיא בשבט, במקל נועם. ובית הלל אומרים

בחמשה עשר חמש"ה אותיות שמחה, עש"ר רומז ליהודי - א יודישע שמחה! כלומר שהדרך לעבודת ה' היא ע"י מידת השמחה.

כמו שכבש אברהם אבינו את רחמיו לעשות רצונך בלבד שלם, כן יכבשו רחמיך את כעסך מעלינו.

שמעתי מהרבי מסרט זי"ע בשם האדמו"ר מהרי"ד מבעלזא זי"ע שהקשה איך מדמין מדת הקב"ה למדת בשר ודם. ותירץ עפ"י המדרש בפרשת העקידה אשר השטן טען לאאע"ה כל מיני טענות ורצה למנעו ללכת לעקידה עד שטען, הרי הקב"ה הבטיח לך כי ביצחק יקרא לך זרע והאיך אתה הולך עכשיו להקריבו. ע"ז ענה לו, יכול להיות שטענתך צודקת רק מכיון שטענה זו בא מפיך איני שומע לדברי שטן. לכן אנו מבקשים כשם שאאע"ה לא אבה לשמוע לדברי השטן כן הקב"ה לא ישמע לדברי השטן בעת בואו לקטרג על עם ישראל.

פעם אחת הייתי (נחום איש גמזו) **מהלך בדרך וכו'** (תענית כא.)

שמעתי מהרב שלום שבאדרון שליט"א. הרבי מבעלזא זי"ע הסתובב פעם בביהמ"ד בין המתפללים בעת תפלת מנחה ביוה"כ. אחד המתפללים אחזו פתאום בולמוס והרבי הוציא מכיסו חתיכת לעקעך (מזונות) והחיה את נפשו.

כשהרבי הרגיש שהעולם מתפעל מרוח הקודש שהיתה בו אמר שחשש שבאם משהו לא ירגיש בטוב ויאחזנו בולמוס, יצטרכו ללכת לחפש מזון, ועוד יהיו פרומע לייט שילכו לשאול שאלת חכם בזמן שיהיה חשש סכנת נפשות לכן הכנתי לי מראש חתיכת לעקעך שיהיה מוכן בכל עת. ובזה פירש עובדא דנחום איש גם זו המובא במס' תענית (כא.) שפגש בעני אחד בדרך וביקש ממנו מעט מזון להחיות את נפשו ועד שהתיר את שקו מעל החמור יצתה נשמתו ובשביל זה ענש את עצמו ביסורים קשים ומרים ונשאלת השאלה הלא הוא רצה לתת לו מזון ולמה ענש א"ע כ"כ, אלא פירש הרבי מבעלזא על שלא היה מזון מוכן בכיסו שיוכל לתתו לעני תיכף ומיד.

לזכרון עולם

הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו

אבי מורי הרה"ח ר' **יחיאל** בן ר' דוב הי"ד ג' סיון תש"ד

אמי מורתי מרת **פייגא עטיא** בת ר' שמואל הי"ד ג' סיון תש"ד

אחותי **חיה דבורה**, בעלה ר' **יעקב** בש הי"ד

ילדיהם: **זאב (וואלף)**, **זיסל**, **לוי יצחק**, **יוסף דוב**, **מלכה**. הי"ד

אחותי **לאה**, בעלה ר' **שלמה זלמן** בן ר' יוסף לייב שטיינמץ וילדיהם הי"ד

אחותי **פריידא רבקה** הי"ד, בעלה ר' **ישראל** שווימער ע"ה

ילדיהם: **מלכה**, **גיטל**, **יעקב** הי"ד

אחותי **חנה**, בעלה ר' **אברהם צבי** בראך וילדם הי"ד

אחי הבחור החשוב **יעקב זאב** הי"ד

אחי הבחור החשוב **משה** הי"ד

אחותי **שרה** הי"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצחו ע"י המחבר

לזכרון עולם

אבי ר' **יצחק דוד** בר' שמואל חיים ז"ל נלב"ע

ח' אלול תרצ"ג

אמי מרת **מאליא** בר' יוסף **פסטרנק** ע"ה ט"ז סיון תרצ"ו

חמי הרה"ח ר' **שמואל** בר' יוסף **שטרן** הי"ד ד' סיון תש"ד

חמותי מרת **מלכה** בר' זאב **פרקש** ע"ה כ"ב כסלו תרפ"ז

זקני הרה"ח ר' **שמואל חיים** בר' נפתלי **רוזנפלד** ד' סיון תש"ד

זוגתי מרת **רבקה** בר' שמואל כ"א אב תשנ"ו

בני היקרים

יוסף חיים בן 10 שי' **ישראל אברהם אליעזר** בן 8 שי' הי"ד

אמם מרת **פערל** בר' שמואל הי"ד ר"ח אייר תש"ד

ת.נ.צ.ב.ה

הונצחו ע"י ר' משה צבי רוזנפלד הי"ו

לזכרון עולם

זקנינו הרה"ח **שלמה** בן דב **שטיינמץ** מבארשא הי"ד
א' סיון תש"ד

סבתינו מרת **פיגא** בת הרה"ח לוי יצחק מגיד מפעטראווע
הי"ד ג' סיון תש"ד

אבינו הרה"ג ר' **לוי יצחק** ב"ר שלמה **שטיינמץ** זצ"ל, אבד"ק
בארשא, אויבער – ווישוא והסביבה ואור עקיבא
י"ב אלול תשמ"ב ב"ב

אמנו הרבנית מרת **רייזא** בת הרה"ח מרדכי אפל מסיטשעל
ע"ה ג' דחוה"מ סוכות תשנ"ב

אחותינו מרת **רייצא** ב"ר לוי יצחק ע"ה ג' חנוכה תשנ"ב י-ם

גיסנו הר"ר **משה** ב"ר שמואל ניסן ברקוביץ ז"ל י-ם
י"ב אדר א' תשמ"ח

אחות אבינו מרת **לאה** ב"ר שלמה שטיינמץ ע"ה הי"ד
כ"ג טבת תש"ד

בעלה הרי **אפרים פישל** ב"ר אליהו פאפאוויטץ ע"ה חיפה
כ"ו אייר

דודינו הרה"ח ר' **יוסף מרדכי** ב"ר שלמה ע"ה א' דר"ה
תשנ"ח

אשתו מרת **אלא** ב"ר אבא מיכל חי טבת תשמ"ז

דודתינו **ריבא** ב"ר שלמה שטיינמץ ומשפ' הי"ד תש"ד

דודינו הבי **מנחם מנדל** ב"ר שלמה שטיינמץ ע"ה הי"ד
תש"ד.

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצחו ע"י בני
הרה"ח ר' לוי יצחק שטיינמץ ז"ל

לזכרון עולם

אמנו מרת חנה בת ר' יששכר דב שטיינמץ ע"ה

אבינו ר' אהרון לייב בן מאיר שטרן הי"ד

אחותינו פריידא רבקה ז"ל ובעלה אהרון שמשון גרינמן

ז"ל וחתנם צבי ויסברג ז"ל

אחותינו ברכה ז"ל ובעלה אברהם ויים ז"ל

גיסנו יצחק פרקש ז"ל

ת.נ.צ.ב.ה

הונצחו ע"י

יעקב שטרן יששכר דב שטרן

חיה פרקש

****

לזכרון עולם

אבינו יעקב ב"ר יששכר דב שטיינמץ הי"ד ב' סיון תש"ד

אמנו יהודית ב"ר פנחס פיקסלר הי"ד ב' סיון תש"ד

אחינו שלמה, יששכר דב, אליעזר ליבר הי"ד

אחותינו מרים הי"ד

זכריה בן פנחס שטיימץ הי"ד נהרג במלחמת יום הכפורים

ת.נ.צ.ב.ה

הונצחו ע"י פנחס, שמואל, יוסף שטיינמץ

לזכרון עולם

אבי **אלעזר** ב״ר יששכר דב שטיינמץ הי״ד

אמי **מרוב** ב״ר חיים אלתר בש הי״ד

אחיותי **אידלה, לאה, יחד** הי״ד

ת.נ.צ.ב.ה

הונצחו ע״י פייגלה בלומה (פרחה) וגדליהו כץ

לזכרון עולם

אבי **מנחם ציון** בן שמואל זאנוויל בן יששכר דב

כ״ז ניסן תשל״ו

אמי **אסתר בלומא** בת יוסף יהודא פוקס

תשכ״ט

ת.נ.צ.ב.ה

הונצחו ע״י יוסף שטיינמץ

לזכרון עולם

אבי מורי ר׳ **אלתר שאול יהודה** בן ר׳ פסח הי״ד
אמי מורתי מרת **יוטא** בת ר׳ דוב הי״ד
אחי **מנחם מענדל** הי״ד
אחי **דוב** הי״ד
אחותי **פריידא** רבקה הי״ד

נעקה״ש ביום ב׳ דשבועות תש״ד

ת.נ.צ.ב.ה

הונצח ע״י יצחק שטיינמץ

מטבע של אש

מטבע שעוצב והונפק ע"י המחבר לזכר קדושי השואה הי"ד